

TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİNİN KİTABLARI

ERNEST HEMİNQUEY

QADINSIZ KİŞİLƏR

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
NAZİRLƏR KABİNETİ YANINDA
TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİ
BAKİ - 2015

Tərcümə: Mahir N.Qarayev

**Redaktorlar:
Fərid Hüseyn, Kəmalə Cəfərzadə**

Ernest Heminguey
Qadınsız kişilər (roman və hekayələr)
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə
Mərkəzi, Bakı: 2015. – 472 səh.

ISBN 978-9952-8263-4-0

**© Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi,
Bakı, 2015**

ERNEST HEMINQUEY:

həyat və yaradıcılıq salnaməsindən ştrixlər

Ernest Miller Hemingway (*Ernest Miller Hemingway*) 1899-cu il iyulun 21-də Amerikanın İllinoys ştatında, Çikaqo civarındakı Ouk-Parkda, həkim ailəsində doğulub. Ailənin ikinci övladı olan gələcəyin məşhur sənətkarının uşaqlıq illəri doğma şəhərcikdə, yay ayları isə əsasən Şimali Miçiqanda, sonradan əsərlərində dəfələrlə təsvir edilən Uolton-Leyk gölünün sahilində keçib. Hələ uşaq çağlarından atası ona ovçuluğu və baliqçılığı öyrədir, həkim kimi yaxınlıqdakı hindu qəsəbələrindən gələn çağırışlara gedərkən çox vaxt oğlunu da özüylə götürür. Bu çağların təəssüratları yazıçının sonradan qələmə aldığı əsərlərdə – “Hindu qəsəbəsi”, “Doktor və onun arvadı”, “On hindu” və digər hekayələrində öz real əksini tapıb.

Yuxarı siniflərdə təhsil alarkən Heminguey bir sıra məktəb nəşrləriylə əməkdaşlıq etməklə yanaşı, vaxtının çoxunu idmana ayırır, boksla müntəzəm məşğul olur. Həyatının sonrakı böyük hissəsi müxtəlif gəzinti və səyahətlərdə keçən, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayıb-yaradan sənətkarın sırf yazıçı müşahidələri və gördüyü, şahidi olduğu az qala bütün səhnələr onun çoxşaxəli bədii yaradıcılığında gerçək çizgilərlə əks olunub; hətta belə demək doğru olar ki, Heminguey dünyanın çox nadir yazıçılarından ki, yalnız öz gözüylə gördüklərini, yalnız öz varlığıyla duyduqlarını yazıb, şəxsən görmədiyi, şahidi olmadığı heç nəyi qələmə almayıb. Elə bu səbəbdəndir ki, Hemingueyin həyatının ştrixlərini bütün incəliyi və dəqiqliyi ilə bilmədən onun bədii yaradıcılığının tam mənzərəsini olduğu kimi, bütün gerçəkliyi ilə qavramaq, rəngarəng mövzulu əsərlərinin məzmununu anlamaq əsla mümkün deyil. Bir sözlə, bir-birindən dəyərli sənət inciləri

ilə tanışlıqdan öncə bu incilərin yaranmasına səbəb olan şəraitə, Heminquey ömrünün təfərrüatlarına nəzər salmaq çox vacibdir.

Beləliklə:

1917

İyunda Heminquey orta məktəbi bitirib biznesmen əmisinin yaşadığı Kanzas-Sitiyə gedir və “Star” qəzetində reportyor kimi işə düzəlir. Böyük şəhər həyatının hər üzüylə tanış olan yazıçı bütövlükdə yeddi ay işlədiyi qəzet üçün cinayət xronikası hazırlayır. Bu ayların təəssüratları “Bizim vaxtımızda” toplusunda və yazıçının sonrakı hekayələrində (“*Təqib yürüşü*” və s.) əks olunub.

1918

Yazda Heminquey ABŞ-ın İtaliyaya yollanan Qırmızı Xaç dəstəsinə sürücü kimi işə düzəlir (*görmə qabiliyyətinin zəifliyi səbəbindən onu ordu sıralarına həqiqi xidmətə qəbul etməmişdilər*). **Mayın sonunda** dəstənin tərkibində o, Parisdən keçməklə İtaliya-Avstriya cəbhəsinə gəlir. Xidmətin xarakterinə görə ön cəbhədə olması yasaq edilsə də, Heminquey vaxtının çoxunu səngərlərdə keçirir, italyan əsgər və zabidləriylə yaxınlıq edir, eyni zamanda Amerikaya məxsus sanitariya hissəsinin “Çao” qəzetiylə əməkdaşlığa başlayır. **İyulun 8-də** ayağından ciddi mərmə zədəsi alır. Üç ay Milan hospitalında müalicə olunur. Müalicəsi tam başa çatmamış, **payızın əvvəlində** leytenant rütbəsi alaraq italyan piyada qoşununa daxil olur, lakin bu vaxt sülh müqaviləsi bağlandığından hərbi döyüşlərdə iştirakı baş tutmur. Bununla belə, qısa hərbi təcrübə Heminquey-in bir şəxsiyyət və bir sənətkar kimi formalaşmasında ciddi rol oynamaqla yanaşı, sonrakı yazıçı taleyinə önəmli təsir göstərir. İtaliya cəbhəsinin “bəhrəsi” olan bu ilk təəssüratlar sonradan məşhur “Əlvida, silah!” romanının, həmçinin bir sıra hekayələrin (“*Yad ölkədə*”, “*Siz belə olmayacaqsınız*”, “*Yatmazdan qabaq*” və s.) əsas məğzini və mövzusunı təşkil edir.

1919

Yanvarda Heminquey ordudan tərxis olunub Amerikaya qayıdır. Ouk-Parkda o, ata-baba evinə və onu əhatə edən mühafizəkar obivatel mühitinə yad olduğunu əvvəlkindən daha kəskin şəkildə hiss edir (“*Evdə*” adlı avtobiografik hekayə). **Yayda** Heminquey hələ uşaqlıqdan çox sevdiyi Şimali Miçiqandakı güşyə çəkilir və **payıza qədər** orada tək yaşayır; ilk hekayə və şeirlərini qələmə alır, özünü bütünlüklə ədəbiyyata həsr edəcəyi barədə qəti qərarını verir. Valideynləriylə münasibəti daha da kəskinləşir və müstəqil həyata başlamaq üçün ailədən biryolluq ayrılır, **ilin axırında** Torontoya (*Kanada*) yollanır.

1920

Fevralda Heminquey Kanadanın “Toronto deyli star” qəzetində daimi əməkdaş kimi işə düzəlir. Qəzetin həftəlik ədəbiyyat əlavəsi olan “Toronto star uikli”də **yay ərzində** iyirmiyə yaxın oçerk və felyetonu dərc edilir. Bunlar əsasən yerli mövzularda, həmçinin Miçiqandakı ov və balıqçılığa aid süjetlər idi (*İlk qələm təcrübələri sayılan həmin yazıların bir qismi yazıcının vəfatından sonra, 1962-ci ildə nəşr olunmuş “Coşqun illər” toplusuna daxil edilib*). Həftəlik əlavə ilə əlaqələri üzmədən **sentyabrda** Heminquey ABŞ-a qayıdıb Çikaqoda məskunlaşır.

1921

Heminquey ədəbi mühitdə artıq özünü təsdiq eləmiş yazıçı Şervud Andersonla rastlaşır və onun rəhbərlik etdiyi ədəbiyyatçılar dərnəyi ilə təmas yaradır; **qış ayları ərzində** öz müəllimindən ustad dərsləri alır, sənətkarlıq peşəsinin sirlərini öyrənir. Eyni zamanda idmanla müntəzəm məşğul olur, Çikaqonun kriminal mühiti – qanunsuz spirt alverçiləri, qaçaqmalçılar, reket və qanqsterlər dünyası ilə tanış olur. Sonradan bunlar Heminqueyin “Qatillər” tipli bir neçə hekayəsində öz parlaq əksini tapıb.

Sentyabrda Heminquey gənc pianoçu xanım Hedli Riçardsonla ailə həyatı qurur. **Noyabrda** müharibə iştirakçısı kimi İtaliyanın “*Döyüşdə göstərdiyi igidliyə görə*” medalıyla təltif olunur. İl ərzində Amerika jurnalları onun bircə hekayəsini də dərc etmir. Heminquey ABŞ-ı tərk etməyə qərar verir və arvadıyla birgə Torontoya gəlir; “Deyli star”ın rəhbərliyi ilə razılıq əldə edib qəzetin Avropa üzrə ştatlı müxbiri qismində təzə işə başlayır və **dekabrın 8-də** arvadıyla birgə Parisə gedir.

1922

Yanvarda Heminquey Parislə, Monmartırdə və Latın məhəlləsində məskunlaşmış ədəbi mühitlə tanışlığa başlayır; Şervud Andersonun zəmanət məktubu buradakı amerikan ədəbi gəncliyinin qapılarını onun üzünə açır. Az sonra Parisdəki ingilis-amerikan avanqard nəsrinin “metrləri” ilə – Ceyms Coys və Gertruda Staynla tanış olur.

Martın sonunda “Toronto deyli star”ın xüsusi müxbiri qismində Genuyada keçirilən iqtisadi konfransa yola düşür; **ap-reldə** qəzetə Genuya konfransı ilə bilavasitə və dolayısıyla bağlı olan on beş korrespondensiya göndərir; Rapalloda Çiçerinin mətbuat konfransında iştirak edir. İtaliya kürsülərindən səslənən ilk çıxışlar Heminqueyde faşizm əleyhinə kəskin etirazlar doğurur (*bu erkən müşahidələr gələcəkdə onun sərt anti-faşist mövqeyinə çevriləcəkdə*).

İyunda Heminquey İtaliyaya, **avqustda** Almaniyaya səyahət edir (*səfər təəssüratları sonradan onun “Qadınısız kişilər” toplusunun bir neçə hekayəsində öz əksini tapır*).

Sentyabrın sonunda “Deyli star”ın tapşırığı ilə Heminquey Konstantinopola gedir; yunan-türk hərbi əməliyyatlarının baş verdiyi ərəzilərdə qanlı döyüş səhnələrinə canlı şahid olur, yunan qoşunlarının Şərqi Frakiyadan çəkilməsini, mülki əhəlinin geriyyə nə cür qaçmasını şəxsən müşahidə edir. Həmin günlərin

faciəvi təəssüratı yazıçının yaddaşında çox dərin izlər buraxır, eyni zamanda İtaliyada qazandığı hərbi təcrübəni daha da zənginləşdirir. Xeyli sonralar qələmə aldığı məşhur “Kilimancaro qarları”nın baş qəhrəmanı (*heç şübhəsiz, Heminqueyin prototipi olan*) yazıçı Harri ölüm ayağında məhz həmin günləri xatırlayır.

Noyabrda Heminquey Lozanna konfransının açılışında iştirak edir; təntənəli açılış mərasimini “Deyli star”ın səhifələrində işıqlandırır. Elzasda Klemansodan müsahibə alır; Lozannada tanış olduğu görkəmli amerikan ictimai xadimi və jurnalisti Linkoln Stefens onun ədəbi istedadını yüksək qiymətləndirir.

Dekabrda Parisin Lion vağzalında arvadı Hedlinin çamadanı oğurlanır, çamadanla birgə Heminqueyin əlyazmaları – hekayələri, şeirləri, romanının fraqmentləri də həmişəlik yoxa çıxır, itmiş əlyazmaları tapmaq onlara heç cür müyəssər olmur.

Avropada yaşadığı həmin illərdə, elə sonrakı illərdə olduğu kimi, Heminquey asudə vaxtlarını yenə idmana həsr edir, eyni zamanda velosipedlə və piyada bütün Fransanı, İtaliyanı, İspaniyanı gəzir; **yay aylarında** balıq ovuyla məşğul olur, **qış aylarında** vaxtını Alp dağlarında (*İsveçrə və Avstriyada*) xizək sürməklə keçirir və bütün bu gəzintilər sonradan onun bədii yaradıcılığında öz əksini tapır (“*Məğlubedilməz*”, “*Alp idilliyası*”, “*Ağ fillər*”, “*Əlli min*” və digər hekayələr).

1923

Lozannada davam edən konfrans günlərində Heminquey növbəti dəfə (**yanvarda**) Çiçerinin mətbuat konfransında iştirak edir. Hələ 1922-ci ildə “Toronto deyli star”ın xüsusi müxbiri qismində Rusiya səfərinə hazırlanmış yazıçının niyyəti son məqamda qəzetin bu səfəri ləğv etməsi ucbatından baş tutmasa da, Lozanna konfransında Heminquey Sovətlər İttifaqının nümayəndələrindən bir neçə dəfə məmnuniyyətlə söz açır, eyni zamanda İtaliyada hakimiyyətə yiyələnmiş Mussolininin satirik portretini sərt boyalarla təsvir edir.

Aprəldə işğal olunmuş Rur və fransız-alman münasibətlərinə dair çap etdirdiyi silsilə məqalələrlə Heminquey candərdi, könülsüz yanaşdığı siyasi jurnalistika fəaliyyətinə son vermiş olur. Bundan sonra gənc Heminquey ədəbi axtarışlarını davam etdirir və gərgin işlədiyi yaradıcılıq laboratoriyasında yeni mənərləri, yeni üslubları öyrənməyə, mənimsəməyə başlayır. O, müəllimi Şervud Andersonun təhkiyəçi-psixoloji üslubundan tədricən uzaqlaşır, öz yazılarında sırf realist maneraya, lakonik formada təsvirlərə üstünlük verir.

Martda, az tanınan balaca “Litl revyü” jurnalı onun altı miniatürünü dərc edir. **İyulda** amerikalı yazıçı Mak-Elmonun Parisdəki nəşriyyatı Heminqueyin üç hekayə (*bunların ikisi “köhnə” Anderson üslubunda idi: itmiş çamadanda olmayan “Bizim Miçiqanda”, “Mənim qocam”*) və on şeirdən ibarət toplusunu üç yüz nüsxə tirajla çapdan buraxır.

Sentyabrda Heminquey maddi sıxıntılar ucbatından Torontoya qaçıتماğa məcbur olur; üç ay “Deyli star”da reportyor kimi çalışır. Parisə dönüş ərəfəsində toplu şəkildə çap olunmaq üçün on səkkiz prozaik miniatürünü nəşriyyata təqdim edir.

Oktyabrda Torontoda yazıcının ilk övladı (*oğlu Con*) dünyaya göz açır.

Dekabrda Heminquey redaksiyanın maraqsız, təkəbbürlü, cılız və dar düşüncəli müdiriyyətiindən bərk narazı şəkildə qəzetlə bütün əlaqələrinə xitam verib yenidən Avropaya üz tutur.

1924

Heminquey arvadı və körpə oğlu ilə yenidən Parisə gəlir və Latın məhəlləsində, taxta-şalban sexinin damındakı mansardda (*“Kilimancaro qarları”nda və ölümündən sonra çapdan çıxmış “Daim səninlə olan bayram” əsərində geniş təsvirini tapan iki otaqlı mənzildə*) məskunlaşır.

Yanvarda Parisdəki kiçik “Üç dağ” nəşriyyatında Heminqueyin “bizim vaxtımızda” (*baş hərflərdən imtina – dövrün*

avanqard eksperimentlərindəndir) adlı miniatür kitabı 170 nüsxədə nəşr olunur.

Ehtiyaclarını dəf edən yazıçı jurnalistikadan biryolluq imtinaya qərar verib, özünü bütünlüklə bədii yaradıcılığa həsr edir. **Bütün ili** yorulmaq bilmədən öz yaşlı sələflərini və klassikanı mütalib etməklə keçirir: rus yazıçılarında – Turqenev, Tolstoy, Dostoyevski, Qoqol, Çexov; fransızlardan – Stendal, Mopassan, Flober; amerikalardan – Mark Tven, Henri Ceyms, Stiven Kreyn; ingilislərdən – Kiplinq, Konrad, Coys. Fransız təsviri sənətinə müraciət edir, Sezanni öyrənir, Pikassonun emalatxanasına baş çəkir, Brak və Xuan Miro ilə dostluq edir. İspaniya səfərində Qreko və Velaskesi öyrənir, Qoyyanın qrafik silsilələrinə böyük maraq göstərir. **İlin sonunda** ingilis yazıçısı Fordun Parisdə nəşr etdiyi kiçik həcmli “Transatlantik revyü” jurnalında iki hekayə dərc etdirir: “Hindu qəsəbəsi” və “Doktor və onun arvadı”.

1925

Qış aylarını yenə Avstriyada, Alp dağlarında keçirən Heminqueyin Milanda nəşr olunan ingilis-amerikan jurnalı “Kuorter”də bir neçə hekayəsi dərc olunur. **Yazda** Parisə qayıdan yazıçı burada artıq böyük ad-san qazanmış Skott Fisceraldla tanış olur. **Yayda** buğa döyüşlərini daimi maraqda saxlayan Heminquey İspaniyaya gəlir, dostlarıyla birgə Pamplonda keçirilən ənənəvi iyul bayramlarının iştirakçısı olur və səfərdən qayıdan kimi təəssüratlarını isti-isti kağıza köçürür – “Fiesta, yaxud günəş doğanda” romanı üzərində işə başlayır. Tezliklə Şervud Anderson onu “Boni və Livrayt” amerikan nəşriyyat firmasına təqdim edir. **Oktyabrda** yazıçının “Bizim vaxtımızda” sərlövhəli hekayələr toplusu Nyu-Yorkda nəşr olunur və bu kitab Heminqueyin imzasının tanınmasında və qazanc əldə etməsində ciddi rol oynayır.

1926

Parisdə yaşayan Heminquey “Bahar suları” adlı “özünə-məxsus” povest üzərində işə girişir və öz müəllimləri, ədəbi ustadları ilə münasibətləri biryolluq “çözməyə” qərar verir: Şervud Andersonu ələ salır, Gertruda Staynı açıq şəkildə məsxərəyə qoyur. (*Povest Heminquey yaradıcılığında ciddi yer tutmur, olsa-olsa, yalnız yazıçının özü üçün, onun “müstəqillik bəyannaməsi” qismində maraq doğura bilər*). Təsadüfi deyil ki, “Bonni və Livrayt” povestin çapından qəti surətdə imtina edir və Heminquey Fisceraldın köməyi ilə Nyu-Yorkun “Skribners” nəşriyyatına keçir (*bu nəşriyyata Fisceraldın dostu Maksuel Perkins rəhbərlik edirdi*). **Yazda** “Bahar suları” məhz bu nəşriyyatda çapdan çıxır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Oxşar “zərbəni” Şervud Anderson digər şagirdi – Uilyam Folknerdən də almışdı. Vaxtilə Şervud Andersonun yaradıcılıq laboratoriyasından və onun tanış nəşriyyatlarından yetərincə bəhrələnən Folkner, eynən Heminquey sayacağı, “ustadına kəm baxmaqdan” vaz keçməmişdi. Belə ki, Spartlinqin 1926-cı ilin dekabrında çapdan çıxmış “Şervud Anderson və digər məşhur kreollar” adlı karikatura və rəsmlər kitabına yazdığı ön sözdə Folkner öz müəlliminin üslubunu lağə qoymuş və bu hərəkəti ilə onu özündən incik salmışdı. O ki qaldı Heminqueyin yuxarıda adı çəkilən “Bahar suları”nın nəşrində ona yardımçı olmuş Fisceraldla dostluğuna – bu dostluğun da qəribə bir tarixçəsi, daha doğrusu, məşhur “Kilimancaro qarları” ilə yekunlaşan özünəməxsus bir sonluğu var. Əyalətdən çıxmış Fiscerald öz parlaq istedadını kommertiya jurnalına satmaqla qısa müddətə varlanıb kübar cəmiyyətə ayaq açmış, hətta öz zümrəsindən deyil, varlı təbəqədən olan qadınla ailə qurmuşdu və bu izdivacın yaxşı qurtarmayacağını hiss etsə də, yenə könüllü əsarətə boyun əymişdi. Heminqueyin hekayəsində Fisceraldın bilavasitə adı çəkilən abzas var və həmin abzasda Heminquey Fisceraldı zənginlərin pərəstişkarı kimi təqdim edərək öz prototipi olan yazıçı Harrinin vasitəsilə onu açıq-aşkar ələ salır, üstəlik də, həyatın zərbələrinə duruş gətirə bilməyən bu tip aciz adamlardan zəhləsi getdiyini bildirir. Bu işə hekayənin dərc olunduğu 1936-cı ildə ağır mənəvi iztirablar keçirən, ruh düşgünlüyünə məruz qalan *Fisceralda* (*təxminən elə Şervud Anderson kimi*), sözün həqiqi mənasında ağır zərbə olmuşdu.

Nüfuzlu Amerika jurnalı “Bukmen”in *may* nömrəsində Fisceraldın gənc Heminqueyin yaradıcılığına yüksək qiymət verilən məqaləsi dərc olunur.

Səyahətlərini müntəzəm olaraq davam etdirən (*Paris, Madrid, River, Alp*) Heminquey üzərində böyük həvəslə işlədiyi “Fiesta”nı tamamlayır. *Oktyabrda* ABŞ-da “Və günəş doğur” adıyla nəşr olunan roman oxucular arasında ciddi maraq doğurur. Tezliklə yazıçının ayrı-ayrı hekayələrinin, eləcə də “Fiesta” romanının başqa dillərə tərcüməsinə başlanılır, Heminquey özü isə yeni hekayələr silsiləsi üzərində işləyir.

1927

Yanvarda Heminquey Hedli Riçardsondan ayrılır, *iyulda* zəngin amerikan ailəsindən olan Polina Pfeyferlə evlənir. Qeyd edək ki, Heminqueyin anası qatı dindarlığı ilə seçilən və ailə mühafizəkarlığını ciddi qoruyan bir qadın idi. Yeni izdivacdan sonra Heminquey arvadının təsiri altında katolikliyi qəbul edir; ömrünün sonuna kimi katolik kimi qalsa da, lakin dini etiqad yazıçının nə həyatında, nə də yaradıcılığında heç vaxt xüsusi çəkiyə malik olmamışdır.

Amerikanın nüfuzlu jurnalları bir-birinin ardınca Heminquey hekayələrinin dərcinə başlayır. “Skribners meqezin” *mart* nömrəsində “Qatillər”, *aprel* nömrəsində “Yad ölkədə” və “Hədiyyəlik sarıbülbul”, *iyulda* isə “Əlli min” hekayələrini dərc edir.

Oktyabrda Nyu-Yorkda Heminqueyin ikinci hekayələr toplusu – “Qadınsız kişilər” nəşr olunur. İlk hekayələr toplusu kimi 13 hekayədən ibarət olan ikinci toplu ilk dəfə 1926-cı ilin əvvəlində “Kuorter”də dərc olunmuş məşhur “Məğlubedilməz” hekayəsi ilə açılır. Nəşr olunmuş bu ikinci hekayələr kitabı ilə Heminquey öz həyatının beşillik Paris dövrünə yekun vurur. Avropa səyahətlərinə bütün ömrü boyu sadıq qalan yazıçı bundan

sonra da Parisə tez-tez gəlir, bir çox əsərlərini hədsiz məhəbbətlə sevdiyi bu şəhərdə qələmə alır, işləmək üçün də əksər hallarda məhz Parisə üstünlük verir, ancaq daha daimi olaraq burada yaşamır.

1928

İlin əvvəlində Heminquey Amerikaya qayıdır. Əvvəlcə Arkanzas ştatında, arvadının qohumlarıgildə (*Riqqotda*) yaşayır, az sonra Floridaya köçür. **Martda** “Əlvida, silah!” romanını yazmağa başlayır.

İyunda Heminqueyın ikinci oğlu – Patrik dünyaya gəlir; doğuşu son dərəcə çətin keçirən Polinanın az qala həyatı bahasına başa gələcək bu hadisənin ağır təəssüratları altında işləyən yazıçı romanın yekun fəslini Ketrin Barklinin doğuşuna və ölümünə ithaf edir.

Dekabrda Heminqueyın atası maddi sıxıntılar və ümitsiz xəstəlik ucbatından intihar edir. Atasının faciəvi aqibətini Heminquey “Atalar və oğullar” hekayəsində təsvir edib; “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanında da Heminquey Robert Cordanın vasitəsiylə onun ölümqabağı daxili monoloqunda məhz bu faciəni böyük ürək ağrısıyla xatırladır. Belə ki, Ouk-Parkın mötəbər obivatelləri doktor Heminqueyın bu intiharla özünü rüsvay etdiyini düşünürlər, necə ki, onun yazıçı oğlu öz “əxlaqsız” kitabları və arvadını boşamasıyla özünü rüsvay edib.

1929

Yaz və yay aylarını Heminquey ailəsi ilə birgə Parisdə keçirir və “Əlvida, silah!” romanını başa çatdırır. Tez-tez Coysla görüşür, Fisceraldla və gənc kanadalı yazıçı Morli Kallaqanla ünsiyyətdə olur (*illər sonra Kallaqan Heminqueylə görüşlərinədən bəhs edən “Həmin yay Parisdə” adlı bioqrafik əsər yazır; Heminquey xarakterinin özəl cizgilərini öyrənmək baxımından*

ciddi marağ doğuran bu əsər sənətkarın ölümündən sonra, 1963-cü ildə nəşr olunub).

Sentyabrda “Əlvida, silah!” çapdan çıxır. ABŞ-da geniş oxucu marağına səbəb olan roman qısa müddət ərzində bir sıra əcnəbi dillərə tərcümə olunur və müxtəlif ölkələrdə ciddi tənqidi reaksiyalar doğuraraq tezliklə Heminqueyə Amerikanın aparıcı gənc nasiri kimi bütün dünyada böyük şöhrət qazandırır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Altmış iki illik ömrün xeyli hissəsini öz ölkəsindən kənarda yaşayan, gah sıravı əsgər, gah hərbi jurnalist qismində səngərlərdə, döyüş bölgələrində keçirən, həyatının müxtəlif illərində müxtəlif ölkələrdə – Fransada, İtaliyada, Kubada, İspaniyada, Afrikada məskunlaşan yazıçı hələ erkən gənclik dövründə Birinci Dünya savaşında iştirak etmiş, sonralar – faşizmin tüğyan etdiyi 30-cu illərin sonlarından etibarən bütün dünyanı təhdid edən bu ümumi bəlaya qarşı son dərəcə kəskin və prinsiplial mübarizə mövqeyinə keçmiş, apardığı mübarizənin haqq işi olduğuna ürəkdən inanmaqla (*və inandırmaqla!*) yanaşı, həm də bu bəşəri təhlükənin sonucunda labüd məğlubiyyətə məhkumluğunu xeyli öncədən bildirmiş, bunu böyük uzaqgörənliklə əsaslandırmışdı; Birinci Dünya müharibəsinin mənasızlığını “Əlvida, silah!” adlı məşhur romanı ilə damğaladığı kimi, İkinci Dünya savaşına gətirib çıxaran faşizmin eybəcər mahiyyətini də “Kilsə zəngi kiminçün çalınır!” adlı digər məşhur romanında faş etməklə onun faciəvi və labüd aqibətini qabaqcadan lənləmişdi.

1930

Heminquey Floridanın cənubundakı Ki-Uest balıqçılıq qəsəbəsində qədim bir ispan villası alır və köhnə qəsri abadlaşdırıb ailəsi ilə burada məskunlaşır. Bu illərdə sənətkar özünəməxsus həyat tərzi yaşayır: boksla yanaşı, vaxtının böyük hissəsini Qolfstrimdə iri balıq ovu üzrə idmana həsr edir, Kuba sahillərinəcən, Baham adalarınınacən gedib çıxır. Koloradoda, Montanada, Vayominqdə, ABŞ-ın şimal-qərbində nəhəng balıq ovuyla məşğul olur. Ədəbiyyatdan əldə etdiyi qazanc, üstəlik “Kilimancaro qarları”ndakı zəngin və səxavətli qadın obrazını – Elleni xatırladan arvadının varidatı onu maddi sıxıntılardan azad edir. Varlı-hallı insanlar arasında çoxlu dostları peyda olur.

“Varlılar – darıxdırıcı məxluqlardı; yaman cansızıcı olurlar. Onlar həddən çox içirlər, ya da kalan nərd oynayırlar. Hamısı da eyni cür darıxdırıcıdır...” Bu qənaət Heminqueyin dəqiq həyat müşahidəsi idi.

Payızda ov zamanı Heminquey avtomobil qəzasına düşür, bir neçə ay Montana ştatının Billinqs şəhər xəstəxanasında çiyindən müalicə alır (*bax: “Resepti verin, doktor!” hekayəsi*).

1931

Yay aylarını gah Parisdə, gah İspaniyada keçirir və hələ 1925-ci ildən buğa döyüşləri haqqında yazmaq istədiyi kitab üzərində işini davam etdirir.

Dekabrda Heminquey yaradıcılığının ilk ekran əsəri olan “Əlvida, silah!” filmi tamaşaçılara nümayiş etdirilir.

1932

Yanvarda Heminquey publisistik janrdə qələmə aldığı buğa döyüşlərindən bəhs edən “Günortadan sonra ölüm” kitabını bitirir.

İyunda yazısının üçüncü oğlu – Qreçori dünyaya göz açır.

1933

“Skrubners meqezin” dərgisinin **mart** sayında Heminqueyin “O təmiz, o işıqlı yerdə”, **may** nömrəsində “Resepti verin, doktor!” (*sonrakı adı – “Oyunçu, rahibə və radio”*) hekayələri dərc edilir.

Bütün **yayı** Havanada keçirən yazıçı floridalı balıqçı və qaçaqmalçı Harri Morqan barədə iri həcmli novellalar üzərində işə başlayır; sonradan bu novellalar “Ya var, ya yox” romanında toplanır.

Oktyabrda Nyu-Yorkda Heminqueyin “Qalib heç nə qazanmır” adlı sayca üçüncü hekayələr toplusu nəşr edilir. Əvvəlki iki topluda olduğu kimi, bu topluya da Heminquey altısı ilk dəfə işıq üzü görün 13 hekayə daxil edir.

Həmin vaxtdan etibarən Heminquey öz dostu Arnold Qrinriçin nəşr etdiyi “Eskvayr” (*kişilər üçün jurnal*) dərgisiylə müntəzəm əməkdaşlığa başlayır (1933-1936-cı illərdə bu amerikan dərgisində yazıçının balıqçılıq və ovdan bəhs edən iyirmi beş felyetonu dərc olunur).

Noyabrda Heminquey Marseldən dəniz marşrutuyla yola düşüb Hind okeanındakı Şərqi Afrika limanı Mombasa gedir; **dekabrda** arvadı və bir neçə dostuyla Britaniyanın müstəmləkəsi olan Şərqi Avropa ərazilərində (*indiki Keniya və Tanzaniyada*) ov səyahətinə çıxır.

1934

Şərqi Afrikada iri heyvanları (*şir, pələng, bəbir, kərgədan, kəl*) ovlayan Heminquey **yanvarda** amöb dizenteriyası xəstəliyinə yoluxur; yazıçını təyyarə ilə Keniyanın paytaxtı Nayrobiyə gətirirlər (*bu barədə Afrika hekayələri kimi tanınan “Kilimancaro qarları” və “Frensis Makomberin uzun sürməyən xoşbəxtliyi” əsərlərində parlaq lövhələr, misilsiz səhnələr var*). Müalicədən sonra Heminquey Şimali Tanqanikdə yenə həminki qaydada ov məşğuliyyətinə davam edir, **martda** Keniyada, Hind okeanında çox nəhəng balıq ovlayır, **apreldə** ABŞ-a qayıdır.

Ki-Uestə dönən kimi başa vurulmuş səyahət barədə nəzərdə tutduğu və ilkin adı “Afrikanın dağətəyi yerləri” olan kitabını yazmağa girişir.

“Kosmopoliten” jurnalının **aprel** sayında yazıçının “Bir reys” – Harri Morqan haqqında ilk novellası dərc olunur. Az sonra özünə şəxsi sürət kateri alır (*bu katerə ispan qadın adı verir* – “Pilar”) və iri balıq ovu idman yarışında yeni Amerika rekorduna imza atır.

Yay və payız aylarını bütünlüklə Havanada yaşayır. Havanada yaşaması getdikcə vərdişə çevrilir; burada Heminquey özünə çoxlu dostlar tapır.

Moskvada Heminqueyin seçmə hekayələrdən ibarət “Gü-nortadan sonra ölüm” adlı rus dilində ilk kitabı çap olunur.

1935

Fevralda Afrika səyahəti barədə kitabını başa çatdırır. **Yaz və yay aylarında** yazıçının səyahət təəssüratları “Skribners meqezin” jurnalında “Afrikanın yaşıl təpələri” adıyla, **oktyabrda** isə Nyu-Yorkda ayrıca kitab şəklində çap olunur.

Heminquey məşhur rus ədəbiyyatçısı İ.A.Kaşkinin onun barəsində yazdığı “Ustalıqın faciəsi” məqaləsi ilə tanış olur və müəlifə cavab məktubu yazır. Moskvada “Fiesta” romanı nəşr olunur.

İl ərzində baş verən iki siyasi hadisə yazıçının yaddaşında dərin iz buraxır: **mayda** Kubada mürtəce Maçado rejiminə qarşı başlanmış etiraz mitinqi iflasa uğrayır, kəskin repressiyalar şəraitində Heminqueyin xeyli dostu əzab çəkir; **sentyabrda** Floridada baş verən qasırga isə Amerika hökumətinin ucqar fəhlə düşərgələrində yerləşdirdiyi yüzlərlə dünya müharibəsi veteranının həyatına son qoyur (*Heminquey xilasedici dəstənin tərkibində adaya yetişən birincilərdən olur – gördüyü mənzərədən sarsılmış yazıçı “Müharibə veteranlarını kim öldürdü” məqaləsində bu faciəyə öz kəskin münasibətini bildirir*).

1936

Yanvarda Heminquey italyan-faşist qoşunlarının Abissiniyaya soxulmasına etirazını ifadə edən “Afrika üzərində gərilmiş qanadlar” əsərini “Eskvayr” jurnalında dərc etdirir. Elə həmin jurnaldaca **fevralda** Harri Morqan haqqındakı növbəti iri həcmli novella – “Qaçaqmalçının qayıtması”, **iyunda** “Kəl buy-nuzu” (*digər adı – “Dünyanın paytaxtı”*) hekayəsi çap olunur.

İyulda İspaniyada hərbi faşist qiyamı başlanır; Heminquey hadisələri diqqətlə izləyir.

Avqustda “Eskvayr” jurnalında Heminqueyin “Kilimancaro qarları”, ardınca *sentyabrda* – “Frensis Makomberin uzun sürməyə xoşbəxtliyi” adlı iki məşhur hekayəsi dərc olunur.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: İri həcmli əsərlərlə yanaşı, Heminquey bir sıra bənzərsiz novellaların müəllifidir və dünya ədəbiyyatında hekayə janrının ustadlarından sayılır. Mükəmməl sənət örnəyi olan Heminquey hekayələrinin məziyyəti onların qeyri-adi spesifikasiyasında, stil texnikasında, üslub özünəməxsusluğundadır. Zahirən quru və cansızıcı görünən, əslində isə ayrı-ayrılıqda hər biri mürəkkəb iç dünyasına və daxili quruluşa malik həmin örnəklərin spesifik üslubu oxucudan xüsusi yanaşma tələb edir. Sənətkarın ədəbi metodunu yüksək dəyərləndirən Qarsia Markesin fikrincə, Heminqueyin hər bir hekayəsi (*misal üçün, “Firtından sonra”*) bu janrın ən mükəmməl nümunəsidir: *“İlk baxışda bəsit görünən hekayələrin gücü onların kənardan görünən tərəfində deyil, bütün bunların arxasında gizlənmiş görünməyən hissədədir, yəni qısa bir hekayə üçün lazım olan materialın həcmindədir; aysberq də elə budur – bütün əzəməti ilə gözüümüza görünən yaşıl buz parçası; halbuki bu nəhəng parça ümumi kütlənin səkkizdə bir hissəsidir, səkkizdən yeddisi isə suyun altındadır və hamısını da saxlayan odur...”*

Markesin çox bəyəndiyi bu cür xırda hekayələrlə yanaşı, 1936-cı ildə Heminquey dünya ədəbiyyatında bu janrın ən parlaq incilərinə çevriləcək iki iri həcmli hekayə də yazıb çap etdirdi, özü də dalbadal, bir-birinin ardınca: avqustda – **“Kilimancaro qarları”**, sentyabrda – **“Frensis Makomberin uzun sürməyə xoşbəxtliyi”**. Təxminən eyni mövzuda və eyni həcmdə hərəsi bir romana bənzər iki misilsiz hekayə.

Tək elə “Kilimancaro qarları”na diqqətlə nəzər salmaq yetər ki, ilk baxışda sadə görünən, əslində, son dərəcə çətin və mürəkkəb xarakterə malik Heminquey metodunun mahiyyətinə varasan, səkkizdən yeddisi suyun altında gizlənmiş aysberqin nəhəngliyini təsəvvür edəsən. Bu əsər yaradıcı insan ömrünün yaşanmamış anları, günləri haqqında elegiya, reallaşdırılmamış istedadın faciəsindən doğan həzin, kədərli bir ağıdır. Əsərin baş qəhrəmanı – bütün həyatı boyu istedadını zərrə-zərrə, hissə-hissə “doğrayıb” maddiyyata satan yazıçı Harri ömrünün son saatını öz mənəvi dünyasının sərt həqiqətlər, kəskin ittihamlar girdabında keçirməyə məruz qalır; özündən iyrənə-iyrənə yaşadığı,

ona yabançı olan bir cəmiyyətdə bütün vaxtını müşahidə və əyləncələrə xərcləyən, özünün başlıca missiyasının icrasını isə günü günə sata-sata həmişə sonraya, hansısa müəmmalı gələcəyə saxlayan və bütün həyatı ərzində topladığı zəngin materialı hamıdan daha yaxşı yazacağı ümidiylə, əslində, özünü aldadan Böyük Yazıçı axırda yazmağın dəsını biryolluq atır. Həqiqətin yalanla, yalanın həqiqətlə çulğalaşdığı bütöv bir ömrə onun son saatının səmimiyyət zirvəsindən baxan Harri əldən çıxmış, itirilmiş, unudulmuş, bir kənardə yaşanılmamış qalan tam başqa bir həyatın varlığını aşkar etsə də, artıq gecdir və Harrinin sonda gəldiyi qənaətə görə, əgər, həqiqətən də, bütün ömür yalan içində keçibsə, qoy elə yalan içində də sona yetsin! Bu mənada, nə qədər acı da olsa, puça çıxmış daxili aləmin, iflasa uğramış düşüncələrin xarabalığında gecələr kaftar zingiltisi, goreşən ulartısı ilə baş-başa qalıb iztirab çəkmək və özündən sonra heç nə qoymadan dünyanı bu iztirabların məngənəsində, tam ümitsizlik içində tərək etmək Harrinin labüd sonluğ, qaçılmaz aqibətidir.

“Əlbəttə, vaxt daha kifayət etməzdi, amma bütün bunlar bir-biri ilə elə bitişikdi, o qədər iç-içə idi ki, hamısını bir abzasa sığışdırmaq mümkün kimi görünürdü...” – ömrün son saatında Harri təskinliyi bu illüziyada tapır. Lakin Harrinin bütöv bir ömür silsiləsini bir abzasa sığışdırmaq ehtirası, əslində, elə həm də Heminqueyin öz yaradıcılıq metodunun aqlasığmaz görünən cəhdlərindən biridir.

Ümumiyyətlə, müəyyən aspektdən yanaşdıqda, Harridə şəxsən Heminqueyə xas bir çox cəhətləri aşkar etmək mümkündür; son dərəcə ustalılıqla yaradılmasına və ümumiləşdirilməsinə baxmayaraq, bu obraz hər halda məhz Heminqueyin özünü xatırladır.

Ömrünün son illərini ruh düşgünlüyü içərisində yaşayan Heminqueyin aqibəti də faciə ilə sonlandı; əcəba, yazdıqlarıyla yanaşı, yazmadıqlarının, yaza bilmədiklərinin acısını yaşayan və ömrünü intiharla bitirən Heminquey elə Harri deyildimi?!

“...Orada, irəlidə Harri göz önünə pərdə çəkərək bütün dünyanı görünməz edən, günəşin şəfəqləri altında bəyazlığı göz deşən aqlasığmaz dərəcədə parlaq, başı göylərə dirənmiş kvadratşəkili nəhəng Kilimancaro zirvəsini gördü. Və onda başa düşdü ki, bu yer elə onun üz tutub getdiyi həmin yerdir...”

Bəli, həmin yer Harrinin bütün ömrü boyu üz tutub getdiyi yer idi, amma tufəngin dar və qaranlıq lüləsindən qopan qəfil atəş kimi o parlaq yer həm də Heminqueyin neçə illər öncədən üz tutub getdiyi yer deyildimi?! Bu suala dəqiq cavab vermək çətindir, çox çətindir, bəlkə də, mümkünsüzdür; çünki Zavallı Bəbiri əbədi qarlarla örtülü Kilimancaro zirvəsinin soyuq yüksəkliyinə hansı qüvvənin çəkib gətirdiyini bu günəcən də heç kəs izah edə bilmir.

Payızda Moskvada “Əlvida, silah!” romanı nəşr olunur.

İspaniyada Vətəndaş müharibəsi Heminqueyin diqqətini bütünlüklə özünə çəkir. O, öz şəxsi vəsaiti hesabına Respublika ordusu üçün qırx min dollara iyirmi dörd sanitar maşını və tibbi ləvazimat alır, həmçinin faşizm əleyhinə filmin maliyyə yardımını üçün tərkibinə Arçibald Maklişin, Lilian Hellmanın və Dos Passosun da daxil olduğu “Çağdaş tarixçilər” qrupunu yaradır (*sonrakı üç il ərzində yazıçının həyatı bilavasitə ispan xalqının faşizmə qarşı kəskin mücadiləsi ilə bağlı olur. “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanında buna dair ayrıca məqamlar var.*

1937

Fevralda Heminquey Amerikanın NANA (*Nors Amerikan Nyuspeyper Allayens*) teleqraf agentliyi ilə müqavilə imzalayaraq Avropaya yola düşür. ***Martin ortalığında*** Tuluzadan (*Fransa*) Barselonaya, sonra Valensiyaya və Madridə uçar. Mühasirə şəraitindəki Madriddə o, öz mənzil-qərargahına çevrilmiş “Florida” otelində yaşayır. Müntəzəm olaraq cəbhə xəttinin ən təhlükəli yerlərinə baş çəkir, vaxtaşırı Amerikaya göndərdiyi şəxsi müşahidələrinin məhsulu olan korrespondensiyalar hadisələr barədə gerçək, dürüst və həqiqi informasiya çatdırılmasında ciddi təbliğati rol oynayır.

Aprel-may aylarında rejissor İoris İvens və operator Con Ferno ilə birgə “İspan torpağı” adlı film çəkir; filmin mühüm hissəsi hadisələrin baş verdiyi, qanlı döyüşlər gedən ön cəbhədə, birbaşa güllələrin altında çəkilir. Heminquey tez-tez beynəlmiləl tərkibli briqadalarda olur, əsgər və komandirlərlə dostluq

edir, general Lukaçla (*Mate Zalke*) görüşür, İlya Erenburq, Mixail Koltsov və İspan respublikaçılarının mücadiləsinə dəstək verən, bu mübarizədə yaxından iştirak edən digər yazıçı həmkarlarıyla birgə çalışır (*bütün bunlar “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanında, prototipi bilavasitə Heminqueyin özünün olduğu Robert Cordanın təmsalında dolğun əksini tapıb*).

Mayda Heminquey ABŞ-a qayıdır.

İyunun 4-də keçirilən Amerika yazıçılarının ikinci konfransında o, “Yazıçı və müharibə” sərlövhəli, antifaşist məzmunlu çıxış edir.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Həmin Konfransda söylədiyi ittiham dolu nitqində Heminquey faşistlərin Madriddə dinc əhalini kütləvi surətdə qırmasından qəzəb və hiddətlə söz açaraq demişdi: *“Bütün bunların təsvirinə başlasam, sizdə yalnız ikrah doğura, hətta ola bilsin, özümə qarşı nifrət oyada bilərəm. Hazırda bizə gərək olan şey bu deyil. Bizə faşizmin cinayətkarlığını aydın dərk etmək və onunla necə mübarizə aparmaq lazım olduğunu qətiləşdirmək gərəkdir”*. Faşizmlə barışmazlığını gizlətməyən və bu mövqeni heç zaman dəyişməyən Heminquey böyük uzaqgörənliklə bildirmişdi: “Yalnız bir siyasi sistem var ki, heç vaxt yaxşı yazıçı yetirə bilməz, bu – faşizmdir. Faşizm – yalan deməkdir, buna görə də o, əbədi qısırlığa məhkumdur. Və keçmişə gömüləndən sonra onun qanlı qətlər tarixindən başqa ayrı heç bir tarixi olmayacaq!”

İyunda Heminquey rejissor İoris İvenslə birgə “İspan torpağı” filmi üzərində işi başa çatdırır; o, filmə diktör mətni yazır və özü də səsləndirir. Ağ evdə prezident Franklin Ruzvelt üçün nümayiş etdirildikdən sonra film ekranlara buraxılır. İspaniya respublikaçılarına böyük rəğbət hissi doğuran bu filmə ona çatan qonorarı Heminquey Uesk ətrafında qətlə yetirilmiş İyirminci beynəlmiləl briqadanın həkimi, antifaşist alman Verner Haylbrunun dul arvadına göndərir.

Yay ərzində Harri Morqan haqqındakı üçüncü “uzun” novelları başa çatdırır və hər üç novelları bir kitabda birləşdirib “Ya var, ya yox” sərlövhəsiylə çapa göndərir.

Avqustda NANA teleqraf agentliyi ilə müqaviləsini təzə-ləyib, ikinci dəfə İspaniyaya yollanır və yenə “Florida” otelinə yerləşib, güllə yağmuru altında respublika komandanlığının məsul tapşırıqlarını yerinə yetirir; mənzil-qərargaha çevirdiyi elə həmin oteldəcə “Beşinci dəstə” pyesi üzərində işləyir.

Oktyabrda “Ya var, ya yox” romanı Nyu-Yorkda çapdan çıxır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Romanın baş qəhrəmanı – Heminqueyin şah əsəri olan “Qoca və dəniz”dəki kubalı balıqçı Santyaqonun cavanlıq dövrünü xatırladan floridalı balıqçı Harri Morqan öz ailəsini dolandırmaq üçün qazanc məqsədilə ağılagəlməz risklərə getmək məcburiyyətində qalır. Sonuncu risk ona baha başa gəlir – bankı qarət edən Kuba inqilabçılarının bəd niyyətini anlayan Harri onları öldürməli olur. Dörd qarətçini təkbaşına məhv edən Harri bu vaxt ölümcül yaralanır; sahil mühafizəsinin qayığı onu xəstəxanaya gətirsə də, Morqanın həyatını xilas etmək mümkün olmur.

Roman müxtəlif illərdə Hollivudda üç dəfə (1944, 1950, 1958-ci illərdə) ekranlaşdırılıb. Bunlardan ən uğurlusu U.Folknerin ssenarisi əsasında çəkilən birinci ekran əsəridir. Folkner romanın süjet xəttinə xeyli dəyişiklik və əlavələr etsə də, tamaşaçılar və kino tənqidçiləri məhz bu ssenari əsasında çəkilən filmi daha yüksək qiymətləndirirlər.

1938

Yanvarda Heminquey ABŞ-a qayıdır.

Martda ispan respublikaçılarının hərbi uğursuzluqları və amerikan beynəlmiləl briqadasının ciddi itkilərlə üzləşməsi xəbərini eşidən yazıçı üçüncü dəfə İspaniyaya dönür: *aprel*i cəbhədə keçirir; *mayda* Madriddə ac-yalavac çalışmalı olur. Madriddən çıxarkən, uçuş ərəfəsində o, ələ keçməmək üçün, həmçinin əsir düşə biləcəyini gözü altına alıb hərbi əhəmiyyətli bütün əlyazmalarını yandırmaq məcburiyyətində qalır.

İyunda Klivlenddə (*Ohayo ştatı*) “İspan torpağı” filminin diktör mətni və filmə sözərdi olan “İsti və soyuq” yazısı çapdan çıxır.

Yayda ABŞ-da ispan hekayələri üzərində işə başlayır və İspaniyadakı Vətəndaş müharibəsi barədə roman yazmağı düşünür.

Sentyabrda dördüncü dəfə İspaniyaya qayıdır və Respublika ordusunun Ebrodakı müdafiə döyüşlərində iştirak edir (*yazıçının xarakterindəki bu cür israr və inadkarlıq istər-istəməz "Məğlubedilməz" hekayəsinin qəhrəmanı matador Manuel Qarsiani yada salır*).

Oktyabrda Nyu-Yorkda Heminqueyin böyük bir məcmuəsi nəşr olunur – “Beşinci dəstə və ilk qırx doqquz hekayə”; kitaba yazıçının həmin vaxtadak dərc olunmuş bütün hekayələri daxil edilir.

Noyabrın ikinci yarısında Heminquey Respublika ordusunun geri çəkilən hissələrinin tərkibində Fransa ərazisinə keçir və oradan ABŞ-a qayıdır.

Noyabr-dekabr aylarında “Eskvayr” jurnalı onun Madriddəki müharibə günləri barədə iki hekayəsini dərc edir – “İfşa”, “Kəpənək və tank”.

1939

İlin əvvəlində Heminquey təkbaşına (*ailəsindən ayrılıqda*) Havanada məskunlaşır və İspaniyadakı Vətəndaş müharibəsi haqqında ilkin olaraq “Kəşf olunmamış ölkə” adlandırdığı roman üzərində işə başlayır. Madridin süqutundan sonra o, kommunist nəşri olan “Nyu-Messis” jurnalında “İspaniya uğrunda həlak olmuş amerikalara” yazısını dərc etdirir.

Martda “Kosmopoliten”də Heminqueyin İspaniyadan qayıdarkən Kuba jandarmırları tərəfindən öldürülən interbriqadanın üzvü, kubalı inqilabçı haqqında yazdığı “Heç kim heç vaxt ölmür” hekayəsi dərc olunur.

1940

Heminquey ikinci arvadı Polina Pfeyferdən boşanır, İspaniyada yaxınlıq etdiyi amerikan jurnalisti Marta Gelhornla evlənir,

daimi yaşayış yeri də Havana yaxınlığındakı Finka-Viciya qəsri olur.

Yayda “Beşinci cərgə” Nyu-York səhnəsində göstərilir və ayrıca kitab şəklində çapdan çıxır.

Payıza qədər Heminquey gah Havanada, gah Amerikada roman üzərində gərgin işləyir və nəhayət, şah əsərlərindən biri sayılan (*əvvəlcə adını “Kəşf olunmamış ölkə” kimi düşündüyü*) “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanını başa çatdırır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Roman Heminquey yaradıcılığında ən sanballı əsərlərdən biri olmaqla yanaşı, həm də dünya ədəbiyyatında faşizm əleyhinə yazılmış ən qüdrətli bədii örnəklərdən sayılır. Görkəmli rus şairi Konstantin Simonovun yazıcının rus dilində nəşr edilən əsərləri toplusuna yazdığı “*Heminquey yaradıcılığında ispan mövzusu*” adlı dəyərli giriş sözündə doğru olaraq göstərildiyi kimi, ispan mövzusu, lap dəqiqi, İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsində İspaniyada baş verən dəhşətli Vətəndaş savaşı çoxsaxəli Heminquey yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir. Bu qanlı tarixin ayrı-ayrı epizodlarına sonralar da təkrar-təkrar qayıdan yazıcının başlıca məziyyəti ondadır ki, “dipdiri” mövzudakı bu əsərlərin böyük qismini o məhz savaşın ən qızğın çağlarında – haqsız axıdılan qanların hələ qurumadığı bir vaxtda – 1937-1940-cı illər arasında qələmə almışdı; roman yazılarkən amansız savaşın faciəli sonluğu hələ yaddaşlarda yaşamaqda idi. Romanın nəşr edildiyi 1940-cı ildə isə faşist qiyamı günlərində alışımağa başlayan alov artıq bütün dünyanı bürüyən yangına çevrilmiş, Heminqueyin bir sənətkar kimi öncədən duyduğu və haqlı təlaş keçirdiyi hadisə bütün amansızlığı ilə baş vermişdi.

“Hər İnsanın ölümü mənim ömrümü gödəldir, çünki mən Bəşəriyyətin ayrılmaz bir parçasıyam və elə ona görə kilsə zənginin harayını eşidəndə heç vaxt soruşma ki, kimdir dünyadan köçən; Sənsən dünyadan köçən”.

XVII əsr ingilis şairi Con Donun epiqraf seçilmiş bu dillər əzbəri ibrətamiz şeiri ilə açılan, milyonların ürəyindən xəbər verən roman məhz həmin ərəfədə milyonu adlayan tirajla Nyu-Yorkda nəşr olundu, dərhal da əl-əl gəzməyə başladı. K.Simonovun fikrincə, Heminqueyin

İspan mövzusunda əsərləri, o cümlədən bu əsərlərin şahı sayılan romanı haqqında danışıq onları, sadəcə olaraq, faşizmə nifrət bəsləyən bir adam tərəfindən yazıldığını söyləmək çox azdır; bu roman faşizmə qarşı təkə yazıçı qələmi ilə deyil, həm də əsgər süngüsü ilə vuruşan bir insan *tərəfindən (böyük ustalıqla yaradılmış Robert Cordanın mücadiləsi kədərli aqibətlə sonuclansa da)* və Heminqueyin özünün də qoşulduğu mübarizənin acı məğlubiyyətlə sona çatdığı bir vaxtda yazılmışdır. Robert Cordanın təmsalında Heminqueyin kədəri – heç də hadisələri kənar gözlə seyr edən müşahidəçinin və ya bu mübarizəyə kənardan qoşulan adamın, bu işi bir vəzifə borcu kimi yerinə yetirən icraçının kədəri deyil. Bu, məğlubiyyətə uğramış məğlubedilməz İnsanın bilavasitə şəxsi dərdi, ağır və qəmli hekayətidir.

1941

Yazda Heminquey Marta Gelhornla birlikdə Uzaq Şərqi (*Qonolulu – Quam – Honkonq – Sinqapur*) səyahətə çıxır; onun korrespondensiyaları Nyu-Yorkun “Post meridiem” qəzetində görünməyə başlayır.

İyunun 27-də, Hitler Almaniyası Sovetlər Birliyinin ərazisinə hücum edəndən beş gün sonra Heminquey Moskvaya aşağıdakı məzmununda teleqram göndərir: “*Faşist təcavüzünə qarşı müqavimət hərəkətində Sovetlər ölkəsi ilə 100 faiz həmrəy olduğumu bildirirəm. Sovet xalqları öz mübarizəsi ilə faşist itaətkarlığına müqavimət göstərən bütün xalqları müdafiə edir*”.

İlin sonlarında Havanada və ABŞ-in qərbində yaşayır, müharibə haqqında yazılmış ən yaxşı əsərlərin antologiyasını hazırlamaqla məşğul olur.

1942

Maydan etibarən Heminquey özünün xüsusi cihazlarla təchiz edilmiş “Pilar” katerində hərbi dəniz xidmətini yerinə yetirir, Qərrib dənizində almanların sualtı qayıqlarını izləyir. Hazırladığı “Adamlar müharibədə” antologiyası *oktyabrda* Nyu-Yorkda nəşr

olunur. Heminquey bu kitabı oğlanları Cona, Patrikə və Qreqoriyə ithaf edir.

“Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanı Sinkler Lüisin ön sözüylə yenidən çap olunur.

1943

Heminquey “Pilar” katerində uzun dəniz marşrutlarına çıxmaqla öz məxfi hərbi xidmətini davam etdirir.

Amerikanın “Paramunt” kino şirkəti “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanının motivləri əsasında baş rollara Heminqueyin dostları Harri Kuperin və İnqrid Berqmanın çəkildiyi filmi ekranlara buraxır.

1944

Fevralda Uilyam Folkner rejissor Q.Hoksun sifarişinə əsasən, Hollivudda Heminqueyin “Ya var, ya yox” romanının ssenarisi üzərində işə başlayır.

Yazda Heminquey hərbi müxbir qismində İngiltərəyə gəlir. **Mayda** Londonda avtomobil qəzasına düşür (*bu barədəki ilkin qəzet xəbərində hətta səhvən onun öldüyü bildirilir*).

İyunun 6-da Amerika qoşunlarının tərkibində Normand sahilində olur. Almanıyanı bombalayan hərbi təyyarələrdə, işğal olunmuş Fransa üzərindən uçur.

Avqustda hərbi müxbir qismində çalışdığı 4-cü amerikan diviziyasından ayrılıb Fransa partizanlarının dəstəsini toplayır və müttəfiq qoşunlarının ön hissələri ilə birgə Parisə daxil olur (*Amerika komandanlığındakı bədxahları bu faktdan onun əleyhinə istifadə edib yazıçıya hərbi müxbir kimi vəzifə səlahiyyətlərini aşdığına görə məhkəmə işi açmaq istəyirlər*). Heminquey faşizmdən azad olmuş Parisdə Pikasso və digər fransız dostlarıyla görüşür. Sartrla və Simona de Bovuarla tanış olur. Sonra Belçika və Elzasın cəbhə bölgələrinə yollanıb hərbi əməliyyatlarda iştirak edir.

İlin sonunda Heminqey ciyər sətəlcəmindən Parisdəki hospitalda müalicə alır.

Nyu-Yorkun “Kollers” jurnalı (*iyuldan başlayaraq noyabra qədər*) Heminqeyin altı korrespondensiyasını dərc edir.

1945

Martda yazıçı Amerikaya qaydır.

Apreldə Heminqeyin “Ya var, ya yox” romanının Folknər tərəfindən yazılmış ssenarisi əsasında çəkilən eyniadlı filmin təntənəli premyerası olur.

Dekabrda Heminqey üçüncü arvadı Marta Gelhorndan ayrılır.

1946

Heminqey amerikalı jurnalist Meri Ueşlə ailə həyatı qurur. Onun daimi yaşayış yeri yenə Havana yaxınlığındakı Finka-Viciya qəsridir. Oradan Nyu-Yorka gedir və Avropa səyahətinə çıxır; *payız aylarında*, qabaqlar olduğu kimi, gününü ovda keçirir və ABŞ-ın qərbində işləyir. Yaşadığı qəsrin qapıları bütün dostlarının üzünə açıq olan Kubada Heminqey Batista diktaturasına qarşı mübarizə aparan inqilabçı dairələrə dəstək olur, həmçinin ispan respublikaçılarına aid hər bir siyasi kampaniyaya dəstək verir; mühacir həyatı sürən ispan dostlarına hər cür yardım edir.

1947

Heminqey irihəcmli yeni əsər üzərində işə başlayır (*şərti olaraq əsəri “Torpaqda, suda, havada” adlandırır*) və İkinci Dünya müharibəsi illərindəki bütün təəssüratlarını bir əsərdə ifadə etmək istəyir.

1948

Payızda “Əlvida, silah!” romanı müəllifin ön sözüylə illüstrasiyalı tərtibatda çapdan çıxır.

1949

Heminquey düşündüyü irihəcmli yeni əsərini yarımçıq qoyur və “Çayın o üzündəki ağacların kölgəsində” adlı yeni roman yazmağa başlayır.

Yaz aylarında yazıçı İtaliyada yazıb-yaradır. Ov zamanı bədbəxt hadisə nəticəsində gözündən septik zədə alır, hətta kor qalmaq dərəcəsinə çatır. Bir az özünə gələndən sonra əvvəl Havana, **payızda** isə Parisdə işinə davam edir.

1950

Yaz və yay aylarını Parisdə keçirir.

Fevraldan iyuna qədər “Çayın o üzündəki ağacların kölgəsində” romanı “Kosmopoliten”də dərc edilir; **sentyabrda** roman Nyu-Yorkda nəşr olunur.

Yazıçı “Qoca və dəniz” povesti üzərində işə başlayır.

ABŞ-da Heminqueyin iyirmi illik fəaliyyətinə dair “*Ernest Heminquey. Şəxsiyyət və yaradıcılıq*” adlı tənqidi və biqrafik məqalələrdən ibarət toplusu nəşr olunur.

1951

Heminquey özünün ən məşhur əsəri sayılan (*sonradan “Nobel” ödülinə layiq görülməsində başlıca rol oynayan*) “Qoca və dəniz” povestini tamamlayır.

Anası Ouk-Parkda vəfat edir; lakin Heminquey anasının dəfnində iştirak etmir.

Ədəbi yaradıcılığını həyat detallarının əsasında tədqiq edən gənc amerikalı tənqidçi Filipp Yanqın kitabının çıxmasına mane olmağa çalışır, bu məqsədlə həm tənqidçini, həm də nəşriyyatı ciddi surətdə təhdid edərək “şəxsi həyata müdaxilənin yolverilməz olduğunu” bildirir; sonradan müəllifin xahişlərinə, yalvarışlarına güzəştə gedib “qadağanı” aradan götürür və kitab növbəti il çapdan çıxır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Maraqlıdır ki, oxşar aqibəti Heminquey-in müasiri Folkner də yaşamışdı. Belə ki, illüstrasiyalı “*Life*” dərgisi 28 sentyabr və 5 oktyabr saylarında R.Koqlanın Folknerin bioqrafiyası, həyat tərzı və xarakterindən bəhs edən iki hissədən ibarət irihəcmli oçerkini dərc etmişdi. Çapa heç cür mane ola bilməyən Folkner oçerki “şəxsi həyata müdaxilə” cəhdi kimi hiddətlə qarşılıyır. Müəllifin məlum oçerk əsasında hazırladığı “Uilyam Folknerin şəxsi həyatı” kitabının əlyazması ilə tanış olan yazıçı bərk hiddətlənmiş və cavab olaraq “*Şəxsi həyat haqqında (amerikan arzusu: bu arzu nə ilə bitdi?)*” sərəlövhəli məqalə ilə çıxış etmişdi.

1952

Sentyabrda Nyu-Yorkun “*Life*” həftəlik dərgisi “Qoca və dəniz” povestini dərc edir; əsər qısa bir zamanda böyük oxucu rəğbəti qazanır.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: “*Life*” məcmuəsinin ardınca əsər kitab halında nəşr edilir, dərhal da geniş müzakirə obyektinə çevrilərək böyük uğur qazanır; *ilin sonunda* isə ABŞ-ın ədəbiyyat sahəsində ən nüfuzlu sayılan “Pulitser” mükafatına layiq görülür.

“Qoca və dəniz” – məğlubiyyətə uğramış məğlubedilməz insan haqqında kədarlı bir hekayətdir. Yenilmiş, məğlubiyyətə uğramış insan... Lakin insan yenilirmi? İnsanı məğlub etmək mümkündürmü? “*Mən insanın ölümü fikrini rədd edir, buna inanmıram; İnsan nəinki duruş gətirəcək, mən qəti əminəm ki, o – qalib gələcək*” təntənəsini yüksək Nobel kürsüsündən bütün dünyaya bəyan edən öz məşhur çağdaşı və həmyerlisi Folkner kimi Heminquey də İnsanın məğlubiyyətinə inanmır, ən azı, inanmaq istəmirdi. Təsadüfi deyil ki, “Qoca və dəniz” povestinin qəhrəmanı – qoca balıqçı Santyaqo – qüvvələr nisbətinin mənfi birə yüz fərqlinin müqabilində döyüşə atılmaqdan çəkinmir, acınacaqlı nəticəsini qabaqcadan bildiyi bu mübarizədə sona qədər duruş gətirib kişilik və insanlıq ləyaqətini itirmir, hətta amansız rəqibləri – dəniz yırtıcılarıyla ümitsiz çarpışmada ən ağır məhrumiyyətlərə düçar olandan və çəkdiyi bütün zəhmətlər hədəf gedəndən sonra da öz

heyfətəməz həyat eşqini qoruyub saxlamağı bacarır, “İnsan övladı məğlubluyyətlə üçün yaranmayıb; insanı məhv etmək olar, lakin onu məğlub etmək mümkünsüzdür” – qənaətini təsdiqləyir.

1948-ci ildən etibarən Heminquey Havana yaxınlığında məskunlaşmış və burada balıqçılarla dostlaşıb yazacağı əsəri üçün zəngin material toplamışdı; bu əsər məhz ona məxsus spesifik üslubda – sırf Heminquey stilində qələmə alınmış; məhz bu cür real həyatı faktlar əsasında işləmək Heminqueyin daha çox xoşladığı və daha tez uğur əldə etdiyi yaradıcılıq sahəsi idi.

Müxtəlif aspektlərdən yozulan “kiçik həcmli” bu şedevri bəzi mütəxəssislər pırıca, bəziləri hətta alleqoriya kimi qiymətləndirdilər. Əsərin baş qəhrəmanı olan balıqçını – sevdiyi peşənin incəliklərini hamıdan yaxşı bilsə də, bəxtin üz döndərdiyi qərribə Qocanı peşəkar yazıcının öz prototipi sayanlar da vardı. Bəlkə həmin səbəbdəndir ki, Heminquey bu əsərindən danışmağı qəti xoşlamaz, jurnalistlərin suallarından yayınmağa çalışardı. Tək bircə dəfə əsərlə bağlı qısaca bunları demişdi: *“Mən əsl qocanı və əsl uşağı, əsl dənizi, əsl balığı və əsl akulları göstərmək, onların necə olduğunu vermək istəmişəm. Hər-gah bunu kifayət qədər yaxşı və düzgün göstərməyə nail olmuşamsa, onda onları müxtəlif cür yozmaq da mümkündür”*.

Heminquey yaradıcılığına münasibəti birmənalı olmasa da və bəzən bunu açıq söyləməklə həmkarının xətrinə dəysə belə, dahi Folknər də “Qoca və dəniz”i yüksək dəyərləndirmişdi: *“Bu əsər Heminqueyin ən yaxşı əsəridir, çünki bu əsərdə Heminquey əvvəllər tapa bilmədiyi bir şeyi – Allahu tapıb. Buna qədər onun qəhrəmanları vaku-umda hərəkət edirdilər, onların keçmiş yox idi, lakin qəfildən – “Qoca və dəniz”də – Heminquey Allahu tapdı. Orda nəhəng balıq var; Allah bu nəhəng balığı yaradıb ki, onu ovlasınlar. Allah qocanı da yaradıb ki, bu nəhəng balığı tutsun. Allah bu balığı yeməli olan akulları da yaradıb və Allah onların hamısını eyni məhəbbətlə sevir”*.

Kino prodüseri Zanuk, Heminqueyin “Kilimancaro qarları” hekayəsi əsasında çəkdiyi filmi ekranlara buraxır. Süjet xəttinin kəskin şəkildə təhrif olunması Heminqueyi bərk hiddətləndirir və o, filmi ironik şəkildə “Zanukun qarları” adlandırır.

1953

Yayın əvvəlində Heminquey yenidən (1936-1939-cu illərdəki Vətəndaş müharibəsindən sonra ilk dəfə) İspaniyaya gəlir; arvadıyla birgə “Kilsə zəngi kiminçün çalınır” romanında təsvir olunan yerlərə – El Sordo təpəsinə, partizanların sığındığı mağaraya, Robert Cordanın partlatdığı körpüyə baş çəkir.

Avqustun əvvəlində arvadıyla birgə Afrikaya ov ekspedisiyasına yollanır. *İlin sonunacan* Keniya və Tanzaniyada vaxtlarını nəhəng heyvanları ovlamaqla keçirirlər. Heminquey Mərkəzi Tanzaniyada mal-qara təsərrüfatı ilə məşğul olan oğlu Patrikə baş çəkir və müəyyən müddət Kilimancaro dağlarının ətəyində ov müfəttişi vəzifəsini könüllü şəkildə yerinə yetirir.

1954

Yanvarın axırlarında arvadıyla birgə Konqoyo uçduqları təyyarə şimali-qərbi Uqandada, Marçison-Follz şlaləsi yaxınlığında qəzaya uğrayır. Ağır yaralanmış Heminqueyi və onun arvadını katerlə Butiabuya gətirirlər. Ertəsi gün onları uçaqla Nayrobiyə aparmaq istəyirlər, lakin təyyarə uçuşa qalxarkən qəfildən alışıq, Heminquey yanıqlar və yeni zədələr alır (*aldığı yaralar Heminqueyin kifayət qədər möhkəm sağlamlığını bərk sarsıdır; o, ömrünün sonunacan bu zədələrdən əziyyət çəkir*). Hətta yazıçının ölümü barədə xəbərlər yayılır, qəzetlərdə çoxsaylı nekroloqlar dərc olunur.

Nayrobidə ciddi xəstəxana müalicəsi aldıqdan sonra Heminquey bir müddət Keniyada, okean sahilində qalmalı olur, *martda* isə Genuyada və Venesiyada yaşayır. Sonra təzədən İspaniyaya səyahət edir və Havanaya yalnız *iyunda* qayıdır.

Yanvar, aprel və noyabr aylarında “Luk” jurnalında Afrika həyatından bəhs edən üç oçerki dərc olunur.

Oktyabrda Heminquey ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülür. Lakin səhhətindəki ağrılar ucbatından yazıçı Stokholma gedə bilmir, söyləyəcəyi nitqin mətnini Akademiya-yə yazılı şəkildə göndərir.

1955

Heminquey Afrikaya ikinci səyahəti barədəki kitab üzərində işləyir, Keniyanın və Tanzaniyanın təbiəti və heyvanlar aləmi barədə film çəkmək üçün Afrikaya yeni səyahət planlaşdırır.

Martdan iyuna qədər “Qoca və dəniz” povestinin motivləri əsasında ekranlaşdırılan filmin çəkilişlərində iştirak edir, aktyorlarla iş aparır, Peru sahillərinə gedən balıqçılıq ekspedisiyasına rəhbərlik edir. Nobel ödüli laureatı ilə görüşmək istəyən həvəskar turistlərdən və müsahibə almağa çalışan jurnalistlərdən yayınmaq üçün o, Havana yaxınlığındakı qəsri tez-tez tərk etməli olur və artıq oğlanlarına məxsus olan Ki-Uestdəki evinə sığınmaq məcburiyyətində qalır.

1956

Yazıçı bütün il ərzində təyyarə qəzası zamanı aldığı zədədən, yorğunluq və halsızlıqdan bərk əziyyət çəkir; çətinliklə işləyir. **İlin sonunu** İspaniyada keçirir.

1957

İlin əvvəlində hələ də İspaniyada olan yazıçı tədricən özünə gəlir və iş formasını bərpa edir.

Noyabrda “Atlantik mansli” dərgisində “Bələdçi it lazımdır” hekayəsini dərc etdirir. Kubada Fidel Kastrownun rəhbərliyi altında üsyançı hərəkət başlanır; Heminquey hərəkata rəğbətini gizlətmir.

1958

Heminquey Havana yaxınlığındakı qəsrində iyirminci illərin Parisi barədə avtobioqrafik kitab üzərində işləyir. *Payızda* işləmək üçün ABŞ-ın qərbinə, Ketçuma (*Aydaho ştatı*) gedir. San-Velli xizəkçilik kurortunun yaxınlığında yerləşən bu balaca şəhərdə Heminquey 1947-ci ildən etibarən tez-tez olmuşdu; Ketçumda onun çoxlu dostları olduğundan yazıçı ora daimi yaşayış üçün köçmək qərarına gəlir.

1959

Marta qədar Heminquey Ketçumda Paris haqqındakı avtobioqrafik kitabın üzərində işləyir. ABŞ-ın cənubuna uzun avtomobil səyahətinə çıxır. Havanaya qayıdarkən Fidel Kastronu “ilk namuslu Kuba hökumətinin” qurucusu kimi salamlayır. *May ayından* etibarən İspaniyada yaşayır və iki məşhur ispan matadorunun – Antonio Ordonesin və Luis Dominginin yarışlarını izləyə-izləyə bütün ölkəni gəzir. Neçə illər öncə “Fiesta” romanında təsvir etdiyi Pamplondakı ənənəvi bayramda – canlı ispan fiestasında iştirak edir. *Payızı* Ketçumda keçirir; orada özünə ev alır və yazdığı avtobioqrafik kitabı bir kənara qoyub İspaniya səyahətindən bəhs edən “Təhlükəli yay” kitabını yazmağa girişir.

Moskvada İ.A.Kaşkinin ön sözü və şərhləriylə yazığının “Seçilmiş əsərləri”nin ikicildliyi nəşr olunur.

1960

Yanvardan may qədər Havanadan kənara çıxmayan Heminquey bütün vaxtını “Təhlükəli yay” kitabını yazmağa sərf edir, eyni zamanda həyatının Paris dövrü barədəki avtobioqrafik

əsəri tamamlayır (*kitab yazıcının ölümündən sonra “Daim səninlə olan bayram” sərlovhəsiylə nəşr edilir*).

Fevralda A.İ.Mikoyanın başçılıq etdiyi Sovet nümayəndə heyəti Havana yaxınlığındakı qəsriyə yazıçıya baş çəkir; Heminquey nümayəndə heyətini böyük məmnunluq və ruh yüksəkliyi ilə qarşılayır.

Bütün **iyul ayını** yazıçı Nyu-Yorkda, **sentyabr ayını** isə – İspaniyada yaşayır. “Life” həftəlik məcmuəsinin **sentyabrda** çıxan üç sayında “Təhlükəli yay” əsərindən parçalar çap olunur.

Payızda yazıcının səhhəti qəfildən pisləşir və psixi depressiyanın ilk əlamətləri özünü büruzə verir.

Noyabrda Heminquey arvadı Meri ilə birgə daimi yaşayış üçün Ketçuma köçür.

Noyabrın sonlarında yazıçı başqa ad altında (*hay-küycü qəzetlərdən, jurnalist və reportyorların gözündən yayınmaq məqsədilə*) Roçesterdəki (*Minnesota ştatı*) Meyo klinikasına yerləşdirilir.

1961

Yanvarda səhhəti nisbətən bəzələşməyindən Ketçuma qayıdır, lakin işləməyə nə qədər cəhd göstərsə də, buna qüvvəsi çatmır. **Apreldə** yenidən həmin klinikaya yerləşdirilir və **iyunun axırlarınacan** orada müalicə alır. **İyulun 2-də** – klinikadan evə qayıtdığı günün ertəsi – ov tufəngindən açdığı atəslə həyatına son qoyur.

Dahi sənətkar **iyulun 6-da** Ketçum qəbristanlığında dəfn edilir.

TƏRCÜMƏÇİDƏN: Taleyin acı *təsadiüfinə* (*kim bilir, bəlkə də istehzasına!*) bax ki, bircə il sonra Heminqueyin dahi həmyerlisi (*və dahi rəqibi*) Folkner də məhz bu tarixdə, **iyulun 6-da** ürəktutmasından vəfat edəcək, ertəsi gün Oksfordda torpağa tapşırılacaqdı.

Mövzuya sözardı, yaxud bir münarışanın tarıxçası

Ernest Heminquey və Uilyam Folkner...

İki dahi sənətkar – Amerikanın XX əsr dünya ədəbiyyatına bəxş etdiyi iki korıfey.

Onların münasibəti yetərincə sərin idi və vaxtilə ABŞ-ın Missisipi Universitetində tələbələrədən birinin sualını cavablandırarkən Folknerin yol verdiyi xırda bir “qüsür” bu münasibəti bir qədər də sərinlətmışdi. Tələbələrədən biri “Ən görkəmli beş çağdaş amerikan yazıcının sırasında kimlərin adını çəkə biləcəyini” soruşmuş, Folknerin də cavabı bu cür olmuşdu: **1. Tomas Vulf. 2. Dos Passos. 3. Heminquey. 4. Kezer. 5. Steynbek.**

Bu cavabdan sonra görüşü idarə edən müəllim sual verən tələbəyə müraciətlə: “Siz, deyəsən, mister Folknerin təvazökarlığını sınağa çəkirsiniz” demiş və onda Folkner öz siyahısını bu şəkildə oxumuşdu:

1. Tomas Vulf – bu adam çox böyük cəsarət sahibi idi və əsərlərini sanki son günlərini yaşayırmış kimi yazırdı. 2. Uilyam Folkner. 3. Dos Passos. 4. Heminquey – bu adam cəsarətdən xalidir, o heç zaman nazik buz qatının üzərinə ayaq basmağa belə cürət etməyib və indiyədək elə bir söz işlətməyib ki, həmin sözün işlənmə qaydasını öyrənmək üçün oxucunu lüğətə baxmağa məcbur eləsin. 5. Steynbek – bir vaxtlar mən ona böyük ümidlər bəsləyirdim. İndi isə bilmirəm...

Görüş beləcə başa çatmışdı və görüşədən sonra tələbələrədən biri (R.M.Allen) həmin görüşün tam stenoqramını mətbuat üçün hazırlasa da, digər tələbə onu qabaqlayaraq, öz alayarımcıq qeydlərini daha tez çapa vermişdi və beləliklə də, Folknerin *Amerikanın beş görkəmli yazarına verdiyi qiymət əsasında onları müəyyən*

ardıcılıqla sıralaması və Heminqueyin cəsarətsizliyi barədəki məlum cavabı 1947-ci il aprelin 24-də Oksford qəzetlərinin birində dərc olunmuşdu. Az sonra “*Nyu-York herald tribun*” həmin cavabı təkrar çap edir, həngamə də məhz bundan sonra başlanır. Belə ki, yazının dərc olunduğu qəzet o vaxt Kubada yaşayan Heminqueyin əlinə düşür və onu bərk hiddətləndirir. O, dərhal dostuna – briqada generalı K.T.Lenhemə məktub yazıb xahiş edir ki, qoy general onun hərbi döyüş şücaətləri barədə Folkneri məlumatlandırın.

Xahiş yerinə yetirilir – Lenhem rəhbərlik etdiyi 22-ci piyada alayının tərkibində Heminqueyin, həqiqətən də, müttəfiq qoşunlarının Fransaya çıxarıldığı gündən başlamış, ta 1944-cü ilin qış aylarınacan hərbi müxbir qismində iştirakı və şücaətləri barədə Folknerə müfəssəl məlumat yazıb, dostunun xidmətlərini bircə-bircə sadalayır və düz üç səhifəni tutan həmin faktların Folknerdə Heminqueyə qarşı yanlış təsəvvürü dəyişdirəcəyinə ümidvar olduğunu bildirir. Məktubdan təsirlənən Folkner yaranmış vəziyyətdən bərk peşmançılıq hissi keçirir və məsələyə aydınlıq gətirmək üçün generala aşağıdakı məzmununda cavab yazır:

Hörmətli general Lenhem!

Məktubunuza görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Sizin mənim ifadələrimə istinadən göstərdiyiniz misallar düzgün deyil; heç şübhəsiz ki, Siz onları yanlış çap olunduqları mənbədən oxumusunuz. Məsələn bundadır ki, mən Heminqueyin insani keyfiyyətləri barədə bir kəlmə də danışmamışam, yalnız ədəbi ustalığından söz açmışam. Üstəlik də, mən onun iki dünya savaşında və İspaniyada göstərdiyi xidmətlərdən xəbərdaram.

Aprel ayında mən ingilis dili və ədəbiyyatı fakültəsinin xahişinə əsasən, Missisipi Universitetinin (öz Alma Materimin) altı kursunun hamısında tələbələrlə görüşüb, onların ədəbiyyat və yaradıcılıq məsələlərinə dair suallarını cavablandırdım.

Qrupların birində Amerikanın ən məşhur yazıçılarına qiymət verməyimi xahiş etdilər. Cavabım belə oldu ki, bu əsla mümkün deyil; mənim fikrimcə, ümumiyyətlə bunu heç kəs bacarmaz, amma onların israrlı xahişlərindən sonra mən öz müasirlərimi – biz yazmağa başlayandan bəri adı mənim adımla daha tez-tez yanaşı çəkilən yazıçıların yaradıcılığını necə qiymətləndirdiyimi açıqlamaq məcburiyyətində qaldım və Heminqueyin, Vulfun, Dos Passosun, Kolduellin adını çəkib dedim ki: mənə, biz həmişə məğlubiyyətə uğramışıq (yəni, o mənada ki, heç birimiz Dikkensin, Dostoyevskinin, Balzakin, Tekkereyin və s. əldə etdiyi yüksəkliyə ucala bilməmişik. Dedim ki, ən gözəl məğlubiyyətə Vulf uğrayıb, çünki aramızda ən cəsarətli o çıxdı – heç zaman çəkinmədi, vecinə də almadı ki, zövqü pis, üslubu yorucu və yöndəmsiz sayıla bilər. Həmçinin qeyd etdim ki, üsluba fikir verdiyinə görə risk etməkdən qorxan Dos Passos ikinci yerdə dayanır. Sonra Heminqueyin adını çəkdim, çünki bir çox başqaları kimi, o da özünü təhlükəyə məruz qoymaq istəməyib, pis görünməkdən, uzunçuluqdan, yaxud darıxdırıcı yazmaqdan çəkinib. Əlbəttə, bütün bunlar barədə orada daha geniş danışmışdım. Əlimdə hazır mətn olmadığından hazırlıqsız çıxış edirdim, həm də elə düşünürdüm ki, görüş qeyri-rəsmidir, deyilənlər də mətbuat üçün deyil.

Çıxışımın çap olunmasını yalnız Sizin məktubunuzdan bildim, göstərdiyiniz misallardan isə belə qənaətə gəlirəm ki, mətn ciddi təhrif olunub və xeyli kəsilib-doğranıb. Buna dərin-dən təəssüflənirəm. Məktubun surətini əlavə qeydimlə birgə Heminqueyə də göndərirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, bu yanlışlığı aradan qaldırmaq fürsəti hər hansı şəkildə əlimə düşərsə, həmin fürsətdən yararlanıb mütləq bunu edəcəyəm. Məktubunuza görə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm.

Hörmətlə, Uilyam Folkner

Bundan sonra Folkner, həqiqətən də, məktubun surətini Heminqueyə göndərmiş, aşağıdakı qeydi də yazdığı məktuba əlavə etmişdi:

Əzizim Heminquey!

Bu ağılasız səfehliyə görə bərk təəssüflənirəm. Mən, sadəcə olaraq, universitetdəki çıxışma görə iki yüz əlli dollar pul qazanmışam; çıxış qeyri-rəsmi idi, özü də mətbuat üçün nəzərdə tutulmamışdı, yoxsa çapdan öncə materiala hökmən baxardım. Bu uzun illər ərzində mən bir şeyə qəti əmin olmuşam ki, adamın dili başına bələdir və bizim bütün müsibətlərimiz də dilə gətirdiyimiz sözlərin, etdiyimiz çıxışların ucbatındandır. Düşünürdüm ki, mən artıq bu axmaq çərənçilik vərdişini tərgitmişəm. Qoy bu, mənə axırıncı dərs olsun. Çox ümidvaram ki, bu Sizin üçün ciddi əhəmiyyət kəsb etməyəcək. Yox, əgər bunun zərrə qədər də önəmi varsa, onda səmimi üzrxahlığımı öz Folknerinizdən lütfən qəbul edin.

Oksford, Missisipi. 29 iyun 1947

Heminqueylə aralarında yaranmış xoşagəlməz münasibətə bu şəkildə aydınlıq gətirilsə də və ilk baxışda narazılığın ortadan qalxması təsəvvürü yaransa da, qeyd edək ki, ümumiyyətlə, Missisipi Universitetindəki görüşdə Folknerin beş Amerika yazıçısı ilə əlaqədar söylədiyi fikirlər xeyli müddət ayrı-ayrı ədəbi auditoriyaların müzakirə mövzusunə çevrilmiş, müxtəlif xarakterli mübahisələrə səbəb olmuşdu. Səkkiz il sonra – 1955-ci ildə tənqidçi və jurnalist H.Brayta verdiyi müsahibədə Folkner hadisəni belə xatırlamışdı:

Məsələ belə olmuşdu: məndən xahiş etmişdilər ki, çağdaş yazarlarımızdan ən yaxşı saydığım beş nəfəri ardıcılıqla düzüm.

Mən Vulfun, Heminqueyin, Dos Passosun, Kolduellin və öz adı-mı çəkdim. Vulfu birinci, özümü ikinci sıraya qoydum. Sonuncu yerə Heminqueyi saldım. Dedim ki, biz hamımız uğursuzlarıq; aramızda heç kim kamillik zirvəsinin arzu edilən ucalığına yetə bilməyib. Və adını çəkdiyim sənətkarları onların mümkün olma-yanı əldə etmək cəhdlərində uğradıqları məğlubiyyətlərin əsa-sında qiymətləndirdim. Mən inanıram ki, Vulf mümkün olmaya-na yaxınlaşmağa hamıdan çox can atıb, bəşər övladının bütün təcrübəsini ədəbiyyatın varlığında təcəssüm etdirməyə cəhd göstərib. Belə düşünürəm ki, Vulfdan sonra bu işdə ən çox tər-tökən özüm olmuşam. Heminqueyi isə o səbəbdən axırıncı yerə layiq bildim ki, o, həmişə yaxşı bələd olduğu sərhədlər daxilində qalmağa üstünlük verir; bunu çox ustalıqla etsə də, mümkün olmayanı əldə etməyə heç vaxt can atmır...

Həmin ilin avqust ayında Yaponiyanın Naqano şəhərində keçirilən Amerika ədəbiyyatı üzrə yay seminarında iştirakı za-manı Folkner Mətbuat Klubunda ona Tomas Vulfla bağlı veri-lən sualın cavabında yenə köhnə mövzuya qayıtmalı olmuşdu:

Vulfun məğlubiyyəti – məğlubiyyətlərin ən parlağı idi; sonra mənimki gəlir, üçüncü yerə Dos Passosun məğlubiyyətini qoyuram. Heminqueyə isə yalnız bir səbəbə görə – özünü ötüb keçməyə, özünü üstələməyə heç zaman cəhd göstərmədiyi üçün həmişə axırıncı yeri ayırıram...

Naqano seminarında üslubla bağlı verilən sualın cavabın-da Folkner Heminquey haqqında fikrini bu şəkildə davam etdir-mişdi:

Heminquey kimi yazıçılar nadir hallarda doğulurlar. Ya-radıcı instinkti, yaxud ağıllı və müdrik müəllimlərinin məsləhət-ləri sayəsində o anlamışdı ki, öz çevik üslubuna və dəyişməz

prinsiplərinə sadıq qalmaqla daha çox şeyə nail ola bilər. Heminqey üslubçu olmağı deyil, o cür yazmağı öyrənib ki, müəllimləri oxuyub desinlər: bax, bu doğru üsuldur. Və həmişə də özünə sadıq qalıb. Bəlkə də düz eləyib, çünki yazdığı kitablar çox yaxşıdır. Digər yazıçılar, misalçün Vulf, yaxud mən Heminqeyə xas olan instinktə, yaxşı məsləhətçiyə, buna bənzər digər vasitələrə malik deyilik. Biz insan ömrünün hər anının təkrarsızlığını, günəşin hər bir şüasını çatdırmaq üçün bacardığımız hər şeyi səhifəyə pərçimləməyə çalışmışıq. Buna görə biz ağır yazırıq və bizi oxumaq çətinidir. Bu qətiyyəni o demək deyil ki, buna biz şüurlu şəkildə can atmışıq, yox, sadəcə olaraq, biz ayrı cür yazmağı bacarmamışıq...

1955-ci ilin sentyabrında Parisdə müsahibə verdiyi fransız jurnalisti Sinti Qrenye eyni sualla yazıçıya müraciət etmiş və Folknerin cavabında yenə eyni fikirlər səslənmişdi. 1957-ci ilin fevralından başlayaraq Folknerin il ərzində Virciniya Universitetində apardığı məşğələlər zamanı mövzu hələ də “qüvvədə” qalırdı və auditoriyalarda müxtəlif şəkillərdə qoyulan eyni sualın müqabilində yazıçı hər dəfə köhnə məsələyə qayıtmağa məcbur olmuş, vaxtilə söylədiyi fikirləri təkrar izah etmişdi. Nəhayət, məşğələlərin birində: “Mən bilirəm ki, siz Vulfu çox yüksək qiymətləndirirsiniz”, – deyər ona müraciət edən tələbəyə yazıçının cavabı belə olmuşdu:

Görürsüzmü, bütün bunlara səbəb çox illər öncə təsadüfən ağızımdan çıxan bir söz olub. Məsələ bundadır ki, mənim Vulfu xüsusi rəğbətim yoxdur. Bilirsiniz hər şey necə baş verdi? Xeyli qabaqlar hansısa gecədə çağdaş yazarlar barədə fikrimi soruşmuşdular, mən də demişdim ki, bu haqda mülahizə yürütmək çətinidir. Cavab onları qane etmədi, təəccüblə soruşdular ki, filankəslər barədə doğrudanmı heç bir fikrim yoxdur?

Sonra da həmin filankəslərin adlarını sadaladılar: Vulf, Dos Passos, Erskin Kolduell, Heminquey və bir də Folkner, yəni mən özüm. Dedim elədirsə, onda mən onları bu cür düzərdim: Vulf, Folkner, Dos Passos, Kolduell, Heminquey – bax hər şey burdan baş alıb getdi və indi mən iyirmi ildir bu məsələni izah etməklə məşğulam...

İlk baxışda sanki əlavə şərhə ehtiyac qalmasa da, lakin oxucunun diqqətini gözdən yayınmış bir neçə ştrixə yönəltməyi hər halda vacib bilirik. Belə ki, Folknerin özünün də etiraf etdiyi kimi, “*ağızdan təsadüfən çıxmış bir kəlmə söz*” bu haqda söhbət açılan sonrakı bütün müzakirə və görüşlərdə müəyyən təhriflə təqdim olunub; ən qəribəsi də odur ki, eyni sualla onu təngə gətirən tələbələrin, tənqidçi və jurnalistlərin heç biri bunun fərqinə varmayıb. Söhbət ondan gedir ki, əslində, ən yaxşı beş Amerika yazarının siyahısında Heminqueyin adı heç də sonuncu – beşinci yerdə deyil, ən azı dördüncü yerdə çəkilib, daha doğrusu, tələbənin sualını cavablayarkən Folkner adları əvvəlcə (*yəni, ilk dəfə*) aşağıdakı ardıcılıqla düzmüşdü:

- 1. Tomas Vulf.**
- 2. Dos Passos.**
- 3. Heminquey.**
- 4. Kezer.**
- 5. Steynbek.**

Siyahının ikinci variantına keçməzdən əvvəl (*yeri gəlmişkən*) qeyd edək ki, burada adı çəkilən Uilla Kezer (1873-1947) Folknerin çox bəyəndiyi qadın yazarlardan biri olsa da, görüşün stenoqramını hazırlamış R.M.Allenin şəhadətinə görə, Folkner siyahıda Kezerin yox, Kolduellin adını çəkibmiş. Görünür, bu qeyri-səhihlik Alleni qabaqlayaraq öz natamam qeydlərini tez-tələsik çapa verən digər tələbənin həvəskarlığı üzündən baş verib. Çünki

siyahıdan söz açılan sonrakı görüşlərdə (*Folknerin çıxış və söhbətlərində, həmçinin məktublarında*) bir qayda olaraq, məhz Kolduellin adı çəkilir, Kezer isə bircə dəfə də olsun xatırlanmır. Bütün bunları nəzərə aldıqda belə nəticə çıxır ki, əslində, Folknerin başibəlalı sıralaması ilk düzülüşdə bu cürmüş:

- 1. Tomas Vulf.**
- 2. Dos Passos.**
- 3. Heminquey.**
- 4. Kolduell.**
- 5. Steynbek.**

Lakin yaddan çıxarmayacağı ki, görüşdə iştirak edən müəllim sual verən tələbəyə: “*Deyəsən, siz mister Folknerin təvazökarlığını sınağa çəkirsiniz?*” – deyə səslənən isimlər arasında yazıçının adının olmaması işarətini verdikdə Folkner öz siyahısına əl gəzdirib onu bu şəkildə təqdim etmişdi:

- 1. Tomas Vulf.**
- 2. Folkner.**
- 3. Dos Passos.**
- 4. Heminquey.**
- 5. Steynbek.**

Siyahıları tutuşduranda aşkar görünür ki, Heminqueyin adını Folkner əvvəl üçüncü sırada çəkib; yalnız öz adı ortaya çıxandan və ikinci sıraya qoyulandan sonra Dos Passos üçüncü, Heminquey dördüncü sıraya keçib. Burası bəlli. Ziddiyyət doğuran məqam budur ki, belədə Kolduellin adı yoxdur; bu ada yer qalmır. Halbuki stenoqramın müəllifi siyahıda Kezerin yox, Kolduellin adının çəkildiyini iddia edir; elə Folkner özü də general Lenhemə yazdığı üzrxahlıq məktubunda Kolduellin adını xatırladır.

Təbii ki, Folknerin öz adı beşliyə daxil ediləndə kiminsə adı ixtisara düşməliydi və siyahıdan göründüyü kimi, bu – Kolduellidir. Amma Folknerin generala məktubundan o da məlum olur ki, bəs ixtisara düşən Kolduell yox, Steynbekdir, çünki məktubda məhz Steynbekin adı çəkilməyib. Bu barədə Folknerə yalnız bir dəfə xatırladılıb: 1955-ci ildə Yaponiyada Mətbuat Klubunda müsahibə verərkən yazıçıları onların məğlubiyətlərinə görə sıraladığı siyahıda Folkner Steynbekin adını çəkməyəndə **“Demək, Siz bu sıradan Steynbeki çıxararsınız?”** sualı səslənmişdi, Folknerin də cavabı belə olmuşdu: **“Bəli, çıxarıram. Steynbek əsl yazıçı deyil, olsa-olsa, yalnız reportyordur, qəzetçidir...”**

Beləliklə, ismi-şərifini siyahıdan çıxarılan yazarın Steynbek olduğu təsdiqlənir, yəni öz adı siyahıya əlavə edildikdə Folkner oradan məhz Steynbeki çıxarıbmış. Amma istənilən halda bu, Missisipi Universitetindəki görüşdən sonra baş verə bilərdi və elə də olub; çünki həmin görüşdə Folkner nəinki Steynbekin adını çəkmiş, həm də adını çəkdiyi digər yazıçılarla bərabər onun barəsində də açıqlama vermişdi: **“Bir vaxtlar mən ona böyük ümidlər bəsləyirdim. İndi isə bilmirəm”**.

Nəhayət, bütün bu göstərilənləri ümumiləşdirəndə aşağıdakı mənzərə alınır: ən görkəmli beş yazarın adını ilkin olaraq, tələbələr özləri müəyyən edib, Folkner isə, sadəcə, həmin yazıçıları onların öz yaradıcılıqlarında uğradıqları məğlubiyətlərə görə sıralamalı olub; əvvəlcə yalnız adları sıralamaqla kifayətlənib, öz adı da siyahıya daxil ediləndə adı çəkilən hər bir yazıçı, o cümlədən, Steynbek haqqında qısa açıqlama verib. Mətbuata çıxarılan yazıda da məhz beş yazarın – Vulfun, Folknerin, Dos Passosun, Heminqueyin, bir də Steynbekin adı gedib. Yazının qəzetdə dərcindən Folkner yalnız general Lenhemnin məktubundan sonra xəbər tutub və

generala cavabında Steynbeki Kolduellə əvəzləyib (*görünür, yadında bu cür qalıbmış, ya da sonradan belə qərara gəlib ki, həmin siyahıya Kolduell Steynbekdən daha çox layıqdır*). Hər halda, sonrakı bütün hallarda siyahılarda Steynbekin deyil, məhz Kolduellin adı çəkilib.

P.S. Diqqəti ilk baxışda adi görünəcək bu məsələyə cəlb etməyi o səbəbdən vacib saydıq ki, adları hallanan yazıçılar barədə Folknerin nə fikirdə olması və onları necə qiymətləndirməsi, hər halda, təsadüfi deyildi (*yazıçı özü bunu təsadüf adlandırsa da*), əks təqdirdə, bu qədər səs-küyə səbəb olub, bu dərəcədə maraq doğurmazdı. Qəribəsi odur ki, bütün hallarda əsas diqqət nəyə görə, məhz Heminqueyin siyahıda sonuncu sıraya qoyulmasına yönəldilib (*əslində isə, heç bir variantda onun adı axırcı deyil*), halbuki bunun əvəzində dolaşılıq yaradan digər detallara aydınlıq gətirilə bilərdi. Əgər auditoriyalarda, yaxud müsahibə və söhbətlərdə bu ştrixlərlə bağlı yazıçıya müvafiq suallar ünvanlansaydı, heç şübhəsiz, daha maraqlı nüanslar ortaya çıxardı; bu isə həqiqətən iki nəhəng sənətkarı – **Folkner** və **Heminqueyi** – üz-üzə qoymaq, adi bir münaqişəni lüzumsuz yerə qabartmaq kimi mənasız cəhdlərdən faydalı olardı.

HEKAYƏLƏR --- KİTABI

Qadınlar
KİŞİLƏR

MƏĞLUBEDİLMƏZ

Manuel Qarsia pilləkənə don Migel Retananın kontoruna qalxdı. Əlindəki çamadanı döşəməyə qoyub, qapını tıqqılatdı. Heç bir cavab eşidilmədi. Amma dəhlizdə dayanan Manuel hiss edirdi ki, otaqda kimsə var. Bunu birbaşa qapı arxasından duyurdu; odur ki, içəri qulaq kəsilib çağırırdı:

– Retana.

Cavab gəlmədi.

“Amma burda olmağına, burdadır”, – Manuel fikirləşdi və təkrarən “Retana” deyib, bu dəfə qapını daha bərk tıqqılatdı.

– Kim var orda? – kontordan səs eşidildi.

– Mənəm, Manolodur, – Manuel cavab verdi.

– Nə lazımdı ki? – səs soruşdu.

– Mənə iş lazımdır, – Manuel dedi.

Qapı bir neçə şıqqıltıdan sonra açıldı və Manuel çamadanını da götürüb içəri keçdi.

Otağın o başındakı masa arxasında balaca bir adamcıqaz oturmuşdu, başı üzərində də Madrid emalatxanalarında düzəldilən buğa kəlləsinin müqəvvası asılmışdı; divarlar başdan-başa buğa döyüşlərinə aid afişalar və çərçivəyə salınmış şəkillərlə bəzədilmişdi.

Balaca adam oturub gözünü Manuelə zilləmişdi.

– Mən səni ölmüş bilirdim, – o dedi.

Manuel sümüyü çıxmış barmağıyla tez stolu tıqqılatdı. Masa arxasında oturmuş balaca adam gözünü çəkmədən hələ də stolun o başından bu başına ona baxırdı.

– Bu ilin ərzində sənəin neçə çıxışın olub? – Retana soruşdu.

– Bir, – Manuel cavab verdi.

– Təkcə o bir çıxış? – balaca adam soruşdu.

– Təkcə o.

– Mən bu barədə qəzetlərdə oxumuşdum.

O, stulun söykənəcəyinə yayxanmışdı və gözünü Manueldən ayırmırdı.

Manuel buğa kəlləsinə nəzər saldı. Müqəvvanı qabaqlar da az görməmişdi; ona ürəyində nəsə doğma bir hiss duyurdu. Doqquz il qabaq buğa onun böyük ümidlər vəd edən qardaşını öldürmüşdü. Həmin gün Manuelin yadında yaxşı qalıb. Kəllənin bənd edildiyi palıd lövhədə indi üzərində yazı olan mis lövhəcik parıldaırdı. Manuel yazını oxuya bilmədi, amma güman edirdi ki, bu onun qardaşının xatirəsinədir. Hə, qardaşı yaxşı oğlan idi.

Mis lövhəcikdə yazılmışdı: “*Hersoq Veraquanın qanaderiyasından¹ olan, 27 aprel 1909-cu ildə yeddi atı və novilyero² Antonio Qarsiani öldürən Maripos buğası*”.

Retana gördü ki, Manuel buğanın kəlləsindən göz çəkmiş.

– Hersoq bazar günü üçün mənə elə bir partiya göndərib ki, inanmıram qalmaqalsız ötüşsün, – o dedi. – Onların hamısının ayaqları sındırılıb. Bu haqda kafedə nə danışırlar?

– Xəbərim yoxdur, – Manuel cavab verdi. – Mən elə indi-cə gəlmişəm.

– Hə, görürəm çamadanın da əlindədir.

Retana stulun söykənəcəyinə yayxanıb böyük stol uzununu o başdan bu başa Manuelə baxmaqdaydı.

– Otur. Şlyapanı da çıxart, – o dedi.

Manuel oturdu; şlyapasız onun üzü tamam başqa cür görürdü. Şlyapanın altından çıxmasın deyə təpəsinin ortasına bənd edilən matador hörüyü indi yöndəmsiz şəkildə solğun sifətinə dağılmışdı.

– Gözümə pis dəyirsən, görkəmin yaxşı deyil, – Retana dedi.

– Xəstəxanadan təzə çıxmışam, – Manuel cavab verdi.

¹ *Qanaderiya* – buğaların saxlanılıb artırıldığı ferma.

² *Novilyero* – cavan buğalarla döyüşən matador.

- Belə eşitmişdim ki, guya sənin ayağını kəsiblər.
– Yox, – Manuel dedi. – Bunsuz ötüşdü.
Retana irəli əyilib masanın üzərindəki taxta siqar qutusu-
nu Manuelin qəşərinə itələdi.
– Götür, – dedi.
– Sağ olun.
Manuel qutudan siqar götürüb yandırdı.
– Bəs sən? – o, yanan kibrit çöpünü Retanaya tərəf uzatdı.
– Yox, yox, – Retana əlini yellədi. – Çəkmirəm.
O, Manuelin siqar çəkməsinə kərimişcə tamaşa edirdi.
– Sən niyə də özünə hansısa bir iş axtarmayasan?
– Mən hansısa bir iş istəmirəm, – Manuel cavab verdi. –
Mən matadoram.
– Matadorlar daha yoxdur.
– Mən matadoram, – Manuel bir də dedi.
– Hə, mənim kontorumda oturanda matadorsan.
Manuel güldü.
Retana kərimişcə ona baxırdı; sonra təklifini dilə gətirdi:
– Çıxışa mən səni axşam buraxa bilərəm, əgər istəyirsənsə.
– Haçan? – Manuel vaxtını soruşdu.
– Sabah.
– Əvəzedici olmağı xoşlamıram, – Manuel dedi.
Onların hamısı elə məhz bu cür ölür. Salvador məhz bu
cür öldü. O, sümüyü çıxmış barmaqlarıyla stolu tıqqılatdı.
– Məndə başqa heç nə yoxdu, – Retana bildirdi.
– Sən niyə də məni gələn həftə gündüz çıxışına buraxma-
yasan? – Manuel soruşdu.
– Adam yığılmaz, – Retana bildirdi. – Camaat təkcə Litri-
ni, Rubitonu, bir də Lya Torreni istəyir. Yaxşı işləyən bunların
üçüdür.
– Camaat mənə baxmağa gələr, – Manuel ümidlə dilləndi.
– Yox, gəlməz. Səni artıq çoxdan unudublar.
– Mən yaxşı işləyərəm, bunu bacararam, – Manuel dedi.

– Sənə sabah axşam, klounadadan¹ sonra çıxış etməyi təklif edirəm, – Retana dediyini təkrar elədi. – Ernandeslə birgə işləyəcəksən, özün də iki dənə *novilyo*² öldürə bilərsən.

– Novilyolar kiminkidir?

– Bilmirəm. *Korralda*³ nə tapılsa, ondan. Veterinarların gündüz döyüşlərinə buraxmadıqlarından.

– Əvəzedici olmağı xoşlamıram, – Manuel bildirdi.

– Necə xətrindi.

Retana bunu deyib masa üzərindəki kağızların üstünə əyildi. Söhbət daha onu maraqlandırmırdı. Manuelin ötən çağlarının bir anlığa onda doğurduğu acıma duyğusu artıq ötüb keçmişdi. Çavesi onunla əvəzləməyə Retana ikiəlli razıydı, çünki bu daha ucuz başa gəlirdi. Əlbəttə, ucuz qiymətə başqalarını da əldə etmək mümkün idi. Amma hər necə olsa, Retana Manuelə kömək etmək istəyirdi. Neynək, sabah o çıxış edə bilər. İndi qərar vermək onun işiydi.

– Bəs mənə nə qədər verəcəksən? – Manuel soruşdu.

Bilə-bilə ki, imtina edən deyil, o hələ də özünə təskinlik verir, şərtdən imtina edəcəyini düşünürdü.

– İki yüz əlli peseta, – Retana cavab verdi.

Əslində beş yüz vermək istəyirdi, amma dodaqlarını sıxarkən onların arasından məhz bu qədər – iki yüz əlli peseta çıxdı.

– Vilyaltaya sən yeddi min verirsən, – Manuel dedi.

– Sən axı Vilyalta deyilsən, – Retana cavab verdi.

– Bilirəm, – Manuel dedi.

– O, adam yığa bilir, Manolo, – Retana izah elədi.

– Əlbəttə, – Manuel ayağa qalxdı. – Retana, sən mənə üç yüz ver.

– Yaxşı, – Retana razılaşdı və yeşiyin siyirməsindən bir vərəq kağız çıxartdı.

– Bəs olarmı əllisini mənə indi verəsən? – Manuel soruşdu.

¹ *Klounada* – klounların iştirakı ilə göstərilən tamaşa.

² *Novilyo* – cavan buğa.

³ *Korral* – heyvanların saxlandığı yer.

– Buyur, – Retana dedi və pul kisəsindən əlli pesetalıq kağız pul çıxartdı; açıb stolun üstünə qoydu.

Manuel pulu götürüb cibinə soxdu.

– Bəs kuadrilya?¹– o soruşdu.

– Uşaqlar olacaq. Pis uşaqlar deyil. Onlar məndə həmişə axşamlar işləyirlər.

– Pikadorlar necə?

– Pikador vacib deyil, – Retana bildirdi.

– Mənə yaxşı bir pikador lazımdır, heç olmasa, bircəiyi.

– Sən onu muzdlu tut, – Retana dedi. – Get muzdlu tut.

– Amma həmin pula yox ki, – Manuel razılaşmadı. – Pikadorun haqqını mən bu altmış durodan² ödəyə bilmərəm ki.

Retana cavab vermədi, yalnız stol uzununu Manuelə baxdı.

– Sən özün bilirənsən ki, mənə bir dənə yaxşı pikador lazımdır.

Retana heç bir söz demədən Manuelə baxırdı; hardansa başqa yerdən, sanki xeyli uzaqlardan baxırdı.

– Yox, belə getməz, – Manuel dedi.

Retana stulun söykənəcəyinə yayxanıb hələ də ona eləcə, hardansa xeyli uzaqlardan baxmaqdaydı.

– Bizim öz pikadorlarımız var, – nəhayət, o dilləndi.

– Bilirəm, – Manuel dedi, – tanıyıram sənin pikadorlarını, yaxşı tanıyıram.

Retana gülümsəmədi. Manuel başa düşdü ki, söhbət bitib.

– Mən yalnız bərabər şanslar istəyirəm, – Manuel yavaşdan dedi; o artıq onu dinləməyən adama müraciət edirdi. – Arenaya çıxanda lazımdır ki, mən buğaya yaxınlaşa bilim. Bundan ötrü yaxşı bir pikador bəs eləyər.

– Əgər sənə biz verənlərdən əlavə nəşə lazımdırsa, – Retana bildirdi, – onu sən özün tap. Bizim kuadrilyamız işləyəcək.

¹ *Kuadrilya* – korridada iştirak edən komanda; buğa döyüşləri zamanı matadora və ya novilyeroya kömək edən dəstə. Dəstəyə iki *pikador* (atlı nizəçi), üç *banderilyero* və matadorun silahdaşını daxildir (arenaya ikinci mərhələdə çıxan banderilyeronun işi buğanın bədəninə iki mizraq sancmaqdan ibarətdir).

² *Duro* – beş peseta dəyərində ispan pulu.

Gətir öz pikadorlarını, neçəsini istəyirsənsə, buyur, gətir. Klounada saat on birin yarısında qurtarır.

– Yaxşı, – Manuel dedi. – Əgər bu sənin son sözüdürsə.

– Hə, – Retana dedi.

– Onda sabaha qədər.

– Mən orda olacam, – Retana dedi.

Manuel çamadanını götürüb, otaqdan çıxdı.

– Qapını bərk ört, bağlansın! – Retana arxadan çığırdı.

Manuel qanrılıb geriyyə baxdı; Retana qabağa əyilib masanın üstündəki kağızları gözdən keçirirdi. Qapını arxasınca kip bağladı, şaqqıldayan kilidin səsi eşidildi.

Sonra pilləkənlə aşağı enib günəş dolu işıqlı küçəyə çıxdı. Hava çox isti idi, günəşin ağ binalardakı parıltısı adamın gözünü deşirdi. O, nahamar, kələkötür küçənin kölgəli tərəfiylə Puerta-del-Sola gedirdi. Kölgə əcəb sərin və axar su kimi təzə idi. Amma köndələn küçələri keçərkən bürkü onu dərhal qarşmağa başlayırdı. Yol uzununu rastına çıxan adamların arasında Manuel bir dənə də olsun tanış sifətlə rastlaşmadı.

Puerta-del-Sola çatıb üzbəüzdəki kafeyə girdi.

Kafedə adam az idi. Divarın dibindəki masalarda bir neçə müştəri gözə dəyirdi. Stollardan birinin arxasında dörd nəfər kart oynayırdı. Qalanlar oturub kürəklərini divara söykəmişdilər, hamısı da siqaret çəkirdi; onların qarşısında boş qədəhlər və qəhvə fincanları vardı. Manuel uzun zaldan adlayıb arxa tərəfdəki balaca otağa keçdi; küncdəki kiçik masanın arxasında əyləmiş adam yuxulamışdı. Manuel stollardan birinə yaxınlaşıb oturdu.

Ofisiant içəri girdi; gəlib onun yanında dayandı.

– Siz Suritonu görməmişiz? – Manuel soruşdu.

– Səhər burdaydı, – ofisiant cavab verdi. – İndi daha beşdən tez gəlməz.

– Mənə südlü qəhvə gətirin, bir qədəh də konyak.

Ofisiant otaqdan çıxdı, içərisində iri qəhvə stəkanı, bir də qədəh olan məcməyi ilə qayıtdı; sol əlində bir şüşə konyak tutmuşdu. Məcməyini qövsvari əyib gətirdiklərini əlbəəl masanın

üstünə düzdü, arxasınca gələn yeniyetmə oğlan isə uzun qulplu iki qəşəng qəhvədandan stəkana süd və qəhvə süzdü.

Manuel şlyapasını çıxaranda ofisiant onun alnı üzərinə bənd edilmiş nazik hörüyü gördü; qəhvə stəkanının böyründəki qədəhə konyak süzə-süzə oğlana göz vurdu. Oğlan Manuelin solğun sifətinə hədsiz maraqla baxırdı.

– Siz burda çıxış edəcəksiniz? – ofisiant şüşənin tıxacını yerinə taxa-taxa soruşdu.

– Hə, – Manuel dedi. – Sabah.

Şüşəni böyrünə sıxıb durmuş ofisiant stolun yanında bir qədər ləngiyib soruşdu:

– Klounadada?

– Yox, ondan sonra.

Oğlan çaşqın halda gözlərini Manuelin üzündən ayırdı.

– Mənsə elə bilirdim sabah Çaveslə Ernandes çıxış edəcək, – ofisiant dedi.

– Yox, – Manuel dedi. – Mən olacam, bir də bir nəfər.

– Kim? Çaves, yoxsa Ernandes?

– Deyəsən, Ernandes.

– Çavesə nolub ki?

– Yaralanıb.

– Kim dedi?

– Retana.

– Ey, Luis! – ofisiant qonşu otağa səsləndi. – Çaves yaralanıb.

Manuel qəndin kağızını cırıb hər iki parçasını stəkana atdı və qəhvəni qarışdırıb içdi; şirin, qaynar qəhvədən boş mədəsinin necə isindiyini hiss elədi. Sonra konyakı içib ofisianta dedi:

– Bir qədər də süzün.

Ofisiant şüşənin ağzından tıxacı çıxarıb qədəhi ağzınacan doldurdu; konyakın bir azı da nəlbəkiyə töküldü. Masaya başqa bir ofisiant da yaxınlaşdı; oğlan isə aralanıb getdi.

– Çavesə nolub, bərk yaralanıb? – ikinci ofisiant Manueldən soruşdu.

– Bilmirəm, – Manuel cavab verdi. – Retana bir söz demədi.

– Əlbəttə deməz, Retananın nə vecinə, – ucaboy bir ofisi-
ant əlbəəl söhbətə qarışdı; Manuel bayaqdan onu görməmişdi,
yəqin indilərdə yaxınlaşmışdı. – Bizdə belədir: hərgah Retana
səni dəstəkləyirsə, demək, bəxt üzünə güləcəkdir, yox əgər sənin
tərəfini saxlamırsa, gedib gülləni tərənə çaxa bilərsən.

– Elədir, – ikinci ofisiant təsdiqlədi. – Tamamilə doğrudur.

– Gəl bir doğru olmasın, – ucaboy ofisiant dedi. – Mən
yaxşı bilirəm ki, o hansı yuvanın quşudur.

– Siz fikir verin, görün Vilyaltanı o necə qabağa çəkib,
hansı mərtəbəyə qaldırıb, – birinci ofisiant dilləndi.

– Təkcə Vilyalta deyil ki, – ucaboy ofisiant dedi. – Bəs
Marsial Lalandanı niyə demirsən?! Hələ Nasional!

– Elədir, elədir, – ikinci ofisiant təsdiqlədi.

Onlar stolun yanında dayanıb həvəslə söhbətə girişmişdi-
lər, Manuelsə heç nə demədən kiritmişdi onlara baxırdı. O, artıq
ikinci qədəhi də içmişdi. Ofisiantlar onu yaddan çıxartmışdılar
– sanki o heç burda yox idi.

– Bunun ayrı adı yoxdur, bu sadəcə dəvə sürüsüdür, –
ucaboy ofisiant sözünə davam elədi. – Siz haçansa İkinci Nasio-
nalı görmüsünüz?

– Mən onu ötən bazar gördüm, – birinci ofisiant cavab verdi.

– Xalis zürafədir, – balaca ofisiant dedi.

– Sizə deyirdim axı, – ucaboy ofisiant kiritməyə bilmirdi. –
Bunlar hamısı Retananın istəkliləridir.

– Qulaq asın, mənə bir qədəh də verin, – Manuel onlara
dedi; ofisiantlar danışana qədər o, nəlbəkidəki konyakı qədəhə
töküb içmişdi.

Birinci ofisiant Manuelin üzünə baxmadan qədəhi təzə-
dən doldurdu və danışa-danışa üçü də otaqdan çıxdı.

Başını divara söykəyib yatan küncdəki adam hələ də şirin
yuxudaydı; hər nəfəs çəkəndə yüngülcə xoruldayırdı.

Manuel konyakı içdi. İndi onun özünün də yuxusu gəlir-
di. Bayıra çıxmağa dəyməzdi – çox istiydi. Bayırda elə bir işi də
yoxdu; təkcə Suritonu görmək lazımdı. Pis olmazdı ki, Surito

gəlib çıxanacan bir az mürgüləsin. Əminlik üçün ayağını stolun altındakı çamadanına toxundurdu; fikirləşdi ki, salamatı onu stulun altına, divarın dibinə qoymaqdır. Aşağı əyilib çamadanı bir az geri itələdi, sonra başını stolun üstünə qoyub yuxuladı.

Yuxudan ayılanda üzbəüz masada kimsə oturmuşdu. Bu qarbarıq üz cizgiləri olan ucaboy, möhkəm bədənli, eynən hindular kimi qarabuğdayı dərilə bir kişiydi. Kişi burada çoxdan oturmuşdu. Əlini yelləyib ofisiyanta işarə vermişdi ki, hələ yaxınlaşmasın və indi oturub qəzet oxuyur, hərdənbir də başını masanın üstünə qoyub yatmış Manuelə nəzər salırdı. O çətinliklə, höccələyə-höccələyə, dodaqlarını aramsız tərpedə-tərpedə oxuyur, nəfəsini dərməkçün arabir gözünü qəzətdən ayırıb yatana tamaşa edirdi.

Manuel dikəlib kişiyə baxdı; kişi qara, enli şlyapasını alınının üstünə basıb eləcə tərpenmədən, cıncırını çıxarmadan düz onun qarşısında oturmuşdu.

- Salam, Surito, – Manuel ona dedi.
- Salam, balaca, – möhkəm bədənli kişi cavab verdi.
- Mən yatmışdım, – Manuel yumruğuyla alınının tərini sildi.
- Hə, gördüm yatırsan.
- İşlər necədir?
- Yaxşıdır. Sənin işlərin necədir?
- Belə də.

İkisi də susdu; pikador Surito onun ağarmış bənizinə, Manuel isə pikadorun cibinə soxmazdan qabaq qəzeti qatlayan çox yekə əllərinə baxırdı.

– Manos, mənim səndən bir xahişim olacaq, – Manuel dedi.

“*Manosduros*”¹ – Suritonun ləqəbi idi; hər dəfə eşidəndə öz nataraz əllərini yada salırdı. İndi də onları utancaq halda masanın üstünə, öz qarşısına qoyub dedi:

- Gəlsənə içək.
- İçək, – Manuel razılaşdı.

¹ *Hərfi mənası: güclü əllər. İspanca manos – əl (cəm şəkildə), duros – güclü, qüvvətli deməkdir.*

Ofisiant masaya yaxınlaşdı, sonra çölə çıxıb təzədən qayıtdı; otaqdan çıxarkən dala qanrılıb masa arxasında əyləşmiş Manuelə və Suritoya baxdı.

– Nə məsələdir, Manolo? – Surito qədəhi masanın üstünə qoydu.

– Sən sabah axşam mənimlə çıxış etməzsən? – Manuel masa arxasından Suritoya baxıb soruşdu.

– Yox, – Surito dedi. – Mən daha işləmirəm.

Manuel gözünü öz qədəhinə dikdi. O, bu cavabı gözləyirdi: bu da gözlədiyi cavab. Hə, gözləyirdi bu cavabı.

– Acığın tutmasın, Manolo, amma mən daha işləmirəm.

Surito öz əllərinə baxırdı.

– Neynək, – Manuel dedi.

– Bilirsən, mən çox qocalmışam.

– Mən ancaq soruşdum, – Manuel dedi.

– Deyirsən, çıxış çabaha axşam olacaq?

– Hə. Fikirləşdim ki, yaxşı bir pikadorum olsa, öhdəsindən gələrim.

– Sənə nə qədər verəcəklər?

– Üç yüz peseta.

– Mən təkbaşına bundan çox alıram.

– Bilirəm, – Manuel dedi. – Mənim səndən xahiş etməyə heç bir haqqım-hüququm yoxdur.

– Sən bu işdən niyə əl çəkmirsən axı? – Surito soruşdu. – Manolo, axı sən niyə öz koletini¹ kəsib atmırsan?

– Bilmirəm, – Manuel cavab verdi.

– Sən məndən çox da cavan deyilsən.

– Bacarmıram, – Manuel dedi. – Kəsə bilmirəm. Bircə şanslar bərabər olsun, mənə başqa heç nə lazım deyil. Mən çıxış etməyə bilmirəm, Manos, bunu bacarmaram.

– Bacararsan.

– Yox, bacarmaram. Atmağa cəhd etmişəm.

¹ *Kolet* – orta əsr paltarlarında yaxalıq; *burda* matador hörüyü nəzərdə tutulur.

– Bilirəm ki, çətindir. Amma belə olmaz. Sən bu işi bir-yolluq, özü də həmişəlik atmalısən.

– Yox, mən bunu edə bilmərəm, bacarmaram. Həm də son vaxtlar mən formada idim.

Surito Manuelin solğun bənizinə baxdı.

– Səni xəstəxanaya apardılar.

– Amma ondan qabaq mən əla formada idim.

Surito heç bir söz demədi; öz nəlbəkisindəki konyakı götürüb qədəhə süzdü.

– Qəzetlər yazmışdı ki, belə iş ömründə görünməyib, – Manuel dedi; Surito kirmişcə ona baxırdı. – Sən ki bilirsən, mən formada olanda yaxşı işləyirəm.

– Sən çox qocasan, – pikador dedi.

– Yox, elə deyil. Sən məndən on yaş böyüksən.

– Mən – başqa məsələ.

– Mən heç də qoca deyiləm, – Manuel dedi.

Bir müddət dinmədilər. Manuel gözünü pikadorun sifətindən çəkmirdi. Sonra iradını bildirdi:

– Bu iş baş verəndə mən formada idim, Manos, sən nahaq gəlib mənə baxmadın.

– Mən sənə baxmaq istəmirəm, – Surito dedi. – Sənə baxanda çox həyəcan keçirirəm.

– Sən məni axır vaxtlarda görməmişən.

– Əvəzində qabaqlar çox görmüşəm.

Surito həm ona baxır, həm də gözünü onun nəzərlərindən yayındırırdı.

– At bu işi, Manolo.

– Ata bilmirəm, – Manuel dedi. – Mən hazırda formada-yam. Gerçək sözümdür.

Surito qabağa əyilib, əllərini masanın üstünə qoydu.

– Qulaq as. Mən sabah səninlə işləyərəm. Amma bir şərtlə: əgər səndə alınmasa, onda bu işi atırsan, bildin? Razısanmı?

– Razıyam.

Surito geri söykənib sinədolusu rahatlıqla nəfəs aldı.

– Atmaq vaxtıdır, – o dedi. – Özünü gicliyə qoyduğun bəsdir. Koleti kəsməyin əsl vaxtıdır.

– Görərsən, atmaq lazım gəlməyəcək, – Manuel dedi. – Mən yaxşı işləməyi bacarıram.

Surito ayağa qalxdı; mübahisə onu yormuşdu.

– Atmaq vaxtıdır, – o dedi. – Sənin koletini mən özüm kəsib atacam.

– Yox, kəsməyəcəksən, – Manuel dedi. – Lazım gəlməyəcək. Surito ofisiənti çağırırdı.

– Gedək, – o, Manuelə dedi. – Gedək mənim evimə.

Manuel çamadanı stulun altından çıxartdı. İndi o, xoşbəxt idi. Surito onun pikadoru olacaqdı. Dünyada Suritodan yaxşı pikador yoxdur. İndi hər şey asan idi.

– Gedək bizə, nahar eləyək, – Surito dedi.

Manuel *patio de kavaljosda* dayanıb klounadanın bitməsini gözləyirdi. Surito onun böyründə durmuşdu. At tövləsi qaranlıq idi. Arenaya çıxan hündür qapılar bağlıydı. Yuxarıdan eşidilən gülüş səsləri qəfildən gücləndi, sonra sakitlik çökdü. At tövləsinin iyini Manuel çox xoşlayırdı; qaranlıq patiodan indi əcəb yaxşı qoxular gəlirdi. Arenadan yenə şən qəhqəhələr eşidildi, sonra alqış səsləri ucaldı; uzun müddət kəsilmək bilməyən sürəkli alqışlar.

– Sən onları haçansa görmüsən? – qaranlıq patioda Manuelə yanbayan dayanmış ucaboy, nataraz Surito soruşdu.

– Yox, – Manuel cavab verdi.

– Yamanca məzəlidir, – Surito qaranlıqda gülümsədi.

Kip örtülmüş ikilaylı hündür qapılar taybatay açıldı və Manuel qövsvari əyri fənərlərin gur işığında geniş arenanı, yuxarı qatdakı tutqun amfiteatrı gördü; arenanın qırağıyla avarasa-yağ geyinmiş iki nəfər baş əyə-əyə qaçır, onların arxasınca da-banbasdı qaçan, zərbaftalı livreyası parıltılı düymələrlə bəzədilmiş üçüncü adam da qumun üzərinə atılan şlyapaları, əsaları yerdən yığışdırıb təzədən qaranlığa tullayırdı.

Pationun elektrik işıqları qəfildən yandı.

– Sən uşaqları yığanacan mən də gedim özümə yabı seçim,
– Surito dedi; ardınca öldürülmüş buğaları aparmaq üçün arenaya çıxarılan qatırların qoşqu ləvazimatlarının cingiltisi eşidildi.

Klounadanı divar səddiylə birinci sıranın arasındakı keçiddən seyr edən kuadrilya üzvləri patioya daxil oldular, danışa-danışa fənərin altına yığışdılar. Əyninə gümüşü rəngə çalan narıncı libas geymiş gözəl bir gənc Manuelə yaxınlaşdı.

– Mən Ernandesəm, – cavan oğlan gülümsünərək əlini irəli uzatdı; Manuel onun əlini sıxanda isə sevincək dedi: – Bu gün bizi əsl fillər gözləyir.

– Hə, əcəb iridilər, buynuzları da zarafat deyil, – Manuel təsdiqlədi.

– Sizə ən pisləri düşüb, – cavan oğlan bildirdi.

– Dərd eləmə, – Manuel dedi. – Buğanın iriliyi kasıblar üçün ət bolluğu deməkdir.

– Bunu kim fikirləşib belə? – oğlan gülümsədi.

– Köhnə dədə-baba məsəlidir. Sən öz dəstəni topla ki, görüm mənimlə kim işləyəcək.

– Sizdə yaxşı uşaqlar olacaq, – Ernandes sevincək dilləndi.

Cavan oğlanın ovqatı çox yaxşıydı. Bu gün üçüncü dəfə çıxış edirdi və Madriddə artıq onun pərəstişkarları vardı; seviniirdi ki, bir neçə dəqiqədən sonra yeni döyüş başlayacaq.

– Bəs pikadorlar hardadılar? – Manuel soruşdu.

– Özlərinə at seçirlər. Ən çevik atın üstündə bu dəqiqə yəqin bir-birini qırırlar, – Ernandes güldü.

Qamçı şıqqıltısı və zınqırov cingiltisi altında qatırlar dörd-ayaq qarıya tərəf cumdular; ölü cöngə qumun üstündə şırım açmışdı.

Buğa gətirilən kimi hamı çıxış üçün düzləndi.

Qabaqda Manuel və Ernandes durmuşdu, onlardan arxada isə – qollarının üstündən ağır pləşlar asılmış kuadrilya üzvləri. Ən arxada dayanan dörd atlı pikadorun dikinə yuxarı qaldırılmış nizələrinin metal ucluğu tövlənin alatoranında par-par parıldayırdı.

– Bu Retana niyə işığa simiclik edir, adam heç atları da görə bilmir, – pikadorlardan biri dedi.

– Retana bilir ki, onun yabıcığazlarına tamaşa etmək heç kəsin könlünü açmır, – başqa bir pikador cavabında dedi.

– Bu cəmdək mənim altımda güclə duruş gətirir, – birinci pikador dedi.

– Amma necə olsalar da, yenə atdılar.

– Orası elədir, at olmağına, hamısı atdır.

Pikadorlar qaranlıqda öz arıq yabılarının belində oturub eləcə naqqallıq eləyirdilər, təkcə Surito danışmırdı. Yeganə etibarlı at ondaydı. Surito onu tövlədə sınaqdan keçirməyə imkan tapmışdı; at cilova da, mahmıza da qulaq asırdı. Surito atın sağ gözündəki sarğını çıxartmış, qulaqlarını dartıb başına bağlayan tarım kəndiri də kəsmişdi. Çox yaxşı, canibərk at idi, ayaqları üzərində möhkəm durmuşdu. Suritoya da elə bu lazımdı; artığına ehtiyacı yoxdu. Atın belində o, döyüşün sonunacan mütləq duruş gətirəcəkdi. Sırıqlı hündür yəhərin üstündə oturub, tutqun fənərin altında arenaya çıxacağı vaxtı gözləyə-gözləyə o, əvvəldən axıradək bütün döyüşü fikrindən keçirirdi. Sağ-solundakı o biri pikadorlar çərənçiliyə davam edirdilər, Surito isə onları eşitmirdi.

Hər iki matador pləşlərini sol əlləriylə eyni qaydada tutmuş, öz kuadrilyalarının önündə yanaşı dayanmışdı. Manuel arxasında durmuş üç gənci düşünürdü. Yaşları on doqquz olan bu gənclərin üçü də Ernandes kimi madridliydi. Aralarında biri qaraçıydı: sakit, təmkinli, qarabuğdayı bu gənc Manuelin xoşuna gəlmişdi.

– Sənin adın nədir? – o, geri qanrılıb qaraçıdan soruşdu.

– Fuentes, – qaraçı cavab verdi.

– Yaxşı addır, – Manuel dedi.

Qaraçı güləndə ağ dişləri görsəndi.

– Buğa çıxanda yapış ondan və bir az qov, – Manuel tapşırırdı.

– Yaxşı, – qaraçının üzü ciddiləşdi; indi o, arenada hansı işləri görəcəyini düşünməkdəydi.

– Başlayırlar, – Manuel Ernandesə dedi.

– Hə, onda gedək.

Onlar başlarını qaldırıb musiqinin ritminə uyğun yırğalanaraq sərbəst sağ əllərini yellədə-yellədə arenaya, qövsvari fənərlərin işığı düşən sarı qumluğun üstünə çıxdılar; hər birinin arxasınca da onların kuadrilyası gəlirdi: arxa cərgədə – atlı pikadorlar; hamıdan dalda isə – xidmətçilər və qoşquları cingildəyən qatırlar. Arenadan keçərkən tamaşaçı kütləsi Ernandesini alqışladı. Onlar başlarını dik saxlayıb düz qabağa baxır, musiqinin sədaları altında yırğalanaraq məğrurcasına irəliləyirdilər.

Prezidentin¹ qarşısında təzim etdikdən sonra təntənəli yürüş tərkib hissələrə ayrıldı. Matadorlar çəpər səddinə yaxınlaşdılar və öz ağır mantiyalarını yüngül döyüş plaşlarıyla əvəzlədilər. Qatırları arenadan çıxartdılar. Atlı pikadorlar arenada qısa dövrə vurandan sonra onlardan ikisi atlarını təzədən geriyyə, qapılara tərəf çapdı, xidmətçilər isə qumu hamarlamağa başladı.

Manuel Retananın əlaltılarından birinin uzatdığı suyu alıb içdi; bu adam Manuelə xidmət göstərməli, onu qılıncla təmin etməliydi.

Ernandes öz xidmətçisiylə danışdı, Manuelə yaxınlaşdı.

– Səni yaxşı qarşıladılar, oğlan, – Manuel ona dedi.

– Məni sevirlər, – Ernandes şən halda gülümsədi.

– Çıxış necə keçdi? – Manuel Retananın əlaltısından soruşdu.

– Lap toy karvanı kimi, – o cavab verdi. – Əla keçdi. Siz hər ikiniz elə çıxdınız ki, lap elə bil Xoselito ilə Belmonte idiniz.

Surito eynən ağır at heykəlitək onların yanından sürüb keçdi və atın yönünü buğanın çıxacağı korralla tərəf çevirdi. Fikirləşdi ki, qövsvari fənərlərin işığında arena qərribə görünür. Yaxşı pulun müqabilində o, gündüzlər qızmar günəş istisində işləməyə alışmışdı. Əyri fənərlərin işığındakı bu cansıxıcı, bu əngəlli iş heç xoşuna gəlmirdi; bircə andırı tez başlasaydılar.

– Di başla, Manos, – Manuel yaxınlaşdı dedi. – Onu elə qandır ki, əsl mən istəyən olsun.

¹ *Burada*: buğa döyüşünü müşahidə edən vəzifəli şəxs.

- Necə lazımdırsa qandıraram, balaca, – Surito qumun üstünə tüpürdü. – Hələ o mənim qabağında hoppanıb-düşəcək də.
- Sən onu yaxşıca sıxışdır, Manos, çıxart suyunu canından.
- Elə çıxardım ki, gəl görəsən! Biz axı nəyi gözləyirik?
- Odur ey, gəlir, – Manuel dedi.

Yoğun qıçlarını atın böyürlərindən aşırıb ayaqlarını üzəngiyə bərk-bərk basan Surito yəhərin üstündə oturub sol əlində cilovu, sağ əlində – uzun nizəni tutmuşdu; işıq gözüne düşməsin deyə enli şlyapasını gözüünün üstünə basıb nəzərlərini korralın aralıdan görünən qapısından çəkmirdi. Atın qulaqlarının gərildiyini görəndə isə sol əliylə onlara sığal çəkdi.

Korralın qırmızı qapıları taybatay açılarda Suritonun nəzərləri bir neçə saniyəliyə arenanın o üzündəki boş keçidə zilləndi. Sonra buğa əyri fənərin işığında keçidə tərəf götürüldü, dörd ayağının dördünü də qəfildən yerə dirəyib dayananda yüngülvari sürüşdü və qaranlıq tövlədən sonrakı azadlığa sevinərək dördayaq qaçdı; buğanın yüyürək və yumşaq qaçışı, geniş burun pərələrindən çıxan xorultunu nəzərə almasan, həm də səssiz qaçış idi.

Birinci sırada bloknotunu beton sürəhinin üstünə qoyub, irəli əyilmiş “El Eraldo”nun ştatdankənar müxbiri darıxdırıcı görkəmlə cəndərdi oturub səliqəsiz şəkildə öz qeydlərini aparırdı: “Olduqca döyüşkən ruhda köklənmiş 42 nömrəli, qara cinsli Neqro buğası saatda 90 mil sürətlə qaçaraq...”

Dirşəyini çəpər səddə söykəyib buğanın hərəkətlərini izləyən Manuel əlini yelləyib işarə verdi və qaraçı plaşı arxasınca sürüyə-sürüyə irəli qaçdı. Dördnalə çapan buğa qəflətən geri fırlanıb başını aşağı endirdi və quyruğunu dikəldib plaşın üstünə atıldı. Fuentes əyri-üyrü xətlər üzrə qaçmağa başladı; buğa adamı görcək plaşı unudub onun üstünə cumdu. Qaraçı qırmızı səddə tərəf qaçıb alçaq hasarın bu üzünə atıldı, buğa isə çatıb çəpəri buynuzladı; taxta səddə buynuzlarıyla kor-koranə iki dəfə zərbə endirdi.

“El Eraldo”nun müxbiri siqaret alışdırdı, kibriti buğaya tərəf tullayıb öz bloknotuna yazdı: “...matadorların ərazisinə soxulmağa aşkar meyilli olan bu Neqro çox iridir, buynuzları da əcəb möhkəmdir; o hətta ödənişli müştəriləri də razı salmaq iqtidarındadır”.

Buğa buynuzlarını taxta çəpərə çıxırparkən Manuel tapdanmış qumluğa çıxdı; gözünün ucuyla özündən sol tərəfdə, çevrədən dördə bir məsafədə, qırmızı səddin düz yanındaca dayanmış ağ atın belindəki Suritoya baxdı. Manuel özünə yaxın tutduğu plaşın büküşlərini hər iki əliylə sıxa-sıxa buğaya qışqırırdı: “Yu-u! Yu-u!”

Buğa sanki səddə çırpılıb qayıtmış kimi geri sıçrayıb, plaşın üstünə cumdu; Manuel qırağa addım atıb plaşı buynuzların önündə yellətməklə buğanı öz dövrəsində fırlatdı. Dövrə bitəndə o, plaşı sinəsinə sıxıb yenidən buğanın düz qarşısında peyda olmuşdu, buğa ikinci dəfə üstünə atılanda isə Manuel yenə tam dövrə vurdu; kütlə hər iki dövrəni məmnun çıxırtilarla qarşıladı.

O, yelkən kimi şişirdiyi plaşı yuxarı qaldırıb buğanı ətrafında hərlədə-hərlədə beləcə düz dörd dəfə fırlandı, hər dəfə də məcbur elədi ki, qızıışmış buğa təzədən üzərinə atılsın. Beşincidən sonrakı dönüşü Manuel elə çevikcəsinə yerinə yetirdi ki, böyrünə sıxdığı plaş eynən balerinaların şəffaf səhnə libasıtək havada ildırım sürətilə fırlandı və buğa, başı kəndirdəymiş kimi, onun dövrəsində dolandı; sonra Manuel geri çəkildi və buğanı ağ kəhərin belindəki Surito ilə qarşı-qarşıya qoydu. Ayaqlarını bərk-bərk qumluğa dirəyib durmuş at qulaqlarını irəli şəkəlyib buğaya baxır, dodaqları səyriyirdi. Surito enli şlyapanı bir az da gözünün üstünə basıb qabağa yeridi; ağ atlı pikadorun yarım bükülü sağ dirsəyinin altından dəmir ucluğu buğaya tuşlanmış uzun mizraq görsənirdi.

“El Eraldo”nun ştatdankənar müxbiri damağındakı siqaretə dərin bir qullab vurdu, nəzərlərini buğadan çəkmədən bloknota bu sözləri qeyd elədi: “Qocaman ustad Manolo qaydalar

çərçivəsindən kənara çıxmayan bir sıra *veronikaları* yerinə yetirməklə və xalis Belmonte stilində *rekortelər*¹ seriyasını nümayiş etdirməklə mütəxəssislərin haqlı alqışını qazandı, bundan sonra biz süvari kavaleriyanın fəaliyyət meydanına keçdik”.

Surito atın belində oturub nəzərləriylə mizraqın ucluğundan buğayadək olan ara məsafəsini ölçürdü. Gözünü atın düz sinəsinə zilləmiş buğa özünü toparlayıb irəli atıldı; buğanın zərbə endirmək üçün başını aşağı verdiyini görəndə Surito şiş uclu mizraqı onun kürəyi arasındakı qabarıq əzələyə sapladı və bütün ağırlığını nizin sapı üzərinə salaraq sol əliylə ağı atı şahə qaldırdı, tez də onu sağ tərəfə çəkib buynuzlardan qorumaq üçün buğanı kəhərin qarnı altına itələdi; beləcə, buğanın iti buynuzları ata toxunmadı və at bütün bədəniylə titrəyə-titrəyə qabaq ayaqlarının üzərinə qalxdı, buğa isə quyuğunu onun sinəsinə qamçıtək çırparaq Ernandesin irəli uzatdığı plaşın üzərinə atıldı.

Ernandes yanakı qaça-qaça plaşın hərəkətiylə buğanı ikinci pikadorun səmtinə çəkib apardı; plaşı yellədə-yellədə buğanı düz atlının qarşısında durdurub özü geri çəkildi. Atı görcək buğa dərhal onun üstünə cumdu; pikadorun mizraqı buğanın belindən sürüşüb keçdi və buğa atı buynuzuna keçirib atarkən artıq yəhərdən yarıya qədər qopmuş pikador sağ ayağını çıxardıb sol tərəfə meylləndi ki, atı sipər etməklə özünü buğadan gizlətsin. Buynuzla keçirilərkən yuxarı qaldırılan qarnı yırtılmış at gurultuyla yerə sərildi; buğa onu buynuzlamağa davam elədi, pikador isə çəkməli ayaqlarını atdan birtəhər qoparıb yerdə hərəkətsiz uzanmışdı və gözləyirdi ki, nə vaxt gəlib onu yerdən qaldıracaqlar, sürüyüb kənara aparacaq və ayağa qalxmasına kömək edəcəklər.

Manuel buğanın yıxılmış atı buynuzlamasına mane olmurdu: tələsən yeri yox idi, üstəlik, pikadoru da elə bir təhlükə gözləməirdi; həm də qoy bir az həyəcan keçirsin – beləsinə həyəcanın yalnız xeyri var – gələn dəfə bəlkə atın üstündə daha çox

¹*Rekorte* – çox vaxt qeyri-peşəkarlar tərəfindən (silahdan istifadə olunmadan) nümayiş etdirilən akrobatik hərəkətlər.

duruş gətirdi. Ah, bu pikadorlar! Qanrılıb Suritoya baxdı – Surito atı toparlayıb səddin iki addımlığında durub gözləyirdi.

– *Yu-u! Tomar!*

Manuel buğanın diqqətini cəlb eləməkçün bərkdən qışqıraraq ikiəlli tutduğu plaşı ona sarı uzatdı. Buğa atı buraxıb plaşın üstünə cumdu. Manuel plaşı geniş açaraq kənara sıçradı, sonra qəfildən dayandı və sərt dönüşlə buğanın sifətini Surito ilə üz-büz qoydu.

“Rosinantın ölümünə görə Neqroya bir neçə *vara* bahasına əvəz vermək lazım gəldi, üstəlik Ernandeslə Manolo əla *kitelər* nümayiş etdirdi” – “El Eraldo”nun müxbiri bloknotuna belə yazdı. – “O, iti metal ucluqdan yayındı və açıq-aşkar eyham vurdu ki, atların heç də böyük həvəskarı deyil. Ustad pikador olan qocaman Surito bir daha nizəyə sahib olmaq bacarığını, xüsusən də, əla *suerte* göstərməklə öz məharətini ortaya qoydu...”

– Ole! Ole! – müxbirin yanında oturmuş kişi qışqırdı; bu çığırta kütlənin bağırması içində itib-batdı və kişi əliylə onun çiyinə vurdu. Müxbir gözlərini bloknotdan qaldıraraq baxanda üzəngiyə qalxmış Suritonun düz onun tuşundaca atın başı üzərindən əyilərək nizəni buğanın yalına necə sancdığını gördü; iti bucaq şəklinə bütün uzunluğuyla qoltuğunun altından çıxan nizənin Surito, az qala, lap ucundan yapışmışdı və bütün ağırlığını üstünə salmaqla buğanı tutub saxlamışdı. Buğa da çalışırdı ki, təzyiqdən qurtulub kəhərə cumsun, ancaq qoca pikador atın üzərindən xeyli qabağa əyilib buğanı saxlayırdı; saxlamaqla bərabər, eyni vaxtda atı da ehmalca kənara dartırdı və onu tam təhlükəsiz yerə çəkənə qədər buğanı eləcə tutub saxladı. At buynuzlardan yayınan kimi Surito təzyiqli bir qədər azaldı və buğa irəli şığıyanda mizraqın üçbucaq tiyəsi onun kürəyi arasındakı qabarıq əzələyə sancıldı; gözləri önündə Ernandesin plaşı peyda olan buğa əlbəəl qırmızı parçaya cumdu və gənc oğlan onu arenanın ortasına apardı.

Surito öz atını tumarlaya-tumarlaya əyri fənərlərin gur işığı və coşub-daşan kütlənin səs-küyü altında gənc Ernandesin

çıxartdığı tamaşaya – burnunun ucunda yellənən qırmızı parçanın üstünə buğanın necə cumduğuna baxırdı.

– Sən gördün? – o, Manuelə baxıb soruşdu. – Gördün?

– Əladır, – Manuel cavab verdi.

– Məndən payını aldı, – Surito dedi. – Sən bir ona fikir ver.

Sifətinin düz önündəcə yellənən plaşa cumduğu yerdə buğa qəfildən büdrəyib dizi üstə düşdü, dərhal da sıçrayıb qalxdı, lakin onun qara kürəyində işıldayan nazik və hamar qan şırnağını xeyli aralıdan – arenanın bu başından durub baxan Manuel də gördü, Surito da.

– Məndən payını aldı, – Surito təkrar söylədi.

– Yaxşı cöngədir, – Manuel dedi.

– Bircə dəfə də olsaydı, mən onun axırına çıxardım.

– İndi üçüncü tur başlanır.

– Sən bir ona fikir ver, – Surito təkrar söylədi.

– Mənim çıxmaq vaxtımdır.

Manuel bunu deyib arenanın o biri başına qaçdı. Orada təzə pikador peyda olmuşdu; xidmətçilər cilovundan yapışdıqları atın ayaqlarını çubuqlaya-çubuqlaya onu buğaya tərəf yaxınlaşdırmaq istəyirdilər, dırnaqlarını qətiyyətsiz halda qumluğa sürtən buğa isə başını aşağı salıb yerindən tərpənmirdi.

Surito öz atını asta-asta irəli sürüb yaxına gəldi, qaşqabağını töküb döyüşün gedişatını izləməyə başladı.

Nəhayət, buğa irəli atıldı və xidmətçilər dərhal səddə tərəf götürüldülər; pikador hədəfdən yayındı və buğa buynuzlarını atın qarnına ilişdirib onu öz kürəyinə atdı.

Surito heç nəyi gözdən qaçırmadan diqqətlə izləyirdi: budur, qırmızı gödəkçəli xidmətçilər qaçıb özlərini yetirdilər, pikadoru arenadan çəkib çıxartdılar. Artıq ayaq üstə olan pikador əlini yellədə-yellədə söyüş yağdırır. Manuellə Ernandes plaşlarını hazır saxlayıblar. Atı belinə almış bu qara rəngli nataraz buğa isə eləcə yerində dayanıb – onun dırnaqları əsir, cilov da buynuzuna ilişib. Kürəyindəki yabıyla dostluğu da sarsılmaqdadır: başını gah dala atıb, gah aşağı əyib onu kürəyindən

düşürtməyə çalışır; axırda istəyinə çatır – atı belindən yerə aşırır və düz sifəti önündə Manuelin açdığı qırmızı parçaya cumur.

Manuel hiss etdi ki, buğa ləng tərənir; heyvan çox qan itirib, böyrü büsbütün parıltılı qan içindədir. Plaşı yenə onun qənsərinə tutub fikirləşdi ki, indicə cumacaq: hikkəlidir, hədə-qəsindən çıxmış gözləri bir gör plaşa necə marıtlayıb.

Manuel kənara çəkildi və *veronikaya* hazırlaşaraq əllərini yuxarı qaldırıb plaşı buğanın sifəti önündə tutdu.

İndi o, yenə buğanın qarşısında dayanmışdı. Hə, başı azacıq aşağı enib. O, başını aşağı tutur. Bunlar hamısı Suritonun işidir.

Manuel plaşı əsdirib fikirləşdi ki, bu dəqiqə atılacaq. Kənara çəkilib daha bir *veronika* elədi. Hə, gör necə qorxunc buyuzları var. Daha bəsidir, indi o, sayıqdır, indi o, məqam gözləyir. Gözünü məndən çəkmir, mənsə hər dəfə plaşı ona tuturam. Plaşı buğanın sifəti önündə bir də silkələyib fikirləşdi ki, bax elə indicə atılısıdır. Kənara çəkilib yerində dövrə vurdu. Deyəsən, dövrə çox yaxından alındı; buğaya belə yaxından dayanıb işləmək olmaz.

Plaşın qırağı, buğanın kürəyinə sürtülən yeri yaş idi; qandan islanmışdı.

Eybi yoxdur, daha bir dəfə, axırıncı dəfə, vəssalam.

Manuel, üzü buğaya tərəf dayanmış halda, plaşı beşinci dəfə qabağa tutdu. Buğa yerindən tərənəmədən lal nəzərlərlə gözünü Manuelə dikib durmuşdu; buyuzlarını dikəldib girəvə gəzir, məqam güdə-güdə ona baxırdı.

– *Yu-u!* – Manuel qışqırdı. – *Toro!*

Və geriye əyilərək plaşı yellətdi: bax, indicə atılacaq. Kənara çəkilib plaşı bir də əsdirdi. Yerində fırlanarkən buğa özünü plaşa tərəf atdı, amma Manuelin ətrafında boş-boşuna dövrə vurası oldu, sonra isə heçnəsiz qalıb mat-məəttəl kimi yerində dondu. Manuel plaşı sağ əlinə yığıb buğanın sifəti önündə yellətdi; göstərmək istədi ki, bəs buğa keyləşib və oradan aralanıb getdi.

Alqış sədaları eşidilmədi.

Manuel qumun üstüylə səddə tərəf irəlilədi, həmin vaxt isə Surito arenadan çıxmışdı. Manuel buğa ilə işlədiyi müddətdə artıq sümsü banderilyeronun çıxışı üçün siqnal vermişdi, amma siqnalın səsi ona güclə gəlib çatmışdı. Xidmətçilər ölü atların hər ikisinin üstünü brezentlə örtmüşdülər, indi də cəsədlərin böyrünə qum və taxta kəpəyi tökürdülər.

Manuel su içmək üçün səddə yaxınlaşdı; xidmətçi məsəməli bardağı ona uzatdı.

Fuentes qarmaqcıqlarını irəli tutduğu nazik qırmızı çubuqları və bir cüt *banderili*¹ əlində hazır saxlamışdı.

– Get, – Manuel ona dedi.

Ucaboy qaraçı arenaya qaçdı; bardağı xidmətçiyə qaytaran Manuel dəsmalla üzünü silə-silə Fuentesə baxırdı.

“El Eraldo”nun müxbiri ayaqları arasındakı şampan şüşəsinə tərəf əyildi, ilıq şampandan bir neçə qurtum içib yazdığı abzası tamamladı: “...qocaman Manuel plaşla göstərdiyi trafaret tryukları ilə tamaşaçılardan alqış qopara bilmədi, bundan sonra proqramın növbəti nömrəsi başlandı”.

Buğa hələ də boş arenanın ortasında eləcə hərəkətsiz durub qalmışdı. Yana açılmış hər əlində nazik, qırmızı bir çubuq olan və barmaqlarının ucuyla tutduğu çubuqların iti ucunu qabağa verən düz qamətli Fuentes inamla buğanın üstünə gedir, getdikcə ona lap yaxınlaşırdı; ucaboy qaraçının arxasınca isə, bir az yan tərəflə əlində plaş tutmuş başqa bir adam – kvadrilyanın digər üzvü addımlayırdı. Buğa Fuentesə baxdı və donuqluqdan çıxdı; gözləri düz qarşısında gəlib dayanan qaraçıya dikildi.

Qaraçı dala dartınıb buğaya nəsə qışqırdı. Sonra banderiləri əlində fırlada-fırlada oynatmağa başladı; metal ucluqların parıltısı buğanın nəzərini cəlb elədi.

Buğa quyruğunu dikəldib irəli cumdu; gözünü Fuentesdən çəkmədən birbaşa onun üstünə atıldı. Özü dala dartınaraq

¹ *Banderil* – ispan dilindəki *bandera* (bayraq) sözündəndir; korridada mizraq lentlərlə, xırda bayraqlarla bəzədilir.

əlindəki banderilləri qabağa uzatmış Fuentes yerində hərəkətsiz durmuşdu. Buğa buynuzlarıyla zərbə endirmək üçün başını yerə əyəndə Fuentes bir az da geri dartındı. İndi onun əlləri başının üstündə çataqlanmışdı, banderillər isə düz bucaq altında aşağı enmişdi və o, qabağa yeriyib banderilləri buğanın kürəyinə sancdı; sonra buynuzların üzərindən xeyli irəli əyilib dikinə durmuş çubuqlara dayaqlanmaqla və ayaqlarını bir-birinə kip sıxmış halda bir az kənara meyillənməklə buğanı öz böyründən buraxdı.

– Ole! – adamlar çığırışdı.

Buğa eynən sudan sıçramış alabalıq kimi hündürə tullanaq çılğıncasına buynuzlayır, hər tullanışda belindəki banderillərin sapı sağa-sola yırgalanırdı.

Manuel səddin böyründə dayandığı yerdəncə fikir verib görürdü ki, buğa həmişə sağ buynuzunu qabağa verir.

– Ona de ki, gələn dəfə sağ tərəfindən sancsın, – cavan uşaqlardan biri bir cüt təzə banderillə Fuentesin yanına qaçarkən Manuel tapşırırdı.

Manuelin çiyininə kiminsə ağır əli endi.

– Hə, necədir, balaca? – Surito soruşdu.

Manuel kirmişcə buğanı izləməkdəydi.

Surito bütün ağırlığını dirsəkləndiyi taxta çəpərə salıb onun üstünə əyildi. Manuel ona tərəf çöndü.

– Sən bu gün formadasan, – Surito dedi.

Manuel başını buladı. Növbəti mərhələyə qədər onluq bir iş yox idi. Qaraçı banderillərlə yaxşı işləyirdi. Buğa növbəti tura yaxşı hazırlanacaqdı. Fikirləşdi ki, buğa yaxşı buğadır; bayaqdan bəri olanların hamısı boş şeylərdir. Hər şeyi ən sonda qılıncla vurulan zərbə həll edəcək. Demək olmazdı ki, çox həyəcanlanırdı. Yox, o hətta bu barədə düşünmürdü də. Amma ürəyinə nəsə dammışdı, nəsə pis şey dammışdı. O, səddin yanında dayanıb buğaya baxır, növbəti tura hazırlaşırdı; *muleta*¹

¹ *Muleta* – qırmızı parça; korridada buğaları qıcıqlandırmaq üçün istifadə edilən plaş nəzərdə tutulur.

ilə necə işləyəcəyini, buğanı necə yoracağını, onu necə ipə-sapa yatızdıracağını düşünürdü.

Qaraçı yenə buğanın üstünə gedirdi; eynən bal salonunda yeriyən rəqqas kimi barmaqlarının ucunda, məğrurcasına irəli addımlayırdı, banderillərin qırmızı çubuqları da addımların ritmində yırğalanırdı. Buğa – indi onun donu açılmışdı – qaraçının güdə-güdə ona diqqətlə göz qoyurdu, amma yaxınlaşmasını gözləyirdi; onu ələ keçirtmək, buynuzlarını ona sancmaq üçün yəqin bir az da yaxın gəlməsini gözləyirdi.

Fuentes yaxınlaşanda, lap az qala gəlib ona yapışanda buğa yerindən götürülüb onun üstünə cumdu; amma başını aşağı salan kimi Fuentes dal-dalı qaçdı, sonra dayandı, pəncələri üzərinə qalxaraq əllərini irəli uzadıb qabağa əyildi və buynuzun ondan yan keçdiyi elə həmin saniyədə banderili buğanın kürəkləri arasına, tarım çəkilməmiş qabarıq əzələsinə sancdı.

Kütlə onu çilğincasına alqışladı.

– Bu oğlanın axşamlar çıxış etməsi uzun çəkməz, – Retanının əlaltısı Suritoya baxıb dedi.

– Yaxşı işləyir, – Surito dedi.

– Baxın, baxın!

Üçü də qaraçının hərəkətlərini izləyirdi.

Fuentes arenada kürəyi taxta çəpərə sarı durmuşdu; ondan arxada, səddin bu tərəfində dayanmış kvadrilyadan olan iki nəfər buğanın diqqətini yayındırmaq üçün öz plaşlarını hazır tutmuşdu.

Dilini çölə çıxarıb böyürlərini zorla tərpedən buğa qaraçını izləyir və yəqin elə fikirləşirdi ki, artıq o, ələ keçib; qırmızı lövhələrə yapışmış qalmış bu adam vur-tut bir sıçrayışlıq məsafədədir.

Buğa ondan göz çəkmirdi.

Qaraçı geri dartındı; banderillərin qarmaqcıqlarını yuxarı tutub əlini arxasına apardı. Sonra buğanı çağıraraq ayaqlarını yerə vurdu. Buğa vaxtı uzada-uzada hələ ki, gözləyir, hədəfə sərrast dəymək istəyirdi; yetərdi onu bizlədilər.

Fuentes lap yaxına gəldi; geri dartınıb yenə buğanı çağırırdı. Camaatın arasından kiminsə xəbərdaredici çığırması eşidildi.

– Lənət şeytana, çox yaxın durub, – Surito dedi.

– Baxın, baxın, – Retananın əlaltısı çığırdı.

Geriyə dartınmış Fuentes banderilləri fırlada-fırlada buğanı qıcıqlandırdı, sonra yerində hündürə tullandı. Qaraçı tullanan kimi buğa quyruğunu dikəldib onun üstünə cumdu. Fuentes ehmalca pəncələri üstünə çökdü, əllərini qabağa uzadıb bütün ağırlığıyla irəli əyildi və buğanın sağ buynuzundan çevikcəsinə yayınaraq banderili düz bucaq altında ona sapladı.

Taxta lövhələrə toxunan plaşlar buğanın diqqətini yayındırdı və buğa var gücüylə irəli cumub buynuzlarını səddə çırpdı.

Sürəkli alqışlar altında sədd uzununu qaçan qaraçının əynindəki gödəkçə cırılmışdı – buğa buynuzunun ucunu ona ilişdirə bilməmişdi. Fuentes gödəkçənin cırıq yerini tamaşaçılara göstərər-göstərər təbəssüm dolu çöhrə ilə arenada uzun bir dövrə vurdu; Suritonun tuşundan keçərkən şən halda gülümsünərək cırılmış gödəkçəni göstərəndə Suritonun da dodağı qaçdı.

Axırıncı bir cüt banderili kimsə başqası sancdı; ona fikir verən olmadı.

Manuelin xidmətçisi çubuğu qırmızı muletaya soxub bükdü və onu səddin üstündən Manuelə verdi; sonra dəri futlyarı açıb qılıncı onun içindən götürdü, qından çıxarmadan Manuelə uzatdı. Manuel tiyəni qırmızı dəstəyindən yapışıb çıxartdı, qılıncın qını sallanıb yerə düşdü. Dönüb Suritoya baxdı; qoca pikador gördü ki, Manuel büsbütün tər içindədir.

– İndi o sənin əlindən qaça bilməz, balaca, – Surito ona dedi.

Manuel başını tərptədi.

– Onu yaxşıca hazırlayıblar, – Surito dedi.

– Necə lazımdısa, o cür, – xidmətçi təsdiqlədi.

Manuel başını tərptədi.

Yuxarıda, örtüyün altında oturmuş gərənayçı axırıncı turun signalını verdi və Manuel arenadan keçib qaranlıqda zorla seçilən lojalara tərəf getdi; lojalardan biri prezidentinki olmalıydı.

Birinci sırada oturmuş “El Eraldo”nun ştatdankənar müxbiri ilıq şampandan bir qurtum da içdi. Müxbir belə qərara gəlmişdi ki,

döyüşün bütün gözlənilməzliklərinin müfəssəl təsvirinə dəyməz, buna lüzum yoxdur; redaksiyaya qayıdanda hesabat yazır. Nəyin xatirinə yazsın axı? Vur-tut adicə axşam döyüşüdür. Əgər nəyisə gözdən qaçırırsa, səhər qəzetlərinə baxmaq olar. O, şampandan bir qurtum da içdi. Saat on ikidə onun “Maksim”də görüşü vardı. Həm də, belə baxanda, kimdir, nəçidir axı bu matadorlar? Avara gədə-güdələr, uzaqbaşı, tənbellər. Sadəcə tənbellər. O, bloknotu örtüb, Manuelə nəzər saldı; arenanın qırağında təmtək dayanmış Manuel salam əlaməti olaraq amfiteatrın qaranlıq lojasındakı gözgörünməz kiməsə şlyapasını yellədirdi. Buğa gözünü boşluğa dikib arenanın ortasında hərəkətsiz durmuşdu.

– Senyor, mən bu buğanı sizə və bütün dünyada ən mədəni, ən alicənab olan Madrid tamaşaçılarına həsr edirəm!

Manuelin söylədiyi bu sözlər ümumi qəbul edilmiş bir formul idi; axşam döyüşü üçün mətni bir qədər qısalda da bilərdi, amma o, hamısını axıracan söylədi. Qaranlığa təzim edib dikəldi, plaşı çiyinə atdı, muletanı sol əlində, qılını sağ əlində tutaraq buğanın üstünə yeridi, gəlib lap yaxınlığında dayandı.

Buğa Manuelə baxır, bir yerdə qərar tutmayan gözləri hey ora-bura qaçırdı; sol kürəyindən banderillər sallanmışdı, Suritonun vurduğu nizə yarasından isə hələ də parıltılı qan şırnağı süzülməkdəydi. Manuel buğanın ayaqlarını necə qoymasına fikir verdi; sol əlində muleta, sağ əlində qılınıc – bir qədər də irəli gedib diqqətlə göz qoydu: dörd ayağın dördünü də bir yerə yığmayınca buğa heç cür atıla bilməzdi; indilikdə isə onları bir-birindən aralı qoyub sakit dayanmışdı.

Manuel buğanın ayaqlarına baxa-baxa ona yaxınlaşdı. Hər şey yaxşıdır; fikirləşdi ki, bacarar. Buğanı məcbur eləmək lazım idi ki, başını aşağı endirsin, sən də buynuzların üstündən irəli əyilib, işini bitirəsən. Manuel qılınıc necə soxmaq, buğanı necə öldürmək barədə fikirləşmirdi; o yalnız hazırda görəcəyi işləri düşünürdü. Hər necə olsa, qarşıdakı döyüş ona əzab verirdi. Qabağa yeriyib buğanın ayaqlarına baxa-baxa, o eyni zamanda buğanın gözlərini də, nəm sifətini də, irəli çıxmış buynuzların geniş ara-

sını da görürdü. Buğanın bəbəklərinin ətrafında açıq rəngli çevrələr vardı; o, nəzərləriylə Manuelin hər bir hərəkətini izləyir, hiss edirdi ki, ağ sifətli bu balaca adamı haqlaya bilər.

Manuel düz buğanın qənsərində dayandı. Qılıncın tiyəsinə muletaya soxub onu sol əlinə keçirdi və qırmızı parçanı eynən kliver¹ kimi yığa-yığa, eyni vaxtda buynuzların ucunu da görürdü: buğa kəlləsini taxta çəpərə çırparkən buynuzun biri parlanmışdı. O biri buynuzun ucu isə dikobraz² iynəsitək itiydi. Muletanı yığa-yığa Manuel ağ buynuzun üstündəki qırmızı ləkəni də gördü. Hər şeyi nəzərə almaqla yanaşı, o, buğanın ayaqlarını gözdən qoymurdu. Buğa düz Manuelə baxırdı.

Manuel fikirləşdi ki, fürsət gözləyir; qüvvəsini qoruyaraq qoruya girəvə gəzir. Onu donuqluqdan çıxartmaq, başını aşağı sallamağa məcbur etmək lazımdır. Başlıcası budur – vadar etmək ki, başını yerə diksin. Surito bunu bacarmışdı, amma indi kəlləsini yenidən dikəldib. Mən onu qovmağa başlayanda yarasından qan axacaq, onda başı da aşağı sallanacaq.

Önündə tutduğu muletanı qılıncıla tarım darta-darta Manuel buğanı səslədi. Buğa yerində dayanıb ona baxırdı.

Manuel diqqəti cəlb edəcək qaba sıçrayışla geri atılıb tarım dartılmış muletanı yellətdi. Buğa bunu görməyə bilməzdi; qövsvəri fənərin işığında muletanın rəngi qıpqırmızı görünürdü və buğanın ayaqları bir-birinə sıxıldı.

Bax, indicə. Lap az qalıb. U-ux!

Buğa atılarda Manuel yana sıçrayıb muletanı yuxarı tutdu; elə tutdu ki, muleta əvvəl buynuzların üzərindən, sonra başından quyruğunacan buğanın bütün enli kürəyindən sürüşüb keçdi. Buğa yalnız havanı buynuzlamış oldu; Manuel heç yerindən də tərpənmədi.

Muletanın altından keçən buğa, eynən küncə ilişən pişik kimi qıvrılıb geri döndü və düz Manuelin qarşısında dayandı.

¹ *Kliver* – gəminin qabaq tərəfindəki üçbucaq yelkən.

² *Dikobraz* – oxlu kirpi.

İndi o yeni həmləyə hazırlaşmışdı, bayaqkı donuqluq işə artıq yoxa çıxmışdı. Manuel buğanın qara kürəyindən süzülüb ayağına damcılayan təzə qanın qoxusunu hiss etdi. O, qılıncı muletadan çıxarıb sağ əlinə aldı; qırmızı parçanı aşağı saldığı sol əlində tutub bir qədər sola meyllənərək buğanı səslədi. Buğa muletadan göz ayırmadan özünü toparladı. Bax indicə, Manuel fikirləşdi. U-ux!

Buğa atıldı. Manuel sağa meylləndi və ayaqlarını kip sıxaraq qövsvəri fənərin işığında parıldayan qılıncın havada cızdığı əyri təsviri bədən hərəkətiylə təkrarlamaqla muletanı buğanın başı üzərindən sürüşdürdü.

Pasa naturale qurtaranda buğa yenidən irəli atıldı və Manuel *pasa de peço* edərək muletanı qaldırdı. O, hərəkətsiz durmuşdu, buğa işə yuxarı qaldırılmış muletanın altından – düz onun böyründən, az qala sürtünüb keçdi. Manuel banderillərin gurultulu sapından yayınaraq başını geri atdı; buğanın isti qara bədəni onun sinəsinə toxundu.

Fikirləşdi ki, lənət şeytana, deyəsən, çox yaxın oldu. Surito səddin üstündən əyilib qaraçıya tələsik nəsə dedi və qaraçı plaşı götürüb Manuelin yanına cumdu. Şlyapanı gözünün üstünə basan Surito arenanın o başından Manuelə tamaşa edirdi.

Manuel muletanı yanına salladığı sol əlində tutub yenidən buğanın qarşısında dayanmışdı. Başını aşağı əymiş buğa gözünü muletaya dikib durmuşdu.

– Əgər bunu Belmonte eləsəydi, indi onların gözü heyrətdən dəli kimi kəlləsinə çıxmışdı, – Retananın əlaltısı dedi.

Surito dinmədi. O, arenanın ortasında dayanmış Manuelin hərəkətini kırımışca izləyirdi.

– Sahib bunu hardan tapıb belə? – Retananın əlaltısı soruşdu.

– Xəstəxanadan, – Surito cavab verdi.

– Tezliklə yenə ora qayıdar, – Retananın əlaltısı dedi.

– Sən bir buranı tıqqıldat, – Surito başını ona tərəf döndərərək səddin taxtasını göstərdi.

– Mən zarafat eləmirəm.

– Döy əlini taxtaya.

Retananın əlaltısı əyilib səddin taxtasını barmağıyla üç dəfə tıqqılatdı.

– Bax ha, – Surito ona dedi.

Manuel bir dizinin üstünə çöküb arenanın ortasında, qövsvari fənerin altında buğa ilə üzbəüz dayanmışdı; sonra muletanı hər iki əliylə yuxarı qaldırdı və buğa quyruğunu dikəldib irəli atıldı.

Manuel buynuzlardan yayındı, buğa təzədən atılanda isə o, muleta ilə yarım dairə vurdu və bu zaman buğa dizi üstə düşdü.

– Bu ki əla matadordur, – Retananın əlaltısı heyrətini gizlədə bilmədi. – Lap qiyamətdir.

– Yox, – Surito dedi.

Manuel qalxdı; o, muletanı sol, qılıncı sağ əlində tutmuşdu və qaranlıq amfiteatrdan gələn alqışlara görə minnətdarlığını bildirdi.

Buğa da qalxdı və başını xeyli aşağı endirib gözlədi.

Surito digər kuadrilyadan olan iki yeniyetməyə nəsə dedi, onlar əllərindəki plaşla arenanın ortasına qaçıb Manuelin arxa tərəfində dayandılar. İndi ondan arxada dörd nəfər vardı. Manuel muleta ilə arenaya çıxandan bəri Ernandes onun hər addımını güdür, plaşı sinəsinə sıxıb dayanmış ucaboy, düz qamətli Fuentes də dağınıq baxışlarla döyüşü izləyirdi. Daha iki nəfər qaçıb gələndə Ernandes onlara harada dayanacaqlarını göstərdi – birinə sağda, birinə solda. Manuel qabaqda tək, buğa ilə üzbəüz durmuşdu.

O, yeniyetmələrə işarə ilə bildirdi ki, bir az aralıda dayan-sınlar; yavaş-yavaş geri çəkilərkən cavanlar Manuelin üzünün solğun və büsbütün tər içində olduğunu gördülər.

Bəyəm bunlar başa düşmərlər ki, aralı durmaq lazımdır? Axı yerində donub qalan hazırca buğanı plaşla qıcıqlandırmaq olmaz! Yaxşısı budur, maneçilik törətməsinlər, onsuz da iş çətindir.

Buğa ayaqlarını gen qoyub hərəkətsiz dayanmışdı, gözünü də muletaya zilləmişdi. Başı aşağı sallanmışdı; yetərincə olmasa

da, hər halda, sallanmışdı. Manuel sol əliylə muletanı yığdı, amma buğa qırmızı parçadan göz çəkmirdi.

Manuel muletanı yellədirib buğanı qıcıqlandırmaq istədi. Buğa yerindən tərpnəmədi; o, Manueli yalnız gözüylə izləyirdi.

Fikirləşdi ki, buğa əməlli-başlı hirsələnib. Ayaqları dörd-bucaq dayanıb. Hazırdır. Əsl vaxtıdır.

O, öz peşəsinin adı məntiqinə əsasən düşünürdü. Bəzən müvafiq termin ağla dərhal gəlmirdi və onda fikir dolaşır, məntiq pozulurdu. Onun hissiyyat və təcrübəsi qeyri-iradi tərzdə işləyirdi, ağıl isə uyğun sözləri axtara-axtara bir qədər ləngiyirdi. Buğalar haqqında Manuel hər şeyi bilirdi. Ona heç nəyi düşünmək lazım gəlmirdi. O, sadəcə, ondan tələb olunanı edirdi. Gözləri hər şeyi görür, bədəni isə lazımı hərəkətləri şüurun köməyi olmadan edirdi. Əgər düşünməyə başlasaydı, onda məhv olardı.

Və indi, buğanın qarşısında dayanarkən, o çox şeyi eyni vaxtda dərk edirdi. Bax budur: biri paralanmış, digəri hamar və iti olan bir cüt buynuz; sol buynuzun tuşunda dayanmaq lazımdır, muletanı aşağı salmaq lazımdır ki, buğa onun ardınca gəlsin; qısa və düz hərəkətlə bədəni yüngülcə irəli vermək, sonra da buynuzların üzərindən əyilərək qılncı düz dəstəyinəcən buğanın kürəyi arasına soxmaq, yalın böyründən beş pesetlik sikkə böyüklükdəki dairənin tən ortasına saplamaq lazımdır. O, bütün bunları eləməli və buynuzlardan yayınaraq dikəlməlidir. Manuel bilirdi ki, bunların hamısını etməlidir, amma bu dəqiqə beynində düşündüyü bircə şey idi: *“Corto y derecho”*¹.

Və muletanı yığa-yığa düşünürdü: qısa və düz.

Qısa və düz – qılncı muletadan çıxararkən düşünürdü.

O, paralanmış sol buynuzun tuşunda dayandı, muletanı elə yönəltdi ki, başı bərabərində tutduğu sağ əlindəki qılıncla xaç şəklində əmələ gətirib çarpaz dayansın və pəncələri üstə dikələrək tiyə ilə buğanın kürəkləri arasındakı ən yüksək nöqtəni nişan aldı.

Qısa və düz şəkildə Manuel buğanın üstünə atıldı.

¹ *Qısa və düz (ispanca).*

Təkan – və hiss etdi ki, havaya uçar.

Təkan onu havaya qaldırıb atanda dəstəyindən bərk-bərk yapışdığı qılınc Manuelin əlindən sürüşüb çıxdı. O, üzüqoylu yerə düşdü, buğa isə anındaca özünü ona yetirdi. Manuel yerdə uzanmış halda ayaqlarıyla buğanın sifətini özündən kənara itələyirdi. Yenə və yenə. Amma buğa əl çəkmirdi; səbrsizlikdən korkoranə hara gəldi buynuz ata-ata, onu başıyla itələyə-itələyə, buyuzlarıyla qumluğu eşə-eşə aralanmaq bilmirdi. Topla oynayan jonqlyor kimi Manuel ayaqlarıyla buğanı kənara itələyib lap yaxınlaşmasına imkan vermirdi. Sonra yüngül meh hiss etdi – buğanın diqqətini cəlb edən plaşlar yelləndi və buğa bir sıçrayışla Manuelin üstündən adlayıb yoxa çıxdı. Üstündən aşarkən buğa heç ona toxunmadı da; təkcə bir anlığa qaranlıq çökdü, vəssalam.

Manuel ayağa qalxıb muletanı yerdən qaldırdı. Fuentes qılıncı götürüb ona verdi. Qılınc kürəyə dəyərkən əyilmişdi; Manuel onun əyrisini dizində düzəltdi və ölü atlardan birinin yanında dayanmış buğanın üstünə qaçdı; onun gödəkçəsi qoltuğunun alt tərəfindən, buynuzla ilişdiyi yerdən cırılmışdı.

– Apar onu burdan! – Manuel qaraçıya qışqırdı.

Buğa ölü atın qan iyini hiss edib buynuzunu brezentə ilişdirdi; Fuentesin plaşına cumanda brezent paralanmış buynuzdan sallanırdı və buğa başını hiddətlə əsdirib brezenti atmağa çalışanda camaatın arasında gülüşmə düşdü. Ernandes arxa tərəfdən qaçıb ehmalca brezentin qırağından yapışdı və onu buynuzdan çıxartdı.

Buğa dönüb brezentin arxasınca getmək istədi, ancaq birdən ayaq saxladı – yenə müdafiə mövqeyi tutdu.

Manuel əlindəki muleta və qılıncı buğanın üstünə yeridi. Lap yaxınlaşıb qırmızı parçanı yellətdi, amma buğa tərpənmədi.

Manuel qılıncın tiyəsinə tuşlayıb buğaya tərəf yanakı dayandı. Buğa ölü kimi hərəkətsiz durmuşdu; onun hücum qabiliyyətindən məhrum olduğu açıq-aşkar idi.

Manuel pəncələri üstə qalxdı, qılıncın metal tiyəsi ilə hədəfi nişan alıb buğanın üstünə atıldı. Yenə təkan.

Qəfil təkan onu geriyyə atdı və Manuel zərblə qumluğa çırpıldı. Bu dəfə ayaqla itələmək olmazdı, – buğa düz onun başı üzərində dayanmışdı. Manuel başını qolunun üstünə qoyub tər-pən-mirdi; sifəti quma sıxılmışdı, buğa isə buynuzuyla onu be-lindən itələyirdi. Manuel çataqlanmış əlləri arasından buynuzun qumluğa necə girdiyini hiss elədi. Buynuz zərbəsi sonra onu düz belindən tutdu və Manuelin sifəti quma batdı. Buğa gödək-çənin qolunu buynuzuna ilişdirib dibindən qopartdı. Bu vaxt plaşlar yelləndi və buğa Manueli buraxıb onların üstünə cumdu.

Manuel ayağa qalxıb qılınçı və muletanı yerdən götürdü. Baş barmağının ucuyla tiyəni yoxlayandan sonra təzəsini götür-mək üçün səddə tərəf qaçdı.

Xidmətçi taxta çəpərin üstündən ona başqa qılınçı uzadıb: – Üzünü silin, – dedi.

Manuel cib dəsmalıyla üzündəki qanı silə-silə təzədən ge-riyə dönüb buğanın üstünə qaçdı. Surito gözünə dəymirdi. Har-daydı bu Surito?

Kuadrilya buğanın yanından çəkilib plaşları hazır saxla-mışdı. Həmlələrdən tən-gə gəlmiş yorğun buğa özünün bütün ağırlığıyla yenə də yerində hərəkətsiz dayanmışdı.

Manuel muletanı sol əlində tutub buğanın üstünə getdi, sonra ayaq saxlayıb onu yellətməyə başladı. Buğa tər-pən-mədi. Manuel muletanı buğanın sifəti önündə sağdan sola, soldan sağa yellətdi; di gəl, qırmızı parçanın hər tər-pə-ni-şində gözləri sağa-sola hərlənsə də, buğa irəli atılmırdı. O, Manueli gözləyirdi.

Manuel həyəcan keçirirdi. Heç nə eləmək olmazdı, yalnız vurmaq lazım idi. Qısa və düz.

O, buğaya lap yaxınlaşdı, qılıncla muletanı çarpazlaşdırıb irəli atıldı. Qılınçı buğaya saplayarkən bədəninə sola verdi ki, buynuzun ucundan yayınsın. Buğa onun böyründən ötüb keçdi; qılınçı göyə uç-du və qövsvari fənərin altında parıldayıb qumun üstünə düşdü.

Manuel cəld qaçıb qılınçı yerdən götürdü; əyilmiş tiyəsini dizinə sıxıb düzəltdi və təzədən durduğu yerdə donub qalmış buğaya tərəf götürüldü.

– Yazıq təkcə sür-sümükdən ibarətdir, – Manuel böyründən ötüb keçərkən plaşı əlində hazır saxlamış Ernandes təəssüflənmiş kimi ona dedi.

Manuel başını tərپətdi. Sonra üzünü silib qana bulaşmış dəsmalı cibinə soxdu.

Budur, o dayanıb. Düz səddin yanında. Lənətə gəlmiş! Bəlkə, doğrudan da, təkcə sür-sümükdən ibarətdir? Bəlkə heç onda qılinc batası bir yer yoxdur? Yox, lənət şeytana, yox! O göstərəcək, Manuel onlara göstərəcək ki, var onda belə yer.

Muletanı irəli uzatdı, amma buğa tərپənmədi. Sonra onu düz buğanın önündə yellətdi. Hamısı hədə.

Muletanı yığıb qılincı çıxartdı, yanakı dayanıb buğanın üstünə atıldı. Qılincı onun kürəyinə saplayıb var gücüylə sapından basdı. Qılinc əyildi, sonra yuxarı milləndi və havada çevrilib camaatın üstünə düşdü. Qılinc əlindən çıxanda Manuel buyuzlardan özünü qaçırmağa macal tapa bildi.

Qaranlıqdan işıqlı arenaya atılan birinci yastıqlar ondan yan keçdi. Sonra yastıqlardan biri düz sifətinə, camaata tərəf çevrilmiş qanlı üzünə dəydi. Bir-birinin ardınca arenaya yağan balıqlar qumluğun üstünə düşüb qaldı. Birinci sıradan kimsə ona boş şampan şüşəsi atdı; şüşə Manuelin ayağına dəydi. O, yerində dinməzəcə dayanıb bütün bu şeylərin atıldığı qaranlığa baxırdı. Sonra havada nəşə vızıldaya-vızıldaya düz yanında yerə düşdü – onun qılinciydi. Əyilib qılincı yerdən qaldırdı; əyrisini dizində düzəltdi və kütlənin qarşısında yellədə-yelədə qaranlığa üz tutdu:

– Təşəkkür edirəm sizə, – dedi. – Təşəkkür edirəm.

Ah, əclaflar! Sizi nə deyim! Əclaflar, yaramaz əclaflar!

O, yastığa tərپik ilişdirib buğanın üstünə cumdu.

Budur, o dayanıb. Heç nə olmamış kimi yerində dayanıb. Yaxşı, dayan əclaf! Dayan görüm!

Manuel muletanı buğanın qara sifətinin önündə yellətdi.

Hamısı hədə.

İstəmirsən? Yaxşı.

O, lap yaxına gəldi və muletanın sərt tərəfiylə buğanın is-
laq sifətinə vurdu.

Buğa irəli atıldı. Manuel cəld geri sıçradı, amma ayağı
yastığa ilişdiyindən büdrədi; yıxılarkən buynuzun ona batdığını,
düz qabırğasının altına girdiyini hiss elədi. O, hər iki əliylə bu-
ğanın buynuzlarından yapışdı və buynuzun girdiyi yeri bərk-
bərk sıxaraq dal-dalı getdi. Buğa onu qaldırıb tulladı və Manuel
qumluğun üstünə düşüb tam hərəkətsiz qaldı. Təhlükəli bir şey
yoxdu; buğa ona toxunmurdu.

Öskürə-öskürə ayağa qalxdı; ona belə bir hissiyyat hakim
idi ki, sındırılıb və darmadağın edilib. Yaramaz əclaf!

– Mənə qılınc verin! – o qışqırdı. – Muleta gətirin!

Fuentes qılınc və muleta ilə ona yaxınlaşdı.

– Bəlkə lazaretə gedəsiniz, – Ernandes onu təkəlli qucaq-
layıb dedi. – Özünüzü gicliyə qoymayın, gedin lazaretə.

– Çəkil böyrümdən, – Manuel ona təpindi. – İtil cəhənnəmə!

O, Ernandesin əlindən qopub buğanın üstünə qaçdı; ca-
van oğlan məəttəlcəsinə çiyinlərini çəkdi.

Budur, o dayanıb; öz ağır duruşuyla ayaqlarını gen qoya-
raq dayanıb. Yaxşı, dayan əclaf!

Manuel qılıncı muletadan çıxartdı, gözüylə nişan alıb bu-
ğanın üstünə atıldı. Tiyənin axıra qədər, ta sapı dirənənəcən gir-
diyini hiss elədi; barmağının beşi də yaranın içinə batdı. İndi o,
buğanın üzərində dayanmışdı və əlində qanın istiliyini duyurdu.

Sonra buğa onu da özüylə çəkərək böyrü üstə yıxıldı.
Manuel bir addım geri atıb buğanın necə aşmasına baxdı – buğa
əvvəlcə yavaş-yavaş, sonra ayağının dördünü də dikəldərək qə-
fil çevrilib böyrü üstə düşdü.

Manuel buğanın isti qanına bulaşmış əlini yuxarı qaldırıb
kütləyə göstərdi. Dayanın, əclaf!

Nəsə demək istədi, amma öskürək mane oldu; boğazına
yığılmış qaynar şey onu boğurdu.

Gözləriylə muletanı axtardı; gedib prezidenti alqışlamaq
lazım idi. Cəhənnəm olsun prezident də!

O, qumun üstündə oturub gözünü ölü buğaya dikmişdi. Buğanın dörd ayağının dördü də havada idi; qalın dili ağzından çıxmışdı. Qarnının üstündə, tükün seyrək olduğu ayaqlarının arasında nəşə gəzişirdi. Ölü buğa. Cəhənnəm olsun buğa! Cəhənnəm olsun hamı!

Qalxmaq istədi, amma yenə onu öskürək tutdu və təzədən qumluğa çökdü. Kimsə yaxınlaşdı onu yerdən qaldırdı.

Onu lazaretə apardılar – əvvəlcə qumun üstüylə qaça-qaça getdilər, qatırların qoşqusunu buraxmaq üçün qapı qarşısında bir qədər dayanmalı oldular, sonra qaranlıq keçiddən adladılar, daha sonra nıqqıldaya-nıqqıldaya pilləkənlə yuxarı qaldırdılar və nəhayət, yerə qoydular.

Həkim və ağ xalatlı iki sanitar onu gözləyirdi; Manueli birbaşa əməliyyat stoluna uzatdılar. Dərhal əynindəki köynəyi kəsməyə başladılar. Manuel yorulmuşdu, çox yorulmuşdu. Sini od tutub yanırdı. Öskürəndə dodaqlarına nəyisə basdılar. Hamı onun böyründə var-gəl edirdi.

Elektrik işığı düz gözünə vururdu; Manuel gözlərini yumdu.

Pilləkəndən gələn ağır addım səslərini eşitdi; sonra qulaqları eşitməkdən qaldı. Daha sonra uzaqdan gələn küy eşidildi – bu, kütlənin uğultusuydu. Neyləmək olar, ikinci buğanı gəbərtmək kimsə başqa birisinin öhdəsinə düşəcəkdə. Sanitarlar artıq köynəyi tamam kəsib qurtarmışdılar. Həkim onun üzünə gülümsəyirdi. Bax, bu da Retana.

– Salam, Retana, – Manuel dedi, amma öz səsini eşitmədi.

Retana gülümsünüb nəşə dedi; Manuel onu eşitmədi.

Surito stolun böyründə dayanmışdı və əyilib həkimin necə işləməsinə baxırdı. O, pikador libasında, amma şlyapasız idi.

Surito ona nəşə dedi; Manuel eşitmədi.

Surito Retanaya nəşə dedi. Sanitarlardan biri gülümsündü və qayçıyı Retanaya uzatdı. Retana qayçıyı alıb Suritoya verdi. Surito Manuelə nəşə dedi, amma Manuel eşitmədi.

Cəhənnəm olsun əməliyyat stolu! İlk dəfə deyil ki, əməliyyat stoluna uzanıram. Yox, o ölməyəcək; əgər yarası ölümcül olsaydı, onda keşif burda olardı.

Surito qayçını yuxarı tutub ona nəsə dedi.

Hə, nəymiş gör! Gör nə deyirmiş! Onlar istəyirdilər ki, hörüyü kəssinlər. Onlar onun koletini kəsmək istəyirdilər.

Dikəlib əməliyyat stolunda oturdu. Bunu gözləməyən həkim bozarmış halda bir addım geri çəkildi. Manuel kiminsə onun çiyindənən yapışdığını hiss elədi.

– Sən bunu etməyəcəksən, Manos, – Manuel dedi və birdən Suritonun səsini lap aydınca eşitdi.

– Sakit ol, – Surito dedi. – Kəsmərəm. Zarafat edirdim.

– Mən formada idim, – Manuel ona dedi. – Mənim, sadəcə, bəxtim gətirmədi. Vəssalam.

Təzədən kürəyi üstə uzandı. Onun sifətinə nəsə qoydular. Amma bunlar hamısı tanış şeylər idi: o, tanış qoxunu dərindənən ciyərlərinə çəkdi. Yorulmuşdu. Çox, çox yorulmuşdu.

Sonra onun üzündən maskanı çıxartdılar.

– Mən formada idim, – Manuel zəif səslə dedi. – Mən əla formada idim.

Retana Suritoya baxdı və qapıya sarı getdi.

– Mən onun yanında qalacam, – Surito dedi.

Retana çiyinlərini çəkdi.

Manuel gözlərini açıb Suritoya baxdı və ümidlə soruşdu:

– Özün de, Manos, bəyəm mən formada deyildim?

– Hələ soruşursan da, – Surito cavab verdi. – Sən qiyamət formada idin.

Sanitar maskanı onun sifətinə qoydu; Manuel tanış qoxuyla dərindənən, ciyərdolusu nəfəs aldı. Surito ona göz qoya-qoya yöndəmsiz duruşla əməliyyat stolunun böyründə dayanmışdı.

YAD ÖLKƏDƏ

Payızda müharibə hələ davam etməkdəydi, amma bizimçün o artıq bitmişdi. Milanda payız yaman soyuq keçirdi, hava da çox erkəndən qaralırdı. Elektrik işıqlarını yandırıldılar; vitrinlərə baxa-baxa küçələrdə veyillənmək adama əcəb xoş gəlirdi. Mağazaların çöl tərəfindən çoxlu ov quşları asılmışdı; tülkü xəzləri narın qar örtüyünə bürünmüşdü, tülkü quyuqları isə küləkdə gah o tərəfə, gah bu tərəfə yellənirdi. Soyuqdan içalatı donub qaxaca dönmüş ağır maral cəmdəkləri az qala sallanıb yerə çatırdı, xırda quşlar isə havada yellənir, külək onların lələklərini oynadırdı. Soyuq payız günləriydi, dağlardan da sərt yellər əsirdi.

Biz hər gün hospitala baş çəkirdik. Şəhərdən keçməklə bu-
ra müxtəlif yollarla gəlmək olardı. Kanal boyunca iki yol vardı, amma bunlar uzun yollar idi. Hospitala yalnız kanal üzərindəki körpülərin hər hansından keçməklə düşə bilərdin. Üç körpü vardı. Birində bir qadın şabalıd qovurub satırdı. Mənalın böyrü əcəb isti olurdu; cibinə tökdüyün qovrulmuş şabalıdlar da xeyli müddət isti qalırdı. Hospitalın qədim binası çox qəşəng idi; biz bir qapıdan girib, həyətdən keçməklə əks tərəfdəki o biri qapıdan çıxırdıq. Həyətdə, demək olar ki, həmişə dəfn mərasimiylə qarşılaşırdıq. Köhnə binanın arxa tərəfində körpicdən tikilmiş təzə korpuslar vardı; biz hər gün orada rastlaşıb görüşürdük. Bir-birimizə qarşı çox mehriban idik: hal-əhval tutur, bir-birimizin səhhəti ilə maraqlanırdı, sonra da böyük ümidlər verən tibb aparatlarına otururduq.

Həkim mənə oturduğum aparata yaxınlaşıb soruşdu:

– Müharibəyə qədər daha çox nəyə həvəs göstərirsiniz?
İdmanla məşğul olurdunuz?

– Bəli, futbol oynayırdım, – mən ona cavab verdim.

– Çox gözəl, – həkim dedi. – Arxayın olun ki, siz əvvəlkindən də yaxşı oynayacaqsınız.

Mənim dizim qatlanmırdı; ayağım dizdən topuğacan qurumuşdu və guya aparat dizimi qatlanmağa, velosiped sürürmüş kimi, onu hərəkətə gətirməyə məcbur etməliydi. Amma dizim hələ ki, qatlanmaq bilmirdi və iş gəlib qatlanmaya çatanda aparat hər dəfə dayanıb dururdu.

– Bunlar hamısı keçib gedəcək, – həkim dedi. – Cavan oğlan, sizin bəxtiniz gətirib. Tezliklə siz yenidən əsl futbolçu olacaqsınız.

Qonşu aparatda isə uşaq əli kimi bapbalaca əli olan mayor oturmuşdu. Həkim onun aşağı-yuxarı gedib-gələn və hərəkətsiz barmaqlarını döyəcləyən iki qayışın arasına salınmış əlini müayinə edərkən, mayor mənə baxıb göz vurdu və həkimdən soruşdu:

– Bəs mən necə, doktor, mən də futbol oynaya biləcəm?

Mayor məşhur qılıncoynadan idi; müharibəyə qədər İtaliyanın ən yaxşı qılıncoynadanı olmuşdu.

Həkim öz kabinetinə yollanıb oradan qurumuş bir əlin şəklini götürüb gəldi; müalicəyə qədər bu əl də mayorun əli kimi balaca olmuş, sonra isə bir az böyümüşdü. Mayor şəkli sağlam əlinə aldı və onu diqqətlə nəzərdən keçirib həkimdən soruşdu:

– Yaralanmışdı?

– Zavodda bədbəxt hadisə, – həkim cavab verdi.

– Hə, maraqlıdır, çox maraqlıdır, olduqca maraqlıdır, – mayor bir neçə dəfə təkrarlayıb, şəkli həkimə qaytardı.

– İndi əmin oldunuzmu? – həkim soruşdu.

– Yox, – mayor cavab verdi.

Hospitala hər gün gələn üç pasiyent mənimlə həmyaşıddı; hər üçü də milanlı idi. Biri vəkil olmağa hazırlaşır, o biri – rəssam, üçüncüsü isə – hərbiçi. Müalicə prosedurlarından sonra hərdən biz bir-birimizə qoşulub “La Skala” teatrının yanındakı “Kova” kafesinə yollanırdıq. Dörd nəfər olduğumuzdan fəhlə məhəlləsi ilə, kəsə yolla gedirdik. Adamların bizdən zəhləsi gedirdi, neyçün ki,

zabit idik. Meyxanaların böyründən adlayanda tez-tez eşidirdik ki, bizə üz tutub qışqırırlar: “*Abasso gli ufficiali!*”¹.

Hərdən hospitaldan qayıdarkən bizə üzü qara rəngli ipək dəsmalla sarınmış beşinci adam da qoşulurdu: onun burnu yox idi və indi guya hospitalda sifətini düzəldib qaydaya salmalıydılar. O, müharibəyə Hərbi Akademiyadan getmişdi; qaynar xəttə düşən kimi, heç bir cə saat keçməmiş yaralanmışdı. Sonradan üzünə bir əncam çəksələr də, di gəl, bu adam qədim şəcərədən sayılırdı və nə illah eləsələr də, burnunun lazımı formasını heç cür qaytara bilməmişdilər. O, Cənubi Amerikaya gedib, orada bankda işləmişdi. Amma bu sonralar olmuşdu; onda bizlərdən heç birimiz bilmirdik ki, həyatımız necə olacaq. Biz yalnız onu bilirdik ki, müharibə hələ də davam edir, ancaq o bizim üçün bitib.

Üzü qara ipək sarğıda olan cavandan başqa, bizim hamımızın eyni cür ordenlərimiz vardı; onun cəbhədə olduğu müddət isə çox az idi – bu müddət orden almaq üçün kifayət deyildi. Vəkil olmağa hazırlaşan solğun bənizli ucaboy gənc Arditti alayının leytenantı idi və bizim hərəməzdə bir dənə olan ordendən onda duz üçü vardı. O, uzun müddət ölümlə üz-üzə qalmışdı və indi adamlardan aralı gəzirdi. Biz elə hər birimiz adamlardan gen gəzirdik və hospitalda gündəlik qarşılaşmadan başqa bizi bir-birimizlə heç nə bağlamırdı. Amma hər necə olsa, şəhərin ən təhlükəli yeriyə “Kova” kafesinə gedəndə biz qaranlıqda gedirdik; meyxanalardan isə işıq süzülür və bərkədən oxunan mahnı sədələri eşidilirdi. Camaatın səkilərdə sıx toplaşdığı küçələrə çatanda və keçmək üçün onları itələmək lazım gələndə, hiss edirdik ki, yaşamaq məcburiyyətində qaldığımız şeylər bizi birleşdirir və bizə nifrət edən bu adamlar bunu başa düşməz.

İşıqları çox da gur olmayan isti və bəzək-düzəkli “Kova” kafesində hər şey bəlli idi; divarlarındakı qarmaqlardan illüstrasiyalı jurnallar asılmış bu kafe axşamlar yaman səs-küylü, həm də çox tüstülü olurdu, kiçik mizlərin arxasında da həmişə qızlar

¹ *Rədd olsun zabitlər! (italyanca).*

otururdu. “Kova”nın daimi müştəriləri olan bu qızlar xalis və-tənəpərvər idilər. Məncə, həmin vaxtlar İtaliyadakı ən yaxşı və-tənəpərvərlər elə bu kafenin qadın müştəriləriydi; onlar elə indi də əsl patriotdurlar.

Əvvəlcə yol yoldaşlarım mənim ordenimlə maraqlandılar və çox nəzakətlə soruşdular ki, onu nəyə görə almışam. Mən onlara təmtəraqlı ifadələrlə dolu hər cür *“fratellanza”* və *“abnegazione”*¹ yazılmış fərmanları göstərdim; əslində, bütün bu bəlağətli epitetləri bir kənara qoyanda yazılanlardan belə çıxırdı ki, ordeni mənə məhz amerikan olduğuma görə veriblər. Bundan sonra mənə münasibətləri bir azca dəyişdi, halbuki yad-larla müqayisədə mən onlara dost sayılırdım. Mən onların dost-tuydum, amma fərmanları oxuduqları gündən onlar məni özləri-ninki saymaqdan vaz keçdilər. Onlarınkı ayrı cür idi və öz or-denlərini tamamilə başqa şeyə görə almışdılar. Düzdür, mən ya-ralı olmuşdum, intəhası, hamımız çox yaxşı bilirdik ki, yaralan-maq təsadüfün işidir.

Hər necə olsa, mən öz fərqlənməmə görə xəcalət çəkmir-dim, hətta bəzən, bir neçə kokteyldən sonra, özlüyümdə belə təəs-sürat yaradırdım ki, onların orden almalarına əsas verən bütün tapşırıqları guya mən də yerinə yetirmişəm. Amma gecədən xeyli keçmiş, fənərlərin solğun işığı altında bağlı mağazaların ya-nından ötür, soyuq küləklər əsən boş küçələrlə geri qayıdarkən yaxşı bilirdim ki, onların etdiklərini mən heç vaxt bacarmazdım.

Mən ölməkdən çox qorxurdum, gecələr yataqda uzanarkən ölüm xofundan sarsılmağım tez-tez olurdu və fikirləşirdim ki, təzədən cəbhəyə düşsəm, görəsən, necə olacaq, başıma nə gələcək.

Ordenli dostlarım xalis ov qartallarına bənzəyirdilər, mənə qartal deyildim. Əlbəttə, heç vaxt ov etməyənlərin gözü-nə qartal kimi görünə bilərdim; ancaq bu üç nəfər məsələnin məğzini yaxşı başa düşürdü və biz tədricən aralandıq. Cəbhəyə çatır-çatmaz, elə birinci gündəcə yaralanan cavanla isə biz dost

¹ *“Qardaşlıq” və “fədakarlıq” (italyanca).*

olaraq qaldıq, çünki ondan nə çıxacağını bu adam artıq heç cür bilə bilməzdi; bu səbəbdən digər ikisi onu da özlərininki saymırdılar, mənə isə bu cavan o cəhəti ilə xoş gəlirdi ki, ola bilsin, ondan da heç vaxt qartal çıxmazdı.

Qabaqlar məşhur qılıncoynadan olmuş mayor qəhrəmanlığa əsla inanmırdı. Aparatlarda oturduğumuz müddətdə o mənim qrammatik səhvlərimi düzəltməklə məşğul olurdu. Necəsə bir dəfə mənim italyancamı tərifləmişdi və biz italyanca xeyli danışmışdıq. Ona demişdim ki, bəs italyan dili mənə çox asan gəlir; elə asan ki, bu dillə ciddi məşğul olmağa ehtiyac görmürəm; hər şey son dərəcə asan görünür. “Hə, elədir, – mayor demişdi. – Amma siz niyə də qrammatikaya fikir verməyəsiniz?” Başladıq qrammatikaya “fikir” verməyə və tezliklə bu dil mənimçün elə qəlizləşdi ki, qrammatika qaydaları beynimə tam oturanacan mən söz deməyə qorxurdum.

Mayor hospitalla çox nizamla gəlirdi; deyəsən, heç bircə günü də buraxmamışdı, baxmayaraq ki, aparata elə bir inamı yox idi. İnanmağına, əlbəttə ki, inanmırdı, hətta bir dəfə bütün bunların boş şey olduğunu dilə də gətirmişdi. O vaxtlar həmin cihazlar təzə şey sayılırdı və bu yeniliyi bizim üzərimizdə sınaqdan keçirməliyidilər.

“Əbləhlik, idiotluqdur, – mayor demişdi. – Hamısı cəfəngiyyatdır, ayrı şey deyil”.

Həmin gün mən dərsi hazırlamamışdım və mayor demişdi ki, mən insanlıq adına utancam, sadəcə, bir üz qarasıyam, özü isə axmağın yekəsidir ki, mənə baş qoşur. Sağ əli aparata salınmış mayor hündür boylu deyildi; kreslodə belini dik tutub oturmuşdu və gözünü eyni bir nöqtəyə zilləyib düz qarşısındakı divara baxırdı; barmaqları isə qayıqların arasında aşağı-yuxarı hərəkət edirdi.

– Müharibə qurtaranda siz neyləyəcəksiz? – o soruşdu. – İşdi, əgər haçansa qurtarsa, onda nə işlə məşğul olacaqsız? Amma qrammatikanı unutmayın.

– Mən Amerikaya qayıdacam.

– Siz evlisiniz?
– Yox. Amma ümid edirəm ki, evlənəcəm.
– Evlənmək axmaq işdir, – mayor dedi; hiss olunurdu ki, bərk hiddətlidir. – Adam gərək evlənməsin.
– Niyə, *signor maggiore*?
– Mənə “*signor maggiore*” deməyin.
– Axı adam niyə evlənməməlidir?
– Olmaz ona evlənmək, olmaz! – o, əsəbi tərzdə dedi. – Əgər insanın qismətinə hər şeyi itirmək yazılıbsa, onda üstəlik bunu da karta qoymamalıdır. Adam o şeyi əldə etməlidir ki, onu itirməsin.

Mayor çox hikkəli danışdı və bu vaxt düz qarşısındakı eyni nöqtəyə baxırdı.

– Amma o niyə axı mütləq itirməlidir?
– İtirir, – mayor hiddətlə dedi; o, gözünü divardan çək-mirdi. Sonra aparata baxdı, öz qurumuş əlini qayıqların arasın-dan dartıb çıxartdı və var gücüylə dizinə çırpıb qışqırdı: – İtirir! Mənimlə mübahisə etməyin, itirir! – Sonra sanitariya çağırdı: – Gəlin, bu lənətə gəlmişə dayandırın.

O, işıq və masajla müalicə aparılan o biri otağa keçdi; mən onun zəng etmək üçün həkimdən necə icazə aldığını və arxasınca qapını necə çəkib ördüyünü eşitdim. Təzədən otağa qayıdanda mən artıq başqa aparatda oturmuşdum. Mayorun əynində pləş, başında kepka vardı; o mənə yaxınlaşıb əlini çiynimə qoydu.

– Məni bağışlayın, – deyib, salamat əliylə çiynimə vurdu.
– Mən kobudluq etmək istəməirdim. İndicə arvadım ölüb. Siz al-lah, məni üzrlü sayın.

– Aman allah! Müsibətə bax!

Mən onun halından əməlli-başlı sarsılmışdım, o isə ya-nımda dayanıb dodaqlarını çeynəyirdi.

– Bu çox çətinidir, – mayor dedi. – Barişə bilmirəm, heç cür barişə bilmirəm. – O mənim böyrümdə dayanıb başımın üzərindən pəncərəyə baxırdı; sonra ağladı. – Heç cür barişə bilmirəm...

Onun səsi qırıldı. Sonra ağlamağını kəsmədən başını qal-dırdı; heç nəyə baxmadan göz yaşından islanmış sifətilə, dodaq-larını çeynəyə-çeynəyə, qamətini hərbi kimi şax tutaraq aparat-ların yanından keçib otaqdan çıxdı.

Həkim mənə danışdı ki, gənc qadın – mayorun hərbi xid-mət üçün yararsızlığı tam dəqiqləşəndən sonra evləndiyi cavan arvadı sətəlcəmdən ölüb. Xəstəliyi cəmisi bir neçə gün çəkib; qadının öləcəyini heç kəs gözləməmiş.

Mayor üç gün hospitala gəlmədi, sonra həmişə gəldiyi vaxtda yenidən orada görüldü; indi onun mundirinin qolunda qara lent vardı. Həmin müddətdə otağın divarlarında cürbəcür zədələrin aparatlarla müalicədən əvvəlki və sonrakı vəziyyətini əks etdirən iri şəkillər peyda olmuşdu. Mayorun oturduğu apa-ratın qarşısında müalicədən sonra tamamilə normal hala gəlmiş eynən onun əlinə bənzər üç əlin şekli asılmışdı. Bilmirəm bu şə-killəri həkim haradan tapmışdı. Mən həmişə elə fikirləşirdim ki, həmin cihazlarla ilk müalicə aparılanlar bizik. Amma şəkillər mayora heç bir ümid aşılamadı, – onun baxışları şəkillərdən yan ötüb pəncərəyə zillənmişdi.

AĞ FİLLƏR

Ebro dərəsinin o üzündəki təpələr uzun və ağ idi. Bu üz-də nə ağaclar vardı, nə kölgəlik; iki yolun arasındakı stansiya da büsbütün günün altındaydı. Yalnız binanın özündə qızmar kölgəlik vardı, barın açıq qapısından isə bambuk çubuqlarından hö-rülmüş pərdə sallanırdı. Amerikalı kişiylə onun yol yoldaşı olan cavan qız binanın kölgəsindəki balaca stolun arxasında oturmuşdular. Hava yaman istiydi. Barselonadan gələsi ekspressin vaxtına qırx dəqiqə qalırdı; qatar bu stansiyada iki dəqiqəliyə dayanır, sonra yoluna davam edib Madridə gedirdi.

– Görəsən, nə içsək yaxşıdır? – qız soruşdu və şlyapasını çıxarıb stolun üstünə qoydu.

– Dəhşət istidir, – kişi dedi.

– Gəl pivə içək.

– *Dos cervezas*,¹ – kişi pərdəni aralayıb ucadan dedi.

– Böyüklərdən? – bardan eşidilən qadın səsi soruşdu.

– Hə, iki dənə böyük.

Qadın iki parç pivə və bir cüt keçə altlıq gətirdi; altlıqları stolun üzərinə sərrib pivə parçlarını onların üstünə qoydu, sonra kişiyə və qıza gözucu nəzər saldı. Qız nəzərlərini uzaqlara, xeyli aralıdakı sıra-sıra təpələrə dikmişdi; təpələr günün altında ağarırdı, ətrafda gözə dəyən başqa nə vardısı, hamısı qurumuş, rəngi bozarmışdı.

– Elə bil ağ fillərdi, – qız dedi.

– Heç vaxt ağ fil görməmişəm.

Kişi öz pivəsini içdi.

¹ *İki parç pivə (ispanca).*

- Harda görəcəkdin ki?!
- Niyə də görməyim? Nə olsun sən deyəndə, bu hələ heç nə demək deyil.
- Bunun üstündə nəşə yazılıb, – qız bambuk pərdəyə nəzər salıb dedi. – Nə yazılıb orda?
- *Anis del Toro*. Belə bir araq var.
- Gəlsənə, dadına baxaq.
- Qulaq asın! – kişi içəri səsləndi.
- Qadın bardan çölə çıxdı.
- Sizin hesabınız dörd realdır.
- Bizə iki stəkan *Anis del Toro* gətirin.
- Su ilə olsun?
- Sən necə istəyirsən? – kişi qızdan soruşdu. – Su ilə olsun?
- Bilmirəm axı, – qız dedi. – Su qatanda dadlı olur?
- Pis olmur.
- İndi necə olsun, su ilə? – qadın soruşdu.
- Hə, su ilə.
- Biyan dadı verir, – qız dedi və stəkanı stolun üstünə qoydu.
- Elə hamısı belədir.
- Hə, – qız dedi. – Hamısı biyan dadı verir. Xüsusən də lap çoxdan istədiyim. Absent də belə idi.
- Di bəsdir.
- Sən özün birinci başladın, – qız dedi. – Mənə yaxşı idi. Mən darıxmırdım.
- Neynək, onda gəl darıxmamağı sınaqdan keçirək.
- Mən onu da sınaqdan keçirdim. Dedim ki, təpələr ağ fillərə oxşayır. Bəyəm bu, hazırcavablıq deyildi?
- Eləydi.
- Mən bu arağı sınaqdan keçirmək istədim. Elə işimizin adı da budur ki, təzə yerlərə baş çəkək, yeni içkilərin dadına baxaq.
- Məhz budur.
- Qız təpələrə nəzər saldı.

– Qiyamət təpələrdir, – o dedi. – Amma heç də ağ fillərə bənzəmirlər. Sadəcə, ağılıma gəldi ki, fillər də ağacların arasından beləcə ağarırlar.

– Bəlkə bir az da içək? – kişi soruşdu.

– Nə deyirəm ki, içək.

İsti külək bambuk pərdəni yellədib masaya toxundurdu.

– Yaxşı pivədir, əcəb sərindir, – kişi dedi.

– Əladır, – qız cavab verdi.

– Bu, adi əməliyyatdır, Ciq, xırda şeydir, – kişi qıza dedi.

– Bu heç əməliyyat da deyil.

Qız gözünü aşağı, stolun ayağına dikmişdi.

– Özün görəcəksən, Ciq, boş şeydir. Yalnız iynə vuracaqlar.

Qız susurdu.

– Mən səninlə gedəcəm, özüm də həmişə yanında olacam.

Elə ki, iynə vurdular, sonra hər şey öz-özünə ötüb keçəcək.

– Yaxşı, bəs sonra biz necə olasıyıq?

– Sonra hər şey yaxşı olacaq. Hər şey əvvəlki kimi gedəcək.

– Sən niyə elə düşünürsən?

– Bizə mane olan təkçə budur. Bizim bədbəxtliyimiz yalnız bunun ucbatındandır.

Qız bambuk pərdəyə baxdı və əlini irəli uzadıb çubuqlardan ikisini tutdu.

– Deməli, sən elə fikirləşirsən ki, bizimçün yaxşı olacaq və biz xoşbəxt olasıyıq?

– Mən buna əminəm. Sən bircə qorxma. Mən bunu eləyən nə qədər adam tanıyıram.

– Elə mən də, – qız dedi. – Sonra da onlar hamısı elə xoşbəxt olublar ki, gəl görəsən!

– Əgər sən istəmirsənsə, lazım deyil. Əgər sən istəmirsən, mən təkid eləmirəm. Amma bilirəm ki, bu çox xırda şeydir.

– Bəs sən bunu doğrudan istəyirsən?

– Düşünürəm ki, bu ən yaxşı çıxış yoludur. Amma əgər özün istəmirsənsə, onda lazım deyil, mən heç də bunu istəmirəm.

– Bəs əgər mən bunu eləsəm, sən razı qalacaqsan, hər şey əvvəlki qaydasıyla gedəcək, sən də məni sevəcəksən?

– Mən elə indi də səni sevirəm; sən ki bilirsən.

– Bilirəm. Amma əgər mən bunu eləsəm, əgər hər şey yaxşı getsə və birdən mən desəm ki, bəs təpələr ağ fillərə oxşayır, bu sənin xoşuna gələcək?

– Mən bundan heyrətə gələcəm. Mən elə indi də heyrət içindəyəm, amma bu dəqiqə ovqatım o deyil. Sən bilirsən ki, qanım qaralanda mən həmişə belə oluram.

– Bəs əgər mən bunu eləsəm, sənın qanın qaralmayacaq?

– Yox, çünki bu boş şeydir.

– Hə, onda mən bunu eləyərəm. Mənə nə olacağı heç vecimə də deyil.

– Yəni necə?

– Mənə nə olacağı heç vecimə də deyil.

– Mənimsə vecimədir axı.

– Hə, hə. Amma mənim heç vecimə də deyil ki, nə olacaq. Mən bunu edəcəm, hər şey də yaxşı olacaq.

– Əgər belədirsə, onda mən istəmirəm ki, sən bunu edəsən.

Qız ayağa qalxdı və platformanın axırınacan addımladı. Xəttin o üzündə əkin sahələri və Ebronun sahili boyunca uzanan ağaclıq vardı. Çayın o üzündə uzaqdan dağlar görünürdü. Yaşıl düzənliyin üzərinə buludların kölgəsi düşmüşdü, ağacların arasından isə çay görsənirdi.

– Bütün bunlar bizimki ola bilərdi, – qız dedi. – Bütün bunlar bizimki ola bilərdi, amma biz özümüz günahkarıq ki, gündən-günə bu daha çox mümkünsüz olur.

– Sən nə danışırsan?

– Mən deyirəm ki, hamısı bizimki ola bilərdi.

– Onsuz da hamısı bizimkidir.

– Yox. Bizimki deyil.

– Bütün dünya bizimkidir.

– Yox. Bizimki deyil.

– Biz hara istəsək gedə bilərik.
– Yox, gedə bilmərik. İndi bütün bunlar bizimki deyil.
– Bizimkidir.
– Yox. Bir dəfə əldən buraxılan şey bir də heç zaman geri qayıtmaz.

– Amma biz hələ heç nəyi əldən buraxmamışıq.
– Görəcəksən.
– Gəl geri qayıdaq, gedək kölgəliyə, – kişi dedi. – Lazım deyil bu cür həyəcanlanmaq.

– Mən həyəcanlanmıram, – qız cavab verdi. – Sadəcə, mən hər şeyi başa düşürəm.

– Mən istəmirəm ki, sən ürəyinə yatmayan şeyi eləyəsən...

– Ya da mənə ziyanlı şeyi. Bilirəm. Yenə pivə içəkmi?

– Yaxşı. Sən yalnız onu başa düşməlisən ki...

– Mən başa düşürəm, – qız dedi. – Bəlkə bu söhbəti kəsək?

Onlar masa arxasına keçdilər. Qız çayın o üzündəki tərəzlərin günəşdən yannmış yamaclarına baxırdı; yol yoldaşı isə gah ona, gah da masaya.

– Sən başa düşməlisən, – kişi dedi. – Mən heç də istəmirəm ki, sən istəmədiyini şeyi eləyəsən. Əgər bunun səninçün belə böyük mənası varsa, mən buna getməyə hazırım.

– Bəs səninçün bunun mənası yoxdur? Elədə biz nə cürsə öhdəsindən gələrdik.

– Əlbəttə, mənası var. Ancaq mənə səndən başqa heç kəs lazım deyil. Mənə ayrı heç kim lazım deyil. Özü də bilirəm ki, bunlar hamısı boş şeydir.

– Əlbəttə. Sən bilirsən ki, bunlar hamısı boş şeydir.

– Sən nə istəsən deyə bilərsən, mənə bilirəm ki, bu belədir.

– Səndən bir şey barədə xahiş etmək olar?

– Mən səninçün hər şey etməyə hazırım.

– Elə isə səndən xahiş edirəm, çox, çox, çox, çox, çox xahiş edirəm ki, danışmayasan.

Kişi heç bir cavab vermədi, gözünü divarın böyründəki çamadanlara zilləyib qaldı; çamadanların üzərində onların qaldıqları bütün otellərin yarlıqları vardı.

– Mən istəmirəm ki, sən bunu edəsən, – nəhayət, o dilləndi. – Bu mənə heç də lazım deyil.

– Mən indi qışqıracam, – qız dedi.

Əlində iki parç pivə tutmuş qadın bardan çıxdı, parçları gətirib islaq keçələrin üstünə qoydu və dedi:

– Qatar beş dəqiqəyə gələcək.

– O nə deyir? – qız soruşdu.

– Deyir ki, qatar beş dəqiqəyə gələcək.

Qız qadına baxıb razılıqla gülümsündü.

– Mən gedim, çamadanları o biri platformaya aparım.

Qız cavab yerinə gülümsündü.

– Yaxşı. Sonra qayıdıb pivəni içərsən.

Kişi ağır çamadanları qaldırıb başqa platformaya, stansiyanın o biri tərəfinə apardı. Boylanıb yola baxdı, amma qatar hələ ki, görünmürdü. Geri qayıdarkən barın içindən keçdi; qatar gözləyən sənişinlər burada pivə içirdilər. O, piştaxtanın böyründə dayanıb bir stəkan *Anis del Toro* içdi. Sənişinlərə nəzər saldı – hamısı sakitcə oturub qatarı gözləyirdi. Sonra bambuk pərdəni aralayıb bardan çıxdı; qız masanın arxasında oturub ona gülümsəyirdi.

– Hə, özünü necə hiss edirsən? – kişi soruşdu.

– Əla, – qız dedi. – Hər şey qaydasındadır. Mən özümü çox yaxşı hiss edirəm.

QATİLLƏR

Henrinin yeməxanasının qapısı açıldı. İki nəfər içəri girib piştaxtanın böyründə əyləşdi.

– Nə buyuracaqsız? – Corc soruşdu.

– Heç özüm də bilmirəm, – onlardan biri dedi. – Sən özünə nə götürəcəksən, El?

– Bilmirəm, – El cavab verdi. – Heç bilmirəm nə götürüm.

Küçədə artıq hava qaralmışdı. Pəncərə arxasında fənərin işığı yandı. İçəri girən iki nəfər menyunu gözdən keçirir, Nik Adams da onları piştaxtanın küncündən seyr edirdi; adamlar içəri girərkən o, Corcla söhbət edirdi.

– Mənə alma sousu ilə donuz filesi ver, bir də kartof püresi gətir, – birinci adam dedi.

– File hələ hazır deyil.

– Lənət şeytana, bəs onda niyə menyuya daxil eləmisiz?

– File nahar üçün nəzərdə tutulub, – Corc izah elədi. –

Nahar saat altıdan başlayır.

Corc piştaxtanın üzərindəki divar saatına boylandı.

– İndi isə hələ beşdir.

– Saat göstərir ki, altıya iyirmi dəqiqə işləyib, – ikinci adam dedi.

– Bu saat iyirmi dəqiqə qabağa qaçır.

– Cəhənnəm olsun saat da, – birinci adam dedi. – Bəs nə var yeməyə?

– Sendviç təklif edə bilərəm, cürbəcüründən, – Corc cavab verdi. – Vətçinalı qayğanaq, donuz piyində qızardılmış qayğanaq, qara ciyər, bifşteks.

– Mənə toyuq kroketi gətir, sousu da açıq olsun, göy noxudlu. Bir də kartof püresi verərsən.

- Bunlar nahar menyusuna aiddir.
- Nə soruşursansa, nahar menyusuna aid olur. Daha sö-
züm yoxdur, əcəb qaydalardır.
- Vetçinalı qayğanaq götürün, piydə qızardılmış qayğa-
naq da verə bilərəm, ya da bifşteks...
- Ver gəlsin, vetçinalı qayğanaq gətir, – adına El deyilən
adam razılaşdı; onun əynində düymələri axıradək bağlanmış qa-
ra palto vardı, başına da girdə təpəli şlyapa qoymuşdu. Balaca
sifəti solğun idi, dodaqları kip sıxılmışdı. Əlində əlcək, boynun-
da ipək şərf vardı.
- Mənə isə piydə qızardılmış qayğanaq, – o biri adam dedi.
- Onlar boyca elə tən gələrdilər. Sifətdən bir-birinə oxşar-
lıqları olmasa da, geyimləri eyni idi – ikisi də damdar palto ge-
yinmişdi. Dirsəklərini piştaxtanın üstünə qoyub, bir az qabağa
əyilib oturmuşdular.
- İçməyə nəşə var? – El soruşdu.
- Limonad, meyvə şərbəti, bir də qazlı içki.
- Mən səndən içki soruşuram, deyirəm vurmağa bir şey var?
- Təkcə bu dediklərimdir.
- Əcəb şəhərcikdir, – o biri dedi. – Yaxşı yadıma düşdü,
nədi buranın adı?
- Semmit.
- Maks, sən haçansa beləsini eşitmişdin? – El soruşdu.
- Yox.
- Burda axşamlar neyləyirlər?
- Yemək yeyirlər, – Maks cavab verdi. – Hamı bura gəlib
bu məşhur naharın dadına baxır.
- Hə, düz tapmırsız, – Corc dedi.
- Səncə, mən düz tapmışam? – El onun sözündən yapışdı.
- Düppədüz.
- Belə görürəm ki, yaman ağıllısan.
- O da düzdür.
- Gopa bax ha, – Maks dedi. – Yalan deyir, El, elə deyil?

– O qanmazdır, – El cavab verib Nikə sarı çöndü. – Sənin adın necədir?

– Adams.

– Deyəsən, bu da xalis ağıl dəryasıdır, – El dedi. – Düzdü, Maks?

– Hə, bu şəhərdə hamı say-seçmədir. – Maks cavab verdi.

Corc iki nimçədə qayğanaq gətirdi – biri vətçinalı, o biri piydə qızardılmış. Sonra iki qabda qızartma kartof gətirib onun böyrünə qoydu və mətbəxə açılan balaca pəncərəni çırpıb örtüdü.

– Siz nə sifariş vermişdiz? – o, Eldən soruşdu.

– Özünün yadından çıxıb?

– Vətçinalı qayğanaq.

– Ağıl dəryası deyil, bəs nədir? – Maks dedi və əlini uzadıb nimçəni götürdü. Əlcəklərini çıxartmadan hər ikisi eləcə yeməyə girişdi; Corc onların necə yemələrinə tamaşa edirdi.

– Nə baxırsan? – Maks ona sarı çöndü.

– Elə-belə.

– Hə, de görüm. Sən mənə baxırdın.

– Zarafat eləyir, Maks, – El dedi.

Corc güldü.

– Burda gülməli şey yoxdur, – Maks ona dedi. – Gülməli şey yoxdur, başa düşdün?

– Yaxşı, qoy siz deyən olsun, – Corc dedi.

– El, eşitdin? Razıdır, deyir qoy biz deyən olsun. – Maks Elin üzünə baxdı. – Pis deyil, hə?

– Kəlləsi işləyir, – El cavab verdi və onlar yeməyə davam elədilər. – Bəs o birisinin, ikincinin adı nədi?

– Ey, ağıl dəryası, – Maks hayladı. – Haydı, keç piştaxtının arxasına, öz dostunun yanına.

– Nolub axı? – Nik soruşdu.

– Nolacaq ki, heç nə.

– Hə, di tez elə, keç ora, – El ona bozardı və Nik piştaxtının arxasına keçdi.

– Nolub axı? – Corc soruşdu.

– Sənə dəxli yoxdur. – El dedi. – Bəs orda, mətbəxdə kim var?

– Zənci.

– Nə zənci?

– Aşpaz.

– Onu bura çağır.

– Siz heç bilirsiniz hara gəlmisiz?

– Bilirik, sən heç narahat olma, – adına Maks deyilən cavab verdi. – Biz bəyəm axmağıq?!

– Sənə qulaq asan o cür də fikirləşər, sən axı bu uşağın nazıyla nə oynayırsan? – El ona dedi və üzünü Corca tutdu: – A gədə, get zəncini bura çağır. Cəld ol.

– Neynirsiz onu, nəyinizə lazımdır?

– Heç nəyimizə. Başını işlətsənə, ağıl dəryası. Səncə, zənci bizim nəyimizə lazımdı?

Corc mətbəxin pəncərəsini açıb çıxırdı:

– Sem, bir dəqiqəliyə bu tərəfə keç.

Mətbəx qapısı açıldı; zənci otaqda peyda oldu.

– Nəlub? – o soruşdu.

Piştaxtanın böyründə oturanlar ona nəzər yetirdilər.

– Hə, qarasifət, sən burda dur, – El ona tapşırırdı.

– Baş üstə, ser, – aşpaz dedi; o, önlüyünü dartışdıra-dartışdıra piştaxtanın böyründəki bu naməlum adamlara baxırdı.

– Mən bu ikisiylə mətbəxə gedərəm, – El oturduğu kətildən yerə düşdü. – Ey, qarasifət, sən keç öz mətbəxinə. Sən də, ağıl dəryası.

Və Niklə aşpazı qabağa buraxıb, mətbəxə keçdi; qapını da arxasınca çəkib ördü. Maks piştaxtanın yanında Corcla qabaq-qəşşər qaldı, amma o, Corca yox, piştaxta üzərindəki uzun güzgüyə baxırdı. Qabaqlar burda salun¹ vardı.

– Hə-ə, – Maks güzgüyə baxa-baxa dilləndi. – Niyə dınmırsən, ağıl dəryası?

¹ *Salun* – XIX əsrdə ABŞ-da geniş yayılmış bar növü.

– Bunlar nə deməkdi?
– El, eşidirsən, – Maks çığırdı. – Gədə bilmək istəyir ki, bunlar nə deməkdir.

– Bəs sən ona niyə demirsən? – mətbəxdən Elin səsi eşidildi.

– Hə, aqlın nə kəsir, sənə, bütün bunlar nə deməkdir?

– Bilmirəm.

– Hər halda bir söz de.

Maks güzgüyə baxa-baxa danışdı; güzgüdən göz çəkmirdi.

– Aqlıma bir şey batmır.

– Eşidirsən, El, bunun nə demək olduğu gədənin heç cür aqlına batmır.

– Çığıрма, belə də eşidirəm, – El mətbəxdən cavab verdi və xörelərin içəri verildiyi balaca pəncərəni yuxarı qaldırıb, tomat sousunun şüşəsini dayaq kimi onun altına söykədi. Sonra Corca üz tutub dedi: – Qulaq as, sən bir az sağ tərəfə çəkil. Maks, sənsə bir az sola.

El onların necə dayanmalarını eynən fotoqraf kimi göstərdi.

– Gəl söhbət edək, ağıl dəryası. – Maks dedi. – Hə, sənə, biz neyləmək istəyirik?

Corc heç bir cavab vermədi.

– Qoy mən deyim: biz bir şvedi gəbərtməyə hazırlaşmışıq. Sən o uzundrazı tanıyırsan? Ole Andresonu deyirəm.

– Hə.

– O burda hər gün nahar eləyir?

– Hərdən olur.

– Düz saat altı tamamda gəlir?

– Gələndə, yolu düşəndə, hə.

– Belə. Bunlar hamısı bizə məlumdur, – Maks dedi. – Gəl ayrı şeylərdən danışaq. De görüm, kinoya gedirsən?

– Hərdənbir.

– Gərək tez-tez gedəsən. Kino elə sənin kimilərdən ötrüdür.

– Ole Andresonu niyə öldürürsüz ki? Neyləyib sizə?

– Hələ ki, heç nə. O heç bizim üzümüzü də görməyib.

– Gördüyü elə birçə kərə olacaq, – El mətbəxdən əlavə elədi.
– Axı onu nə səbəbə öldürmək istəyirsiniz? – Corc soruşdu.
– Bizdən bunu bir tanışımız xahiş edib. Sadəcə, dost xahişi, başa düşürsən?
– Yum ağzını, – El mətbəxdən çəmkirdi. – Sən yaman çox çərənləyirsən.
– Həmsöhbətimin başını nəyləsə qatmalıyam, ya yox. Düzdü, ağıl dəryası?
– Çox çərənləyirsən, – El dediyini bir də təkrarladı. – Bax, mənimkilər burda öz başlarını özləri qatır. Əl-qolu bağlı halda yan-yanaya uzanıblar, monastır məktəbindəki rəfiqələr kimi.
– Sən heç monastır məktəbində olmusan?
– Bəlkə də olmuşam.
– Sən bilirsən harda olmusan – xederdə.¹
Corc saata nəzər saldı.
– Gələn olsa, kimsə içəri girsə, deyərsən ki, aşpaz yoxdur, gedib. Bunun köməyi olmasa, onda keçərsən mətbəxə, özün nəşə hazırlayarsan, başa düşdün? Sən axı ağıl dəryasısan.
– Başa düşdüm, aydındır, – Corc dedi. – Bəs siz sonra bizimlə neyləyəcəksiz?
– Bilirsən, bunu qabaqcadan demək olmaz. Bu, asılı olacaq vəziyyətdən, – Maks cavab verdi.
Corc saata göz yetirdi. Yeddiyə on beş dəqiqə işləyirdi. Bayır qapısı küçə tərəfdən açıldı. Tramvaysürən içəri keçdi.
– Salam, Corc. Nahar eləmək olarmı?
– Sem gedib, – Corc ona cavab verdi. – Yarım saatdan sonra gələcək.
– Neynək, onda mən gedim başqa yerə.
Corc saata baxdı. Artıq yeddiyə iyirmi dəqiqə işləmişdi.
– Afərin, – Maks dilləndi. – Bir sözlə – ağıl dəryasıdır!
– Bilirdi ki, başına güllə çaxaram, – El mətbəxdən söz atdı.

¹ *Xeder* – yəhudi ruhani məktəbi.

– Yox, – Maks razılaşmadı, – buna görə deyil. O, yaxşı uşaqdı. Xoşum gəlir ondan.

Yeddiyə beş dəqiqə qalanda Corc dedi:

– O gəlməyəcək.

Bu müddətdə yeməxanaya daha iki nəfər baş çəkmişdi. Biri özüylə aparmağa sendviç istəmişdi və Corc sendviç üçün piydə qayğanaq bişirməkdən ötrü mətbəxə keçmişdi. Mətbəxdə Corc Eli görmüşdü – başındakı şlyapanı peysərinə itələyən El pəncərənin önündəki kətildə oturmuşdu, lüləsikəlik tufəngini də məhəccərin üstünə qoymuşdu. Kürək-kürəyə sarınmış Niklə aşpaz küncdə yerə uzanmışdılar; hər ikisinin ağzına dəsmal dürtülmüşdü. Corc sendviçi hazırlayıb onu perqament kağızına bükmüş, sonra paketə qoyub mətbəxdən çıxmışdı. Müştəri sendviçin pulunu verib çıxıb getmişdi.

– Beləsinə necə ağıl dəryası deməyəsən?! – Maks təriflədi. – Nə istəsən bacarır. Biş-düş də bacarır, başqa şeyləri də. Əlindən hər iş gəlir. Səndən arvadına əntiqə ərciyəz çıxacaq.

– Ola bilər, – Corc dedi. – Sizin dostunuz Ole Anderson isə gəlməyəcək.

– Gəl ona on dəqiqə də vaxt verək.

Maks gah güzgüyə baxırdı, gah saata. Əqrəblər yeddi tamamı göstərirdi; sonra səkkizə beş dəqiqə işləmiş göstərdi.

– Gedək, El, – Maks dedi. – Gözləməkdən kar aşmayacaq, gələndə deyil.

– Gəl ona beş dəqiqə də vaxt verək, – El mətbəxdən dilləndi.

Beş dəqiqənin ərzində yeməxanaya bir müştəri də təşrif buyurdu; Corc aşpazın xəstələndiyini bildirəndə müştəri “Bəs niyə əvəzinə başqasını tutmursuz, lənət şeytana, bura yeməxanadır, ya yox?” deyib çıxdı.

– Gedək, El, – Maks dedi.

– Bəs bunlar necə olsun – bu ikisi, bir də zənci?

– Heç nə, burax onları.

– Sən düşünürsən ki, bu heç nədir?

– Əlbəttə. Burada daha bir iş yoxdur.

– Xoşuma gəlmir bu mənim! Təmiz iş deyil, – El dedi. – Sən də artıq-əskik çox çərənlədin.

– Boş şeydir, – Maks dedi. – Bir az əylənmək lazımdı, ya yox.

– Lap necə də olsa, sən çox naqqallıq elədin.

El mətbəxdən çıxdı. Lüləsikəsik tüfəng dar paltosunu yan tərəfdən yüngülcə şişirtmişdi. O, əlcəkli əliylə paltonun ətəyindən aşağı dartıb Corca baxdı.

– Di xudahafız, ağıl dəryası. Bəxtin gətirir sənin.

– Düz sözə nə deyəsən, – Maks təsdiqlədi. – Bəxtini cırdırda sınısan, peşman olmazsan.

İkisi də küçəyə çıxdı; Corc onların fənərin yanından necə adladıklarını, tinə necə burulduqlarını pəncərədən gördü. Öz qara kostyum və dar paltolarında onlar estrada cütlüyünə oxşayırdı.

Corc mətbəxə keçib Niklə aşpazın əl-qolunu açdı.

– Bəsdir dözdüyüm, – Sem dedi. – Daha bəsdə dözdüyüm.

Nik ayağa qalxdı; indiyəcən heç vaxt onun ağzına dəsmal tıxamamışdılar. Amma özünü elə göstərməyə çalışırdı ki, guya heç nə vecinə deyil.

– Qulaq as, – o, Corca dedi. – Doğrudan da, bu lənətə gəlmiş nə məsələdi belə?

– Onlar Ole Andresonu öldürmək istəyirdilər, – Corc cavab verdi. – İstəyirdilər ki, nahara gələndə onu güllələsinlər.

– Ole Andresonu?

– Hə.

Zənci iri barmaqlarıyla ağzının qıraqlarını ovuşdurdu.

– Onlar getdilər?

– Hə, – Corc dedi. – Getdilər.

– Xoşuma gəlmir bu mənim, – zənci dedi. – Heç xoşuma gəlmir.

– Qulaq as, – Corc Nikə dedi. – Sən bir Ole Andresona baş çəkəydin.

– Yaxşı.

– Yaxşısı odur ki, özünü bu zibilə bulaşdırmayasan, – Sem dedi. – Salamətə kənardə durmaqdır.

– İstəmirsənsə, getmə, – Corc dedi.

– Bunun axırı yaxşı olmayacaq, – Sem dedi. – Gəndə dayan.

– Mən gedirəm, – Nik Corca bildirdi. – O harda yaşayır?

– Hə də, uşaq-muşaqla ağız-ağıza ver, – aşpaz üzünü yana çevirib mızıldandı.

– Girşin ucuz mehmanxanasında qalır, – Corc Nikə izah elədi.

– Yaxşı, mən getdim.

Küçədəki əyri fənərin işığı quru budaqların arasından süzülürdü. Nik tramvay yolunun böyryüklə gedib, növbəti fənərin yanına çatanda tinə buruldu. Girşin mehmanxanası tinə dönrəkən dördüncü evdə yerləşirdi. Nik iki pilləni qalxıb zəngin düyməsini basdı. Qapını qadın açdı.

– Ole Andreson burda yaşayır?

– Siz onun yanına gəlmisiz?

– Hə, əgər evdədirsə.

Nik qadının dalınca pilləkənlə yuxarı qalxdı; uzun dəhlinin düz axırınacan getdilər. Qadın qapını tıqqılatdı.

– Kimdir?

– Mister Andreson, sizi soruşan var, – qadın bildirdi.

– Mənəm, Nik Adams.

– Buyurun.

Nik qapını itələyib içəri keçdi. Ole Andreson yataqda palıtlı uzanmışdı. Başının altında bir cüt mütəkkə vardı. Bir vaxtlar o, ağırçəkili boksçu olmuşdu; çarpayı onun boyuna xeyli gödək idi.

– Nə olub, nə məsələdi? – o, Nikə tərəf baxmadan soruşdu.

– Mən Henrinin yeməxanasında idim, – Nik sözə başladı. – Ora iki nəfər gəldi, mənim də, aşpazın da əl-qolumuzu sarıdılar. Dedilər ki, sizi öldürmək istəyirlər.

Sözdə bu, mənasız alınırdı. Ole Andreson heç nə demədi.

– Onlar bizi aparıb mətbəxə salmışdılar, – Nik sözünə davam elədi. – Hazır dayanmışdılar ki, naharçün gələndə sizi gül-lələsinlər.

Ole Andreson divara baxa-baxa susurdu.

– Corc məni göndərdi ki, sizi məsələdən əgah eləyim.
– Onsuz da heç nə eləmək mümkün deyil, – Ole Andre-
son dilləndi.

– İstəyirsiniz, onların görkəmini təsvir edirəm.

– Mən onların necəliyini heç bilmək də istəmirəm, – Ole
Andreson dedi; o, divara baxmağındaydı. – Sağ ol ki, gəlib xə-
bərdar elədin.

– Dəyməz.

Nik çarpayıda uzanmış ucaboy adamdan gözünü çəkmiirdi.

– Bəlkə gedib polisə xəbər verək?

– Yox, – Ole Andreson dedi. – Bunun faydası yoxdur.

– Mən sizə necəsə kömək edə bilmərəm?

– Yox. Burada heç nə eləmək olmaz.

– Bəlkə bu bir zarafatdır?

– Yox. Təkcə zarafat deyil.

Ole Andreson böyrü üstə çevrildi.

– Bəla burasındadır ki, – o, divara baxa-baxa sözünə da-
vam elədi. – Bəla burasındadır ki, mən heç cür özümü ələ alıb
çölə çıxıb bilmirəm. Bütün günü beləcə uzanıb qalmışam.

– Yaxşı olar ki, siz şəhərdən çıxaydınız.

– Yox, – Ole Andreson dedi; o hələ də divara baxırdı. – On-
lardan qaçmaq məni təngə gətirib. İndi artıq heç nə eləmək olmaz.

– Bunu nə cürsə yoluna qoymaq mümkün deyil?

– Yox, indi artıq gecdir, – onun səsi həmin ki kimi sönük
idi. – İndi daha heç nə edə bilməzsən. Mən uzanaram, sonra
özümü cəmləyib çıxaram.

– Mən ora qaçıdıram, gedirəm Corcun yanına, – Nik dedi.

– Xudahafiz, – Ole Andreson dedi; o, Nikə baxmırdı. –
Sağ ol ki, gəldin.

Nik otaqdan çıxdı; qapını örtərkən çarpayıda paltarlı uza-
nıb üzünü divara çevirmiş Ole Andresonu bir də gördü.

– Şəhərdən bəri otaqdan çıxmayıb, – Nik aşağı enərkən qa-
dın ona bildirdi. – Qorxuram ki, naxoşlamış ola. Ona deyirəm:

“Mister Andreson, qəşəng gündür, bəlkə gedib gəzəsiniz”. Di gəl ki, salıb tərsliyinə.

– O, evdən çıxmaq istəmir.

– Görünür, naxoşlayıb, – qadın dedi. – Amma heyif, çox yaxşı adamdı. Bilirsiniz, o axı boksçu olub.

– Bilirəm.

– Elə sifətində yazılıb, üzünə baxan kimi bilinir, – qadın dedi; onlar qapının ağzında ayaq saxlayıb danışdılar. – Yaxşı adamdır. Bir qayğıkeşdi, gəl görəsən.

– Sağılıqla qalın, missis Girş, – Nik dedi.

– Mən missis Girş deyiləm. Missis Girş sahibədir. Mən missis Belləm, burda qulluqçuluq edirəm.

– Sağılıqla qalın, missis Bell.

– Sağılıqla qalın, – qadın dedi.

Nik tindəki fənərə çatanacan qaranlıq döngə ilə getdi, sonra dönüb tramvay yolu boyunca yeməxanaya tərəf addımladı. Corc piştaxtanın arxasında dayanmışdı.

– Görə bildin Oleni?

– Hə, – Nik dedi. – Otağında uzanıb qalıb, heç yerə də çıxmaq istəmir.

Nikin səsini eşidən aşpaz mətbəxin qapısını açdı.

– Bu barədə heç eşitmək də istəmirəm, – dedi və qapını çırpıb örtüdü.

– Sən ona hamısını danışdın?

– Əlbəttə ki, danışdım. Elə özü də hər şeyi bilir.

– Bəs neyləmək fikrindədir?

– Heç nə.

– Onlar onun axırına çıxacaqlar.

– Yəqin elə olacaq.

– Ola bilsin, Çıkaqoda nəsə bir hoqqa çıxardıb.

– Ola bilsin, – Nik dedi.

– Pis işdir.

– Murdar işdir, – Nik dedi.

Onlar susdular. Corc dəsmalı götürüb piştaxtanı sildi.

- Necə düşünürsən, səncə, o nə oyun çıxardı?
- Yəqin hansısa şərti pozub. Belə şeyin üstündə orda adamı divara dirəyirlər.
- Mən bu şəhərdən çıxıb gedəcəm, – Nik dedi.
- Hə, – Corc təsdiqlədi. – Burdan çıxıb getmək pis olmazdı.
- Başımdan heç cür çıxmır. Otaqda uzanıb qalıb, özü də bilir ki, gəbərdəcəklər. Bunu həтта fikirləşmək belə dəhşətdir.
- Sən də fikirləşmə, – Corc dedi.

CHE TI DICE LA PATRIA?¹

Erkən səhər çağı aşırım bərk və hamar idi; yol hələ tozanaq deyildi. Aşağıda palıd və şabalıd ağaclarının bitdiyi təpələr, daha aşağıda, uzaqda dəniz, o biri tərəfdə isə qarlı dağlar görsənirdi.

Biz aşırımdan meşəlik yerlərlə düşürdük. Yol uzunluğuna rəsmimizə kömür qalaqları çıxırdı, ağacların arasından isə kömürçü çadırları gözə dəyirdi. Bazar günü idi. Yol burula-burula gah yuxarı qalxır, gah aşağı enirdi, amma aşırımdan uzaqlaşa-uzaqlaş kəndlərin və pöhrəliklərin içindən keçib gedirdi.

Kəndlərin arxasında göz işlədikcə uzanan üzümlüklər vardı; onlar artıq qaralmışdı, tənəklər də bərkiyib sərtləşmişdi. Balaca evlərin hamısı ağ rəngdə idi, bayramsayağı geyinmiş adamlar isə küçələrdə top qovurdular. Evlərin böyründəki armud ağaclarının budaqları ağ divarların fonunda qəndillərə, şamdanlara oxşayırdı. Yarpaqların üzərində çilənmə izlərin yeri görünürdü, divarlarda da metal parıltısına bənzər göyümtül-yaxıl ləkələr hələ qalmaqdaydı. Kəndlərin ətrafında, geniş üzüm bağlarının salındığı yerlərdə çox da böyük olmayan təmizlənmiş sahələr, tənəkliyin arxa tərəfində isə meşələr vardı.

Spesiyadan iyirmi kilometrlik məsafədəki kəndin meydançası adamlarla doluydu. Əlində çamadan tutmuş bir cavan bizim maşınımıza yaxınlaşdı və xahiş elədi ki, onu da Spesiyaya apararaq.

- Cəmi iki yerimiz var, ikisi də dolu, – mən ona dedim.
- Bizim avtomobilimiz ikiyerli “Ford” idi.
- Mən lap pillədə də gedərəm.
- Çətin ki orda sizinçün rahat olsun.
- Eybi yoxdur. Mən hökmən Spesiyada olmalıyam.

¹ *Vətən sənə nədən danışır? (italyanca).*

– Götürək onu? – mən Qaydan soruşdum.

– Onsuz da əl çəkən deyil, – Qay cavab verdi.

Cavan adam əlindəki bağlamayı pəncərədən bizə uzatdı.

– Bunu içəri qoyun, – o dedi.

İki nəfər kişi onun çamadanını arxa tərəfdən maşının üstünə bağladı. Cavan adam onlarla əl tutub xudahafizləşdi; “dünyada faşistdən, bir də ömrü-günü yollarda keçən insandan ötrü heç bir narahatlıq mövcud deyil” deyib sağ əlini pəncərədən içəri soxdu və sıçrayıb avtomobilin sol pilləsinə qalxdı.

– Hə, tərpnə bilərik.

Meydana toplaşmış adamlardan ona əl eləyənlər oldu; o da cavabında sərbəst əlini onlara yellətdi.

– O nə dedi? – Qay məndən soruşdu.

– Dedi ki, tərpnə bilərik.

– Pis deyil, yox? – Qay dedi.

Yol çayın uzununa doğru gedirdi; çayın o üzündə isə dağlar ucalırdı. Otların üzərindəki qırov gün altında əriyir, maşının yuxarı qaldırılmış qapağından içəri soyuq hava vururdu.

– Görəsən, orda o özünü necə hiss edir?

Qay düz irəli baxırdı; cavan adam onun sol tərəfini kəsib yolu büsbütün bağlamışdı; maşının pilləsində o, eynən gəmi burnundakı fiqur kimi yırgalanırdı. Paltonun yaxalığını yuxarı qaldırıb, şlyapanı gözünün üstünə basmışdı; burnu soyuqdan göyərmişdi.

– Ola bilər, bir azdan bu onu bezdirsin. O tərəfdən maşının təkəri yatır, – Qay dedi.

– Təkər partlasa, o özünü cəld yerə atar, – mən cavab verdim. – İstəməz ki, yol kostyumu toz-torpağa bulaşsın.

– Yaxşı, – Qay dedi. – Onun mənə bir maneçiliyi yoxdur, amma döngələrdə maşını yaman əyir.

Meşə bitdi; çay arxada qaldı; yol dağa milləndi; maşının radiatoru qaynatmağa başladı. Bizim yol yoldaşımız darıxdırıcı, inamsız görkəmlə radiatordan çıxan buxara və paslı suya baxırdı; maşın xırıldaırdı. Qay birinci sürət pedalına basdı: irəli təkən,

bir az da irəli; sonra geri, təzədən irəli və maşın yoxuşu qalxdı. Xırıltı kəsildi; ortaya çökən qəfil sakitlikdə suyun radiatorda necə pısqıldaması eşidildi. Biz Spesiyanın və dənizin üzərindəki ən hündür nöqtədə idik. İndi yol qısa və sərt döngələrlə aşağı enirdi. Yana dönmələr zamanı bizim yol yoldaşımız yüklü maşını özünə tərəf çəkərək az qala ondan sallanıb qalırdı.

– Bunu ona qadağan eləyə bilmərik, – mən Qaya dedim.

– Bu, özünüqoruma instinktidir.

– Böyük italyan instinkti.

– Çox böyük italyan instinkti.

Biz sərt döngələrlə qalın toz burumlarının arasından keçib dənizə düşdük. Zeytunların rəngi tozdan bozarmışdı. Aşağıda Spesiya görükdü. Şəhərin qarşısında yol hamarlanırdı. Bizim yol yoldaşımız başını pəncərədən içəri soxdu.

– Mən burda düşməliyəm.

– Saxla, – mən Qaya dedim.

Yolun qırağında sürəti azaldıb maşını saxladıq. Cavan adam atılıb yerə düşdü, arxa tərəfdən yaxınlaşıb çamadanı maşından açıb götürdü.

– Burda düşsəm yaxşıdır. Sizə də sərnəşin sarıdan başağrısı olmaz. Bağlamamı verin.

Mən bağlamamı irəli uzatdım; o, ciblərini eşələməyə başladı.

– Nə qədər verməliyəm?

– Heç nə qədər.

– Niyə?

– Elə-belə, – mən cavab verdim.

– Neynək, minnətdaram.

Cavan adam bu cür demədi: “sizə minnətdaram”; yaxud “sizə olduqca minnətdaram”; yaxud “yüz dəfə, min dəfə təşəkkür edirəm” – bir sözlə, İtaliyada bir vaxtlar sizə qatarların hərəkət cədvəlini tapıb göstərən, yaxud necə gedəcəyinizi sizə başa salan adama deyilən sözlərin birini də dilə gətirmədi. O, ən quru ifadəni seçdi: “minnətdaram”; hələ üstəlik Qay maşını tərpedəndə bizi

şübhəli nəzərlərlə süzdü. Mən bu cavan adama əl yellədim; lakin hədsiz qürurlu olduğundan cavab verməyi şəninə sığışdırmadı.

– Bu cavan oğlan İtaliyada çox qabağa gedəcək, – maşınımız şəhərə yön alanda mən Qaya dedim.

– Əlbəttə, – Qay cavab verdi. – Artıq iyirmi kilometr irəliləyib.

Spesiyada səhər yeməyi

Dilimizə bir şey vurmaq üçün biz Spesiyaya girdik. Küçə geniş, evlər hündür və sarıydı. Tramvay yollarıyla gedib şəhərin düz mərkəzinə çatdıq. Evlərin divarlarında bərələ gözlü Mussolininin trafaret vasitəsilə düzəldilmiş basmaqəlib portretləri görünürdü, portretlərin altında isə əl xəttilə “**Vivas**” yazılmışdı; divarda bir cüt V hərfindən süzülən qara boya ləkələri vardı. Hava isti idi; bazar günü olduğundan hamı küçədə idi. Daş küçə təzəcə sulanmışdı, tozun üstündən su şırnaqları süzülürdü. Tramvayla toqquşmamaq üçün biz maşını səki boyunca sürürdük.

– Sadə restoran seçək, – Qay dedi.

Biz maşını yan-yana asılmış iki restoran lövhəsinin tuşunda, küçənin əks tərəfində əylədik. Mən düşüb qəzetləri aldım. Restoranlar böyür-böyürə idi; birinin girişində dayanmış qadın üzümüzə baxıb gülümsünürdü. Biz küçəni keçib içəri girdik.

İçəri qaranlıq idi; otağın dərinliyindəki masanın arxasında üç qız və bir qarı oturmuşdu. Düz bizim qarşımızda, başqa bir balaca masanın arxasında dənizçi geyimində bir nəfər əyləşmişdi. O heç nə yemir, heç nə də içmirdi. Daha aralıda – bir az o tərəfdəki masanın arxasında yaxşı geyinmiş göy kostyumlu cavan bir adam oturub nəsə yazırdı. Onun görkəmindən moda-bazlıq yağırdı; nəsə sürtülmüş saçları parıldayırdı.

Giriş qapısından və vitrininə cürbəcür meyvələr, tərəvəz və vətçinə qoyulmuş pəncərədən içəriyə işıq düşürdü. Qızlardan biri sifariş qəbul etmək üçün bizim masamıza yaxınlaşdı, başqa bir qız da qapının ağzında durmuşdu. Baxıb gördük ki, qız paltarı birbaşa

çılpaq bədənə geyinib; biz menyunu gözdən keçirdiyimiz müddətdə isə sifariş qəbul edən qız Qayın boynunu qucaqlamışdı. İçəridə üç qız vardı; onlar növbə ilə gedib qapının yanında dayanırdılar. Dibdəki masanın arxasında əyləşmiş qarı qızlarla nəsə pıçıladaşdı və onlar təzədən keçib onun yanında əyləşdilər.

Otaqda yalnız bir qapı vardı; mətbəxə aparən bu yeganə qapıdan pərdə asılmışdı. Sifariş qəbul edən qız mətbəxdən bizə spagetti gətirdi; yeməyi qarşımıza qoyub bir şüşə qırmızı çaxır da verdi, sonra keçib masanın arxasında əyləşdi.

– Bax belə, – mən Qaya dedim, – sən sadə yer axtarırdın.

– Deyəsən, bura çox da sadə yer deyil. Bəlkə tam əksinədir.

– Siz nədən danışırsınız? – qız soruşdu. – Siz almansınız?

– Cənub almanlarıyıq, – mən ona bildirdim. – Cənub almanları gülürüz, yaxşı adamlar olur.

– Başa düşmürəm, – qız dedi.

– Burda qayda necədir? – Qay soruşdu. – Gərək o elə mütləq mənim boynumu qucaqlasın?

– Əlbəttə, – mən cavab verdim. – Mussolini hərəmxanaları ləğv elətdirib. Bura restorandır.

Qızın əynində saya paltar vardı. O, masaya dirsəklənmişdi və əllərini sinəsinin üstündə çaprazlayıb üzümzə gülümsəyirdi. Sifətinin bir tərəfindəki təbəssüm o biri tərəfindəkindən daha cazibədar görürdü; qız da həmişə üzünün məhz bu cəlbedici tərəfini bizə çevirirdi. Bu tərəfin məlahəti həm də onunla gözə çarpırdı ki, o biri tərəfdən qızın burnu isti mumdan düzəlmiş kimi yastıydı. Əslində isə, onun isti muma qəti bənzəri yoxdu; əksinə, soyuq və sərt idi, yalnız yandan bir az yastı görürdü.

– Mən sizin xoşunuza gəlirəm? – qız Qaydan soruşdu.

– Sizdən ötrü lap dəli-divanədir, – mən dedim. – Amma italyanca danışa bilmir.

– *Ich spreche deutsch*¹, – qız dedi və Qayın saçlarına baxdı.

– Qay, xanımla öz doğmaca dilində danış.

¹ *Mən almanca danışıram (almanca).*

– Siz hardan gəlmisiniz? – qız soruşdu.

– Potsdamdan.

– İndi burda qalacaqsınız?

– Bu ecazkar Spesiyada? – mən soruşdum.

– Ona de ki, biz getməyə hazırlaşırıq. De ki, bərk xəstə-yik, pulumuz da yoxdur, – Qay dedi.

– Mənim bu dostum – islaholunmaz qadın düşmənidir. Xalis almandır, qadın tayfasından da zəhləsi gedir.

– Ona deyin ki, mən onu sevirəm.

Mən dedim.

– Di bəsdə görüm, yetər boş-boş çərənlədin; yaxşısı budur ki, burdan sürüşüb gedək.

Qay danışmağında idi; qız isə onu o biri əliylə qucaqladı.

– Ona deyin ki, o mənimkidir.

Mən dedim.

– Biz burdan nə vaxtsa rədd olub gedəcəyik, ya yox?

– Siz nəyin üstündə mübahisə edirsiniz? – qız soruşdu. – Bir-birinizdən xoşunuz gəlmir?

– Biz almanıq, – mən şəstlə bildirdim. – Cənubdan olan xalis almanlar.

– Ona deyin ki, çox qəşəng körpədir, – qız dedi.

Qay otuz səkkiz yaşındadır; yüngülvari qürrələnməyi də var ki, bəs Fransada onu səyahət edən kommissiyajör kimi tanıyırlar.

– Sən qəşəng körpəsən, – mən dedim.

– Bunu kim deyir? – Qay soruşdu. – Sən, yoxsa o?

– Əlbəttə ki, o. Mən yalnız tərcüməçiyəm. Axı sən məni məhz elə buna görə özünlə götürmüşsən.

– Yaxşı ki, bunu o deyir, – Qay dedi. – Yoxsa bizə elə burdaca ayrılmaq lazım gələrdi.

– Neynək. Spesiya – yaxşı yerdir.

– Spesiya? – qız soruşdu. – Siz Spesiya barədə danışırsınız?

– Yaxşı yerdir, – mən qıza dedim.

– Bu, mənim vətənimdir. Spesiya – mənim doğma şəhərimdir, İtaliya isə vətənimdir.

– O deyir ki, İtaliya – onun vətənidir.
– Elə görünür də ki, bura onun vətənidir, – Qay dedi.
– Desertə nəyiniz var? – mən qızdan soruşdum.
– Meyvələr, – qız cavab verdi. – Banan var.
– Hə, banan olar, – Qay dedi. – Banan, heç olmasa, qa-
bıqlıdır.

– Deməli, banan xoşlayır, – qız sevincək Qayı qucaqladı.
– Nə deyir o? – Qay üzünü çevirib soruşdu.
– Sevinir ki, sənin banandan xoşun gəlir.
– Ona de ki, mən banan xoşlamıram.
– Sinyor banan xoşlamır.
– Ah, – qızın səsi öləzidi. – Onun banandan xoşu gəlmir.
– Ona de ki, mənim səhərlər soyuq vanna qəbul etmək-
dən xoşum gəlir.

– Sinyor səhərlər soyuq vanna xoşlayır.
– Başa düşmürəm, – qız dedi.

Bizim qarşı tərəfimizdə əyləşmiş butafor dənizçi bayaq-
dan bəri yerindən tərpənməmişdi. Otaqda heç kim ona bir zərrə
qədər də olsun fikir vermirdi.

– Hesabı gətirin, – mən qıza dedim.

– Yox, yox, qalın!

– Qulaq as! – masa arxasında yazı-pozuyla məşğul olan
modabaz cavan dilləndi. – Gedirlər, qoy çıxıb getsinlər; dəyərsiz
adamlardır, onlardan heç bir xeyir yoxdur.

Qız mənim əlimdən yapışdı.

– Qalın da! Ona deyin, qalsın.

– Biz getməliyik, – mən dedim. – Bu axşam Pizaya çatma-
lıyıq, hələ çatdıra bilsək, Florensiyaya da getməliyik. Axşam orda
əylənə bilərik. İndi hələ tezdir. Görək hava işıqlıykən gedib çataq.

– Bir az dincəlmək də yaxşıdır.

– Səyahətə gün işığında çıxmaq lazımdır.

– Qulaq as! – modabaz cavan təzədən dedi. – Vaxtını boş
yerə sərf eləmə. Sənə deyirəm ki, onlar dəyərsiz adamlardır, heç
bir xeyirləri yoxdur. Mən axı bilirəm.

– Bizim hesabımızı gətirin, – mən dedim.

Qız qarıdan hesabı götürdü, geri qayıdıb təzədən masanın arxasında oturdu. Başqa bir qız da mətbəxdən içəri girdi və otağın bu başından o başına gedib qapının ağzında durdu.

– Onlara boş yerə vaxt sərf eləmə, – modabaz cavan narazı səsle bir də təkrar elədi. – Otur yeməyini ye. Dəyərsiz adamlardır, onlardan heç bir xeyir yoxdur.

Biz hesabı ödəyib ayağa qalxdıq. Qarı, modabaz cavan və qızların hamısı eyni masanın arxasında əyləşdilər. Butafor dənizçi başını aşağı, əlinin üstünə sallayıb dinməz oturmuşdu. Biz yemək yediyimiz müddətdə onunla heç kim kəlmə kəsməmişdi. Qız qarıdan pulun qalığını götürüb bizə yaxınlaşdı və masa arxasındakı yerinə keçdi. Biz onunçün çaypulu saxlayıb otaqdan çıxdıq. Yola davam etmək üçün maşına əyləşəndə qız bayıra çıxıb qapının ağzında dayandı. Maşın tərپənəndə qıza əl yellədim. Qız cavab vermədi; yerində durub yalnız arxamızca baxdı.

ƏLLİ MİN

- İşlər necədir, Cek? – mən soruşdum.
- De görüm, sən bu Uolkottu görmüsən?
- Yalnız gimnastika zalında.
- Hə, – Cek dedi, – gərək mənim bəxtim gətirsin, yoxsa onu ələ keçirmək elə də asan olmayacaq.
- Cek, onun əli heç sənə toxunmayacaq da, – Solcer dilləndi.
- Belədirsə, onda yaxşıdır.
- O səni heç bir ovuc qırmayla da vura bilməz.
- Qırmanın eybi yoxdur, – Cek dedi. – Qırmadan qorxmuram.
- Onu vurmaq isə çətin deyil, – mən dedim.
- Hə, – Cek dedi, – o, rinqdə çox duruş gətirə bilməz. Mənimlə özünə fikrin getməsin, Cerri. Amma indi yaxşı formadadır.
- Sən tək bir sol əlinlə onun dərslərini verərsən.
- Bəlkə də, – Cek dedi. – Bəlkə də elədir.
- Ver onun dərslərini, necə ki, Riçi Lüisin dərslərini vermişdin.
- Riçi Lüis, – Cek dedi, – simicin yekəsi!
- Biz üçlükdə – Cek Brennan, Solcer Bartlet, bir də mən – Hendlinin yeməxanasında əyləşmişdik. Qonşu masada iki fahişə oturmuşdu. Onlar artıq keflənmişdilər.
- Simic, – fahişələrdən biri dillənir. – Bax ha! İrland dəyənəyi, sən necə dedin? Simic dedin?
- Hə, – Cek deyir. – Məhz o cür.
- Simic, – fahişə bir də təkrarlayır. – Bu kütbeyin irlandları nə deyim! Bir şey olmamış söyüşə keçirlər. Guya özü nədir!
- Baş qoşma, Cek. Durun gedək.
- Simic ha, – fahişə əl çəkmir. – Qoçaq, bəs sən özün necə, ömründə bircə dəfə kimisə qonaq eləmişən? Yəqin arvadın

hər səhər ciblərinin ağzını bərk-bərk tikir. Heç özün də ondan dala qalmazsan! Riçi Lüisin simicliyindən sənə də keçib!

– Hə, – Cek dedi. – Bəs siz necə, heç kəsdən pul götürmürsünüz?

Biz çıxdıq. Cek həmişə beləydi: söz üçün cibə girməzdi.

O, Cersidə, Danni Xoqanın fermasında təlim keçirdi. Buralar gözəl yerlərdi, intəhası Cekin xoşuna gəlmirdi. Arvad-uşaqsız o yamanca darıxırdı; həmişə də deyindir və hirsələnirdi. Mənimlə arası yaxşıydı; sözümlə tuturdu, Solcer Bartlet isə tezliklə onu qıcıqlandırmağa başlamışdı. Zarafatçı adam eyni zarafatları təkrar eləyəndə adamı təngə gətirib əməlli-başlı bezdirə bilər. Solcerin isə dili dinc durmurdu, Ceklə həmişə zarafat edir, ona söz atırdı. Tərs kimi, zarafatları yerinə düşmür və çox da duzlu-məzəli alınmırdı. Bu da Ceki əsəbiləşdirirdi. Məsələn, belə olurdu: Cek ağırlıq qaldırmaqla və çuvala məşqi bitirib əlcəklərini geyinir, Solcerdən soruşurdu:

– Mənimlə işləyərsən?

– Yaxşı, – Solcer ona deyirdi. – Amma sənənlə nə cür işləməyimi istəyirsən? Səni Uolkottun əzişdirəcəyi kimi əzişdirirəm? Bir-iki dəfə nokdauna salım?

– Di başla, – Cek deyirdi; amma zarafat xoşuna gəlmirdi.

Bir səhər gəzinti vaxtı biz xeyli uzağa getmişdik və indi geri qayıdırdıq. Üç dəqiqəlik qaçmışdıq, bir dəqiqəlik yerimışdik. Sonra yenə qaçmışdıq. Ceki sprinter adlandırmaq olmazdı. Rinqdə lazım gələndə o çox çevik hərəkətlər edirdi, amma qaçmağı bacarmırdı. Gəzinti vaxtı Solcerin işi ona söz atmaq, lağ eləmək idi.

– Solcer, bilirsən nə var, – biz fermanın olduğu təpənin üstünə qalxanda Cek ona dedi, – sən çıx get şəhərə.

– Bu nə deməkdir?

– Get şəhərə, elə orda da qal.

– Axı nə məsələdi?

– Sənin naqqalığından ürəyim bulanır.

– Demək belə?!

– Hə, belə.

- Uolkott sənin dərsini verəndə ürəyin daha bərk bulanacaq.
- Ola bilər, – Cek dedi, – amma hələlik ürəyim səndən

bulanır.

Solcer həmin səhər elə birinci qatarlaca yola düşdü. Stansiyaya onu mən yola saldım. O, çox incik idi.

– Mən axı ancaq zarafat edirdim, – biz platformada dayanıb qatarı gözləyərkən Solcer dedi. – Axı niyə onun mənə acığı tutdu ki, Cerri?

– Əsəbiləşir, ona görə də acıqlıdır, – mən dedim. – Yoxsa, çox yaxşı uşaqdır, Solcer.

– Yaxşıya bax! O haçan yaxşı olub ki?!

– Di xudahafiz, Solcer, sənə yaxşı yol.

Qatar yaxınlaşdı. Solcer çamadanı əlinə alıb pilləkənə qalxdı.

– Xudahafiz, Cerri, – o dedi. – Yarışa qədər şəhərə gələcəksən?

– Çətin ki.

– Onda matçda görüşərik.

Solcer vaqona keçdi. Bələdçi atılıb pilləkənə qalxdı və qatar tərpendi. Mən ikitəkərli arabada evə qayıtdım. Cek artırmada oturub arvadına məktub yazırdı. Poçtu gətirdilər; mən qəzet götürüb, artırmanın o biri tərəfində keçib oturdum; təzəcə oxumağa başlamışdım ki, Xoqan qarıdan başını çıxarıb baxdı və mənə yaxınlaşdı.

– Solcerlə bunun arasında nə olub?

– Heç nə olmayıb. Sadəcə, o, Solcerə dedi ki, şəhərə getsin.

– Mən elə də bilirdim; bilirdim ki, bunun axırı belə qurtaracaq, – Xoqan dedi. – Onun Solcerdən xoşu gəlmir.

– Hə. Onun xoşu gələnlər az adam var.

– Adamayovuşmazdır, – Xoqan dedi.

– Mənimlə arası həmişə yaxşı olub.

– Elə mənimlə də, – Xoqan dedi. – Mən ondan bir pislik görməmişəm. Amma necə olsa, quru adamdır.

Xoqan evə keçdi, mənə artırmada qaldım; oturub qəzetimi oxuyurdum. Payız təzəcə gəlmişdi, Cersidəki dağlar isə bir

ayrı aləm idi. Mən qəzeti bitirib ətrafa göz gəzdirdim, aşağıya, meşə boyunca uzanan yola baxdım: orada toz qaldıra-qaldıra maşınlar şüttüyüdü. Hava yaxşı idi, hər tərəf də gözəl.

Xoqan kandara çıxdı.

– Burda hansısa ov quşları var? – ondan soruşdum.

– Yox, – Xoqan cavab verdi. – Təkcə sərçələrdir.

– Qəzeti oxumusan?

– Nə yazırlar ki?

– Sandi dünən üçünü finişə gətirib.

– Bunu mənə hələ dünən axşam xəbər veriblər, telefonla.

– Sən onlara göz qoyursan? – mən soruşdum.

– Hə, əlaqə saxlayıram, – Xoqan bildirdi.

– Bəs Cek necə? Cıdır yarışlarında o yenə oynayırımı?

– Cek? – Xoqan dedi. – Bəyəm o beləsinə oxşayır?

Elə bu dəmdə əlində məktub tutmuş Cek küncdən çıxdı; onun əynində sviter və köhnə şalvar, ayağında boks başmaqları vardı.

– Xoqan, səndə marka var? – o soruşdu.

– Ver onu bura, – Xoqan dedi. – Mən özüm göndərəm.

– Cek, – mən dedim, – sən qabaqlar cıdırda oynayırdın axı?

– Hərdənbir olurdu.

– Bilirəm ki, oynayırdın. Şipsxeddə səni görməyim yadıma gəlir.

– Bəs indi niyə atmısan? – Xoqan soruşdu.

– Çox uduzdum.

Cek pilləkəndə mənimlə yan-yanə əyləşib kürəyini sütuna söykədi; o, günün altında oturub gözlərini qıymışdı.

– Sənə stul verimmi? – Xoqan soruşdu.

– Yox, – Cek dedi. – Belə yaxşıdır.

– Yaxşı gündür, – mən dedim. – Kənddə əcəb yaxşıdır.

– Mənimçünsə arvadımla birgə şəhərdə yaxşıdır.

– Neynək, cəmi bir həftə qalıb.

– Hə, – Cek dedi. – Bu doğrudur.

Biz artırmada oturmuşduq; Xoqan öz kontoruna getmişdi.

- Necə bilirsən, mən formadayam? – Cek məndən soruşdu.
- Demək çətindir. Hər halda, formaya düşməkçün sənin hələ bir həftən də var.
- Sən allah, nala-mıxa vurma.
- Yaxşı, – mən dedim. – Sən qaydasında deyilsən.
- Pis yatıram, – Cek dedi.
- Bu keçər. Bir-iki günə hamısı qaydaya düşər.
- Yox, – Cek dedi. – Mənim yuxum qaçıb.
- Səni həyəcanlandıran nəşə var?
- Arvadımçün darıxıram.
- Qoy o bura gəlsin.
- Yox, bundan ötrü mən çox qocayam.
- Biz axşamlar, yatmadan qabaq yaxşıca gəzərik, sən də yorulursan, yerinə girən kimi yatarsan.
- Hə, yorularam! – Cek dedi. – Mən onsuz da özümü həmişə yorğun hiss edirəm.

Bütün həftəni o bu cür oldu. Gecələr yuxu yatmadı, səhərlər də özünü bilirsiz necə hiss elədi – təsəvvür edin ki, əlinizi yumruq kimi düyünləməyə də heyiniz qalmayıb, bax o cür.

– Əldən düşüb bu, – Xoqan dedi. – Tıxacsız çaxır kimi. Heç nəyə yarayan deyil.

– Mən bu Uolkottu heç vaxt görməmişəm, – dedim.
 – O, Cekin axırına çıxar, – Xoqan dedi. – Onu iki yerə bölər.

– Neynək, – mən dedim. – Haçansa uduzmaq da lazımdır.
 – Hə, amma daha belə də yox da. Adamlar elə zənn edər ki, o qətiyyənlər məşq eləməyib. Bu, bizim nüfuzumuza xələl gətirir.

– Sən reportyorların onun barəsində nə dediklərini eşitdin?
 – Gəl bir eşitməyim! Dedilər ki, Cek heç nəyə yararlı deyil. Dedilər heç onu rinqə buraxmaq olmaz.

- Reportyorlar həmişə yalan deyirlər.
- Elə olmağına elədir. Amma budəfəki yalan deyil.
- Axı onlar hardan bilsin ki, adam qaydasındadır, yoxsa yox.
- Onlar elə də axmaq deyillər.

– Əllərindən gələn yalnız o oldu ki, Toledoda Villardı söyüb pis günə qoydular. Ağıllısı guya Lardnerdir, amma soruş ondan ki, Toledoda Villard barəsində nələr danışdı.

– Hə, o heç bizə gəlmədi də, – Xoqan dedi. – O yalnız böyük yarışlardan yazır.

– Tüpürüm onların sifətinə, lap hər kim olurlar olsunlar, – mən dedim. – Onlar nə qanır axı? Yazmağı bəlkə də bacarırlar, amma boksdan qandıqları bir şey varmı?

– Bəs sən özün necə, – Xoqan soruşdu, – hesab edirsən ki, Cek formadadır?

– Yox. Sıradan çıxıb. İndi bircə o çatmır ki, Korbett onu yaxşıca danlasın – bax belədə hər şey bitəcək.

– Arxayın ol, Korbett onu necə lazımdısa danlayar, – Xoqan dedi.

– Hə. Korbett onu danlayacaq.

Gecəni Cek yenə yatmadı. Növbəti gün – döyüşdən qabaqqı axırıncı gün idi. Səhər yeməyindən sonra biz yenə artırmada oturmuşduq.

– Cek, sən yatmayanda nə barədə fikirləşirsən? – mən ondan soruşdum.

– Belə də, – Cek dedi. – Narahat oluram. Bronksdakı evimi düşünürəm, Floridadakı şəxsi malikanəmə görə narahat oluram. Uşaqların, arvadımın fikrini çəkirəm. Hərdən matçları yadıma salıram. Sonra mənim bəzi səhmlərim var – onlara görə narahat oluram. Adamın yuxusu qaçanda fikrindən daha nələr keçmir!

– Hə, sabah axşam hər şey bitəcək.

– Elədir, – Cek dedi. – Bu, böyük təsəllidir, düz deyil? Sənin fikrinə görə: bir, iki – və hər şey qaydasına düşəcək, eləmi?

Bütün günü acığı soyumadı. Biz işləmədik. O yalnız açılışmaq üçün isinmə hərəkətlərini yerinə yetirdi. Kölgə ilə bir neçə raund keçirdi, amma heç burda da vacib təəssürat yaratmadı. Sonra iplə bir qədər atılıb-düşdü. O heç cür özünü tərlədə bilmirdi.

– Bundansa heç işləməməyi yaxşı olardı, – Xoqan dedi; biz yanaşı dayanıb onun iplə necə atılıb-düşməyinə tamaşa edirdik. – Bu nədir, yəni o daha heç tərləmir?

– Hə də, bacarmır.

– Sən düşünürsən ki, lap az da olsa formadadır? Axı, deyəsən, çəkini o həmişə asanlıqla atırdı?

– Heç bir tikə də formada deyil. O, sıradan çıxır, düzü budur.

– Lazımdır ki, tərləsin, – Xoqan dedi.

Cek iplə tullana-tullana yaxınlaşdı; o, düz bizim qabağımızda atılıb-düşürdü: gah irəli, gah geri. Hər üçüncü tullanışda əllərini çarpazlayırdı.

– Hə, quzğunlar, deyin görüm, siz nə nəhs gətirirsiniz?

– Mən belə hesab edirəm ki, sənə daha işləmək lazım deyil, – Xoqan ona dedi. – Əldən düşərsən.

– Ah, necə də dəhşətlidir! – Cek ipi zərblə yerə cırpa-cırpa yanımızdan ötüb bizdən aralandı.

Axşamüstü Con Kollinz fermaya təşrif buyurdu. Həmin vaxt Cek öz otağında idi. Con iki dostuyla şəhərdən maşınla gəlmişdi. Maşın gəlib dayandı; hər üçü yerə düşdü.

– Cek hardadır? – Con məndən soruşdu.

– Öz otağında, – mən dedim. – Uzanıb.

– Uzanıb?

– Hə, uzanıb.

– Necədir o?

Mən Conla gəlmiş iki nəfərə baxdım.

– Eybi yoxdur, bunlar onun dostlarıdır, – Con bildirdi.

– Pisdir, – mən dedim.

– Nə olub ona?

– Yuxusu qaçıb.

– Lənət şeytana, bu irlandda elə həmişə yuxusuzluqdur.

– O, qaydasında deyil, – mən dedim.

– Lənət şeytana, o heç vaxt qaydasında olmur. On ildir mən onunla işləyirəm, hələ bir dəfə də olsun formada olmayıb.

Conla gələnələr gülüşdülər.

– Tanış olun, – Con dedi. – Mister Morqan və mister Steynfelt. Bu isə mister Doyldur. Cekin məşqçisi.

– Tanışlığımızdan məmnunam, – mən dedim.

– Gedək Cekin yanına, – mister Morqan deyilən dilləndi; mister Steynfelt də ona züü tutdu: – Hə, gedək bir ona baxaq.

Biz hamımız yuxarı qalxdıq.

– Xoqan hardadı? – Con soruşdu.

– Öz müştəriləriylə saraydadır.

– İndi onun yanında adam çoxdur? – Con soruşdu.

– Yalnız iki nəfərdir.

– Sakitçilikdir sizdə, elə deyil? – Morqan maraqlandı.

– Hə, bizdə sakitlikdir, – mən dedim.

Biz Cekin otağının qarşısına çatıb ayaq saxladıq; Con qapını tıqqılatdı. Cavab gəlmədi.

– Yəqin yatıb, – mən dedim.

– Günün günorta çağı niyə yatsın ki?

Con dəstəyi burub qapını açdı və biz hamımız içəri girdik. Cek yataqda üzüstə uzanmış, hər iki əliylə mütəkkəni qucaqlayıb yatmışdı; üzünü də balısa soxmuşdu.

– Ey, Cek! – Con çağırdı.

Cekin başı mütəkkənin üstündə yüngülcə tərpəndi.

– Cek!

Con onun üstünə əyildi; Cek üzünü balısa daha bərk sıxdı. Con onun çiyinə toxundu; Cek dikəldi, yerinin içində oturub bizə baxdı. Onun üzü qırılmamışdı, əynində nimdaş sviter vardı.

– Lənət şeytana, – Cek dedi. – Niyə qoymursuz ki, yatım?

– Acıqlanmayın, – Con dedi. – Mən bilmədim ki, siz yatarsınız.

– Hə, əlbəttə, – Cek dedi. – Əlbəttə ki, bilmirdiniz.

– Siz, deyəsən, Morqanla da, Steynfeltlə də tanışsınız.

– Hə, çox şadam.

– Özünüzü necə hiss edirsiniz, Cek? – Morqan soruşdu.

– Əla hiss edirəm, – Cek dedi. – Başqa nə cür hiss edim ki?

- Görkəminiz yaxşıdır, – Steynfelt bildirdi.
- Əcəb yaxşıdır, – Cek cavab verib Cona tərəf çöndü. – Qulaq asın. Siz mənim menecerimsiniz, özünüz də məndən yaxşı gəlir götürürsünüz. Bəs bura reportyorlar gələndə hansı cəhənnəmdə idiniz? Onlarla kim danışmalıdır, Cerriylə mən danışmalıyam?
- Məndə Lüi işləyirdi, Filadelfiyada, – Con dedi.
- Mənə nə dəxli! – Cek dedi. – Siz mənim menecerimsiniz. Siz mənə görə yaxşı qazanc əldə edirsiniz. Mənim nə işimə qalib ki, sizdə orda, Filadelfiyada nə baş verir? Siz orda pulu mənimçün qamarlamırdınız. Mənə lazım olanda siz axı hansı cəhənnəmdə itib-batmışdınız?
- Xoqan burdaydı.
- Xoqan ha! Xoqan da mənim kimi dilsiz-ağızsızdır.
- Deyəsən, Solcer Bartlet də sizinlə işləyirdi axı? – Steynfelt söhbəti dəyişmək üçün soruşdu.
- Hə, olub o burda, olub, – Cek dedi. – Olmağına olub, bəs necə.
- Cerri, – Con mənə tərəf döndü, – zəhmət olmasa, Xoqanı tapın və deyın ki, biz onu yarım saatdan sonra görmək istəyirik.
- Yaxşı, – mən dedim.
- Siz ona niyə buyurursuz? – Cek soruşdu. – Getmə, Cerri. Mərqaqla Steynfelt baxışdılar.
- Narahat olmayın, Cek, – Con ona dedi.
- Qoy gedim Xoqanı tapım, – mən dedim.
- Gedirsən get, – Cek dedi, – amma əgər özün istəyirsənsə, get, daha bunların buyruğına görə yox.
- Hə, qoy gedim onu tapım, – mən dedim.
- Xoqan sarayda, gimnastika zalında idi; əli əlcəkli iki müş-tərisi də onunlaydı. Onların ikisi də rəqibin zərbəsinə tuş gəlməkdən elə qorxurdu ki, özləri zərbə endirməyə ürək eləmidilər.
- Yaxşı, kifayətdir, – Xoqan məni görəndə onlara dedi. – Bəs eləyər, qurtarın bu döyüşü. Centelmenlər, indi siz düş qəbul edin, Bryus da qoy sizi masaj eləsin.

Döyüşənlər kəndirin altından əyilib çıxdılar, Xoqan mənə yaxınlaşdı.

– Con Kollinz gəlib, – mən ona dedim, – iki dostuyla Cə-kə baş çəkməyə gəlib.

– Onların maşınla necə yaxınlaşdıqlarını mən gördüm.

– Kimdir o Conla gələnlər?

– Belələrinə diribaş deyirlər, – Xoqan cavab verdi. – Sən onları tanımırısan?

– Yox, tanımıram.

– Xeppi Steynfeldir, bir də Hyu Morqan. Fermer kooperasiyası saxlayırlar.

– Mən axı getmişdim.

– Hə, doğrudur, sən yox idin. Bu Xeppi Steynfelt ki var, xalis cüvəllağıdır.

– Mən onun barəsində eşitmişəm.

– Kələkbazın yekəsidir, – Xoqan dedi. – Ümumiyyətlə, ikisi də fırldaqçıdır.

– Demək belə, – mən dedim. – İstəyirlər ki, siz yarım saatdan sonra onların yanına gələsiniz.

– Yəni başqa cür desək, yarım saatdan tez onların yanına getməyə, eləmi?

– Məhz bu cür.

– Yaxşı, onda gedək kontora, – Xoqan dedi. – Cəhənnəm olsun bu fırldaqçılar.

Otuz dəqiqədən sonra biz Xoqanla yuxarı qalxıb qapını döydük. Otaqdan danışiq səsləri eşidilirdi.

– Bir dəqiqə gözləyin, – içəridən kiminsə səsi gəldi.

– Açılın başımdan, – Xoqan dedi. – Əgər mən sizə lazımamsa, kontorda olacam.

Biz kilidin içində açarın necə burulduğunu eşitdik. Steynfelt qapını açıb dedi:

– Buyurun içəri, Xoqan. İndi adama bir qədər içərik.

– Yaxşı, – Xoqan dedi. – Bu pis olmazdı.

Biz içəri keçdik. Cek çarpayıda oturmuşdu, Conla Morqan isə stullarda. Seynfelt ayaq üstə dayanmışdı.

– Sizin burda nə gizlin işiniz var? – Xoqan soruşdu.

– Hello, Danni! – əvvəlcə Con, sonra da Morqan səsləndi və onlar bir-birinin əlini sıxdılar.

Çarpayıda lal-dinməz oturmuş Cek heç bir söz demədi. Onun işi özüylə idi, onlara qarışmırdı. Əynində nimdaş göy fufayka¹, köhnə şalvar, ayağında boks başmaqları vardı. Üzünün qırılmaq vaxtıydı. Steynfeltlə Morqan qəşəng geyinmişdilər. Con da. Ceksə çarpayıda oturmuşdu və sifəti xalis irland-sayağı qaşqabaqlı idi.

Steynfelt viski şüşəsini çıxartdı, Xoqan da stəkanları gətirdi və biz hamımız içdik. Ceklə biz bir dəfə içdik, o birilər isə bir dəfə ilə kifayətlənməyib hərəyə iki-üç stəkan içdilər.

– Yol üçün də saxlayın, – Xoqan dedi.

– Narahat olmayın, bizdə yenə var, – Morqan bildirdi.

İkinci stəkandan sonra Cek daha içmədi; ayağa qalxıb onları süzməyə başladı. Morqan keçib onun çarpayıda yerində oturdu.

– İçin, Cek, – Con şüşə ilə stəkani ona uzatdı.

– Yox, – Cek dedi. – Ehsanı heç vaxt xoşlamamışam.

Hamı gülüşdü. Cek gülmədi.

Yola düşərkən artıq hamısı keflənmişdi. Maşına əyləşəndən sonra onlar artırmada dayanmış Cekə vida üçün əl yellədilər.

– Xudahafiz, – Cek dedi.

Sonra biz şam yeməyinə oturduq. Xoqanın hər iki müştərisi də bizimlə birlikdə şam elədi. Çox yaxşı uşaqlardı. Yemək ərzində Cek kəlmə kəsmədi; ağzından çıxan yalnız bu sözlər oldu ki, “onu mənə verin”, “bunu mənə verin”, vəssalam. Yeməkdən sonra biz artırmada oturub içdik. İndi hava tez qaralırdı.

– Cerri, gedib bir az gəzişəkmi? – Cek soruşdu.

– Gəzişək, – mən dedim.

Paltolarımızı geyinib çıxdıq. Şoseyə qədər məsafə az deyildi, sonra biz şose ilə hələ bir mil yarımacan da getdik. Böyrümüzdən

¹ *Fufayka* – toxunma isti köynək.

maşınlar ötüb keçir, biz də onları buraxmaq üçün tez-tez yoldan kənara çıxmalı olurduq. Cek susurdu. İri yük maşınına yol vermək üçün özümüzü kolluğa verəndə Cekin səbri tükəndi:

– Lənətə gəlsin belə gəzintini. Gedək evə.

Geriyə cığır yolla qayıtdıq; cığır əvvəl tərənin üstünə qalxır, sonra düzənlikdən keçib düz fermaya aparırdı. Tərənin üstündən baxanda evin işıqları görsənirdi. Biz evin başına dövrə vurub artırmaya yaxınlaşdıq; Xoqan qarıda dayanmışdı.

– Yaxşı gəzdiniz? – o soruşdu.

– Əla, – Cek dedi. – Qulaq as, Xoqan, səndə viski var?

– Var, – Xoqan cavab verdi. – Nolub ki?

– Onu bizimçün yuxarı göndər. Bu gecə yatmaq fikrim var.

– Hə, necə bilirsən, – Xoqan dedi.

– Cerri, gedək mənim otağıma, – Cek mənə dedi.

Yuxarı qalxdıq. Cek çarpayıda oturdu və başını əlləri arasına alıb sıxdı.

– Günümüz əcəb şən keçir, – o dedi.

Xoqan bir kvart viski, iki dənə də stəkan gətirib soruşdu:

– Sizə limonad da gətirimmi?

– Limonad neyçün? Deyirsən, sonra ürəyim bulansın?

– Mən eləcə soruşdum.

– Xoqan, sən bizimlə içərsən?

– Yox, sağ ol, – Xoqan bunu deyib otaqdan çıxdı.

– Bəs sən necə, Cerri?

– Bir stəkan içərəm.

O, iki stəkana viski süzüb dedi:

– Hə-ə, indi gəl məşğul olaq.

– Su tök üstünə.

– Hə, – Cek razılaşdı. – Bu cür daha yaxşı olar.

Kirimişcə içdik. Stəkanıma təzədən viski süzmək istəyəndə qoymadım: “Yox, – dedim, – mənə bəsdir”.

– Necə xətrindi.

Cek özü üçün kifayət qədər süzüb, stəkana su əlavə elədi; indi kefi bir az açılmışdı.

– Bunlar, bu gələnlərsə əcəb dəstədir ha! Çox güman ki, vurmaq istəyirlər. Amma belə vurmaq ki, risk olmasın.

Sonra bir qədər susub əlavə elədi:

– Neynək, onlar haqlıdırlar. Risq etməyin nə mənası var?
İç, Cerri, iç mənimlə.

– Mənə bu lazım deyil, Cek. Mənim kefim viskisiz də yaxşıdır.

– Yalnız birini, Cerri, yalnız birini!

O artıq bir qədər keflənmişdi.

– Yaxşı, – mən razılaşdım; Cek mənim stəkanıma bir az viski tökdü, özününkünü isə çox doldurdu.

– İcməyi yaman xoşlayıram. Əgər boks olmasaydı, mən yəqin ki, əməlli-başlı gillədərdim.

– Yəqin ki.

– Bilirsən, Cerri, boksun ucbatından mən çox şeyləri əldən buraxmışam.

– Əvəzində filan qədər pulun var.

– Hə, mən də elə bundan ötrü çalışıram. Amma hər necə olsa, çox şeyi əldən vermişəm.

– Məsələn, nəyi?

– Bax məsələn, götürək elə mənim arvadımı. Mən evdə də az olmağa məcburam. Qızlarım üçünsə bu pisdir. Hansısa rəfi-qələri, belə deyək də, yüksək cəmiyyətdən olan bir xanımcığaz soruşanda ki: “Sənin atan kimdir?”, cavabları bu olur ki: “Mənim atam – Cek Brennandır”. Bilirsən, qızlarım üçün bu pisdir.

– Eh, gör nəyin dərini çəkirsən. Bu heç nə demək deyil. Təki onların pulu olsun.

– Elədir, – Cek dedi, – mən onlarçün pul yığmışam.

Yenə özünə viski süzdü; şüşə, demək olar ki, boşalmışdı.

– Su qarışıdır, – mən dedim; Cek stəkana su əlavə elədi.

– Sən bilmirsən arvadımçün mən necə darıxıram.

– Bilirəm, – dedim.

– Yox, bilmirsən. Sən bunun necəliyini heç xəyalına da gətirə bilməzsən.

- Hər halda kənddə şəhərdəkindən yaxşıdır.
- Mənə isə, qəti fərqi yoxdur, ikisi də birdir. Sən heç təsəvvür də edə bilməzsən ki, mən arvadımçün necə darıxıram.
- Bir az da iç.
- Mən kefliyəm? Dilim dolaşır?
- Bir az hə.
- Sən mənim nə vəziyyətdə olduğumu anlaya da bilməzsən. Bunu heç kim başa düşə bilməz.
- Arvadından başqa, – mən dedim.
- Arvadım bilir. Hə, bax o bilir. Əmin ol ki, bilir. Bilir.
- Su qarışıdır, – mən dedim.
- Cerri, mənim nə çəkdiyimi sən heç təsəvvür də eləməzsən. O, əməlli-başlı dəm idi. Gözlərini üzümə zilləyib zəndlə mənə baxırdı; baxışları çox diqqətli baxışlar idi.
- Bu gün sən yatacaqsan, – mən dedim.
- Qulaq as, Cerri. De görüm, pul qazanmaq istəyirsən? Sən Uolkotta pul qoy.
- Belə söylə!
- Qulaq as, Cerri, – Cek stəkanı əlindən yerə qoydu. – Bura bax. Mən indi sərxoşam. Bilirsən mən ona nə qədər qoyuram? Əlli min.
- Bu, böyük puldur.
- Əlli min. Birə qarşı iki. Təmiz iyirmi beş alacam. Ona qoy, Cerri, Uolkotta qoy.
- Sərfəli işdir, – mən dedim.
- Onsuz da mən onu uda bilməyəcəm, – Cek dedi. – Burada heç bir kələk iş yoxdur. Axı mən onsuz da onu uda bilməyəcəm. Belədə, biz niyə də bu işdən qazanmıyıq?
- Su qarışıdır, – mən dedim.
- Bu döyüşdən sonra rinqdən gedəcəm. Qoy cəhənnəm olsun hər şey. Onsuz da o məni əzişdirəcək. Belədə, axı niyə də qazanmayım?
- Aydınır.

– Bütün həftəni yuxu yatmamışam. Bütün gecəni yerimin içində uzanıb əzab çəkirəm. Yata bilmirəm, Cerri, yuxum qaçıb. Sən bunu heç təsəvvür də edə bilməzsən ki, adam yatmayanda, yuxusu qaçanda necə olur.

– Pis olur.

– Yuxum qaçıb. Yata bilmirəm, vəssalam. Lap nə qədər məşq eləsən də, əgər yata bilmirsənsə, bunun xeyri nədir, elə deyil?

– Elədir.

– Cerri, sən hətta anlaya da bilməzsən ki, yata bilməyəndə adam necə olur.

– Su qarışıdır, – mən dedim.

Saat on birdə Cek artıq tam hazır idi və mən onu çarpayısına uzatdım. Elə ayaq üstə yuxulayırdı; mən də soyunmasına və yatağa uzanmasına kömək elədim.

– İndi sən yatacaqsan, Cek, – dedim.

– Hə, – Cek cavab verdi. – İndi mən yuxulayacam.

– Gecən xeyrə qalsın, Cek.

– Xeyrə qarşı, Cerri. Mənim bir dostum var – o da sənsən.

– Di yaxşı görüm.

– Mənim yalnız bir dostum var. Tək bir cə dostum.

– Di yat.

– Yatıram, – Cek dedi.

Xoqan aşağıda, öz kontorunda masa arxasında oturub qəzet oxuyurdu. Məni görəndə soruşdu:

– Dostunu yatızdırdın?

– Hazırdı.

– Heç yatmamaqdansa, belə yaxşıdır.

– Hə.

– Get indi bunu qəzetçilərə qandır görüm, necə qandırırısan.

– Yaxşı, mən də gedim yatım.

– Gecən xeyrə qalsın, – Xoqan dedi.

Səhər saat səkkizdə mən aşağı düşüb səhər yeməyi yedim. Xoqan sarayda öz müştəriləri ilə işləyirdi; yeməkdən sonra mən də ora baş çəkib onların məşqinə baxdım.

– Bir! İki! Üç! Dörd! – Xoqan sayırdı. – Hello, Cerri.
Cek durub?

– Yox. Hələ yatır.

Sonra mən öz otağıma qayıdıb şey-şüylərimi qablaşdırmağa başladım. Saat onun yarısında divarın o üzündə, yerinin içində Cekin necə qurdalandığını eşitdim. Onun pilləkənlə düşdüyünü eşidəndə mən də aşağı endim. Cek səhər yeməyini yeyirdi. Xoqan da oradaydı, masanın böyründə dayanmışdı.

– Özünü necə hiss edirsən, Cek? – mən soruşdum.

– Babat.

– Yaxşı yatdın? – Xoqan soruşdu.

– Lap yaxşı yatdım, – Cek dedi. – Ağzımda pis tam var, amma başım ağrımır.

– Bax, görürsən. Bu, viskinin yaxşı olmağındandır.

– Yaz onu hesaba, – Cek bildirdi.

– Siz nə vaxt yola düşürsünüz? – Xoqan soruşdu.

– Səhər yeməyindən sonra, – Cek cavab verdi. – Saat on birdə gedənlə. Otur, Cerri.

Xoqan getdi. Mən masanın böyründə oturdum. Cek qreypfrut yeyir, tumlarını da qaşığa tüpürüb boşqaba atırdı.

– Amma dünən kalan vurdum ha.

– Hə, bir az içdin.

– Yəqin ağzıma gələni çərənləmişəm.

– Yox, elə bir şey yox idi.

– Xoqan hara getdi ki? – o, qreypfrutu yeyə-yeyə soruşdu.

– Kontora.

– Dünən mən orda pul barəsində, ortaya qoyulan puldan nəşə demişdim? – Cek əlindəki qaşığı qreypfrutun içinə dürtdü; bu vaxt qulluqçu qadın vətçinalı qayğanağı gətirib masanın üstünə qoydu; qreypfrutu yığışdırdı.

– Mənə bir stəkan da süd verin, – Cek qadına dedi; qadın çıxdı.

– Sən dedin ki, Uolkotta əlli min qoyursan, – mən Cekə bildirdim.

- Hə, düzdür.
- Bu, böyük məbləğdir.
- Xoşuma gəlmir bu mənim, – Cek dedi.
- Bəlkə hələ hər şey dəyişdi, başqa səmtə döndü.
- Yox, – Cek dedi. – Çempion olmaqçün o gədnin ürəyi gedir. Bu kələkbazlar Uolkottta yanılmazlar.
- Qabaqcadan heç nəyi bilmək olmaz.
- Yox. Uolkotta dərəcə lazımdır. Dərəcə onunçün puldan vacibdir.
- Əlli min – böyük puldur.
- Bu, sadə hesabdır. Mən döyüşü uda bilməyəcəm. Bilirsən ki, uda bilməyəcəm.
- Nə qədər ki, sən rinqdəsən, şans həmişə qalır.
- Yox, – Cek dedi. – Mən əldən düşmüşəm. Bu ki çox sadə hesabdır.
- Sən özünü necə hiss edirsən?
- Lap yaxşı. Yuxumu almışam, mənə lazım olan da elə budur.
- Sən rinqdə yaxşı olacaqsan.
- Hə, tamaşa etməyə bir şey tapılacaq.
- Səhər yeməyindən sonra Cek arvadını şəhərlərarası telefona çağırdı; o, telefon budkasında oturmuşdu.
- Bütün bu müddətdə arvadıyla danışması ilk dəfədir, – Xoqan dedi.
- Hər gün ona məktub yazırdı.
- Hə, axı marka cəmisi iki sentdir.
- Biz Xoqanla xudahafızlaşdıq; zənci masajçı Bryus ikitəkrli arabada bizi stansiyaya apardı.
- Xudahafız, mister Brennan, – qatar yaxınlaşarkən zənci dedi. – Ümid edirəm ki, siz onun təpəsini əzəcəksiniz.
- Xudahafız, – Cek dedi və Bryusa iki dollar verdi.
- Bryus onun üstündə çox işləməli olmuşdu. Onun sifəti dartılıb uzandı. Cek gördü ki, mən onun əlindəki iki dollara baxıram.

– Bunların hamısının haqqı ödənilib, – Cek mənə dedi. – Xoqan masajı da hesaba salır.

Qatarda Cek bütün yolu susdu. O, bileti şlyapasının lentinə bənd edib küncdə oturmuşdu və pəncərədən çölə baxırdı. Yalnız bir dəfə başını döndərüb mənimlə danışdı.

– Mən arvadımı xəbərdar etdim ki, Şelbidə bir gecəliyə nömrə tutmuşam, – o dedi. – Bu, Parkın iki addımlığındadır. Evə isə sabah səhər qayıdacam.

– Çox yaxşı fikirdir, – mən ona dedim. – Arvadın səni haçansa rinqdə görübmü?

– Yox, – Cek dedi. – Heç vaxt görməyib.

Mən fikirləşdim: bir halda ki, matçdan sonra evdə görməmək istəmir, onda o nə kökdə döyüləcəyini gözləyir?!

Vağzalda biz taksi tutub Şelbiyə getdik. Oğlan gəlib bizim çamadanlarımızı apardı, biz isə kontora yaxınlaşdıq.

– Sizdə hansı qiymətə nömrələr var? – Cek soruşdu.

– Bizdə yalnız ikiçarpayılı nömrələrdir, – kontorçu bildirdi. – Sizə on dollara qəşəng bir otaq təklif edə bilərəm.

– Bahadır.

– İkiçarpayılı otaq təklif edə bilərəm – yeddi dollara.

– Vannası var?

– Əlbəttə.

– Cərri, sən gecəni mənim yanımda qala bilərsən, – Cek dedi.

– Yox, mən kürəkənimin evində qalaram.

– Bunu sənin xərcə düşməməyin üçün demirəm. Deyirəm ki, pul havayı yerə batmasın.

– Yazılın, zəhmət olmasa, – kontorçu dedi, sonra da bizim soyadlarımızı özü üçün oxudu. – İki yüz otuz səkkizinci nömrə, mister Brennan.

Biz liftlə yuxarı qalxdıq. Otaq böyük idi, həm də rahat; bir cüt çarpayısı, vanna otağına açılan qapısı vardı.

– Əladır, – Cek dedi.

Liftçi oğlan pəncərənin pərdələrini qaldırdı, sonra çamadanlarımızı içəri gətirdi; oğlana çaypulu verməyi Cek heç ağlından da

keçirmədi. Mən ona iyirmi beş sent verdim. Biz yuyunduq və Cek dedi ki, nahar üçün harasa getmək lazımdır.

Hendlinin yeməxanasında nahar elədik. Orada çoxlu tanışlar vardı. Biz yeyərkən Con da gəlib çıxdı; içəri keçib bizim masanın arxasında oturdu. Cek yeyir və az danışdı. Axırda naharın hamısını yeyib qurtardı.

– Çəkinizlə vəziyyət necədir, Cek? – Con ondan soruşdu.

– Özümü lap paltarlı da çəkdirə bilərəm.

Artıq çəkidən o həmişə asanlıqla qurtula bilirdi; anadangəlmə yüngülsümükdü və heç vaxt kökəlmirdi. Xoqanın yanında çəkisini bir az da itirmişdi.

– Sizin çəkiniz həmişə qaydasında olur, – Con dedi.

– Hə, burası qaydasındadır, – Cek təsdiqlədi.

Çəkini yoxlamaq üçün Parka yollandıq. Matçın şərti belə idi: gündüz saat üçdə yüz qırx yeddi funt. Cek dəsmalı belinə dolayıb tərəziyə qalxdı. Əqrəblər yerindən tərpənmədi. Uolkott özünü elə indicə çəkirmişdi və indi çəkilib bir kənardə durmuşdu; camaat da başına yığılmışdı.

– Verin bir sizin çəkinizə baxaq, Cek, – Uolkottun meneceri Fridmen ona dedi.

– Buyurun, – Cek dedi və başını Uolkotta tərəf fırlatdı. –

Amma onda onu da mənim gözümlün qabağında çəkəcəksiniz.

– Dəsmalı çıxarın, – Fridmen dedi.

– Hə, necədir? – Cek soruşdu.

– Yüz qırx üç funt, – tərəzinin böyründə hərlənən gombul kişi dedi.

– Yaxşı əritmişiniz, Cek, – Fridmen dedi.

– Onu çəkin, – Cek dedi.

Uolkott tərəziyə yaxınlaşdı. O, sarışın idi; sifəti çapıq-çapıqdı. Ağırçəkili boksçular kimi enli çiyinləri, yekə əlləri vardı. Amma noolsun, ayaqları gödəkdə. Cek ondan yarımbaş hündür olardı.

– Hello, Cek!

– Hello! Özünü necə hiss edirsən? – Cek soruşdu.

– Çox yaxşı!

Uolkott dəsmalı kənara atıb tərəzinin üstünə çıxdı; belə enli çiyinləri, enli kürəkləri mən indiyəcən heç kəsdə görməmişdim.

– Yüx qırx altı funt on iki unsiya, – Uolkott tərəzidən düşüb Cekə qımışdı.

– Sizin aranızda dörd funt fərq var, – Con ona dedi.

– Axşama hələ bundan da çox olacaq, – Uolkott cavab verdi. – Mən indi nahara gedirəm.

Biz ayaqyoluna getdik və Cek geyindi.

– Bərk oğlandır, – Cek mənə dedi.

– Üz-gözündən belə görünür ki, tez-tez döyülüb.

– Düz deyirsən, – Cek razılaşdı. – Ona əl yetirmək çətin deyil.

– İndi siz hara gedirsiniz? – Cek paltarını geyinəndən sonra Con soruşdu.

– Qayıdırıq otelə, – Cek bildirdi. – Siz bütün işləri görmüsüz?

– Hə. Orda hər şeyi eləyəcəklər.

– Gedim uzanım, – Cek dedi.

– Yaxşı. Yeddiyə on beş dəqiqə qalanda mən sizin dalınızca gələrəm, gedib şam eləyərək.

– Yaxşı.

Biz nömrəyə gələndə Cek başmaqlarını və pəncəyini çıxarıb uzandı. Mən məktub yazmağa oturdum. Hərdənbir Cekə nəzər salırdım: o yatmırdı. Yerində sakitcə uzanmışdı, intəhası gözləri tez-tez açılırdı. Nəhayət, ayağa qalxdı.

– Kribbec oynayaqmı, Cerri?

– Oynayaq.

Cek çamadanı açıb kartları və kribbec lövhəsini çıxartdı. Bir neçə partiya oynadıq; o məndən üç dollar uddu. Sonra nömrənin qapısı döyüldü və Con içəri daxil oldu.

– Kribbec oynamaq istəyirsizmi, Con? – Cek ondan soruşdu.

Con şlyapasını çıxarıb masanın üstünə qoydu; onun şlyapası tamam islanmışdı. Paltosu da yaş idi.

– Yağış yağır? – Cek soruşdu.

– Yağır da sözdür, elə bil vedrədən tökülür, – Con dedi. – Mən taksidə gəlirdim, amma tıxaca düşdüm, piyada gəlməli oldum.

– Gəlin kribbec oynayaq, – Cek dedi.

– Sizə yemək lazımdır.

– Yox, – Cek dedi. – Hələ istəmirəm.

Yarım saat oynadılar; Cek Condan bir dollar yarım uddu.

– Di yaxşı, – Cek dedi. – Bəlkə gedib şam eləyək?

O, pəncərəyə yaxınlaşıb bayıra baxdı.

– Yağış hələ də yağırımı?

– Hə.

– Onda burda, elə oteldə şam eləyək, – Con dedi.

– Yaxşı, – Cek razılaşdı. – Gəl bir partiya da oynayaq.

Uduzan şamın pulunu verəcək.

Az sonra Cek ayağa qalxıb dedi:

– Yeməyin pulunu siz verəcəksiniz, Con.

Və biz aşağı düşüb, böyük zalda şam elədik.

Şam yeməyindən sonra təzədən nömrəyə qayıtdıq və Cek daha bir dəfə oynayıb Condan iki dollar yarım uddu. İndi onun kefi tamam açılmışdı. Con özüylə əl çantasını da gətirmişdi və burda matç üçün lazım olan hər şey vardı. Cek köynəyini və yaxalığını çıxarıb fufayka və sviter geyindi ki, küçəyə çıxanda üşüməsin; rinq kostyumu ilə xalati isə çamadana qoydu.

– Hazırsınız? – Cek ondan soruşdu. – İndi tapşırıram taksi çağırırlar.

Tezliklə telefon səsləndi və aşağıdan bildirdilər ki, maşın artıq gəlib.

Biz liftlə aşağı endik, vestibüldən keçib bayıra çıxdıq, taksiyə əyləşib Parka getdik. Leysan yağışa baxmayaraq küçədə, girişin önündə adam əlindən iynə atsaydın, yerə düşməzd. Bütün yerlər satılmışdı. Biz ayaqyoluna keçəndə mən zalın ağzınacan dolu olduğunu gördüm. Yuxarı yerlərdən rinqə qədərki məsafə sanki yarımca mil idi. Zal qaranlıqdı; yalnız rinqin üzərində fənərlər yanırıdı.

– Yaxşı ki, açıq səhnəyə çıxartmadılar, – Con dedi. –
Yoxsa belə yağışın altında necə olardı?

– Tam dolub, – Cek dedi.

– Belə matça hələ lap çox gələrdilər, – Con dedi. – Zal sı-
ğışdırmır.

– Havaya da hökm edə bilməzsən ki, – Cek dedi.

Con ayaqyolunun qarısına yaxınlaşıb içəri boylandı. Or-
da Cek artıq xalalda oturmuşdu və əllərini çarpazlayıb gözlərini
döşəməyə zilləmişdi. Conun yanında iki sekundantı vardı; onlar
onun çiyini üstündən boylanırdılar.

– O çıxıbmı? – Cek gözlərini döşəmədən ayırıb soruşdu.

– İndicə çıxdı, – Con dedi.

Biz aşağı düşməyə başladıq. Uolkott rinqə elə indi çıx-
mışdı. Tamaşaçılar onu yaxşı qarşıladı. O, əyilib kəndirin altın-
dan rinqə keçdi, əllərini cütləyib yuxarı qaldırdı, gülümsəyə-gü-
lümsəyə başı üzərində əvvəlcə bu tərəfə, sonra o biri tərəfə yel-
lətdi və keçib oturdu.

Camaatın arasından keçərkən Cekə çoxlu əl çaldılar. Cek
irlanddır, irlandları isə həmişə yaxşı qarşılayırlar. Əlbəttə, irland
Nyu-Yorkda yəhudinin, yaxud italyanın topladığı qədər tamaşa-
çı toplaya bilməz, amma qarşılamağına onları həmişə yaxşı qar-
şılayırlar. Cek pillələri qalxıb kəndirin altından keçmək üçün
əyiləndə Uolkott öz küncündən durub aşağı kəndiri ayağıyla
basdı ki, rinqə keçmək Cekə rahat olsun. Bu hərəkət tamaşaçı-
ların hədsiz xoşuna gəldi. Uolkott əlini Cekin çiyinə qoydu və
onlar bir neçə saniyə beləcə durdular.

– Niyyətiniz camaatın sevimlisi olmaqdır? – Cek soruş-
du. – Çəkin əlinizi çiynimdən.

– Özünüzü abırılı aparın, – Uolkott dedi.

Kütlə belə şeyləri xoşlayır: gör onlar döyüşdən qabaq öz-
lərini necə də alicənab aparırlar! Gör bir-birinə necə də uğur di-
ləyirlər!

Cek əlini bintlə sarımağa başlayanda Solli Fridmen biz
olan küncə gəldi, Con isə onlarınına getdi. Cek baş barmağını

bintin ilgəyinə keçirib onu hamar və səliqəli şəkildə əlinə dola-
dı; lentlə ovcunun içində, iki dəfə də oynaqlarına bərk-bərk sı-
xıb düyünlədi.

– Ey, ey, – Fridmen səsləndi. – O qədər lent olar?

– Vurun əlinizi, – Cek dedi. – Görmürsüz necə yumşaq-
dır. Hər şeyə ilişməyin.

Cek o biri əlinin sarğısını qurtarınca Fridmen bizim yanı-
mızda qaldı; sekundantlardan biri əlcəkləri gətirdi və mən onları
Cekin əllərinə geydirib bağladım.

– Fridmen, bu Uolkott hansı millətdəndir? – Cek soruşdu.

– Bilmirəm, – Solli dedi. – Deyəsən, danimarkalıdır.

– Çəxdir, – əlcəkləri gətirən sekundant bildirdi.

Referi onları rinqin ortasına çağırdı. Cek rinqə çıxdı,
ardınca da Uolkott – təbəssüm dolu çöhrəylə. Görüşdülər və re-
feri əllərini hər ikisinin çiyninə qoydu.

– Hə-ə, kütlənin sevimlisi, – Cek Uolkotta dedi.

– Özünüzü abırlı aparın.

– Adınızı Uolkott qoymaq hardan ağılınıza yerləşib? Bə-
yəm bilmirsiniz ki, o, zənci olub?

– Mənə qulaq asın, – referi dedi və təlimatın şərtlərini on-
lara oxudu: nə olar, nə olmaz.

Referi qaydaları izah edərkən Uolkott bir dəfə onun sözü-
nü kəsdi; Cekin əlindən yapışıb soruşdu:

– Əgər məndən bax bu cür yapışsa, mən onu vura bilərəm?

– Çəkin əlinizi, – Cek dedi. – Bizi hələ kinoya çəkən yoxdur.

Hərə öz küncünə qayıtdı. Mən Cekin xalatını çıxartdım. O,
kəndirin üzərinə yatıb ayaqlarını dizdən bir neçə dəfə büküb açdı,
sonra başmaqlarının altına kanifol sürtdü. Qonq çalınan kimi Cek
cəld dönüb rinqə çıxdı. Uolkott yaxınlaşdı və onlar əlcəklərini
bir-birinə toxundurdular. Uolkott əlini təzəcə aşağı salmışdı ki,
Cek sol yumruğuyla onun təpəsinə dalbadal iki dəfə ceb¹ zərbəsi
ilişdirdi. Dünyada Cekdən yaxşı boksçu ola bilməzdi. Uolkott

¹ **Ceb** – yaxın məsafədən vurulan qısa və düz zərbə.

onun üstünə yeridi; o, çənəsini aşağı tutub elə hey qabağa cumurdu. Uolkott kryuklarla¹ işləməyə üstünlük verir, əllərini də daim aşağıda saxlayırdı. Onun bacardığı yeganə şey – zərbə endirməkdir. Amma hər dəfə yaxınlaşanda Cek sol əlini işə salırdı. Elə görünürdü ki, sanki bu, mexaniki şəkildə, öz-özünə baş verir: Cek yalnız əlini qaldırır – və zərbə artıq hazırdır. O, üç-dörd dəfə də sağ əliylə zərbə endirmişdi, amma Uolkott çiyini irəli vermişdi və zərbə yuxarıdan, başından tutmuşdu. Uolkott da digər bütün fayterlər² kimiydi – qorxusu yalnız özününkünə bənzər güclü zərbələrdən idi. Odur ki, güclü zərbəyə məruz qala biləcək bütün yerlərini bağlamışdı; sol əllə vurulan ceblər isə onu çox da narahat etmirdi.

Dördüncü raundda artıq ondan qan axırdı və bütün sifəti əzilmişdi. Amma hər dəfə onlar bir-birinə yaxınlaşanda Uolkott kryuklarla elə möhkəm zərbələr ilişdirirdi ki, Cekin qabırğalarının aşağısında hər iki tərəfdən bir cüt qırmızı ləkə əmələ gəlmişdi. Hər dəfə yaxınlaşanda Cek dərhal ona sarılır, sonra qollarını boşaldıb apperkot³ zərbələr vururdu; amma Uolkott əllərini azad edə bilirdisə, onda Cekin bədəninə elə bərk ilişdirirdi ki, zərbənin səsi küçədə də eşidilirdi. Bu Uolkott xalis fayterdir.

Bu minvalla daha üç raund keçdi. Onlar danışırdılar, onlar işləyirdilər; bütün müddətdə işləyirdilər. Raundlar arası fasilələrdə biz də Cekin üzərində səylə işləyirdik. O, yorğun-əzgin görünürdü, amma rinqdə Cek onsuz da heç vaxt çox hərəkətli görünməzdi. O, az hərəkət edirdi, sol əli isə sanki mexaniki işləyirdi – elə bil bu əl Uolkottun başına bitişik idi və zərbə vurmaq üçün Cekə yalnız onu tərpətmək qalırdı. Döyüş yaxın məsafədə gedəndə Cek, bir qayda olaraq, həmişə sakitdir və barıtı boş yerə işlətmir. Yaxın məsafəli döyüşü o çox gözəl bilir və indi onlar bir-birindən aralananda Cek həmişə üstün olurdu. Əvvəlcə döyüş biz olan küncdə gedirdi və mən

¹ *Kryuk* – qolu bükməklə endirilən güclü zərbə.

² *Fayter* – məharətə deyil, daha çox zərbənin gücünə güvənən bokşçu.

³ *Apperkot* – altından yuxarı vurulan zərbə.

Uolkottun qollarını Cekin necə bərk-bərk sıxıb saxladığını, sonra əllərini azad edib onu necə çevirdiyini və altdan yuxarı açıq əlcəklə¹ burnuna necə zərbə tutuzdurduğunu gördüm. Uolkottun burnundan qan açıldı. O, başını Cekin çiyini üstünə əydi ki, onu da qana bulaşırsın; Cek isə sərt hərəkətlə dikəlib onun burnuna çiyin zərbəsi, sonra sağ əliylə yuxarıdan zərbə ilişdirirdi; ardınca daha bir çiyin zərbəsi vurdu.

Uolkott cinlənmişdi. Beşinci raundda artıq o, Cekə dərin nifrət bəsləyirdi. Ceksə hirsələnirdi; yəni həmişə olduğundan acıqlı deyildi. O, öz rəqibini cin atına mindirməyi bacarırdı. Bax, elə bu səbəbdən Riçi Lüisi görən gözü yox idi – neyçün ki, onu hərifləyib təbdən çıxara bilmirdi. Riçi Lüsün ehtiyatda həmişə bir-iki yeni fəndi olurdu ki, bunları Cek bacarmırdı. Nə qədər ki, yorulmamışdı, yaxın məsafəli döyüşdə Cek özünü tam təhlükəsiz hiss edirdi. O, Uolkottun aşının suyunu verdi. Ən qərribəsi də bu idi ki, kənardan baxanda sanki qaydalar çərçivəsində düzgün klassik boks göstərirdi. Səbəb o idi ki, Cek bu cür də işləməyi bacarırdı.

Yeddinci raunddan sonra o dedi:

– Sol əlim ağrılaşıb.

Bu məqamdan başlayaraq o geriləməyə, uduzmağa başladı. Əvvəlcə bu nəzərə çarpmırdı. Amma əgər döyüşü aparən əvvəl Cek idisə, indi onu Uolkott aparırdı. Əvvəlcə Cek tam qapalı idi – indi isə işləri pis gedirdi; indi o, sol yumruğuyla Uolkottu lazımi məsafədə saxlaya bilmirdi. Elə görünürdü ki, guya hər şey əvvəlki kimidir, amma əgər Uolkottun zərbəsi bayaqdan az qala hər dəfə hədəfdən yan keçirdisə, indi bu zərbələr, demək olar ki, hər dəfə hədəfə dəyirdi. Cek bədəninə bir neçə dəfə ağır zərbə aldı.

– Neçənci raunddur? – Cek soruşdu.

– On birinci.

¹ *Açıq əlcəklə zərbə; çiyin zərbəsi* – rəqibə xətər yetirməyə, onu ağrıtməyə hesablanmış yolverilməz fəndlər.

– Mən çox dözə bilməyəcəm, – Cek dedi. – Ayaqlarım sözümə baxmır.

Bura qədər Uolkottun bacardığı yalnız ona toxunmaq idi. Cek zərbədən yayınmağı bacarırdı və hər şey oyunçunun topu öz arxasınca apardığı, bununla da rəqibdən gücünün bir hissəsini aldığı beysbol oyunundakı kimi alınırdı. İndi isə Uolkott daha bərk zərbələr vurmağa başlamışdı: o, maşın kimi işləyirdi. Cek yalnız ona çalışırdı ki, birtəhər rəqibindən yapışıb dursun. Bunun necə dəhşətli bir əzişdirilmə olduğu kənardan nəzərə çarpırdı. Mənsə raundlar arasında Cekin ayaqlarını ovuşdurur və barmaqlarımın altında əzələlərinin necə titrədiyini daim hiss edirdim: yazığın vəziyyəti çox acınacaqlı idi.

– Hə, necə gedir? – Cek şişmiş sifətini Cona tərəf çevirib soruşdu.

– Bu, onun döyüşüdür.

– Mən hələ duruş gətirərəm, – Cek dedi. – İstəmirəm bu polyakçıqaz məni nokauta salsın.

Hər şey onun gözlədiyi kimi gedirdi. Cek bilirdi ki, Uolkottu uda bilməyəcək; buna qüvvəsi çatmırdı. Ancaq hər şey qaydasında idi. Pullar necə lazımdısa, elə qoyulmuşdu və indi Cek döyüşü öz zövqünə uyğun tərzdə başa çatdırmaq istəyirdi. O istəmirdi ki, onu nokauta salsınlar.

Qonq çalındı və biz Ceki qabağa itələdik. O, rinqə ağır-ağır çıxdı. Uolkott onun üstünə yeridi. Cek sol yumruqla zərbə vurdu; Uolkott zərbəni qəbul etdi. Sonra yaxın məsafədən döyüşə girib Cekin bədənini yumruqlamağa başladı. Cek onu tutub saxlamağa çalışdı, amma bu, mexaniki işləyən bıçqını tutub saxlamaq kimi bir şey idi. Cek onun əlindən çıxıb kənara sıçradı, amma sağ əlinin zərbəsi boşa getdi. Uolkott soldan kryuk elədi və Cek yıxıldı. O, dizi üstə düşmüşdü və əllərini yerə söykəyib bizə baxırdı. Referi saymağa başlamışdı. Cek bizə baxır və başını silkələyirdi. Referi səkkiz deyəndə Con ona işarə verdi. Kütlə elə bağırırdı ki, Cek səsi onsuz da eşidə bilməzdi. O, qalxdı.

Saydığı müddətdə referi bir əliylə Uolkottu tutub saxlamışdı; Cek dikəlib duran kimi Uolkott onun üstünə yeridi. Mən Solli Fridmenin necə qışqırdığını eşitdim:

– Cimmi, qorun!

Uolkott Cekə baxa-baxa irəli yeridi. Cek onu sol əliylə vurdu; Uolkottun yalnız başı əsdi. O, Ceki kəndirlərə sıxdı, tələsmədən rəqibinə göz gəzdirib sol tərəfdən başına yüngülcə bir kryuk zərbəsi endirdi, sonra isə var gücüylə və bacardığı qədər aşağıdan Cekin bədəninə güclü bir zərbə ilişdirdi. Qurşaqdan düz beş düym aşağı. Cekin gözü kəlləsinə çıxdı, ağzı açılı qaldı. Mən düşündüm ki, indi gözləri hədəqəsindən çıxacaq.

Referi cumub Uolkottu qamarladı. Cek qabağa addım atdı; hərgah yıxılsa, əlli min batacaqdı. O elə addımlayırdı ki, elə bil bağırısaqları çölə tökülmüşdü.

– Bu, düzgün olmayan zərbə deyil, – o dedi. – Bu, təsadüfdür.

Kütlə elə nərildəyirdi ki, heç nə eşidilmirdi.

– Mən qaydasındayam, – Cek dedi.

Bu vaxt onlar düz bizim qarşımızda idilər. Referi Cona baxdı və başını yellətdi.

– Gəl görüm, polyacıqaz it oğlu, gəl, – Cek Uolkotta çıxırdı.

Con kəndirdən sallaşdı; artıq o, əlində dəsmal tutmuşdu.

Cek düz kəndirin böyründəydi; o, qabağa yeriyəndə gördüm ki, sifəti büsbütün tər içindədir, sanki kimsə sıxıb suyunu çıxartmışdı. Burnunun ucundan iri tər damcısı sallanırdı.

– Di gəl görüm, – o, Uolkotta çəmkirdi.

Referi Cona baxıb, əlini Uolkotta yellədi.

– Gəl, heyvan, gəl! – Cek çıxırdı.

Uolkott bilmirdi neyləsin; o, Cekin duruş gətirəcəyini qəti gözləmədi. Cek sol əlini işə saldı. Kütlə ara vermədən çıxırırdı. Döyüş düz bizim qarşımızda gedirdi. Uolkott iki dəfə zərbə endirdi. Cekin üzü eləydi ki, mən ömrümdə bundan dəhşətliyini görməmişdim. O, yalnız iradəsi gücünə duruş gətirirdi; özünü – bütünlüklə bədənini ayaq üstə saxlamışdı və bu, onun üzündən

bilinirdi. O, bütün bu vaxtda düşünür və zərbənin endirildiyi yeri öz fikirlərinin gərginliyi ilə sıxıb saxlayırdı.

Sonra vurmağa başladı; onun sifətindən dəhşət yağırdı. O, əllərini aşağı tutub svinq¹ zərbələri vururdu. Uolkott qapanmışdı. Cek onun təpəsinə dəlisov bir svinq yolladı; sonra qəfildən əllərini aşağı saldı və sol yumruğuyla Uolkottun qasığından, sağ əli ilə isə özünün zərbə aldığı yerə güclü bir zərbə ilişdirdi. Qurşaqdan xeyli aşağı. Uolkott döşəməyə sərilib qarnını qucaqladı, ağrının şiddətindən qıvrıla-qıvrıla yerində çevrilib büzüşdü.

Referi Ceki qamarlayıb küncə itələdi. Con sıçrayıb rinqə çıxdı. Kütlə nərildəməyində idi. Referi hakimlərə nəsə dedi, sonra carçı meqafonla rinqə çıxıb elan elədi:

– Düzgün olmayan zərbə. Qalib – Uolkottdur.

Referi Conla danışdı.

– Mən axı neyləyə bilərdim? – o, Cona dedi. – Cek düzgün olmayan zərbəni qəbul eləmədi, heç cür razılaşmaq istəmədi. Sonra da başı ağrıdan gicələndə özü həmin zərbədən vurdu.

– Onsuz da o uda bilmirdi, – Con dedi.

Cek kətildə oturmuşdu. Mən artıq əlcəkləri onun əllərindən çıxartmışdım və indi Cek hər iki əliylə qarnından tutub bərk-bərk sıxırdı. Nədənsə yapışanda, söykənməyə nəsə bir yer tapanda sifəti elə də dəhşətli olmurdu.

– Gedin üzr istəyin, – Con onun qulağına pıçıldadı. – Bu, yaxşı təəssürat yaradardı.

Cek ayağa qalxdı. Üzündən tər damcıları axırdı. Mən xalata onun çiyninə atdım və Cek xalatın altında ovuclarını qarnına sıxıb rinqin o başına yönəldi. Artıq Uolkottu ayağa qaldırıb huşunu özünə qaytarmışdılar; indi onun yan-yörəsində, rinqin o küncündə adamlar vurnuxurdu. Onlardan heç biri Ceklə danışmadı. Cek Uolkottun üstünə əyildi.

– Mən buna təəssüf edirəm, – o dedi. – Mən aşağıdan vurmaq istəmirdim.

¹ *Svinq* – irəli uzanmış əllə nisbətən uzaq məsafədən vurulan zərbə.

Uolkott heç bir cavab vermədi; aydın görünürdü ki, bu ona çox iyrənc görünür.

– Bax indi siz artıq çempionsunuz, – Cek davam elədi. – Ümid edirəm ki, bundan böyük həzz alacaqsınız.

– Oğlanı rahat buraxın, – Solli Fridmen dilləndi.

– Hello, Solli, – Cek ona dedi. – Təəssüf edirəm ki, belə alındı.

Fridmen yalnız onun üzünə baxdı.

Cek dönüb geri addımladı; ayağı bir-birinə dolaşa-dolaşa, əcaib yerləşlə öz küncünə qayıtdı. Kəndirin altından keçməkdə biz ona kömək eləyəsi olduq, sonra onu reportyorların əyləşdikləri masaların yanından keçirib uzun dəhlizə çıxartdıq. Dəhliz adamla doluydu; əksəriyyəti də can atırdı ki, yaxına durub əllərini Cekin çiyinə, kürəyinə toxundursunlar. Cek əynindəki xalqla ayaqyolunadək olan məsafəni bütün bu yığnağın arasından keçib getməliydi.

Uolkott göz qırpmındaca günün qəhrəmanına çevrildi. Bizim Parkımızda mərcələr bax bu cür udulurdu.

Ayaqyoluna gəlib çatan kimi Cek uzanıb gözlərini yumdu.

– İndicə gedərik otelə, həkim çağırırıq, – Con ona dedi.

– Mənim bütün içalatım dağılıb, – Cek cavab verdi.

– Mən vicdan əzabı çəkirəm, Cek.

– Eybi yox, – Cek dedi.

O uzanmışdı, gözləri də yumuluydu.

– Amma bizi yamanca hərifləmək istəyirdilər, – Con dedi.

– Hə, sizin curlarınız, Morqanla Steynfelt. Əcəb dostlarınız var, söz ola bilməz.

İndi Cek gözlərini açmışdı; onun arıq, uzunsov sifəti hələ də dəhşətli idi.

– Qərribədir ki, söhbət belə bir məbləğdən gedəndə adamın kəlləsi çox çevik işləyir, – o dedi.

– Sizə halaldır, Cek, afərin!

– Yox ey, – Cek ona cavab verdi. – Bunlar boş şeydir.

ON HİNDU

Nik axşamdan xeyli keçmiş Co Harnerin iri furqonunda onun ailəsi ilə birgə şəhərdən – 4 iyul bayramından evə qayıdarkən yolda rastlarına doqquz sərxoş hindu çıxmışdı. Hinduların doqquz olması Nikin yadındaydı, çünki evə hava işıqkən çatmaqdan ötrü atları qovan Co Harner furqon gedə-gedə yerə atılıb sərxoş hindunu yolun üstündən kənara çəkmişdi. Hindu burununu quma soxub üzüqoylu yatmışdı. Co onu kolluğa tərəf sürüyəndən sonra təzədən atılıb furqona minəndə demişdi:

– Şəhərdən çıxandan bəri bu düz doqquzuncudur.

– Ah, bu hindular! – missis Harner deyindi.

Harnerlərin iki oğluyula birgə arxa oturacaqda əyləşmiş Nik Conun yoldan qırağa çəkdiyi hinduya baxmaq üçün furqondan çölə boylandı.

– Bu kimdir belə, Billi Teybşodur? – Karl ondan soruşdu.

– Yox.

– Şalvarı eynən Billininkindəndir.

– Hinduların elə hamısının şalvarı belədir.

– Mən heç onu görmədim də, heç bir şey görmədim, – Frenk dedi. – Atanın yerə düşməsiylə qayıtması bir oldu. Elə bildim ilanın üstündən keçib.

– İlan bax ha! Orda ilan nə gəzir?! – Co Harner müdaxilə etdi. – Amma hindular bu gün, həqiqətən, lap heyvan kimi içiblər.

– Ah, bu hindular! – missis Harner təkrar elədi.

Bir azdan furqon şosedən buruldu və yol dağa millənməyə başladı. Atların işi çətinləşdi; oğlanlar yerə düşüb ayaqla getməli oldular. Yolun bu hissəsi qumluq idi. Məktəbin yanından ötəndə Nik tərənin başından aşağı boylandı. Burdan Pitoskinin,

bir qədər aralıda, Litl-Travers-Beyin arxasında isə Narbor-Spring-sin işıqları görsənirdi. Sonra oğlanlar təzədən furqona mindilər.

– Buralığa çınqıl döşəyib yolu bərkitmək heç pis olmazdı, – Co Harner dedi.

İndi onlar meşənin içiylə gedirdilər. Ər-arvad harnerlər qabaq oturacaqda yan-yana əyləşmişdilər; Nik isə arxada, Harnerlərin iki oğlunun arasında oturmuşdu. Yol cığırılığa çıxdı.

– Bax, safsarı ata burda basmışdı.

– Yox, irəlidəydi.

– Nə dəxli var ki, hardaydı, – Co Harner arxaya qanrılmadan dedi. – Safsarı harda basmağın bəyəm bir fərqi var?

– Mən dünən axşam iki safsar görmüşəm, – Nik bildirdi.

– Harda?

– Gölün yanında. Onlar gölün qırağında ölü balıq axtarırdılar.

– Yəqin yenot imiş, – Karl dedi.

– Yox, safsar idilər. Mən bəyəm bilmirəm safsar necə olur?

– Sən olasan, bilməyəsən! Bütün günü hindu qızın dalına düşən sən deyilsən?!

– Ağzına gələni çərənləmə, Karl, – missis Harner oğluna təpindi.

– Onların hamısının iyi bir cürdür.

Co Harner güldü.

– Di bəsdə hırıldadın, – missis Harner ərinə dedi. – Mən icazə vermərəm ki, Karl cəfəng şeylər danışsın.

– Niki, hindu qızın dalına düşməyin doğrudur? – Co soruşdu.

– Yox.

– Düzdür, ata, düzdür, – Frenk dedi. – Prudens Mitçelin dalına düşüb.

– Yalandı.

– Nik hər gün onlara gedir.

– Yox, getmirəm.

Qaranlıqda iki oğlanın arasında oturmuş Nik onu Prudens Mitçellə qıcıqlandırdıqları üçün qəlbinin dərinliyində özünü xoşbəxt hiss edirdi.

– Mən heç də onun dalına düşməmişəm, – o bildirdi.

– Yalana bax ha! – Karl dedi. – Hər gün ikisi bir yerdə mənim rastıma çıxırlar.

– Amma Karl heç kəsin, heç hindu qızın da dalına düşmür, – missis Harner bildirdi.

Karl dinmədi.

– Karl qızlara girişməyi bacarmır, onların dilini tapa bilmir, – Frenk dedi.

– Yum ağzını!

– Əhsən, Karl! – Co Harner şəstlə dilləndi. – Qızlardan adama xeyir gəlməz. Atandan nümünə götür.

– Barı, sən danışmayydın, – missis Harner dedi və furqonun təkənindən istifadə edib Coya bir az da yaxın oturdu. – Vaxtında guya sənin az qızların olub.

– Amma ata yəqin heç vaxt hindu qızla hərlənməyib.

– Nə bilmək olar? – Co Harner dedi. – Amma bax ha, Nik, Pryudini əldən qaçıрма.

Arvadı onun qulağına nəsə pıçıldadı; Co bərkdən güldü.

– Ata sən niyə gülürsən? – Frenk soruşdu.

– Demə, Harner, heç nə demə, – missis Harner ərini cavab verməkdən saxladı; Co təzədən güldü.

– Niki qoy Pryudini özünə götürsün. Mənim arvadım, onsuz da, yaxşıdır.

– Bax bu, həqiqətən, belədir, – missis Harner dedi.

Atlar qum yolda furqonu güclə dartırdı; Co onları əlhavasına qamçılıyıb çıxırdı:

– Hə-hə, cəld olun! Tərpənin! Sabah lap çətin olacaq.

Təpədən üzüaşağı atlar löhrəm gedir, furqon atılıb-düşürdü.

Fermaya çatanda hamı düşdü. Missis Harner qapını açıb evə girdi, evdən lampa götürüb təzədən çölə çıxdı. Karl ilə Nik yükü furqondan çıxartdı; Frenk qabaq oturaçaqda oturub atları tövləyə qovdu. Nik artırmaya qalxıb mətbəxin qapısını açdı. Missis Harner sobanı qalamağa başladı; kerosini odunun üstünə tökə-tökə qadın yan-yörəyə nəzər saldı.

– Sağlıqla qalın, missis Harner! – Nik ona dedi. – Sağ olun ki, zəhmət çəkib məni də gətirdiniz.

– Heç bir zəhməti yoxdur, Nik.

– Mən vaxtımı çox gözəl keçirdim.

– Səni görməyə həmişə şadıq. Bəlkə qalıb bizimlə şam eləyəsən.

– Yox, getməliyəm. Atam evdə gözləyir.

– Onda yaxşı yol. Zəhmət olmasa, Karlı evə göndər.

– Yaxşı.

– Xudahafız, Niki!

– Xudahafız, missis Harner!

Nik fermanın həyətidən çıxıb tövləyə yönəldi. Co Harnerlə Frenk burda inəkləri sağırdı.

– Xudahafız! – Nik onlara dedi. – Mənimçün çox şən keçdi.

– Xudahafız, Niki! – Co Harner qışqırdı. – Sən bəyəm bizimlə şam yeməyinə qalmırsan?

– Yox, getməliyəm. Karla deyərsiz ki, anası onu çağırır.

– Yaxşı. Xudahafız, Niki!

Nik tövlənin arxasındakı çəmənliyə çıxıb cığırda ayaqyalın yola düzəldi. Cığır hamar idi; şəh Nikin yalın ayaqlarını üşürdü. Çəmənliyin axırına çatıb hasarın arasından o üzə keçdi, palçığa bata-bata yarığa düşdü; ta evin işığını görəndə qədər quru cökə meşəliyinin yoxluğuyla dağa dırmaşdı. Çəpərdən adlayıb qabaq artırmaya yaxınlaşdı; pəncərədən gördü ki, atası masa arxasında oturub iri lampanın işığında qəzet oxuyur. Qapını açıb içəri girdi.

– Hə, necə oldu, Niki? – atası soruşdu. – Vaxtını yaxşı keçirə bildinmi?

– Çox yaxşı oldu, ata. Bayram çox şən keçdi.

– Yemək istəyirsən?

– Elə istəyirəm ki!

– Bəs başmaqların hanı sənin?

– Harnerlərin furqonunda qoymuşam.

– Yaxşı, gedək mətbəxə.

Ata lampanı əlinə alıb qabağa düşdü; buzxanaya çatanda ayaq saxlayıb qapağı qaldırdı. Nik mətbəxə keçdi. Atası nimçə-də bir parça toyuq soyutması gətirdi; süd bardağı ilə birgə onu Nikin qabağına, lampanı da stolun üstünə qoydu.

– Piroq da var, – atası dedi. – Sənə bu bəs eləyəcək?

– Artıqlamasıyla!

Atası üstünə müşəmbə çəkilməmiş stolun böyründəki kətildə oturdu; divarda onun iri kölgəsi peyda oldu.

– Kim uddu ki?

– Pitoski. Beş – üç.

Atası oğlunun necə yeməsinə baxdı; sonra bardaقدan ona bir stəkan süd süzdü.

Nik südü içib salfətlə ağzını sildi. Atası əlini uzadıb qaragilə piroqunu rəfdən götürdü, Nik üçün iri bir dilim kəsdi.

– Bəs bu gün sən neylədin, ata?

– Səhər balıq tutmağa getmişdim.

– Tuta bildin?

– Bir dənə xanı balığı tutdum.

Atası oturub Nikin piroqu necə yeməsinə baxırdı.

– Bəs nahardan sonra neylədin? – Nik soruşdu.

– Hindu qəsəbəsinə gəzməyə getdim.

– Kimisə gördün?

– Hamısı getmişdi şəhərə içib keflənməyə.

– Sən də heç kəsi görmədin?

– Sənin Pryudini gördüm.

– Harda gördün?

– Meşədə. Frenk Uoşbernlə bir yerdə. Təsadüfən üstlərinə çıxdım. Onlar vaxtlarını pis keçirmirdilər.

Atası yana baxırdı.

– Neyləyirdilər ki?

– Neylədiklərinə durub baxmadım.

– De görüm, onlar orda neyləyirdilər?

– Bilmirəm, – atası dedi. – Mən bircə onu eşitdim ki, orda necə əlləşib vurnuxurlar.

- Bəs hardan bilirsən ki, bu onlar idi?
- Gördüm.
- Sən, deyəsən, belə dedin ki, onları görməmişən.
- Yox, mən onları gördüm.
- Onun yanındakı kim idi? – Nik soruşdu.
- Frenk Uoşbern.
- Bəs onların... onların...
- Nə onların?
- Bəs onların kefləri yaxşı idi?
- Deyəsən, darıxmırdılar.

Ata ayağa qalxıb mətbəxdən çıxdı. O, geri qayıdıb masanın arxasına keçəndə Nik oturub nimçəyə baxırdı; gözlərindən onun ağladığı hiss olunurdu.

- Bir dilim də istəyirsən?

Atası piroq kəsmək üçün bıçağı əlinə götürdü.

- Yox, – Nik cavab verdi.

- Bir dilim də ye.

- Yox, daha istəmirəm.

Atası stolun üstünü yığışdırdı.

- Sən onları harda gördün? – Nik soruşdu.

- Qəsəbənin arxasında.

Nik gözünü nimçədən ayırmırdı. Atası dedi:

- Get yat, Nik.

- Gedirəm.

Nik öz otağına keçdi, paltarını soyunub yerinə uzandı. Qonşu otaqdan atasının addım səslərini eşitdi. Nik yataqda uzanıb üzünü balışa sıxmışdı.

“Mənim qəlbim qırılıb, – o düşündü. – Hiss edirəm ki, qəlbim qırılıb”.

Bir müddət keçəndən sonra o, atasının lampanı söndürüb öz otağına necə yollanmasını eşitdi; Nik ağaclara divan tutan küləyin vıyılısını eşidir, pəncərə taxtasının arasından içəri dür-tülən soyuğu hiss edirdi. Üzünü balışa sıxmış halda yerində keyli uzanıb qaldı, sonra Pryudi barədə düşünməkdən əl çəkib,

nəhayət ki, yuxuladı. Gecə yuxudan ayılıanda o, evin böyründəki pöhrəlikdə küləyin və gölün sahilini döyəcləyən dalğaların səsini eşitdi. Sonra təzədən yuxuya getdi. Səhər yuxudan oyananda şiddətli külək əsir, hündür dalğalar sahilə çırpılırdı. Və qəlbinin qırıldığı yadına düşənə qədər Nik bir xeyli müddət yerində beləcə uzanıb qaldı.

HƏDİYYƏLİK SARIBÜLBÜL

Qatar bağı olan və kölgəsində kiçik stollar qoyulmuş dörd yoğun palmanın bitdiyi uzun kərpic evin böyründən şütiyüb keçdi. Yolun o biri tərəfində dəniz vardı. Sonra qumdaşı və gil səthi başlanırdı, dəniz isə xeyli aşağıda, qayaların altında qalır və yalnız hərdənbir gözə dəyirdi.

– Mən onu Palermoda aldım, – amerikalı qadın dedi. – Biz orda cəmisi bircə saat dayandıq; bazar günü, səhər çağıydı. Alverçi pulu dollarla almaq istəyirdi, mən də ona bir dollar yarım verdim. Düzdürmü qiyamət oxuyur?

Qatar isti idi, yataq vaqonunun kupesi də yamanca bürküydü; havada bir tikə meh hiss olunmurdu. Amerikalı qadın pəncərənin pərdələrini aşağı saldı; indi dəniz nəinki hərdənbir, ümumiyyətlə, yerli-dibli görünməz oldu. Kupenin şüşə qapısının arasından dəhliz və açıq pəncərə görsənirdi, pəncərənin arxasında isə tozlu ağaclar, pırıldayan yol, hamar düzənlik, üzüm bağları, lap o tərəfdə də – boz təpələr.

Saysız-hesabsız hündür borulardan havaya tüstü qalxırdı, – artıq Marselə yaxınlaşırdılar; qatar sürətini yavaşıtmışdı və indi yolların biriylə vağzala yaxınlaşırdı.

Marseldə iyirmi beş dəqiqə dayandılar; amerikalı qadın “Deyli meyl” və yarım şüşə mineral su aldı. O, platforma boyunca gəzişir, ancaq vaqonun pilləsindən çox da aralanmırdı, çünki on iki dəqiqə dayandıqları Kannda qatar siqnal vermədən tərپənmiş, qadın özünü güclə içəri salmışdı. Qulaqları ağır eşidirdi – qorxurdu ki, bəlkə də zəng çalınıbmış, ancaq o, səsi eşitməyib.

Qatar Marselə vağzalından çıxdı; indi nəinki tək-cə əqrəblər və fabrikin tüstüsü, əgər geri qanrılısaydın – həm şəhəri, həm

limanı, həm limanın arxasındakı dağları, həm də suların səthinə günəşin son şüalarını görə bilərdin. Toranlıqda qatar zəminin tən ortasında alışıb yanan fermanın yanından adladı. Yolda maşınlar dayanmışdı; yataq və bütün ev əşyaları bayıra çıxarılmışdı. Yanğına baxmaq üçün xeyli adam yığışmışdı.

Qaranlıq düşəndə qatar Avinyona çatdı. Sərnişinlər minib-düşür, Parisə qayıdan fransızlar köşkdən bugünkü qəzetləri alırdılar. Platformalarda qəhvəyi mundirli zənci əsgərlər durmuşdu. Onların hamısı ucaboy idi; elektrik fənərlərinin işığında sifətləri par-par parıldayırdı. Rəngi qarpqara olan əsgərlərin boyları elə hündür idi ki, onlar vaqonlarda nələrin baş verdiyini görə bilmirdilər. Qatar tərpendi; platforma da, platformadakı zənci əsgərlər də, onların yanında dayanmış bəstəboy ağ serjant da arxada qaldı.

Bələdçi yataq kupesindəki çarpayılardan üçünü açıb döşədi. Amerikalı qadın bütün gecəni yuxu yatmadı, çünki qatar sürət qatarı idi, o isə gecələr iti sürətlə getməkdən qorxurdu. Özü də koykası pəncərənin böyründə idi. Palermotan aldığı sarıbülbülün şalla bükülmüş qəfəsini dəhlizə çıxarıb ayaqyolunun yanına, yelçəkən yerdən aralı qoymuşdular. Dəhlizdə göy fənər yanırdı. Bütün gecəni qatar yüksək sürətlə hərəkət etdi; amerikalı qadının da qəza qorxusundan gözünə yuxu getmədi.

Səhər, Parisə çatmağa az qalmış, əlüzyuyan otağından xeyli gümrah çıxan qadının, gecənin yuxusuzluğuna baxmayaraq, çox sağlam görkəmi vardı – orta yaşlı tipik amerikalı qadını. Qəfəsin örtüyünü açıb, onu günəşli yerdən asandan sonra qadın səhər yeməyi üçün vaqon-restorana getdi. Kupeyə qayıdanda yataqlar artıq yığışdırılmış, çarpayılar qatlanıb oturacağa çevrilmişdi; sarıbülbül özünü açıq pəncərədən süzülən gün işığına verib lələklərini çırpırdı; qatar Parisə yaxınlaşmaqdaydı.

– Günəşdən əcəb xoşallanır, – qadın dedi. – İndi oxuyacaq. Sarıbülbül silkinib lələklərini təmizləməyə başladı.

– Mən quşları həmişə sevmişəm, – qadın sözünə davam elədi. – Bunu evə, öz qızıma aparıram... Bax ha, oxudu.

Quş cikkildəyib boğazının tüklərini qabartdı; sonra başını aşağı sallayıb dimdiyini lələklərinin arasına soxdu. Qatar körpüdən keçib tər-təmiz meşəliklə Parisə doğru irəlilədi; bir-birinin ardınca sıralanmış şəhərtrafi qəsəbələr görsənməyə başladı. Şəhərə bitişik olan bu qəsəbələrdə tramvaylar, divarlarda Bell Jardinyerin, Dübonnenin, Pernonun iri-iri reklam afişaları vardı. Qatar nəyin yanından ötüb keçirdisə, hamısı miskinləşir, sanki ac-yalavac görünürdü.

Mən əvvəlcə amerikalı qadının arvadımla söhbətinə qulaq verməmişdim.

– Sizin əriniz də amerikalıdır? – qadın soruşdu.

– Bəli, – arvadım ona cavab verdi. – Biz ikimiz də amerikalıyıq.

– Mən sizi ingilis bilirdim.

– Yox-yox, – arvadım dedi.

– Bəlkə bu sizə ona görə belə görünüb ki, mən çiyinbağı taxıram? – mən söhbətə qarışdım.

Qadın məni eşitmədi; o, tamamilə kar idi, danışanı yalnız dodaqlarının tərpənişindən anlayırdı, mənə danışarkən ona yox, pəncərəyə baxırdım.

Amerikalı qadın arvadımla danışmağa davam elədi.

– Sizin amerikalı olduğunuza elə sevinirəm ki. Ən yaxşı örlər amerikalı kişilərinəndən çıxır. Bilirsiniz, bunun ucbatından biz Avropanı tərk etməli olduq. Mənim qızım Vevedə bir əcnəbiyə vuruldu. – Qadın susdu. – Onlar bir-birini dəlicəsinə sevirtilər. – Qadın yenə susdu. – Əlbəttə ki, mən qızı ordan apardım.

– İndi qızımızda vurğunluq keçibmi? – arvadım soruşdu.

– Düşünürəm, – amerikalı qadın cavab verdi. – Qız dilinə heç nə vurmur, yuxusu da qaçır; bir qırıq yatmır. Nə illah eləsəm də, heç nəyə həvəs göstərmir. Hər şeyə biganə olub. Mən axı yol verə bilməzdim ki, əcnəbiyə ərə getsin. – Yenə bir anlığa susdu. – Dostlarımızdan biri mənə belə deyib ki, əcnəbi amerikalı qız üçün yaxşı ər ola bilməz; mümkün deyil.

– Elədir, – arvadım dedi, – düşünürəm ki, ola bilməz.

Qadın mənim arvadımın paltosunu təriflədi, – məlum oldu ki, heç demə, düz iyirmi ildir öz paltarlarını Sent-Onore küçəsindəki həmin o atelyedəncə sifariş edirmiş. Atelyədə amerikalı qadının bədən ölçüləri, həmçinin zövqünə bələd olan və onunçün seçdiyi geyimləri birbaşa Amerikaya göndərən tanış *vendeuse*¹ var. Bağlamalar qadının Nyu-Yorkun mərkəzindəki evinin yaxınlığında yerləşən poçt şöbəsinə daxil olur. Poçt şöbəsində bağlamaları açırlar ki, qiymətini müəyyən etsinlər. Rüsüm çox da yüksək deyil, çünki qızıl ilmələrsiz, bəzək-naxışsız geyimlər, adətən, sadə olur və çox da baha görünmür. Terezadan, hazırkı *vendeusedən* qabaq Ameli adlı başqa bir *vendeuse* varmış; iyirmi il ərzində satıcılar elə cəmisi bu iki nəfər olub. Heç *couturier*² də dəyişməyib, bütün bu illərdə eyni adam öz işində qalıb. Amma qiymətlər qalxıb. Düzdür, hazırkı məzənnə ilə götürəndə bu çox da böyük artım deyil. İndi isə onlarda qızının da ölçüləri var. Qızı daha böyük qızıdır və indən sonra ölçüləri çətin ki, dəyişsin.

Qatar Parisə yaxınlaşdı. Əlavə bərkitmələr yerlə tənləşmişdi, amma burda ot heç cür boy atmırdı. Yollarda çoxlu-çoxlu qatarlar dayanmışdı: həm qəhvəyi rəngli taxta vaqon-restoranlar, həm də qəhvəyi rəngli taxta yataq vaqonları. Əgər qatarlar əvvəlki qayda ilə saat beş tamamda yola düşürdüsə, onda bu vaqonlar İtaliyaya yollanmalıydılar; onların üzərindəki lövhəcikdə “Paris – Roma” yazılmışdı. Bir də oturacaqları damda quraşdırılan şəhərrətrafi rabitə vaqonları – əgər hər şey əvvəlki kimi qalmışdısa, onda bu vaqonlar gündə iki dəfə ağzınacan dolu olur. Ətrafda evlərin ağ divarları və saysız-hesabsız pəncərələr gözə dəyirdi; hamısı da miskin, hamısı da cılız.

– Amerikalılar – ən yaxşı ərlərdir. Bax elə buna görə də yalnız amerikalı kişiyyə ərə getmək lazımdır, – mən çamadanları çıxararkən qadın mənim arvadıma deyirdi.

¹ *Satıcı qız (fransızca).*

² *Dərzi (fransızca).*

– Siz Vevedən çoxdan getmisiniz? – arvadım ondan soruşdu.

– Payızda iki il olacaq. Bax qızıma kanarya quşunu hədiyyə aparıram.

– Bəs o cavan adam isveçrəli idi?

– Hə, – qadın cavab verdi. – Özü də çox yaxşı bir ailədən. Gələcək mühəndis. Onlar elə orda, Vevedə tanış olmuşdular, bir xeyli müddət görüşüb gəzmişdilər.

– Mən Veveni yaxşı tanıyıram, – arvadım dedi. – Biz öz bal ayımızı orda keçirmişik.

– Doğrudanmı? Yəqin çox yaxşı olub. Amma mənim heç ağılıma da gəlməzdi ki, qızım ona vurulacaq.

– Veve qiyamət yerdir, – arvadım dedi.

– Hə, – amerikalı qadın təsdiqlədi. – Bəs necə?! Siz orda harda qalırdınız?

– Biz “Üç tac”da qalırdıq, – arvadım cavab verdi.

– Yaxşı, qədimi oteldir, – amerikalı qadın təsdiqlədi.

– Hə, – mənim arvadım dedi. – Bizim çox yaxşı otağımız vardı, payızda oralar qiyamət idi.

– Siz orda payızda olmusunuz?

– Hə, – mənim arvadım dedi.

Biz qəzaya uğramış üç vaqonun yanından keçdik. Vaqonların divarları sınıb-dağılmış, damları əzilib yastılanmışdı.

– Ora baxın, – mən dedim, – burda qəza baş verib.

Amerikalı qadın pəncərəyə boylandı; axırıncı vaqonu gördü və dedi:

– Bütün gecəni mən elə bundan qorxurdum. Hərdən ürəyimə çox pis şeylər damır. Bir də heç vaxt gecə ekspresiylə yola çıxmaram. Axı başqa qatarlar da var; asta-asta gedən rahat gündüz qatarları qəhətə çıxmayıb ki.

Bu vaxt qatar Lion vağzalının örtüyü altına daxil olub dayandı, yükdaşıyanlar pəncərələrə tərəf qaçırdılar. Mən çamadanları pəncərədən çölə uzatdım. Sonra biz tutqun işıqlandırılmış

uzun platformaya çıxdıq; burda amerikalı qadın özünü Kukun üç agentindən birinin ixtiyarına verdi. Agent ona dedi:

– Bir dəqiqə, madam, qoy sizin soyadınızı tapım.

Yükdaşıyan arabanı gətirib çamadanları ora yüklədi və biz amerikalı qadınla görüşüb xudahafizləşdik. Kuk agenti makinada çap olunmuş bir topa kağızın arasında artıq onun soyadını tapmışdı və tapandan sonra vərəqləri təzədən cibinə soxmuşdu.

Biz yükdaşıyanın arxasına düşüb qatarın böyrüylə, uzun asfalt platforma boyunca irəli addımlayırdıq. Platformanın axırına çatanda, çıxışda nəzarətçi biletləri bizdən götürdü.

Biz Parisə boşanma prosesini başlamaq üçün qayıtmışdıq.

ALP İDİLLİYASI

Dərəyə həтта sübh tezdən düşmək də isti idi. Çiynimizdəki xizəklərin donu gündən əriyir və quruyurdu. Dərədə yaz hələ təzəcə başlamışdı, amma günün istisi artıq adamı yandırır-
dı. Biz kürəyimizdəki çanta və xizəklərlə yüklənib Qoloturpa tərəf yol ölçürdük. Yanından keçdiyimiz qəbristanlıqda dəfn mərasimi elə indilərdə başa çatmışdı. Qəbristanlıqdan çıxan pastor bizim tuşumuza çatanda mən “Grüss Gott”¹ deyib onunla salamlışdım. Pastor yüngülcə təzimlə kifayətləndi.

– Qəribədir ki, pastorlar adama heç vaxt cavab vermirlər,
– Con dedi.

– Mən elə bildim “Grüss Gott” demək onunçün xoş olacaq.

– Onlar heç vaxt adama cavab vermirlər, – Con dedi.

Biz yolun ortasında dayanıb kilsə gözətçisinin təzə məzarını necə torpaqlamasına baxdıq. Gözətçinin yanında uzunboğaz dəri çəkmələr geymiş qarasaqqal kəndli dayanmışdı. Gözətçi işləməyə ara verib belini dikəltdi. Uzunboğaz çəkməli kəndli kürəyi onun əlindən alıb qəbri doldurmağa, torpağı hamarlamağa başladı; elə bil ləklərə tökdüyü peyini hamarlayırdı. May səhəri elə işıqlıydı, elə günəşliydə ki, təzə qəbir son dərəcə mənasız görünürdü; adam inanmırdı ki, kimsə ölə bilər.

– Təsəvvür elə ki, belə bir səhərdə səni dəfn edirlər, – mən Cona dedim.

– Yaxşı heç bir şey yoxdur.

– Hə, – mən dedim, – amma hələ ki, bu tələb olunmur.

Biz şəhər evlərinin yanından keçib yolla irəli, mehmanxanaya doğru irəlilədik. Bütün ayı Silvrettada xizəklə gəzmişdik

¹ *Salam (almanca).*

və indi dərədə olmaq ürəyimizcə idi. Orada biz doyunca xizək sürmüşdük, amma oralara artıq yaz gəlmişdi – qar Silvrettada yalnız səhər tezdən, bir də axşama yaxın bərk olurdu. Qalan vaxtlar günəş imkan vermirdi. Biz hər ikimiz günəşdən yorulmuşduq. Bilmirdik onun əlindən harda qaçıb gizlənək. Yalnız buzlağın yanındakı qayalığın çıxıntısı altında sıralanmış qayalardan və komadan kölgə düşürdü, kölgəlikdə isə tərlənmiş mələfələr donub qaxaca dönürdü. Komanın qarşısında qara eynəksiz oturmaq mümkün deyildi. Gün altında qapqara qaralmaq əcəb xoşumuza gəlirdi, intəhası günəş adamı əməlli-başlı yorur, din-cəlməyə imkan vermirdi.

Mən qardan can qurtardığıma da sevinirdim. Silvrettada baharın gəlişi artıq özünü çox kəskin şəkildə hiss etdirirdi. Xizək məni bir az təngə gətirmişdi. Biz dağlarda çox, qədərindən çox qalmışdıq. Ağzımda içdiyimiz ərgin qar suyunun tamı vardı; biz bu suyu daxmaların dəmir damlarından yığırdıq. Xizək barəsində düşündə mən bu tamdan heç cür can qurtara bilmirdim. Sevinirdim ki, dünya təkcə xizəklərin mövcudluğundan ibarət deyil; həm də ona sevinirdim ki, uca dağlara bivaxt gəlmiş erkən yazdan qurtulub özümü dərədəki may səhərinə çatdırmışam.

Mehmanxana sahibi artırmadakı kətildə oturub yırğalanırdı; aşpaz da onun yanında əyləşmişdi.

– Xizəkçilərə eşq olsun! – sahib dedi.

– Salam! – biz ona cavab verdik; xizəkləri divara söykəyib çantaları çiyimizdən çıxartdıq.

– Yuxarılarda yaxşı idi?

– Əla idi. Amma günəş qədərindən çox oldu.

– Hə, bu vaxtlar gün işığı yamanca bol olur.

Aşpaz artırmada qaldı, mehmanxana sahibi isə bizimlə evə girdi; kontoru itələyib açdı və ordan bizim poçtumuza çıxartdı – bir dəstə məktub, bir neçə də qəzet.

– Gəlsənə pivə içək, – Con dedi.

– İçək. Amma havada yox, elə burda içək.

Mehmanxana sahibi iki şüşə pivə gətirdi və biz öz pivəmizi məktubları oxuya-oxuya içdik.

– Bəlkə yenə içək? – Con soruşdu.

Bu dəfə pivəni xidmətçi qız gətirdi; şüşələrin ağzını açanda gülümsünüb dedi:

– Məktublar yaman çoxdur.

– Hə. Çoxdur.

– *Prosit!*¹ – qız boş şüşələri götürüb otaqdan çıxdı.

– Mən artıq pivənin dadını unutmuşam.

– Mənsə yox, – Con dedi. – Orda, daxmada mən bu dadı çox tez-tez xatırlayırdım.

– Hə, – mən dedim, – nəhayət ki, özümüzü ona yetirdik.

– Heç nəyi ifrat dərəcədə elmək olmaz.

– Olmaz. Biz orda yaman çox qaldıq.

Günəş şüaları açıq pəncərəni işıqlandırır və masa üzərindəki pivə şüşələrinin ortasından keçirdi. Şüşələr yarıyacaq boşalmışdı. Şüşələrdəki pivə çox da köpüklənməmişdi, çünki soyuq idi. Onu hündür qədəhlərə süzəndə isə köpük yuxarı qalxır və qədəhlərin qırağını üzük kimi dövrəyə alırdı. Mən pəncərədən bayıra, ağaran yola baxırdım. Yolun qırağındakı ağaclar toza bulaşmışdı. Daha o tərəfdə yaşıl düzənlik və xırda çaylar görənirdi. Çayın sahilində, ağacların arasında taxtakəsən maşın vardı. Təkərli maşının bir tərəfi açıq idi və mən uzun tiri, heç kəsin istiqamətləndirmədiyini aşağı-yuxarı enib qalxan mişarı görürdüm. Yaşıl sahədə dörd alaqarğa gəzişirdi; biri də ağacda oturub onlara baxırdı.

Artırmada oturmuş əspaz durub dəhlizdən mətbəxə keçdi. Burada, otaqda isə günəşin şüaları masa üzərindəki stəkanları dəlib keçirdi. Con masaya dirsəklənib oturmuşdu və başını əlləri arasına almışdı.

Mən artırmının pilləkəniylə yuxarı qalxan iki kişini pəncərədən gördüm. Qapı açıldı və onlar içəri girdilər. Kişilərdən

¹ Nuş olsun! (*almanca*).

biri ayaqlarında uzunboğaz çəkmə olan həmin o saqqallı kəndli, o biri isə – kilsə gözətçisi idi. İkisi də keçib pəncərənin böyründəki balaca stolun arxasında oturdu. Xidmətçi qız daxil olub onların stolunun yanında dayandı. Kəndli, deyəsən, qızı görmədi. O, əllərini masanın üstünə qoymuşdu; əynində dirsəkləri yamaqlı köhnə əsgər gödəkçəsi vardı.

– Nə içəcəyik? – gözətçi ondan soruşdu. Kəndli cavab vermədi; sanki onu eşitməmişdi.

– Sən nə içmək istəyirsən? – gözətçi bir də soruşdu.

– Şnaps, – kəndli cavab verdi.

– İki yüz əlli qram da qırmızı, – kilsə gözətçisi dedi.

Xidmətçi qız sifariş olunanları gətirdi və kəndli öz şnapsını içdi. O, pəncərəyə baxırdı. Gözətçi ona göz qoyurdu. Con başını qaldırmadı; o yatmışdı.

Mehmanxana sahibi daxil olub onların masasına yaxınlaşdı; yerli dialektdə nəsə dedi və gözətçi ona cavab verdi. Kəndli hələ də əvvəlki kimi pəncərəyə baxırdı. Mehmanxana sahibi otaqdan çıxdı. Kəndli ayağa qalxdı, portmanatından on min kronluq kağız pul çıxardıb əlində tutdu. Xidmətçi qız masaya yaxınlaşdı.

– Hamısını burdan çıxım? – qız soruşdu.

– Hamısını burdan çıx, – kəndli cavab verdi.

– Çaxırın pulunu mən özüm verəcəm, – gözətçi dedi.

– Hamısını burdan çıx, – kəndli dediyini təkrar elədi.

Qız əlini önlüyünün cibinə saldı, oradan bir ovuc sikkə çıxartdı və pulun qalığını sayıb qaytardı. Kəndli durub otaqdan çıxdı. Qapı onun arxasınca bağlanan kimi mehmanxana sahibi otağa qayıtdı və gözətçi ilə nə barədəsə danışmağa başladı. Sonra keçib masa arxasında oturdu. Onlar yerli ləhcədə danışdılar. Gözətçi arabir altından-altından gülür, həmsöhbəti isə ikrahla üz-gözünü turşudurdu. Gözətçi bəstəboy adamdı; bığları da vardı. Sonra o, ayağa qalxdı, başını pəncərədən çölə çıxardıb yola baxdı və dedi:

– Odur ey, gedir.

– “Edelveys”ə?

– Hə.

Onlar bir az da danışdılar, sonra mehmanxana sahibi qalxıb bizim masamıza yaxınlaşdı. O, ucaboy adam idi; qocalmışdı artıq. Yuxulamış Cona baxıb dedi:

– Görünür, yorulub.

– Hə, – mən dedim. – Biz yuxudan erkən durmuşuq.

– Naharı bir azdan edəcəksiz?

– Elə indi də olar. Nə var yeməyə?

– Nə istəsiniz. Kartoçkanı bu dəqiqə sizə gətirərlər.

Xidmətçi qız menyunu gətirdi; menyü kartoçkanın üstündə mürəkkəblə yazılıb taxta çərçivəyə salınmışdı. Con oyandı.

– Bu da sənə Speisekarte, – mən Cona dedim. Con üzümə baxdı; onun yuxusu hələ dağılmamışdı.

– Bəlkə bizimlə içəsiniz? – mən mehmanxana sahibindən soruşdum; o, keçib masanın arxasında əyləşdi.

– Bu kəndlilər xalis heyvandırlar, – dedi.

– Biz şəhərə çatarkən bunu artıq dəfn mərasimində gördük.

– O, arvadını basdırırdı.

– Belə söylə!

– Qanmazın yekəsidir. Kəndlilərin elə hamısı heyvandır.

– Heyvan niyə olurlar ki?

– Ağlasığan iş deyil, yox, heç inanılası deyil onun əhvalatı.

– Danışın görək.

– Sadəcə, inanılası deyil. – Mehmanxana sahibi dediyini bir də təkrar söyləyib kilsə gözətçisinə tərəf döndü. – Frans, bəri gəl.

Kilsə gözətçisi çaxır şüşəsini və stəkanı da götürüb gəldi. Mehmanxana sahibi bizi göstərib dedi:

– Bu cavanlar Visbadenerhyuttədən indicə qayıdıblar.

Biz gözətçiylə salamlayıb soruşduq:

– Siz nə içəcəksiniz?

– Heç nə, – o, barmağıyla “yox” işarəsi verdi.

– Bəlkə daha bir iki yüz əlli qram?

- Olsun.
- Siz ləhcəni anlayırsınız? – mehmanxana sahibi soruşdu.
- Yox.
- Nə məsələdir ki? – Con məndən soruşdu.
- İndi o bizə həmin kəndlinin əhvalatını danışacaq; biz şəhərə girəndə qəbiri torpaqlayan kəndlini deyirəm.
- Mən, onsuz da, heç nə başa düşmürəm, – Con dedi. – Onlar çox tez-tez danışirlar.
- O bu gün arvadını basdırmağa gəlmişdi, – mehmanxana sahibi dedi. – Qadın noyabrda ölüb.
- Dekabrda, – gözətçi düzəliş verdi.
- Bunun dəxli yoxdur. Hə, deməli, arvadı dekabrda ölüb, o da bu barədə icmaya xəbər verib.
- Dekabrın on səkkizində, – gözətçi əlavə elədi.
- Amma qar əriməyincə o, meyiti gətirib basdırma bilmirdi.
- Onlar Paznaunun o tərəfində yaşayır, – gözətçi dedi. – amma bizim kilsə icmasına aiddilər.
- O, meyiti heç cür gətirə bilmirdi? – mən soruşdum.
- Yox, bacarmırdı, qarın əriməsini gözləyirdi, – mehmanxana sahibi bildirdi. – Qar əriməyincə gətirə bilmirdi. Onların yaşadıkları yerdən bu üzə yalnız xizəklə keçmək mümkündür. Bax o da bu gün gətirib ki, basdırın. Amma pastor meyitin üzünə baxanda nə görübsə, dəfn etmək istəməyib. Ardını özün danış, – o, gözətçiyə dedi, – amma öz dilində danışma, elə danış ki, hamı başa düşsün.
- Çox gülməli alındı, pastor heç bilmirdi neyləsin, – gözətçi danışmağa başladı. – Ölüm haqqında şəhadətnamədə deyilirdi ki, qadın ürəktutmadan vəfat edib. Arvadın ürəyinin nasaz olmasını biz hamımız bilirdik. Hərdən kilsədə halı lap pisləşirdi. Son vaxtlar heç ibadətə də gəlmirdi. Dağı aşa bilmirdi. Pastor ədyalı çəkib meyitin üzünə baxanda, orda nə gördüsə, Olzdan soruşdu:
- Öləndə çox əziyyət çəkdi?

Olz belə cavab verdi ki, yox. Mən evə gələndə gördüm ki, çarpayıda çəpinə uzanıb ölüb. Pastor meyitə bir də göz gəzdirdi; görünür, nəsə xoşuna gəlməmişdi.

– Bəs nədən onun üzü bu kökə düşüb?

– Bilmirəm, – Olz dedi.

– Sən yaxşı-yaxşı fikirləş, bəlkə yadına düşdü, – pastor bunu deyib ədyalı örtdü. Olz heç bir cavab vermədi. Pastor diqqətlə Olza, Olz da pastora baxdı.

– Siz bunu bilmək istəyirsiniz? – Olz soruşdu.

– Mən bunu bilməliyəm, – pastor ona cavab verdi.

– Bax ən maraqlı yeri burdan başlanır, – mehmanxana sahibi bildirdi. – Qulaq asın. Danış, Frans.

Gözetçi sözünə davam elədi.

– Hə, bax belə, – Olz pastora dedi. – Arvad öldü, mən icmaya xəbər verdim, sonra aparıb onu dama, doğrayıb yığdığım odun cərgəsinin üstünə qoydum. Sonra mənə odun lazım oldu. Arvad artıq tamam qurumuşdu, mən də onu götürüb divara söykədim. Ağzı açıq idi, axşam mən odun mişarlamaq üçün dama gələndə fanarı ondan asdım.

– Sən niyə belə elədin? – Pastor soruşdu.

– Bilmirəm, – Olz cavab verdi.

– Bunu tez-tez eləyirdin?

– Hər dəfə axşamlar damda işləyərkən belə eləyirdim.

– Çox pis hərəkət eləmişən, – pastor ona dedi. – Sən öz arvadını sevirdin?

– Sevirdim, əlbəttə, sevirdim. Mən onu çox sevirdim.

– Siz hamısını başa düşdünüz? – mehmanxana sahibi bizdən soruşdu. – Siz onun arvadı haqqında hər şeyi başa düşdünüz?

– Demək olar ki, başa düşdük.

– Bəs nahar eləməyək? – Con soruşdu.

– Sifariş ver, – mən ona dedim və mehmanxana sahibindən soruşdum: – Siz buna inanırsız? Düşünürsüz ki, bu gerçəkdir?

– Əlbəttə gerçəkdir, – mehmanxana sahibi cavab verdi. –
Bu kəndlilərin hamısı xalis heyvandır.

– Bəs o hara getdi?

– Başqa meyxanaya. “Edelveys”ə.

– O mənimlə içmək istəmədi, – Frans dedi.

– Mənimkində içmək istəmədi, çünki Frans onun arvadının əhvalatından xəbər tutub, – mehmanxana sahibi bildirdi.

– Qulaq as, – Con dedi, – bəs nahar eləməyək?

– Eləyək, – mən ona cavab verdim.

TƏQİB YÜRÜŞÜ

Vilyam Kembell birbaşa Pitsburqdan start götürməklə estrada truppası ilə birgə velosiped yürüşündə iştirak etmişdi. Bu yarışmada – velosiped ötürməsində yürüşçülər bir-birinin ardınca eyni intervalla start götürürlər. Onlar çox sürətlə hərəkət edirlər, çünki ara məsafəsi, adətən, qısa olur və əgər kimsə sürəti azaltsa, sürəti azaltmayan digər yürüşçülər startda onları ayıran vaxtın əvəzini çıxırlar. Elə ki, arxadan gələn irəlidi gedənlə tənləşir və onu ötüb keçir – həmin yürüşçü yarışmadan çıxır; velosipeddən düşüb şoseni tərk edir. Ötmə baş verməyəndə isə startdakı distansiya məsafəsini hamıdan daha çox artırmış yarışçı qalib hesab olunur. Yarışmada yalnız iki nəfər iştirak etdikdə ötmə daha çox altıncı mildən sonra baş verir. Estrada truppası Vilyam Kembelli Kanzas-Sitidə haqladı.

Vilyam Kembell fikirləşirdi ki, düz Sakit okeanın sahili-nəcən estrada truppasından ən azı bir qədər öndə gedəcək. Təşkilatçı qismində estrada truppasını qabaqladığı müddətdə ona məvacib verirdilər. Estrada truppası gəlib çatanda Vilyam Kembell yataqda idi; truppasının direktoru onun nömrəsinə daxil olanda o, çarpayıda uzanmışdı, direktor gedəndən sonra isə Vilyam Kembell qərara gəldi ki, indi daha ayağa qalxmağa heç bir lüzum yoxdur. Kanzas-Sitidə hava soyuq idi və o, küçəyə çıxmağa tələsmirdi. Kanzas-Siti xoşuna gəlməmişdi.

Vilyam Kembell əlini çarpayının altına soxdu, şüşəni çıxarıb bir az içdi; viski onun mədəsini sakitləşdirdi. Estrada truppasının direktoru mister Terner isə içməkdən imtina elədi.

Vilyam Kembellin mister Ternerlə söhbəti bir qədər qəribə alındı. Mister Terner nömrənin qapısını döyəndə Vilyam

Kembell “hə” dedi; içəri girən mister Turner stulun üstünə atılmış bir topa paltar, ağzıaçıq çamadan, çarpayının yanındakı kətilin üzərində viski şüşəsi, bir də başını ədyala bürümüş kiminsə yataqda uzandığını gördü.

– Mister Kembell, – estrada truppasının direktoru dilləndi.

– Məni işdən azad etməyə sizin hüququnuz yoxdur, – ədyalın altından Vilyam Kembellin səsi eşidildi; mələfənin altı isti, təmiz, həm də intim idi. – Məni işdən azad etməyə təkcə elə o səbəbdən hüququnuz yoxdur ki, mən velosipeddən düşdüm.

– Sən keflisən, – mister Turner dedi.

– Hə, əlbəttə, – Vilyam Kembell parçanı dodaqlarıyla duya-duya sözlərini mələfəyə dedi.

– Sən qanmazsan, – mister Turner elektrik işığını söndürdü; işıq bütün gecəni yanmışdı. İndi səhər saat on idi. – Sərxoş qanmaz. De görüm, sən bu şəhərə haçan gəlmişən?

– Bu şəhərə mən dünən axşam gəlmişəm, – Vilyam Kembell ağzını mələfəyə dirəmiş halda cavab verdi; o, mələfə arasından danışmağın əcəb xoş olduğunu anlamışdı. – Siz heç vaxt mələfə altından danışmamısınız ki?

– Boşla bu zarafatları. Burda gülməli bir şey yoxdur.

– Mən zarafat eləmirəm, sizinlə mələfənin altından danışırım. Sadəcə, özümçün çərənləyirəm, vəssalam.

– Məhz çərənləyirsən; ağzına nə gəldi, danışsən.

– Siz gedə bilərsiniz, mister Turner, – Kembell dedi. – Mən daha sizinlə işləmirəm.

– Şükür ki, heç olmasa bunu bilirsən.

– Mən çox şeylər bilirəm, – Vilyam Kembell mələfəni aşağı çəkib başını çölə çıxartdı və mister Turnerə baxdı. – O qədər şeylərdən xəbərdaram ki, hətta sizin üzünü də baxa bilərəm. Mənim nələri bildiyimi eşitmək istəyirsiniz?

– Yox.

– Lap yaxşı, – Vilyam Kembell dedi. – Ona görə ki, əslində, mən heç nə bilmirəm. Bunu elə-belə dedim. – O, yenə mələfəni üzünə çəkdi. – Burda, mələfənin altında elə yaxşıdır ki!

Mister Turner çarpayının yanında dayanmışdı. O, yaşlı adam idi; qarnı qabağa çıxmışdı, keçəldi, özü də bu dəqiqə kalkan işləri vardı; işi başından aşırdı.

– Billi, pis olmazdı ki, sən burda qalıb müalicə kursu keçəsən, – o dedi. – İstəsən, mən bunu düzüb-qoşa bilərəm.

– Mən heç bir müalicə almaq istəmirəm, – Vilyam Kembell qəti cavab verdi. – Kurs keçməyə zərrə qədər də həvəsim yoxdur. Mən bütün həyatım boyu hər şeydən razı olmuşam.

– Bu, səndə çoxdandır?

– Bu nə sualdı belə? – Vilyam Kempell mələfənin arasından nəfəsini içinə çəkib buraxdı.

– Billi, sən çoxdan içirsən?

– Nə olub ki?! Mən bəyəm pis işlədim?

– Yox ey, Billi, yox! Mən, sadəcə, soruşuram. Deyirəm, sən çoxdan içirsən?

– Bilmirəm. Amma mənim canavarım qayıdıb. – O, dilini mələfəyə toxundurdu. – Artıq bir həftədir ki, canavarım mənimlədir.

– Yalan deyirsən!

– Yo-ox! Mənim əziz canavarım. Ağzımı şüşəyə yaxınlaşdıran kimi keçir qapının o üzünə. Spirtin iyinə dözə bilmir. Mənim zavallı canavarım. – O, mələfəni diliylə dairəvi şəkildə yaladı. – Mənim qəşəng canavarım! Heç bir tikə də dəyişməyib. Elə həmin gündür, necə vardi, o cür.

Vilyam Kembell gözlərini yumdu; nəfəsini dərinədən içəri çəkdi.

– Sənə müalicə olunmaq lazımdır, – mister Turner dedi. – Get Kili müalicəxanasına. Peşman olmazsan. Ora pis deyil.

– Kili şəhəri. Bu şəhər Londondan çox da uzaq deyil.

O, yenə gözlərini yumdu, sonra açdı; kirpikləri mələfəyə toxundu.

– Mələfəciklərdən xoşum gəlir, – Vilyam Kembell dedi və mister Turnerin üzünə baxdı. – Qulaq as, sən elə düşünürsən ki, mən kefliyəm?

– Bəs necə?! Əlbəttə ki, keflisən!

– Elə şey yoxdur.

– Sən sərxoşsan, səndə artıq içkinin qarabasmaya keçməsi də olub.

– Yox, – Vilyam Kembell mələfəni başına çəkdi və “mənim qəşəng mələfəciyim” deyib sanki onu nəfəsiylə zərifcə sığalladı. – Mənim gözəlim. Mələfəcik, de görüm, sən məni sevirsən? Bunun haqqı nömrənin qiymətinə daxildir. Yaponiyada olduğu kimi. Yox. Qulaq as, Billi, mənim əziz “Sürüşkən Billim!” İndi sən mat qalacaqsan. Mən sərxoş deyiləm. Mən xirt-dəyəcəm doymuşam.

– Boşla görüm, – mister Terner dedi.

– Bax, – Vilyam Kembell mələfənin altında pijamanın sağ qolunu irəli uzatdı, sonra sağ əlini ədyaldan çölə çıxartdı. Qolunda biləyindən dirsəyinəcən tünd göy rəngli xırda iynə yerlərini dövrələyən göyümtül ləkəciklər vardı. Ləkələr, demək olar ki, ard-arda düzülmüşdü. – Bax, tamaşa elə. Bu mənim yeni nailiyyətimdir. İndi mən nadir hallarda içirəm, özü də çox az. Yalnız canavarı otaqdan qovmaq üçün.

– Bunu da müalicə edirlər, – Sürüşkən Billi Terner dedi.

– Yox, – Vilyam Kembell cavab verdi. – Bizi heç nədən müalicə etmirlər.

– Belə olmaz axı, Billi. Adam gözü baxa-baxa öz üstündən qələm çəkməz.

Mister Terner yaxınlaşıb onun çarpayısının qırağında oturdu.

– Mələfəmdən muğayat ol! – Vilyam Kembell dedi.

– Billi, lap tutaq ki, bəxtin gətirməyib. Yəni, doğrudanmı buna görə bu yaşda öz üstündən qələm çəkmək, bədəni hər cür mürdar şeylərlə doldurmaq lazımdır?!

– Qanun icazə vermir? Sən bunu deyirsən?

– Mən qanundan danışmıram, ondan danışmıram ki, bunu özündə dəf eləmək lazımdır.

Billi Kembell dodaqlarını və dilini nəvazişlə mələfəyə sürtüb “Mənim əziz mələfəciyim, – dedi, – mən bu mələfəni öpə bilərəm, eyni vaxtda da onun arasından hər şey görünür”.

– Di bəsdi öz mələfəciyindən danışdın. Bu çirkaba batmaq, bu murdarlığa yaxa tanımaq olmaz, Billi.

Vilyam Kembell gözlərini yumdu; ürəkbulanması asta-asta başlamaqdaydı. Bilirdi ki, bu, öyüməklə yüngülləşən deyil, əksinə, əgər bir tədbir görməsən, getdikcə güclənəcək. Bax mister Ternərə içkini də elə bu vaxt təklif elədi, o isə boyun qaçırdı. Vilyam Kembell şüşədən bir az içdi. Bu yalnız müvəqqəti yüngüllük gətirə bilirdi. Mister Turner ona altdan-altdan diqqətlə göz qoyurdu. Truppanın direktoru nömrədə lazım olduğundan xeyli çox oturmuşdu – görülməsi o qədər işi vardı ki. Bütün ömrünü narkomanların arasında keçirməsinə baxmayaraq, narkotiklər onu dəhşətə gətirirdi. Vilyam Kembellə isə münasibəti yaxşı idi və onu tək qoymaq istəmirdi. Onun halına ürəkdən acıyırdı və düşünürdü ki, müalicə kursunun Vilyam Kembellə mütləq köməyi dəyər. Kanzas-Sitidə bunun müalicəsinin olduğunu bilirdi. Amma indi ona getmək lazım idi və mister Turner ayağa qalxdı.

– Qulaq as, Billi, – Vilyam Kembell dedi. – Qulaq as, görə sənə nə deyirəm. Sənin adına Sürüşkən Billi deyirlər. Ona görə belə deyirlər ki, sən həmişə sürüşürsən. Mənə isə Billi deyirlər, sadəcə, Billi. Çünki mən sürüşməyi bacarmıram. Bacarmıram sürüşməyi, Billi. Heç vaxt da bacarmamışam. Həmişə nəyəsə ilişirəm. Elə ki, buna cəhd edirəm, çalışıram ki, sürüşəm, o dəqiqə – al gəldi! – ilişirəm!

Vilyam Kembell gözünü yumdu.

– Bacarmıram sürüşməyi, Billi, – o dedi. – Bu isə pisdir; heç bilirsən sürüşə bilməmək nə pisdir?!

– Hə, – Sürüşkən Billi Turner cavab verdi.

– Nə “hə”? – Vilyam Kembell ona baxdı.

– Sən dedin ki...

– Yox, – Vilyam Kembell dedi. – Mən heç nə demədim.

Yəqin səhv olub.

– Sən sürüşməkdən dəm vururdun, deyirdin ki...

– Yox, yox. Sürüşmək barədə söhbət gedə bilməz. Sən qu-laq as, Billi, mən sənə bir sirr açım. Sən mələfələri sev. Bilirsən, Billi, fahişələrlə... – Onun dili dolaşdı. – Sən fahişələrlə xudahafiz-ləş, Billi. Fahişələrlə sadəcə gecə, mələfələrlə isə gecəciyəz...

O susdu və başını mələfənin altına soxdu.

– Mən getməliyəm, – Sürüşkən Billi Terner dedi.

– Fahişələrlə fırlansan, mütləq tutacaqsan, mütləq ilişə-cəksən, – Vilyam Kembell dedi. – Onlarla yalnız gecə, amma...

– Sən artıq bunu demisən.

– Nə demişəm?

– Gecə və gecəciyəz barədə.

– Hə, düzdü. Mələfəni sevsən... – O, nəfəsini mələfəyə verib burnunu ona sildi. – Onların barəsində mən hələ heç nə bilmirəm. Bu mələfəciklə mən hələ təzə-təzə başlamışam.

– Mən gərək gedəm, – mister Terner dedi. – Kalan işim var.

– Neyləmək olar, buyuracaqsız, – Vilyam Kembell ona dedi. – Getmək hamıya lazımdır.

– Yaxşı, mən getdim.

– Get.

– Sən necəsən, Billi, yaxşısan?

– Ömrümdə belə yaxşı olmamışam.

– Doğrudan, yaxşısan?

– Çox yaxşıyam. İşində ol. Mən hələ bir az da uzanacam.

On iki üçün duraram.

Amma mister Terner günorta üstü onun nömrəsinə gələn-də Vilyam Kembell yatmışdı; mister Terner isə həyatda məhz nəyi qiymətləndirməyin lazım olduğunu bilənlərdən sayıldığı üçün onu yuxudan oyatmadı.

BU GÜN CÜMƏDİR

Gecə saat on birdə çaxır zirzəmisində üç romalı əsgər. Divar boyunca düzülmüş çaxır çəlləkləri. Taxta piştaxtanın arxasında yəhudi-meyxanaçı.

Romalı əsgərlərin üçü də yüngülcə dəmləniblər.

Birinci romalı əsgər. Qırmızıdan içmisən?

İkinci romalı əsgər. Yo-ox, qırmızıdan içməmişəm.

Birinci əsgər. Sən bir dadına bax.

İkinci əsgər. Hə, kamrad, bizə qırmızıdan süz.

Yəhudi-meyxanaçı. Buyurun, centlmenlər. Məmnun qalacaqsınız. (*Gil bardağı piştaxtanın üstünə qoyub, onu yaxınlıqdakı çəlləkdən doldurur.*) Yaxşı şərəbdir.

Birinci əsgər. Sən də iç bizimlə. (*Çəlləyin üstündə oturmuş üçüncü romalı əsgərə nəzər salıb.*) Sənə nolub, niyə üz-gözünü turşutmusan?

Üçüncü romalı əsgər. Qarnımda sancı var.

İkinci əsgər. Deməli, su içmisən.

Birinci əsgər. Al, bu qırmızıdan iç.

Üçüncü əsgər. Mən bu iyrənc burdanı¹ içə bilmərəm. O zibildən mənim qarnıma sancı dolub.

Birinci əsgər. Sən buralıqda yaman çox avaralandın.

Üçüncü əsgər. Özüm də bilirəm ki, çox qaldım.

Birinci əsgər. Ey, kamrad, bu centlmenə qarınağ-rısına qarşı bir şey ver. Yəqin səndə nəsə tapılar, elə deyil?

Meyxanaçı. Bəs necə! Buyurun.

¹ *Burda* – bulanıq, dadsız içki.

Üçüncü romalı əsgər meyxanaçının, içinə nəşə qatıb ona uzatdığı parça tərəf uzanır.

Ü ç ü n c ü ə s g ə r. Ey! De görüm, sən bura nə qarışdırmısan – dəvə poxu?

Meyxanaçı. İçin, cənab zabit, için. İçən kimi dərhal yüngülləşəcəksiz.

Ü ç ü n c ü ə s g ə r. Lap zibil də olsa, indikindən betər ola bilməz.

Birinci əsgər. Sən risk elə, nə var ki orda? Kamrad bu yaxınlarda məni də belə sağaltmışdı – elə bil sancını əliylə kəsib atmışdı.

Meyxanaçı. Hə, o vaxt sancı sizi yaman bərk tutmuşdu, cənab zabit. Mən qarınağrısının dərmanını bilirəm.

Üçüncü romalı əsgər parçı birnəfəsə başına çəkir.

Ü ç ü n c ü ə s g ə r. Ya İsa! *(Sifətini qırışdırır.)*

İ k i n c i ə s g ə r. Yaman səs-küy qaldırıblar! Həyəcan isə yalançı həyəcandır.

Birinci əsgər. Nə deyəsən axı! Hər halda, özünü yaxşı saxlamışdı.

İ k i n c i ə s g ə r. Amma yəqin inamını itirməyib, çarmıxdan çıxmağı ağına gətirməyib.

Birinci əsgər. O heç çıxmağa hazırlaşmırdı da. Bu haqda düşünmürdü.

İ k i n c i ə s g ə r. Sən mənə eləsini göstər ki, çarmıxdan qurtulmaq istəməsin.

Birinci əsgər. Sən özün bundan nə başa düşürsən? Yaxşısı budur, kamraddan xəbər al. Kamrad, o, çarmıxdan qaçmaq istəyirdi, yoxsa istəmirdi?

Meyxanaçı. Centlmenlər, mən axı orda olmamışam. Mən belə işlərlə maraqlanmıram.

İ k i n c i ə s g ə r. Qulaq as, mən onları o qədər görmüşəm ki. Burda da görmüşəm, başqa yerlərdə də. Sən mənə elə

birisini göstər ki, dara düşəndə çarmıxdan qaçmaq istəməsin – başa düşdün? Dara düşəndə. Göstər eləsinə, mən özüm ora girərəm.

Birinci əsgər. Yox, o özünü pis saxlamadı, əhsən.

Üçüncü əsgər. Hə, bizi pis vəziyyətdə qoymadı.

İkinci əsgər. Qardaşlar, siz işin nə yerdə olduğunu başa düşürsünüz. Özünü yaxşı saxlamışdı, ya yox – mən bir şey demirəm. Mən deyirəm dara düşəndə. Məsələnin məğzi bundadır. Mismarları vurmağa başladılarmı – bax onda eləsi tapılmaz ki, bacarsa, buna son qoymasın.

Birinci əsgər. Kamrad, bunun sənə dəxli yoxdur?

Meyxanaçı. Yox, cənab zabit, bu mənimçün maraqlı deyil.

Birinci əsgər. Ona baxanda mən sadəcə məəttəl qaldım.

Üçüncü əsgər. Mənim xoşlamadığım bir şey varsa, bu da mıx çalmaqdır. Onlara yəqin pis olur, yaman pis olur.

İkinci əsgər. Mıxlamaq – bu hələ dərdin yarısıdır; ən betəri təzə-təzə dikəldib qaldırmaqdır. *(Hər iki ovcunu yuxarı qaldırıb göstərir.)* Onlar öz ağırlığından asılında. Bax bu yerdə, bu məqamda hövsələ çatmır.

Üçüncü əsgər. Hə, burda nəşə təslim olur.

Birinci əsgər. Mənə nə, bəyəm birinci dəfədir? Onları az görmüşəm? Bu isə, mənə inanın ki, özünü yaxşı saxladı.

İkinci romalı əsgər yəhudi-meyxanaçıya baxıb altdan-alt-dan qımışır.

İkinci əsgər. Dostum, sən də İsa məzhəbindənsən?

Birinci əsgər. İliş ona, iliş. Yaxşı olardı qulaq asaydın ki, sənə nə deyirlər. O, yaxşı duruş gətirdi.

İkinci əsgər. Hə, yenə içəkmi?

Meyxanaçı intizarla onlara baxır. Üçüncü romalı əsgər başını aşağı sallayıb. Onun çox xəstəhal görkəmi var.

Üçüncü əsgər. Mən daha istəmirəm.

İkinci əsgər. İki parç, kamrad.

Meyxanaçı çaxır bardağını bayaqından az doldurub, piş-taxtanın üstünə qoyur. Taxta piştaxtanın arxasından irəli əyilir.

Birinci əsgər. Sən onun arvadını görmüsən?

İkinci əsgər. Hə, mən hətta onun böyründə dayan-mışdım.

Birinci əsgər. Gözəldir.

İkinci əsgər. Mən onunla ondan qabaq tanış ol-muşdum. (*Meyxanaçıya göz vurur.*)

Birinci əsgər. Qabaqlar hara gedirdinsə, ona rast gəlirdin.

İkinci əsgər. Nə cür xeyirxahlıq istəsən, o qadında vardı. Başqasını bilmirəm, amma o, həmin qadına xoşbəxtlik gətirmədi.

Birinci əsgər. Heç özü də xoşbəxtlərdən deyil. Amma əvəzində, bu gün özünü əcəb yaxşı saxladı.

İkinci əsgər. Bəs onun o alçaq dəstəsi hara yox oldu?

Birinci əsgər. Hamısı bir nəfər kimi aradan çıxdı. Ancaq qadınlar onu atmadı.

İkinci əsgər. Qorxaq qorxağın belinə minib. Gö-rəndə ki, onu hara gətiriblər, hə, o saat xudahafiz ki, bəs mənə bu lazım deyil.

Birinci əsgər. Qadınlar isə onu atmadılar.

İkinci əsgər. Hə, qadınlar atmadılar.

Birinci əsgər. Sən gördün mən onu mizraqla necə yortdum?

İkinci əsgər. Belə zarafatlara görə sən haçansa pa-yını alacaqsan.

Birinci əsgər. Axı, niyə də insana belə bir xırda yaxşılıq eləməyəsən? Mən sənə düzünü deyirəm, bu gün onun qabiliyyətinə söz ola bilməzdi.

Meyxanaçı. Centlmenlər, mənim bağlamaq vaxtımdır.

Birinci əsgər. Biz hələ hərəyə birini də içərik.

İkinci əsgər. Buna dəyərmə? Onsuz da adamı tutmur. Neynəyirik, gedək.

Birinci əsgər. Axı rıncını. Hərəyə bir parç.

Üçüncü əsgər (*çəlləyin üstündən qalxaraq*). Yetər, getdik. Bu gün ürəyim bulanır.

Birinci əsgər. Hərəyə birini!

İkinci əsgər. Yox, vaxtdır. Getdik. Sağlıqla qal, kamrad. Yaz bizim adımıza.

Meyxanaçı. Yaxşı yol, centlmenlər. (*Onun görkəmi bir qədər narahət, qayğılıdır.*) Cənab zabit, siz borcun hesabından mənə bir az pul verə bilərsizmi?

İkinci əsgər. Ağılna başqa şey gəlmədi? Məvacibimiz çərşənbə günüdür.

Meyxanaçı. Oldu, cənab zabit, baş üstə. Yaxşı yol sizə, centlmenlər.

Üç romalı əsgər çaxır zirzəmisindən çıxır. Küçədə.

İkinci əsgər. Sənin bu kamradın cuhudun yekəsidir. Onlar hamısı belədir.

Birinci əsgər. Yox, o yaxşı uşaqdır.

İkinci əsgər. Səninçün bu gün elə hamı yaxşıdır.

Üçüncü əsgər. Gedək kazarmaya. Bu gün ürəyim bulanır.

İkinci əsgər. Sən burda həddindən çox qurdalandın.

Üçüncü əsgər. Məsələ onda deyil. Ürəyim bulanır mənim.

İkinci əsgər. Sən buralıqda çox vurnuxursan. Bütün bədbəxtlik də bundadır.

Pərdə

BAYAĞI ƏHVALAT

U, əlini uzadıb portağal götürdü, tumlarını tüpürə-tüpürə yeməyə başladı. Pəncərə arxasında yağan qar yağışa keçmişdi. Otaqdakı elektrik sobasının istiliyi qəti hiss olunmurdu, sanki heç yanıb eləmirdi. Yazı masasının arxasından qalxıb sobanın üstündə oturdu. Ah, necə də xoşdur! Əsl həyat gör haradaydı – nəhayət ki, axtardığını tapmışdı!

İkinci portağala girişdi. Çox-çox uzaqlarda, Parisdə Mas-kar ikinci raundda Denni Frişi nokdauna salmışdı. Uzaq Mesopatamiyada iyirmi bir fut hündürlükdə qar yağmışdı. İngilis kriketçiləri dünyanın o biri başında – Avstraliyada balaca qapılara zərbə vurmağı məşq edirlər. Romantika gör haradaydı!

Oxudu ki, bəs elmin və incəsənətin himayədarları özləri üçün “Forum” jurnalı açıblar. Bu jurnal düşünən azlığın müəllimi, filosofu və dostudur. Mükafata layiq görülən novellalar – görəsən, onların müəlliflərinin yaratdığı əsərlər sabahkı günün bestsellerinə çevrilməyəcəkmə?

Siz bu isti, bu sadədil, bu humanist amerikan hekayələrini geniş çöllərdəki rançolarda, adamların sıx yaşadıkları məhəllələrdə, yaxud rahat malikanələrdə həqiqi həyatın bir parçası kimi qiymətləndirərdiniz.

Fikirləşdi ki, oxumaq lazım gələcək.

Ardını oxudu. Övladlarımızın övladları – nə çıxacaq, nə alınacaq onlardan? Kim olasıdılar, nəçi olasıdılar? Özümüzə günəş altında yer düzəltmək üçün yeni üsullar tapaq. Bu necə, hansı yolla əldə ediləcək – müharibə yoluyla, ya dinc vasitələrlə tapılacaq? Yoxsa, bizim hamımıza Kanadada sığınacaq axtarmaq lazım gələcək?

Bizim qəti inamlarımız – Elm onları rədd etməyəcəkmi?
Bizim sivilizasiyamız – bu sivilizasiya daha qədim nizam-inti-
zama uduzmurmu?

Elə bu vaxt uzaq Yukatananın nəm havalı cəngəlliklərin-
də selikli evkaliptləri qıran odunçu baltalarının tiqqıltısı eşidildi.

Bizə kim lazımdır – güclü şəxsiyyətlər, yoxsa mədəni in-
sanlar? Coysu yada salaq. Kulicin prezidentini yada salaq. Bizim
tələbəliyimiz özü üçün hansı yol göstərən ulduzu seçməlidir? Biz-
də Cek Britton var. Bizdə doktor Henri Van-Dayk var. Bu ikisini
bir-biriylə necə uyğunlaşdırmaq? Gənc Striblinqi yada salaq.

Bəs dərinliyi ölçləri Ölçməli olan bizim qızlarımızla ney-
ləməli? Nensi Qotorn həyat dəryasının dərinliyini özü Ölçməli-
dir. O, on səkkiz yaşlı hər bir qızın qarşısında duran məsələləri
çox cəsarətlə və ayıq başla həll edir.

Əla broşüradır.

Qız, sənin on səkkiz yaşın tamam olubmu? Janna d'Arki
yada sal. Bernard Şounu yada sal. Betsi Rossu yada sal.

1925-ci ildə biz nəyə doğru gedirik? Puritanizmin tarixin-
də, heç olmasa, bircə ikimənalı səhifəcik tapmaq mümkündür-
mü? Pokaxontasin astar üzünü görmək olarmı? Vardımı onda
dördüncü ölçmə?

Bəs müasir rəssamlıq və poeziya necə? Sənətdirmi bu?
Həm sənətdir, həm də yox. Pikassonu yada salaq.

Avaraların öz davranış kodeksi varmı? Fikirləşin, düşün-
cələrinizi maraqlı axtarışlar dalınca yollayın.

Romantika hər yerdə var. “Forum”un çap etdiyi müəllif-
lər ciddi mətləblərdən yazırlar və yumordan, hazırcavablıqdan
imtina edə bilməzlər. Ancaq onlar gözə yalandan kül də üfür-
məz və heç vaxt boş yerə naqqallıq eləməzlər.

Yeni ideyalar bolluğundan ilhamlanaraq və qeyri-adilik-
lərin Romantikasından məst olaraq dolğun intellektual həyatla
yaşayın.

O, broşüranı bir kənara qoydu.

Həmin vaxt isə hər iki ciyərinə borucuq keçirilmiş Manuel Qarsia Maera özünün Trianadakı qaranlıq otağında sətəlcəmdən boğula-boğula çarpayıda üzüstə uzanıb qalmışdı. Bütün Əndəluz qəzetləri matadorun artıq bir neçə gündür ki, gözlənilən ölümünə xüsusi əlavələr həsr etmişdi. Yaşlı kişilər və oğlan uşaqları xatirə olaraq onun boyu bərabəri çəkilmiş çoxrəngli portretləri almışdılar; bu litoqrafiyalar Maera haqqındakı həqiqi xatirələri silib aparırdı. Canını tapşırmasından xəbər tutanda matadorlar rahatlıqla köks ötürdülər, çünki Maeranın arenada hər zaman elədiyi onlara yalnız nadir hallarda müyəssər olurdu. İndi onlar yağışın altında tabutun arxasınca gedirdilər – yüz qırx yeddi nəfərin hamısı Maeranı son mənzilə yola salırdı. Burda Maeranı Xoselitonun qəbrinin yanında dəfn etdilər. Dəfndən sonra müşayiətçilər yağışın əlindən canlarını qurtarıb kafelərə dağılıdılar və həmin gün Maeranın xeyli rəngli portreti satıldı. Adamlar portretləri boru kimi dürmələyib ciblərinə soxurdular.

YATMAZDAN QABAQ

Həmin gecə biz döşəmədə uzanmışdıq və mən qulaq kəsilib ipəkqurdlarının necə yediklərini eşidirdim. Qurdları tut yarpağıyla yemləyirdilər və bütün gecəni xışıltı səsləri eşidilir, həm də elə bil yarpaqların üstünə nəsə sürüşüb düşürdü. Yatmağına, onsuz da, yatan deyildim, çünki artıq çoxdan bu fikirlə yaşayırdım ki, hərgah qaranlıqda gözümlü yumub özümü unutsam, ruhum bədənimdən çıxasındır. Bu məndə çoxdan, partlayışın qullaqlarımı batırdığı həmin gecədən başlanmışdı; onda mən ruhumun bədənimdən nə sayaq sıyrılıb kənara uçduğunu, sonra geri yə qayıtdığımı hiss eləmişdim. Çalışırdım ki, bu barədə düşünməyim, amma o vaxtdan bəri gecələr mürgüləməyə macal tapmamış bu hal məndə hər dəfə yenidən başlanırdı və bunun qarşısını mən yalnız gərgin səylər hesabına alırdım. Belə bir şeyin baş verməyəcəyinə indi, demək olar ki, tam əminəm, amma onda əmin deyildim və o yay qətiyyənlə risq eləmək istəmirdim.

Yuxusuz qaldığım, yatmadığım gecələrdə fikirlərimi məşğul etmək üçün mənim bir neçə üsulum vardı. Mən uşaqkən tilovla alabalıq tutduğum balaca çaylağı təsəvvürümdə canlandırırırdım və çayın bircə dirsəyini də, suya batmış ağacların bircə qol-budağını da ötürmədən xəyalən bütün o yerləri dolaşa-dolaşa həm dərin burulğanlarda, həm dibi ağaran dayazlıqlarda çaya tilov atırdım, alabalıq da gah tilova ilişir, gah sürüşüb qarmaqdan çıxırdı. Günortaüstü fasilə verib səhər yeməyinə otururdum – bəzən sahilin dik yerində, bəzən də elə suyun içindəki ağacın altında; həmişə də çaya baxa-baxa yeməyi ləng yeyirdim. Çox vaxt tələ yemi bəs eləmirdi, çünki balıq tutmağa gedərkən tənəkə qabında mən heç vaxt on soxulcandan artığını götürməzdim.

Ehtiyatım tükənəndə təzə soxulcanlar axtarmaq lazım gəlirdi; intəhası sidr ağaclarının gün işığının qabağını kəsdiyi, otun boy atmadığı sahildə xam torpağı qazmaq çətin idi və hərdən elə olurdu ki, bircə dənə də soxulcan tapmırdım. Amma lap hər necə də olsa, ələ həmişə bir şey keçirdi, di gəl ki, bir dəfə bataqlıqda mən heç nə tapmadım və axırda məcbur oldum ki, tutduğum balıqlardan birini doğrayıb tilov üçün balıq yemi düzəldim.

Hərdən batlaq yerlərdə, otluqda, yaxud qıjıların altında mən tələ yeminə yarayan həşəratlar tapırdım. Əlimə böcəklər keçirdi; eynən ot saplağına bənzər hansısa uzunayaqlı cücülərlə, ovulub tökülən çürük novdanlarda ağ sürfəciklərlə rastlaşırıdım. Sıvaşqan çənəli sürfəciklər qarmağa çətin taxılırdı, soyuq suda isə onlardan yalnız qabıqlar qalırdı; novdanların altında meşə gənələri tapmaq olurdu. Hərdən mən soxulcan da tapırdım, ancaq novdanı azacıq qaldıran kimi onlar dərhal özlərini torpağın içinə dürtürdülər. Bir dəfə qarmağa köhnə novdanın altından tutduğum alabəzək, qəşəng bir salamandr taxmışdım. O çox balaca və çox da çevikdi. Xırdaca caynaqları vardı, qarmaqdan da elə bu xırda caynaqlarla yapışmışdı. Bundan sonra rastıma çox çıxsada, mən heç vaxt onları tələ yemi üçün istifadə etmədim. Sisəyləri də götürmürdüm, neyçün ki, sisəylər qarmaqda yaman qıvrılırlar.

Çay bəzi yerlərdə çəmənliyin arasından keçirdi və mən quru otların arasında çəyirtkələri tutub tələ yemi edirdim. Hərdən də onları tutub suya atır və çayın axarına düşüb suyun üzündə necə üzmələrinə, sonra isə alabalıq peyda olan kimi onların necə yoxa çıxmalarına tamaşa edirdim. Bəzən mən ən yuxarıdakı çaydan başlayaraq axınla üzüaşağı gələ-gələ öz tilovumla bir gecədə dörd-beş çay keçirdim. Lap axıra gəlib çatanda, əgər səhərin açılmasına hələ yetərinəcə vaxt qalırdısa, onda mən çayın gölə töküldüyü yerdə dönüb təzədən üzüyuxarı qayıdır, axarın əksinə üzürdüm və çalışırıdım ki, axınla üzüaşağı gəldiyim yolda əldən buraxdığım alabalıqların hamısını tutum. Elə gecələr də olurdu ki, mən xəyalımda özümçün çaylar uydururdum və hərdən bu xəyali çaylar gerçək yuxular kimi çox maraqlı alınır. Həmin

çaylardan bəzilərini indiyəcən də xatırlayıram; hətta mənə elə gəlir ki, o çaylarda mən, həqiqətən, balıq tutmuşam; yaddaşımda bu xəyali çaylar gerçəkdə gördüyüm çaylarla dolaşmaq düşür. Mən onların hamısına ad verirdim; bəzən onlara qatarla gedir, bəzən isə çaya çatmaq üçün piyada neçə mil yol ölçməli olurdu.

Amma alabalıq ovlamaq barədə düşünə bilmədiyim gecələr də olurdu; belə gecələrdə mən gözlərimi yummadan dua oxuyur, çalışırdım ki, haçansa tanıdığım bütün adamlara görə dua eləyim. Bu yaman çox vaxt aparırdı, çünki vaxtilə tanıdığım bütün adamları göz önünə gətirəsi olsan, gərək həyatda yadına düşən ən birinci xatirədən başlayasan, – mənimçünsə bu xatirə doğulduğum evin çardağı və valideynlərimin tənəkə qabda çatıdan asılmış toy piroqu idi; elə bu çardaqdaca atamın uşaq vaxtlarından topladığı, bankalara yığıb spirtə qoyduğu ilanlar və cürbəcür həşəratlar vardı, amma bankalardakı spirtin bir hissəsi uçub getmiş, bir çox ilanların, həşəratların beli çılpqlaşib ağarmışdı, – yəni əgər ən erkən xatirədən başlayası olsan, yada çox adamlar düşəsidir. Bax əgər onların hər biri üçün “Həzrət İsa” və “Müqəddəs Məryəm” duasını oxusan, bu xeyli vaxt aparar və axırda dan yeri ağarardı; dan yeri ağaranda isə yuxuya getmək olardı və əgər gündüzlər yatmağın mümkün olduğu yerdəyinsə, onda yata bilərdin.

Belə gecələrdə mən davaya yollanmazdan qabaqkı axırın-cı günlərdən başlayaraq xəyalən keçmişə qayıdıb bir hadisədən digərinə adlaya-adlaya həyatımdakı bütün adamları yada salmağa çalışırdım. Məlum oldu ki, bəs baba evimizin çardağından o tərəfi xatırlaya, ondan o üzə keçə bilmirəm. Sonra mən həmin yerdən üzübəri başladım və müharibəyə gəldiyim günəcən hamısını o başdan bu başa xatırlamağa girişdim.

Mən babamın vəfatından sonra bizim köhnə evdən anamın göstərişi ilə tikilən başqa bir evə necə köçdüyümüzü xatırladım. Təzə evə aparmayacağımız əşyaları biz arxa həyətdə yandırırıd və çardaqdakı bütün bankaları alovun içinə necə atmağımız, odun istisindən bankaların necə çatlaması, spirtin necə alışması mənim yaxşı yadımdadır; evin arxasında qaladığımız tonqalda ilanların

necə yanması da gözümün qabağındadır. Amma bu xatirələrdə adamlar yox idi; yalnız əşyalar vardı. Mən hətta əşyaları tonqala atan adamları da yada sala bilmirdim və ardını xatırlaya-xatırlaya qabağa gedir, adamlara çatanda dayanıb onlara dua eləyirdim.

Təzə evimizi düşünərkən anamın orada həmişə necə cıddı-cəhdlə yır-yığış elədiyi, səliqə-sahman yaratdığı yadıma düşürdü. Bir dəfə atam ova gedəndə anam zirzəmiyə əl gəzdirib orda əməlli-başlı təmizlik işləri aparmış, bütün artıq şeyləri yandırmışdı. Atam evə qayıdanda, kabrioletdən çıxıb atı cidarlayanda yolun üstündəki tonqal hələ də yanmaqda idi. Mən atamın qabağına yüyürdüm. O, tufəngi mənə verdi və tonqala baxıb soruşdu:

– Bu nədi belə?

– Zirzəmidə yır-yığış eləmişəm, mənənim əzizim, – anam dedi; o, atamı qarşılamağa çıxmışdı və artırmada dayanıb gülümsəyirdi.

Atam tonqala tamaşa elədi, sonra ayağıyla nəyisə vurub odun içərisindən çıxartdı, aşağı əyilib külünü təmizləməyə başladı.

– Nik, odçəkəni bura ver görüm.

Mən gedib zirzəmidən odçəkəni gətirdim və atam tonqalın içini yaxşı-yaxşı eşələyib daş baltaları, ətdoğrayan daş bıçaqları, bülövləri, bir xeyli ox ucluğunu, müxtəlif ov ləvazimatını tonqaldan çəkib kənara çıxartdı. Avadanlığın hamısı qarqara qaralmış, hamısı da oddan qızıb çatlamışdı. Atam onları bir-cə-bircə tonqaldan çıxarıb yolun qırağındakı otluğa düzdü. Dəri çexoldakı tufəng və bir cüt ov çantası da burda idi – kabrioletdən düşərkən atam onları da otun üstünə atmışdı.

– Nik, sən tufəngi, çantaları götür apar evə, özün də mənə kağız tap gətir, – atam dedi.

Anam artıq otağa keçmişdi. Mən hər iki çantanı və həddindən artıq ağır olan, topuqlarımı döyən tufəngi götürüb evə yönəldim.

– Bir-bir apar, – atam dedi. – Hamısını birdəfəyə götürmə.

Mən çantaları yerə qoyub tufəngi evə apardım, geri qayıdanda isə atamın kabinetindəki qəzet topasından birini çıxarıb

ona gətirdim. Atam yanıb qaralmı, çatlamı, çatlamı daş avadanlıqların hamısını qəzetin üstünə yığıb bükdü.

– Ən yaxşı ucluqlar zay olub getdi, – o dedi.

Sonra kağız bükülünü götürüb evə getdi, mənə həyətdə, otun üstündəki ov çantalarının böyründə qaldım; az sonra onları götürüb otağa apardım. Bu xatirədə iki adam vardı və mən onların hər ikisinə dua elədim.

Amma elə gecələr də olurdu ki, mən heç duanı da düzəməli yada sala bilmirdim, “yerin və göyün yaradanı” yerinə çatandan sonra hamısını əvvəldən başlamalı olurdum, intəhası həmin yerə çatanda yenə ilişirdim. Onda ardını unutduğumu etiraf etməyə və həmin gecəni duadan vaz keçməyə məcbur qalıb nəyə ayrı şey düşünməli olurdum. Hərdən mən dünyada olan bütün heyvanların adını yada salmağa girişirdim, sonra quşların, sonra balıqların, sonra bütün ölkələrin və şəhərlərin adlarına keçirdim; tanıdığım bütün yeməklərin, sonra da Çıkaqonun bütün küçə adlarını bir-bir sadalayırdım. Lap axırda, daha heç nəyi yada sala bilməyəndə isə, sadəcə, yerimdə uzanıb qulaq asırdım. Tamamilə heç nəyin eşidilmədiyini bir gecə yadıma gəlmir. Əgər işıqda yatmaq mümkün olurdusa, onda mən yuxulamaqdan qorxmurdum, çünki bilirdim ki, ruhum bədənimdən yalnız qaranlıqda çıxıb bilər. Əlbəttə, tez-tez elə yerlərdə keçəlməli olurdum ki, orda işığı yanılı qoymağım mümkün idi. Beləndə mən yatırdım. Yatırdım, neyçün ki, canımda həmişə bərk yorğunluq hiss edirdim, həmişə də yuxum gəlirdi. Və yaqın ki, özümdən xəbərsiz yuxulamağım da az olmurdu, amma ağılım kəsə-kəsə qaranlıqda şüurlu şəkildə yuxulamağa heç vədə ürək eləməzdirdim. Bax elə bu gecə də uzanıb barama qurdlarının səsinə qulaq asırdım; onların necə yedikləri gecələr lap aydınca eşidilirdi və mən də yerimin içində gözüaçıq uzanıb həmin səslərə qulaq kəsilməşdim.

Otaqda məndən başqa da bir nəfər vardı. O da yatmamışdı; yatmadığını artıq xeyli müddətdi eşidirdim. O, mənim kimi səssizcə uzanmağı bacarmırdı – bəlkə o səbəbdən ki, yatmamaq

vərdişi yox idi. Biz küləşin üstünə salınmış ədyalların üstündə yatmışdıq və hər tərpnəşdə altımızdakı küləş xırçıldayırdı, amma bu xırçılıq qurdları qorxutmur, onlar heç də yeməklərindən qalmırdılar. Evin divarları arxasındakı gecə – cəbhə zolağının adi səsləriylə doluydu, qaranlıq otaqdan isə tamam başqa səslər – otağın öz zəif səsləri gəlirdi. Otağı mənimlə bölüşmüş bu adam bir müddət sakit uzanmağa çalışdı, sonra yenidən fırlandı. Mən də qurdalanmağa başladım ki, yatmadığımı o da bilsin. Bu adam düz on il Çikaqoda yaşamışdı. Onu doqquz yüz on dörd-də¹, öz valideynlərinə baş çəkməyə gələrkən səfərbərliyə almışdılar və ingiliscəni bildiyi üçün vestovoy² qismində mənə qoşmuşdular. Mən onun səslərə qulaq verib dinşədiyini hiss elədim və onda öz ədyalımın üstündə bir də çevrildim.

- Yata bilmirsiniz, *signor tenente*?³ – o soruşdu.
- Yata bilmirəm.
- Mən də.
- Niyə?
- Bilmirəm. Yuxum gəlmir.
- Bəlkə naxoşlamısınız?
- Yox, naxoş deyiləm. Amma yuxum da gəlmir.
- Gəlin nə barədəsə danışaq, – mən ona təklif elədim.
- Danışaq. Amma burda, bu lənətə gəlmiş dəlmə-deşikdə nədən danışasan?
- Bura çox da pis deyil, – mən dedim.
- Elədir, – o razılaşdı. – Pis deyil.
- Bəlkə Çikaqoda necə yaşamağınızdan danışasınız?
- Mən axı bu barədə sizə danışmışam.
- Necə evlənməyinizdən danışın.
- Onu da danışmışam.
- O gün, bazar ertəsi aldığımız məktub arvadınızdan idi?

¹ 1914-cü il nəzərdə tutulur.

² *Vestovoy* – çapar; xəbərverici, siqnalötürən.

³ *Cənab leytenant (italyanca)*.

– Elədir. O mənə həmişə yazır. Orda onun ticarət işləri pis getmir.

– Siz qayıdanda hazırca iş tapacaqsınız.

– Elədir. O, işin öhdəsindən yaxşı gəlir. Qazancı da pis deyil.

– Görəsən, biz bu söhbətimizlə başqalarını yuxudan oyatmaıq ki? – mən soruşdum.

– Yox, – dedi. – Heç kim eşitməz. Sonrasına qalanda da onlar marmot kimi yatırlar. Bax, mənə yata bilmirəm, heç cür yuxulaya bilmirəm. Mən çox əsəbiyəm.

– Yavaş danışın, – mən ona dedim. – Çəkmək istəyirsiniz?

Biz qaranlıqda ehmalca siqaret yandırdıq.

– Siz az çəkirsiniz, *signor tenente*?

– Hə, demək olar ki, tərgitmişəm.

– Neynək, bunun yalnız xeyri var. Tərgidəndə yaqın öyrəşirsən, daha heç ürəyin də istəmir. Düzdür ki, korlar tüstünü görmədikləri üçün siqaret çəkmək istəmirlər?

– İnanmıram belə olsun.

– Məncə də, cəfəngiyatdır. Belə deyirlər. Amma deməklə deyil ki.

Sonra ikimiz də susduq və mən yenidən ipəkqurdlarının xışiltısına qulaq asdım.

– Siz bu iyrenc qurdların səsinə eşidirsiniz? – o soruşdu. – Gör bir necə yeyirlər.

– Hə, məzəlidir, – dedim.

– *Signor tenente*, sizə nolub ki, gecələr yata bilmirsiniz? Mən sizi heç vaxt yatan görmədim. Sizi tanıyandan bəri birçə gecəni də yatmamısz.

– Bilmirəm, Con. Ötən yazın əvvəlində pis bir bəlaya düşdüm, o vaxtdan bəri gecələr halım özümdə olmur.

– Məndə də belədir, – o dedi. – Gərək heç müharibəyə getməyəydim, mənə lazım deyildi bu. Çox əsəbiyəm.

– Bəlkə keçib gedər.

– *Signor tenente*, deyin görüm, siz niyə müharibəyə getdiniz?

- Bilmirəm, Con. Ürəyim istədi, getdim.
- Ürəyiniz istədi? Nə deyəsən, yaxşı səbəbdir.
- Belə bərkədən danışmaq lazım deyil, – mən ona dedim.
- Əşi, onlar marmot kimi yatırlar. Sonrasına qalanda, on-suz da, heç biri ingiliscə başa düşmür, heç nə də qanmırlar. De-yin görüm, bütün bu şeylər qurtaranda, biz Şatlara qayıdanda siz neyləyəcəksiz, nə işlə məşğul olacaqsız?
- Qəzetdə işləməyi düşünürəm.
- Çikaqoda?
- Ola bilər.
- Siz bu Brisbeynin məqalələrini oxuyursuz? Arvadım həmişə onları kəsib mənə göndərir.
- Oxuyuram, əlbəttə.
- Siz onunla tanış deyilsiz?
- Yox, amma onu üzdən tanıyıram.
- Mən onunla tanış olmaq istərdim. Yaxşı yazır. Arvadım ingiliscə oxumasa da, birgə olduğumuz vaxtlardakı kimi, yenə qəzetə abunə yazılır, baş məqalələri, bir də idman səhifəsini kə-sib mənimçün bura göndərir.
- Balaca qızlarınız necədir?
- Yaxşıdılar. Böyük qızım artıq dördüncü sinfə keçib. Bi-lirsiz, *signor tenente*, əgər uşaqlar olmasaydı, mən sizin xəbərçat-dıranınız olmazdım. Məni həmişə ön mövqələrdə saxlayardılar.
- Çox şadam ki, sizin uşaqlarınız var.
- Elə mən də. Qızlar yaxşıdı, amma istəyərdim oğlum da olsun. Üç qızım var, di gəl, bircə oğlum yoxdur. Bu o deməkdir ki, bəxtim gətirmir.
- İndi isə yerinizdə sakit uzanın, bəlkə yuxuladınız.
- Yox, çətin ki, yuxulayım. Yuxum tamam qaçıb, *signor tenente*, amma sizin yatmamağınız məni məyus edir.
- Eybi yox, Con, keçib gedər.
- Belə cavansınız, amma gecələr yata bilmirsiniz.
- Hamısı keçib gedər. Düzdür, bu dərhal keçmir.

– Lazımdır ki, keçsin. Yerli-dibli yatmasan, yaşamaq olmaz ki. Bəlkə sizi nəşə narahat eləyir? Bəlkə ürəyinizdə nəşə var?

– Elə bir şey olmasın gərək.

– Sizə evlənmək lazımdır, *signor tenente*. Onda sizi heç nə narahat eləməz.

– Çətin ki.

– Sizə evlənmək lazımdır. Özünüzə yaxşı, varlı-hallı bir italyan qızı seçəydiniz. Barmağınızı hansına tuşlasanız, uça-uça gələr. Siz cavansınız, gözəgəlimlisiniz, üstünlükləriniz var. Bir neçə dəfə yaralanmışınız.

– Mən italyanca pis danışırım.

– Lap əla danışırırsız. Bir də ki, burda italyanca danışmaq sizin nəyinizə lazımdır? Heç bir danışiq tələb olunmur. Evlənin, qurtarıb getsin.

– Mən bu barədə fikirləşərəm.

– Sizin burda, yəqin ki, tanış qızlarınız var, eləmi?

– Var, əlbəttə.

– Hansının pulu çoxdursa, onunla da evlənin. Burda onlar elə tərbiyə alıblar ki, istənilən birindən sizə yaxşı arvad çıxar.

– Mən bu barədə düşünərəm.

– Siz düşünməyin, *signor tenente*. Siz hərəkət edin.

– Yaxşı.

– Kişi xeylağına arvad lazımdır. Siz bunun peşmançılığını çəkməzsınız. Hər bir kişiyyə arvad lazımdır.

– Yaxşı, – mən ona dedim. – İndi bir az yatmağa çalışaq.

– Yaxşı, *signor tenente*, çalışaram. Amma sizə dediyimi yaddan çıxartmayın.

– Yaddan çıxartmaram. İndi isə bir az yataq, Con.

– Yaxşı, – o dedi. – Sizə şirin yuxu arzulayıram.

Mən onun küləşi xırçıldada-xırçıldada öz ədyalına necə büründüyünü eşitdim. Bir azdan sakitləşib rəvan nəfəs almağa, tezliklə də xoruldamağa başladı. Mən bir xeyli müddət qulaq asdım, sonra bu işdən vaz keçib yenidən ipəkqurdlarının xışıltısına qulaq verdim. Onlar ara vermədən yeyirdilər və həmişə də

yarpaqlardan nəşə düşürdü. Hə, indi mənim yeni məşğuliyyətim peyda olmuşdu: qaranlıqda açıq gözlə uzanıb tanıdığım bütün qızları bir-bir göz önünə gətirir və onlardan necə bir arvad çıxacağını düşünürdüm. Bu çox maraqlı məşğuliyyət idi – hətta bir müddətə balıq ovunu sıxışdırıb aradan çıxartdı və dua etməyimə mane oldu. Amma axırda yenidən balıq ovunun üstünə qayıtdım: məlum oldu ki, çayların hamısını xatırlaya bilirəm, üstəlik də, onların hər birində həmişə təzə nəşə tapılırdı, halbuki haqqında bir neçə dəfə düşünəndən sonra qızlar mənim xəyalımda əriyirdi və axırda tamam əriyib bir-birinə qarışır, hamısı da eyni sifət alırdılar. Və mən qızların barəsində düşünməkdən vaz keçdim. Dualardan isə vaz keçmədim və gecələr tez-tez Cona dua edirdim. Onun şöbəsi oktyabr hücumuna qədər həqiqi xidmətdən buraxılmışdı. Belə alındığına sevinirdim, çünki Con artıq yükə çevrilib başıma iş açardı. Bir neçə aydan sonra o, Milan hospitalında mənə baş çəkdi və hələ də evlənməməyimdən bərk məyus oldu. Con Amerikaya qayıtmağı düşünür və nikahın xeyirli şey olduğuna qəti şübhə eləmirdi. O əmin idi ki, evlilik hər şeyi yoluna qoyur.

ROMAN

Ya var,
ya yox

Birinci hissə

HARRİ MORQAN

(*Yaz*)

Birinci fəsil

Siz erkən sübh çağının Havanasını xəyalınızda canlandırma bilərsinizmi? Hə, bax təsəvvür edin ki, evlərin divarları dibində yatışan avara-sərgərdanların hələ yuxuda olduqları, hətta barların ətrafında buzdaşayan furqonların belə gözə dəymədiyini səhər obaşdandan biz qəhvə içmək üçün liman körpüsündən üzüaşağı, “San-Fransisko mirvarisi”nə gəldik və bu vaxt yatmayan bircə məxluq vardısı, o da meydandakı fəvvarədən su içən dilənçi idi. Amma biz kafeyə daxil olub, masa arxasına keçəndə yolumuzu gözləyən o üç nəfər artıq oradaydı.

Biz içəri keçib əyləşdik və onlardan biri masamıza yaxınlaşdı.

– Hə, nə deyirsiniz? – o soruşdu.

– Bacarmıram, – mən ona cavab verdim. – Sizə kömək etməyə şad olardım. Amma mən artıq dünəndən sizə demişəm ki, bacarmıram.

– Öz qiymətinizi deyin.

– Məsələ qiymətdə deyil. Mən bacarmıram. Bacarmıram, vəssalam.

O biri ikisi də oturduğumuz masaya yaxınlaşdı və bizi təəssüf dolu nəzərlərlə süzməyə başladılar. Cavan uşaqlardı, özləri də çox yaxşıydılar; mən həqiqətən onlara bu xidməti göstərməkdən şad olardım.

– Hərəmidən min, – ingiliscə yaxşı danışan dedi.

– Mənim özümə də xoş deyil, – ona cavab verdim. – Amma mən sizə düzünü deyirəm: bacarmıram.

– Sonra, buralarda hər şey dəyişəndə, bu pul sizin karınıza gələcək.

– Bilirəm. Mən ürəkdən şad olardım. Amma bacarmıram.

– Niyə axı?

– Qayıq mənim çörək ağacımdır; o məni yemləyir. Əgər mən onu itirəmsə, bir parça çörəyimdən olaram.

– Bu pula başqa qayıq almaq olar.

– Olar, amma həbsxanada yox.

Onlar yəqin o qərara gəldilər ki, məni dilə tutmaq lazımdır, çünki sözə birinci başlayan belə davam elədi:

– Siz üç min dollar alacaqsınız, bu da sonradan sizin işinizə yaraya bilər. Burada hazırda olan şey çox gedə bilməz, bilirsiniz, bu, uzun müddət davam gətirə bilməz.

– Qulaq asın, – mən dedim. – Sizdə kimin prezident olacağı mənim qəti vecimə deyil. Mənim qaydam var: Ştatlara çərənləyə biləcək heç bir şey aparmamaq.

– Siz demək istəyirsiniz ki, biz çərənləyəcəyik? – bu vaxtdək kəlmə kəsməyib susan iki cavandan biri dilləndi; o hirsələnirdi.

– Mən dedim: çərənləyə biləcək heç bir şey.

– Siz bizi *lenguas largas* hesab edirsiniz?

– Yox.

– Siz heç bilirsiniz *lenguas largas* nə olan şeydir?

– Hə. Dili uzun olan naqqal adam.

– Siz heç bilirsiniz biz belələriylə necə rəftar edirik?

– Xoruzlanmayın, – ona dedim. – Mən yox, siz mənə müraciət etmisiniz. Mən sizə heç nə təklif etməmişəm.

– Panço, səsini kəs, – sözə birinci başlayan həmin o hirsli cavana təpindi.

– O dedi ki, biz çərənləyəcəyik, – Panço cavab verdi.

– Qulaq asın, – mən onları qandırmağa çalışdım. – Mən dedim ki, çərənləyə biləcək heç nəyi aparmağa boyun olmuram. Çaxır yeşikləri naqqallıq eləyə bilməz. İyirmibeşlik içki şüşələri

diliuzunluq eləyə bilməz. Çərənləməyi bacarmayan xeyli şeylər var. Adamlar çərənləyə bilirlər.

– Bəs çinlilər çərənləyə bilməzlər? – Panço hiddətlə dilləndi.

– Çərənləyə bilirlər, amma mən onların dilini anlamıram, – mənim ona cavabım belə oldu.

– Deməli, siz istəmirsiniz?

– Mən sözümlü sizə dünən dedim. Mən bacarmıram.

– Amma siz çərənləməyəcəksiz də, eləmi?

O, mənə başa düşmürdü, buna görə də hirsələnirdi. Həm də o səbəbdən hirsələnirdi ki, iş alınmırdı. Mən ona heç cavab da vermədim.

– Bəs siz özünüz necə, *lenguas largaslardan* deyilsiniz ki? – Panço həmin hiddətlə soruşdu; onun hirsəli hələ də soyumamışdı.

– Mən bilən, yox.

– Bu nə deməkdir? Hədə-qorxudur?

– Qulaq asın, – mən ona dedim. – Səhərin gözü açılmamış bu nə həvədi xoruzlanmağa? Mən əminəm ki, siz heç də az boğaz üzəməmişiz. Amma mənim dilimə hələ heç qəhvə dəyməyib.

– Adamların boğazını üzəməyimə siz belə əminsiniz?

– Yox, – dedim. – Ümumiyyətlə, bu mənə heç vecimə də deyil. Bəyəm işdən danışmaq və bu vaxt hirsələnmemək mümkün deyil?

– Hə, mən hirsələnmişəm, mən özümdən çıxmışam, – o dedi. – Mən sizi öldürməyə hazırım.

– Tfu, lənətə gələsən, – mən ona dedim. – Sən çalış dilinə ziyəlik eləyəsən.

– Di yaxşı, Panço, – sözə birinci başlayan dedi. Sonra mənə üz tutdu: – Çox təəssüf. Mən istəyərdim ki, bizi siz aparasınız.

– Mən də buna çox təəssüflənirəm. Amma bacarmıram.

Üçü də dönüb qarıya yönəldi; mən onların arxasınca baxdım. Çox yaxşı geyinmiş qəşəng, cavan oğlanlardı: heç birinin başında şlyapası yoxdu və bircə nəzər yetirmək kifayət idi ki, bəs deyincə pulları olduquna şübhən qalmasın. Elə təkcə danışdıqlarına

qulaq asmaq da yetərliydi; onlar ingiliscəni varlı ailələrdən olan kubalıları kimi danışdırlar.

Cavanlardan ikisi, görünür, qardaş idi; adına Panço dedikləri üçüncüsü isə boyca qardaşlardan bir az hündürdü. Amma çox güman ki, elə o da eyni nəsiləndi. Hə, özü boylu-buxunlu, saçları qəşəng, əynində də əla kostyum. Fikirləşdim ki, yəqin bu Panço heç göründüyü qədər də kinli adam deyil, sadəcə, hirslidir.

Onlar kafedən çıxıb, elə təzəcə sağa burulmuşdular ki, mən üstüörtülü bir avtomobilin meydançadan sürətlə ötərək cavanlara tərəf nə cür şütüdüyünü gördüm. Birinci onu eşitdim ki, pəncərənin şüşəsi cingildədi və güllə vitrinin sağ küncündəki piramida şəklində yığılmış butulkalara dəydi. Mən atəş səslərini eşidirdim: bop-bop-bop. Və onu gördüm ki, bütün piramida bir andaca darmadağın oldu.

Özümü cəld piştaxtanın dalına atdım və sol küncdən bayıra baxıb hamısını öz gözümə gördüm. Avtomobil dayandı və maşının böyründə iki nəfər çömbəltmə yerə oturdu. Birinin əlində Tompson avtomatı vardı, o birinin əlində qundağı mişarla kəsilmiş sandıqlı qırma tüfəng. Əlində avtomat olan – zənci idi; o birinin əynində isə sürücülərin üstədən geyindikləri ağı tozluq.

Kubalılarından biri səkinin üstündə, şüşəsi qırılmış vitrinin düz altındaca üzqoqlu uzanıb qalmışdı. O biri ikisi isə qonşu bara lap elə indilərdə buz gətirib gəlmiş “Tropik pivə” şirkətinin furqonu arxasında gizlənmişdi. Qoşqudakı atlardan biri yerə yıxılmışdı və bərk çırpınırdı, o biri at isə başını hiddətlə sağa-sola fırladırdı.

Furqon arxasındakı kubalı cavanlardan biri atəş açdı; gülləsi səkiyə dəyib qırağa sıçradı. “Tompsonlu” zənci az qala yerə kimi əyilib darağı furqonun altına boşaltdı, – və düz elədi: furqonun arxasındakılardan biri başı üstə səkiyə yıxıldı. O, başını əlləriylə qucaqlayıb, qıc olubmuş kimi gərilib dartındı və zənci boşalmış darağı dəyişənə qədər sürücü qırma tüfəngdən yaralıya atəş açdı. Tutarlı atəş idi. Bütün səki boyunca səpələnmiş qırmanın eynən gümüş zərrələrinə bənzər izləri aşkar görünürdü.

İkinci kubalı ayaqlarından yapışib yaralını furqonun dalda yerinə tərəf dardı və mən zəncinin daha bir sandığı boşaltmaq üçün daş küçənin üstünə dübarə necə əyildiyini gördüm. Amma bu vaxt mənim dostum Panço hələ ki, ayaq üstdə duruş gətirən atın arxasında gizlənə-gizlənə furqonu əks tərəfdən hərlənib keçməyə başladı və çirklə mələfəyə bənzəyən ağ atın arxasından qəflətən çıxıb sürücüyə atəş açdı. Daha sərrast alınsın deyə, Panço öz lügerindən ikiəlli yapışmışdı və ara vermədən dalbadal düz iki dəfə zəncinin başının üstünə, bir dəfə bir az aşağıya atdı.

Onun gülləsi maşının təkərinə dəydi, çünki mən kameralardan püskürən havanın toz şırnağını göyə necə qaldırdığını gördüm. Zənci onu təxminən on addımlıqacan buraxıb, sonra öz “tomi”sindən Pançonun qarnına atəş açdı və yəqin ki, axırıncı gülləsini işlədib qurtardı, hər halda, mən onun avtomatı kənara necə atdığını gördüm; dostum Panço isə əvvəl yerə çökdü, sonra üzüstə daş küçənin ortasına sərildi. O, hələ də əlindən buraxmadığı lügeriylə ayağa qalxmağa cəhd edirdi, amma ha çalışsa da, başını yerdən qaldıra bilmirdi; onda zənci sürücünün yanında, təkərin böyründə düşüb qalmış qırma tufəngi götürüb, yazığının kəlləsini iki parça elədi. Ay bərəkallah, zənci.

Mən gözümə birinci sataşan ağzıaçıq şüşəni qarıb əlbəəl başıma çəkdim, amma heç bilmədim ki, içdiyim nə idi. Bu olanlar məni heç açmırdı; bütün bu mərəkə qəti xoşuma gəlmədi. Özümü elə piştaxtanın arxasındanca mətbəxə salıb, dal qarıdan küçəyə çıxdım. Meydanı böyür tərəfindən adlayıb yoluma düzəldim, heç kafeyə tərəf tələsən adamların topasına da bircə dəfə qanrılıb baxmadım; darvazadan keçib düz körpüyə, birbaşa qayığın tuşuna çıxdım.

Qayığı kirələmiş tip artıq oradaydı; bizi gözləyirdi. Mən indicə nə baş verdiyinin hamısını ona danışdım.

– Bəs Eddi hardadı? – Conson, bizim qayığımızı kirələmiş həmin bu tip soruşdu.

– Atışma başlayandan onu görməmişəm.

– Bəlkə yaranalıb?

– Yox bir! Mən axı sizə dedim ki, güllə yalnız vitrinə dəydi. Bu, avtomobil kubalıları haxlayanda oldu. Birnci kubalını düz kafenin pəncərəsi qabağında güllələyəndə. Onlar maşını, bax, belə bir bucaq altında sürürdülər...

– Siz bütün bunları hardan belə yaxşı bilirsiniz? – o soruşdu.

– Mən baxırdım axı, – ona cavab verdim.

Bu vaxt başımı qaldırıb gördüm ki, Eddi körpünün üstüylə üzübəri gəlir, özü də həmişə olduğundan daha betər, daha ölüvay tərzdə. Elə tökülə-tökülə yeriyirdi ki, elə bil bütün oynaqları yerindən laxlamışdı.

– Odur ey, gəlir.

Eddinin halı yaxşı deyildi. Düzdür, səhərlər o elə həmişə pis görünürdü, amma indiki görkəmi lap pis idi.

– Sən hardaydın? – mən ondan soruşdum.

– Döşəməyə uzanmışdım.

– Siz gördünüz? – Conson ondan soruşdu.

– Mister Conson, bu barədə danışmayın, – Eddi dedi. – Bunu həтта yada salmaqdan da ürəyim bulanır.

– Sizə içmək lazımdır, – Conson ona belə cavab verdi. Sonra da üzünü mənə tutdu: – Hə, necədi, bu gün dənizə çıxırıq?

– Sizdən asılıdır.

– Hava necə olacaq?

– Dünən necədisə, o cür. Hələ bəlkə dünənkindən də yaxşı.

– Onda gəlin çıxaq.

– Yaxşı. Qoy yemi gətirsinlər, çıxarıq.

Biz artıq üç həftəydi ki, bu qoçağı balıq ovuna aparırıdık, di gəl, verdiyi yüz dollardan başqa, bu günəcən mən onun bircə sentini də görməmişdim. Yüz dollar da xırda-para işlərcün idi, onu hələ Kubaya gəlməzdən qabaq vermişdi ki, bəs mən konsula ödəniş eləyim, limandan çıxış üçün icazə kağızı alım, benzin götürüm, müəyyən ərzaq tədarükü görüm. Mənim balıq ovu üçün lazım olan avadanlığımı biz günü otuz beş dollara danışmışdıq. Conson özü oteldə yaşayırdı və hər səhər körpüyə gəlirdi. Bu işi

mənə Eddi düzəltmişdi, ona görə bu uzundrazı da özümlə götürməli olurdum və gününə dörd dollar verirdim.

– Mən benzin götürməliyəm, – Consona dedim.

– Olsun.

– Bununçün pul lazımdır.

– Nə qədər?

– Bir qallonu iyirmi səkkiz sentdir. Bizə ən azından qırx qallon gərək olacaq, bu da eləyir on bir iyirmi.

Conson on beş dollar çıxartdı.

– Bəlkə qalığı da pivəyə və buza hesablayaq? – soruşdum.

– Əla, – Conson dedi. – Qoy bu, mənim borcumun hesabına girsin.

Fikirləşdim ki, üç həftə – az möhlət deyil, amma əgər ona ümumiyyətlə inanmaq olarsa, belədə axı nə fərqi var? Əlbəttə, salamətı bu idi ki, hər həftənin hesabını ayrıca çəkəsən. Amma hərdən belə də olmuşdu ki, mən lap bir ay nisyə işləyib, sonra hamısını artıqlamasıyla almışdım. Bu mənim səhvim idi, amma əvvəlcədən mən həmişə gözləməyə razılıq verirdim, sevinirdim ki, bəs əlimə müştəri düşüb. Son günlər isə nəsə narahat olmağa başlamışdım. Di gəl, narahat da olsam, heç nə demədim, onu əsəbiləşdirəcəyimdən çəkindim. Əgər ona ümumiyyətlə inanmaq mümkündürsə, onda balıq ovuna nə qədər çox getsə, bir o qədər yaxşıdır.

– Bir şüşə pivə necə olar? – o, qutunu aç-aça soruşdu.

– Yox, sağ olun.

Elə bu vaxt bizim tilovlarımız üçün tələ yemi gətirən zənci körpünün üstündə göründü və mən Eddiyə dedim ki, qayığın ipini açmağa hazırlaşsın, çıxırıq.

Zənci gətirdiyi skumbriyalarla qayığa daxil oldu və biz ipi açıb qayığı limanın çıxışına tərəf yönəlttik. Zənci dərhal işə girişib tələ yemlərini qarmaqlara keçirtməyə başladı: o, qarmağı skumbriyanın ağzına keçirdir, onu qəlsəmələrin altından soxub böyrünü yırtır və qarmağı balığın içindən hərləyib çölündən çıxarırdı, sonra da məftillə onların ağzını bərk-bərk sarıyaraq

qarmağa bənd edirdi ki, sürüşüb çıxmasın və suda rahatca hərəkət edə bilsin.

Bu, rəngi qapqara olan xalis zənciydi: tarım qamətli, özü də qaraqabaq. Boynunda köynəyin altından görünən mavi həmayil, başında köhnə həsir şlyapa vardı. Qayıqda onun ən çox xoşladığı iş qəzet oxumaq və yatmaq idi. Ancaq zirək və diri-başdı, qarmağa yem taxmağı da çox yaxşı bacarırdı.

– Kapitan, bəyəm tilova balığı siz özünüz taxa bilmirsiniz ki? – Conson məndən soruşdu.

– Taxa bilirəm, ser.

– Onda zəncini niyə özünüzlə götürürsünüz?

– Tilova zırpı balıq düşəndə görürsünüz, – ona cavab verdim.

– Nəyi görürəm?

– Zənci bu işi məndən daha cəld görür.

– Bəs Eddi necə, həmin işi Eddi görə bilməz?

– Xeyr, ser.

– Məncə, bu artıq xərçdir.

O, zəncinin gününə bir dollar verirdi, zənci də həmin pula hər axşam gedib rumbu rəqsi eləyirdi.

– Zəncisiz keçinmək olmaz, – mən dedim və gördüm ki, yuxu artıq zəncinin gözündən tökülür.

Həmin vaxt biz artıq Kabanyaşla üzbəüz duran ləngərdəki smakların və Morro qalaçasının daş-çınqıllı dibindən balıq tutmaq üçün lövbər salmış balıqçı yalıklarının¹ böyründən ötüb keçmişdik, odur ki, mən qayığı uzaqdan qaraltısı sezilən Meksika körfəzinə tərəf yönəltdim. Eddi bir cüt iri qaravul çıxartdı, zənci isə artıq üç tilova yem keçirtmişdi.

Qolfstrimin² suyu ən dayaz həddə qədər azalmışdı və biz ora yaxınlaşanda burulğan və qıjovlarda su demək olar ki, bə-növşəyi rəngə çalırdı. Yüngül şərq küləyi əsirdi və biz uçan balıqların bir xeylisini hürkütməli olduq. Hə, bilirsiniz də, hansıları

¹ *Yalığ* – iki və ya dördavarlı qayıq.

² *Qolfstrim* – Atlantik okeanda ilıq cərəyan.

deyirəm: qara qanadları olan iri balıqları. Onlar sudan sıçrayıb uçarkən – eynən Lindberqin transatlantik uçuşları təsvir olunmuş rəsmlərdəki təyyarələrə bənzəyirlər.

Bax, bu uçan iri balıqlar – ən düzgün nişandır. Göz işlədikcə hansı tərəfə baxsan, hər yerdə başlıca axının dərinlərdən keçdiyini göstərən həmin o sarı yosun topaları görünürdü; irəlində isə xırda tunes sürüsünün başı üzərində quşlar dövrə vurmaqdaydı. Çəkisi iki-üç funtdan artıq olmayan balaca-balaca tuneslərin sudan necə sıçramaları, havada necə atılıb-düşmələri aydın görsənirdi.

– İndi tilov ata bilərsiniz, – mən Consona dedim.

O, kəməri əyninə keçirdib bərkidti və altı yüz yardlıq tilov ipi olan Qardi çarxındakı otuz altı saplı ən böyük tilovu də-nizə atdı. Mən qanrılıb geriyə baxanda gördüm ki, qarmağın yemi dalğaların təmasından yüngülcə titrəsə də, arxada rahatca üz-məyindədir, hər iki qaravul isə suyun üzündə atılıb-düşür, batıb-çıxırlar. Sürət öz lazımı həddindəydi və mən qayıqı Qolfstrimin əsas şırnağına tərəf yönəltdim.

– Tilov ağacını bortun oyuğuna bərkidin, – mən Consona dedim. – Onda tilovu əlinizdə saxlamaq sizə ağır olmaz. Əyləci boşaldın, onu həmişə sərbəst qoyun ki, balıq yemə girişəndə tilovun ipini buraxmaq mümkün olsun. Balıq qarmağa keçərkən əyləc bərkidilmiş vəziyyətdə olsa, o sizi bortdan sürüyüb salar.

Bunu ona hər gün təkrar söyləməli olurdum, amma qətiy-yən əsəbiləşməirdim. Birinci dəfə deyildi ki. Özünlə aparmalı olduğun əlli həvəskardan balıq tutmağı bacaran uzaqbaşı biri olardı. Elə o bir nəfər də addımbaşı axmaqlıq eləyir, özünü əməlli-başlı gicliyə qoyur və tilov iplərindən mütləq eləsini seçib götürür ki, həmin ip əsl balıqdan ötrü ən zəifi, ən yararsızdır.

– Gün necə gündür? – Conson soruşdu.

– Bundan yaxşısı heç ağıla da gəlməzdi, – mən ona bildirdim. Həqiqətən də, yaxşı gün idi.

Mən şturvalı zənciyə verdim və tapşırıdım ki, üzü gündo-ğana tərəf, Qolfstrimin uzununu istiqamətində sürsün, özümse

Consonun yanına getdim; o, yerində sakitcə oturub tələ yemlərinin dalğaların üstündə necə yırğalandığına tamaşa edirdi.

– Bəlkə mən də ikinci tilovu atım? – ondan soruşdum.

– Yox ey, gərək yoxdu, – Conson dedi. – İstəyirəm öz ovumu özüm güdüm, özüm dartım, özüm sudan çıxardım.

– Yaxşı, – dedim. – Amma deyirəm bəlkə Eddi tilov at-sın, yalnız tilovu at-sın, elə ki, balıq qarmağa keçdi, o dəqiqə ti-lovu sizə versin ki, ovu özünüz dartıb çıxardasınız.

– Yox, – Conson razılaşmadı. – Qoy elə təkcə bir tilov olsun.

– Yaxşı, nə deyirəm ki.

Zənci hələ də qayığı döndərməkdə davam eləyirdi və mən irəliyə baxıb qayıqdan bir az qabaqda havaya qalxan qanadlı balıq sürüsünü gördüm. Görünür, həmin sürünü zənci də görmüşdü. Mən geriye qanrılıb parlaq günəş şəfəqləri altında füsunkarcasına bərq vuran Havanaya tamaşa elədim və Morro tərəfdəki limandan çıxan gəmini gördüm.

– Mister Conson, belə düşünürəm ki, bu gün sizin bəxtiniz gətirəcək, qismətinizə nəşə düşəcək, – mən ona dedim.

– Vaxtdır, – o cavab verdi. – Biz artıq neçə vaxtdır üzürük?

– Bu gün üç həftədir.

– Balıq ovlamaqçün az müddət deyil.

– Balıq belədir də, – mən dedim. – Gəlməyəndə görürsən biri də gəlmir, amma gələndə də sürüylə gəlir ha. Lap kefin istəyən qədər. Amma gəlməyinə gəlməlidir. Əgər bu gün gəlməsə, deməli, daha heç vaxt gəlməyəcək. Aya söz ola bilməz. Axın yaxşıdır, yaxşı da külək qalxır.

– Birinci gəlişimizdə bir neçə xırdasını görmüşdük.

– Hə, – mən dedim. – Sizə elə belə də demişdim. Xırda balıq dağılışib gedir və yoxa çıxır, sonra irisi gəlir.

– Siz qayıqçılardan həmişə eyni bir mahnısı var. Ya çox tezdir, ya çox gecdir, ya külək münasib külək deyil, ya da ay kara gəlmir, yararsız olur. Amma pulu almağına alırsınız.

– Sizə necə izah edim, – mən dedim. – Bədbəxtlik orasındadır ki, adətən, həmişə belə olur: ya çox tez olur, ya çox gec

olur, külək də əksər halda münasib külək olmur. Di gəl ki, hər şeyin lazımı qaydada olduğu belə bir gün ələ düşəndə də sahilə boş-bekar oturub müştəri gözləyirsən; burası da var.

– Amma deyirsiz bu gün yaxşı gündür də?

– Sizə necə izah edim, – mən ona dedim. – Bu gün mən artıq çox şey görmüşəm. Amma əminəm ki, xeyli balıq tutacaqsınız.

– Ümidimizi üzməyək, – o dedi.

Biz ova hazırlaşdıq. Eddi keçib çənin böyründə uzandı.

Mən ayaq üstə durub diqqətlə göz yetirirdim ki, görüm suda hansısa bir quyruq batıb-çıxacaqmı. Bir gözüm də zəncidəydi – dəqiqəbaşı mürgülədiyindən ona da göz qoymalı olurdum. Mərc gələrəm ki, gecə o, vaxtını yelə verməyib.

– Kapitan, sizə əziyyət olmaz ki, ordan mənə bir şüşə pi-və verəsiniz? – Conson soruşdu.

– Yox, ser, heç bir əziyyəti yoxdur, – dedim və əlimi bu-zun içinə soxdum ki, ən sərinini tapıb çıxardım.

– Siz özünüz istəmirsiniz? – soruşdu.

– Yox, ser. Mən özümü axşama saxlayıram.

Şüşənin ağzını açdım və ona tərəf təzəcə uzatmışdım ki, elə bu vaxt qılincının uzunluğu az qala bir metrə çatan boz rəngli zırpı bir balığın sudan başını necə çıxartdığını və bizim skumbriyamızın üstünə nə hiddətlə şığıdığını gördüm. Balığın gövdəsi azından tir yoğunluğundaydı.

– İpi buraxın, tilov ipini buraxın! – mən bağırırdım.

– O hələ tilova gəlməyib, – Conson dedi.

– Onda əyləcin vintini boşaldın.

Balıq suyun üzünə xeyli dərinlərdən üzüb çıxmışdı və ilk həmlədə hədəfdən yan keçdi. Mən bilirdim ki, o, suyun dibinə baş vurub təzədən qayıdacaq.

– İndi görün nə deyirəm, – mən Consona dedim, – bax elə ki, balıq yemdən yapışdı, həmin dəqiqə tilov ipini sərbəst buraxın.

Elə həmin andaca gördüm ki, balıq qayığın arxa tərəfindən, suyun altıyla üzməkdədir. Suları yara-yara irəli şığıyan nəhəngin qırmızı qanadlara bənzər gərilməmiş üzgəcləri və qonur

gövdəsi boyunca uzanan qırmızı zolaqları aydın görsənirdi. Özü də eynən sualtı qayıqlar kimi üzürdü və bel üzgəci suyun üzünə çıxmışdı. Sonra o, düz yemin üstünə üzdü və qılınıcı çıxaranda sanki onunla suyun səthinə əl elədi.

– Ona imkan verin ki, yemi qapsın, – mən dedim.

Conson əlini çarxın üstündən götürdü; çarxın ciyiltisi eşidildi, nəhəng balıq da dönüb suyun altına getdi; istiqamətini dəyişib sürətlə sahilə tərəf üzəndə gövdəsinin gümüşək necə parıldaması aydın göründü.

– Əyləcin vintini bir azca bərkidin, – mən ona dedim. – Amma çox olmasın ha, bir azacıq.

Conson vinti burub bərkitməyə başladı.

– Çox bərkitməyin, – mən dedim; çünki tilov ipinin kənarına necə əyilməsini görürdüm. – Əyləci bərkidin və tarım çəkin. Dartmaq lazımdır. Balıq mütləq atılıb-düşəcəkdir.

Conson əyləcin vintini bərkitdi, sonra yenidən tilov ağacından yapışdı.

– Dartın, bərk dartın, – mən ona dedim. – Qarmağı dərinə batırın. Beş dəfə dartın.

O, daha iki dəfə dartdı, özü də kifayət qədər bərkədən dartdı; sonra tilov ikiqat əyildi və çarxın cırıltısı eşidildi. Və budur ha, balıq yuxarı tullandı, – hop! – onun uzun və dümdüz gövdəsi günəşin altında gümüşək parıldayıb təzədən elə bir şappıltıyla suya çırpıldı ki, elə bil qayadan at qopub düşdü.

– Əyləci buraxın, – mən çıxırdım.

– O getdi, – Conson dedi.

– Yox bir, – mən tez-tələsik cavab verdim. – Cəld olun, əyləci tez buraxın.

Mən tilov ipinin necə əyildiyini görürdüm və balıq təzədən tullananda o artıq kormanın arxasında idi, özü də açıq dənizə tərəf üzürdü. Sonra o, böyür-başında suyu köpükləndirib daha bir dəfə görsəndi və mən diqqətlə baxanda gördüm ki, qarmaq ona ağızının sol küncündən ilişib. Balığın zolaqları aydın

görsənirdi. Bu, büsbütün gümüşü rəngə çalan qırmızı zolaqlı, tir yoğunluğunda olan əla bir qılinc-balıq idi.

– Getdi, – Conson dedi; bu vaxt tilov ipi sərbəst sallanırdı.

– Dolayın, dolayın, – mən dedim. – Qarmaq bərk oturub.

Var gücünüzü işə salın! – mən zənciyə çığırdım.

Sonra balıq daha bir neçə dəfə də tullandı; şalban kimi dümdüz olan bütün gövdəsiylə düz bizim üstümüzə atıldı və yerə düşərkən suyu möhkəmcə sıçratdı. Tilovun ipi tarım dartılmışdı və mən balığın necə dönməsini, sonra təzədən sahilə tərəf üzdüyünü gördüm.

– Bax, indi qaç-qov başlayacaq, – mən dedim. – Əgər balıq qırıb-qaçmağa can atsa, mən sürəti artıracam. Siz əyləci tam sərbəst saxlayın. Çarxda tilov ipi hələ çoxdur.

Bizim balığımız, bütün nəhəng balıqlardan gözlənilmədiyi kimi, şimal-qərbə tərəf üzürdü və – Allah, özün saxla! – qəfildən gör nə oyun çıxartdı! O, ağlagəlməz sıçrayışlarla atılıb-düşməyə başlamışdı və hər dəfə dənizə batanda suyu ətrafa elə şiddətlə sıçradırdı ki, elə bil nəhəng dalğalarda sürətli qayıq şütüyürdü. Biz balığın arxasınca üzürdük. İndi şturvalın arxasına özüm keçmişdim və Consona qışqırmaqdan yorulmuşdum ki, bəs əyləci sərbəst tutsun, ipi də tez yığsın. Birdən mən gördüm ki, onun tilovu atılıb-düşdü və ip də boşalıb sallandı. Başa düşməyən bunu heç cür görə bilməzdi, çünki tilov ipi öz ağırlığı ilə, hər necə olsa, tilovu dartırdı; mən axı burasını başa düşürəm.

– Aradan çıxdı, – mən ona dedim.

Balıq hələ də atılıb-düşməyində idi və gözdən itənə qədər tullanmaqda davam elədi. Bu, həqiqətən gözəl balıq idi.

– Amma mən onun necə dartdığını hiss edirəm, – Conson mənə dedi.

– Bu, ipin ağırlığıdır.

– Yox ey, bərk dartır. Bəlkə balıq gəbərib?

– Ora baxın, – mən dedim. – Bax, balıq tullanıb-düşür.

Bizdən təxminən yarım mil məsafədə həndəvərindəki suyu balığın fəvvarə kimi necə sıçratdığı aydınca görsənirdi.

Mən çarxın əyləcinə toxundum – əyləc son həddə qədər burulub bərkidilmişdi və tilovun ipi çarxa yığılmırdı. Belədə, ip qırıla bilərdi; əslində, qırılmalıydı.

– Bəyəm mən sizə demirdim ki, əyləci sərbəst buraxasınız?

– Axı o dartırdı.

– Nolsun dartanda?

– Gördüm dartır, mən də sıxıb bərkitdim.

– Qulaq asın, – mən ona dedim. – Balıq özünü yırtıb-tökəndə əgər tilovun ipini buraxmasan, ip mütləq qırılacaq. Elə bir qaytan yoxdu ki, bu ağırlığa tab gətirsin, qırılmasın. Bir halda ki, balıq zor göstərir, gərək ipin başını buraxasan. Əyləci tamamilə sərbəst saxlamaq, ipi boş saxlamaq lazımdır. Yoxsa belə bir balığı heç harpun kəndiriyə də tutub saxlaya bilməzsən. Bizim işimizsə odur ki, qaç-qov başa çatmayınca balıqdan geri qalmayacaq. Nə vaxt ki, qovhaqov başa çatdı və balıq suyun dibinə çəkildi, hə, bax onda əyləci sıxıb bərkitmək və tilov ipini seçmək olar.

– Deməli, əgər ip qırılmasaydı, mən onu tuta bilərdim?

– Tuta bilərdiniz.

– Axı o nə qədər tullanacaq, bunun bir sonu olmalıdır, ya yox!

– O hələ çox şeyə qabildir. Nə zaman ki, qovhaqov qurtarır, bax cəng onda başlayır.

– Yaxşı, onda gəlin başqasını tutaq, – Conson dedi.

– Əvvəlcə tilov ipini seçmək lazımdır, – mən ona cavab verdim.

Hə, biz balığı ələ keçirtməyə də macal tapmışdıq, onu ələdən qaçırtmağa da; Eddi isə bütün bu müddətdə yatmağında idi. Amma indi durub kormaya, bizim yanımıza gəlmişdi.

– Nolub? – Eddi soruşdu.

Çuxura düşmüş batıq yanaqları, sallaq dodaqları olan bu uzundraz nə zamansa yaxşı bir dənizçi sayılırdı, amma sonradan içkiyə qurşandı və indi heç nəyə yaramır. Onun saçları gündən yanmışdı, gözlərinin qıraqlarında ağımtıl laxtalar vardı. İndi

kormaya keçib düz mənim qarşımda dayanmışdı və bilirdim ki, xumarlığın dəmi gəlib; bu dəqiqə içməkdən ötrü ürəyi gedir.

– Götür pivə iç, – mən ona dedim.

Eddi yeşikdən pivə şüşəsin çıxarıb, əlbəəl başına çəkdi, sonra da Consona tərəf dönüb:

– Daha neyləyək, mister Conson, – dedi. – Mən gedim bir az da mürgüləyim. Pivəyə görə sizə ürəkdən minnətdaram, ser.

Ay bərəkallah, Eddi. Balıq onun heç vecinə də deyildi.

Günortaya yaxın isə biz daha bir balığı ilişdirə bildik, ancaq o, aradan çıxa bildi. Balıq qarmağı tullayanda qarmağın havaya necə uçması və otuz fut kənara düşməsi aydınca görsənmişdi.

– Mən yenə nəyisə düz eləmədim? – Conson soruşdu.

– Yox, – mən dedim. – Sadəcə, balıq qarmağı qırağa tulladı.

– Mister Conson, – Eddi ona müraciət etdi; həmin vaxt Eddi yuxudan ayılmışdı ki, bir şüşə də pivə içsin, – mister Conson, sizin, sadəcə olaraq, bəxtiniz gətirmir. Bəlkə bəxtiniz sevgidə gətirəcək. Axşam birgə gəzintiyə çıxmaq mı, mister Conson?

Eddi bunu deyib, təzədən gedib çənin böyründə oturdu.

Saat dördə yaxın, geri qayıtdığımız yolda axına qarşı üzə-üzə sahilə lap yaxınlaşmışdıq ki, – axın dəyirman novunda olduğutək coşub-daşır, günəş isə kürəyimizi yandırır, – bu vaxt Consonun tilovuna qara rəngli bir qılınc-balıq düşdü; elə bir balıq ki, mən beləsinə ömür-billah rast gəlməmişdim. Buna qədər biz dörd xırda tunes tutmuşduq və zənci onlardan birini Consonun qarmağına keçirtmişdi. Bu yem pis yem deyildi, intəhası kormanın arxasında şappıltısı yaman bərkdən çıxırdı.

Conson kəməri əynindən çıxartmış, tilov ağacını da dizinin üstünə qoymuşdu – ağacı bütün gün üfüqi vəziyyətdə saxladığından əlləri heydən düşmüşdü. Mən üzümü başqa səmtə çevirəndə o, əyləcin vintini də axıracan burub bərkitmişdi, çünki yepyekə tələ yeminin dala dartdığı tilov ipinə nəzarət etməkdən yorulmuşdu. Əslində, tilov ağacını onun necə saxlaması mənim qəti xoşuma gəlmirdi, di gəl ki, bu fərsizə kəlməbaşı irad tutmağa,

deyinməyə həvəsim yox idi. Üstəlik də, bu bir o qədər təhlükəli deyildi, çünki əyləç açıq olanda tilovun ipi çarxa dolanmış olur.

Mən şturvalın arxasında dayanmışdım və qayığı köhnə sement zavodunun tuşundakı əsas şırnağın uzununa sürürdüm; orada şırnaq lap dərinliklərə işləyir və sahildən çox da uzaq olmayan yerdə nəşə qıfabənzər bir şey əmələ gətirir. Həmin yerdə tələ yemi üçün xırda balıqlar kefin istəyən qədərdir. Birdən mən irəliddə mərmə tozanağına bənzər fəvvarə sıçrantısını, ardınca da qara rəngli qılinc-balığı gördüm; balığın qılincini də gördüm, gözlərini də, yepyekə açılmış cəhəngini də, qara-qırmızı rəngdə olan nəhəng kəlləsini də. Onun az qala gəmi hündürlükdəki bel üzgəcləri bütünlüklə suyun üzünə çıxmışdı; bizim tunesimizin üstünə atılarda isə elə quyruğu da bütövlüklə bayırda idi. Balığın qılinc beysbol ağacı yoğunluğunda idi və yuxarı əyilmişdi; yemi qapdığı vaxt okeanın səthi tam şəkildə onun qarşısında açılmışdı. O, büsbütün qırmızıya çalan qara rəngdəydi, gözlərinin də hər biri şorba nimçəsi böyüklükdə. Çox nəhəng balıqdı; mərc gələrəm ki, o min funt ağırlıqda yükü darta bilərdi.

Mən Consona çəmkirdim ki, tilov ipini buraxsın: amma söz ağzımdan çıxar-çixmaz onun havaya nə təhər uçduğunu gördüm – Consonu elə bil qaldırıcı kranla dikinə düppədüz yuxarı dardılar. O hələ bir saniyəlik də öz tilov ağacından yapışıb dura bildi, amma ağac yay kimi əyildi, sonra isə düzəldi və yoğun tərəfi zərblə onun qarnına çırpıldı; bütün avadanlıq havaya uçub dənizə töküldü.

Əyləç axıra qədər burulub bərkidilmişdi və balıq dartılanda Consonu oturacaqdan qopartmış, o da tilovu əlində saxlaya bilməmişdi. Tilov ağacı onun sağ dizinin üstündəydi, ağacın yoğun ucunu da sol dizinin altına soxmışdu; əgər kəməri çıxartmasaydı, balıq onu dartıb suya salacaqdı.

Mən mühərriki söndürüb, kormaya keçdim. Conson oturduğu yerdəcə qarnını qucaqlamışdı – tilov ağacının zərblə dəydiyi yeri tutub durmuşdu.

– Yəqin ki, bugünlük bəsdir, – mən ona dedim.

– O nə idi elə? – Conson məndən soruşdu.
– Qara qılinc-balıq, – mən bildirdim.
– Bu necə oldu axı?
– Yaxşısı budur, siz hesablayasınız, – mən ona dedim. – Çarx mənə iki yüz əlli dollara başa gəlib. İndi beləsi daha bahadır. Tilovun qiyməti qırx beş dollardı. Orda altı yüz yarda yaxın otuz altı saplı qaytan vardı.

Eddi onun çiyinə vurub dedi:

– Mister Conson, sizin, sadəcə olaraq, bəxtiniz gətirmir. Ömrümdə ilk dəfədir belə şey görürəm.

– Sən ağzını yum, əyyaş, – mən Eddiyə çəmkirdim.

– Yox, düzünü deyirəm, mister Conson, – Eddi davam elədi. – Mən ömrümdə buna bənzər bir şey görməmişəm.

– Heç bilmirəm belə bir balıq məni sürüyüb aparsaydı, mən neyləyərdim, – Conson dilləndi.

– Siz deyildiz hər şeyi özünüz eləmək istəyən? – cavabında belə dedim; mən şeytan kimi qızıqıb özümdən çıxmışdım.

– Yaman yekədirlər, – Conson dedi. – Bu artıq məmnuniyyət yox, əzab-əziyyətdir.

– Hə, – mən dedim. – Belə bir balıq sizin axırınıza çıxma bilərdi.

– Bəs onları tuturlar axı.

– O adam tutur ki, tutmağı bacarır. Amma siz elə fikirləşməyin, əziyyəti hamı çəkir.

– Mən beləsini ovlayan bir qızın fotosunu görmüşəm.

– Bəs nə, – mən dedim. – Amma diri-diri yox. Balıq tələ yemini udub, mədəsi yırtılıb; bax onda suyun üzünə çıxıb və gəbərüb. Mənsə balığı diri tutmaqdan, qarmağın yalnız ağıza ilişməsindən danışıram.

– Hə, – Conson dedi, – onlar yaman zırpı şeylərdi. Bir halda ki, bu bir ləzzət vermir, onda bunu niyə eləyəsən axı?

– Elə mən də onu deyirəm, mister Conson, – Eddi dedi. – Bir halda ki, bu, ürəkəçən iş deyil, bu işə niyə girişəsən? Qulaq asın, mister Conson, siz tamamilə doğru dediniz, quşu lap

gözündən vurdunuz. Bir halda ki, ləzzət vermir, onda bunu niyə eləyəsən?

Mənimsə balıq hələ də gözümün qabağından getməmişdi, həm də suya düşən avadanlığın peşmançılığını çəkirdim, odur ki, onlara qulaq asırdım. Zənciyə tapşırıdım qayığı Morro istiqamətinə döndərsin. Onlara heç bir söz demədim. İkisi də kırımışca oturmuşdu – əlində pivə şüşəsi olan Eddi bir stulda oturmuşdu, Conson o biri stulda. Bir azdan Consonun səsinə eşitdim:

– Kapitan, siz mənimçün hayboll hazırlaya bilməzsiz ki?

Mən kəlmə kəsmədən onun istədiyi kokteyli hazırlayıb gətirdim, sonra özümə qatqısızını süzdüm. Mən fikirləşirdim; bax həmin bu Consonun düz üç həftədir balıq ovuna necə çıxmasını, nəhayət, tilovuna balıq ilişdirməsini düşünürdüm. Elə bir balıq ki, əsl balıqçı beləsini ovlamaqçün bəlkə bütün ilini qurban verərdi. Düşünürdüm ki, Conson belə bir balığı əlindən qaçırtdı, mənim avadanlığımın axırına çıxdı, özünü gicliyə qoydu, indi də heç nə olmamış kimi əyyaş dənizçi ilə üzbəüz oturub kokteylini içir.

Biz gəlib çatanda və mən getmək istəyən zəncinin intizarla durub gözlədiyini görəndə Consondan soruşdum:

– Sabah necə, ova gedirik?

– Çətin ki, – Conson dedi. – Bəsimdir. Belə bir ov enimə də bəsdir, uzunuma da.

– Zənci ilə indi hesablaşmaq istəyirsiniz?

– Mən ona nə qədər borcluyam?

– Bir dollar. İstəsəniz, çaypulu da əlavə edə bilərsiniz.

Və Conson zənciyə bir dollar, üstündə də hərəsi iyirmi sentlik iki dənə Kuba sikkəsi verdi.

– Bu nədən ötrüdür? – zənci mis pulları göstərib məndən soruşdu.

– Çaypuludur, – mən ona dedim. – Sən daha lazım deyilsən. Bunu sənə o bağışlayıb.

– Sabah gəlməyim?

– Yox.

Zənci öz qara eynəyini gözünə taxır, həsir şlyapasını başına qoyur, tələ yemlərini sarıdığı qaytan bürməyini də götürüb sağollaşmadan çıxıb gedir. Bu zənci bizim heç birimizin haqqında heç vaxt yüksək fikirdə olmayıb.

– Siz nə vaxt hesablaşmaq istəyirsiniz, mister Conson, – mən ondan soruşdum.

– Sabah səhər mən banka baş çəkəcəm, – Conson dedi. – Biz nahardan sonra hesablaşa bilərik.

– Siz bilirsiniz günlərin sayı nə qədər olub?

– On beş.

– Yox. Bugünküylə birgə on altı, hərəsi bir gün də o üzə və geriyə gedib-qayıtma. Deməli, hamısı elədi on səkkiz gün. Üstəgəl bugünkü tilov, çarx, bir də tilov ipi.

– Avadanlığı deyirsinizsə – bu artıq sizin riskinizdir.

– Yox, ser. Axı onu siz əldən buraxdınız.

– Mən axı hər gün üçün icarənin haqqını ödəyirəm. Bu – sizin riskinizdir.

– Yox, ser, – mən dedim. – Əgər balıq tilovu sındırırsaydı və bu sizin taxsırınız ucbatından baş verməsəydi, onda başqa məsələ. Amma siz öz ləngliyiniz üzündən bütün ləvazimatı əldən verdiniz.

– Tilovu mənim əlimdən balıq qopardı.

– Çünki siz onu oyuğa bənd etməmişdiniz. Üstəlik, əyləci də axıracan bərkitmişdiniz.

– Sizin buna görə pul cəriməsi çıxmaq hüququnuz yoxdur.

– Əgər siz avtomobil kirayə etsəydiniz və onu aparıb qayaya çırpırsaydınız, sizcə, ona görə pul ödəməli deyildiniz?

– Əgər avtomobildə özüm getsəydim, onda yox, – Conson cavab verdi.

– Əhsən, mister Conson, – Eddi dedi, – bax, buna deyərəm əsl fənd. Sən başa düşdünmü, kapitan? Əgər o, avtomobildə getsəydi, yerindəcə ölərdi. Bax, onda ödəmək lazım gəlməzdi. Çox məharətlə düşünülb.

Mən ayyaşın sözünə heç bir əhəmiyyət vermədim.

– Siz tilova, çarxa və tilov ipinə görə mənə iki yüz doxsan beş dollar borclusunuz, – Consona dedim.

– Yox, bu düzgün olmur, – o razılaşmadı. – Amma əgər siz belə hesab edirsinizsə, onda gəlin itkini öz aramızda yarıbaryı bölək.

– Təzə avadanlıq mənə üç yüz altmış dollardan aşağı oturmayacaq. Mən tilov ipini sizin hesabınıza salmıram. Belə bir balıq lap ipin hamısını da özüylə dartıb apara bilərdi və burda sizin heç bir taxsırınız olmazdı. Əgər bu əyyaşın əvəzində indi burda ayrı bir adam olsaydı, mənim sizdən heç bir artıq şey istəmədiyimi təsdiqləyərdi. Əlbəttə, elə görünə bilər ki, bu az pul deyil, amma mən axı həmin ləvazimatı alanda da bu pul az pul deyildi. Əgər hazırda satışıdakı ləvazimatın ən yaxşısından yoxundursa, onda heç gərək belə balığın ovuna çıxmayasan.

– Mister Conson, – Eddi dilləndi. – Kapitan deyir mən içki düşkünüyəm. Bu bəlkə də belədir. Amma deməliyəm ki, hazırda o – haqlıdır. O haqlıdır və insafılı danışır.

– Mübahisə etməyə, – nəhayət, Conson dilləndi. – Mən pulu ödəyəyəm, baxmayaraq ki, sizinlə razı deyiləm. Deməli, otuz beş dollardan on səkkiz gün, üstəgəl iki yüz doxsan beş dollar.

– Siz mənə yüz dollar vermisiniz. Mən aldığım şeylərin tam siyahısını sizə verərəm, orda yeməklərdən nə qalıbsa, onun pulunu sizin yol üçün o başa və geriye aldığınızdan çıxaram.

– Bax bu, ədalətli qərardır, – Conson dedi.

– Eşidin məni, mister Conson, – Eddi ona dedi. – Əgər siz bilsəydiniz ki, burda əcnəbilərin dərisini necə soyurlar, onda özünüz də deyərdiniz ki, bundan böyük haqq-ədalət olmaz. Görün mən sizə nə deyirəm: bu, sadəcə ağılasığmaz işdir. Kapitan sizinlə o cür rəftar edir ki, sanki siz onun doğmaca anasıınız.

– Sabah mən banka baş çəkib, nahardan sonra bura gələcəm. Birisigün çıxan gəmiylə isə yola düşəcəm.

– İstəsəniz, bizimlə qayıqda da qayıda bilərsiniz, belədə yol puluna qənaət edərdiniz.

– Yox, – o dedi. – Gəmiylə mən vaxta qənaət edərəm.

– Yaxşı, – mən dedim. – Onda bəlkə içək?

– Əla fikirdi, – Conson dedi. – Deməli, heç kəs incimədi ki?

– Heç kəs, ser, – mən cavab verdim. Və biz üçlükdə qayığın arxa tərəfində, kormada oturub hərəyə bir fincan hayboll içdik.

Ertəsi gün mən bütün səhəri qayıqla əlləşdim, mühərrikin yağını dəyişdim, gah orasına, gah burasına əl gəzdirdim. Günortaüstü şəhərə yollandım və normal səhər yeməyinin qırxca sentə mümkün olduğu xudmani bir Çin restoranında nahar elədim. Sonra arvadıma və bizim üç balaca qızımıza bir neçə xırda-para hədiyyə aldım. Ətir, yelpik, üç dənə hündür ispan şanası. Alış-ve-rişi qurtarıb Donovanın yanına buruldum. Pivə içdim, xozeyinlə bir az çənə vurub, sonra təzədən geriyə, San-Fransisko körpüsünə qayıtdım. Amma yolda daha bir neçə dəfə pivə içməyə dönmüşdüm. “Kunard” barında mən Frenkini pivəyə qonaq elədim və qayığa ovqatımın ən yaxşı vəziyyətində qayıtdım. Geri dönəndə cibimdə düppədüz qırx sentim qalmışdı. Frenki də mənimlə gəlmişdi və biz qayıqda oturub Consonu gözləyənə qədər buzlu qu-tudan hərəyə daha bir şüşə pivə çıxardıb içdik.

Eddi bütün gecəni və bütün günü hardasa itib-batmışdı; amma ondan bir səs-soraq çıxmasa da, bilirdim ki, borc verənlərin arası kəsiləndə harda olsa, gec-tez gəlib çıxasıdır. Donovan mənə demişdi ki, dünən axşama yaxın Eddiylə Conson qısa müddətə onun kafesinə baş çəkiblər və Eddi onu borca qonaq eləmişdi. Biz oturub gözləyirdik və mən təəccüblənməyə başlamışdım ki, niyə bu vaxtacan Consondan xəbər-ətər yoxdur. Mən körpüdə xahiş etmişdim ki, əgər birdən Conson bura məndən qabaq gəlsə, ona desinlər ki, qayığa buyurub məni orada gözləsin, amma məlum olmuşdu ki, hələ gəlib çıxmayıb. Belə fikirləşdim ki, yəqin dünən yaxşıca əylənib və bu gün yuxudan saat on ikidən tez durmayıb. Banklar saat dördün yarısınaçan açıq olur. Biz reys təyyarəsinin necə uçub getdiyini gördük; saat altının yarısına yaxın mənim ovqatım əməlli-başlı korlandı, özümü pis hiss etməyə başladım.

Saat altıda Frenkini otelə yolladım ki, Consonun orda olub-olmadığını öyrənsin. Hələ də elə fikirləşirdim ki, yəqin çox içib, ya da, ola bilsin, dünənkindən sonra əhvalı elə korlanıb ki, ayağa qalxmağa, oteldən çıxmağa halı yoxdur. Hava tam qaralanacan eləcə oturub gözləyir, yalnız gözləyirdim. Amma ovqatım çox pis idi, çünki o mənə səkkiz yüz iyirmi beş dollar borclu qalmışdı.

Frenkinin getdiyi artıq yarım saata yaxın idi. Nəhayət ki, onu gördüm; o, başını silkələyə-silkələyə iti gəlirdi.

– Təyyarədə uçar, gedər, – Frenki çatan kimi dedi.

Belə. Bax belə. Deyiləsi bir söz yoxdur. Konsulluq artıq bağlıydı. Mənim qırxca sent pulum qalmışdı və onsuz da, təyyarə artıq Mayamidə idi. Mən həтта teleqram da göndərə bilməzdim. Ay bərəkallah, mister Conson, başqa sözüm yoxdur. Neynək, mən özüm günahkaram, taxsır özümdədir. Daha ağıllı olmaq lazımdır.

– Aydınadır, – mən Frenkiyə dedim. – Hər şey ayındır. Hər halda, bir şüşə sərın pivə içmək olar. Bunu mister Conson alıb.

Qutuda “Tropik” pivəsindən hələ üçü qalmışdı.

Frenki məndən az dilxor deyildi. Bilmirəm nəyə görə, amma mənə belə gəlirdi. O elə hey çiynimə vurur və başını yellədir.

Deməli, belə. Mən dilənçiyəm. Mən beş yüz otuz dollar kirayə pulu itirmişəm, itirdiyim avadanlığı isə indi heç üç yüz əlli dollara da ala bilmərəm. Fikirləşdim ki, körpünün yanında avaralanan bekarlar bax indi əcəb sevinəcəklər. Həтта konçalardan¹ hansısa şadlığından heç bilməyəcək neyləsin. Halbuki srağagün mən üç əcnəbini adaya aparmağa görə verilən üç min dolları götürmək istəməmişdim. Ada olmasın, ayrı yer olsun, təki Kubadan mümkün qədər uzaq olsun.

Yaxşı, elə olmağına elədir, amma indi bəs neyləməli? Yüklə götürməyi mən bacarmaram, çünki indi spirtli içkini pulsuz

¹*Konça* – balıqqulağı mənasını verən *concha* sözüdür; Baham və Florida adalarında ağdərili əhalinin əsasən balıqqulağı yığmaqla məşğul olan yoxsul hissəsini məhz bu cür adlandırırdılar.

almaq mümkün deyil, sonrasına qalanda da, hazırda bu işdə qazanc yoxdur. Şəhər spirtli içkiylə doludur, heç alan da tapılmır, kimə satacaqsan onu. Bəs neyləyəsən? Deməli, evə dilənçi kökündə qayıtmaq və bütün yayı ac-yalavac oturmaq? Axı mənim ailəm var. Limandan çıxış icazəsinin haqqını biz bura gəldiyimiz vaxt ödəmişəm. Adətən pulu agentə qabaqcadan ödəyirsən, o da səni qeydiyyatı alır və icazə kağızı verir. Lənətə gələsən, mənim hətta benzin almağa da pulum yoxdur. Vəziyyət heç dilə gətiriləsi deyil. Ay bərəkallah, mister Conson.

– Frenki, mən burdan nəşə aparmalıyam. Mən gərək nəşə qazanım.

– Mən fikirləşər, – Frenki dedi.

O, daim sahilə veyillənir və ağına korluq vermədən həmişə nəşə quraşdırır, özü də demək olar ki, kardı və hər axşam içir. Di gəl ki, ondan yaxşı, ondan xeyirxah adam tapmaq çətindir. Mən onu bu yerlərə gəlməyə başladığım vaxtlardan tanıyıram. Frenki yükü boşaltmaqda mənə az kömək etməyib. Sonralar, mən spirtli içki daşımağın daşını atanda və qayığı balıq həvəskarlarına kirayə verməyə başlayıb, özüm də körfəzdə qılınbalığı ovlamaq işini qızıqdıranda Frenki ilə körpünün həndəvərində, yaxud kafedə tez-tez rastlaşırdım. O, adama səfeh kimi görsənir və çox az danışır, əvəzində bolluca gülümsəməyi var. Amma bunların hamısı onun karlığından, qulağının pis eşitməyindəndir.

– Fərq yok sən nə daşıyar? – Frenki soruşdu.

– Aydındır, – mən dedim. – Hər şey aydındır. İndi daha fərq axtarmaq lazım gəlmir.

– Nə olsa sən daşıyar, fərq yok?

– Aydındır.

– Mən fikirləşər, – Frenki dedi. – Sən harda olar?

– “Mirvari”də olacam. Yemək lazımdır.

“Mirvari”də iyirmi beş sentə normal nahar etmək olardı. Şorbada başqa istənilən yeməyin qiyməti on sentdir, şorba isə beş sentə. Frenki məni kafenin qarşısınacan ötürdü; mən içəri

keçdim, o isə yoluna davam elədi. Getməzdən qabaq o mənim əlimi sıxıb silkələdi və daha bir dəfə çiynimə vurub dedi:

– Sən ruhdan düşmə. Bax, mən – Frenki. Mən politika çox. İş çox. İçmək çox. Pul az. Amma dost yekə. Sən ruhdan düşmə.

– Sağlıqla qal, – mən ona dedim. – Heç sən də ruhdan düşmə, dost.

İkinci fəsil

Mən “Mirvari” kafesinə girib masa arxasında əyləşdim. Güllə atəşindən qırılmış şüşənin yerinə artıq təzəsi salınmışdı və vitrini qaydaya salmışdılar. Bir neçə *gallego*¹ piştaxtanın böyründə dayanıb içirdi, başqaları qəlyanaltı ələyirdilər. Masalardan birində domino oynayırdılar. Mən on beş sentə lobya şorbası və üstündə mal əti olan kartof qarniri götürdüm. Bir şüşə pivə ilə hamısı bir yerdə iyirmi beş sent elədi. Ofisiantla dünən səhərki atışma barəsində danışmağa çalışsam da, o heç bir cavab vermək istəmədi. Deyəsən, bunların hamısı əməlli-başlı qorxmuşdu.

Mən öz naharımı başa çatdırıb oturacaqda arxaya söykəndim və siqaret alışıdırıb neyləyəcəyim barədə düşünməyə başladım. Elə bu vaxt Frenkinin, arxasınca da tanımadığım daha bir nəfərin kafenin qapısından içəri girdiyini gördüm. Özlüyümdə fikirləşdim ki, yəqin sarı maldır. Belə, deməli, sarı mal.

– Bu adam mister Sinq, – Frenki bunu deyib gülümsədi; o mənimçün müştərini çox tez tapmışdı və bundan qürur duyurdu.

– Çox şadam, – mister Sinq dedi.

Ömrümdə bu cür, yəni mister Sinq kimi sıgallı, bəzək-düzəyi göz qamaşdıran centlmen görməmişdim. Düzdür, o, çinli idi, amma eynən ingilis kimi danışdı. Əynində ağ kostyum və ipək köynək vardı; qara qalstuk bağlamışdı, başına da elə həmin materialdan olan və dənəsi yüz iyirmi beş dollara satılan bahalı panama qoymuşdu.

¹*Gallego* – məzəli, gülünc ayama kimi işlədilir; ilkin mənası isə – Qalisiya əyalətində (İspaniya) doğulmuş deməkdir.

- Bir fincan qəhvə içməzsiz? – o məndən soruşdu.
- Yoldaşlıq xətrinə olar.
- Təşəkkür edirəm, – mister Sinq dedi. – Biz burda tamamilə təkikmi?
- Əgər bütün bu kafedəkiləri saymasaq, hə, – mən ona cavab verdim.
- Çox gözəl, – mister Sinq dedi. – Sizin qayığınız var?
- Otuz səkkiz fut, – mən dedim. – Yüz at gücündə kerमतov mühərriki.
- Hətta belə? – mister Sinq dedi. – Mən özlüyümdə bir qədər böyük gəmi təsəvvür edirdim.
- Mənim qayığım iki yüz altmış beş qutu yükü rahatca götürür.
- Mən onu kirayə götürə bilərəm?
- Şərtləriniz necədir?
- Sizin özünüzdən getməyinizə ehtiyac qalmayacaq. Mənim kapitanım da var, komandam da.
- Yox, – mən dedim. – Qayığım harda, mən də orda.
- Aydınır, – mister Sinq başını tərptdi. Sonra Frenkiyə tərəf döndü: – Bəlkə siz bizi ikilikdə buraxasınız?
- Frenki sifətinə ciddi ifadə verib onun üzünə gülümsədi.
- O kardı, – mən dedim. – İngiliscəni də çətin başa düşür.
- Aydınır, – mister Sinq dedi. – Siz ispanca danışın. Ona deyın, bizə bir azdan gəlib qoşular.
- Frenkiyə baş barmağımla işarə verdim; o, ayağa qalxıb piştaxtaya tərəf getdi.
- Siz ispanca bilmirsiniz? – mən ondan soruşdum.
- Nə danışırsız, – mister Sinq başını buladı. – Deyin görüm, sizi bu işə sövq edən... sizi maraqlandıran hansı səbəbdır?
- Mənə pul lazımdır.
- Aydınır, – mister Sinq dedi. – Qayığa görə hansısa borc yaranıb? Qayığa həbs qoya bilərlər?
- Yox.

– Əla, – mister Sinq dedi. – Sizin qayığınızda mənim bədbəxt həmvətənlərimdən neçəsini yerləşdirmək olar?

– Siz demək istəyirsiniz ki, qayıq neçəsini apara bilər?

– Tamamilə doğrudur.

– Uzağa?

– Bir günlük yoldur.

– Bilmirəm, – mən dedim. – Yük olmasa, on iki nəfər.

– Heç bir yük olmayacaq.

– Onları hara aparmaq tələb olunur?

– Bu, sizin ixtiyarınızdadır, – mister Sinq dedi.

– Məhz nə – onları hara düşürmək?

– Siz onları Tortuqasa aparmaqçün götürəcəksiniz, orda onların dalınca şxun¹ gəlməlidir.

– Qulaq asın, – mən dedim, – Tortuqasda, Loqherhed-Kidə mayak var, mayakda da radiostansiya.

– Düzdür, – mister Sinq dedi, – onları orda düşürmək, əlbəttə ki, axmaqlıq olardı.

– Bəs necə olsun?

– Mən axı dedim: siz onları ora aparmaq adıyla götürəcəksiz. Onlarla belə danışılıb.

– Hə, – mən dedim.

– Siz harda lazım bilsəniz, orda da düşürdərsiniz.

– Amma şxun onların dalınca Tortuqasa gələcək?

– Əlbəttə ki, yox, – mister Sinq dedi. – Axmaqdı bəyəm?

– Adambaşına nə qədər verirsiniz?

– Əlli dollar.

– Getməz.

– Bəs yetmiş beş necə?

– Siz özünüz hər adama görə nə qədər alırsınız?

– Yox, bunun bizim işimizə heç bir dəxli yoxdur. Bilirsiniz, bu işdə mənim roluma bir neçə tərəfdən baxmaq olar, yaxud,

¹Şxun – iki və ya üç dorlu yelkənli gəmi.

necə deyərlər, müxtəlif küncərdən. Mənim işim elə tək bununla məhdudlaşmır.

– Hə, – mən dedim. – Bəs mənim gördüyüm iş, sizcə, pulə dəyməz? Belə çıxır?

– Mən sizi yaxşı başa düşürəm, – mister Sinq dedi. – Neynək, qoy adambaşına yüz dollar olsun.

– Qulaq asın, – mən dedim. – Siz bilirsiz tutulsam mənə neçə il həbs gözləyir?

– On il, – mister Sinq dedi. – Ən azı on il. Amma nəyə görə mütləq həbsxana, hörmətli kapitan? Burda sizinçün yalnız bircə risk məqamı var – sənişinlərin yüklənməsi. Qalan bütün işlər sizin tədbirli olmağınızdan, ehtiyatlı olmağınızdan asılıdır.

– Bəs birdən onlar geri qayıtsalar və sizdən cavab tələb eləsələr?

– Bundan asanı yoxdur. Mən sizi günahlandıraram ki, bəs guya mənə aldatmısınız. Sonra onların məsrəflərini qismən qaytarıb, özlərini təzədən yola salaram. Əlbəttə ki, bu səfərin çətin səfər olması onlara məlumdur; onlar bunu bilirlər.

– Bəs mənimlə necə?

– Düşünürəm ki, mənim konsulluğa nəşə bildirməyim lazım gələcək.

– Aydındır.

– Hə, kapitan, bizim dövrümüzdə min iki yüz dollar elə də az məbləğ deyil ki, ona laqeyd qalasan.

– Mən pulə haçan alacam?

– İki yüzünü – siz razılıq verən kimi. Min dollarını isə – onları düşürdəndə.

– Bəs birdən mən bu iki yüzü cibimə qoyub, sonra da aradan çıxsam?

– Elədə mən, əlbəttə ki, heç nə edə bilmərəm, – mister Sinq gülümsədi. – Amma bilirəm ki, belə etməzsiniz. Hə, kapitan, mən bilirəm ki, siz belə hərəkət etməzsiniz.

– Bu iki yüz dollar indi sizin üstünüzdədir?

– Əlbəttə.

– Onu nimçənin altına qoyun.

Qoydu.

– Yaxşı, – dedim. – Sabah səhər çalışaram icazə kağızını düzəldim, hava qaralan kimi də dənizə çıxaram. İndi siz mənə deyin görüm, mən onları hardan götürəcəm?

– Bakuranao necədir?

– Olar. Sizdə hər şey hazırdı?

– Əlbəttə.

– Onda, deməli, belə. Siz burunda iki od yandırarsınız. Biri o birinin üstündə. Mən işarəni görəni kimi sahilə yaxınlaşaram. Siz qayıqla gəlirsiniz, elə qayıqdan da birbaşa mənimkinə yüklənirsiniz. Amma bir şərtlə ki, siz özünüz də orda olursunuz, həm də pulun qalanını gətirirsiniz. Pulu almayınca mən bircə adamı da göyərtəyə alan deyiləm.

– Yox, – o dedi, – pulun yarısını yükü götürməyə başlayanda alacaqsınız, yarısını da götürüb qurtarandan sonra.

– Yaxşı, – mən dedim. – Belə daha düzdür.

– Deməli, hər şeyi danışıb razılaşıdıq?

– Deyəsən, elədir, – mən dedim. – Bircə nəfərin də nə yükü olacaq, nə silahı. Nə tapança, nə bıçaq, nə ülgüç; heç nə. Mən bundan tam arxayın olmalıyam.

– Kapitan, – mister Sinq dedi, – siz mənə etibar etmirsiniz? Bəyəm siz görmürsünüz ki, bizim maraqlarımız üst-üstə düşür?

– Yoxlamağa söz verirsiniz?

– Xahiş edirəm, məni namünasib vəziyyətdə qoymayasınız. Yəni siz başa düşürsünüz ki, bizim maraqlarımız ortaqdır?

– Yaxşı. Siz orda saat neçədə olacaqsınız?

– On ikidə.

– Yaxşı, – dedim. – İndi, deyəsən, hamısını danışıdıq.

– Sizinçün hansı əskinaslar münasibdir?

– Qoy yüzlük olsun.

Mister Sinq dinməzəcə ayağa qalxdı və mən onun çıxışa tərəf necə getdiyinə baxdım. Qapıdan çıxhaçıxdı Frenki onun

üzünə gülümsədi, amma mister Sinq ona tərəf baxmadı. Çinli çox sığallı kişiydi, nəyini deyəsən. Ay bərəkallah, mister Sinq.

Frenki masaya yaxınlaşıb soruşdu:

– Hə, necə?

– Sən mister Sinqi hardan tanıyırsan?

– Mister Sinq çinli adamlar göndərər, – Frenki dedi. –

Yekə iş.

– Sən onu çoxdan tanıyırsan?

– Mister Sinq burda iki il, – Frenki dedi. – Qabaqlar çinli adamlar göndərdi başqa adam. Onu öldürdü kimsə.

– Kimsə mister Sinqi də öldürəcək.

– Aydın, – Frenki dedi. – Belə lazım. Çox yekə iş.

– Hə, işdir də, – mən dedim.

– Yekə iş. Çinli adamlar ora gedər, heç vaxt qayıtmaz dala.

Varlı çinli adam yazar məktub. Yazar hamı yaxşı, hər şey yaxşı.

– Lap yaxşı, – mən dedim.

– Kasıb çinli adam bacarmaz yazmaq. Bacarar yazmaq varlı çinli adam. Kasıb çinli adam heç nə yeməz. Yeyər təkə dəyü.

Burda var yüz min çinli adam. Amma var təkə üç çinli arvad.

– Elə niyə?

– Buraxmaz hökumət.

– Kefdi ki, – dedim.

– Sən mister Sinqlə iş görər?

– Ola bilsin.

– Yaxşı iş, – Frenki dedi. – Politikadan yaxşı iş. Pul çox.

Çox yekə iş.

– Bir şüşə pivəylə aran necədir? – mən ondan soruşdum.

– Sən indi ruhdan düşmədi?

– Yox, yox. Çox yekə iş. Sağ ol.

– Yaxşı, – Frenki dedi və çiyinə vurdu. – Lap yaxşı.

Mən təkə onu istəyər, sən razı qal. Çinli adamlar yaxşı iş?

– Çox yaxşıdır.

– Lap yaxşı, – Frenki dedi.

Mən gördüm ki, işin bu cür yaxşı düzəlməyinin sevincindən Frenki lap ağlamağa da hazırdır; odur ki, onun çiyinə vurdum. Ay bərəkallah, Frenki.

Səhər birinci işim agent tutmaq oldu və ondan xahiş elədim ki, mənim icazə kağızımı düzəltsin. O, komandanın siyahısını tələb etdi, mən də ona dedim ki, heç bir komanda yoxdur.

– Kapitan, siz tək qayıtmaq istəyirsiniz? – agent soruşdu.

– Elədir ki, var.

– Köməkçinizə nolub ki?

– Çox içib.

– Təkbaşına çox təhlükəlidir.

– Vur-tut doxsan mildir, nolacaq ki, – mən dedim. – Belə əyyaşdan, onsuz da, kömək azdır.

Qayığı limanın əks tərəfinə, “Standard-oyl” körpüsünə sürüb gətirdim və hər iki çəni benzinslə doldurdum. Ora təxminən iki yüz qallon gedir. Bir qallonu iyirmi səkkiz sentə bu qədər benzini almaq qəti ürəyimcə deyildi, amma kim bilir, adam hara gedib çıxa bilər.

Mister Sinqlə görüşəndən və pulu götürəndən bəri bütün bu haqq-hesab mənə dinclik vermirdi. Gecəni demək olar ki, yuxu yatmamışdım. San-Fransisko körpüsünə qayıdanda orda məni Eddi gözləyirdi.

– Salam, Harri, – o elə uzaqdanca qışqırıb, mənə əl elədi. Mən qayığın arxa tərəfindən kəndiri ona tərəf tulladım və Eddi onu tutub ucunu körpüyə bağladı, sonra borta qalxdı. Həminki Eddiydi: uzundraz, bulanıqgöz Eddi. Özü də bu dəfə həmişəkindən daha çox gillətmışdi. Mən ona heç bir söz demədim.

– Belə çıxır ki, bu Conson əclaf aradan çıxıb, bizə də bir şey qoymayıb? – o məndən soruşdu. – Harri, sən ondan nəyə bilirsən?

– İtil gözümdən, – ona dedim. – Adam sənə baxmağa da iyrenir.

– Qardaşım, bəyəm mən də sənə qədər dilxor deyiləm?

– Rədd ol qayıqdan, – mən bu əyyaşın cavabını verdim; o isə oturacaqda yerini daha da rahatlayıb, ayaqlarını irəli uzatdı.

– Belə danışırlar ki, biz bu gün çıxıb gedirik. Daha neyləyək, burda, doğrudan da, bir iş qalmayıb.

– Sən getmirsən.

– Nolub, Harri, nə məsələdir? Məndən inciyib küsməyinə dəyməz.

– Bəs belə?! Sənə deyirəm, rədd ol qayıqdan.

– Di yaxşı, ağıni çıxartma.

Mən onun sifətindən birini ilişdirdim; Eddi ayağa qalxdı və gəlidiyi yerə, körpüyə qayıtdı.

– Mən sənə qarşı belə rəftar etməzdim, Harri, – o dedi.

– Hələ gəl bir elə də, – mən ona belə cavab verdim. – Mən səni özümlə götürmürəm, vəssalam.

– Yaxşı, götürürsən götürmə, bəs vurmaq nəyə lazımdı?

– Sənin ağillanmağın üçün.

– Bəs indi mən neyləyim? Burda qalıb acından ölüm?

– Niyə acından ölürsən ki?! Marşrut gəmisində işə düzələ bilərsən. Geri qayıtmağın pulunu qazanarsan.

– Sən mənə qarşı düzgün hərəkət eləmirsən, – o dedi.

– Əyyaşın biri! Bilmək istəyərdim, gördüm sən indiyəcən kimə qarşı düz olmusan ki? – mən ona cavab verdim. – Sən lap doğma anana da kəf gəlməyə hazırsan.

Yeri gəlmişkən, bu doğruydur. Amma onu vurmağım mənə pis təsir etmişdi. Əyyaşı vurmaq həmişə adama pis gəlir. Amma belə iş üçün mən, onsuz da, onu özümlə götürə bilməzdim; lap istəsəydim də, bu mümkün deyildi.

O, darvazaya tərəf getdi; həmin bu uzundrazı deyirəm – acqarına keçirdiyin gün kimi uzun Eddini. Sonra nə fikirləşdisə, dönüb geri qayıtdı.

– Harri, səndən bir-iki dollar ala bilərəmmi?

Mən çinlinin pulundan ona beş dollarlıq bir əsginas verdim.

– Mən həmişə səni özümə dost bilmişəm, Harri. Sən axı niyə məni götürmək istəmirsən?

– Ayağın ağırdı sənin.

– Sən, sadəcə, hirslisən, – o dedi. – Amma eybi yoxdur, dost. Sən hələ mənimlə görüşməkdən şad olacaqsan.

İndi cibində pul olduğundan Eddi daha cəld yeriyirdi, amma düz sözümdür ki, hətta onun yerisinə baxmaq da mənə iyrənc görünürdü. O elə yeriyirdi ki, elə bil bütün oynaqları baş-ayaq çevrilmişdi.

Sonra mən “Mırvəri”yə gəlib orda agentlə görüşdüm. Agent kağızları mənə verdi, mən də onu pıvəyə qonaq elədim. Səhər yeməyinə təzəcə oturmuşdum ki, bu vaxt Frenki gəlib çıxdı.

– Bunu mənə verər sənə çatdırmaq, – Frenki dedi və kağıza boru şəklində bükülüb üstündən qırmızı qaytanla sarınmış nəyisə mənə uzatdı. Mən bükülünün üzərindən sarğını çıxarıb baxanda orda hansısa fotonun olduğunu görüb kağızı çevirdim, fikirləşdim ki, yəqin kimsə körpüdən mənim qayığımın şəklini çəkib.

Əladır, söz ola bilməz. Bu, boğazı o qulağından bu qulağına kimi kəsilmiş, sonra da səliqə ilə yerinə tikilmiş zənci meyitinin beldən yuxarı çəkilən iri fotosuydu; ölü zəncinin sinəsi üstünə də ispanca “*Bax biz “lenguas largas”larla belə rəftar edirik!*” sözləri yazılmış plakat qoyulmuşdu.

– Bunu sənə kim verdi? – mən Frenkidən soruşdum.

O, barmağıyla körpüdə işləyən balacaboy ispanı, qəlyanaltı piştaxtasının böyründə dayanmış yeniyetmə oğlanı göstərdi.

– Get ona de, qoy bura gəlsin.

Yeniyetmə oğlan gəlib belə dedi ki, bəs bunu bu gün saat on birdə ona iki cavan adam verib. Onlar oğlandan məni tanıyıb-tanımadığını soruşublar, o da deyib ki, tanıyır; sonra da bürməyi mənə çatdırması üçün aparıb Frenkiyə verib. Cavanlar bu iş üçün yeniyetməyə bir dollar pul veriblər. Oğlan hələ orasını da dedi ki, bəs cavanlar çox yaxşı geyinibləmiş.

– Politika, – Frenki dedi.

– Hə, hə, – mən ona cavab verdim.

– Dünən səhər sən burda cavanlarla görüşdü. Onlar fikirləşər sən polisə xəbər verdi.

– Hə, hə.

– Pis politika, – Frenki dedi. – Sən gedir, yaxşı.

– Onlar sənə başqa nəşə də tapşırıdılar? – mən yeniyetmədən soruşdum.

– Yox, yalnız bunu çatdırmağı tapşırıdılar, – oğlan cavab verdi.

– Pis politika, – Frenki dedi. – Çok pis politika.

Mən agentin verdiyi kağız-kuğazı səliqə ilə dəstələyib, hesab üzrə ödəniş etdim. Kafedən çıxarkən yolumu meydandan saldım, sonra darvazadan keçdim. Mal anbarının böyründən ötüb körpüyə çatanda kefim pis deyildi. Çox məmnun idim. Bu oğlançıqazlar hər necə olsa canıma qorxu sala bilməşdilər. Onlar axmaqlıqları ucbatından elə zənn ediblər ki, yəqin mən həmin əhvalatı kiməsə danışmışam. Onların hamısı belədir; eynən Panço kimi. Qorxudan bərk qızışırırlar, qızışanda da kimisə öldürmək istəyirlər.

Mən borta qalxdım və mühərriki qızdırmağa başladım. Frenki körpünün üstündə durub baxırdı. O, kar adamlara xas olan gözəl təbəssümlə gülümsəyirdi. Mən ona yaxınlaşıb dedim:

– Qulaq as, Frenki, deyirəm keşəkə buna görə sənin başın bəlaya düşməsin.

Frenki məni eşitmirdi. Mən bu sözləri ona qışqıra-qışqıra deyəsi oldum.

– Mənim yaxşı politika, – Frenki dedi.

O, qayığı körpüyə bağlayan trosu açırdı.

Üçüncü fəsil

Trosun ucunu mənə tərəf tullayan Frenkiyə əl elədim, sonra qayığı körpüdən aralayıb boğaza doğru yönəltdim. İngilis yük gəmisi dənizə çıxırdı. Mən onunla tənleşib, sonra gəmini ötüb keçdim. Böyük həcmdə şəkər yükü daşıyan gəminin bütün örtüyü pas içindəydi. Gəminin böyründən ötürkən əynində göy rəngli köhnə sviter olan hansısa uzundrazın kormada dayanıb gözlərini mənə zillədiyini gördüm. Limandan çıxdım və Morronu adlayıb

üzü şimala, Ki-Uestə tərəf düzünə istiqamət götürdüm. Sonra şturvalı boş buraxıb, çənin böyrünə yaxınlaşdım, trosu yığıb yerinə qoydum, təzədən geri qayıdıb qayığı üzdüyü səmtə tarazladım, belə ki, getdikcə uzaqlaşan Havana əvvəlcə kormanın arxasında qaldı, aramıza dağlar düşəndən sonra isə yavaş-yavaş gözdən itib yoxa çıxdı.

Artıq Morro da gözdən itmişdi; bir azdan “Nasional” oteli də görünməz oldu, axırda Kapitoliya günbəzindən savayı gözə dəyən başqa heç nə qalmadı. Bizim axırınıcı dəfə balıq ovuna çıxdığımız o günküylə müqayisədə axın bu dəfə güclü deyildi və çox mülayim sahil küləyi əsirdi. Bu vaxt mən Havanaya qayıdan bir cüt smak gördüm; onların günbatan tərəfdən gəldiyini görəndə axının zəif olduğunu başa düşdüm.

Mühərriki söndürdüm. Fikirləşdim ki, benzini hədə yerə işlətməyə lüzum yoxdu, qoy qayıq hələlik axının gücünə üzsün; hava qaralanda isə mən Morro mayakına, yaxud o vaxtacı axın qayığı çox uzağa aparmış olsa, onda Koximarın işıqlarına əsasən səmti asanlıqla müəyyənləşdirə bilərəm və lazımı istiqamət götürüb birbaşa Bakuranaoya üzərəm. Hesabladım ki, belə bir axın hava qaralana qədər qayığı düz on iki mil aparmaqla mənə birbaşa Bakuranaoya çatdıracaq və onda mən Barakoanın işıqlarını görəəcəm.

Deməli, mən mühərriki söndürüb yuxarıya qalxdım ki, ətrafı yaxşı-yaxşı gözdən keçirim. Görünən təkə limana doğru hərəkət edən günbatandakı həmin o bir cüt smakdı, bir də arxa tərəfdə, okeanın qırağında hər şeydən yüksəkdə duran Kapitoliyanın ağ günbəzi. Suyun üzündə adda-budda sarı yosunlar gözə dəyirdi, havada dövrə vuran quşların da sayı çox deyildi. Mən budkanın damında bir qədər də oturub diqqətlə müşahidə apardım, amma daim yosunların həndəvərində vurnuxan qəhvəyi rəngli xırda balıqlardan başqa ayrı heç bir balıq gözümə dəymədi. Qardaşım, kim səni inandırmaq istəsə ki, Havanadan əlini uzatsan Ki-Uestə çatar – inanma. Mənimsə bütün yolum hələ irəlində idi.

Az sonra aşağı düşdüm və burada Eddini gördüm. Hə, Eddini, bu içki düşkünü!

– Harri, nə baş verib? Mühərrikə nolub?

– Sınıb, – dedim, – xarab olub.

– Bəs sən niyə lükü bağlamırsan?

– Ay zəhrimar, tamam yadımdan çıxıb.

Bilirsiz bu əyyaş nə oyun çıxardı? Körpüyə qayıdıb, burun lükündən kayuta dırmaşıb çıxıb, sonra da uzanıb yatıb. Özüylə iki şüşə çaxır götürmüşdü. Qabağına çıxan elə birinci bodegaya¹ giribmiş və bu iki şüşə zəhrimarı alıb, təzədən qayığa qayıdıbmış. Mən mühərriki iş salanda ayılıb, amma elə o dəqiqə də yenidən yuxuya gedib. Bir də mən qayığı gətirib körfəzdə dayandıranda, qayığı yüngülcə yırğalayan dalğaların təmasından oyanıb.

– Mən bilirdim ki, sən məni götürəcəksən, Harri, – o dedi.

– Səni məmnuniyyətlə cəhənnəmə götürərdim, – mən bu əyyaş cavab verdim. – Ay-hay! Sənin adın heç gəmi jurnalına da salınmayıb. İndi özün bax, sən, deyəsən, bortdan aşağı atılmalı olacaqsan.

– Sən köhnənin zarafatcılısan, Harri. Biz konçalar gərək dar gündə bir-birimizdən bərk yapışaq.

– Bunu sən dilin belə deyir? Axı sən dilinə kim inanar ki, sən içkidə həddi keçəndə nə çərənlədiyini bilmirsən?

– Mən etibarlı adamam, Harri. Məni sınağa bilərsən. Hərgah sınaqdan keçirsən, nə qədər etibarlı olduğumu özün görərsən.

– Şüşələri bəri ver görüm, – ona dedim; indi mən başqa şey barəsində düşünürdüm.

O, hər iki şüşəni çıxartdı və mən ağzı açıq olan şüşədən bir qurtum alıb, sonra hər ikisini şturvalın böyründə döşəməyə qoydum. Eddi də burda durmuşdu və mən ona baxırdım. Mənim ona yazığım gəlirdi. Bir də ona yazığım gəlirdi, ona acıyırdım ki, eləmək lazım gələn həmin şeysiz ötüşməyin mümkün olmadığını mən bilirdim. Lənətə gələsən, mən axı bu əyyaşın hələ adam olduğu vaxtları yaxşı xatırlayırdım.

¹ *Bodega* – çaxır anbarı (*ispanca*).

- Mühərrikə nolub, Harri?
- Mühərrik qaydasındadır.
- Bəs axı nə baş verib? Niyə mənə belə baxırsan?
- Qardaşım, – mən dedim və mənim ona həqiqətən yazığım gəlirdi. – Sənin işin fıriqdır.
- Sən nə demək istəyirsən?
- Hələ mən özüm də hamısını düşünməmişəm.

Biz bir qədər oturduk, amma mən artıq onunla danışmaq həvəsində deyildim. Bir halda ki, bildiyimi bilirdim, onunla danışmaq mənə ağır idi, çətin idi. Sonra mən aşağı düşdüm, həmişə kayutda saxladığım nasoslu hava tufəngini və otuz kalibrli vinçesteri ordan götürdüm. Heç birini çexoldan çıxartmadım, elə qaldırıb, adətən, tilovları asdığımız budkanın tavanı altından, şturvalın üst tərəfindən asdım ki, əlim çatan yerdə olsunlar. Mən onları xalis yağ hopdurulmuş astar üzü qoyun yunundan olan uzunsov çexollarda saxlayıram; gəmidə silahı paslanmaqdan yalnız bu cür qorumaq mümkündür.

Çaxmağı bir neçə dəfə dala-qabağa çəkib tufəngin nasosunu da, porşeni də yoxladım, güllənin birini vinçesterin lüləsinə qoyub, sandığı doldurdum. Sonra gedib hələ Mayamidə polis dəstəsində xidmət etdiyim vaxtdan məndə qalmış otuz səkkiz kalibrli xüsusi nümunəli *smit-i-vessonu* döşəyin altından çıxartdım, yaxşı-yaxşı yağlayıb patron darağını doldurdum və qayıtma bərkitdim.

– Harri, nə baş verib axı? – Eddi soruşdu. – Axı bir de görüm, nolub belə?

– Heç nə, – mən ona dedim.

– Bəs onda bu həngamə nədi, bu qədər silah-sursat nəyə lazımdı?

– Mən həmişə özümə silah götürürəm. İşdi, əgər birdən yemə daraşsalar, onda quşlara atıram, ya da köpəkbalıqlarını vururam. Hərdən də olur ki, adaların arasında üzürsən. Hər ehtimala qarşı.

– Səni lənətə gələsən, axı nə baş verib? Nolub axı?

– Heç nə, – mən ona cavab verdim.

Qayıq yırğalananda *smit-i-vesson* belimə toxundu və mən Eddiyə baxdım. Amma fikirləşdim ki, tələsməyin mənası yoxdur – o hələ gərəyim olacaq.

– Balaca bir işimiz var, – ona belə dedim. – Bakuranaoda. Xırda işdir. Vaxtı çatanda neyləmək lazım olduğunu sənə başa salacam.

Mən ona qabaqcadan demək istəmirdim. Heç nə demək istəmirdim, çünki bilirdim ki, qorxuya-təşvişə düşüb ağciyərlik edəcək və belədə ondan heç bir xeyir olmayacaq.

– Sən məndən yaxşısını tapa bilməzsən, Harri, – o dedi. – Mən səninçün ən münasib adamam. Məndən arxayın ola bilərsən.

Mən ona baxdım, boyunun nə qədər uzun, gözlərinin necə bulanıq olduğunu, bütün vücudunun necə əsdiyini, titrədiyini gördüm. Və heç nə demədim.

– Qulaq as, Harri. Ver bircə qurtum içim, – Eddi yalvardı. – Cəmi bircə qurtum. Yoxsa qorxuram titrətməm tutsun.

İcazə verdim və biz oturub havanın nə vaxt qaralacağını gözlədik.

Gözəl qürub idi, hələ adama ləzzət verən yüngül sahil küləyi də əsirdi. Göy üzündən günəşin son qızartısı çəkildə mən mühərriki işə saldım və qayığın yönünü yavaş-yavaş sahilə tərəf döndərdim.

Dördüncü fəsil

Sahilə təxminən bir mil qalanda biz qaranlıqda qayığı əylədik. Günəşin batmasıyla axın da güclənməyə başlamışdı və mən hiss etmişdim ki, axının istiqaməti dəyişib. Morronun bir qədər qərbə doğru uzaqlaşmış mayakı və Havana üzərindəki axşam qızartısı görsənirdi, qarşı tərəfimizdəki işıqlar isə Rinkonun və Barakoa-nın çıraqlarıydı. Bakuranaonun yanından adlayana qədər mən qayığı axına qarşı sürürdüm və ara məsafəsi saxlayıb Koximara tamamilə yaxınlaşmadım. Sonra qayığı axın istiqamətində əylədim. Artıq hava tamamilə qaralmışdı, buna baxmayaraq, harada

olduğumuzu təyin etmək mənimçün qətiyyən çətin deyildi. Qayığımnda bütün işıqlar söndürülmüşdü.

– Biz neyləyəcəyik, Harri, – Eddi məndən soruşdu. Onu yenə vahimə bürümüşdü.

– Sən özün nə düşünürsən?

– Mən bilmirəm, – o dedi. – Sən məni qorxudursan.

Oxşayırdı ki, titrətmə lap elə indicə onu tutacaq və o, əsə-əsə mənə yaxınlaşanda mən onun quzğun kimi leş iyi verən üfünətli nəfəsini hiss etdim.

– Saat neçədir?

– İndi gedib baxaram, – dedi və bir azdan qayıdıb gəldi ki, onun yarısıdır.

– Sən acsan? – mən ondan soruşdum.

– Yox, – dedi. – Harri, axı sən bilirsən ki, bu vəziyyətdə boğazımdan tikə keçməz.

– Yaxşı, – dedim. – Bir qurtum da al.

İçəndən sonra soruşdum ki, indi necədir. Cavab verdi ki, indi vəziyyəti yaxşıdır. Bir azdan yenə verərəm, dedim. Dedim axı mən yaxşı bilirəm ki, içki verməsən, sən qorxudan öfkəni udarsan. İçkimiz isə azdır, gərək burasını da biləsən.

– Yaxşısı budur, sən mənə deyəsən ki, nolub, nə baş verib.

– Qulaq as, – mən qaranlıqda ona dedim. – Biz Bakuranaoya gedirik, ordan on iki çinlini qayığa götürəcəyik. Mən tapşıranda, sən şturvalın arxasına keçəcəksən, özün də dediklərimi edəcəksən. Nə desəm, onu. Biz bu bir düjün çinlini qayığa götürüb, sonra da hamısını kayuta salıb bağlayacağıq. İndi dur get burun lükünü çöl tərəfdən bağla.

Eddi getdi, qaranlıqda mən onun uzundraz boyunu gördüm. Qayıdıb gələndə birinci sözü bu oldu:

– Harri, indi mən bir qurtum içə bilərəm?

– Yox, – ona qəti cavab verdim. – Mən onu istəyirəm ki, sən yalnız yüngülcə dəmlənəsən, uzaqbaşı, bir qırıq keflənəsən, yoxsa içib leş olmağını istəmirəm.

– Mən etibarlı adamam, Harri. Görəcəksən.

– Sən içki düşkünüsən, – dedim. – Qulaq as. Bir çinli on iki nəfəri qayıqda gətirəcək. O, gələn kimi mənə pul verəcək. Onlar hamısı keçib oturanda həmin adam mənə yenə pul verəcək. Elə ki, gördün o mənə ikinci dəfə pul verdi, o dəqiqə mühərriki işə salıb dənizə çıxarsan. Birdən nəsə baş versə, sən buna qətiyyənlə məhəl qoyma. Lap nə olur-olsun, nə baş verir-versin, sənlik deyil, sən öz işində ol, qayığı var gücünlə irəli sür. Başa düşdün?

– Hə.

– Biz yolda olarkən əgər çinlilərdən hansı birisə kayutdan çıxmağı ağına gətirsə, yaxud başını lükdən çıxartsa, aman vermə, görün kimi o dəqiqə tufəngi götürüb onları yerlərinə qov, geri oturt. Nasoslu tufəngdən istifadə edə bilərsən?

– Yox. Amma göstərsən, başa salsan öyrənərəm.

– Sən, onsuz da, yadda saxlayan deyilsən. Vinçestərdən necə, başın çıxır?

– Ona nə var ki? Tətiyi çəkirsən atəş açılır, elə deyil?

– Doğrudur, – dedim. – Amma bax ha, korpusu sındırma.

– Bir qurtum versən yaxşı olardı, – Eddi dedi.

– Yaxşı. Bir az verərəm.

İcazə verdim ki, içsin. Bilirdim ki, daha keflənməz, içdiyinə hamısı qorxusunun içində əriyib gedəcək. Amma hər qurtumun müəyyən müddət təsiri olacaqdı. Lazım olan qədəri içəndən sonra Eddi sanki buna sevinmiş kimi dedi:

– Hə, demək biz indi çinliləri daşıyacağıq. Neylək, Allaha and olsun, mən həmişə deyirdim ki, hər şeydən bezəndə, son həddə çatanda başlayacam çinliləri daşımağa.

– Amma, görünür, sən heç vaxt bezməmişən, heç vaxt da son həddə çatmamışan, – mən ona dedim.

Əcəb gülməliydi o, lap hər necə də olsa, çox məzəliydi.

On birin yarısınıncan mən ona daha üç dəfə də içki verdim ki, bir az ürəklənsin. Eddiyə tamaşa eləmək, həqiqətən, məzəli idi, intəhası bu fikirləşməkdə mənə mane olurdu. Düzü, bu qədər çox gözləyəcəyimizi hesablamamışdım. Mən belə nəzərdə tutmuşdum ki, hava qaralan kimi dabanımıza tüpürüb aradan

çıxarıq, o qədər aralanarıq ki, işıq zolağına düşmərik, sahil uzun özümüzü Koximara verərik.

Quruda yandırılan iki odu mən saat on birə yaxın gördüm. Bir qədər gözləyəndən sonra sahil istiqamətində asta-asta hərəkətə başladım. Bakuranao – qabaqlar qum yükləmək üçün böyük bir körpünün olduğu buxtadır. Orda balaca bir çay var; yağışlar çayın ağzını kəsmiş dayaz qumsallığı yuyub aparanda onun suyu buxtaya axıb tökülür. Qışda şimal küləkləri qumu sovurub gətirir, çayın da çıxışı kəsilir. Əvvəllər ora şxunlar gəlib-gedirdi, çaydan *guabos*¹ yükləyib aparırdılar. Vaxtilə orada balaca şəhər də vardı. Amma sonra tufan şəhəri yerlə-yeksan eləmişdi. Uçulub-dağılmış şəhərdə indi vur-tut bircə ev var, onu da *gallegolar* tufanın göyə sovurduğu daxmaların qırıntılarından tikiblər. Həmin ev indi onlara bir növ klub kimi xidmət göstərir; adətən, bazar günləri onlar Havanadan ora gəzməyə və çimməyə gəlirlər. Vəkil edilmiş rəsmi şəxsin yaşadığı başqa bir ev də var orda, amma həmin ev sahilədən xeyli aralıdadır.

Səlahiyyətli hökumət nümayəndəsi sahilədəki bu cür kəndlərin hər birində var, amma mən əmin idim ki, çinli onunla dil tapıb, hələ bəlkə də elə onun qayığını götürəcək. Biz yaxınlaşanda mən yosunların ətrini və sahilədən həmişə şirintəhər iyi gələn kolluqların qoxusunu hiss etdim.

– Keç çənin böyrünə, – mən Eddiyə dedim.

– Burda ilişməyə heç nə yoxdur, – o dedi. – Sualtı qayalar o biri tərəfdəndir, buxtaya çıxışda.

Bilirsiz də, Eddi haçansa yaxşı bir dənizçi olub.

– Sürətə fikir ver, – mən ona tapşırıdım və öz gümanımca qayığı onların bizi görə biləcəkləri yerə sürdüm. Ləpə döyən yox idi, belə ki, onlar mühərrikin tiqqılısını eşitməliydilər. Onların bizi görüb-görmədiyini bilmədən gözləmək istəmirdim, buna görə də bortun həm qırmızı, həm də yaşıl işığını eyni vaxtda yandırıb-söndürdüm. Sonra qayığı döndərüb, onu bir qədər geriyə verdim,

¹ *Guabos* – tropik meyvə (*ispanca*).

mühərriki boş ötürücüyə qoyub qayığı buxtanın düz girişində, hazır vəziyyətdə saxladım. Qayıq indi sahilin lap yaxınlığında hərəkətsiz dayanıb yalnız yüngülcə yırğalanırdı.

– Bura gəl, – mən Eddini yanıma çağırıdım və bəs deyincə içməsinə icazə verdim.

– Çaxmağı qabaqcadan çəkib hazır qoymaq lazımdır? – Eddi pıçılıyla soruşdu.

O indi şturvalın böyründə oturmuşdu. Mən əlimi uzadıb hər iki çexolu açdım, qundaqları yarisınacan bayıra çıxartdım.

– Düzdür, – mən dedim.

– Nə yaxşı! – Eddinin gözləri parıladı.

Mat qalmalı işdir: içki gör ona necə, həm də nə qədər tez təsir etmişdi.

Biz eyni yerdə dayanıb durmuşduq və kolluğun arasından mən hökumət rəsmisinin evindən gələn işığı görürdüm. Burundakı hər iki od gözdən itmişdi, sonra onlardan biri qurunun başqa bir tərəfində göründü. Güman ki, onlar ikinci odu söndürmüşdülər.

Bir qədər keçəndən sonra mən buxtada bizə tərəf istiqamət götürən qayığı və arxada oturub avar çəkən bir nəfəri gördüm. Mən onun avar çəkməsini həmin adamın bir tərəfdən digər tərəfə necə meylləndiyini görərəkən başa düşmüşdüm. Hə, anladım ki, kürəklər kormaya bənd edilmiş böyük kürəklərdir və bu məni əməlli-başlı sevindirdi – bir halda ki, korma kürəkləriylə avar çəkirdilər, deməli, orda yalnız bir avarçəkən var.

Qayıq gəlib bizimkiylə tənləşdi.

– Axşamınız xeyir, kapitan, – mister Sinqin səsini eşitdim.

– Korma tərəfdən gəlin, qayığı bizimkinin bortuna yapışdırıb saxlayın, – mən ona dedim.

Mister Sinq avarçəkən yeniyetməyə nəsə dedi, amma oğlan korma avarlarıylə qayığı arxaya hərəkət etdirə bilmədi. Buna görə də mən plənşirdən yapışıb aşağı əyildim və onların qayığını öz qayığımın kormasına tərəf çəkib gətirdim. Qayıqda səkkiz nəfər vardı: altı çinli, mister Sinq və bir də yeniyetmə avarçəkən. Mən onların qayığını özümünkünə yaxınlaşdırmaq üçün

aşağı əyləndə gözləyirdim ki, indi nəsə məni başımdan vura-
caq, amma başıma heç bir zərbə dəymədi. Qəddimi dikəltdim
və mister Sinqin kormadan yapışmasına kömək elədim.

– Hə, göstərin görək onun rəngi necə olur.

O, pul dəstəsini uzatdı və mən onu götürüb Eddinin da-
yandığı yerə, şturvalın yanına getdim, kompasin böyründəki
naktouz işığını yandırıb, pulu diqqətlə sayıb yoxladım. Deyə-
sən, hər şey qaydasında idi və mən işığı söndürdüm. Eddi tir-tir
əsirdi. Ona dedim ki, qoy bir az süzüb içsin. Eddinin şüşəni gö-
türdüyünü, əlləri əsə-əsə qapağı necə açdığını gördüm. Korma-
ya qayıdıb mister Sinqə dedim:

– Yaxşı. Qoy altı nəfər bura keçsin.

Mister Sinqlə kubalı avarçəkən ən çox onun hayında idi-
lər ki, qayıqları bizimkinin korpusuna çırpılmasın, çünki həтта
belə bir zəif dalğalanmada da bu, asanca baş verə bilərdi. Mən
mister Sinqin çin dilində nəsə dediyini eşitdim və qayıqda olan
çinlilərin altısı da haray-həşirlə bizim qayığın kormasına doluş-
mağa başladı.

– Bir-bir, – mən səsimi qaldırdım.

Mister Sinq yenə nəsə dedi və çinlilər bir-birinin ardınca
arxa tərəfdən qayığa mindilər. Altı çinlinin altısı da müxtəlif
boyda və müxtəlif ölçüdə idilər.

– Ötür onları kayuta, – mən Eddiyə dedim.

– Bura, centelmenlər, bax bura, – Eddinin səsini eşitdim.

Lənətə gələsən, ona baxan kimi bildim ki, budəfəki qur-
tumlar çox tutarlı olub.

– Bağla kayutun ağzını, – çinlilərin hamısı içəri girəndən
sonra mən Eddiyə tapşırdım.

– Baş üstə, ser!

– İndi gedib o biriləri də gətirərəm, – mister Sinq dedi.

Onların qayığını irəli itələdim və kubalı yeniyetmə dərhal
öz avarlarını işə saldı.

– Qulaq as, – Eddiyə dedim. – Şüşədən əl çək, bəsdir
onun axırına çıxdın. Sən artıq kifayət qədər cürətlisən.

– Baş üstə, kapitan!

– Sənə nolub belə?

– Bu iş əcəb xoşuma gəlir. Hə, deyirsən ki, tətii bax belə çəkmək lazımdır?

– Sən içki düşkünüsən, bədbəxt əyyaşsan, – dedim. – Gətir mən də bir az içim.

– Yoxdu daha, – Eddi dedi. – Günahkaram, kapitan.

– Qulaq as. İndi sənin işin diqqətlə göz qoymaqdır. Sayıq ol, elə ki gördün o, pulu mənə verdi – dərhal mühərriki iş sal.

– Baş üstə, kapitan!

Mən aşağı əyilib o biri butulkanı götürdüm, burğuyla tıxacını çıxarıb şüşəni başıma çəkdim, yaxşıca içəndən sonra tıxacı bərk-bərk yerinə basıb bərkidtim və butulkanı aparıb arxa tərəfdəki gözdəniraq yerdə – ağzınacan su ilə doldurulmuş bir cüt yekə bardağın arxasında gizlətdim. Kormaya qayıdıb Eddiyə dedim:

– Mister Sinq gəlir.

– Elədir, ser!

Yeniyətmə avarçəkənin qayığı yenə bizimkinə yaxınlaşdı. Onlar arxa tərəfdən kormaya əl yetirib yapışanacan mən durub gözlədim. Mister Sinq kormaya bərkidilmiş skatdan tutmuşdu; biz bu diyircəkli çarxla qayığa iri balıqları sürüyüb çıxarırdıq.

– Qoy dırmaşsınlar, – mən dedim. – Bir-bir.

Daha altı nəfər çinli kormaya doluşdu. Əvvəlkilərdən fərqli olaraq, budəfəkilər eyni biçimli idilər; hamısı düz qamət-lilərdən seçilmişdi.

– Bunları da bayaqkılının yanına ötür, – mən Eddiyə dedim.

– Oldu, ser.

– Kayutu bağla.

– Oldu, ser.

Mən gördüm ki, Eddi artıq şturvalın yanında.

– Hə, mister Sinq, – dedim, – gəlin qalanlarına baxaq.

O, əlini cibinə saldı və pulu mənə uzatdı. Pulla bahəm mən mister Sinqin əlindən də tutdum və o, kormaya daxil olanda o biri əlimlə bərk-bərk xirtdəyindən yapışdım. Bu vaxt qayığın yerindən

necə tərpənməsini, suyu köpükləndirərək necə sürət götürməsinə hiss etdim. Baxmayaraq ki, büsbütün mister Sinqlə məşğul idim, ancaq biz qayıqdan aralananda mən ağrıdan qıvrılan və qıc olmuş kimi çırpınan mister Sinqin arxasından əlində avar tutmuş kubalı oğlanın öz qayığının kormasında nə cür quruyub qaldığını da görə bildim. Mister Sinq eynən başına ov çəngəli sancılmış delfin kimi ağrıdan qıvrıla-qıvrıla qıc olmuşək çırpınmağındaydı; hətta bir dəfə girəvə tapıb çiyinimi də dişlədi. Amma mən onu dizi üstə çökdürüb, hər iki əlimlə hülqumundan bərk-bərk yapışdım və var gücümü işə salıb onu boğmağa başladım.

Mən onu tam sustalıb sakitləşənə qədər boğazından eləcə sıxıb saxladım, sonra sürüyüb kormaya uzatdım. İndi o, əynindəki qəşəng kostyumda kürəyi üstə hərəkətsiz düşüb qalmış, ayaqları da kokpitə¹ sallanmışdı. Mən onu elə uzandığı yerdə də qoyub getdim.

Sonra kormanın döşəməsinə səpələnmiş əsginasları yerdən yığışdırıb budkaya qalxdım, naktouz işığında hamısını dəstələyib sayandan sonra şturvalın arxasına keçdim və Eddiyə dedim ki, qoy gedib kormanın altındakı dəmir-dümür parçalarından bir-ikisini tapıb gətirsin. Lövbəri boş yerə sındırmayaq deyə, biz o dəmirləri dayazlıqda, həmçinin dibi daş-kəsəkli yerlərdə balıq tutarkən lövbər əvəzinə işlədirdik.

– Mən çətin ki, onları tapa biləm, – Eddi dedi; heç şübhəsiz ki, mister Sinqə yaxın yerdə durmağa ürək eləməirdi.

– Şturvalda dayan, – mən dedim. – Səmti dənizə tərəf götür.

Aşağıda, göyertənin altında nəsə səs-küy eşidilirdi; deyəsən, orada haray-həşir qopmuşdu. Amma onlardan mən qorxmurdum.

Mən axtardığımı – Tortuqasdakı köhnə kömür körpüsündən aldığım dəmir-dümür parçalarını tapdım, içindən iki dəne yekəsini seçib kəndir qırığıyla hərəsini bir tərəfdən mister Sinqin topuğuna bağladım. Sahildən iki mil aralanandan sonra mister Sinqin cəsədini qaldırıb bortdan aşağı buraxdım. O, kormaya

¹ *Kokpit* – göyertənin orta və ya arxa hissəsindəki açıq yer.

bərkidilmiş skatin üstüylə sürüşüb dənizə düşdü. Mən heç onun ciblərinə də əl gəzdirmədim. Əlimi ona bulaşdırmaq istəmirdim.

Döşəmənin bəzi yerləri mister Sinqin ağız-burnundan tökülən qana bulaşmışdı; dənizdən bir vedrə su götürüb kormanın altından çıxartdığım lif süpürgəsiylə hər yeri tərtəmiz yudum. Bu vaxt qayıq elə sürətlə gedirdi ki, su götürməkçün aşağı əyiləndə az qala bortun qırağından yıxılıb dənizə düşəcəkdim.

– Sürəti azalt, – Eddiyə dedim.

– Bəs birdən o, suyun üzünə çıxsa? – Eddi soruşdu.

– Çıxmaz, – dedim. – Onu atdığım yerdə dərinlik dörd min futdur. Mister Sinq həmin dərinliyə getməlidir. Bu, uzun yoldur, qardaşım. Onu qazla doldurub şişirtməyincə suyun üzünə çıxması mümkün deyil, ona qədərsə axına qoşulub gedəcək, balıqlar üçün tələ yemini əvəz edəcək. Sən mister Sinq sarıdan narahat olmaya bilərsən.

– O sənə neyləmişdi ki? – Eddi məndən soruşdu.

– Heç nə, – dedim. – O mənə indiyəcən iş gördüyüm adamlardan ən münasibi, ən üzüyümşəği idi. Bax elə ondaca mən anlamışdım ki, burda nəsə qaydasında deyil.

– Sən onu niyə öldürdün? – Eddi soruşdu.

– O biri on iki adamı öldürməmək üçün, – mən ona belə cavab verdim.

– Harri, – Eddi yalvarıcı səslə dedi, – nolar mənə içki ver. Ürəyim yaman bulanır, içməsəm mənə bu dəqiqə nəsə olacaq, artıq bunu hiss edirəm. Bilirsən, mən onun başının necə sallandığını görəndə az qala ödüm ağzıma gəldi.

Mən bu bədbəxtə içki verdim. İçən kimi də soruşdu:

– Bəs çinlilərlə necə olsun?

– Onları mümkün qədər tez düşürmək lazımdır, – mən ona cavab verdim. – Nə qədər ki, iy-qoxuları kayutu başına götürməyib.

– Sən onları neyləyəcəksən?

– Biz onları Uzun Dayazlığa apararıq.

– Onda döndərim sahilə tərəf?

– Döndər, – dedim. – Amma yavaş-yavaş.

Biz sualtı qayaların üzəriylə irəliləyirdik və Uzun Dayazlıq qarşımızda ağaranacan qaranlıqda beləcə asta-asta getməkdə davam elədik. Bu qayalar kifayət qədər dərinədir, ondan sonra isə dənizin qumsal dibi başlayır və ta sahilə qədər maili şəkildə uzanıb gedir.

– Yeri çənin yanına, dərinliyi ölç, mənə de.

Eddi şüvülü götürüb dərinliyi ölçməyə başladı, ölçə-ölçə hər dəfə də işarə edirdi ki, irəli gedim. Nəhayət, geri qayıdıb işarə verdi ki, bəs qayıqı saxlayım. Mən mühərriki yavaş sürətə keçirtdim.

– Beş futa yaxındır.

– Lövbər atırıq, – dedim. – İşdi, əgər nəşə bir şey baş versə, aradan çıxmağa macal tapmasaq, onda kanatları kəsmək olar.

Eddi lövbəri yavaş-yavaş buraxmağa başladı, lövbər nəhayət ki, suyun dibinə çatıb pərçimlənəndə o, kanatları bərkitdi. Arxası sahilə tərəf dayanmış qayıq yerində yüngülcə yırğalanırdı.

– Harri, bilirsən, dənizin dibi qumluqdur, – Eddi dedi.

– Kormanın altında məsafə nə qədərdir ki?

– Beş futdan çox olmaz.

– Vinçesteri götür, – mən dedim. – Özün də sayıq ol.

– Ver bir qurtum içim, – Eddi dedi.

Baxdım ki, bu əyyaşın başı üstündə durmur, əməlli-başlı dilxordu. Ona içki verib, sonra gedib tufəngi çexoldan çıxartdım. Kayutun qapısını taybatay açıb çıxırdım:

– Çıxın!

Heç bir hərəkət hiss olunmadı.

Az sonra çinlilərdən biri başını çölə çıxartdı, əlisilahlı Eddini görcək duruxub, tez də başını geri çəkdi.

– Çıxın. Sizə heç kim toxunmayacaq, – mən dedim.

Yenə heç bir şey. Yalnız kayutda öz dillərində nəşə deyib mızıldandılar.

– Ey, tez eləyin! Cəld olun, çıxın ordan! – Eddi çıxırdı.

Lənətə gələsən, mən əlüstü başa düşdüm ki, bu əyyaş yenə özünü butulkaya çətdirməyə macal tapıb.

– Qoy şüşəni yerinə, – ona təpəndim. – Qoy yerinə, yoxsa ataram səni qayıqdan.

Sonra çinlilərə qışqırdım:

– Çıxın, yoxsa atacam.

Biri ehtiyatla başını qapıdan bayıra çıxartdı. Çox güman ki, sahili görmüşdü, çünki dişlərini bir-birinə sıxıb durdu.

– Çıxın, – onlara dedim, – çıxın. Çıxmasanız atacam.

Yavaş-yavaş, döyükə-döyükə çıxmağa başladılar.

Amma sizə deyim ki, heç bilmirəm bir düjün bədbəxt çinlini qırmaqçün adam necə bir köpəkoğlu olmalıdır və and içməyə hazırım ki, bu iş təkcə zəhmət tələb eləyən iş deyil, həm də çox çətin işdir.

Onlar kayutdan çıxdılar və onların hamısı qorxu içindəydi; onların silahları yox idi, amma onlar düz on iki nəfərdi.

Mən əlimdə tufəng, dal-dalı arxaya, kormaya tərəf çəkildim.

– Suya girin, – mən dedim. – Su dərin deyil, sizə boy verəcək.

Heç biri yerindən tərpənmədi.

– Girin!

Heç biri yerindən tərpənmədi.

– Ey, siz, siçovulyeyən sarısfətlər! – Eddi dedi. – Girin suya!

– Yum ağzını, əyyaş! – mən ona təpəndim.

– Üzmək bilməz, – çinlilərdən biri dedi.

– Üzmək lazım deyil, – mən dedim. – Su dayazdır.

– Hə-hə, tez elə, gir suya, – Eddi dedi.

– Bura gəl, – mən Eddini çağırırdım. – Bura, kormaya gəl.

Bir əlində tufəngi saxla, o biriylə şüvülü suya salla, dərinliyi onlara göstər.

Eddi yaş şüvülü yuxarı qaldırıb göstərdi.

– Üzmək lazım yox? – həmin çinli məndən soruşdu.

– Yox.

– Doğru deyər?

– Doğru.

– Bu hara?

– Kuba.

– Sən var kələkbaz, – o dedi və ayaqlarını bordan aşırıb əvvəlcə əlləriylə qayığın qırağından yapışib asılı qaldı, sonra suya atıldı. Başı suyun altına girdi, amma tez də başını çölə çıxartdı; su onun çənəsindən idi.

– Sən var kələkbaz, – o təzədən qışqırdı. – Sən var kələkbaz pis.

O, özündən çıxmışdı və qorxu-hürkünü büsbütün unutmuşdu. Sonra öz dilində nəsə qışqırdı və bundan sonra qalanlar hamısı qayığın arxa tərəfindən bir-bir suya atıldılar.

– Hər şey qaydasındadır, – mən Eddiyə dedim. – Qaldır lövbəri.

Biz dənizə çıxanda Ay doğmuşdu və biz boğazlarına qədər çıxan suyun içində on iki nəfər çinlinin sahilə doğru necə irəlilədiyini, qarşımızda ağaran dayazlığı, dayaz yerin arxasındakı kolluqları, pöhrəlikləri görürdük.

Sualtı qayalığın yanından ötəndə mən təzədən dönüb geriyyə nəzər saldım – Uzun Dayazlığa və artıq onun üzərindən aydınca görünməkdə olan dağlara baxdım; sonra qayığı döndərüb Ki-Uestə istiqamət götürdüm.

– Hə, indi gedib yata bilərsən, – mən Eddiyə dedim. – Yox, dayan, en aşağı, illüminatorların hamısını aç ki, kayutun havası dəyişsin, iy-qoxu çəkilib getsin. Gələndə mənə yod gətirərsən.

– Nə olub ki? – Eddi şüşə qabı gətirəndə soruşdu.

– Barmağımı kəsmişəm.

– İstəyirsən qayığı mən sürüm.

– Uzan yat, – mən dedim. – Mən səni oyadaram.

O, elə buradaca, benzin çəninin yuxarısında divara geydirilmiş çarpayıya uzandı, elə uzanan kimi də yuxuya getdi.

Beşinci fəsil

Mən şturvalı dizimlə saxlayıb, köynəyimin düymələrini açdım və mister Sinqin dişlədiyini yerə nəzər saldım. Dişin yeri

çox dərin idi. Yaraya yod sürtəndən sonra şturvalın yanında oturub fikirləşdim ki, görəsən, çinlinin dişləməsi yoluxmaya keçə bilərmə. Qayığın sürətli və rəvan gedişinə, kormanın arxasında suyun necə köpüklənməsinə diqqətlə qulaq kəsilib axırda bu qərara gəldim ki, yox ey, bu nə sarsaq fikirdir, belə bir dişləmədən nə yoluxma ola bilər ki; belə bir mister Sinq yəqin dişlərini gündə üç dəfə fırçalayırdı. Bərəkallah, mister Sinq. Düzünə qalsa, çox da işgüzar adam deyildi. Amma o da ola bilsin ki, işgüzar adamdı. Ola bilsin, sadəcə mənə etibar eləmişdi. Doğru sözümdür, onun nə yuvanın quşu olduğunu bilə bilmədim.

İndi, deməli, əgər Eddini saymasaq, hər şey çox sadə idi. Dilinə qədərindən bir az artıq dəydimi, bu əyyaş söz yox ki, hamısını çərənləyəcəkdi. Mən şturvalın yanında oturub Eddiyə baxır və düşünürdüm ki, lənətə gələsən, nə ölü kimi ölüdür, nə diri kimi diri. Belə baxanda, mənim heç vecimə də deyildi. Bayaq onu qayıqda görəndə belə qərara gəlmişdim ki, əclafın işini bitirmək lazım gələcək. Amma sonra, hər şey bu cür yaxşı qurtaranda, düzü, mənim buna hünərim çatmadı; nə sə həvəsim ölmüşdü. İndi isə oturub ona baxanda, bax onun orada, çarpayının üstündə necə sərələlib yatmasına tamaşa eləyəndə mənim əlim əməlli-başlı gicişməyə başlamışdı. Ancaq fikirləşdim ki, lənət şeytana, sonradan peşmançılığını çəkəcəyin belə bir hərəkətlə bütün işləri korlamağa dəyməz. Sonra yadıma düşdü ki, heç gəmi jurnalında Eddinin adı yoxdur; fikirləşdim ki, buna görə mənə nə cərimə ödəmək lazım gələcək və bilmədim onunla neyləyim.

Amma bütün bunları yaxşı-yaxşı düşünməyə, hamısını necə lazımdırsa götür-qoy eləməyə mənim hələ bəs deyincə vaxtım vardı, odur ki, Eddinin gətirdiyi şüşədən qurtum vura-vura qayığı düz irəli sürürdüm. Şüşənin dibində bir az içki qalmışdı və mən onun axırına çıxıb özümdə qalan axırncı şüşənin qapağını açdım. Doğru sözümdür, şturvalın yanında oturmaq ləzzət eləyirdi, rahat hərəkət üçün gəcə də çox yaxşı gecəydi. Belə götürəndə, elə reys də pis alınmamışdı, lap hər necə də olsa, axır ki, uğurlu keçmişdi; halbuki dəfələrlə elə görünmüşdü ki, deyəsən, hər şey pis tərəfə yönələcək.

Hava işıqlaşanda Eddi yuxudan ayıldı və ilk sözü bu oldu ki, bəs özünü çox pis hiss edir, dəhşətli dərəcədə pis.

– Sən hələ gəl bir dəqiqəliyə şturvalın yanında dayan, – ona dedim. – Mən gedim baxım görüm, ətrafda nə var, nə yox.

Kormaya gedib yerə bir vedrə su tökdüm. Amma ora tər-təmiz idi. Lif süpürgəsini götürüb, bortun arxa tərəfini yaxşı-yaxşı sürtüb təmizlədim. Sonra silahları söküb çexollara yığdım, aşağı aparıb hərəsini öz yerində gizlətdim. Tapançanı isə belimdən açmadım, eləcə üstümdə saxladım.

Aşağıda hər şey qaydasında idi; hər şey tər-təmiz, hər yer səliqəliydi, heç bir qoxu-filan da hiss olunmurdu. Yalnız sağdakı illüminatorndan çarpayının üstünə bir az su tökülmüşdü. Mən illüminatoru bağladım. İndi heç bir sərhədçi burada çinli olduğunu iyləyib tapa bilməzdi.

Divara vurulmuş liman şəhadətnaməsinin altından asılan tor paketə göz yetirdim – dünən agentin verdiyi kağız-kuğazı qayığa qayıdarkən paketin içinə dürtmüşdüm. İndi bir topa kağızı ordan çıxarıb bir-bir hamısını nəzərdən keçirdim. Kağızlarla baxandan sonra göyertəyə qayıdıb Eddiyə dedim:

– Qulaq as, gəmi jurnalına sənin adın necə düşüb?

– Mən yolda agentlə rastlaşdım, – Eddi dedi. – Hə, kon-sulluğa tələsirdi. Ona dedim ki, bəs mən də gedirəm.

– Əyyaşları Allah da qoruyurmuş, – mən ona dedim.

Bundan sonra smit-i-vessonu qayışımdan açdım, aparıb onu öz yerində, aşağıda gizlətdim. Qəhvə düzəldəndən sonra gəlib şturvalı Eddidən aldım, ona dedim ki, aşağıda qəhvə var.

– Qardaşım, qəhvədən mənə kömək olmaz, – Eddinin cavabı belə oldu.

Və təsəvvür edin ki, mənim ona yazığım gəldi. Bədbəxtin halı, həqiqətən, yaxşı deyildi.

Saat doqquza az qalanda biz Send-Kinin mayakını düz qarşımızda gördük. Bundan xeyli qabaqsa körfəzə doğru gedən tankerlər gözüümüzdə dəymişdi.

– İki saata çatırıq, – mən Eddiyə dedim. – Conson bizə kəf gəlməsəydi, mən sənin gününə dörd dollar verərdim.

– Sən bu gecə nə qədər qazandın? – Eddi məndən soruşdu.

– Cəmi-cümlətanı altı yüz.

Bilmirəm Eddi mənə inandı, ya inanmadı.

– Bəs mənim bunda payım yoxdu?

– Sənin payın elə dediyim qədərdir: günə nə qədər alırdınsa o qədər, – mən ona dedim. – Amma əgər eşitsəm ki, sən dünənki gecə barədə nə vaxtsa nəşə çərənləmişən, xəbər tutsam ki, hardasa ağzını boş qoyub naqqallıq eləmişən, onda şübhən olmasın ki, axırına çıxaram, dilini də yerindən qopardaram.

– Sən bilirsən ki, mən naqqal adam deyiləm, Harri.

– Sən əyyaşsan, içki düşkünüsən. Mənə dəxli yoxdur, nə qədər içirsən iç, amma hünərin var ağzını boş qoy – onda görərsən.

– Mən etibarlı adamam, Harri. Sən axı niyə mənimlə belə danışırsan?

– Elə ki, dilinə nəşə tünd bir şey dəydi, sənin etibarından əsər qalmır, – dedim.

Amma mən daha Eddidən yana narahat deyildim. Bunun bir mənası yoxdu, axı beləsinə kim etibar edər? Mister Sinq şikayətə getməyəcəkdi. Çinlilər də buna getməzlər. Belə baxanda, bu heç onları mənim qayığıma gətirən həmin o yeniyetmə avarçəkənin də gərəyinə deyil – oğlan özünü bu xataya bulaşdırmaqdan qorxacaqdı. Söz yox ki, Eddi gec-tez çərənləyəcək, amma kimdi bu əyyaşa inanan?

Sonrasına qalanda da, sübut hardandı; axı kim nəyi sübuta yetirə bilər? Əgər hər şeydən sonra Eddinin adını gəmi jurnalında görsəydilər, məlum məsələdir ki, onda söz-söhbətə daha çox yer olardı. Hər necə olsa, bəxtim əcəb gətirmişdi. Əlbəttə, mən deyə bilərdim ki, Eddi dənizə yıxılıb düşüb; amma lap belə desəydim də, xeyri az olacaqdı, dedi-qodular səngiməyəcəkdi. Hə, Eddinin də bəxti gətirmişdi. Ümumiyyətlə, bəxtimiz əcəb gətirmişdi.

Bu vaxt biz Qolfstrimin kənarına gəlib çıxmışdıq. Dupduru suların mavi rəngi bir az yaşıla çalırdı və qarşıda – həm

qərbdəki, həm şərqdəki Quru Qayalarda artıq dirəklər də görsənəkdəydi. Hər şey görsənirdi: Ki-Uestin radio dirəkləri də, alçaq evlərin, yastı damların arasındakı “La-Konça” oteli də, zibillərin yandırıldığı yerdəki tüstü buludları da. Send-Ki mayakı indi lap yaxınlığımızda idi; mayakın ətəyindəki qayıq körpüsü də, balaca dok¹ da indi çox aydın seçilirdi və mən bilirdim ki, az qalır, çox az – bizim yolumuz qırx dəqiqədən artıq çəkməyəcək. Və bunu bilmək, bunu duymaq olduqca xoş idi – xoş idi ki, sən evə qayıdırsan və yayda boş ciblə oturub qalmaqaycaşan.

– İçmək fikrinə necə baxırsan, Eddi? – mən ona dedim.

– Ah, Harri! Mən həmişə o fikirdə olmuşam ki, sən mənim əsl dostumsan!

Axşam mən yemək otağında oturub siqaret çəkirdim, su qarışdırılmış viski içirdim, radioda Qreysi Allenə qulaq asırdım. Qızlar teatra getmişdilər və sakit otaqda beləcə oturmaq elə xoş idi ki, məni yavaş-yavaş yuxu tuturdu. Bu vaxt kimsə çöl qapısını tıqqıldatdı və Mariya, mənim arvadım yerindən durub qapını açmağa getdi. Bir azdan geri qayıdıb dedi ki, bəs gələn o içki düşkünüdür.

– Eddi Marşaldır. Səni soruşur, deyir görüşmək istəyir.

– Get de ki, əlim-ayağım ona dəyməmiş rədd olub getsin, – Mariyaya dedim.

Mariya təzədən qarıya getdi, sonra geri qayıdıb əyləşdi. Mən ayağımı məhəccərə qoyub oturmuşdum və Eddinin küçə ilə necə addımladığı pəncərədən mənə aydınca görünürdü – o, hardansa tapıb curlaşdığı sərxoş dostuyla birgə qövsvari əyri küçə fənərlərinin altıyla topuq vura-vura gəldirdi; ikisi də səndələyirdi və əyri fənərlərin altında onların kölgələri daha bərk titrəyirdi.

– Bədbəxt əyyaşlar, – Mariya dedi. – Mənim belələrinə həmişə yazığım gəlir.

– Eddi – xoşbəxt əyyaşdır.

– Əyyaşın xoşbəxti olmur, – Mariya dedi. – Bunu sən özün də yaxşı bilirsən, Harri.

– Hə, – mən dedim. – Yəqin ki, olmur.

¹*Dok* – gəmi təmir olunan yer.

İkinci hissə

HARRİ MORQAN

(*Payız*)

Altıncı fəsil

Onlar boğazı keçdilər. Güclü şimal-şərq küləyi əsirdi. Hava işıqlaşanda o, körfəzdən gələn neftdaşıyan gəmini gördü. Soyuq səhər günəşinin şəfəqləri altında gəmi o qədər ağ və elə hündür idi ki, ilk baxışda gözünə ev kimi görsəndi – birbaşa dənizin içərisindən yüksələn çoxmərtəbəli ev kimi. Və o, zəncidən soruşdu:

– Lənət şeytana, biz hardayıq belə?

Zənci bir qədər dikəldi ki, ətrafı görə bilsin.

– Mayaminin bu tərəfində belə heç bir şey yoxdur.

– Sən çox yaxşı bilirsən ki, biz heç də Mayamiyə getmədik, – o, zənciyə cavab verdi.

– Bəs elə mən də onu deyirəm ki, Florida adalarında beləncik evlər yoxdur.

– Biz axı bütün yolu Send-Kiyə istiqamət götürmüşdük.

– Send-Ki çoxdan görünməliydi, – zənci dedi. – Ya da, gərək heç olmasa Amerika Dayazlığı görsənəydi.

Az sonra o diqqətlə baxıb gördü ki, bəs bu ev deyil, tankerdir və üstündən heç birçə saat keçməmiş qarşısında Send-Kini gördü – gəlməli olduğu asan, dar, düz və dənizin içindən qabaran həmin o tutqun yeri.

– Qayıqı idarə eləyəndə vacibdir ki, adamda əminlik olsun, – o, zənciyə dedi.

– Mənim çox yaxşı əminliyim vardı, – zənci dilini saxlamadı. – Amma bu reysdə nələrin, hansı hoqqaların baş verdiyini görəndən sonra daha məndə heç bir əminlik qalmayıb.

– Ayağın necədir?

– Ağrıyır, dayanmadan ağrıyır.

– Eybi yoxdur, – qayığı sürən adam dedi. – Sariyacaqsan və təmiz saxlayacaqsan, öz-özünə sağalıb gedəcək.

O, indi qayığı günbatana sarı sürürdü ki, Vuman-Kinin manqı¹ cəngəlliyində dayanıb bir günü yola versin; həmin yerdə onları heç kəs görməyəcəkdi və orda onları qarşılamağa qayıq gələcəkdi.

– Səndə hamısı keçib gedəcək.

– Bilmirəm, – zənci dedi. – Yaman bərk ağrıyır.

– Dayanacağımız yerə çatanda mən nə lazımdırsa, eləyə-rəm, – o, zənciyə dedi. – Sənin yaran təhlükəli deyil. Kefini pozmağa dəyməz.

– Mən yaralıyam, – zənci dedi. – İndiyəcən mən hələ heç vaxt yaralanmamışam. Yara təhlükəli şeydir, lap hər nə cür olur-olsun, fərqi yoxdur.

– Sən, sadəcə, qorxmusan.

– Yox, ser. Mən yaralıyam. Özü də yara bərk ağrıdır. Bütün gecəni titrətmişəm.

Zənci ara vermədən deyinməyində idi, axırda dözə bilməyib sarğını açdı ki, yarasına baxsın.

– İşin yoxdu yarayla, – qayığı idarə edən adam ona dedi.

Zənci kokpitdə, döşəmənin üzərində uzanıb qalmışdı, bütün yan-yörəsində də içərisinə çaxır yeşikləri yığılan və eynən donuz budlarını andıran çoxlu-çoxlu çuvallar qalaqlanmışdı. O, dörd bir yanında üst-üstə yığılmış çuvalların arasında özünə uzanmaqçün balaca bir yer açmışdı və onun istənilən hərəkəti, hətta yüngülcə tərpənişi belə kifayət idi ki, yeşiklərdəki qırıq şüşələrin cingiltisi eşidilsin, eyni zamanda, ətrafa spirtli içkinin

¹ *Manqı* – isti ölkələrdə bitən ağac.

kəskin qoxusu yayılsın. Yan-yörədə hara göz gəzdirsən, hər yerə çaxır tökülmüş, hər tərəf çaxır içindəydi. Qayığı idarə edən adam birbaşa Vuman-Kiyə istiqamət götürmüşdü; indi o hər şeyi aydın görürdü.

– Ağrıyır, – zənci dedi. – Getdikcə lap çox, lap bərk ağrıyır.

– Başa düşürəm, Uesli, sənə rəhmim gəlir, – qayığı idarə edən adam dedi. – Amma mən şturvaldan aralana bilmərəm.

– İstər adam olsun, istər it – sizinçün eyni şeydir, – zənci dedi.

O, hirsələnməyə başlayırdı. Amma qayığı sürənin hələ də ona yazığı gəlirdi.

– Mən elə eləyəyəm ki, sənə yaxşı olar, ağrıların yüngülləşər, Uesli, – o dedi. – Hələlik sən yerində sakitcə uzan.

– Adamın başına nə iş gəlir-gəlsin, sizin vecinizə deyil, – zənci dedi. – Sizdə bir tikə adamlıq yoxdur.

– Mən nə lazım dısa edəcəm, – qayığı idarə edən adam dedi. – Sən bircə sakit uzan, vəssalam.

– Siz mənə heç nə eləyəyə deyilsiniz, – zənci dedi.

Qayığı idarə edən adam – onun adı Harri idi; Harri Morqan – heç bir cavab vermədi, çünki bu zənci onun xoşuna gəlirdi. Nə cavab versin axı; burda yalnız o qalırdı ki, onu vurasan. Ancaq o, zəncini vura bilmirdi. Zənci də naqqallığında idi.

– Onlar atmağa başlayanda biz axı niyə dayanmadıq?

Harri cavab vermədi.

– Bəyəm insan həyatı çaxır yükündən qiymətli deyil?

Harri bütün diqqətini toparlayıb şturvala baxırdı.

– Biz qayığı dərhal saxlamalıydıq; gərək saxlayaydıq, onlar da qoy bütün yükü aparaydılar.

– Yox, – Harri dedi. – Onlar yükü də alardılar bizdən, qayığı da; özümüz sənə həbsxanada oturardıq.

– Mən həbsxanadan qorxmuram, – zənci dilini dinc qoymadı. – Amma bəs axı mənə niyə yaraladılar?

İndi o artıq Harrini əsəbiləşdirirdi, Harri onun naqqallığından yorulmuşdu.

– Lənətə gələsən, bizdən hansımız daha bərk yaralanıb, hə? Sən, yoxsa mən?

– Siz daha ağır yaralanmışız, – zənci dedi. – Amma mən hələ heç vaxt yaralı olmamışam. Mən bura yaralanmağa gəlməmişdim. Mən bu işə yaralanmaqdan ötrü girməmişdim. Mən yaralı olmaq istəmirəm.

– Di sakit ol, Uesli, bəsdir naqqallıq elədin, – Harri ona cavab verdi. – Bu qədər çərənləməyin sənə yalnız ziyanı var.

Onlar artıq adaya yaxınlaşmışdılar. Qayıq indi dayazlığın çevrəsində hərəkət edirdi və sular günəşin şəfəqləri altında elə bərq vururdu ki, adamın gözünü qamaşırdı. Ya ağrıdan başı gic olmuşdu, ya özünün buna həvəsi vardı, hər nəydisə zənci naqqallıqdan yorulmurdu və elə hey deyirdi.

– İndi bu spirtli içkiləri niyə daşıyırlar axı? – o deyirdi. – İçkiyə qadağa qoyan qanun ləğv olunub. Bəs bu qaçaqmalçılıq nəyə lazımdır, kimə lazımdır? Niyə axı çaxırı gəmiylə daşıyırlar?

Şturvalın yanında oturan Harri gözünü irəlindən çəkmirdi.

– Niyə bu adamlar abır və namusla yaşamaq istəyirlər, niyə pulu abırlı və namuslu zəhmətlə qazanmaq istəyirlər?

Günəş sahilin özünü görməyə mane olsa da, Harri sahildəki qəşəng ləpədyəni, suyun üzündəki zərif qırışları gördü və qayığın istiqamətini boğaza tərəf vaxtında yönəldə bildi. Şturvaldan təkəlli yapmış halda, o qəfil sərt hərəkətlə sükanın çarxını döndərdi və qayığı hər iki üzə ayrılan sahilin arasıyla astaca sürə-sürə manql cəngəlliyinə gətirdi, arxa sürətə keçib hər iki mühərriki söndürdü.

– Lövbəri atmağına özüm ata bilərəm, amma onu qaldıra bilmərəm.

– Mən heç tərpnə də bilmirəm, – zəncinin sözü bu oldu.

– Hə, lənət şeytana, sənənin halın lap pisdir, – Harri dedi.

Çox da böyük olmayan lövbəri çıxartmaq, qaldırmaq və suya atmaq onun üçün heç də asan iş deyildi, amma öhdəsindən gələ bildi, kanatı yavaş-yavaş suya buraxmağa da kifayət qədər çox vaxt sərf etdi. Handan-hana qayıq axır ki, manqların arasında möhkəmcə yırğalandı, belə ki, ağacların budağı düz kokpitin

içinə girmişdi. Onda Harri yenidən kokpitə endi. Fikirləşdi ki, kim bilir indi orda nələr baş verir.

Zəncinin sarğısını təzələyəndən, zənci də onun əlini bintlə sarıyandan sonra Harri bütün gecəni kompasa göz qoya-qoya şturvalın yanında oturmuşdu, dan yeri ağaranda isə zəncinin döşəmədə, çuvalların arasında uzandığını görmüşdü. Amma bir gözü dalğada, bir gözü kompasa olduğundan və irəli baxa-baxa qarşıda Send-Kinin mayakını axtardığından nələrin baş verdiyini hələ görməmişdi, işlərin necə getdiyinə diqqət yetirə bilməmişdi. İşlər isə fırtın idi.

Hə, zənci ayağını irəli uzadaraq çuval qalaqlarının arasında uzanmışdı; qayığın korpusunda taxtanı deşib keçmiş səkkiz güllə deşiyi vardı; balaca lövhənin şüşəsi qırılmışdı; malın nə qədərinin tələf olduğunu bilmirdi və zəncinin qanının töküldüyü hər yerə onun öz qanı da tökülmüşdü. Amma bu dəqiqə onunçün ən pisi, ən dözülməzi – qoxu idi; spirtli içkinin qoxusu. Bu qoxu bütün ətrafa yayılmış, qayıqdakı hər şeyin canına hopmuşdu. İndi qayıq manql ağaclarının arasında sakitcə dayansa da, di gəl ki, körfəzdə bütün gecəni yellənə-yellənə, yırğalana-yırğalana qalmaq Harrini təngə gətirmişdi və bu ürəkbulandıran duyğunun aşladığı təsirdən o heç cür can qurtara bilmirdi.

– Mən gedim qəhvə hazırlayım, – o, zənciyə dedi. – Sonra lazım olan hər şeyi edərəm.

– Mən qəhvə istəmirəm.

– Mənsə istəyirəm.

Ancaq kayutda Harrinin başı hərləndi, hökmən göyərtəyə çıxmalıydı.

– Qəhvəsiz keçinmək lazım gələcək, – o, zənciyə dedi.

– Mən su istəyirəm.

– İndi verərəm.

O, ağzıaçıq şüşədən zənciyə bir qab su töküb verdi.

– Onlar atmağa başlayanda qayığı var sürətiylə irəli sürmək sizin nəyinizə lazım idi?

– Bəs onların nəyinə lazım idi ki, bizə atəş açsınlar? – Harri cavab verdi.

– Mən həkim istəyirəm, – zənci dedi.

– Həkim sənə mən eləyəndən artığını eləməyəcək.

– Həkim məni sağaldar.

– Həkim də olacaq. Axşam qayıq gələndə səninçün həkim də tapılar.

– Mən heç bir qayığı gözləmək istəmirəm.

– Di yaxşı, – Harri dedi. – İndi biz bütün bu çuvalları dənizin dibinə buraxarıq.

O, çuvalları bir-bir çiyinə qaldırıb bortun qırağından aşağı tullamağa başladı. Bu işi təkəlli görmək çox çətin idi. Çaxırla dolu çuvalların biri qırx funtdan ağır gəlməzdə, amma Harri onlardan vur-tut bir neçəsini qaldırıb atmışdı ki, başı yenə hər-lənməyə başladı. O, döşəməyə çökdü, əvvəl oturdu, sonra uzandı.

– Siz özünüzü öldürürsünüz, – zənci dedi.

Harri başını çuvallardan birinin üstünə qoyub yerində tam hərəkətsiz uzanıb qalmışdı. Ağacların budağı hər tərəfdən qayığın içinə girmişdi, belə ki, onun uzandığı yer kölgəlik idi. O, cəngəlliğin üzərində əsən küləyin vıyılısını eşidir və xeyli hündürdə, əlçatmaz uzaqlıqda görünən soyuq göy üzündə şimal tərəfdən axıb gələn seyrək buludları görürdü.

Fikirləşdi ki, belə küləkdə qayıq çətin gəlsin. Heç kəsin ağılına gəlməz ki, biz bu tufanda dənizə çıxmışıq.

– Siz elə düşünürsünüz ki, qayıq gələcək? – zənci soruşdu.

– Əlbəttə, – Harri dedi. – Bəs necə.

– Tufan çox güclüdür.

– Bizi gözləyirlər.

– Belə havada yox ki. Siz niyə məni aldadırsız? – zənci ağzını çuvala dirəyib danışırdı.

– Sakit ol, Uesli, – Harri ona cavab verdi.

– İstəyir ki, mən sakitləşim. Hə, sakitləşdim! Mən nədən axı sakitləşim? İndi burda it kimi gəbərəcəm, bax onda sakitləşərəm!

Bura mənə siz dartıb gətirmisiniz. Necə gətirmisinizsə, indi də zəhmət çəkin mənə burdan çıxardın.

– Sakit ol, – Harri qısaca dedi.

– Qayıq gəlməyəcək, – zənci davam elədi. – Mən bilirəm ki, gələn deyil. Mənə soyuqdur, eşidirsiz? Mən daha bu ağrıya, bu soyuğa dözə bilmirəm, eşidirsiz?

Harri dikəlib oturdu; o, içində bir zəiflik və boşluq hiss edirdi. Zənci diqqətlə ona baxır və öz narazı gözləriylə Harrinin bütün hərəkətlərini – bir dizinin üstündə necə dikəlməsini, cansız şəkildə sallanan sağ əlini sol əlinə alıb nə zülmə qaldırmasını və onu dizlərinin arasında necə sıxmasını – izləyirdi. Sonra isə Harri planşirə bənd edilmiş taxtadan yapışıb dartındı, üstədən aşağı zənciyə baxa-baxa və sağ əlini hələ də dizlərinin arasında sıxa-sıxa birtəhər dikəlib ayağa qalxdı; fikirləşdi ki, indiyəcən hələ heç vaxt bu cür ağrıya ürcəh olmayıb.

– Əlim dartılıanda, dartılıb düz dayananda o qədər də ağrımır.

– Verin mən sizin əlinizi sarıyım, – zənci ona dedi.

– Mən dirsəyimi qatlaya bilmirəm, – Harri bildirdi. – Dirşəyim bu vəziyyətdə quruyub taxtaya dönüb.

– Biz indi neyləyəcəyik?

– Yüku dənizin dibinə boşaltmalıyıq, – Harri ona cavab verdi. – Uesli, pis olmazdı ki, sən bir cəhd eləyəsən, əlin çatan çuvalları bortdan aşağı itələyəsən.

Zənci birtəhər irəli uzanıb əlini ən yaxındakı çuvala çatdırmağa çalışdı, tez də zarıyıb geri atıldı.

– Bərk ağrıyır?

– Kömək ol, ilahi!

– Bəlkə sən durub hərəkət eləyəsən? Bəlkə hərəkət eləsən, belə çox ağrımaz?

– Mən yaralıyam, – zənci zarıdı. – Mən yerimdən tərپənmək istəmirəm. Bu isə mənim ayağa durmağımı istəyir, ürəyindən keçir ki, mən yaralı-yaralı durub hələ yükü dənizin dibinə boşaldım.

– Sakit ol.

– Bunu bir də deyən, bir də desəniz, mən dəli olacam.

– Sakit ol, – Harri təkrar elədi.

Zənci uzun-uzadı zarıdı, ulaya-ulaya əlini göyərtənin döşəməsi üzərində bir xeyli gəzdirib, axırda kominqsin¹ altından bülöv daşını tapıb çıxartdı.

– Mən sizi öldürərəm, – o dedi. – Mən sizin ürəyinizi yerindən kəsib atacam.

– Amma daha bülöv daşıyla yox ki, – Harri dedi. – Qızışma, Uesli.

Zənci üzünü çuvala sıxıb ağladı. Harri öz işinə davam elədi, çaxırla dolu çuvaları tələsmədən, ağır-ağır çiyinə qaldırıb, onları birtəhər də olsa, ehmalca bortdan aşağı buraxmağa başladı.

Yeddinci fəsil

O, çuvaları dənizə atarkən qulağına hardansa mühərrik səsi dəydi. Ətrafa göz gəzdirəndə sahilin çıxış yerini hərlənib keçərək düz onlara tərəf gələn qayığı gördü. Bu, damına sarımtıl boya çəkilməmiş ağ rəngli, şüşə lövhəli mühərrikli qayıq idi.

– Dur, Uesli, qayıq gəlir!

– Mən dura bilmirəm, – zənci cavab verdi.

– Mən indiyəcən olanların hamısını unutmağa razıyam, Uesli. Amma indən beləsini yadda saxlayacam.

– Necə xətrindi, – zənci ona cavab verdi. – Mənim də hamısı yadımdadır.

Harri asta-asta yaxınlaşmaqda olan qayığa baxmadan, indi bayaqından daha cevik tərənir, daha tələsik işləyirdi. Bütün sifəti su içindəydi; üz-gözündən sel kimi tər axa-axa o, salamat əliylə çuvaları bir-bir qaldırıb bortun qırağından dənizə itələyirdi.

– Başımı bu yana döndər.

O artıq zəncinin başı altındakı çuvala gəlib çatmışdı; götürüb onu da bortun qırağından dənizə tulladı. Zənci dikəlib oturmuşdu.

– Budur, gəlirlər, – Harri ona dedi.

¹ *Kominqs* – gəmi göyərtəsindəki haşiyəli köbə yeri.

Ağ qayıq artıq onlara lap yaxınlaşmışdı; o, qaçaqmal daşıyan qayığın hərəkət istiqamətinə perpendikulyar şəkildə irəliləyirdi.

– Bu, kapitan Uillidir, – zənci dedi. – Həvəskarları balıq ovuna aparır.

Ağ qayığın kormasında iki kişi dayanmışdı. Kişilərin əyində flanel kostyum, başlarında ağ şlyapa vardı, hər ikisi də əlində tilov tutmuşdu. Sükan arxasındakı qoca isə plaşda idi və başına fetr şlyapa qoymuşdu; o, qayığı birbaşa qaçaqmal daşıyan qayığın dayandığı manql cəngəlliyinə sürürdü.

– İşlər necədir, Harri? – yanlarından ötərkən qoca ona tərəf baxıb səsləndi; cavabında Harri salamat əlini ona yellətdi.

Ağ qayıq düz onların böyründən adlayıb keçdi, arxa tərəfdə dayanmış balıqçılar ətrafı diqqətlə nəzərdən keçirib sonra qocaya nəsə dedilər. Harri onların sözlərini eşidə bilmədi.

– O, dənizə çıxışda qayığı döndərüb bura qayıdacaq, – Harri zənciyə bildirdi. Sonra gedib kayutdan ədyal gətirdi. – Qoy sənin üstünü örtüm.

– Üstümü örtmək çox gec ağılınıza gəldi. Onlar yəqin burdakı bu gölməçəni gördülər. İndi biz neyləyəcəyik?

– Uilli satmaz, – Harri dedi. – O, bizim artıq burda olduğumuzu şəhərdə kimə lazımdısa, deyəcək. Yəqin balıqçılar da bizə heç nə eləməzlər; onların bizimlə nə işləri var ki?

Onu titrətmə tutmuşdu; sağ əlini ayaqlarının arasında bərk-bərk sıxaraq şturval skamyasında oturmuşdu. Onun dizləri əsirdi, buna görə də əzilmiş, sınıq-sınıq olmuş bazu sümüklərinin ucları bir-birini sürtürdü. O, dizlərini aralayıb əlini sərbəst buraxdı və əli bədəni boyunca üzüaşağı sallanıb qaldı. Ağ qayıq geriye qayıdıb təzədən onların yanından keçənəcən o, əlini tərپətmədən yerində eləcə oturub qaldı. Həmin o iki balıqçı kormada dayanıb bir-biriylə nəsə danışmışdılar. İndi onlar tilovları kənara qoymuşdular və balıqçılardan biri durbinlə Harriyə baxırdı. Onlar hələ xeyli aralıdaydılar və Harri onların nə danışdığını eşidə bilməzdi. Lap əgər eşitsəydi də, çətin ki, bundan vəziyyəti yaxşılaşaydı.

“Cənubi Florida” mühərrikli qayığının sahibi – açıq dənizə çıxmaqçün külək çox güclü olduğundan bir cüt balıqçını Vu-man-Ki boğazında o baş-bu başa aparıb gətirən Uilli Adams düşündü: “Hə, deməli, Harri bu gecə Kubadan qayıdıb. Bu uşaq – əsl kişidir. Yəqin bərk tufana düşüb. Düzdür, onun qayığı yaxşı qayıqdır. Bəs necə olub ki, lövhəni sındırıb? Yox, mən dünyasında Kubadan spirtli içki daşımazdım. İndi alkoqolu Marieldən gətirirlər. Deyirlər, orda bu məsələ sərbəstdir, tamamilə özbaşına buraxılıb...”

- Siz nəyi deyirdiniz, ser?
- Deyirəm, bu nə qayıqdı belə? – balıqçılardan biri soruşdu.
- Bu qayığı deyirsiniz?
- Bəli, bu qayığı soruşuram.
- Hə, bilirsiniz, bu qayıq – Ki-Uestdən gələn qayıqdır.
- Mən soruşuram ki, kimin qayığıdır?
- Düzü, bilmirəm, ser
- Onun yiyəsi balıqçıdır?
- Hə, elədir, həm də balıqçıdır.
- Siz nə demək istəyirsiniz ki?
- Əlindən çox iş gəlir. Hərəsindən bir az.
- Bilmirsiniz onun adı necədir?
- Yox, ser, bilmirəm.
- Siz axı ona Harri dediniz?
- Mən? Yadıma gəlmir.
- Mən eşitdim ki, siz ona Harri dediniz.

Kapitan Uilli Adams onunla danışan adamın üzünə diqqətlə baxdı. O, enli almacaq sümükləri olan son dərəcə qırmızı sifəti, ikrahla sıxılmış nazik dodaqları, ağ kətan şlyapanın altından ona baxan bəbəklərin dərinliyindəki qonur gözləri gördü.

- Yəqin bu ad təsadüfən ağzımdan çıxıb, – kapitan Uilli dedi.
- Doktor, görünür, bu adam yaralıdır, – ikinci balıqçı durbini öz yol yoldaşına uzadıb dedi.
- Mən bunu durbinsiz də görürəm, – doktor deyilən adam bildirdi. – Kimdir bu adam?

- Doğrudan, bilmirəm, ser, – kapitan Uilli dedi.
- Bilmirsizsə, onda indi gedib öyrənərsiniz, – dodaqları ikrahla bir-birinə sıxılmış adam dedi. – Onun qayığının nömrəsini yazın.
- Nömrə artıq yazılıb, doktor.
- Bir az yaxınına gedək, baxaq görək nə məsələdir, – doktor dedi.
- Siz doktorsunuz? – kapitan Uilli soruşdu.
- Doktoram, amma həkim deyiləm, – qonur gözlü adam ona cavab verdi.
- Əgər həkim deyilsinizsə, onda bizim ora yaxınlaşmağımızın mənası yoxdur.
- Niyə?
- Əgər biz ona lazım olsaydıq, o bizə işarə verərdi. Əgər biz ona lazım deyiliksə, onda özgənin işinə niyə burun soxaq? Bizdə buralıqda belə qəbul olunub ki, hər kəs öz işini görür, hər adam öz işiylə məşğuldur.
- Lap yaxşı. Onda siz də öz işinizi görün. Bizi o qayığın yanına aparın.
- Kapitan Uilli ikisilindrlı palmerin “müntəzəm öskürəyi” altında qayığı irəli sürməyində idi.
- Siz məni eşidirsiniz?
- Bəli, ser.
- Bəs niyə əmrimi yerinə yetirmirsiniz?
- Siz axı kimsiniz ki, burda əmr verəsiniz? – kapitan Uilli soruşdu.
- Mənim kim olmağımın məsələyə qətiyyəən aidyyəti yoxdur. Mən sizə nə cür deyirəmsə, o cür də edin.
- Mən sizdən soruşuram ki, siz kimsiniz?
- Çox gözəl. Elə isə diqqətinizə çatdırıram ki, mən Bir-ləşmiş Ştatların ən nüfuzlu üç şəxsindən biriyəm.
- Bəs onda hansı cəhənnəmə siz Ki-Uestdə veyillənirsiniz, burda nə itiniz azıb?

– Bu – Frederik Harrisondur, – ikinci balıqçı Uilliyə tərəf əyilib sirayətədicə tərzdə bildirdi.

– Beləsi barədə heç vaxt eşitməmişəm, – kapitan Uilli cavab verdi.

– İndən belə eşidərsiniz, – Frederik Harrison dedi. – Özü də nəinki təkcə siz, həm də üfunət qoxuyan bütün bu çürümüş şəhər eşidər. Kaş bu xarabanın axırına çıxmaq mənə qismət olaydı.

– Siz qəşəng uşaqsınız, – kapitan Uilli dedi. – Bu cür vacib zat olmağı siz necə bacarmısınız?

– O, bizim hökumətimizin ən görkəmli xadimlərindən biridir, – ikinci balıqçı bildirdi.

– Hamısı yalan-palandı, – kapitan Uilli dedi. – Əgər, həqiqətən, belədirsə, onda Ki-Uestdə nə gəzir, burda nə işi var onun?

– O bura dincəlməyə gəlib, – katib izah elədi. – O, tezliklə general-qubernator olacaq...

– Kifayətdir, Villis, – Frederik Harrison dedi. – Hə, indi siz bizi həmin qayığın yanına aparacaqsınız, – o gülümsünərək dedi; belə vəziyyətlər üçün onun məxsusi təbəssümü vardı.

– Yox, ser.

– Ey, siz, ağıldankəm balıqçı! Qulaq asın, görün sizə nə deyirəm: mən sizi əzib tozunuzu çıxardaram.

– İnanıram, – kapitan Uilli dedi.

– Yox, siz hələ bilmirsiniz mən kiməm.

– Kim olursuz olun, mənim heç vecimə də deyil, – kapitan Uilli dedi.

– O adam butlegerdir, düzdürmü?

– Özünüz baş sındırın.

– Ona görə yaqın mükafat da təyin edilib.

– Düşünürəm.

– O, cinayətkardır.

– Onun ailəsi var; o gərək özünü də yemləsin, ailəsini də dolandırsın. Sizin özünüzü kim yemləyir? Sizi dolandıran bəyəm burda, bu Ki-Uestdə hökumətə həftəsi altı dollar yarım işləyənlər deyilmə?

– O yaralıdır. Deməli, həmləyə, toqquşmaya məruz qalıb.
– Əgər məzə üçün özü özünü güllələməyibsə, siz deyəndir.
– Hazırcavablığınızı özünüzçün saxlayın. Siz indi qayığınızı onun yanına sürəcəksiniz və biz həmin adamı da, onun qayığını da özümüzlə götürəcəyik ki, aparıb polisə təhvil verək.

– Harda?

– Ki-Uestdə.

– Siz bəyəm polis məmurusunuz?

– Mən axı onun kim olduğunu sizə dedim, – katib bildirdi.

– Yaxşı, – kapitan Uilli dedi.

Sonra sükanı sərt şəkildə özünə tərəf çəkib qayığı qəfil-dən döndərdi və sahilə o qədər yaxın yerdən keçdi ki, pərin altından gil qarışıq bir topa mergel¹ buludu havaya püskürüb, fırlana-fırlana kənara uçdu; ardınca qayıq fınxıraraq qaçaqmal daşıyan qayığın dayandığı cəngəlliyə doğru sürət götürdü.

– Sizdə hansısa bir silah varmı? – Frederik Harrison kapitan Uillidən soruşdu.

– Yoxdu, ser.

Flanel kostyumlu hər iki balıqçı indi kormada dayanmışdılar və qaçaqmal daşıyan qayığı diqqətlə gözdən keçirirdilər.

– Bu, balıq tutmaqdan daha əyləncəli işdir, doktor, siz necə düşünürsünüz? – katib dedi.

– Balıq ovu mənasız məşğuliyyətdir, – Frederik Harrison ona cavab verdi. – Belə fərz elə ki, lap qılinc-balıq ovlamısan, axı onunla neyləyəcəksən? Yemək üçün, onsuz da, yaramır. Amma bax bu iş həqiqətən maraqlıdır. Mən çox şadam ki, buna oxşar bir şeyi bilavasitə özüm müşahidə eləyirəm. Bu adam belə bir ağır zədəylə aradan çıxıb bilməz. Dənizdə tufan çox şiddətli-dir. Üstəlik, biz onun nömrəsini bilirik.

– Siz, həqiqətən, də onu kənar kömək olmadan tutacaqsınız, – katib heyranlıqla bildirdi.

– Əlavə edin ki, həm də silahsız, – Frederik Harrison dedi.

¹ *Mergel* – gil və əhəngdən ibarət çöküntü süxur.

– Məxfi polisin haray-həşiri olmadan, – katib dedi.

– Edqar Quver öz populyarlığını yaman püləyib şişirdir. Belə görürəm ki, biz onun ipini boş buraxmışıq, ona qədərindən artıq sərbəstlik vermişik. Qayığa lap yaxın gedin, – Frederik Harrison kapitan Uilliyə dedi.

Kapitan Uilli mühərriki söndürüb qayığı axının ixtiyarına buraxdı və o biri qayığa üz tutub çığırdı:

– Ey, başınızı gizlədin!

– Bu nədi belə? – Frederik Harrison hirsle dilləndi.

– Yumun ağzınızı, – kapitan Uilli ona çəmkirdi və üzünü o biri qayığa tutub dübarə çığırdı: – Ey! Qulaq as. Birbaşa şəhərə get, ürəyini də buz kimi saxla. Qayıq barədə düşünmə. Qayığı gəlib götürərlər. Yüku dənizin dibinə göndər, özün də düz şəhərə get. Burda, mənim qayığında bir casus var, Vaşinqtondan gəlmədir. Deməyinə görə, guya prezidentin özündən də vacib şəxsdir. O, səni qamarlamaq istəyir. Belə düşünür ki, sən butlegersən. Sənin qayığının nömrəsini də yazıb. Mən səni tanımıram, heç üzünü də görməmişəm. Kimsən, nəçisən – bilmirəm, xəbərim yoxdur. Mən sənin kimliyini müəyyən edə bilmərəm, əgər...

Axin qayığı getdikcə uzaqlaşdırırdı, kapitan Uilli isə hələ də qışqırmağına davam edirdi.

– Səninlə rastlaşdığımız yerin hansı yer olduğunu mən bilmirəm. Mən buranın yolunu tanımıram, tapa da bilmərəm.

– Oldu! – ikinci qayıqdan səs gəldi.

– Məndəki bu ağıl dağarcığı hava qaralanacan balıq tutacaq, – kapitan Uilli qışqırdı.

– Oldu!

– O, balıq ovlamağı xoşlayır, – kapitan Uilli öz yerinə otura-otura bağırdı. – Di gəl, it oğlu belə deyir ki, guya balığın əti yeməyə yaramır.

– Sağ ol, qardaşım, – uzaqdan Harrinin səsi eşidildi.

– Bu adam sizin qardaşınızdır? – qıpqırmızı pörtsə də, marağı heç cür səngimək bilməyən Frederik Harrison soruşdu.

– Yox, ser, – kapitan Uilli dedi. – Dənizçilər hamısı bir-birinə qardaş deyir.

– Biz bu dəqiqə Ki-Uestə qayıdırıq, – Frederik Harrison dedi; amma onun səsində əminlik yox idi.

– Yox, ser, – kapitan Uilli dedi. – Cənablar, siz mənim qayığımı bir günlüyə kirələmisiniz. Mənim işim ondan ibarətdir ki, sizin pullarınızın hədə yerə batmamasına çalışım. Siz mənə kəmağıl dediniz, mənə ağıldankəm adlandırdınız, amma mən çalışacam ki, sizin səyahətiniz kəm olmasın, bütöv günü qayıqda gəzəsiniz.

– Bizi Ki-Uestə aparın, – Harrison israr etdi.

– Baş üstə, ser, – kapitan Uilli dedi. – Bir az sonra. Amma görün sizə nə deyirəm: qılinc-balığın dadı merlan balığının dadından heç də pis deyil. Biz onu Havana bazarında satmağa çıxaranda, onun hər funtuna on sent verdilər. Eynən merlan balığı kimi.

– Kəsin səsini, – Harrison ona çəmkirdi.

– Fikirləşdim ki, bəlkə bu sizə hökumət məmuru kimi maraqlı ola bilər. Bəyəm ərzağa, ya orda onun adı necədir bilmirəm, qiymət qoyulmasına rəhbərliyi siz etmirsiniz? Bəyəm, yox? Bəyəm siz deyilsiniz göstəriş verən ki, onların qiyməti, ya orda onun adı necədir bilmirəm, baha olsun? Yəni ki, bəs çörəyin qiyməti daha baha olsun, balığın qiyməti isə daha ucuz olsun?

– Di kəsin səsini, – Harrison dedi.

Səkkizinci fəsil

Harri öz qayığındakı axırıncı çuvalı dənizə tulladı.

– Ordan iri bıçağı mənə ver görüm, – o, zənciyə dedi.

– Bıçaq suya düşdü.

Harri starterləri basıb hər iki mühərriki işə saldı. Qayığa ikinci mühərriki o, qaçaqmalçılığa yenidən başlayandan, böhran balıq idmanını dəbdən çıxarandan sonra qoymuşdu.

Baltanı çıxardıb sol əli ilə lövbərin kanatlarını kəsdi.

Fikirləşdi ki, lövbər suyun altına gedər və yükü qaldırmağa başlayanda, lövbəri də qarmağa ilişdirib sudan çıxararlar; fikirləşdi ki, özüm birbaşa Harrison-Bayta gedərəm və əgər onlar qayığı götürmək istəsələr, qoy götürsünlər; fikirləşdi ki, mənə vacib olan həkimdir, mən əldən də, qayıqdan da məhrum olmaq istəmirəm; fikirləşdi ki, yükün qiyməti qayıqdan az olmaz, sınaq şüşələr heç də o qədər çox deyil, çaxır çox axıb getməyib; qoxuya baxma, lap bir damcı da tökülsə, yenə iyindən baş çatlayır.

O, sol lingi qaldırdı, qayıq təzəcə artmağa başlayan qabarmada ləngərlənərək cəngəllikdən çıxdı. Mühərriklər fasiləsiz və müntəzəm işləyirdi. Kapitan Uillinin qayığı artıq iki mil aralıda, Boka-Grande yolunda idi. Harri fikirləşdi ki, artıq gölə adlamaq olar, qabarmanın həddi buna imkan verir.

Sağ lingi döndərüb tənzimləyici qapağı açanda mühərriklər nəriləməyə başladı. O, qayığın burnunun necə dikəldiyini, eyni vaxtda pərlər ağacların kökləri altından suyu sovurmağa başlayanda yaşıl manqların kənara nə cür cəldliklə sürüşdüklərini hiss etdi. Fikirləşdi ki, bəlkə heç qayığı almazlar, lap hər necəsə, almazlar; bəlkə lap hər necəsə, əlimi də sağaldarlar. Axı kimin ağlına gələrdi ki, o baş-bu başa yarım il sərbəst gedib-gələndən sonra orda qəfildən atışma düşəcək. Bu da sizə kubalıdır. Kimsə kimsə haqq ödəməyib, əvəzində durub sizə atəş açırlar. Kubalıdır bax belədir.

– Ey, Uesli, – o, ədyala bürünərək həmin ki yerdəcə uzanmış zənciyə baxdı. – Özünü necə hiss edirsən?

– Ya rəbbim, – Uesli dedi. – Bundan betəri olmur.

– Həkim yaranın içini zondla qurdalayanda bundan da betər olacaq, – Harri ona cavab verdi.

– Siz insan deyilsiz, – zənci dedi. – Sizdə bir tikə adamlıq yoxdur.

Harri fikirləşdi ki, qoca Uilli satmaz, yox, qoca Uilli heç vaxt satmaz. Fikirləşdi ki, gözləmək əvəzinə bizim getməyimiz daha düzgündür. Gözləmək axmaqlıq idi. Ürəyim elə bulanırdı,

başım da elə hərlənirdi ki, tamam çaşıb qalmışdım, neyləyəcəyimi bilmirdim.

Qarşıda artıq “La-Konça” otelinin ağ divarları, radio dirəkləri və şəhərin evləri görsənməyə başlamışdı. Harrison-Bayta çatmaq üçün yanından adlamalı olacağı Trumbo doku və onun böyründəki bərə də artıq görsənirdi. Qoca Uilli satmaz, o fikirləşdi. Qoca Uilli onların dərslərini verər. Onun qayığındakılar nə həriflərdi, görəsən? Lənətə gələsən, mən elə indi də çox pisəm. Başım yaman fırlanır. Yaxşı oldu ki, biz ordan getdik. Yaxşı oldu ki, biz orda gözləmədik.

– Mister Harri, – zənci dedi. – Siz məni bağışlayın ki, yü-kü dənizə buraxmaqda sizə kömək edə bilmədim.

– Di yaxşı görək, – Harri dedi. – Nə vardı ki, orda. Yaralı zəncinin nəyindən umasan. Hər necə olsa, sən qiyamət zəncisən, Uesli.

Mühərriklərin qulaq batıran gurultusu və kormanın arxasında möhkəm səsi gələn suların şırıltısı içindən o, öz ürəyindəki əcaib sədanı – cingiltili uğultunu eşitdi. Reysdən evə qayıdarkən həmişə bu cür olurdu. Fikirləşdi ki, bəlkə hər necəsə əlimi sağaldarlar. Bu əl mənim hələ çox karıma gələ bilər.

Üçüncü hissə

HARRİ MORQAN

(Qış)

Doqquzuncu fəsil

ELBERT NƏQL EDİR

Biz hamımız Freddinin barında oturmuşduq və bu vaxt həmin o arıq, o uzundraz vəkil içəri girib soruşur:

– Xuan hardadı?

– Hələ qayıtmayıb, – kimsə dedi.

– Mən bilirəm ki, qayıdıb. Mən mütləq onu görməliyəm.

– Hə, əlbəttə, siz özünüz onu ələ verib başına iş açdınız, indi də müdafiə edəcəksiz, – Harri dedi. – Sizin bura gəlməyiniz, gəlib Xuanın yerini, onun harda olduğunu bizdən soruşmağınız artıq işdir. O, yəqin sizin cibinizdədir.

– Açılın başımdan, – vəkil dedi. – Məndə onunçün iş var.

– Elə isə onu başqa yerdə axtarın, – Harri dedi. – O burda yoxdur.

– Sizə deyirlər ki, Xuan üçün məndə iş var, – vəkil dedi.

– Sizdə heç kəs üçün iş yoxdur. Bəlasınız siz, başqa bir şey deyilsiniz.

Bu vaxt rezin məmulatlarla alış-veriş edən pırpız saçlı ağbaş qoca içəri daxil olur: o, iyirmi beş pinta¹ soruşub özüylə

¹ *Pinta* – ABŞ-da 0.47, İngiltərədə 0.56 litrə bərabər maye və dənəvər maddələr üçün ölçü vahidi.

gətirdiyi butulkamı irəli uzadır və Freddi süzən kimi, qoca əlindəki tıxacla şüşənin ağzını bağlayıb tələsik küçəyə qaçır.

– Sizin əlinizə nolub? – vəkil Harridən soruşdu.

Harrinin pencəyinin qolu çiyinə bənd edilib.

– Xoşuma gəlmirdi, mən də götürüb dibindən kəsdim, – Harri ona cavab verdi.

– Onu siz kəsmisiniz, yoxsa bir başqası?

– Biz onu doktorla bir yerdə kəsdik, – Harri dedi; o, çox içmişdi və artıq başında uğultu vardı. – Mən yerimdə sakitcə oturmuşdum, doktor isə kəsirdi. Əgər adamın əlini özgənin cibinə girəndə kəssəydilər, sizin çoxdan nə əliniz vardı, nə ayağınız.

– Bəs əlinizə nə olmuşdu ki, onu kəsmək lazım gəldi? – vəkil əl çəkmədi.

– Sizin borcunuza deyil, – Harri ona cavab verdi.

– Yox ey, mən elə-belə xəbər alıram. Soruşuram ki, nə baş vermişdi və onda siz hardaydınız?

– İlişməyə başqa adam yoxdur? – Harri səsini qaldırdı. – Siz mənə harda olduğumu da bilirsiniz, nə baş verdiyini də. Dilinizi dinc qoyun, özünüz də mənə ilişməyin.

– Sizə sözümlə var. Mən sizinlə danışmaq istəyirəm.

– Sözlünüz var, danışın.

– Amma hamının içində yox, təklikdə.

– Mən sizinlə heç nə danışmaq istəmirəm. Sizdən yaxşı söz eşitməzsən. Siz bəlasınız.

– Məndə sizinçün nəşə var. Yaxşı bir iş.

– Yaxşı. Bir dəfə qulaq asaram, – Harri ona dedi. – Söhbət nə barədədir, Xuanın barəsində?

– Yox. Xuanlıq məsələ deyil.

Onlar piştaxtanın böyründən adlayıb barın arxasına, kabinetlər üçün ayrılmış yerə keçdilər, bir müddət orda qaldılar. Söhbətləri kifayət qədər uzun çəkdi. Bu əsnada Gombul Lüsünün qızı öz müəssisələrindən olan, həmişə qoşa gəzdirdiyi qızla içəri girdi; qızlar piştaxtanın önündə oturub özlərinə koka-kola sifariş etdilər.

– Belə deyirlər ki, bəs guya qızların saat altıdan sonra küçəyə çıxmalarına, barda görsənmələrinə qadağa qoyulub, – Freddi Gombul Lüsünün qızına dedi.

– Hə, belə deyirlər.

– Bu şəhərdə həyat it əzabına çevrilib, – Freddi dedi.

– Çevrilib də sözdür, hələ it əzabından da betədir, – Gombul Lüsünün qızı təsdiqlədi. – Addımını bayıra qoyursan ki, özünə bir dənə sendviç, ya bir stəkan koka-kola alasan, buyur – o dəqiqə həbs, on beş dollar da cərimə.

– İndi yalnız belələrinə ilişirlər, – qızın rəfiqəsi dedi. – Kimin üzü bir balaca gülürsə, kim əylənmək istəyirsə, ona. Gərək bütün günü sifətin yasa batsın ki, bəlkə sənə ilişməyələr.

– Əgər bu şəhərdə qayda-qanunlar dəyişməsə – bütün bu işlərin axırı çox pis qurtaracaq.

Elə məhz bu vaxt Harri ilə vəkil qayıdıb gəldilər.

– Deməli, siz ora gələcəksiz? – vəkil Harridən soruşdu.

– Axı siz niyə onları bura gətirməyəsiniz?

– Yox. Onlar bura gəlməz. Siz özünüz ora gəlin.

– Yaxşı, – Harri dedi və piştaxtaya sarı döndü; vəkilə cıxışa doğru yönəldi.

– El, sən nə içəcəksən? – Harri məndən soruşdu.

– Bakardı.

– Freddi, iki dənə bakardı.

Sonra o mənə tərəf dönüb deyir:

– El, de görüm, sən indi nə işlə məşğulsan?

– İctimai işlərlə.

– Neyləyirsən ki?

– Xəndək qazıram. Köhnə tramvay relslərini sökürəm.

– Sən orda nə qədər alırsan?

– Yeddi yarım.

– Həftəyə?

– Əlbəttə, həftəyə. Həftəyə olmayıb, bəs sənə, günə olacaq?

– Bəs burda hansı pulnan içirsən?

– Sən məni qonaq eləməyincə dilimə vurmamışdım, – mən ona cavab verdim.

– Mənimlə reysə gedərsən? – o bir qədər mənə tərəf əyilib soruşdu.

– Baxır hansı reysə.

– Bu barədə danışarıq.

– Yaxşı.

– Gedək bir az maşınla fırlanaq, – o mənə dedi. – Sağlıqla qal, Freddi.

Harri içəndə nədənsə həmişə tez-tez nəfəs alır, töyşüyürdü, elə bil tənqəfəs olurdu. Biz birlikdə bayıra çıxdıq və mənim bütün gün ərzində işlədiyim, daş küçənin başdan-başa qazıldığı yerin böyründən ötüb, onun maşınının dayandığı küncə gəldik.

– Otur, – Harri dedi.

– Hara gedirik ki? – mən ondan soruşdum.

– Heç özüm də bilmirəm, – o dedi. – Yolda fikirləşərəm.

Biz Uaythed-stritlə gedirdik və o bir kəlmə də danışmırdı. Yol ayrıcına çatanda sola buruldu və biz şəhərin mərkəzindən keçib Uayt-stritlə sahilə gəldik. Bütün bu müddətdə Harri bir kəlmə də danışmadı. Sonra biz dənizkənarı küçəyə burulub bulvara çıxdıq. O, əyləci basıb maşını bulvar səkisinin düz böyründə saxladı.

– Burda hansısa əcnəbilər mənim qayığımı bir günlüyə kirayə götürmək istəyirlər, – Harri dedi.

– Sənin qayığına gömrük həbs qoyub.

– Onlar bunu bilmirlər.

– Nə reysdir o elə?

– Onlar Kubada vacib işi olan bir adamlarını ora göndərmək istəyirlər, amma həmin adama nə gəmiylə, nə də təyyarə ilə getmək olmaz. Boşboğazın dediyini deyirəm, o mənə belə dedi.

– Bəs bu olarmı?

– Niyə olmur?! Çevrilişdən sonra belə şeylər hər addımda baş verir. Burda məxsusi bir şey yoxdur. Adamların çoxu elə bu cür göndərilir.

– Bəs qayığın məsələsi necə olsun?
– Qayığı əkişdirmək lazım gələcək. Amma onlar mühərrikləri orda benzinsiz saxlayırlar, belə ki, mən mühərriki dərhal işə sala bilmərəm.

– Sən onu limandan necə çıxardacaqsan?

– Çıxardaram.

– Bəs biz necə qayıdacağıq?

– Hələ fikirləşməmişəm, burasını hələ gərək düşünək.

Getmək istəmirsənsə, açıq de.

– Əgər bu işdə qazanc varsa, mən lap uça-uça gedərəm.

– Qulaq as, – o dedi. – Sən həftəyə yeddi dollar yarım alırsan. Sənin dərsdən qayıdanda yeməyə heç nə tapmayan üç balaca uşağın var. Sənin ailən var, hamınızın da acından qarnınız quruldayır, mənsə sənə bir az qazanmaq fürsəti verirəm.

– Sən axı nə qədər qazanacağımızı demədin. Əgər riskə gediriksə, onda gərək nəyə görə risk etdiyimizi bilək.

– El, indi nə qədər risk eləyirsən elə, onsu da, çox qazana bilməzsən, – o dedi. – Lap elə mənim özümü götürək. Olub ki, mən bütün mövsüm uzunluğunu həvəskarları balıq ovuna aparmışam, günümə də otuz beş dollar qazanmışam. Amma bax ki, mənə güllə atırlar və mən əlsiz qalırım, qayıqsız qalırım. Özü də nədən-nədən – hansısa murdar içki yükünün ucbatından. Halbuki bütün o andır yük mənim qayığımıza dəyməzdi. Amma sənə bir şeyi deyib bilərəm: mən yol vermərəm ki, acından uşaqlarımın qarnı quruldasın və dünya dağılsa da, onların qarnını doyurmağa bəs etməyən qəpik-quruşa mən hökumətçün xəndək qazmazdım. İndi lap istəsəm də, yer qazmağım daha mümkün deyil. Mən bilmirəm qanunları kim fikirləşir, amma onu bilirəm ki, elə bir qanun yoxdur adamı ac qoysun...

– Özün bilirsən ki, belə ödənişə görə mən tətildə də çıxdım...

– Hə, sonra da təzədən işə qayıtdın, – o dedi. – Onlar bəyan etdilər ki, sizin tətaliniz xeyriyyəçiliyin ziddindədir, siz xeyriyyəçilik əleyhinə tətillərdəsiniz. Sən, deyəsən, bütün ömrün

boyu işləmişən, belə deyilmi? Sən heç vaxt heç kəsdən sədəqə istəməmişən.

– İndi iş yoxdur, – mən dedim. – İndi heç yerdə elə iş yoxdur ki, səni tox yaşatsın, aclıq çəkməyəsən.

– Bəs niyə yoxdur belə iş?

– Bilmirəm.

– Bax, mən də bilmirəm. Amma nə qədər ki, başqaları toxdur, o vaxta qədər mənim ailəm də tox yaşayacaq. Onlar istəyirlər sizi, siz konçaları acından qırsınlar, buralardan rədd eləsinlər ki, sizin daxmalarınızı odlayıb yerində otellər ucaltsınlar, Ki-Uestdən turist şəhəri düzəltsinlər. Mən belə eşitmişəm. Eşitmişəm ki, onlar torpaq sahələrini alıb hazır saxlayırlar, sonradan isə, aclıq kasıb camaatı başqa yerə qovanda, əlüstü peyda olur və burda turistlər üçün gözəl guşələr qurub yaradırlar.

– Sən lap qırmızı kimi danışırсан, – mən dedim.

– Mən heç bir qırmızı-filan deyiləm, – Harri dedi. – Sadəcə, məni hirs boğur. Məni çoxdandı hirs boğur.

– Bu ona görədir ki, əlsiz qalmısan, sənə çətindir.

– Rədd olsun əl də. Əlim yoxdur, heç olmasın. Çox şeylər var ki, əlsiz qalmaq onun yanında toy-bayramdı. Əlsiz qalmaqdan da betər şeylər olur. Axı insanın bir yox, iki əli var, hələ əldən başqa da nəyisə olur. Əgər adam əlinin birini itiribse, qalan bütün yerləri salamatdırsa, lap necə də olsa, o yenə adamdır. Yaxşı, cəhənnəm olsun bütün bunlar. Mənim bu barədə danışmağa qəti həvəsim yoxdur, – deyir, bir dəqiqədən sonra isə əlavə edir: – Mənim qalan hər yerim salamatdır.

Sonra Harri mühərriki işə salıb dedi:

– Getdik, bu adamları görmək lazımdır.

Biz dəniz küləyinin cövlan elədiyi bulvar uzununu gedirdik, yol boyu qarşımıza hərdən-hərdən başqa maşınlar da çıxırdı və güclü fırtınanın çalxalandırdığı dalğaqırandan daş küçəyə arabir bataqlıq qoxusu yayılırdı. Harri sükanı sol əliylə idarə edirdi. Bu adam mənim həmişə xoşuma gəlmişdi və qabaqlar onun qayığında birgə səfərlərimiz az olmamışdı. Amma əlini itirəndən bəri Harri

tamam başqa adam olmuşdu, üstəlik də, gömrük hökuməti onun qayığını müsadirə etmişdi, çünki o vaxtlar bura dincəlməyə gələn hansısa vəşinqtonlu tip qayıqdan spirtli içkini necə boşaltdıqlarını görməsi barədə ifadə vermişdi. Qayıqda Harri heç vaxt ruhdan düşməzdi, qayıqsız qalanda isə dərhal sustalıb bədbinləşdi. Ola bilsin, qayığı əkişdirib qaçırtmaq fürsəti onu hardasa sevindirirdi də. Bilirdi ki, bu uzun çəkməyəcək, amma həmin vaxt ərzində, qismət olsa, bəlkə bir qədər pul qoparda biləcəkdə. Pul elə mənə də havasu kimi lazım idi, amma ilişmək istəmirdim.

– Amma keşke ilişməyəydik, Harri, – mən ona dedim.

– Sənin ilişdiyindən betər ilişmək olmaz, – o dedi. – Acından ölməkdən betər nə ola bilər?

– Mən heç də acından ölmürəm. Eyni sözün quyruğundan nə bərk tutub durmusan?

– Sən bəlkə acından ölmürsən, amma uşaqların, yəqin ki, hə.

– Di bəsdə görə. Səninlə işləməyə mən razıyam, amma bu söhbətləri yığışdır.

– Yaxşı, – o dedi. – Amma bax gör bu iş sənə yararır, ya yox. Yaramırsa, şəhərdə iş axtaranlar itətökdür.

– Yarayır, – mən dedim. – Mən axı sənə dedim ki, yararır.

– Onda özünü toparla.

– Onu özünə de. Görürəm ki, sən burda bayaqdan bəri eynən qırmızı kimi danışırısan.

– Di yaxşı görüm. Sənə deyirəm toparla özünü. Siz konçalar çox mızı adamlarsız.

– Sən haçandan bəri konçalıqdan çıxmısan?

– İlk dəfə qarın dolusu yeyəndən bəri.

Belə demək xalis heyvanlıq idi, intəhası onun heç uşaq vaxtı da kimsəyə rəhmi gəlməzdi. Orası da var ki, Harri elə özünə qarşı da hər zaman amansız idi.

– Yaxşı, – mən ona dedim.

– Əsas odur ki, sən təmkinli ol.

İrəlində artıq Riçardın barının işıqları görsənirdi.

– İndi burda biz onları görürük, – Harri dalana burulub arxa tərəfdən barın dal qapısına yaxınlaşarkən dedi.

Onun dalaşqanlığı da vardı, öcəşkənliyi də, dili də xalis zəhər tuluğuydu, amma doğru sözümdür ki, o mənim həmişə xoşuma gəlmişdi. Biz dal qapının qənşərində maşını saxladıq və düşüb arxa tərəfdən mətbəxə girdik. Bar sahibinin arvadı həmişəki kimi plitənin yanında biş-düş edirdi.

– Xoş gördük, Freda, – Harri ona dedi. – Boşboğaz burdadı?

– Elə indicə gəldi, – qadın cavab verdi. – Salam, Elbert.

– Xoş gördük, missis Riçard, – mən qadınla salamladım.

Mən bu qadını hələ “cəngəllikdə”¹ yaşadığı vaxtlardan tanıyıram. Bizim şəhərdə vaxtilə bu cür yerlərdə yaşamış işlək ərli qadınlar az deyil. Missis Riçard isə onların arasında ən diribaş, ən işləyidir; mənə inana bilərsiniz ki, həmin qadınlardan heç biri çalışqanlıqda ona çatmaz.

– Evdə salamatçılıqdır? – Freda məndən soruşdu.

– Hər şey qaydasındadır.

Biz mətbəxdən adlayıb barın arxasındakı otağa keçdik. Öz aramızda Boşboğaz dediyimiz vəkil burdaydı, dörd nəfər kubalıyla birgə masa arxasında oturmuşdu.

– Əyləşin, – kubalılarından biri ingiliscə dedi.

Bu, xırıltılı səsi olan ağır gövdəli, hündürboy, enlisifət, yekəpər, nataraz bir gədəydi, özü də, deyəsən, əməlli-başlı gillətməmişdi; dəmliyi aşkar hiss olunurdu.

– Sizin adınız nədir, – nataraz gədə saymazyana soruşdu.

– Bəs sizinki nədir? – Harri də borclu qalmadı.

– Belə, – yekəpər kubalı dedi. – Yaxşı, qoy siz deyən olsun. Qayıq hardadır?

– Dəniz yaxtaları dayanan limanda, – Harri dedi.

– Bəs bu kimdir? – o mənə baxıb soruşdu.

¹ “Cəngəllik” yaxud “Quver şəhərciyi” – işsizlərin ağacdan, yeşik taxtalarından və s. tikib düzəlttikləri qəsəbələr belə adlanırdı. Bu qəsəbələrdə yaşayan qadınlarnın əksəriyyəti ehtiyac ucbatından çox vaxt fahişəliklə məşğul olmağa məcbur idilər.

– Mənim köməkçim, – Harri cavab verdi.

Yekəpər kubalı məni, digər ikisi isə hər ikimizi diqqətlə süzməyə başladı.

– Görkəmindən yalavac adama oxşayır, – nataraz gədə bunu deyib şaqqanaq çəkdi, amma o birilər gülmədi. – İçmək istəyirsiniz?

– Olar, – Harri dedi.

– Nə? Bakardı?

– Siz özünüz içdiyinizdən, – Harri ona belə cavab verdi.

– Sizin köməkçiniz çir?

– Bir qədəhdən imtina etmərəm, – mən dedim.

– Hələ sənə təklif edən olmayıb, – yekəpər kubalı dedi. – Mən tək onu soruşdum ki, sən içənsənmi?

– Di bəsdi, Roberto, – çox cavan, demək olar ki, hələ sü-tül bir oğlan uşağı olan digər kubalı ona açıqlandı. – Sən öcəş-məsən olmaz, bunsuz keçinə bilmirsən?

– Nə öcəşmək? Mən yalnız onu soruşdum ki, içəndi, ya içən deyil?

– Süz onunçün, vəssalam, – ikinci kubalı dedi. – Gəlin mətləbə keçək, işdən danışaq.

– Sən qayığa görə nə qədər istəyirsən, dost? – adına Roberto dedikləri yekəsifət kubalı soruşdu.

– O baxır sizə nə lazım olmasına, – Harri dedi.

– Bizə o lazımdır ki, siz bizim dördümüzü də Kubaya ke-çirəsiniz.

– Kubanın harasına?

– Kabanyasa. Kabanyasın o üzünə, arxasına. Sahilə, Ma-rieldən bir az o tərəfə. Siz oranı tanıyırsız?

– Gəl bir tanımayım, – Harri dedi. – Sizi yalnız ora keçirtmək, vəssalam?

– Vəssalam. Bizi ora aparacaqsız və sahilə düşürdəcəksiz.

– Üç yüz dollar.

– Üç yüz çoxdur. Bəs əgər biz sizin qayığı günümüzə ki-rayə götürsək və sizinçün iki həftəlik ödənişə zəmanət versək, necə?

– Günə qırx dollar, min beş yüz də hər ehtimala qarşı girov. İşdi, birdən qayığa nəşə olsa. İcazə kağızı götürmək lazımdır?

– Yox.

– Benzin və yağ sizin hesabınıza, – Harri onlara dedi.

– Siz bizi o üzə keçirib sahilə düşürdəcəksiniz, biz də bu iş üçün sizə iki yüz dollar verəcəyik.

– Yox, sərf eləmir.

– Siz nə qədər istəyirsiniz?

– Mən sizə dedim.

– Bu, xeyli çoxdur.

– Qətiyyəən çox deyil, – Harri ona cavab verdi. – Mən sizin kim olduğunuzu, nəçi olduğunuzu bilmirəm. Bilmirəm niyyətiniz nədir, bəlkə sizi yolda gülləyə tutacaqlar, bilmirəm. Mən bu qış vaxtı boğazı iki dəfə keçməliyəm. Öz qayığımı da istənilən halda riskə atmış oluram. Mən sizi iki yüz dollara apararam, amma qayığa görə bərayi-ehtiyat, min dollar girov qoymalısınız.

– Bu, ədalətli şərtidir, – Boşboğaz onlara dedi. – Hətta çox ədalətlidir.

Kubalılar öz aralarında ispanca nəşə danışdılar. Mən onları başa düşmürdüm, amma bilirdim ki, Harri başa düşür.

– Yaxşı, – adına Roberto dedikləri yekəpər kubalı dilləndi. – Siz haçan çıxa bilərsiz?

– Sabah axşam istənilən saatda.

– Ola bilər ki, biz birisi günə qədər ləngiməli olaq, – onlardan biri dedi.

– Öz işinizdir, – Harri dedi. – Amma məni vaxtında xəbər dar edin.

– Qayığınız sazdır?

– Qayıqdan arxayın olun, – Harri dedi.

– Çox qəşəng qayıqdır, – kubalılardan ən cavanı təsdiqlədi.

– Siz onu harda gördünüz? – Harri dərhal soruşdu.

– Mənə onu sizin vəkaliniz, mister Simmons göstərdi.

– Hə, – Harri dedi.

– İçin, – digər kubalı dedi. – Siz Kubada olmuşuz?

– Bir neçə dəfə olmuşam.

– İspanca bilirsiniz?

– Öyrənə bilmədim ki, bilmədim, – Harri dedi.

Mən vəkilin, bizim bu Boşboğazı deyirəm, Harriyə tərəf necə boylanıb baxdığını gördüm, hərçənd özü fırıldaqçının, kələkbazın yekəsidir, intəhası başqasının yalan danışmasından xoşlanır, belə şeylər həmişə ürəyindəndir. Bax elə Harriylə bu işi danışmağa gələndə də birbaşa mətləbə keçməmişdi, yox. Cüvəllağının şakəriydi: gərək mütləq nəsə uyduraydı. Hə, guya Xuan Rodrigesi axtarırdı, oğrunun yekəsi olan bu bədbəxt *gallegonu*; halbuki o yazığın məhkəməyə düşməsinə özü səbəb olmuşdu ki, sonradan onu müdafiə etsin.

– Mister Simmons ispanca əla danışır, – kubalı dedi.

– O, savadlı adamdır, təhsil alıb.

– Siz qayığı idarə etməyi yaxşı bacarırsınız?

– O üzə keçib qayıda bilərəm.

– Özünüz balıqçısınız?

– Bəli, ser, – Harri dedi.

– Bəs balığı təkəlli necə tutursuz? – yekəsifət soruşdu.

– Çox asan: əvvəlkindən ikiqat tez, – Harri ona cavab verdi. – Mən sizə başqa neyçünsə lazımam?

– Yox.

Onlar öz aralarında yenə ispanca nəsə danışdılar.

– Onda mən getdim, – Harri dedi.

– Qayığa görə mən sizə xəbər eləyəyəm, – Boşboğaz, Harriyə dedi.

– Amma qoy əvvəlcə girov qoysunlar, – Harri dedi.

– Bunu sabah həll eləyərik.

– Onda gecəniz xeyrə qalsın, – Harri onlara dedi.

– Xeyrə qarşı, – aralarında ən kiçiyi, ən nəzakətli olan kubalı oğlan dedi. Yekəsifət heç nə demədi. Hindular sayağı dərisi mis rənginə çalan o biri ikisi isə arada ispanca nəsə danışmaqdan başqa bütün bu müddətdə kəlmə kəsməmişdilər.

– Biz hələ bu gün görüşəcəyik, – Boşboğaz bildirdi.

– Harda?

– Freddinin barında.

Biz yenə mətbəxə keçdik; Freda soruşdu:

– Mariya necədir, Harri?

– İndi babatdır, – Harri cavab verdi. – İndi o tamamilə sakitləşib.

Bunu deyib Harri küçəyə çıxdı. Biz maşına oturuq və Harri yenə maşını bulvara sürdü, bütün yol boyu da bayaqkı kimi kəlmə kəsmədi, görünür, nə barədəsə düşünürdü.

– Səni evə aparım?

– Apar, – dedim.

– Sən indi şosedə yaşayırsan da?

– Hə. Reysdən nə ağlın kəsir?

– Bilmirəm, – o dedi. – Hələ bilmirəm biz bu reysə gedək, ya getməyək. Sabah görüşərik.

O, mənə yaşadığım evin qapısı ağzında maşından düşürdür və mən qapını açıb içəri keçməyə macal tapmamış, qarım o saat üstümə şığıyıb abırımı alır ki, bəs mən bütün günü hardasa boş-boşuna avaralanmışam, içmişəm, sərxoşluq etmişəm, şam yeməyinə də gecikmişəm. Mən ondan soruşuram ki, boş ciblə necə sərxoşluq etmək olar, deyir yəqin içməkçün borc götürürəm. Soruşuram: necə bilirsən, səncə, mənə kim borc verər, ictimai işlərdə çalışan birisinə kim öz pulunu etibar edər – qayıdıb deyir ki, arağın iyindən başı çatdayır, yaxşısı budur, yemək masasının arxasına keçim. Keçib otururam. Uşaqlar evdə yoxdur, hamısı beysbola baxmağa gedib. Mən masanın arxasında əyləşirəm; qarım mənə yemək gətirir və mənimlə danışmaq istəmir.

Onuncu fəsil

HARRİ

Mən belə işə girişməyi heç arzulamazdım, amma neyləyim ki, mənim ayrı seçim imkanım yox idi. Bizim vaxtımızda seçməyə lüzum qalmır. İmtina eləmək olar; intəhası məlum deyil ki,

sabah belə fürsət yenə əlinə düşəcəkmə. Mən özüm buna çox da can atmırdım, amma bir halda ki, lazımdır, deməli, lazımdır. Yəqin ki, Elberti özümlə götürəsi olmayacam. Elbert avam olsa da, dürüst adamdır, həm də yaxşı dənizçidir. Ağciyər də deyil, amma heç bilmirəm onu özümlə götürməyə dəyərmə? Belə baxanda da, daha bu cür işdən ötrü əyyaş, yaxud zəncini götürməyəcəksən ki. Mənə etibar edə biləcəyim adam lazımdır; elə birisi ki, ondan tam arxayın olum. Əgər iş alınsa, mən, əlbəttə ki, onu mükafatsız qoymayacam. Amma bunu Elbertin özünə deyə bilmərəm, desəm, dünyasında buna qol qoymaz. Yox, Elbert getməz buna, mənə isə lazımdır ki, yanımda kimsə olsun. Əlbəttə, ən yaxşısı tək olmaqdır. Tək olmaq həmişə hamısından yaxşıdır, amma bu işdə təkbaşına bacarmaram. Elbertin bu barədə heç nə bilməməsi onun özü üçün də yaxşıdır. Bütün bəlalər Boşboğazın başındadır. Hamısını yerli-yataqlı bilən Boşboğaz olacaq. Amma onlar gərək bu barədə düşünəydilər axı; gərək burasını hesaba alaydılar, nə əcəb boş buraxıblar? Yəni bu Boşboğaz doğrudan o qədər maymaqdır ki, onların məhz neyləmək istədiyi ağına gəlməsin? İnanılası deyil, çətin ki, belə olsun. Əlbəttə, ola bilsin, onlar heç də bunu etməyə hazırlaşmırlar, ola bilsin, eləmək istədikləri bu deyil. Bəlkə belə bir şeyi heç ağıllarına da gətirmirlər. Yox əgər eləmək istədikləri şey məhz budursa, onda burada təəccüblü heç nə yoxdur. Mən axı bu sözü eşitdim. Əgər onların ağıllarındakı budursa, əgər onlar məhz bunu etmək istəyirlərsə, onda bunu bağlanmış ərəfəsində eləməli, mütləq həmin vaxtı seçməlidirlər, əks təqdirdə, sahil mühafizəsinin təyyarəsi Mayamidən uçub gəlməyə macal tapar. İndi saat altıda hava artıq qaralır. Təyyarəyə ən azı bir saat vaxt lazımdır. Hava qaralanda onların daha heç nədən qorxusu olmayacaq. Hə, bax belə. Amma mən onları aparmağa qərar versəm, onda qayığın məsələsini düşünmək lazım gələcək. Qayığı çıxartmaq çox da çətin iş deyil, amma əgər bu gün çıxartsam və birdən oralarda duyuq düşsələr, əlbəttə ki, axtarıb tapa bilərlər. Hər halda, səs-küy qopmamış olmaz. Amma hər necə olsa, qayığı oradan

bu gün çıxartmaq lazımdır. Onu çəkilmə başlayanda çıxartmaq, sonra da gizlətmək olar. Mən orda nəyin çatıb-çatmadığını görməyə imkan taparam; əgər çatışmayan bir şeyi varsa, ya içindən nəyinisə söküb çıxardıblarsa, bunu bilərəm. Amma mən hələ benzin də götürməliyəm; hələ su da götürmək lazım gələcək. Bu gecə mənə yuxu yoxdur, bütün gecəni səhərəcən əməlli-başlı əl-ləşmək lazım gələcək. Mən qayığı gizlədəndən sonra Elbert onları mühərrikli qayıqda gətirməli olacaq. Heç olmasa, Uoltonun qayığında. Hə, mən Uoltonunkunu kirələyə bilərəm. Ya da qoy Boşboğaz özü kirələsin. Boşboğazın kirələməsi daha münasib olar. Qayığı bu gün çıxartmaqda da mənə elə Boşboğaz kömək edər. Hə, məhz Boşboğaz, başqa heç bir kəs. Bunu bilməyə nə var, lap kor da görər ki, onların Boşboğaz barəsində qərarı artıq verilib. Hə, yəqin ki, onlar Boşboğaz barəsində qərara gəliblər. Bəs əgər mənimlə Elbert barəsində də qərar verilibsə? Onlardan hansısa dənizçiyə oxşayırmı? Hansı birininsə dənizçiyə, lap az da olsa, bir oxşarlığı varmı? Hə, gəl burasını fikirləşək. Oxşayır. Aralarındakı o cavan uşaq dənizçiyə əcəb oxşayır. Həmin o hamısından qəşəngi. Bunu mən mütləq araşdırmalıyam, çünki əgər onlar lap əvvəldən mənsiz, yaxud Elbertsiz ötüşmək niyyətinə düşüblərsə, onda bu keçməz. Onda heç nə. Gec ya tez onlar bizim barəmizdə qərar verəcəklər. Amma yolda vaxt kifayət qə-dər olacaq. Mən də bütün vaxt fikirləşirəm. Elə hey fikirləşirəm. Mən hamısını götür-qoy eləməliyəm. Hər şeyi yaxşıca düşün-məliyəm ki, heç bir boşluq qalmasın, yanlışlıq-filan olmasın. Heç bir səhv. Bircə qüsur da. Neynək, indi ən azından bilirəm ki, məhz nə barədə düşünəcəm. Məhz nəyin üzərində baş sındı-racağım artıq mənə məlumdur. Bütün bunların nəylə qurtaraca-ğımı bilməkçün oturub fal açmağın əvəzində, indi məhz nə iş görməyə və nə haqda düşünməyə əsas var. Oturub fal açmaq ki, bütün bu lənətə gəlmiş musiqinin sonu nəylə nəticələncək. Bir halda ki, iş başlayıb. Bir halda ki, sən artıq oyuna girmisən. Bir halda ki, əlinə fürsət düşüb. Əvəzində oturub hər şeyin necə darmadağın olacağına tamaşa eləmək. Araqsız və deməli, bir

parça çörəksiz. Ax, bu Boşboğaz! Hansı işə əl bulaşdırdığını, necə bir oyuna düşdüyünü o heç qanmır da. Heç ağılına da gəlmir ki, hər şey necə tərsinə fırlanacaq. Keşkə tez durub gələydi, keşkə onu Freddinin yanında çox gözləmək lazım gəlməsin. Mənim bu günə hələ bir sürü işim var. Gedib nəsə bir şey yemək lazımdır.

On birinci fəsil

Boşboğaz Freddinin barına gələndə saat onun yarısına az qalmışdı. Üzünə baxan kimi dərhal bilinirdi ki, Riçardın barında yaxşıca gillədib, çünki o içəndə sırtıqlaşdı, indi isə sırtıqlığının həddi-hüdudu yox idi.

– Hə, mənim dostum, – o, Harriyə deyir.

– Mən sizə dost-filan deyiləm, – Harri ona cavab verdi.

– Mən sizinlə danışmaq istəyirəm, dost.

– Harda danışmaq istəyirsiniz? Sizin barın arxasındakı qəbul otağımızda? – Harri soruşdu.

– Hə, keçək ora. Freddi, orda kimsə var?

– Kim olacaq ki?! Gündə bir qanun çıxarırlar. Yaxşısı budur, siz məni başa salasız görüm, bu saat altıdan sonra küçəyə çıxmaq qadağası hələ çox çəkəcək?

– Gərək siz məni vəkil tutaydınız, mən də bu xüsusda özümü oda-közə vurardım, – Boşboğaz deyir.

– Qoy sizi şeytan özünə vəkil tutsun, – Freddi ona cavab verir və Harri vəkillə bərabər barın arxasına, kabinetlər olan və boş şüşələrin yığıldığı yerə keçir.

Tavanda tək bircə elektrik lampası yanırdı və Harri qaranlıq kabinetlərə göz gəzdirib əmin oldu ki, içəridə heç kəs yoxdur.

– Hə, nə deyirsən? – o, Boşboğazdan soruşdu.

– Onlar birisi gün axşam çıxmaq istəyirlər, – Boşboğaz dedi.

– Nədi onların niyyəti?

– İspanca siz özünüz başa düşürsüz, – Boşboğaz dedi.

– Amma siz bunu onlara demədiniz ki?

– Yox. Siz axı bilirsiniz ki, mən sizin dostunuzam.

- Siz doğma atanızı da uf demədən ələ verərsiz.
- Di yaxşı görək. Görün mən sizinçün necə bir iş tapmışam.
- Siz nə vaxtdan bəri belə işlərlə məşğul olursuz?
- Mənə pul lazımdır, pul. Mən burdan çıxmalıyam. Mən burda tamam dolaşmışam, Harri, siz ki bunu bilirsiniz.
- Bunu kim bilmir ki.
- Eşitməmiş olmazsız ki, orda onlar inqilab üçün pulu necə əldə edirlər – kidnapinqlə¹ və bu cür şeylərlə.
- Eşitmişəm.
- Elə necə var, elədir. Onlar belə hesab edirlər ki, bütün bunlar ideya naminədir.
- Belə olmağına belədir. Amma bu iş axı burdadır. Doğma şəhərdə. Sən axı burda bütün qulluqçuları tanıyırsan.
- Heç kəs zərər çəkməyəcək.
- Bu qoçaqlarla heç nəyə zəmin durmaq olmaz.
- Mən elə bilirdim siz əsl kişisiniz.
- Mən elə əsl kişiyəm. Bundan narahat olmaya bilərsiz. Amma mən hələ burda yaşamaq fikrindəyəm.
- Mənsə yox, – Boşboğaz dedi.
- Pərvərdigara, Harri fikirləşdi, bunu o özü dilə gətirdi.
- Mən burdan sürüşmək istəyirəm, – Boşboğaz bildirdi. – Siz qayığı nə vaxt çıxartmaq fikrindəsiz?
- Bu gün.
- Sizə kim kömək edəcək?
- Siz.
- Onu hara qoymaq, harda saxlamaq fikrindəsiz?
- Həmişə qoyduğum yerdə.

Qayığı çıxartmaq qətiyyəən çətin olmadı. Hər şey Harrinin hesabladığı kimi çox sadə şəkildə baş verdi. Gecə gözətçisi hər saatdan bir yoxlamaya çıxır, qalan bütün vaxtı isə köhnə Hərbi limanın çöl qapısının böyründə otururdu. Onlar yalıklı qayıqların yan aldığı körpüyə gəldilər, kanatları kəsib hazır dayandılar

¹ *Kidnapinq* – möhtəkirlik niyyətilə törədilən adam oğurluğu.

və çəkilmə başlayan kimi yalığa qoşulmuş qayıq asanlıqla dənizə çıxdı. Kanal boyunca qayığın dənizə çıxdığı yolda Harri vaxtı bada verməyib dərhal yoxlama işlərinə başladı və məlum oldu ki, hər şey qaydasındadır, yalnız mühərriklərin başlıqları yerindən ayrılıb. O ki qaldı yanacaq ehtiyatına – hələ yüz əlli qallona yaxın benzin vardı. Çənlərdən benzini çəkməmişdilər; axırını keçiddən sonra nə qədər benzin qalmışdısa, hamısı yerində idi. O vaxt səfərə çıxmadan qabaq Harri hər iki çəni doldurmuş, yolda isə benzin çox az işlənmişdi, çünki dəniz fırtınalı olduğundan qayığı çox asta-asta sürməli olmuşdu.

– Evdəki çənimdə benzin var, – o, Boşboğaza dedi. – Mən onu iri şüşələrə töküb maşında gətirə bilərəm, bəs eləməsə, Elbert də maşınla gətirər. Qayıq, onsuz da, çayda, şoseyə yaxın yerdə duracaq. Onlar maşınla da gələ bilərlər.

– İstəyirlər ki, sən onları birbaşa Porter-Dokun yanında gözləyəsən.

– Mən axı qayığı orda, birbaşa göz qabağında necə saxlaya bilərəm?

– Yox, saxlaya bilməzsiz. Amma mən bilən onlar maşında gəlməyə razı olmazlar.

– Yaxşı, onda mən qayığı hələlik çayda saxlayaram, benzin dolduraram, lazım olan yerlərə əl gəzdirib hər şeyi qaydasına salandan sonra apararam ora. Siz onları mühərrikli qayıqda gətirə bilərsiniz. Hələlik sən qayığı bura qoymalıyam. Mənim hələ bir sürü işim var. Siz yalığa sahilə gedərsiniz, maşını götürüb mənim dalımca körpüyə gələrsiz. Mən şosedə iki saatdan sonra olacam. Qayığı ora qoyub şoseyə gələm.

– Mən gəlib sizi götürərəm, – Boşboğaz ona dedi.

Harri mühərrikin səsinə azaldı ki, qayıq suda səssiz hərəkət eləsin. Onu yedəkdə döndərəndən sonra yalığı gözetçi şxunun işıqları görsənən yerə yönəltdi. Mühərriki söndürdü və yalığı o vaxtadan tutub saxladı ki, Boşboğaz keçib otura bilsin.

– Deməli, iki saatdan sonra, – o dedi.

– Yaxşı, – Boşboğaz cavab verdi.

Harri şturvalın yanında oturub qaranlıqda asta-asta irəli hərəkət edir, çalışırdı körpü işıqlarının zolağına düşməsin. Düşünürdü ki, hər necə olsa, Boşboğaz da qazanacağı puldan ötrü əziyyət çəkməli olur. Maraqlıdır, görəsən bu işə görə nə qədər almağı düşünür? Maraqlıdır, ümumiyyətlə, bu qoçaqlara o nə cür ilişib? Boşboğazın nəfəsi də yalanla gedib-gəlir, yalançının lap yekəsidir, amma vaxtında ondan nəsə fərli bir şey çıxıb-çıkardı. Pis vəkil deyil. Bunu birbaşa onun öz ağzından eşidəndə məni az qala titrətmə tutdu. Bu oyunu öz başına, sadəcə, o özü açıb. Adamın öz başına oyun açması, özünü quyunun dibinə salması çox qəribədir. Başına oyun açmasını onun öz dilindən eşidəndə dəhşətdən mənim tüklərim biz-biz oldu.

On ikinci fəsil

Evə gələndə o, işığı yandırmadı, ayaqqabılarını aşağıda çıxarıb daş pilləkəni elə corabdaca qalxdı. Arvadı oyanmazdan qabaq paltarını sakitcə soyunub bircə köynəkdə yatağa uzandı. Qadın elə qaranlıqdaca onu səslədi: “Harri”.

- Yat, qarı, yat, – Harri dedi.
- Harri, nə məsələdir?
- Heç, reysə çıxıram.
- Kiminlə?
- Heç kimlə. Ola bilsin, Elbertlə.
- Hansı qayıqda?
- Mən öz qayığımı götürdüm.
- Haçan?
- İndicə.
- Səni həbs edərlər, Harri.
- Qayığı götürdüyümü heç kəs bilmir.
- Qayıq hardadı?
- Gizlətmişəm.

Yataqda hərəkətsiz uzanmış halda o, üzündə qadının nəsə axtaran dodaqlarını, sonra əlinin təmasını hiss etdi və qadına tərəf çevrilib bərk-bərk ona sıxıldı.

- Sən istəyirsən? – qadın soruşdu.
- Hə. Elə indi, – Harri dedi.
- Mən yatmışdım. Yadındadı biz bunu yuxuda necə eləmişdik?
- Qulaq as, güdül¹ sənə mane olmur? Sənin ondan zəhlən getmir?
- Sən axmaqsan. O mənim həтта xoşuma da gəlir. Səninki olan hər şey mənim xoşuma gəlir. Onu bura qoy. Yox, bura. Bax belə. Düz sözümdü, doğrudan, xoşuma gəlir.
- Eynən dəniz tısbağasının ayağına oxşayır.
- Sən bağa-filan deyilsən. Harri, düzdür ki, dəniz tısbağaları bu işi düz üç gün dadbadal eləyirlər?
- Düzdür. Qulaq as, bəlkə bir az sakit danışasan. Uşaqları oyadarıq.
- Onlar sənin necə yaxşı olduğunu bilmirlər. Onlar bilmirlər ki, mənim necə yaxşı kişim var. Onlar bunu heç vaxt bilməyəcəklər. Ax, Harri, keşke sənə getmək lazım gəlməyəydi. Keşke sən heç vaxt getməzdin. Harri, bax sən çox qadınlarla yatmışsan – düzünü de görüm, onlardan ən yaxşısı hansı olub?
- Sən.
- Düz demirsən. Sən mənə heç vaxt düzünü demirsən.
- Düz sözümdür. Sən hamısından yaxşısan.
- Mən artıq qocayam.
- Sən heç vaxt qoca olmayacaqsan.
- Özüm də xəstə olmuşam.
- Qadın özü yaxşıdırsa, bunun əhəmiyyəti yoxdur.
- Güdülü bura qoy. Bax belə. Belə. Belə.
- Çox səs-küy salırıq.
- Yox, biz pıçılıyla danışırıq.
- Mən səhər açılmamış getməliyəm.
- Onda yat. Mən səni oyadaram. Sən qayıdanda biz kef eləyərək. Mayamiyə gedərik, orda mehmanxanada qalarırıq. O vaxt

¹ **Güdül** – kəsilmiş əl, ya ayağın üstündə qalmış hissəsi.

getmişdik ey, bax o cür. Yadındadı, eynən o cür. Lap o çoxdankı kimi. Elə yerdə qalarıq ki, orda bizi heç kim görməsin. Bilirsən nə var? Gəlsənə, Yeni Orleana gedək.

– Ola bilər, – Harri dedi. – Yaxşı, Mariya, indi mən gərək yatam.

– Yeni Orleana gedəcəyik?

– Niyə getmirik ki? Amma indi mən yatmalıyam.

– Yat. Sən mənim əzizimsən. Yat, yat. Mən səni oyada-ram. Narahat olma.

O, kəsik qolunun parçasını yastığın üstündə qabağa uza-dıb yuxuladı, böyründə uzanmış qadın isə pəncərədən düşən işıqda hələ bir xeyli müddət ona tamaşa elədi – küçə fənəri Har-rinin üz cizgilərini işıqlandırır. Qadın fikirləşdi ki, mən xoş-bəxtəm. Səfeh qızlar. Onlar hələ bilmir ki, onlarınkı necə olacaq. Mənsə bilirəm. Bilirəm ki, mənimki var və mənimki olub. Mən xoşbəxt qadınam. O deyir eynən dəniz tısağasının ayağı kimidir. Mən sevinirəm ki, nə olubsa əlinə olub, ayağına olmayıb. Mən istəməzdim ki, o, ayağını itirsin. Axı onun əlini itirməsi çox vacib idi mi? Nəyə lazım idi bu? Necə olsa, qəri-bədir, amma bu mənə mane olmur. Onunla olanda mənə heç nə mane olmur. Mən xoşbəxt qadınam. Belə kişilərdən daha yoxdur. Kim görməyibsə, kim sanamayıbsa bilməz. Mənim kişilərim çox olub, çox görmüşəm. Mən xoşbəxtəm ki, qismətimə beləsi düşüb. Görəsən, dəniz tısağaları da biz hiss edəni hiss edirmi? Görəsən, belə ola bilərmə? Görəsən, bağalar bunu bütün vaxt hiss edirlərmə? Yoxsa dişi tısağaya ağrı verirmi bu? Lənət şeytana, gör mən nə barədə düşünürəm. Gör mənim ağıma nələr gəlir. Gör bir o necə yatır, lap uşaq kimi. Yaxşısı budur mən yatmayım ki, onu vaxtında oyada bilim. Ya rəbbim, əgər kişilər başqa cür yaranmış olsaydı, mən bu işi lap bütün gecə görərdim. Mən bax bu cür istəyərdim: bütün gecə uzununu. Bütün gecə göz yummadan, yuxu yatmadan. Hə, bir qı-rıq da yatmadan bütün gecəni. Bir damcı da yatmadan. Mənim istahama bax ha! Heç ağlasığan işdi? Özü də mənim yaşım da.

Mən hələ qoca deyiləm. Dedi mən yaxşıyam, hələ ki, yaxşıyam. Qırx beş yaş hələ qocalıq deyil. Mən ondan iki yaş böyüyəm. Gör bir necə yatıb, eynən balaca uşaq kimi.

Obaşdana iki saat qalmış onlar artıq qarajdakı benzində dolu çənin yanında qurdalanırdılar: benzini şüşələrə doldurub ağzını bağlayır, gətirib maşının baqajına yerləşdirirdilər. Harri sağ qoluna qarmaq bənd eləmişdi və söyüd çubuqlarıyla hörülmüş şüşə qabları yerindən çox çəvik tərpedib qaldırırdı.

– Sən yemək yeməyəcəksən?

– Qayıdanda yeyərəm.

– Qəhvə də içməyəcəksən?

– Qəhvə var?

– Var. Sən çıxanda mən qəhvəni plitənin üstünə qoydum.

– Onda bura gətir.

Qadın qəhvə gətirdi və o, maşın təkərinin üstündə oturub qəhvəni elə qaranlıqdaca içdi. Qadın boş fincanı götürüb stellajın üstünə qoydu.

– Qoy mən sənənlə gedim, şüşələri daşımaqda sənə kömək eləyərəm, – qadın dedi.

– Yaxşı, – Harri razılıq verdi və qadın keçib maşında onun böyründə əyləşdi.

Bu, uzun ayaqları, iri əlləri, iri yançaqları olan ətli-canlı, boy-buxunlu bir qadındı; gözəlliyi də, yar-yarışıqı da hələ üstündəydi. Şlyapasının altından qızılı rənglə boyanmış saçları görsənirdi. Səhər toranlığının soyuq havasında onlar uzun şose boyunca, üzərinə qatı duman çökmüş düzənliyin böyrüylə gedirdilər.

– Sən nədən narahatsan, Harri?

– Bilmirəm. Sadəcə, nəşə narahatam. Sən saçlarını uzatmaq qərarına gəlmisən?

– Hə, fikirləşirəm ki, bəlkə uzadım. Qızlar bütün günü mənə ilişirlər.

– Qoy ilişinlər. İndiki kimi saxla.

– Sən, doğrudan, belə istəyirsən?

– Hə, – o dedi. – Mənim belə xoşuma gəlir.

– Sənə elə gəlmir ki, mən artıq qocalmışam, özüm də daha qəşəng deyiləm?

– Sən hamıdan qəşəngsən.

– Yaxşı, mən saçımı təzədən kəsdirərəm. Əgər sənin xoşuna gəlsə, mən saçımın rəngini bir az da açıq eləyə bilərəm.

– Ümumiyyətlə, qızlara nə düşüb ki, sənin işinə qarışsınlar? – Harri dedi. – Qoy sənin zəhləni tökməsinlər.

– Harri, sən ki onlara bələdsən. Bilirsən ki, qızlar həmişə belədirlər. Qulaq as, əgər sənin reysin uğurlu keçsə, biz Yeni Orleana gedərik, yaxşımı?

– Mayamiyə.

– Yaxşı, olsun Mayami. Qızlar isə evdə qalarlar.

– Əvvəlcə gərək reysi başa vurum.

– De görüm, sən nədənsə narahatsan?

– Yox.

– Bilirsən, mən gecə düz dörd saat göz yummadım. Bütün gecəni sənin barəndə düşünmüşəm.

– Sən qiyamət qarısan.

– Elə ki, səni düşünməyə başlayıram, o saat ürəyim səni istəyir.

– Hə, indi isə gəl benzini çənə boşaldaq, – Harri qadına dedi.

On üçüncü fəsil

Səhər saat onda Harri üç, ya dörd nəfərlə böyür-böyürə Freddinin barında, piştaxtanın yanında dayanmışdı; iki gömrük məmuru ordan elə indicə çıxmışdı. Məmurlar ondan qayığı xəbər almışdılar, Harri də demişdi ki, bu barədə heç nə bilmir.

– Dünən axşam siz harda olmusunuz? – məmurlardan biri ondan soruşmuşdu.

– Burda, sonra da evdə, – Harri cavab vermişdi.

– Burda saat neçəyəcən olmusunuz?

– Bar bağlanana qədər.

– Burda sizi kimsə görüb?

– Hamı görüb, – Freddi müdaxilə etmişdi.

– Axı nolub ki? – Harri məmurlardan soruşmuşdu. – Sizin sözlünüzdən belə çıxır ki, mən öz şəxsi qayığımı oğurlamışam. Amma onu oğurlayıb neyləyəsiyəm ki?

– Mən sizdən yalnız harda olduğunuzu xəbər aldım, – gömrük məmuru cavab vermişdi. – Hirsələnmişəm.

– Mən qətiyyənlə hirsələnmişəm, – Harri demişdi. – Mən onda hirsələnirdim ki, qaçaqmalçılıq bəhanəsilə heç bir əsas olmadan qayığımı tutub mənim əlimdən almışdılar.

– Bizim əlimizdə rəsmi and altında verilmiş ifadə vardı, – gömrük məmuru ona demişdi. – O ifadəni mən verməmişəm. Onu kimin verdiyini siz bilirsiniz.

– Di yaxşı, tutaq ki, bilirəm, – Harri demişdi. – Amma deməyin ki, guya siz bunu soruşduğunuz üçün mən hirsələnmişəm. Mənimçün qayığın orda, sizin bağladığınız yerdə qalması daha yaxşı olardı. Onda, heç olmasa, mənim onu geri almağa ümidim olardı. Əgər onu oğurlayıblarsa, mənim hansı ümidim qala bilər?

– Birbaşa desək, heç bir ümid yeri qalmır, – gömrük məmuru bildirmişdi.

– Yaxşı, siz gedin öz kağız parçanızın dərdini çəkin, – Harri demişdi.

– Amma burda şuluq salmayın, – gömrük məmuru bozarmışdı, – yoxsa şuluq salmaqçün mən sizə başqa yerdə şərait yaradaram.

– Mən bunu on beş ildir eşidirəm.

– On beş il siz şuluq salmırdınız.

– Hə, həbsxanada da oturmamışam.

– Elə ona görə də şuluq salmayın, yoxsa oturmali olarsınız.

– Yaxşı, özünüzdən çıxmayın, – Harri ona demişdi.

Bu vaxt taksi sürücüsü olan başdanxarab kubalı, arxasınca da təyyarədən indicə enmiş hansısa tip içəri girir və Dilda Rocer həmin bu başdanxarab kubalını görənlə kimi deyir:

– Xeysus, deyirlər sənin uşak oldu?

– Bəli, ser, – Xeysus çox ötkəmcəsinə cavab verir.

– Axı siz haçan evləndi? – Rocer ondan soruşur.

– Keçdi bir ay. Bir ay bundan qabaqda. Siz toya gəldi?
– Yox, – Rocer deyir. – Mən toya gəlmədi.
– Siz itirdi çox şey, – Xeysus deyir. – İtirdi toyda şənlən-
mək. Bəs siz niyə toya gəlmədi?

– Sən məni çağırmadı.

– Hə, hə, mən yaddan çıxartdı. Mən sizi toya çağırmadı.
Siz tapdı aldı istədiyini? – Xeysus gəlmə adamdan soruşmuşdu.

– Hə. Deyəsən, aldı. Bu sizdəki ən bahalı bakardı? – gəl-
mə adam Freddidən soruşmuşdu.

– Bəli, ser, – Freddi ona cavab vermişdi. – Bu, xalis *karta del orodur*.¹

– Qulaq as, Xeysus, bəs sən hardan bildi bu sənin uşaq? –
Rocer ondan soruşmuşdu. – Bu sənin uşaq deyil.

– Necə mənim uşaq deyil? – Xeysus qızıışmışdı. – Necə ola
bildi? Lənət şeytan, siz belə danışmaqdan kork! Necə ola bildi
mənim uşaq olmadı? Siz inək aldı, sonra bala almadı? Bu mənim
uşaq. Lənət şeytan. Mənim uşaq. Mənim öz uşaq. Bəli, ser!

Xeysus bakardı şüşəsini də götürüb, gəlmə adamla birgə
bardan çıxmışdı və içəridəkilər axırda Rocerin özünü dolamağa
başlamışdılar. Bu Xeysus ki, var – başdan-ayağa hoqqadır. Hoq-
qabazlıqda heç o biri kubalı Suituoter də ondan dala qalmaz.

Elə həmin vaxt Boşboğaz içəri girmişdi, Harrini görən ki-
mi yaxınlaşıb demişdi:

– İndicə gömrükçülər sən qayığının dalınca getdilər.

Harri Boşboğazın sifətinə baxmışdı; onun gözləri eləydi
ki, elə bil kimisə öldürməyə hazırlamışdı. Boşboğaz heç nə ifa-
də eləməyən həmin səsə sözünə davam eləmişdi:

– Kimsə hündür yük maşınından qayığı manqlların ara-
sında görüb, telefonla gömrüyə zəng vurub. Mən indicə Herman
Frederikslə rastlaşdım, o mənə dedi.

Harri heç bir cavab verməmişdi, amma gözləri yenidən
adam gözünə dönmüşdü. Sonra o, Boşboğaza demişdi:

¹ *Karta del oro* – qızıl yarlık (*italyanca*).

– Siz həmişə hər şeydən xəbərdarsınız.

– Mən fikirləşdim ki, bu sizə maraqlı olar, – Boşboğaz həminke rəvan səslə bildirmişdi.

– Bunun mənə dəxli yoxdur, – Harri ona demişdi. – Zəhmət çəkib, qayıqdan daha yaxşı göz olaydılar.

Hər ikisi piştaxtanın yanında durmuşdular və Dilda Rocerlə qalan bütün adamlar oradan rədd olub getməyincə daha heç biri bir kəlmə kəsməmişdi. Hamı çıxandan sonra onlar barın arxasındakı otağa keçmişdilər.

– Siz bəlasınız, xalis dərd-bəla. Başqa heç nə deyilsiz, – Harri demişdi. – Nəyə əl vurursunuzsa, hamısı cəhənnəmə vasil olur.

– Mən günahkaram ki, qayığı yük maşınından görüblər? Yeri siz özünüz seçmişdiniz. Qayığı orda özünüz gizlətməmişdiniz.

– Yumun ağzınızı, – Harri demişdi. – Bəs qabaqlar niyə ordan bu hündürlükdə yük maşınları keçmirdi? Bu, mənim namusla pul qazanmağım üçün son fürsət idi. Pul iyi gələnin axırını iş, axırını reys idi.

– Mən sizə vaxtında xəbər verdim.

– Siz, sadəcə, qoca quzğunsunuz.

– Di bəsdə, – Boşboğaz demişdi. – Onlar bu gün axşam getmək istəyirlər.

– Qoy istəsinlər. Kefləri nə qədər çəkirsə, istəsinlər.

– Onlar nəyə narahat olmağa başlayıblar.

– Saat neçədə çıxmaq istəyirlər ki?

– Saat beşdə.

– Mən qayıq taparam. Onları lap cəhənnəmə apararam.

– Bu pis fikir deyil.

– Bax yenə bəd gətirirsiniz ha. Mənim işimə burun soxmayın, özünüz də bəd gətirməyin.

– Ay dəli, – Boşboğaz demişdi, – mən yalnız kömək etmək istəyirəm. Başa düşün ki, mən sizinçün çalışıram...

– Özünüzsə yalnız işi korlayırsınız. Yumun ağzınızı. Sizin kimi bəlaya, yaxşısı budur, heç qoşulmayasan.

– Di bəsdi, qurtarın.

– Yaxşı, – Harri demişdi. – Mən gərək fikirləşəm. İndiyə-cən mənim baş sındırmağım bir məsələyə görəydi. Onu artıq fikirləşib qurtarmışam. İndi mən başqa bir şeyi də fikirləşməliyəm.

– Niyə istəmirsiniz mən sizə kömək eləyim?

– Siz saat on iki tamamda burda olursuz, qayığa görə girovu da gətirirsiniz.

Onlar ümumi otağa çıxanda Elbert oradaydı və Harrini görəni kimi dərhal onun üstünə yeridi.

– Elbert, təəssüf ki, səni götürə bilməyəcəm, – Harri demişdi; bunu artıq fikirləşməyə macal tapmışdı.

– Harri, mən səndən çox istəmədim...

– Təəssüf edirəm, Elbert, çox təəssüf edirəm, amma daha mənə lazım olmadı.

– Ayırı heç kim səninlə bu qiymətə getməz.

– Mən tək gedirəm.

– Bəyəm belə reysə təkbaşına gedərlər?

– Yum ağzını, – Harri bozarmışdı. – Sən axı mənim işlərimdən nə qanırsan? Yoxsa sənə bunları ictimai işlərdə öyrədirlər?

– Rədd ol, – Elbert demişdi. – Gedirsən, belə cəhənnəmə get.

– Elə bilirsən getməyəm? Lap gedərəm də.

Kənardan baxan hər kəs görə bilərdi ki, Harri nə barədəsə çox gərgincəsinə düşünür, özü də istəmir ki, düşünməkdə ona mane olsunlar.

– Qoy gedim, Harri. Mən lap necə olsa da, getmək istərdim.

– Qulaq as, Elbert, mən səni özümlə götürə bilmərəm, – Harri demişdi. – Bilirsən nə var, əl çək məndən; məni dinc burax.

Elbert çıxıb getmişdi, Harri isə eləcə piştaxtanın yanında durub qalmışdı və beşlik, onluq, iyirmibeşlik sentlər üçün olan avtomatlara, Kesterin divardan asılmış “Axırınıcı bivuak”¹ rəsminə elə baxırdı ki, elə bil onları qabaqlar heç vaxt görməmişdi.

¹ *Bivuak* – qoşunların açıq səma altında düşərgə və istirahət məskəni.

– Amma Xeysus uşaq məsələsində Dilda Roceri başından yaxşı rədd elədi ha, elə deyil? – çirkli stəkanları ləyəndəki sabunlu suyun içinə buraxan Freddi gülə-gülə soruşmuşdu.

– Mənə bir qutu “Çesterfild” ver, – Harri ona demişdi.

O, qutunu qolunun kəsik yerilə sıxaraq bir başını açmışdı, içərisindən birini çıxarıb damağına qoymuşdu, sonra qutunu cibinə soxmuşdu və siqareti Freddidən yandırıb soruşmuşdu:

– De görüm, sənin qayığın qaydasındadı?

– Onu lap bu yaxınlarda sürmüşəm, – Freddi demişdi. –

Tam qaydasındadır.

– Bəlkə mən onu səndən kirayə götürürəm?

– Nədən ötrü?

– Kubaya reys eləmək istəyirəm.

– Qayığın tam dəyərini girov qoymaq şərtilə.

– Nə qədərdir ki, onun dəyəri?

– Min iki yüz dollar.

– Mən onu götürürəm. Mənə girovsuz inanarsan?

– Yox, – Freddi cavab vermişdi.

– Öz evimlə cavabdehəm.

– Mənə sənin evin lazım deyil. Mənə min iki yüz lazımdır.

– Danışdıq, – Harri demişdi.

– Qabaqca pulları gətir.

– Boşboğaz gələndə deyərsən, qoy məni burda gözləsin.

Harri bunu deyib getmişdi.

On dördüncü fəsil

Evdə Mariya ilə qızları səhər yeməyinə əyləşmişdilər.

– Salam, ata, – böyük qız dedi. – Ata gəldi.

– Yeməyə nə var? – Harri soruşdu.

– Qızardılmış ət, – Mariya dedi.

– Ata, deyirlər, sənin qayığın oğurlanıb, elədir?

– Tapıblar artıq, – Harri dedi.

– Kim tapıb? – Mariya dərhal onun üzünə baxıb soruşdu.

– Gömrükçülər, – Harri cavab verdi.

- Ah, Harri, – qadın təəssüflə dilləndi.
- Yaxşı oldu ki, tapdılar, elə deyil, ata? – ikinci qız soruşdu.
- Yemək yeyəndə danışmazlar, – Harri ona dedi. – Bəs harda qaldı mənim yeməyim? Sən nəyi gözləyirsən?
- İndi gətirirəm, – qadın dedi.
- Mənim vaxtım yoxdur, – Harri ona dedi. – Hə, qızlar, bir az cəld olun, yeməyinizi qurtarın, sonra gedin burdan. Bizim anayla söhbətimiz var.
- Bizə pul ver, ata, pul ver, biz kinoya gedək.
- Yaxşı olardı çimməyə gedəsiz. Çimmək havayıdır.
- Soyuydu axı, həm də biz kinoya istəyirik.
- Yaxşı, – Harri dedi. – Yaxşı.
- Sən mənimçün əti doğrayarsan, – qızlar otaqdan çıxanda o, Mariyaya dedi.
- Bu dəqiqə, canım-gözüm.
- Qadın uşaq üçün doğrayırmış kimi, əti onun nimçəsində xırda-xırda kəsib doğradı.
- Sağ ol, – Harri dedi. – Mən indi heç nəyə yaramıram. Bizim qızlardan, deyəsən, kömək azdır, elədir?
- Elədir, canım-gözüm, elədir.
- Qəribədir ki, bizim bircə oğlumuz da olmadı.
- Bu ondandır ki, sən özün beləsən. Belə kişilərdən həmişə yalnız qız doğulur.
- İndi mənim daha nəyim kişidir ki?! Qulaq as, mən rey-sə gedirəm, birbaşa cəhənnəmə.
- Qayıqdan danış görüm, bu necə oldu.
- Onu yük maşınından görən olub. Hündür yük maşınından.
- İşlər fırtındır.
- Hə, lap zibil günündədir.
- Di yaxşı, Harri, belə sözləri dilinə gətirmə.
- Sən hərdən yataqda bundan betərlərini işlədirsən.
- Yataqda başqa məsələ. Öz süfrəmin arxasında mən bu cür biədəb söz eşitmək istəmirəm.
- Hamısı zibildir.

– Sən tamam dilxorsan, canım-gözüm.
– Yox, – Harri dedi. – Mən, sadəcə, fikirləşirəm.
– Fikirləş, fikirləş. Mən sənə güvənirəm.
– Mən özümə güvənirəm. Güvənməyə ayrı heç nə qalmayıb.
– Sən işin nə yerdə olduğunu mənə danışmaq istəmirsən?
– Yox. Amma lap nə eşitsən də, qulağına nə çatsa da, təşvişə düşmə.

– Mən təşvişə düşməyəm.

– Qulaq as, Mariya. Sən qalx yuxarı, ordan mənim tompsonumu bura gətir. Taxta qutudan patronları da tap çıxart, özün də yoxla gör sandıqlar hamısı doludurmu.

– Avtomatı götürmə.

– Götürmək lazımdır.

– Patron qutuları da lazımdır?

– Yox, lazım deyil. Mən özüm doldura bilmirəm. Mənim dörd sandığım var.

– Canım-gözüm, de görüm, bu belə reys olacaq?

– Bu pis reys olacaq.

– Aman Allah! – qadın ah çəkdi. – Harri, mən elə istəyirəm ki, sən bunsuz keçinəsən; keçkə bunu eləmək sənə lazım gəlməsin. Aman Allah! Bunsuz keçinməyi mən necə də istəyirəm!

– Sən get avtomatı bura gətir. Mənə qəhvə də hazırla.

– Bu dəqiqə, – Mariya masanın üstündən əyilib onun düz dodaqlarından öpdü.

– Mənə toxunma, – Harri dedi. – Mən fikirləşməliyəm.

O, masa arxasında oturmuş vəziyyətdə pianinoya baxırdı; bufetə və radioqəbulediciyə baxırdı; “Sentyabr səhəri” və kamanı başı üzərinə qaldırmış kupidonlu qravüralara baxırdı; palıd ağacından düzəlmə qəşəng stola və qəşəng stullara baxırdı; pəncərənin pərdəsinə baxırdı və baxa-baxa düşünürdü: görəsən, öz evimdə rahatca yaşamaq mənə bir də qismət olacaqmı? Niyə axı indi mənimçün başladığım vaxtda olduğundan pisdir? Əgər mən bu partiyanı necə lazımdı oynaya bilməsəm – onda hər şey

bitdi, hər şey batdı. Ay hay! Əgər evi hesaba almasaq, mənim heç altmış dollarım da qalmayıb, amma mən hamısını karta qoyacam. Ax, bu canı yanıb qızlar! Qarımla birgə biz bundan yaxşısını düzəldə bilmədik. Bəlkə qarım özündəki bütün oğlanları biz evlənməyə qədər artıq tükətməmişdi?

– Gətirdim, – avtomatın giş qayışından tutmuş Mariya onu fikirdən ayırdı. – Dördü də doludur.

– Vaxtdır, mən getməliyəm, – Harri hissələrə ayrılmış və öz biçimsiz formasıyla yağlı kətana tarım şəkildə pərçimlənmiş Tompson avtomatının çexolunu yerdən qaldırdı. – Bunu maşına apar, qabaq oturacağın altına qoy.

– Yaxşı yol, – Mariya dedi.

– Salamət qal, qarı.

– Mən mərəkə qoparmayacam. Amma bax ha, özünü qoru. Ax, Harri, – qadın onu qucaqlayıb bərk-bərk özünə sıxdı.

– Di burax. Vaxtım yoxdu mənim.

O, öz güdülüylə qadının çiyinini sığalladı.

– Sən dəniz tısağasısan, xalis dəniz tısağası, – qadın dedi. – Ax, Harri! Ehtiyatlı ol.

– Vaxtdır, mən getməliyəm. Xudahafiz, qarı.

– Xudahafiz, Harri.

Qadın onun evdən necə çıxmasına baxdı, fikirləşdi ki, bu ucaboy, bu enlikürək, bu boy-buxunlu, bu düz qamətli qayışbaldır kişinin hər şeyi hərəkətdə olan vəhşi heyvanınki kimi qıvrıqdır; fikirləşdi ki, bu kişi necə də cəld və çevik, necə də yüngüldür, özü də hələ qoca-filan deyil və elə sərbəst, elə rahat yeriyir ki. Maşına minərkən qadın onun günəşdən yanıb açıq rəngli saçlarını, enli almacıqlı monqolsayaq sifətini, qıyıq gözlərini, qaşlarının yastı arasını, iri ağzını və yumru çənəsini gördü. Maşına əyləşəndə kişi ona baxıb gülümsədi və qadını ağlamaq tutdu. Ax, bu mənfur sifət, qadın fikirləşdi. Bu sifətə baxan kimi ağlamaq istəyirəm, bu lənətə gəlmiş sifəti görəck məni ağlamaq tutur.

Freddinin barında, piştaxtanın yanında üç turist oturmuşdu və Freddi onlara içki süzürdü. Turistlərdən biri əynində şortik, gözündə qalın şüşəli eynək olan, sarımtıl bıqları qısa vurulmuş qarabuğdayı, enlikürək, arıq və ucaboy bir kişiydi. Böyründə oturan və dərisi torpaq rənginə çalan qadın yoldaşının kişisayağı qırılmış dalğalı açıq saçları, güləşçi sayağı bədən quruluşu vardı. Qadın da şortik geyinmişdi.

– Hamısı başağrısıdır, – qadın piştaxtanın böyründə oturmuş üçüncü turistə dedi.

Üçüncü turistin başında yaşıl selluidli günlüyü olan ağ rəngli kətan kepka vardı, yanaqları qırmızı və şişkin, sarımtıl bıqları pas rəngindəydi. Bu adamın qərribə danışq tərzi, sözləri qeyri-adi şəkildə ifadə etmək manerası vardı; danışanda dodaqlarını elə uzadırdı ki, elə bil nəsə qaynar bir yemək yeyirdi.

– Qiyamətdir, – yaşıl günlüklü turist dedi. – Mən hələ heç zaman danışqda bu ifadəni eşitməmişdim. Mən elə güman edirdim ki, bu *v... e-e...* ədəbi danışqda işlədilməyən kollokvial dövriyyə sırasındadır.

– Başağrısıdır ki, var, – güləşçiyə oxşayan xanım gözlənilməz işvəkarlıqla cavab verib üçüncü turisti öz sızanaqlı sifətinə yan tərəfdən tamaşa eləmək imkanıyla “mükafatlandırdı”.

– Misilsizdir, – yaşıl günlüklü kişi dedi. – Siz bunu çox qəşəng ifadə edirsiniz. Maraqlıdır, bu ifadə haradan qaynaqlanıb?

– Siz ondan inciməyin, – ucaboy turist yaşıl günlüklü kişiyə dedi. – Bu mənim arvadımdır. Siz mənim arvadımla tanışsınız?

– Onsuz da, hamısı başağrısıdır, – qadın dedi. – Siz burda özünüzü necə hiss edirsiniz?

– Babat, – yaşıl günlüklü kişi cavab verdi. – Bəs siz necə?

– O özünü çox yaxşı hiss edir, – ucaboy turist dedi. – Özünüz də görəcəksiniz.

Bu vaxt Harri içəri girdi və ucaboy turistin arvadı onu görcək dedi:

– Nə qədər qənirsiz! Əsl mən istəyəndir. Bunu al mənim-
çün, atacan!

– Mən səninlə danışa bilərəm? – içəri girən Harri Freddi-
yə müraciətlə soruşdu.

– Əlbəttə, danışa bilərik. Lap elə bu dəqiqə danışa bilərik,
özü də nədən istəsən, – ucaboy turistin arvadı cavab verdi.

– Sən yum ağzını, ləçər, – Harri qadına bozardı. – Freddi,
gəl biz ora keçək.

Boşboğaz dal otaqdaydı, masa arxasında oturub onu
gözləyirdi. Harrini görən kimi “Salam, dost!” deyib gülümsədi.

– Yumun ağzınızı, – Harri ona çəmkirdi.

– Qulaq as, Harri, sən gəl belə şeyləri yığışdır. – Freddi
ona dedi. – İş barədə danışmağa gələndə bu cür söyüşlə danış-
mırlar. Abırlı müəssisədə xanıma “ləçər” demirlər.

– Ləçər deyil, nədi bəs, eşitmədin mənə nə dedi?

– Lap nə də desə, adamın sifətinə elə söz deməzlər.

– Di yaxşı, – Harri dedi və Boşboğozu təərəf çöndü. – Siz
pulu gətirdiniz?

– Əlbəttə, gətirdim, – Boşboğaz cavab verdi. – Mən pulu
niyə gətirməyim ki? Bəyəm mən demədim ki, gətirəcəm?

– Göstər görüm.

Boşboğaz pulu ona uzatdı. Harri on dənə yüz dollarlıq,
dörd dənə də iyirmi dollarlıq əskinas saydı.

– Min iki yüz olmalıydı.

– Burdan mənim komissiyam çıxılıb.

– Qalanlarını da bura verin!

– Yox.

– Verin bura deyirəm!

– Gicləməyin.

– İndi mən sənə göstərəm, əclaf!

– Kəs səsini, zırrama, – Boşboğaz dedi. – Pulu məndən
qol gücünə almağı ağına gətirmə, pul mənim üstümdə deyil.

– Aydınır, – Harri dedi. – Mən bunu fikirləşməliydim.
Qulaq as, Freddi. Biz səninlə birinci gün deyil tanışıq. Bilirəm ki,

sənin qayığının qiyməti min iki yüzdür. Burda yüz iyirmi dollar çatışmır. Bunu götür, riskə get – yerdə qalanına, bir də kirə haqqına göz yum.

– Deməli, üç yüz iyirmi dollar, – Freddi dedi.

Bu boyda məbləğlə risk etmək Freddi üçün zarafat iş deyildi; bu barədə düşünərkən yazıq hətta tərlədi də.

– Mənim bu qiymətə dəyən məşinim, bir də radioqəbul-edicim var, istəsən onları girov hesab edə bilərsən.

– İstəsəniz, mən lap girov aktı da tərtib edəyəm, – Boşboğaz bildirdi.

– Mənə heç bir akt lazım deyil, – Freddi dedi. Onu yenə tər basmışdı, səşində yüngülcə tərəddüd hiss olunurdu. Nəhayət, özünü cəmləyib dedi: – Yaxşı, mən risk edəyəm. Amma, Allah xatirinə, qayıqla ehtiyatlı ol, Harri, söz verirsən?

– Öz qayığım kimi.

– Özününkünü sən əldən verdin.

Freddi bunu deyəndə əvvəlkindən də bərk tərləmişdi, belə ki, yadına saldığı bu hadisə onun zülmünü ikiqat artırmışdı.

– İndi çox diqqətli olacam.

– Mən pulu bankda öz seyfimə qoyacam, – Freddi dedi.

Harri Boşboğaza baxdı. Boşboğaz “Etibarlı yerdir!” deyib gülümsədi. Bu vaxt kimsə bardan Freddini səslədi.

– Xozeyin!

– Səni çağırırlar, – Harri Freddiyə dedi.

– Xozeyin!

Həmin səs bir də eşidildi və Freddi durub bara keçdi.

– Bu adam məni təhqir etdi, – Harrinin qulağına kiminsə ciyiltili səsi dəydi, amma o artıq Boşboğazla danışırdı.

– Mən körpünün yanında dayanacam, küçənin axırında. Bu çox uzaqda deyil, yarım məhəlləlik yoldur.

– Yaxşı.

– Vəssalam.

– Oldu, dost!

– Mən sizə dost-filan deyiləm!

– Necə xətrinizdi.

– Mən saat dörddən ordan olacam.

– Başqa nə?

– Onlar qayığı zor gücünə ələ keçirməlidirlər, aydındır?

Mən heç nə bilmirəm, heç nədən xəbərim yoxdur. Sadəcə, mühərriki yoxlayıram. Hətta mənim reys üçün heç bir hazırlığım da yoxdur. Mən Freddidən qayığı kirayə etmişəm ki, həvəskarları balıq ovuna aparım, vəssalam. Onlar mənim üstümə silah çəkib hədə-qorxu gəlməlidirlər, tapançanın təhdidi altında mühərriki işə salmağa məni vadar etməlidirlər, kanatları da özləri kəsməlidir.

– Bəs Freddi necə olsun? Siz axı qayığı ondan balıq ovundan ötrü xahiş etməmişiniz?

– Mən Freddiyə deyərəm.

– Məsləhət görmürəm.

– Deyəcəm.

– Məsləhət görmürəm.

– Qulaq asın, mən onunla hələ müharibə vaxtı iş görmüşəm. Düz iki dəfə şərik olmuşuq, heç vaxt aramızda inciklik-filan olmayıb, bircə dənə də xoşagəlməz şey baş verməyib. Ona nə qədər mal daşdığımı özünüz bilirsiniz. Bütün bu şəhər əclafları arasında Freddi mənim etibar edə biləcəyim yeganə adamdır.

– Mən heç kəsə etibar etməzdim.

– Siz, hə. Axı hər adam öz arşınıyla ölçür.

– Söhbət məndən getmir.

– Di yaxşı. İndi gedin öz dostlarınızın yanına. Yaxşı, bəs axı siz nə deyəcəksiz?

– Onlar kubalıdır. Mən onlarla mehmanxanada rastlaşmışam. Birinə aksept çekiylə pul almaqda kömək etmək lazımdır. Burda qeyri-adi nə var ki?

– Və siz heç nə hiss etmədiniz?

– Heç nə. Mən onlarla danışmışam ki, bankda görüşək.

– Onlar nəylə gələcəklər?

– Taksiylə.

– Bəs sürücü nə fikirləşəcək? Olmaya fikirləşəcək ki, onlar musiqiçidirlər?

– Biz eləsinə taparıq ki, ümumiyyətlə, düşünmür. Bu şəhərdə belələri itətökdür. Götürək elə Xeyusu.

– Siz onun danışığına fikir verməyin – Xeysus gicbəsər kimi danışsa da, göründüyü qədər də kütbeyin deyil.

– Onlara deyərəm, lap kütbeyinini tapsınlar.

– Eləsinə tapın ki, uşaqları olmasın.

– Onların hamısının uşağı var. Siz haçansa uşaqsız taksi sürücüsü görmüsüz?

– Siz işverənsiniz, cındır işverən!

– Nolsun, heç vaxt heç kəsi ki, öldürməmişəm, – Boşboğaz ona cavab verdi.

– Heç vaxt da öldürməyəcəksiz. Durun çıxmaq burdan. Sizin yanınızda oturanda adamı bit-birə basır.

– Siz, onsu da, başdan-ayağa bit-birə içindəsiniz.

– Bəyəm söhbət elədikcə bit-birə artıb-törəyir?

– Ağız yumulmayanda, hə. Gərək ağızını bərk-bərk yumasan.

– Onda siz özünüzkünü yumun, mənə gedim içim.

Barın qabaq otağındakı turistlər piştaxtanın düz böyründə, hündür kətillərdə oturmuşdular. Harri ora yaxınlaşanda qadın öz nifrətinin işarəsi olaraq arxasını nümayişkarənə tərzdə ona çevirdi.

– Nə içəcəksən? – Freddi soruşdu.

– Xanımcığaz nə içir ki? – Harri sualı sualla cavabladı.

– *Cuba libre*.

– Onda mənə təmiz viski ver.

Gözündə qalın şüşəli eynək olan ucaboy, sarımtılbiğ turist düz burunlu enli sifətini Harriyə tərəf əyib dedi:

– Qulaq asın, siz hansı əsasla mənim arvadıma qarşı kobudluq etdiniz?

Harri onu üstədən aşağı tərədən dirnağacan süzüb Freddiyə dedi:

– Burda nə baş verir belə?

- Mən bilmək istərdim: hansı əsasla? – ucaboy turist soruşdu.
- Sakit olun, – Harri ona dedi.
- Bu sizə ucuz oturmayacaq.
- Qulaq asın, siz bura ondan ötrü gəlmisiz ki, canınızı sağaldasınız və özünüə güc toplayasınız, elədirmi? Bax mən də sizə deyirəm ki, sakitləşin, – Harri dedi və dönüb bardan çıxdı.
- Yəqin mən durub onu vurmalıydım, – ucaboy turist dedi. – Bəs sən necə düşünürsən, əzizim?
- Heyif ki, mən kişi deyiləm, – arvadı ona cavab verdi.
- Siz bu əndamla çox uzağa gedə bilərdiniz, – yaşıl günlüklü kişi ağzını öz parçına dirəyib dedi.
- Siz nə dediniz? – ucaboy turist dönüb ondan soruşdu.
- Dedim ki, siz onun soyadını və ünvanını öyrənib, sonra da ona haqqında nə düşündüyünüzü ifadə edən məktub göndərə bilərsiniz.
- Qulaq asın, sizin soyadınız necədir? Siz, deyəsən, məni ələ salırsınız.
- Mənə professor Mak-Uolsi deyə bilərsiniz.
- Mənim soyadım Laftondur, – ucaboy turist dedi. – Mən yazıçıyam.
- Tanışlığa görə çox şadam, – professor Mak-Uolsi dedi.
- Siz tez-tez yazırsınız?
- Gedək burdan, əzizim, – ucaboy turist ətrafa göz gəzdirib, öz arvadına üz tutdu. – Burda hamı ya sırtıqdır, ya da başdanxarab.
- Bura qeyri-adi guşədir, – professor Mak-Uolsi dedi. – Lakin, həqiqətən, cazibədardır. Buranı amerikan Hibraltarı hesab edirlər və bu yer Qahirədən üç yüz yetmiş beş mil cənubda yerləşir. Düzdür, bu bar mənim burda görməyə imkan tapdığım yeganə bardır. Yeri gəlmişkən deyim ki, yaxşı bardır.
- Görürəm siz, həqiqətən də, professorsunuz, – ucaboy turistin arvadı dedi. – Bilirsiniz, siz mənim xoşuma gəlırsiniz.
- Siz də mənim xoşuma gəlırsiniz, qəşəng xanım, – professor Mak-Uolsi dedi. – Amma mənim getmək vaxtımdır.

Bunu deyib yaşıl günlüklü turist ayağa qalxdı və bardan çıxıb öz velosipedini axtarmağa getdi.

– Burda hamı dəlidir, – ucaboy turist dedi. – Əzizim, gəl bir az da içək.

– Professor mənim xoşuma gəldi, – arvadı dedi. – O çox nəzakətlidir.

– Bəs o bayaq gələn...

– Ax-x, o xalis gözəldir, – arvadı dedi. – Tatara oxşayır. Heyif ki, yaman abırsızdır. Sifəti lap Çingizxanın sifətinin eynidir. Ux-x, necə də yaxşıydı.

– Onun bir qolu yoxdur, – qadının əri dedi.

– Mən heç bunu görmədim, – qadın cavab verdi. – Gəl yenə içək. Maraqlıdır, görəsən, biz burda daha kimi görəcəyik?

– Ola bilsin, Tamerlanı, – qadının əri dedi.

– Ux, sən necə də savadlısan, – qadın ərinə dedi. – Amma bu Çingizxan mənim bəsimdir. Görəsən, mənim “başağırsı” deməyim professorun niyə xoşuna gəldi?

– Bilmirəm, əzizim, – Lafton dedi. – Bu mənim heç vaxt xoşuma gəlməyib.

– Görünür, mən ona nə cür varamsa, o cür də xoş gəlmişəm. Bu necə də xoş idi!

– Sən onu, güman ki, yenə görəcəksən.

– Siz nə vaxt bura gəlsəniz, professoru görə bilərsiz, – Freddi təsdiqlədi. – Professor bizim bara tez-tez gəlir, özü də burda yaşayır. O artıq iki həftədir ki, burdadır.

– Bəs o biri adam kimdir, o qaba tərəfdə danışan?

– O? Hə, o bizimkidir, buralıdır.

– Nə işlə məşğul olur ki?

– Nə işlə istəsən, – Freddi cavab verdi. – Onun hər işdən başı çıxır. Hərəsindən bir az. Balıqçısıdır.

– Bəs niyə onun bir əli yoxdur?

– Bilmirəm. Hardasa zədələyib.

– Əcəb gözəldir! – yazıçının arvadı dedi.

– Onun haqqında çox şey eşitmişəm, xanım, amma belə sözü heç vaxt eşitməmişəm, – Freddi gül-gül cavab verdi.

– Sizcə, onun sifəti gözəl deyil? – qadın təəccüblə soruşdu.

– Siz Allah bəsdirin, xanım, – Freddi dedi. – Onun sifəti donuz buduna oxşayır, hələ üstəlik burnu da sınıqdır.

– Fu, kişilər necə də səfeh olmuş! – qadın dedi. – O, gecələr mənim yuxuma girirdi.

– Sizin yuxunuza gic şeylər girir, – Freddi dedi.

Bütün bu müddətdə yazıçının üzündə hansısa mənasız bir ifadə vardı və bu ifadə onun sifətindən yalnız arvadını məftuncasına süzdüyü dəqiqələrdə çəkilirdi. Freddi fikirləşdi ki, həqiqətən də, ya gərək yazıçı olasan, ya da İctimai İşlər İdarəsinin müdiri olmalısan ki, bu cür arvadın olsun. Pərvərdigara, adam nə qədər eybəcər olarmış!

Bu əsnada Elbert gəlib çıxdı, içəri girən kimi də Freddidən Harrinin yerini soruşdu.

– Körpüyə getdi, – Freddi ona bildirdi.

Elbert “sağ ol” deyib bardan çıxdı, yazıçıyla arvadı isə hələ də piştaxtanın yanında oturmuşdu. Öz qayığı sarıdan narahatçılıq keçirən və bütün günü ayaq üstə durmaqdan pəncələrinin necə ağrıdığını düşünən Freddi də piştaxtanın böyründə dayanmışdı. O, sement döşəmənin üstündən taxta şəbəkə vurdursa da, bunun az xeyri dəyirdi. Ayaqları həmişə zoqquldayırdı. Alveri isə heç də pis getmirdi, əksinə, şəhərdəki barların hamısından yaxşıydı, əlavə məsrəfləri də çox deyildi. Amma bu arvad xalis müqəvva idi ha! Heç beləsini tapan kişiye də söz ola bilməzdi. Freddi fikirləşdi ki, belə arvada yaxın durmağa adam hətta gözünü yumsa da, ürək eləməz. Di gəl ki, həmişə kokteyl sifariş verirlər. Kokteyl, özü də ən bahalisindən. Buna da şükür.

– Bəli, ser, – o dedi. – Bu dəqiqə.

Əynində xaki rəngli şortik və zolaqlı dənizçi fufaykası olan cavan bir kişi ağ yun sviter və tünd göy rəngdə şalvar geyinmiş qarabuğdayı və son dərəcə yaraşlıq bir qadınla içəri girdi.

Kişinin saçları açıq rəngdəydi, sifəti günəşdən qaralmışdı, qaməti də çox yaxşı idi.

– Mən kimi görürəm! – Lafton onları görən kimi dərhal ayağa qalxdı. – Kimi görürəm! Bu ki, Riçard Qordondur, yanında da gözəl missis Ellen.

– Salam, Lafton, – Riçard Qordon onunla salamlaşdı. – Siz buralarda sərxoş bir professorla rast gəlmədiniz ki?

– Professor burdan lap elə indicə çıxdı, – Freddi cavab verdi.

– Vermut istəyirsən, balası? – Riçard Qordon öz arvadından soruşdu.

– Sən içsən, mən də içərəm, – missis Ellen cavab verdi və hər iki Laftonla salamlaşandan sonra bar sahibinə tərəf döndü. – Freddi, zəhmət olmasa, mənimki fransızla italyanın qarışığı olsun, yarı yarıya.

Qadın hündür kətilin üstündə oturmuşdu və ayağını köndələn tirin üstünə qoyub gözlərini pəncərəyə zilləmişdi. Freddi qadını heyran baxışlarla süzürdü və belə hesab edirdi ki, bu qadın bu qış Ki-Uestdə dincələn qadınların hamısından qəşəngdir. Hətta adlı-sanlı gözəldən – missis Bredlidən də yaxşıdır. Missis Bredli artıq kökəlməyə başlamışdı. Freddi cavan qadının stəkandan yapışmış əsmər əlinə baxdı. Onun suyuşirin və olduqca gözəgəlimli irland sifəti vardı, qara tellərinin dalğalı buruqları az qala çiyinlərinə çatırdı, dərisi hamar və tər-təmizdi.

– İşiniz necə gedir? – Lafton Riçard Qordondan soruşdu.

– Pis getmir, – Qordon dedi. – Bəs sizdə vəziyyət necədir?

– Cəms işləmək istəmir, – missis Lafton ərinin əvəzində cavab verdi. – Cəms yalnız içir.

– Deyin görüm, bu professor Mak-Uolsi kimdir? – missis Laftonun əri soruşdu.

– Deyəsən, hansısa iqtisadiyyat professorudur. Hazırda illik məzuniyyətdədir, nəşə buna oxşar bir şeydir. Bizim Ellenin dostudur.

– Professor mənim xoşuma gəlir, – Ellen Qordon təsdiqlədi.

– Mənim də xoşuma gəlir, – missis Lafton dedi.

– Professor birinci mənim xoşuma gəlib, – Ellen Qordon şən ovqatla dilləndi.

– Onu özünüə götürə bilərsiniz, – missis Lafton dedi. – Sizin kimi nümunəvi qızlar həmişə istədiklərini alırlar.

– Biz elə buna görə nümunəviyik, – Ellen Qordon ona cavab verdi.

– Mən yenə vermut içmək istəyirəm, – Riçard Qordon dedi və Laftondan soruşdu: – Bəs siz necə?

– Hə, olar, – Lafton cavab verdi. – Deyin görüm, siz Bredlinin təşkil etdiyi sabahkı gecəyə gedəcəksiz?

– Əlbəttə, Riçard ora gedəcək, – Ellen Qordon bildirdi.

– Bilirsiz, o qadın mənim xoşuma gəlir, – Riçard Qordon Laftona üz tutdu. – O, məni həm bir qadın kimi, həm də bir sosial təzahür kimi maraqlandırır.

– Ux-x! – missis Lafton qızıxdı. – Sizin ifadələriniz, demək olar ki, eynən professorunku kimi alimanədir.

– Əzizim, əzizim, adam öz cahilliyi ilə qürrələnməz, – Lafton ona dedi.

– Bəs sosial təzahürlərlə yatırlar? – Ellen Qordon açıq qa-pıya baxa-baxa soruşdu.

– Səfeh şeylər danışma, – Riçard Qordon ona dedi.

– Mənimçün maraqlıdır, bilmək istəyirəm ki, bu, yazıçı-nın vəzifəsinə daxildirmi? – Ellen soruşdu.

– Yazıçı hər şey barəsində bilməlidir, – Riçard Qordon cavab verdi. – Yazıçı öz həyat təcrübəsini burjuaziya əxlaqının xeyrinə məhdudlaşdırma bilməz.

– Belə söylə, – Ellen Qordon dedi. – Bəs yazıçının arvadı nə etməlidir?

– İşdən çox iş var, nə çox iş, – missis Lafton dedi. – Ax-x, kaş siz özünüə görəydiniz, indicə bura bir adam gəlib məni də, Cəmsi də təhqir elədi. Bilsəniz necə qorxunc adam idi!

– Mən onu vurmalydım, – Lafton dedi.

– Çox qorxunc idi, – missis Lafton dediyini təkrarladı.

– Mən evə gedirəm, – Ellen dedi. – Dik, sən gedirsən?

– Hələ yox. – Riçard Qordon ona cavab verdi. – Mən istəyirəm bir az da şəhərdə olum.

– Eləmi? – Ellen Qordon Freddinin başı üzərindən güzgüyə baxa-baxa dedi.

– Hə, – Riçard Qordon cavab verdi.

Freddi Ellenə baxıb fikirləşdi ki, qadın indicə ağlayacaq. O, bu səhnənin barda baş verməsini qəti istəmirdi.

– Sən yenə bir şey içəcəksən? – Riçard Qordon soruşdu.

– Yox, – Ellen başını buladı.

– Deyin görüm, sizə nolub belə? – missis Lafton Ellen-dən soruşdu. – Bəyəm burda sizinçün xoş deyil?

– Xoşdur, dəhşətli dərəcədə xoşdur, – Ellen ona cavab verdi. – Hə, amma istəyirəm evə gedim.

– Mən çalışaram tez qayıdım, – Riçard Qordon dedi.

– Tələsməyə bilərsən.

Missis Ellen bunu deyib qapıdan çıxdı. Ağlamağına, hər necə olsa, ağlamadı. Di gəl ki, Con Mak-Uolsini də tapmadı.

On altıncı fəsil

Harri Morqan maşını körpünün yanında, Freddinin qayığına yaxın yerlə üzbəüz saxladı. Yan-yörəni diqqətlə nəzərdən keçirib heç kəsin gözə dəymədiyini görəndə maşının qabaq oturacağına qaldırıb yağdan codlaşmış yastı kətan çexolu ordan çıxartdı və aparıb qayığın içinə atdı.

Sonra özü də qayığa girdi, orta lükü qaldırıb çexoldakı avtomatı aşağıda, mühərriklərin arasında gizlətdi. Qapaqlarını açıb hər iki mühərriki işə saldı. Sağ mühərrik cəmisi bir neçə dəqiqəyə işə düşüb fasiləsiz işləməyə başladı, sol mühərrik isə ikinci və dördüncü silindrlərdə yüngül sıçrantı verirdi. Harri fitil şamlarında çat olduğunu aşkar etdi; ehtiyat şamları axtarsa da, tapa bilmədi. Fikirləşdi ki, benzin doldurmaq və təzə şamlar tapmaq lazımdır.

Aşağıda, mühərriklərin böyründə oturub kətan çexolu açdı və hissələri quraşdırıb avtomatı yığmağa başladı. İki parça enli

kəmər, dörd dənə də vint götürüb dərinin üstündə dəliklər açdı, ikiqat boyun qayışına bənzər nəşə əcaib bir şey düzəldib, avtomatı göyərəninin altına, lükün sol tərəfinə, sol mühərrikin yuxarısındakı boş yerə bərkitti. İndi avtomat asqıda yüngülcə yırğalanırdı. Harri çexolun yan ciblərindəki dörd dolu sandıqdan birini seçib onu yerinə taxdı. Mühərriklərin arasında diz üstə çökmüş vəziyyətdə əlini irəli uzadıb avtomatın qundağından yapışmağa çalışdı. Bundan ötrü cəmisi ikicə hərəkət kifayət edirdi. Əvvəlcə qundağın altından keçən kəmər parçasını dartıb qopartmaq, sonra pulemyotu ikinci ilgəkdən çıxarıb irəli vermək lazım idi. Sınaqdan keçirdəndə məlum oldu ki, bu işi hətta bir əllə də görmək çətin deyil. O, manivelanın yerini dəyişib yarımavtomatik vəziyyətdən luavtomatik vəziyyətə gətirdi və əmin oldu ki, qoruyucu bağlıdır. Sonra silahı yenidən sıxıb qayışa bərkitti. Nə qədər fikirləşsə də, ehtiyat sandıqları gizlətməyə münasib yer tapmadı, axırda üçünü də benzin çəninin altındakı çexola dürtüdü, uclarını da özünə tərəf qoydu; əlçatan yeri idi, onları ordan çıxartmaq çətin olmayacaqdı. Fikirləşdi ki, yolda olduğumuz vaxt elə birinci münasib məqamdaca sandıqların ikisini götürüb cibimə dürtə bilərəm.

Dikəlib ayağa qalxdı. Gün yaxşı gün idi, hava da çox soyuq deyildi. Yüngülcə şimal küləyi əsirdi və doğrudan da, qiyamət gün idi. Çəkilmə artıq başlamışdı, sahildəki hündür beton parçalarının üstünə bir cüt qutan qonmuşdu. Lap yaxınlığındanca fırxırıb keçən balıqçı qayığı balıq bazarına tərəf istiqamət götürdü; balıqçı zənci tünd yaşıl rəngli qayığın kormasında, sükanın yanında oturmuşdu. Harri sahil küləyindən yüngülcə ləpələnən, gün işığında boz-mavi rəngə çalan sakit sulara və dəriniyi ölçərkən həmin yerdə əmələ gəlmiş qum adaya nəzər saldı; balaca adanın üzərində ağappaq qağayılar uçuşurdu.

Fikirləşdi ki, sakit gecə olacaq; keçiş üçün də qiyamət gecədir. Aşağıda, mühərriklərin yanında qurdalanmaqdan o bir az tərləmişdi və belini dikəldib əskiylə üzünü sildi. Bu vaxt gördü ki, Elbert körpüdə dayanıb.

– Qulaq as, Harri, – Elbert dedi. – Deyirəm, lap hər necə də olsa, bəlkə sən məni özünlə götürəsən?

– Yenə nolub ki, belə?

– İctimai işlərdə bizi üçgünlük həftəyə keçirirlər. Mən bunu yalnız bu gün bilmişəm. Məcburam özümçün nəsə başqa bir şey axtarım.

– Yaxşı, – Harri dedi; bu müddətdə o yenidən öz fikrini dəyişmişdi. – Yaxşı.

– Bax bu, əcəb yerinə düşdü, – Elbert dedi. – Yoxsa mən öz qarımın gözünə görünməkdən qorxurdum. Səhər mənə bir toy tutub ki, elə bil ictimai işləri mən ixtisara salmışam.

– Sənin bu qarın da lap ağını çıxarıb ha, – Harri şən ovqatla dedi. – Sən gərək ona bir-ikisini ilişdirəydin.

– Hünərin var, ilişdir, – Elbert dedi. – O dəqiqə gözünü yumub, ağzını açacaq. Onun bir dili var, bir dili var ki, salamatı budur, heç baş qoşmayasan.

– Qulaq as, El, – Harri ona dedi. – Mənim maşınımı götür, get limana, dəmir məmulatı anbarından altı dənə şam al, bax mənim əlimdəki bu fitil şamlarından. Sonra iyirmi sentə buz al, yarım düjün də qırmızısaqqaldan götür. İki banka qəhvə alarsan, dörd banka ət konservi, iki kömbə çörək, iki banka da süd. Yolüstü Sinklərə də baş çəkərsən, deyərsən bura yüz əlli qallon benzin gətirsin. Özün də bacardığın qədər tez qayıt gəl, sol mühərrikdə çarx tərəfdən ikinci şamla dördüncü şamı dəyiş. Hansı benzindən lazım olduğunu sən onlara deyərsən, pulunu sonra mən özüm ödəyərəm. Ya məni gözləsinlər, ya da Freddinin barında olacam. Dediklərimin hamısı yadında qaldımı? Biz səhər həvəskarlarla tarpon ovuna çıxırıq.

– Tarpon üçün hava çox soyuqdur axı.

– Mənim həvəskarlarım elə düşünmürlər.

– Harri, hər ehtimalla qarşı bəlkə qırmızısaqqalı bir düjün eləyək? – Elbert soruşdu. – Bilmək olmaz, birdən durnabalığı onların üstünə hücum çəkər. İndi sahilin qıraqlarında dəniz durnabalıqları kalandır.

– Yaxşı, bir düjün götür. Amma bax ki, bir saatdan sonra yerində olasan, benzin də doldurulmuş olsun.

– Neynirsən bu qədər benzini?

– Ola bilsin, dənizdə bir gün bir gecə qalası olduq, benzin doldurmağa da vaxtımız çatmasın.

– Bəs sənin aparmaq istədiyən o kubalılar necə oldu?

– Bilmirəm, o gündən nəsə onlardan bir səs-soraq çıxmayıb.

– Amma yaxşı iş idi ha!

– Bu iş də pis deyil. Get yığış.

– Mən nə qədər alacam?

– Günə beş dollar. İstəmirsən, lazım deyil.

– Yaxşı, – Elbert dedi. – Sən dedin hansı şamları dəyişim?

– Çarx tərəfdən sayanda ikinciyə dördüncünü, – Harri ona cavab verdi.

Elbert başını tərpedib:

– Çalışaram yadda saxlayım, – dedi, sonra maşını döndərərək küçəyə çıxdı, sürüb uzaqlaşdı.

Harrinin qayıqda durduğu yerdən Birinci Amerika Kredit Bankının daş binası və əsas girişi aydın görünürdü. Bank körpüdən bir məhəllə o tərəfdə, küçənin əvvəlindəydi. Yan qarını Harri görə bilməzdi. O, saata baxdı: üçə təzə işləmişdi. Qayığın orta lükünü örtüb körpüyə çıxdı. Fikirləşdi ki, nə olar, olar. Mən əlimdən gələnlər hər şeyi etdim. Gedim Freddiyə bir az dərdləşim, sonra qayıdıb gələcəm, qayıqda oturub gözləyəcəm.

Körpüdən düşəndən sonra o, sola burulub döngələrlə getdi ki, bankın böyründən keçməsin.

On yeddinci fəsil

Freddinin yanında oturarkən Harri ağzını doldurmuşdu ki, hamısını açıb ona danışsın, amma bacarmadı. Barda özgə heç kəs yox idi. O, kətildə oturmuşdu. Danışmaq istəyirdi; ha istəyirdi başlasın, intəhası bu heç cür mümkün deyildi. Sözü az qala lap dilinin ucuna gətirəndə hiss etdi ki, Freddi buna getməyəcək. Bəlkə

haçansa o bunu başa düşə bilərdi, amma indi yox, indi anlamayacaqdı. Kim bilir, bəlkə heç o vaxt da buna getməzdi. Harri bunu Freddiyə deməyi düşünəndə bu işin nə qədər pis bir iş olduğunu başa düşdü. Fikirləşdi ki, sadəcə burada oturub qalmaq olar və onda heç bir şey də baş verməz. Sadəcə, burada qalmaq, vəssalam. Elə buradaca oturub qalmaq, daha bir neçə stəkan içib keflənmək olar və onda mən bu zibilə bulaşmam. Bircə orası var ki, mənim “tompsonum” orada, qayıqdadır. Amma avtomatın mənimki olduğunu qarımdan başqa heç kəs bilmir. Mən onu hələ qaçaqmal daşdığı vaxtlar reyslərin birində Kubadan almışam. Avtomat aldığımı heç kəs bilmir. İndi burada qalmaq və bu məsələni bitirmək olar. Amma elədə bəs necə yaşayasan? Onda Mariyanı və qızları dolandırmaq üçün vəsaiti hardan tapasan? Mənim qayığım yoxdur, pulum yoxdur, təhsilim yoxdur. Əlsiz-qolsuz bir şikəst nə iş görə bilər? Burada qalıb bir az da, bir az da içmək olar, lap qoy olsun beş stəkan. Onda hər şey pozular, vaxtı bada verərəm. Amma heç nə eləməmək də mümkündür və qoy nə olur olsun.

– İçməyə bir şey ver, – o, Freddiyə dedi.

Özüm üçün nəsə bir iş tapanacan hələlik evi satmaq, yaxud kirayə vermək olar. Amma nə iş tapacam ki? Heç bir iş. Banka getmək, gedib bunu xəbər vermək də olar. Amma buna görə mən nə alacam ki? Sağ ol. Hə, əlbəttə. Quruca sağ ol. Kubalı yaramaz məmurlar heç bir lüzum olmadan mənə güllə atdılar, bu da mənə baha oturdu, bir əlimdən oldum. Amerikanlar da qayığımı tutub aldılar. Bəs indi necə olsun? Evdən də imtina edim və əvəzində quruca bir “sağ ol” alım? Yox, sağ ol. Qoy hamısı cəhənnəm olsun, – düşündü. – Qoy hamısı cəhənnəm olsun, mənim seçimim yoxdur.

O, Freddiyə danışmaq istəyirdi ki, qoy heç olmasa, bir nəfər onun nəyə hazırlaşdığını, neyləmək istədiyini bilsin. Amma danışa bilmədi, çünki Freddinin buna getməyəcəyini bilirdi. Hə, Freddi indi yaxşı pullar qazanır. Gündüzlər barda, demək

olar ki, heç kəs gözə dəymir, əvəzində sonradan gecə saat ikiyə qədər bar ağzınacan dolu olur. Ehtiyac Freddinin xirtdəyindən yapışmayıb. Harri bilirdi ki, o buna getməz. Fikirləşdi ki, mən bunu təkbaşına etməliyəm, təkbaşına. Hə, bir də bu bədbəxt Elbertlə birlikdə. Pərvərdigara, bayaq orda, körpünün üstündə dayanarkən onun necə yalavac görkəmi vardı, üzündən necə dəhşətli aclıq yağırdı. Elə konçalar var ki, oğurluğa getməkdənsə acından ölməyi üstün tutar. Şəhərdə bu cür ac-yalavaclar itə-tökdür. Lap nə qədər desən var. Di gəl ki, bircəciyi də barmağını tərپətməz. Ox, eləcə acından yavaş-yavaş, günbəgün öləcək. Onlar doğulduqları gündən yalnız elə bununla, ölməklə məşğuldurlar; hamısı olmasa da, çoxu belədir.

– Qulaq as, Freddi, – o dedi. – Mənə iki şüşə lazımdır.

– İki şüşə nə?

– Bakardi.

– Yaxşı.

– Amma ağızlarını aç. Sən axı bilirsən, mən sənin qayığını kirayə götürmüşəm ki, kubalıların kompaniyasını o üzə keçirim.

– Hə, sən demişdin.

– Amma bilmirəm nə vaxt gedəcəklər. Bəlkə bu gün axşam çıxdılar. Hələ ki, mənə bir xəbər verməyiblər.

– Qayıq haçan istəsən çıxıb bilər. Bu gün sakit gecə olacaq, getmək yaxşı olar.

– Onlar guya bu gün balıq ovuna çıxasıydılar.

– Bortda lazımi şeylər olmalıdır, hərgah qutanlar onu daşıyıb aparmayıblarsa.

– Yox, hamısı ordadır.

– Neynək, onda yaxşı yol, – Freddi dedi.

– Sağ ol. Sən belə elə, mənə bir şüşə də ver.

– Nə?

– Viski.

– Sən, deyəsən, bakardi içirdin axı?

– Viskini gecə içəcəm, birdən dənizdə soyuqdan donsam.

– Külək səmt küləyi olacaq, sən bütün yolu arxadan əsən münasib küləkdə gedəcəksən, – Freddi dedi. – Belə bir gecədə elə mən özüm də böyük həvəslə reysə çıxardım.

– Hə, yaxşı gecə olmalıdır, – Harri təsdiqlədi. – Noldu, sən mənə daha bir şüşə də verirənsən?

Bu vaxt ucaboy turist arvadıyla birgə içəri daxil oldu.

– Bu ki, mənim gözəlimdir, – qadın keçib Harrinin böyründəki kətildə, onunla yanaşı əyləşdi; Harri dönüb qadına nəzər saldı və ayağa qalxdı.

– Freddi, gəlib sənə baş çəkəcəm. Körpüyə gedirəm, bəlkə mənimkilər çıxmaq istəyirlər.

– Getməyin, – ucaboy turistin arvadı dedi. – Zəhmət olmasa, getməyin.

– Özünü gicliyə qoyma, – Harri qadına cavab verdi və dönüb bardan çıxdı.

Riçard Qordon küçə ilə Bredlinin böyük qış villasına tərəf gedirdi. Onun hesabına görə qadın hazırda evdə tək olmalıydı. Missis Bredli yazıçıların kitablarını nə cür yığıb toplayırdısa, eynən o cür də özlərinin kolleksiyasını toplayırdı. Amma Riçard Qordon hələlik bundan xəbərsizdi. Onun öz arvadı həmin vaxt dəniz kənarıyla evə gedirdi. Ellen sahildə professorla rastlaşmadı, Con Mak-Uolsi qarşısına çıxmadı ki, çıxmadı. Ola bilsin, professor onların evinin yanından ötürkən qadın onu pəncərədən görəcəkdə.

On səkkizinci fəsil

Elbert artıq qayıqda idi, çənlər də benzinlə doldurulmuşdu.

– Qoy mən mühərriki işə salım, o iki silindri yoxlayım, – Harri Elbertə dedi. – Sən ərzağı yerbayer elədin?

– Hə.

– Tələ yemini hazırla.

– Sən iri yem istəyirsən?

– Hə, iri olsunlar. Tarponluq.

Elbert kormaya keçib tələ yemini hazırlamağa başladı, Harri isə şturvalın yanında dayanıb mühərriki isidirdi ki, birdən sahilə nəşə partlayış qopdu, elə bil avtomobilin şini partladı. Boylanıb baxanda əli tapançalı bir nəfərin bankın qapısından çıxıb sürətlə qaçdığını gördü. Həmin adam ta gözdən itənə qədər küçəylə qaçdı. Bir əlində tapança, o biri əlində dəri portfel olan daha iki nəfər də onun ardınca həmin istiqamətdə qaçmağa başladı. Harri geri qanrılıb tələ yemiylə məşğul olan Elbertə baxdı. Bu vaxt bankın qapısı ağzında əlində Tompson avtomatı tutmuş dördüncü adam – onunla barda danışan həmin o hündürboy, yekəpər kubalı görsəndi. O, qapıdan aralanmağa başlayan da sirenanın sürəkli, yanıqlı səsi ətrafa yayıldı, bu vaxt Harri avtomatın lüləsinin necə titrədiyini gördü: skok-skok; və sirenanın çığırtısı içində boğuş səslər eşitdi: bop-bop-bop-bop. Yekəsifət kubalı bankın qapısına daha bir atəş açandan sonra dönüb qaçmağa başladı və bu vaxt Elbert yerindən sıçrayaraq: “Aman Allah, bankı talayırlar! Aman Allah, bəs biz neyləyək” çığıranda Harri döngədə maşın səsi eşitdi və bütün sürətiylə körpüyə tərəf şütüyən “Ford” taksini gördü.

Kubalının üçü taksinin arxa oturacağında, biri də qabaqda, sürücünün yanında oturmuşdu.

– Bəs qayıq hardadı? – biri ispanca bağırdı.

– Odur orda, qanmaz, – başqası dedi.

– Bu həmin qayıq deyil.

– Kapitan həminkidir.

– Tez elə görüm! Səni lənətə gələsən, cəld ol!

– Çıx maşından, – kubalılardan biri sürücüyə çəmkirdi. –

Əllər yuxarı.

Sürücü maşından düşəndə o, bıçağı sürücünün qayışının altına soxub onu özünə tərəf çəkdi və qayışla birgə şalvarını da təxminən dizinəcən kəsdi, sonra şalvarı aşağı dartdı.

– Yerindən tərpnəmə, – o, sürücüyə çığırdı.

Əllərində dəri portfel olan həmin ikisi çantaları qayığın içinə tulladılar, sonra bir-birini itələyə-itələyə dördü də qayığa atıldı.

– Tərpən, – biri çığırdı. Əlində avtomat tutmuş hündürboy kubalı isə lülənin ucunu Harrinin kürəyinə vurdu.

– Tez elə, kapitan, getdik!

– Amma bir az sakit, – Harri ona dedi. – Bunun da ucunu bir az o tərəfə tutun.

– Sür getsin, – hündürboy kubalı dedi və Elbertə üz tutdu:
– Di tərpənin görüm!

– Dayan, Harri! – Elbert qışqırdı. – Harri, mühərrikləri işə salma. Bunlar bankı qarət edən banditlərdir.

Hündürboy kubalı ona tərəf çöndü, öz “tompsonunu” yuxarı qaldırıb Elbertin sinəsinə tuşladı.

– Yox-yox, lazım deyil! Lazım deyil! – Elbert dedi. – Lazım deyil!

Lülə Elbertin sinəsinə o qədər yaxın idi ki, güllənin üçü də onu, demək olar ki, eyni yerdən dəlib keçdi. Elbert gözləri bərəlmiş, ağzı açılmış halda yavaş-yavaş dizi üstə çökdü. Sanki o daha bir dəfə də demək istədi: “Lazım deyil!”

– Köməkçisiz keçinərsən, – hündürboy kubalı Harriyə tərəf dönüb dedi. – Tayqol əclaf!

Sonra ispanca:

– Bıçağı götürün, kanatları kəsin, – dedi.

Sonra ingiliscə:

– Cəld ol. Getdik, – dedi.

Sonra ispanca:

– Tapançanı onun kürəyinə dayayın, – dedi.

Sonra ingiliscə:

– Cəld ol. Getdik, yoxsa sənin başını partladaram! – dedi.

– İndicə tərpənirik, – Harri cavab verdi.

Mis dərili kubalılarından biri əlsiz tərəfindən tapançanı Harrinin böyrünə dirəmişdi; tapançanın lüləsi az qala güdülün qarmağına toxunurdu.

Harri şturvalı salamat əliylə döndərib qayıqı körpüdən aralayanda beton parçasına toxunmamaq üçün geriye boylanıb baxdı və bu vaxt kormada, tutqun qan gölməçəsinin içində dizüstə

çöküb qalmış Elberti gördü; Elbertin başı yana sallanıb qalmışdı. Körpünün lap yaxınlığında taksi dayanmışdı, taksinin böyründə də əllərini hələ də yuxarı qaldırıb durmuş kök sürücü. Sürücünün şalvarı topuğunacan sürüşmüşdü və indi o tək bircə tumananda qalmışdı, ağzı da Elbertinkitək gen açılmışdı. Küçədə hələ də heç kəs gözə dəymirdi.

Körpüdəki beton parçaları arxada qalmışdı və Harri mayakın yanında ötüb qayığı artıq açıq dənizə çıxışa doğru sürürdü.

– Cəld ol, cəld ol, – hündürboy kubalı dedi. – Tam sürətlə sür.

– Tapançanı yığışdırın! – Harri dedi.

O fikirləşirdi: Kroufiş-Barın yanında qayığı dayazlığa otuzdurmaq olar, amma bu lənətə gəlmiş yekə sifət o saat gülləylə böyrümü deşər.

– Bərk sür, bərk sür, – hündürboy kubalı dedi.

Sonra ispancaya keçdi:

– Hamı uzansın. Kapitanı həmişə hədəfdə saxlayın.

Elberti kokpitə sürüyəndən sonra o özü kormada, qalan üçü isə böyrü üstə kokpitin içinə uzandı.

Harri şturval skamyasında oturmuşdu. Qabağa baxa-baxa o, bəndi dövrələmə adlayıb qayığı dəniz yaxtalarının limana daxil olduğu giriş yerinin və yaşıl miqalkanın, sonra qalaçanın və qırmızı miqalkanın yanından sürüb keçdi. Geriyə qanrılıb baxanda gördü ki, yekəsifət kubalı cibindən yaşıl patron qutusunu çıxarıb əlinə baxmadan sandığı doldurmaqdadır. Avtomat onun böyründəydi və o, arxa tərəfə, kormaya baxa-baxa sandığı əlhasına doldururdu. O biri ikisi də dala baxırdı, təkcə Harriyə keşik çəkəndən savayı. O, misdərillilərdən idi və tapançayla Harriyə işarə verdi ki, qabağa baxsın. Hələ ki, arxalarınca düşüb onları qovan-filan yoxdu. Mühərriklər fasiləsiz işləyirdi, çəkilmə sayəsində irəliləmək xeyli asan idi. Yandan ötüb keçərkən Harri onu da gördü ki, ətrafında axının coşub-daşdığı siqnal üzgəci dənizin üstünə necə bir ağırlıqla əyilib.

Düşündü ki, bizi qovub çata biləcək iki sürətli qayıq var: biri – Reyin mühərrikli qayığıdır ki, Matekumbedən poçtu gətirir.

Bəs hazırda ikincisi hardadır? Bir neçə gün bundan qabaq mən onu Ed Teylorun tərsanəsində görmüşəm, Harri xatırladı. Hə, bu həmin qayıqdır ki, mən onu Boşboğazın vasitəsilə kirələmək istəyirdim. Yox, iki deyil, daha ikisi də var, o özünə düzəliş verdi. Birini Dövlət Yol İdarəsi adalarda saxlayır. O biri qayıqsa Harrison-Baytda dayanır. Görəsən, biz nə qədər aralanmışıq? Geriyə boylandı və gördü ki, qalaça xeyli uzaqlarda qalıb, köhnə poçtamptın qırmızı kərpicli binası artıq Hərbi liman qurğularının arxasından görünür, otelin sarı binası da indi şəhərin qısa üfüyü üzərində ən yüksək nöqtəyə çevrilmişdi. Böyük qış otelinə tərəf sıralanmış evlərin səfi üzərindən boylanan mayak qülləsi və qalaçanın yanındakı buxta görsənirdi.

Fikirləşdi ki, ən azından dörd mil olar. Hə, bax bu da təqibçilər – bir cüt ağ rəngli balıqçı qayığı onlara tərəf yönələrək dalğaqıranı adlayıb keçməkdəydilər. Bunlar heç saatda on mil də qət edə bilməzlər, Harri düşündü.

Kubalılar öz aralarında ispanca danışdılar.

– Sizdə sürət nə qədərdir, kapitan? – kormadan arxaya baxan hündürboy kubalı soruşdu.

– On ikiyə yaxın, – Harri dedi.

– O qayıqlar nə qədər sürət yığa bilər?

– Uzağı on.

İndi onlar hamısı, hətta Harrini hədəfdə saxlamalı olan kubalı da arxaya baxırdı.

“Mən neyləyə bilərəm axı? – Harri düşündü. – Hələ heç nə eləyə bilməzsən!”

Arxalarınca düşmüş bir cüt ağ qayıq heç cür böyümək bilmirdi.

– Bura bax, Roberto, bura bax, – o biri üçündən daha nəzakətli olan ən cavanı dedi.

– Hara?

– Bir ora bax.

Xeyli arxada, suyun üzərində bir parça bulud uçurdu; çox uzaqdaydı, seçmək çətindi.

– Onlar bizə atəş açırlar, – o birilərdən daha nəzakətli olan həmin ki cavan dedi. – Sən axmaqlığa bir bax!

– Ağılların itiriblər, – enlisifət kubalı dedi. – Üç mil məsafədən ha!

Dörd mil, Harri düşündü. Hamısı bir yerdə dörd olacaq!

O, xırdaca bulud topalarının suların hamar səthi üzərində necə uçduğunu görürdü, amma atəş səsləri eşitmirdi.

Konçalarda belə hünər hardandı, Harri fikirləşdi. Adamın gülməyi gəlir.

– Kapitan, burda hansısa hökumət gəmisi varmı? – enlisifət başını Harriyə tərəf döndərdi.

– Sahil mühafizəsinin kateri var.

– O kater saatda neçə mil gedə bilər?

– Ən uzağı on iki mil.

– Deməli, bizim heç bir şeydən təhlükəmiz yoxdur?

Harri cavab vermədi.

– Biz başqa nədən qorxmalıyıq?

Harri heç nə demədi. O, getdikcə daha yüksək və daha geniş açılan itiüclü Si-Kend konusunu sol tərəfdə buraxdı, Send-Ki dayazlığı isə indi onun sağ bortuna, demək olar ki, düz bucaq təşkil edirdi. Daha on beş dəqiqə – və onlar dayazlıq zolağını adlayacaqdılar.

– Sənə nolub belə? Olmaya, danışmağı yadırgamısan?

– Siz nə soruşurdunuz?

– Bizə başqa kimsə çata bilərmi?

– Sahil mühafizəsinin təyyarəsi, – Harri cavab verdi.

– Biz şəhərə gələn kimi telefon xətlərini kəsdik, – o birilərdən daha nəzakətli olan cavan kubalı bildirdi.

– Bəs radio xətti necə, siz onu da kəsdinizmi? – Harri soruşdu.

– Yəni, siz düşünürsünüz ki, təyyarə bura uçub gələ bilər?

– Nə qədər ki, hava qaralmayıb, ehtimal qalır; onu gözləmək olar, – Harri dedi.

– Yaxşı, bəs sən özün necə düşünürsən, kapitan? – Roberto, həmin o yekəsifət soruşdu. Harri cavab vermədi.

– Hə, de görüm, sən necə düşünürsən?

– Siz niyə icazə verdiniz ki, bu körəkoğlu mənim köməkçimi öldürsün? – Harri böyründə dayanan və kompasın istiqamətinə göz qoyan qanacaqlı kubalıdan soruşdu.

– Kəs səsini, – Roberto çığırdı. – İndi səni də gəbərdərəm.

– Siz ordan nə qədər pul götürdünüz ki? – Harri qanacaqlı kubalıdan soruşdu.

– Biz bilmirik. Hələ saymamışıq. Nə qədər olur-olsun, onsuz da, bu pul bizimki deyil.

– Bax, bu düzdür, – Harri dedi.

O, artıq mayakın yanından adlamışdı və Havanaya hər gedişdə olduğu kimi, kompas üzrə 225° istiqamət götürmüşdü.

– Mən demək istəyirəm ki, biz bunu özümüzçün eləməmişik. Bu pul bizim təşkilatımızdan ötrüdü.

– Bəs mənim köməkçimi necə, onu da siz öz təşkilatınızdan ötrü öldürdünüz?

– Mən buna çox təəssüflənirəm, – gənc oğlan dedi. – Buna nə qədər acıdığımı sizə çatdırmaqda acızəm.

– Onda heç çatdırmağa çalışmayın, – Harri ona dedi.

– Bilirsiniz, – qanacaqlı cavan sakit tərzdə dedi, – bu Roberto çox axmaq adamdır. Yaxşı inqilabçıdır, amma zırramanın yekəsidir. Maçadonun vaxtında o qədər adam öldürüb ki, artıq buna vərdiş edib. İndi öldürmək hətta onun xoşuna gəlir. Düzdür, iş xatirinə öldürür, bizim ümumi işimizin xatirinə.

O boylanıb Robertoya tərəf baxdı; yekəsifət indi kormada, borta bərkidilmiş stullardan birində oturub, “tompsonunu” da dizinin üstünə qoymuşdu və hazırda Harriyə xeyli kiçik görünən arxada qalmış ağ qayıqlara baxırdı.

– İcməyə bir şey var? – o, kormadan çığırdı.

– Heç nə yoxdur, – Harri cavab verdi.

– Cəhənnəmə ki, özümünkünü içərəm, – Roberto dedi.

Kubalılardan biri gedib benzin çəninin üzərində düzəldilmiş skamyada uzandı. Qayığın onu tutduğu görünürdü. Elə o birisinin də ürəyi bulanırdı, intəhası hələ özünü saxlaya bilirdi.

Harri arxaya baxanda lap elə indilərdə qalaçanın yanından adlayan və hazırda hər iki ağ qayığı haxlamaqda olan qurğuşun rəngdə bir gəmi gördü. Sahil mühafizəsinin kateridir, o düşündü. Amma o da bekara şeydir.

– Siz düşünürsünüz ki, təyyarəni gözləmək olar? Yəni onun gəlmək ehtimalı var? – nəzakətli cavan soruşdu.

– Yarım saatdan sonra qaranlıq düşəcək, – Harri şturval skamyasına oturdu. – Siz mənimlə neyləmək fikrindəsiniz? Öldürəcəksiz məni?

– Mən bunu istəməzdim, – cavan oğlan dedi. – Mən öldürməyi xoşlamıram.

– Ey, sən orda neyləyirsən? – Roberto onu səslədi; indi onun əlində bir şüşə viski vardı. – Kapitanla nə curlaşırsan? Sənin ürəyindən nə keçir? Bəlkə kapitan masasında nahar eləmək?

– Şturvaldan yapışaydınız, – Harri cavan oğlana dedi. – Bax, istiqaməti görürsüz? İki yüz iyirmi beş.

O, skamyadan çıxıb kormaya getdi və Robertoya dedi:

– Mənə içki verin. Bax, sahil mühafizəsinin kateri odur, amma o bizə çata bilməz.

Belə qərara gəldi ki, kini, qəzəbi, acığı lazımsız təmtəraq kimi bir kənara atsın və öz planını işləyib hazırlamağa girişdi.

– Hə, əlbəttə, – Roberto dedi. – O hardan bizə çatsın? Siz bu atıb-tutmadan ürəyi bulanana körpələrə baxın. Nə dediniz? İçmək istəyirsiniz? Ölümqabağı başqa arzunuz yoxdur ki, kapitan?

– Yaman zarafatcılısınız ha, – Harri ona dedi və şüşəni başına çəkib bir xeyli içdi.

– Axırına çıxma, – Roberto dedi. – Məndə daha yoxdur.

– Məndə var. Bayaq mən zarafat edirdim.

– Bax ha, mənimlə çox zarafat eləmə, – Roberto onu şübhəli nəzərlərlə süzüb dedi.

– Başqa zarafatım yoxdur.

- Səndəki hansındandı?
- Bakardı.
- Gətir bura.
- Sakit, sakit, – Harri dedi. – Siz niyə belə tələsirsiniz?

Sonra Elbertin cəsədinin üzərindən adlayıb qayığın burun hissəsinə yönəldi. Şturalın yanından keçəndə boylanıb kom-pasa göz yetirdi. Cavan oğlan səmtdən, demək olar ki, iyirmi beş dərəcə yana çıxmışdı və əqrəblər yüngülcə titrəyirdi. Yox, dənizçi deyil, Harri düşündü. Deməli, mənim hələ möhlətim var. İzə baxaq.

İz bir cüt köpüklü dalğa şəklində gəriyə, indi düz kormanın arxasında, mayakın sivriüclü qəhvəyi siluetinin üfünün üzərində nazik xətt kimi seçildiyi yerə qaçmışdı. Qayıqları seçmək artıq mümkün deyildi. Tutqun ləkə şəhərin radio dirəklərinin olduğu yerdə əriyib itirdi. Mühərriklər fasiləsiz işləyirdi. Harri əyilib bakardı şüşələrindən birini çıxartdı. Kormaya gəlib əvvəlcə özü içdi, sonra şüşəni Robertoya verdi. Qayığın arxasında dayanıb or-dan aşağıya, Elbertə baxanda ona çox pis oldu və əhvalı tamam qarışdı. Arzuna çatdın, ay başibəlalı bədbəxt, o düşündü.

– Nə məsələdir? Yoxsa sən ondan qorxursan? – yekəsifət kubalı soruşdu.

– Bortdan aşağı buraxsaq, necə olar? – Harri soruşdu. – Axı onu özümüzzlə daşımağın nə mənası var?

– Olar, – Roberto dedi. – Başın işləyir ha.

– Siz onu qoltuğunun altından tutub qaldırın, mən ayağın-dan yapışaram.

Roberto öz “tompsonunu” yerə, kormanın geniş döşəmə-sinə qoydu və irəli əyilib meyiti çiyinincən qaldırdı.

– Ölüdən ağır heç nə yoxdur, – o dedi. – Kapitan, sən nə vaxtsa bu cür ölü bir dayını çiyinə qaldırmısan?

– Yox, – Harri dedi. – Bəs ölü xala necə, siz heç ölü xala-nı sınaqdan keçirtmisiz?

Roberto meyiti kormaya gətirdi.

– Sən, əzizim, yaman acidilsən. Hə, necə bilirsən, bəlkə içək?

– İmtina etmərəm, – Harri dedi.

– Vicdanım haqqı, onu öldürməyimə peşmanam, – Roberto dedi. – Səni öldürəndə bundan da bərk təəssüflənəcəm.

– Bəsdı, belə danışmayın, – Harri dedi. – Belə söhbətlər sizin nəyinizə lazımdır axı?

– Hə, getdik, – Roberto dedi. – Bir, iki, üç...

Onlar ikisi də qabağa əyilib meyiti korma boyunca borta tərəf gətirəndə Harri ayağıyla avtomatı bortun arxasına itələdi. Avtomat dənizə Elbertlə bərabər düşdü, intəhası Elbert suya batmazdan əvvəl kormanın arxasında guruldayan ağ köpüklərin üstündə iki dəfə çevrildiği halda, avtomat bir andaca dənizin dibinə batdı.

– Belə yaxşıdır, – Roberto dedi. – İndi hər şey qaydasındadır.

Sonra görəndə ki, avtomat yoxdur, qəfil təəccüblə soruşdu:

– Bəs hanı o? Sən onu neylədin?

– Nəyi?

– *La ametralladora!*

Roberto həyəcandan bilaixtiyar ispancaya keçmişdi.

– Bu nə olan şeydir ki?

– Sən yaxşı bilirsən o nədir.

– Mən onu görmədim.

– Sən onu dənizə tulladın. İndi mən səni öldürərəm, elə bu dəqiqə!

– Sakit olun, – Harri dedi. – Lənət şeytana, siz axı mənə nə səbəbə öldürmək istəyirsiniz?

– Tapançanı bura ver, – Roberto uzanmış kubalılarından birinə ispanca dedi. – Tez ol, bəri ver tapançanı!

Harri kormada dayanmışdı və hiss edirdi ki, heç zaman bu qədər nataraz, bu qədər enli olmayıb; hiss edirdi ki, qoltuqlarının altı necə bərk tərləməkdə və tər kürəyi boyunca necə süzülüb tökülməkdədir. Elə bu vaxt qayığın dibində uzanmış kubalılarından hansınınsa səsini eşitdi:

– Bəsdi sənə öldürmək, bəsdi! Köməkçini sən artıq öldürmüşsən, indi də keçmişən kapitanı öldürməyə! Bəs heç fikirləşmirsən ki, bizi Kubayacan kim aparıb çıxaracaq?!

– Onu dinc burax, – ikinci kubalı dedi. – Hələ qoy gedək çataq, sonra öldürərsən.

– O, mənim avtomatımı dənizə tulladı, – Roberto dedi.

– Pullar ki, bizdədir. İndi avtomat sənin nəyinə gərəkdir? Kubada pulemyot kefin istəyən qədərdir.

– Görərsən, əgər biz onu indi öldürməsək, peşman olacağıq, görərsən. Ver bura tapançanı!

– Əl çək dedim! Sən sərxoşsan. Keflənən kimi həmişə kimisə öldürməyə bəhanə axtarırsan.

– Yaxşısı budur, siz yenə içəsiniz, – Harri dəyirmi al gü-nəşin artıq sulara toxunduğu Qolfstrimin xırdaca boz ləpəsinin səthinə göz gəzdirib dedi. – Ora baxın bir. Günəş tamam batanda suların rəngi yamyaşıl olacaq.

– Cəhənnəm olsun, – yekəpər dedi. – Elə bilirsən bu sən-inçün elə-belə ötüb keçəcək?

– Mən sizə təzə avtomat alaram, – Harri dedi. – Kubada beləsi vur-tut qırx beş dollaradır. Siz sakitləşin. İndi sizinçün daha qorxmalı bir şey yoxdur. İndi bizim dalımızca heç bir təy-yarə gələn deyil.

– Mən onsuz da səni öldürəcəm, – Roberto onu acıqlı-acıqlı süzərək dedi. – Sən bunu qəsdən elədin. Sən elə buna görə məni meyiti qaldırmağa vadar eləmişdin.

– Öldürmək olmaz məni, siz gərək mənə toxunmayasız, – Harri dedi. – Bəs onda kim sizi Kubayacan aparar?

– Səni çoxdan öldürmək lazım idi.

– Sakit olun, – Harri dedi. – Mən də gedim mühərriklərə göz gəzdirim.

O, lükü qaldırıb aşağı endi, yağdanın vintini burub bərkitdi, əlini “tompsonun” qundağına toxundurdu. Hələ tezdir, düşündü. Hə, tezdir hələ. Lənət şeytana, yamanca uğurlu alındı. Onsuz da, Elbert üçün fərqi yoxdur. Bir halda ki, ölüb, ona nə fərqi?

Elə qarısına da dəfn üçün xərc çəkmək lazım gəlməyəcək. Mə-lun sifət! Murdar qarətçi sifəti! Lənət şeytana, ürəyimdən keçir ki, onu elə bu dəqiqə cəhənnəmə vasil edirəm. Amma yaxşısı – gözləməkdir.

O, ayağa qalxdı, yuxarı qalxıb lükün qapağını ördü.

– Hə, işlər necədir? – Robertodan soruşdu və əlini onun ətli-piyli çiyinə qoydu. Yekəsifət dönüb ona baxdı, amma heç nə demədi.

– Gördünüz sular necə yamyaşıl oldu? – Harri soruşdu.

– Açıl başımdan, – Roberto dedi; o, sərxoş idi, amma həm də şübhələnir, nəyinsə qaydasında olmadığını öz heyvani hissiyatı ilə, xalis heyvan kimi iyləyib duyurdu.

– Məni şturvala buraxın, – Harri cavan kubalıya dedi. – Sizin adınız necədir?

– Mənə Emilio deyin, – cavan oğlan dedi.

– İstəyirsiz düşün aşağı, orda sizinçün yeməyə bir şey tapılar, – Harri ona dedi. – Aşağıda çörək və konserv olmalıdır. İstəsəniz, qəhvə də hazırlaya bilərsiniz.

– Mən qəhvə istəmirəm.

– Onda sonra mən özüm hazırlayaram, – Harri dedi.

O, naktouzun işığında oturmuşdu və qaranlıq gecənin suların üzərinə necə çökdüyünə baxa-baxa fırtınasız dənizin sakitliyində istiqaməti heç bir çətinlik çəkmədən saxlayırdı. Bortun işıqlarını yandırmamışdı.

Keçiş üçün qiyamət gecədir, o fikirləşdi. Qiyamət gecədir. Hava tam qaranlıqlaşanda mən şərq istiqamətini götürməliyəm. Əgər bunu eləməsəm, bir saatdan sonra biz Havana üzərindəki axşam şəfəqlərini görəcəyik. Lap uzağı iki saatdan sonra. Bu it oğlu, bu qancıq balası qızartını görəni kimi yenə mənə öldürmək həvəsinə düşəcək. Bəxtim gətirdi ki, avtomatdan canım qurtardı. Özü də necə gətirdi! Görəsən, Mariya indi şam yeməyinə nə hazırlayıb? Yəqin indi bərk təşviş içindədir. Elə olmalıdır, yəqin ki, elədir. Yəqin elə həyəcanlıdır ki, boğazından heç tikə də keçmir. Maraqlıdır, görəsən, bu qoçaqlar nə qədər

pul çırpışdırıblar? İşə bax ki, hətta onu saymayıblar da. Çox qəribədir. İnkilab üçün pul əldə etmək yaxşı üsuldur. Hər necə olsa, bu kubalılar əcəb adamlardı. Roberto isə, sadəcə, yaramazdır. Mən bu gün onun nəfəsini kəsərəm. Sonrası nə olur-olsun, amma kəsəcəm o yaramazın nəfəsini. Lap bədbəxt Elbertə bundan bir kömək olmasa da. Onu dənizin dibinə buraxmaq mənimçün çox da xoş deyildi. Heç bilmirəm, bu mənim ağılıma necə yerləşdi.

Papiros yandırdı və qaranlıqda çəkməyə başladı.

Fikirləşdi ki, hər şey yaxşı gedir. Hər şey hətta gözlədiyimdən də yaxşı gedir. Bu cavan isə həqiqətən qiyamət oğlandır. Əgər o iki kubalı eyni tərəfdə yatsaydılar, əcəb yaxşı olardı. Yaxşı olardı ki, ümumiyyətlə, hamısını bir topaya yığasan, nə cürsə bir yerə cəmləyəsən. Neynək, hər şeyi mümkün qədər ağılla etməyə çalışmaq lazımdır. Hələlik onlar nə qədər sakit dayanıb dursalar, bir o qədər yaxşıdır.

– Sandviç istəyirsiniz? – cavan oğlan soruşdu.

– Yox, sağ olun, – Harri dedi. – Yaxşı olardı ki, siz onu öz yoldaşınıza verəsiniz.

– O içməyindədir, çətin ki, nəşə yeyər, – cavan oğlan dedi.

– O birilər necədir?

– Onları dəniz yaman tutub.

– Bu gün keçiş üçün yaxşı gecədir.

Harri gördü ki, oğlan kompasa baxmır və istiqaməti şərqlə tərəf götürməkdə davam elədi.

– Əgər sizin köməkçiniz ölməsəydi, – oğlan dedi, – hər şey lap yaxşı olardı.

– O, yaxşı oğlan idi, – Harri dedi. – Bəs bankda necə, kiməsə xətər toxundu?

– Vəkil. Soyadı necəydi onun? Simmons. Hə, Simmons.

– Öldürülüb?

– Deyəsən.

Belə, Harri düşündü. Mister Boşboğaz. Lənətə gələsən, axı o başqa nə gözləyə bilərdi? Növbənin axırda gəlib özünə çatmayacağını necə qanmaya bilərdi? Adam öz işindən yapışmayanda

gör nə alınır. Hamını hərifləyib qabağa keçmək istəyəndə gör necə olur. Mister Boşboğaz. Əlvida, mister Boşboğaz.

– Necə alındı ki, onu öldürdülər?

– Yəqin siz özünüz də başa düşürsünüz, – cavan oğlan dedi. – Burda məsələ başqa cürdü, sizin köməkçinizlə olduğu kimi deyil. Bu barədə düşünmək mənimçün çox ağırdır. O axı ağılına heç bir pis şey gətirmirdi. Sadəcə, inqilabın hazırkı mərhələsində başqa cür olmazdı.

– Deyəsən, o pis adam deyildi, – Harri dedi, dərhal da fikrindən keçirdi: eşidən gərək ki, gör mənim dilimdən nə sözlər çıxır. Lənətə gələsən, dil hər nə desən çərənləyə bilər. Amma mənə bu oğlanın etibarını qazanmaq o şərait üçün vacibdir ki, əgər...

– Hazırda sizin hazırladığınız inqilab nə inqilabdır ki, elə? – o, ucadan soruşdu.

– Biz – yeganə həqiqi inqilabi partiyayıq. Biz əvvəlki bütün siyasi rəhbərlərlə, bizi boğan amerikan imperializmiylə, müharibə təhrikçilərinin istibdadıyla məsələni biryolluq çürütmək istəyirik. Biz hər şeyi yenidən başlamaq və hər kəsə, hər adama həyatda öz şansını vermək istəyirik. Biz istəyirik ki, *guajiros*, yəni kəndlilər qul olmaqdan, köləlikdən qurtarsınlar və iri şəkər plantasiyaları həmin plantasiyalarda işləyənlərin arasında bərabər bölünsün. Amma biz – kommunistlər deyilik.

Harri gözünü kompasdan ayırıb ona baxdı.

– Yaxşı, siz buna nə yolla çatmaq istəyirsiniz?

– Bax biz hazırda mübarizə üçün lazım olan pulları əldə edirik, – cavan oğlan dedi. – Bu işin naminə bizə bu cür üsullara əl atmaq lazım gəlir, amma sonra biz bu metodlardan heç vaxt yararlanmayacağıq və kömək üçün bu cür adamlara da müraciət etməyəcəyik. Amma məqsəd vasitəyə haqq qazandırır. Çar Rusiyasında da belə hərəkatlər lazım gəlirdi.

Radikaldır bu, Harri düşündü. Hə, bildim kimdir: radikaldır, vəssalam.

– Nə demək olar, proqramınız yaxşıdır, – Harri ucadan dedi. – Əgər bunlar hamısı işçi adama kömək etməkdən ötrüdürsə,

onda pis deyil. Mən özüm də qabaqlar, hələ bizim Ki-Uestdə siqar fabrikləri olan vaxtlarda fəhlə tətillərində dəfələrlə iştirak etmişəm. Sizin kim olduğunuzu əgər mən qabaqcadan bilsəydim, sizə böyük həvəslə kömək edərdim.

– Bizə çoxları kömək etmək istəyərdi, – cavan oğlan dedi. – Amma hərəkətin indiki dövründə, işlərin bu cür getdiyi bir şəraitdə biz adamlara etibar edə bilmərik. Hazırkı mərhələ zərurətdən yaranıb, mənə buna çox təəssüflənirəm. Mən terrora nifrət edirəm və pul əldə etməyin bu cür üsulları mənim qətiyyəyəm ürəyimcə deyil. Amma seçim etmək lazım gəlmişdir. Siz təsəvvür etməsəniz ki, hazırda Kubada vəziyyət necə ağırdır.

– Orda vəziyyətin necə ağır olduğunu mən bilirəm.

– Yox-yox, siz orda nə qədər çətin olduğunu bilə bilməzsiniz. Orda qanlı istibdad hökm sürür, bu istibdadın zülmünü hiss etməyənlər hətta ucqar bir kənd belə yoxdur. Küçədə üç adam bir yerdə gəzməyə cürət eləmir. Kubanın xarici düşmənləri yoxdur, odur ki, ona heç bir ordu lazım deyil. Buna baxmayaraq, ölkədə iyirmi beş minlik ordu saxlanılır, kapralından tutmuş ən yüksək rütbələrədək bütün bu hərbiçilər ölkənin qanını sorur. Orda hətta ən sınavisi də yalnız öz cibini necə doldurmaq barədə düşünür. Hələ bundan başqa Maçado rejimindən qalma tör-töküntüdən təşkil edilmiş, oğrulardan, cibgirlərdən, quldurlardan, çuğullardan ibarət ehtiyat hissəsi də var ki, ordunun eləmədiyini onlar eləyir. Nə qədər ki, biz bu ordudan yaxa qurtarmamışıq, yaxşı heç bir şey ola bilməz. Əvvəllər bizi dəyənləklə idarə edirdilər, indi bizi idarə edən tüfənglər, tapançalar, pulemyotlar və süngülərdir.

– Hə, sizin işiniz pisdir, – Harri qayığın şərqi tərəfi istiqamət götürməsi üçün şturvalı yüngülcə döndərmiş dedi.

– Elə pisdir ki, siz bunu heç təsəvvür də edə bilməzsəniz. Mən öz bədbəxt vətənimə sevirəm və onu orda kök atıb çiçəklənən o istibdaddan xilas etməyə hər şeyə, hər şeyə hazırım. İndi gördüyüm işə mən ürəkdən nifrət edirəm. Ancaq bu işdən lap min dəfə artıq zəhləm getsə də, mən yenə bunu edərdim.

İçmək pis olmazdı, Harri düşündü. Onun inqilabının mə-nə nə dəxli var axı. Mən onun inqilabına tüpürmək belə istəmi-rəm. İşçi camaata kömək eləməkçün o, bank yarır və bu işdə ona kömək edənin təpəsinə güllə sıxır, hələ sonra da ömründə heç kəsə bir pisliyi dəyməyən bədbəxt Elberti öldürür. Axı bu gədə işçi adamı, özü də ailəli adamı öldürdü. Belə fikir heç onun ağına da gəlmir. Kubanı kubalılar idarə edir. Orda onlar hamısı bir-birini ələ verməyə də hazırdılar, satmağa da. Sonra da elədikləri hər birinin öz başında çatlayır. Cəhənnəm olsun onların bütün inqilabları. Mən bircə şey bilirəm: mənə öz ailəmi yemləmək lazımdır. Mən ailəmi dolandıra bilmirəm, o isə burda mənə inqilabdan dəm vurur. Cəhənnəm olsun onun inqilabı.

– Hə, işlər, həqiqətən, pisdir, – o, cavan kubalıya dedi. – Qulaq asın, siz məni şturvalda bir qədər əvəz etməzsiniz? Mən gedim bir az içim.

– Niyə əvəzləmirəm ki? – oğlan cavab verdi. – Necə tutum?

– İki yüz iyirmi beş, – Harri dedi.

Artıq tamam qaranlıqlaşmışdı və burda, Qolfstrimin orta-sında onlar ölü ləpə zolağına düşmüşdülər. O, skamyada uzan-mış hər iki kubalının yanından ötüb kormaya yönəldi. Korma-nın arxasında, qaranlıqda sular aşıb-daşdı. Roberto burda, bor-ta bərkidilmiş stulda oturub, ayaqlarını o biri stulun üstünə uzat-mışdı.

– Verin bir qurtum alım, – Harri ona dedi.

– Rədd ol cəhənnəm! – yekəsifət xırıltılı səslə cavab verdi. – Bu mənimkidir.

– Neynək, – Harri dedi və ikinci şüşəni gətirməyə getdi. Aşağıda, qaranlıqda butulkanı sağ əlinin kəsiyi ilə tutub Freddi-nin açdığı və yenidən yerinə taxdığı tıxacı çıxartdı, şüşəni başı-na çəkib içməyə başladı.

İndi ən münasib vaxtdır, o özünə dedi. Daha bundan artıq gözləməyin mənası yoxdur. O yekəsifət əclaf sərxoşdur. O biri ikisi də ölü kimi uzanıb qalıblar. Niyə də indi olmasın?

Bir az da içdi. Bakardi içini qızıışdırıb gümrahlığını bir qədər artırsa da, o hələ də soyuqluq və aclıq hiss edirdi; daxilində hər şey soyuq idi.

– İçmək istəyirsiniz? – o, şturvalın yanında oturmuş cavan kubalıdan soruşdu.

– Yox, sağ olun, – oğlan dedi. – Mən içən deyiləm.

Naktouzun işığında Harri onun necə gülümsədiyini gördü.

– Onda mən bir qurtum içim, – o dedi.

Şüşəni başına çəkib yetərincə içdi, di gəl ki, bakardi onun içini oyub keçən və indi yuxarı qalxıb bütün köksünü doldurmuş soyuğu ordan çıxara bilmədi. O, şüşəni döşəməyə qoydu.

– Həminki kursu saxlayın, – cavan oğlana dedi. – Mən aşağı düşüb mühərriklərə baş çəkmək istəyirəm.

Sonra lükün qapağını qaldırıb aşağı endi, döşəməyə bənd edilmiş uzun taxta qarmaqla qapağa dayaq verib mühərriklərə sarı əyildi. Salamət əlini qaz borusuna, silindrlərə toxundurub kipiçlərin üstünə qoydu. Hər iki yağdanı bir yarım dövrə burdu. Uzatmaq yetər, o özünə dedi. Bəsdir uzatdın, eşidirsən? Sənin bütün bu qıvrıqlığın hara yoxa çıxdı? Fikirləşdi ki, vardı və harasa yox oldu.

O, boylanıb lükdən baxdı. Əlini uzatsaydı, kubalıların uzanıb qaldıqları benzin çənlərinin üstündəki hər iki skamyaya çatardı. Naktouzun işığında aydınca seçilən cavan oğlan hündür kətildə, arxası ona tərəf oturmuşdu. Harri ətrafa göz gəzdirib suların tutqun fonunda kormada sərələnməmiş Robertonu gördü.

Sandıqda düppədüz iyirmi bir patron. Fikirləşdi ki, bu ən böyüyüdür – beş-beş atmaqla düz dörd dəfə. Əsnəmək lazım gəlmir. Yaxşı. Di başla görək. Bəsdir uzatdın, bədbəxt əfəl! Lənət şeytana, bir yaxşı qurtum içkiyə mən nələrdən keçməzdim. Amma gecdir artıq, indi heç bir qurtumdan söhbət gedə bilməz. Sol əlini irəli uzatdı, kəmərdən düzəlmə birinci ilgəyi açıb tətikdən yapışdı, qoruyucunu yana itələyib avtomatı çıxartdı. Mühərriklərin yanında çömbəltmə oturub cavan kubalının naktouz işığında apaydın seçilən peysərindəki çökəyi diqqətlə nişan aldı.

Alov qaranlıqda qəfildən parlaq işıqlar saçdı və güllələr lükün yuxarı qalxmış qapağında, mühərrikdə şaqqıladı. Oğlanın bədəni hündür kətildən ağır-ağır aşağı sürüşməkdə ikən, Harri dönüb sol skamyadakı tutqun fiqura atəş açdı; titrəyən odlu lülə az qala düz ona dirəndiyindən yanıq mahud iyi gəldi. Sonra geri fırlandı ki, o birini də güllə atəşinə tutsun; sağ tərəfdəki skamyada uzanmış həmin o ikinci kubalı artıq dirsəklərinə söykənərək dikəlmişdi və çalışırdı tapançaya əl aparsın. Harri mümkün qədər aşağı çömbəlib kormaya baxdı; yekəsifət artıq orda yoxuydu, səmanın fonunda aydın seçilən hər iki stul boş qalmışdı. Cavan oğlan tərpənmirdi; burda iş təmiz görülmüşdü. Kubalılardan biri öz skamyasında çabalayırdı, o biri isə, – Harri onu gözünün qırağıyla görürdü, – yarıyacan bortdan asılı vəziyyətdə üzüqoylu düşüb qalmışdı.

Harri qaranlıqda yekəsifəti axtarmağa başladı. Qayıq indi öz yerində dövrə vururdu və kokpit bir qədər işıqlanmışdı. O, nəfəsini içinə çəkib hər tərəfi gözdən keçirməyə başladı. Yəqin bax odur, döşəmənin lap axırındakı, küncdəki kölgə yəqin onunkudur. Tam diqqət kəsildi və bu vaxt kölgənin tərpəndiyini gördü. Bu o idi.

Kölgə ona doğru sürünürdü. Yox, Harriyə tərəf yox, bortdan asılıb qalmış kubalıya tərəf – istəyirdi onun tapançasını götürsün. Harri az qala döşəməyə kimi əyilərək Robertsonun hərəkətini izləyirdi; onu tam aydın görünəcəni izləməkdə davam elədi, sonra atəş açdı. Alovun işartısı sürünənin dizlərini və əllərini aydınlattı; “bop-bop-bop-bop” səsi kəsildəndə Harri yekəsifətin döşəmədə qıc olmuş kimi necə çırpındığını gördü.

– İt oğlu, it, – Harri dedi. – Alçaq kifir!

İçindəki soyuqluq büsbütün yoxa çıxdı və o, ürəyində tənəş sədanın cingiltisini hiss etdi. Lap aşağı əyilib əlini dördkünc çənin altına soxdu ki, ordan təzə sandığı tapıb çıxartsın. Çıxartmağına çıxartdı, amma əli yaş oldu; islanıb tez də qurudu.

“Çən deşilib”, o özünə dedi. Mühərrikləri söndürmək lazımdır. Lənət şeytana, indi necə biləsən ki, çən hardan axıdır.

O, boş sandığı kənara tulladı, təzə sandığı avtomata taxıb yuxarı dırmaşdı.

Ətrafda baş verənləri gözdən keçirmək üçün belini bir balaca dikəldəndə, qolunun kəsik yerilə hələ heç lükün qapağını çıxarıb örtməyə macal tapmamış, çiyindənən üç yara almış (*güllənin ikisi yan keçərək çənə dəymişdi*) sol çarpayıda ki kuba- lı birdən-birə qalxıb oturdu və diqqətlə nişan alıb, onun qarnına atəş açdı.

Harri geri səntirlədi, ağır-ağır yerə çökdü. Ona elə gəldi ki, dəyənəklə qarnından möhkəmcə vurdular. Kürəyi stulların ayağı keçirilən dəmir “koğuş”lardan birinə söykənib qaldı və kubalı ona daha bir dəfə atəş açaraq düz başının üzərindəki stul- lun köndələn tirini parça-parça eləyəndə o, əlini döşəmədə gəz- dirib böyründəki avtomatı tapdı, qarmağıyla qundağından tuta- raq ehmalca yuxarı qaldırdı və sandığın tən yarısını bir az qaba- ğa əyilmiş vəziyyətdə oturub onu sakitcə güllələyən kubalıya boşaltdı. Kubalı yöndəmsiz bir şəkildə bütün ağırlığıyla üzü- qoylu yerə sərildi, Harri isə döşəməyə əl gəzdirməkdə davam edib arxası üstə uzanmış yekəsifəti tapdı, qarmaqla başından yapışıb özünə tərəf çevirdi, sonra avtomatın lüləsini ona dirəyib tətəyi çəkdi. Bu atəşin səsi o cür çıxdı ki, elə bil yetişmiş qovuna ağacla zərbə endirdin. Bundan sonra Harri avtomatı yerə qoyub döşəməyə uzandı.

– Mən əclafam, – o dedi; bu vaxt dodaqları az qala döşəməyə toxunurdu. – Mən əclafam və indi axırım çatıb.

“Mühərrikləri söndürmək lazımdır, yoxsa hamımız alışıb yanırıq, – o düşündü. – Hələ hər şey məhv olmayıb. Hələ demək olmaz ki, hər şey məhv olub. Lənətə gələsən! Bircə təsadüf gör bütün işləri necə korladı! Görüm onu lənətə gəlsin! Əclaf kubalı, səni görüm lənətə gələsən! Axı kimin ağına gələrdi ki, mən onun axırına çıxmamışam?!”

O, dizləri üstə dayanıb lükün qapağını var gücüylə itə- lədi və qapaq tarappılıyla mühərrikin üzərinə örtüldü; Harri

qapağın üstüylə qabağa, şturvalın oturacağına tərəf süründü. Oturacaqdan tutub dartınanda sərbəst hərəkət edə bilməsinə təəccübləndi də; sonra ayaqları üstündə dayandı. Birdən özündə nəşə zəiflik hiss etdi, halının xarablaşdığını gördü, kəsik biləyini kompassa dayayıb bir qədər qabağa əyildi və hər iki lingi döndərdi. Mühərriklərin səsi kəsildi, indi suların bortu necə döyəcəlməsi aydın eşidilirdi. Ayırı heç bir səs gəlmirdi. Qayıq axının istiqamətinə köndələn şəkildə dönüb dayanmışdı və şimal küləyinin coşdurduğu dalğaların üzərində yırğalanırdı.

O, şturvaldan asılıb qalmışdı, sonra oturacağına çöküb kü-rəyini arxaya söykədi. Ara verməyən öyümlərdə bütün qüvvə-sinin ondan nə cür axıb getdiyini hiss edirdi. Salamat əliylə köynəyinin düymələrini açıb əvvəl ovcunun içiylə, sonra bar-maqlarının ucuyla yarasına toxundu. Qan çox az idi. Fikirləşdi ki, hamısı içəri axıb gedib; yaxşısı budur tərpnəməyəsən, onda bəlkə dayanar.

Ay çıxdı və indi o, ətrafda nələr olduğunu görə bilərdi.

Dağıntı, o düşündü, lənətə gələsən, xalis dağıntı!

Fikirləşdi ki, yaxşısı budur yıxılmamış özüm yerə uzanım və ehmalca aşağı sürünüb döşəməyə uzandı.

İndi o, döşəmədə yanpörtü uzanmışdı; bu vaxt qayıq yırğalana-yırğalana o səmtə dönmüşdü ki, Ay işığı qayığın hər yerini işıqlandırır.

Həddindən ziyadə, o düşündü. Hə, bax bu cür, həddindən ziyadə. Sonra arvadının indən belə neyləyəcəyi barədə düşün-məyə başladı. Görəsən, Mariya neyləyəcək. Bəlkə ona mükafat ödəyəcəklər. Görüm bu kubalını lənətə gəlsin. Mariya yəqin ne-cəsə yaşayar, başını nə cürsə dolandırar. O, ağıllı qadındır. Biz hamımız necəsə yaşamışıq, başımızı nə cürsə dolandırmışıq. Belə baxanda, bu elə lap əvvəldən mənasız qayğı idi. Mən uda bildiyimdən böyük tikə qopartdım. Bu işə girişmək mənə lazım deyildi. Amma mən axı hamısını axıracan düşünmüşdüm. Bu-nun necə baş verdiyini heç kəs bilməyəcək. Əgər mən Mariya

üçün nəşə eləyə bilsəydim. Burda, qayıqda kalan pul var. Mən heç onun qədərini də bilmirəm. Bu qədər pulla kim istəsən heç nəyin dərdini çəkmədən yaşaya bilərdi. Sahil mühafizəsi yəqin onları çırpışdıracaq. Ən azından yəqin ki, yarısını çırpışdırar. Baş verənlər barədə heç olmasa mənim qarıma xəbər çatdırmaq olsaydı. Görəsən, o neyləyərdi? Bilmirəm. Doğrudur, mən gərək hansısa benzindoldurma stansiyasında özümə iş axtaraydım. Mən gərək qayıq barəsində fikirləşməkdən əl çəkəydim. İndi qayıqla halal pul qazana bilməzsən. Keşkə bu lənətə gəlmiş qayıq, bu şeytan yuvası çalxalanmayaydı! Keşkə bu çalxalanma dayanaydı! Yoxsa ürəyim bulanır, içimdə hər şey aşağı-yuxarı qalxır. Mən, mister Boşboğaz, bir də Elbert. Bu işə qoşulan hər birimiz. Bir də bütün bu əclaflar hamısı! Görünür, bu iş belədir. Uğursuz işdir. Bu cür nəhs işdir, qaramat işdir! Doğrudan da, mənim kimi birisinə ən münasib iş benzindoldurma stansiyası saxlamaq idi. Ay saxladım ha. Məndən benzindoldurma stansiyası saxlayan çıxmaz. Bax Mariya – nəşə belə bir şeyi bacarar. Quyruq yırğalamaqçün indi o artıq qocadır. Bircə bu şeytan yuvası çalxalanmasaydı.

Di yaxşı, lazımdır ki, sakit dayanasan, mümkün qədər sakit. Belə deyirlər ki, gərək dilinə su vurmayasən, özün də hərəkətsiz uzanasən. Deyirlər, ən əsası su içməməkdir.

O, Ay işığında nələrin göründüyünə baxdı.

Fikirləşdi ki, onsuz da bütün bunları yığışdırmaq mənə lazım gəlməyəcək. Sakit durmaq. Sakit. Məndən tələb olunan indi yalnız budur. Sakitlik. Mümkün qədər dinclik. Lap hər necə də olsa, hələ hər şey tamamilə məhv olmayıb. Məhv olmayıb – əgər yerində sakit uzansən, tərpenməsən, bir də su içməsən.

O, kürəyi üstə uzanmışdı və çalışırdı eyni qaydada nəfəs alsın. Qolfstrimin dalğaları qayığı çalxalayır və Harri Morqan döşəmədə arxası üstə düşüb qalmışdı. Çalxalanmanı nisbətən az hiss eləməyə əvvəlcə salamat əlinə söykənməyi sınaqdan keçirdi. Sonra sakitləşdi və müqavimət göstərməkdən əl çəkdi.

On doqquzuncu fəsil

Ertəsi gün Ki-Uestdə Riçard Qordon Freddinin barından çıxıb evə qayıdırdı; o, bara velosipedlə getmişdi, istəyirdi bankdakı soyğunçuluq barədə soruşub öyrənsin. Geri qayıtdığı yolda Riçard Qordon ətli-canlı, yekəpər bir qadınla rastlaşdı; başındakı kişilərin qoyduğu köhnə fetr şlyapasının altından mavi gözlü qadının qızılı rənglə boyanmış saçları görsənirdi. Qadın küçəni tələsik keçməyə çalışırdı, gözləri də ağlamaqdan qızarmışdı. Sən bir bu inəyə bax, Riçard Qordon düşündü. Maraqlıdır, görəsən, bu qadın nə barədə düşünə bilər. Maraqlıdır, görəsən, bəs yataqda o necə ola bilər. Bu cür yöndəmsiz şəkildə şişmiş arvad da qarşı əri nə hiss etməlidir? Görəsən, bunun əri burada, bu şəhərdə kiminlə gəzir? Belə qadına baxanda adamı sadəcə dəhşət bürüyür. Xalis zirehli gəmi. Dəhşət!

O artıq evə gəlib çatmışdı. Velosipedi giriş qapısının yanında qoydu, holla daxil olub termitdən didilib-yeyilmiş çöl qapısını arxasınca bağladı.

– Hə, nə öyrənə bildin, Dik? – arvadı mətbəxdən onu səs-lədi.

– Məni söhbətə tutma, – Riçard Qordon dedi. – Mən yazmağa otururam. Mənim başımda hamısı hazırdı.

– Lap yaxşı, – qadın dedi. – Mən sənə mane olmayacam.

Riçard Qordon birinci otaqdakı iri yazı masasının arxasına keçdi. O, toxuculuq fabrikindəki tətillə barədə roman yazırdı. Bu gün yazacağı fəslə yolda rast gəldiyi ağlamaqdan gözləri qızarmış kök qadını salmağa hazırlanmışdı. Əri axşamlar evə qayıdarkən həmin qadına nifrət edir, o səbəbdən nifrət edir ki, arvadı bu tərzdə kökələrək yöndəmsizləşib; qadının rənglənmiş saçlarından, yepyekə döşlərindən ərinin zəndeyi-zəhləsi gedir, onun həmkarlar təşkilatındakı işinə qadının heç bir maraq göstərməməsi ərini təbdən çıxarar. Arvadına nəzər salanda əri bugünkü mitinqdə çıxış etmiş bəmbərk döşləri və ətli dodaqları olan cavan yəhudi qızını düşünür. Bax burası fısıq olacaq.

Bu, sadəcə, qiyamət bir şey olacaq, özü də gerçək səslənəcək. Kəşf məqamının bu bir dəqiqəlik iştirarında Riçard Qordon bu tip qadınların bütün daxili aləmini görə bildi.

Kişi nəvazişinə qadının erkən laqeydliyi. Analıq ehtirası və təmin olunmuş mövcudluq. Ərin cəhdlərinə marağın sönməsi. Qadında çoxdan bəri yalnız ikrah doğuran cinsi aktın ləzzətini yalançı məmnunluqla ifadə etməyin aciz cəhdləri. Bu çox qiyamət fəsil olacaq.

Riçard Qordonun yolda rast gəldiyi qadın Mariya idi, şerifin yanından çıxıb evə qayıdan Harri Morqanın arvadı.

İyirminci fəsil

Freddi Uolleysin otuz dörd fut uzunluğundakı və “Tampa-V”¹ nömrə nişanlı “Konçaların kraliçəsi” qayığı ağ rəngdəydi, burun göyertəsi ilə kokpitin divarları isə “gözoşşayan” kimi məşhur olan yaşıl rənglə boyanmışdı. Şturval üzərindəki örtük də yaşıl, həmin o “gözoşşayan” rəngdə idi. Qayığın adı və onun hansı limana aid olması – Ki-Uest, Florida – qara hərflərlə kormanın üstündə qeyd olunmuşdu. Nə dor vardı qayıqda, nə də utleqar.² Öndəki şüşə lövhələrdən biri qırılmışdı. Korpusun təzəlikcə rənglənmiş köbəsi bir neçə yerdən deşilmiş, dəliklərin böyründəki taxta parçaları didik-didik olmuşdu. Dəlmə-deşiklər planşirdən təxminən bir fut aşağıda, korpusun orta hissəsinin hər iki tərəfində görünürdü. Bu cür daha bir neçə yarıq da sağ tərəfdəki vaterliniyanın³ tuşunda, damı saxlayan arxa dayağın qarşısında idi. Ən aşağıdakı dəlikdən tünd rəngli hansısa maye süzülmüş və xırda çaylar kimi təzə boyanın üstünə yapışib qalmışdı.

Bortu küləyə tərəf dayanmış qayıq şimal istiqamətində yola düşən tankerlər üçün marşrut sərhədindən on mil aralıda axınlı hərəkət edirdi və Qolfstrimin tutqun mavi sularında onun

¹ *Tampa* – Qərbi Floridada şəhər və liman.

² *Utleqar* – gəmilərdə əlavə çən yelkənlərini qabağa çəkmək üçün köndələn tir.

³ *Vaterliniya* – gəmi korpuslarının sudakı səviyyəsini müəyyən edən xətt.

ağ-yaşıl rəngi, həqiqətən, göz oxşayırdı. Yüngül şimal küləyi qayı-
ğı düz yoldan bir qədər yayındırıb elə hey irəliyə, Qolfstrimə tərəf
aparanda yosunların suyun üzərində günəşdən saralmış dəstələri
asta-asta qayığın yanından ötüb keçir, axınla birgə şimal-şərqə
doğru üzürdü. Plansirin arxasında, sol tərəfdə olan benzin çəninin
üzərindəki skamyada uzanmış və yüngülcə şişmiş kimi nəzərə çar-
pan kişi bədəni görünmə də, qayıqda heç bir həyat əlaməti hiss
olunmurdu. Digər skamyadakı kişi isə sanki əlini dənizə vurmaq
üçün sağ bortdan üzüaşağı əyilmişdi. Kişinin başı və çiyinləri gü-
nün altındaydı, barmaqlarının ucunun az qala sulara toxunduğu
yerdə isə uzunluğu iki düymdən artıq olmayan, maili gövdələrində
qırmızımtıl zolaqları sezilən qızılı rəngli xırda balıq sürüsü cəm-
ləşmişdi; bu xırda balıqlar yosun kolluqlarını tərk eləmişdilər ki,
axınla birgə üzən qayığın kölgəsində gizlənib daldalansınlar və hər
dəfə qayıqdan dənizə nəsə damanda onlar suya düşən damcının üs-
tünə cumur, yemin axırına çıxmıyınca qayığın yan-yörəsindən əl
çəkmirdilər. Uzunluğu on səkkiz düym olan bir cüt boz qarayaxa
da öz hamar başlarındakı cadarlı sorucularını açıb yuma-yuma qa-
yığın kölgəsində hərlənib-vurmuxurdular, amma belə görünürdü ki,
onlar xırda balıqların bəhrələndikləri damcılardan suya düşmə mün-
təzəmliyini tuta bilmir və lazımı məqamda çox vaxt qayığın əks tə-
rəfində olurdular. Gövdənin ən aşağıdakı dəliyindən suya uzanan
al-qırmızı rəngdəki xırda laxtaları, lifləri onlar hər udumda öz iy-
rəncə başlarını silkələyə-silkələyə, uzun bədənlərini quyruqlarına-
can əsdir-əsdirə çoxdan içəri ötürmüşdülər, odur ki, əllərinə qəfil-
dən düşmüş fürsəti qaçırtmaq, doyunca yedikləri bu yerdən ayrıl-
maq istəmirdilər.

Kokpitdə daha üç adam vardı. Onlardan birinin ölüsü ştur-
val oturacağıнын böyründə kürəyi üstə düşüb qalmışdı və görünür,
o elə oturaqdan sürüşmüşdü. Cansız olan o birisi də belini əyə-
rək tentin sağ tərəfdəki arxa dayağının üstünə yığılıb qalmışdı.
Hələ ki, diri olan, amma şüuru getdikcə dumanlanan üçüncü
adamsa başını qolunun üstünə qoyub yanpörtü uzanmışdı.

Qayığın ikiqat dibi benzinlə dolmuşdu və qayıq çalxalanda benzinin orda necə şırıldaması eşidilirdi. Yaralı Harri Morqan bu səsin öz qarnından gəldiyini zənn edirdi və ona elə gəlirdi ki, qarnı göl kimi böyükdür, özü də bu göl hər iki sahilə eyni vaxtda çırpınır. Bu hiss ondan irəli gəlirdi ki, Harri Morqan indi dizlərini qaldırmış və başını geriyə atmış vəziyyətdə uzanmışdı. Onun göl olan qarnındakı su çox soyuq idi; o qədər soyuq idi ki, gölə qədəm basanda ayaqları soyuqdan donmuşdu və indi ona dözülməz dərəcədə soyuq idi. Hər şeydə də benzin tammı vardı, sanki o, bir çəndən o biri çənə doldurmaq üçün benzin şlanqını sormuşdu. Bilirdi ki, burda heç bir çən-filan yoxdu, baxmayaraq ki, benzin şlanqının soyuqluğunu aydınca hiss edirdi: elə bil şlanq ağızından keçib boğazından içəri girmişdi və indi bu yekə və yoğun, bu soyuq və ağır şlanq onun içində burulurdu. Nəfəsini hər çəkəndə şlanqın halqası qarnında daha tarım dartılır, daha soyuq olurdu və gölün şappıltısı arasından o bunu eynən ağır-ağır qıvrılan böyük bir ilan kimi hiss edirdi. Bu ilandan o bərk qorxurdu, halbuki ilan onun içərisindəydi, di gəl, həm də uzaqdaydı, hardasa xeyli uzaqda və onu narahat edən yalnız bircə şey idi: soyuq.

İçərisini limhəlim doldurmuş qılinc kimi kəsən soyuq onu heç cür buraxmaq istəmirdi və indi o sakitcə uzanıb soyuğun təmasına qulaq kəsilmişdi. Arada ona elə gəlmişdi ki, hərgah ikiqat ola bilsə, ona yorğan altındakı kimi isti olasıdır. Hətta ona elə gəlmişdi ki, guya qatlana bilib və artıq istini hiss etməkdədir. Əslində isə bu, dizlərini yuxarı qaldırmaqla səbəb olduğu qanaxma idi; istilik hissi sovuşanda başa düşdü ki, ikiqat qatlanmaq olmaz, soyuğun öhdəsindən gəlmək də mümkün deyil – müqavimət göstərməyə dəyməz. Beləcə uzanmışdı və var qüvvəsini sərf edib ona çalışırdı ki, mümkün qədər gec ölsün, hətta beyni düşünməkdən qalandan sonra da özü diri qalsın. Dalğalar qayığın yönünü döndərmişdi və indi yeri kölgəyə düşdüyündən ona lap soyuq idi.

Axın qayıǵı axşam saat ondan aparmaǵa başlamışdı, indi isə artıq günortadan xeyli keçirdi. Yosunlardan, suların səthində üzən bir neçə çəhrayı dəniz ilbizindən və yüklə Tampikodan çıxıb üzü şimala tərəf gedən tanker gəmisinin çox uzaqdakı tüstüsündən başqa bütün Qolfstrimdə ayrı heç bir şey gözə dəymirdi.

İyirmi birinci fəsil

- Nə deyirsən? – Riçard Qordon arvadından soruşdu.
- Deyirəm, sənin köynəyində dodaq boyası var, – arvadı cavab verdi. – Elə qulağının böyründə də.
- Sən buna nə deyərsən?
- Mən buna nə deyərəm?
- Səni bu kirli-paslı əyyaşla divanda uzanmış vəziyyətdə tutmağıma nə deyərsən?
- Bu doğru deyil.
- Bəs mən sizin üstünüzə hansı vəziyyətdə gəlib çıxdım?
- Sən bizi divanda əyləşmiş yerdə gördün.
- Qaranlıqda.
- Sən hardaydın?
- Bredligildə.
- Elədir, – missis Ellen dedi. – Mən bilirəm. Mənə yaxın durma. Səndən o qadının iyi gəlir.
- Bəs səndən hansı iy gəlir?
- Heç bir iy. Mən oturub yaxşı bir tanışım ilə söhbət edirəm.
- Sən onu öpürdün?
- Yox.
- O səni öpürdü?
- Hə, bu mənə xoş gəlirdi.
- Sən qancıqsan.
- Əgər sən mənə belə adlandırısan, onda mən səndən ayrılıb gedərəm.
- Sən qancıqsan.

– Olsun. Onsuz da, hər şey bitib. Əgər sən bu cür xudpəsənd olmasaydın və əgər mənim sənə bu qədər yazığımı gəlməsəydi, onda sən anlayardın ki, bütün bunlar artıq çoxdan bitib.

– Sən qancıqsan.

– Yox, – qadın dedi. – Mən qancıq deyiləm. Mən yaxşı arvad olmağa çalışırdım, amma sən xudpəsənd sən və xoruz kimi özünü sevənsən. Elə yalnız banlamağı bacarırsan: “Bir bax gör mən neyləmişəm. Gör sənə necə xoşbəxtlik bəxş etmişəm. Sən toyuq kimi mənim yan-yörəmdə fırlanıb qaqqıldamalısan”. Onu bil ki, sən heç də mənə xoşbəxtlik verməmişən. Yetər daha. Kifayətdir. Mən öz payımı qaqqıldadım.

– Sənin qaqqıldayası bir şeyin yoxdur. Sən dünyaya elə bir şey gətirməmişən ki, ona baxıb qaqqıldayasan.

– Kimin günahıdır bu? Bəyəm mən uşaq istəməirdim? Amma biz bunu heç cür özümüzdə rəva bilməzdik. Əvəzində biz özümüzdə rəva bilərdik ki, Kap-de-Antipə çimməyə, ya İsveçrəyə xizək sürməyə gedək. Biz bura, Ki-Uestə gəlməyi özümüzdə rəva bilirik. Yetər daha. Səndən zəhləm gedir. Səbrim daşdı, bugünkü o gombul Bredli axırınıcı damla idi.

– Ax-x, xahiş edirəm, onu bu məsələyə qarışdırmayasan!

– Adam evə başdan-ayağa dodaq boyasının içində gəlir. Heç olmasa, yuyunaydın, yəni bunu da bacarmadın? Odur ey, alnın da pomadaya batıb.

– Sən o miskin əyyaşı öpürdün.

– Yox, belə şey olmayıb. Amma ola bilərdi. Həmin vaxt sənənin nə işlə məşğul olduğunu bilsəydim, ola bilərdi.

– Niyə ona icazə verirdin ki, səni öpsün?

– Mən cinlənmişdim. Biz gözlədik, gözlədik, gözlədik. Sən heç mənə yaxınlaşmadın da. Sən o qadına qoşulub getdin və düz yarım gün yoxa çıxdın. Con da məni evə ötürdü.

– Bəs belə! Deməli, Con?

– Hə, Con. Con. CON.

– Bəs soyadı necədir? Tomas deyil ki?

– Onun soyadı Mak-Uolsidir.

– Bəs bu necə yazılır – bitişik, yoxsa ayrı?

– Bilmirəm, – qadın bunu deyib gülməyə başladı; amma sonra özünü ələ alıb gülməyini kəsdi. – Elə bilmə ki, gülürəmsə, deməli, hər şey ötüşdü.

Bunu deyəndə qadının gözlərində yaş parladı, dodaqları titrəməyə başladı.

– Yox, heç nə ötüşüb eləməyib, – o, sözüünə davam elədi.

– Bu dəfəki adi mübahisə deyil. Hər şey bitib. Mənim ürəyimdə sənə nifrət yoxdur. Məsələ sadədir. Səndən zəhləm gedir. Səndən bərk zəhləm gedir və yetər daha, yetər.

– Yaxşı, – Riçard Qordon dedi.

– Yox. Qətiyyəən yaxşı deyil. Hər şey bitib. Bəyəm sən bunu başa düşürsən?

– Mənə elə gəlir ki, başa düşürəm.

– Qoy sənə elə gəlməsin.

– Yığışdır bu tamaşanı, Ellen, burda melodram düzəltmə!

– Melodramı mən düzəldirəm? Qətiyyəən elə bir şey yoxdur. Mən, sadəcə, səndən ayrılıb gedirəm.

– Yox, sən getməyəcəksən.

– Mən sözümlü dedim. Bir də təkrar deməyəcəm.

– Sən neyləməyə hazırlaşırsan?

– Bilmirəm. Ola bilsin, Con Mak-Uolsiyə ərə getdim.

– Getməzsən.

– İstəsəm, gedərəm.

– O səninlə evlənməz.

– Narahat olma, evlənər. O elə günü bu gün məndən xahiş edib ki, onun arvadı olum.

Riçard Qordon heç nə demədi. Əvvəllər ürəyi olan yerdə indi nəsə bir boşluq yaranmışdı və eşitdiyi, yaxud danışdığı sözlərin hamısı ona ağızdan qəfil çıxmış, qulağına səhvən dəymiş səslər kimi gəlirdi.

– Səndən nə xahiş edib? – Riçard Qordon hardansa uzaqlardan gələn bir səslə soruşdu.

– Onun arvadı olmağımı.

– Nəyə görə?

– Ona görə ki, məni sevir. Ona görə ki, istəyir onunla yaşayım. Onun qazancı kifayət qədərdir, məni dolandıрмаğa çatar.

– Sən mənimlə nikaha girmisən.

– Əsl nikah olmayıb. Kilsə nikahı olmayıb. Sən kilsədə kəbin kəsdirmək istəmədin və özün yaxşı bilirsən ki, sənin bu hərəkətin mənim bədbəxt anamın ürəyini partlatdı. Mən səni elə sevirdim ki, kimin ürəyini desən, qırmağa hazır idim. Pərvərdigara, mən necə də axmaq olmuşam. Mən elə öz ürəyimi də qırdım. Qəlbim qırılıb, daha yoxdu mənim qəlbim. Mən nəyə inanırdımsa, nəyin üstündə əsirdimsə hamısını, hamısını sənin xatirinə atdım. Çünki sən o qədər qeyri-adi idin və məni elə ürək-dən sevardın ki, gözümdə önəmli olan yalnız sevgiydi. Sevgi dünyada hər şeydən vacib idi, düzdürmü? Sevgi – yalnız bizdə olan şey idi və başqa heç kəsdə ola bilməzdi. Və sən dahi idin, mən də sənin bütün həyatın. Mən sənin ürək sirdaşın, sənin balaca qara çiçəyin idim. Cəfəngiyat. Sevgi – sadəcə, yalanmış, iyrenc yalan. Sevgi – erqoapiol həbidir, çünki sən uşağın olmasından qorxurdun. Sevgi – kinədir, kinədir, kinədir, qulaqların çingildəyəne qədər kinədir. Sevgi – sənin məni göndərdiyin abortların iyrencliyidir. Sevgi – mənim doğram-doğram olmuş içəlatımdır. Sevgi – bir-birinin ardınca şırıncı ilə yuyulan kateterlərdir.¹ Mən sevginin nə olduğunu bilirəm. Sevgi vanna otağında həmişə qapının arxasından asılır. Ondan lizol² iyi gəlir. Cəhənnəm olsun sevgi. Sevgi o deməkdir ki, sən mənə xoşbəxtlik bəxş edib ağziacıq yatırsan, mənə bütün gecəni yuxu yatmadan yerimdə eləcə uzanıb qalırım, hətta dua eləməyə də qorxuram, çünki bilirəm ki, mənim daha buna haqqım çatmır. Sevgi – sənin mənə öyrətdiyin, yəqin özünün də kitablardan oxuyub bildiyin iyrenc fokuslardır. Yetər daha. İndi artıq səninlə də üzülüşdüm, sənin iyrenc sevginlə də. Ay səni, yazıçı!

¹ *Kateter* – bədən boşluqlarına dərman yeridilməsi və ya kanalların yuyulması üçün işlədilən zond.

² *Lizol* – dezinfeksiya dərmanı.

– Sənsə zibilsən, sadəcə, zibil.

– Söyüş söymə. Mən də sənə yaraşan çox adlar bilirəm.

– Hə, yaxşı.

– Yox, qətiyyəən yaxşı deyil. Pisdir, çox pisdir. Əgər sən yaxşı yazıçı olsaydın, mən bəlkə də qalanlara dözərdim. Amma mən göürdüm ki, sən necə hirsələnirsən, paxıllıq edirsən, dəb xatirinə öz siyasi əqidəni necə dəyişirsən, üzdə yaltaqlanıb dalda necə deyirsən, necə qeybət edirsən. Mən bunu o qədər görmüşəm ki, daha kifayətdir. Və nəhayət, bu gün də bu abırsız Bredli, bu varlı qancıq. Yox, bəsdə daha. Mən sənənin qayğını çəkməyi də sınaqdan keçirdim, sənə qulluq göstərməyi də, sənənin yemək bişirməyi də. Hər şeyi sınaqdan keçirdim: sən istəyəndə susmağı da, sən istəyəndə gülməyi də; sənənin çılğınlığına müqavimət göstərməməyi də, hər cür hoqqalarına dözməyi də. Özümü elə göstərdim ki, guya xoşbəxtəm, guya əcəb xoşbəxtəm. Qısqanclıq səhnələri də düzəltdim, hər cür alçaq hiylələrə də əl atdım. Ancaq indi mən bütün bu şeylərlə qurtardım.

– Deməli, indi sən bu əyyaş professorla hər şeyi sıfırdan başlamaq istəyirsən?

– O, əsl insandır. Xeyirxahdır, səmimidir, mənə onunla çox rahatdır. Biz onunla eyni çevrədənik, bizim ümumi cəhətlərimiz, üst-üstə düşən mənəvi maraqlarımız var ki, səndə bu heç vaxt olmayacaq. O, mənəim atama oxşayır.

– O, içki düşkünüdür.

– Hə, içəndi. Amma mənəim atam da içirdi. Mənəim atam yun corablar geyirdi, axşamlar da yun corablı ayaqlarını qabağa uzadıb, başqa stula qoyurdu, beləcə oturub qəzet oxuyurdu. Biz krupa¹ yoluxanda isə atam bizim qayğımızı çəkirdi, bizə qulluq eləyirdi. O, tiyançı işləyirdi, əlləri də çat-çat idi. İçəndə dava-dalaş salmağı xoşlayırdı, amma ayıq vaxtı da savaşağı yaxşı bacarırdı. Atam həmişə kilsəyə gedirdi, çünki bu, anamın xoşuna gəlirdi. Anamın və Allahın xatirinə o, pasxanı da qeyd edirdi.

¹ *Krupa* – boğaz iltihabı.

Amma bunu daha çox anamın könül xoşluğu üçün eləyirdi. Özü də həmkarların üzvü idi. Əgər lap haçansa anama xəyanət etmişdisə də, anam bu barədə heç nə bilmirdi.

– Mərc gələrəm ki, o sənin anana addımbaşısı xəyanət edib.

– Ola bilər, ancaq lap əgər olubsa da, bu barədə atam keşişə deyib, anama yox. Əgər bunu keşişə deyibsə, yalnız o səbəbdən deyib ki, özünü ələ almağı bacarmırdı, sonra isə buna təəssüflənir, ürəkdən peşmançılıq çəkirdi. Atam bunu maraq xatirinə, yaxud özündən müştəbehlik üçün eləməirdi. Həm də ondan ötrü eləməirdi ki, sonra gəlib öz qoçaqlığını anama danışsın, desin ki, bəs gör necə qiyamət kişidir. Əgər bu olubsa, yalnız o səbəbdən olub ki, anam bütün yayı uşaqlarla gedirdi, atam isə yoldaşlarıyla oturub-dururdu, bəs deyincə də içirdi. O, əsl insan idi.

– Görək sən yazıçı olub atanın barəsində roman yazaydın.

– Mən səndən yaxşı yazıçı olardım. Con Mak-Uolsi də əsl insandır. Sənsə yox. Heç ola da bilməzsən. Burda məsələ siyasi əqidədə deyil, heç dində də deyil.

– Mənim heç bir dinim yoxdur.

– Mənimki də yoxdur. Amma haçansa vardı. Hə, nə vaxtsa vardı və indi yenə olacaq. Özü də sən daha onu mənim əlimdən almaq üçün gəlməyəcəksən. Necə ki, gəlib hər şeyimi əlimdən aldın.

– Yox.

– Yox. Sən indi Helene Bredli kimi hansısa varlı cındırla yata bilərsən. Necə şeydir o, səndən razıdır? Deyir ki, sən qeyri-adısən?

Qadının göz yaşlarından qəşəngləşmiş kədərli, acıqlı sifətinə, yağışdan sonrakı tumurcuq kimi şişmiş dodaqlarına, dağınıq halda üzünə tökülmüş qara tellərinə göz gəzdirərkən Riçard Qordon başa düşdü ki, onu saxlaya bilməyəcək.

– Və sən daha məni sevmirsən?

– Mən bu sözü həтта eşitmək belə istəmirəm.

– Yaxşı, – Riçard Qordon dedi və qəfildən qadının sifətinə tutarlı bir şillə ilişdi.

Ellen başını masaya qoyub ağladı; amma indi hiddətdən yox, ağrıdan ağlayırdı.

– Bu lazım deyildi, – o dedi.

– Yox, lazım idi, – Riçard Qordon dedi. – Sən dünyada hər şeyi bilirsən, amma bilmirsən ki, bu mənə necə lazım idi.

Bu gün axşam qapı açılanda qadın onu görməmişdi. Qadın yalnız yapma naxışlı, göyərçin fiqurlu, burma bəzəkli ağ tavanı görmüşdü; qapı açılarkən qəfil içəri düşən işıqda onların hamısı çox aydın və qabarıq şəkildə üzə çıxmışdı.

Riçard Qordon başını döndərüb girəcəkdəki kişini, nataraz və saqqallı adamı görmüşdü.

– Fikrini yayındırma, – Helene Bredli həmin vaxt demişdi; onun qəşəng saçları balışın üzərinə yayılmışdı. – Xahiş edirəm, yayınma.

Lakin Riçard Qordon başını yana döndərüb qarıya tərəf baxanda quruyub qalmışdı.

– Onu fikrindən çıxart, heç nə düşünmə, eşidirsən! İndi heç nə barəsində düşünmək olmaz, – qadın çılğın bir inadkarlıqla demişdi.

Saqqallı adam gülümsəmişdi, qapını səssizcə örtüb çıxmışdı.

– Nolub sənə, əzizim? – Helene Bredli içəriyə yenidən çökən qaranlıqda soruşmuşdu.

– Mən getməliyəm.

– Sən indi gedə bilməzsən, yəni bunu başa düşürsən!

– Bu adam...

– Bu, Tommidir, vur-tut Tommi, – Helene demişdi. – O, bütün bu şeyləri çoxdan bilir. Sən onun barəsində düşünmə. Di işində ol, əzizim, mən gözləyirəm.

– Mən bacarmıram.

– Bacarmalısan, – Helene demişdi; Riçard Qordon qadının bütün bədəniylə necə titrədiyini hiss eləmişdi. – Aman Allah,

yəni sən doğrudanmı heç nə anlamırsan? Axı qadınla hesablaşmaq lazımdır.

– Mən getsəm yaxşıdır, – Riçard Qordon demişdi.

O, qaranlıqda sifətinə çırpılan şilləni hiss eləmişdi; zərbənin şiddətindən onun gözündən od çıxmışdı. Sonra daha bir zərbə almışdı – bu dəfə düz ağızının üstündən.

– Demək siz beləysizmiş, – qadın demişdi. – Mənsə xəyalımda elə təsəvvür edirdim ki, kişiylə iş görürəm. Rədd olun burdan.

Bax bu gün baş verən hadisə belə olmuşdu; Bredligildə axşam bununla başa çatmışdı.

İndi onun arvadı başını qollarının üstünə qoyub oturmuşdu və heç biri kəlmə kəsmirdi. Riçard Qordon saatın tıqqıltısını eşidirdi və onun içində eynən otağın içindəkinə bənzər bir boşluq vardı. Bir az keçəndən sonra arvadı onun üzünə baxmadan dedi:

– Mən buna təəssüflənirəm. Çox heyif ki, belə oldu. Amma hər şey bitib, bəyəm sən görmürsən?

– Hə, əgər hər şey sən deyən kimidirsə.

– Bu həmişə belə olmayıb, amma çoxdan belədir.

– Səni vurduğuma peşmanam.

– Vacib deyil, bunun məsələyə heç bir dəxli yoxdur. İş axı bunda deyil. Bu, sadəcə vidalaşmağın formasıdır.

– Bəsd.

– Mən gərək yığışam, – qadın yorğuncasına dedi. – Qorxuram mənə iri çamadan lazım gəlsin.

– Səhər yığışarsan. Hamısını səhər eləmək olar.

– Yaxşı olar ki, indi yığışım, Dik, belə daha asan olacaq.

Amma yaman yorulmuşam. Bütün bunlar məni dəhşətli dərəcədə yorub, bu saat başım ağrıdan çatdayır.

– Onda necə xətrindi.

– Pərvərdigara, mən bunun baş verməməsini necə də istəyirdim. Amma baş verdi. İndi mən çalışaram burda səninçün hər şeyi düzəldim. Xidmət göstərməkdən ötrü kimisə götürmək lazım gələcək. Əgər mən bu dediklərimin hamısını deməmiş

olsaydım, yaxud sən məni vurmasaydın, bəlkə də hər şeyi yoluna qoymaq olardı.

– Yox, hamısı hələ bundan əvvəl qurtarıb.

– Mənim sənə elə yazığım gəlir ki, Dik.

– Mənə yazıq kimi baxmağa cürət eləmə, yoxsa səni yenə vuraram.

– Buyur. Əgər vursaydın, mənimçün asan olardı. Sənə çox yazığım gəlir. Çox.

– İtil cəhənnəmə.

– Təəssüf edirəm sənə deməyimə ki, guya sən pis aşnasan. Mən bu məsələdə heç nə anlamıram. Sən yəqin qiyamətsən.

– Özünün mükəmməl olduğunu düşünürsən?

Qadın təzədən ağladı.

– Bu, şillədən betərdi, – o dedi.

– Bəs mənim barəmdə sənin dediyin nəmənəydi?

– Bilmirəm. Yadımdan çıxıb. Mən bərk hirslidim, sən də məni elə ağrıtdın ki.

– Axı hər şey qurtarıb, sən niyə hirsələnirsən ki?

– Mən istəmirəm ki, hər şey bitmiş olsun. Amma indi daha heç nə eləyə bilməzsən.

– Sənə öz əyyaş professorun qalacaq.

– Bəsdı, – qadın dedi. – Gəl söz-söhbəti qurtaraq, danışmağı kəsib, ikimiz də susaq.

– Olsun.

– Yaxşı?

– Hə.

– Mən burda yatacam.

– Yox. Sən yataqda uzana bilərsən. Hə, uzana bilərsən. Mən indi bir yerə baş çəkib, tez də qayıdıram.

– Getmə.

– Lazımdır, getməliyəm.

– Xudahafız, – qadın dedi.

Və Riçard Qordon qadının həmişə ürəkdən sevdiyi və göz yaşının heç vaxt korlamadığı sifətini, onun qara tellərini, masanın

qırağına toxunan sviterin altındakı balaca və bərk döşlərini gördü; qadında ən çox sevdiyi yerlərin hamısını masa onun gözlərindən gizlətməmişdi, belə görünürdü ki, bu heç nəyi xilas etmir və o, qapıdan çıxanda qadın çənəsini masa üzərindəki qollarının üstünə endirib onun arxasınca baxdı. Baxdı və ağladı.

İyirmi ikinci fəsil

O, velosipedi götürmədi, piyada getdi.

Ay artıq doğmuşdu; səmanın fonunda ağacların qaraltısı sezilirdi, o da balaca, darısqal həyətlərin arasıyla addımlayırdı; ağacdən tikilmiş mənzillərin, arasından işıq süzülən bağlı pəncərə çərçivələrinin böyründən, ikiqat sıralanmış evlərlə dolu olan asfaltsız döngələrdən keçirdi; hər şeyin – comərdliyin, uğursuzluğun, qarın dolusu yeməməyin, yulaf sıyığı və suda pörtlənmiş balığın, mövhumatın, dürüstlüyün, qan qarışığının, dini təskinliyin yad gözlərdən etibarlı şəkildə gizlədildiyi konça məhəllələrinə adlayırdı; qapısı taybatay açıq qoyulmuş gur işıqlı Kuba “bolitolarının”, Çiça və Qırmızı evcik kimi yalnız adları romantik olan taxta daxmaların, üçbucaq millərinin ucu aylı səmada yəndəmsiz şəkildə gözə batan daş bloklu kilsənin, Ay işığında çox qənirsiz və çox nəhəng görünən qara günbəzli, geniş bağlı monastırın, benzindoldurma stansiyası və vaxtilə qolf üçün miniatür meydança yeri olmuş çöllükdə işıqları göz deşən qəlyanaltının, baş küçədəki büsbütün işığa qərq olmuş üç aptekin, musiqi alətləri satılan mağazanın, beş yəhudi dükəninin, üç bilyardxananın, beş pivəxananın, üç dondurma pavilyonunun, beş dənə pis və bir babat restoranın, bir cüt qəzet köşkünün, dörd dənə nimdaş mallar dükəninin (*onların birində həm də açar düzəldirdilər*), fotoqrafxananın, alt qatında bir kontoru, üst qatlarında dörd dənə dantist kabineti olan böyük evin, standart qiymətlər mağazasının, küncdəki otelin və üzbəüzdəki taksi dayanacağıının böyründən ötüb keçirdi, otelin önündən burulub “cəngəlliyə” aparən küçə ilə addımlaya-addımlaya pəncərələrindən piano səsi gələn, qapısı

ağzında qızların dayandığı, yaxınlıqdakı səkidə isə dənizçilərin oturduğu rənglənməmiş böyük taxta evin yanıyla irəliləyirdi; sonra dolanbac yollarla, kərpicdən tikilmiş və on birin yarısını göstərən siferblatın işıqlandırdığı məhkəmə binasının, eləcə də ağardılmış divarları Ay işığında parıldayan həbsxananın yanından ötüb, avtomobillərlə dolu olan dalanın dərinliyindəki “Yasəmən çağı”nın giriş qapısına yönəlirdi.

Büsbütün işıq içində üzən “Yasəmən çağı” adamlarla doluydu. Riçard Qordon içəri girəndə oyun zalında tərpnəməyə yer yoxdu; ruletka fırlanır, balaca kürə metal arakəsmələrə çırpılıb cingildəyirdi. Ruletka ağır-ağır fırlanırdı, kürə əvvəlcə vızıldayırdı, sonra atılıb düşə-düşə qəfil çıqqıldayıb dayanırdı. Onda ruletkanın cırıltısından və fişkaların tıqqıltısından başqa ayrı heç bir səs eşidilmirdi. Bar sahibi iki barmenlə birgə piştaxtanın yanında dayanmışdı və onu görəndə dedi:

– Salam, mister Qordon. Nə içəcəksiniz?

– Bilmirəm, – Riçard Qordon dedi.

– Yaman pis görünürsünüz. Xeyir olsun, naxoş deyilsiz ki?

– Yox.

– Mən bilirəm sizə nə lazımdır. İndi sizinçün elə bir şey hazırlayıraq ki, birbaşa can dərmanı. Deyin görüm, siz haçansa ispan absenti içmişinizmi – *ojen*?

– Verin gəlsin, – Riçard Qordon dedi.

– İndi içərsiniz, o dəqiqə də kefiniz düzələr. Görərsiz sizə necə yaxşı olacaq. Hamını bircə-bircə əzişdirmək istəyəcəksiz. Mister Qordon üçün *ojen* ekstra.

Piştaxtadan aralanmadan Riçard Qordon üç qədəh ekstra içsə də, di gəl, halı yaxşılaşmadı ki, yaxşılaşmadı; biyan iyi verən şirintəhər, bulanıq içki ona heç cür təsir göstərə bilmədi.

– Mənə nəsə başqa bir şey verin, – o, barmenə dedi.

– Nolub ki? *Ojen* ekstra sizin xoşunuza gəlmir? – bar sahibi soruşdu. – Kefiniz düzəlmədi?

– Yox.

– *Ojen* ekstradan sonra dərəcələr üzrə içmək lazımdır.

– Mənə təmiz viski verin.

Viski onun dil-damağını isitsə də, əhvalında heç bir dəyişiklik olmadı və birdən piştaxtanın arxasındakı güzgüdə öz əksi gözüne sataşanda Riçard Qordon başa düşdü ki, indən belə heç zaman şərab onun kefini durultmayacaq. O şey ki, baş vermişdi, – artıq baş vermişdi və bundan sonra həmişə onunla olacaqdı; əgər o, lap ağılı başından çıxınca da içsə, ayılında, onsuz da, bunu yenidən hiss edəcək.

Piştaxtanın böyründə onunla yan-yana dayanmış uzun-draz və çox arıq, çənəsində açıq rəngli seyrək tüklər olan birisi ona baxıb soruşdu:

– Siz mister Qordon deyilsiniz ki?

– Elədir.

– Mən Harold Spelmenəm. Biz, deyərsən, sizinlə Bruklin-də təşkil olunmuş gecədə tanış olmuşuq.

– Ola bilər, – Riçard Qordon dedi. – Tamamilə mümkündür.

– Sizin axırıncı kitabınız mənim çox xoşuma gəldi, – Spelmen dedi. – Sizin bütün kitablarınız mənim xoşuma gəlir.

– Bunu eşitməyimə çox şadam, – Riçard Qordon cavab verdi. – Nəsə içərsiniz?

– Sizinlə içərim, – Spelmen dedi. – Siz bu ojenin dadına baxmısınız?

– O mənə kömək eləmədi.

– Sizə nölub ki?

– Əhvalım pisdir.

– Bir də sınayın.

– Yox. Mən özümə təmiz viski götürərəm.

– Bilirsiniz, sizi görməyim mənimçün əsl hadisədir. Yəqin ki, bizim həmin gecədəki görüşümüzü xatırlamırsınız?

– Yox. Amma çox ola bilsin ki, həmin gecə uğurlu gecə olub. Uğurlu gecələr, adətən, yadda qalmır, düz deyil?

– Siz haqlısınız, – Spelmen dedi. – Həmin gecə Marqaret Van-Bruntun evində təşkil olunmuşdu. Yadıınıza düşürmü?

– Çalşıram yada salım.

– Onda evi mən yandırmışdım, – Spelmen şəstlə bildirdi.
– Ola bilməz, – Qordon təəccübləndi.
– Hə, hə, mən yandırmışdım, – Spelmen sevincək davam elədi. – Məhz mən. Bu, mənim yadımda qalan gecələrin içində ən yaxşısıdır.

– İndi siz nə işlə məşğulsuz? – Qordon soruşdu.

– Xüsusi bir işim yoxdur, – Spelmen cavab verdi. – Belə də, azdan-çoxdan yaşayıram. Mən artıq buna alışmışam. Bəs siz yeni kitab yazırsınız?

– Hə. Yarisını artıq yazmışam.

– Əla! Bəs kitabınız nə haqdadır?

– Toxuculuq fabrikində tətill.

– Qiyamətdir, – Spelmen dedi. – Bilirsiniz, sosial mövzularını mən dəhşət sevirəm.

– Nə?

– Sadəcə, vurğunuyam! Mənimçün bundan yaxşı şey yoxdur. Siz, heç şübhəsiz, bütün yazıçı məsləkdaşlarınızdan bir baş yuxarisınız. Gözəl yəhudi qızı, gözəl təşviqatçı qadın – deyin görüm, sizdə orda beləsi varmı?

– Nə məsələdir ki?

– Bu, Silviya Sidney üçün roldur. Mən ona vurulmuşam. Siz onun fotosuna baxmaq istəyirsiniz?

– Görmüşəm, – Riçard Qordon dedi.

– Gəlin yenə içək, – Spelmen sevincək halda dedi. – Sizinlə necə görüşməyimiz heç adamın ağına gələrdimi? Bilirsiniz, mən axı bəxtciləm. Xalis bəxtcil.

– Nölub ki? – Riçard Qordon soruşdu.

– Mən dəliyəm, – Spelmen dedi. – Dəlilik, sadəcə, qiyamətdir. Bu eynən vurğunluq kimi bir şeydir, ancaq bunun axırı həmişə yaxşı qurtarır.

Riçard Qordon dala çəkilib yüngülcə aralandı.

– Siz nahaq belə edirsiniz, – Spelmen dedi. – Mən heç də çilgün deyiləm. Daha doğrusu, çox nadir hallarda çilgünləşirəm. Gəlin yenə içək.

– Bu, sizdə çoxdandır? – Qordon soruşdu.

– Məncə, bütün həyatım boyu, – Spelman cavab verdi. – Sizi inandırım ki, bizim dövrümüzdə xoşbəxt olmağın yeganə imkanı məhz budur. Axı mənim nə vecimə ki, “Duqlas Eyrkraft”ın, yaxud Teleqraf-telefon kompaniyasının aksiyalarının vəziyyəti necədir. Bunun mənə heç bir aidiyyəti yoxdur. Mən sizin kitablarınızdan hansı birinə oxuyuram, yaxud içirəm, yaxud Silviyanın fotosuna baxıram və mən xoşbəxtəm. Mən quş kimiyəm. Mən hətta quşdan da yaxşıyam. Mən... mən... – O, hansısa kəlməni tapmaq üçün bir qədər ara verdi, tez də sözüne tələsik davam elədi. – Mən balaca, qəşəng hacıleyləyəm.

Bunu deyib Spelman bərk qızardı, dodaqlarını tərpedə-tərpedə Riçard Qordonun üzünə diqqətlə nəzər saldı və bu vaxt ucaboy, kürən bir gənc barın o başında oturmuş dəstədən ayrılıb onlara yaxınlaşdı, əlini onun çiyinə qoyub:

– Gedək, Harold, – dedi. – Artıq bizim evə getmək vaxtıımızdır.

– O, hacıleyləyə gülür, – Spelman Riçard Qordona çılğın nəzərlərlə baxıb dedi. – O, leyləkdən aralı çəkilir. O leyləkdən ki, azad uçuşda...

– Gedək, Harold, – ucaboy gənc dedi.

Spelman əlini Riçard Qordona uzadıb:

– Mən incimirəm, – dedi. – Siz yaxşı yazıçısınız. Bundan sonra da bu cür yazmaqda davam edin. Yaddan çıxartmayın ki, mən həmişə xoşbəxtəm. İmkan verməyin ki, kimsə sizi fikrinizdən daşındırsın. Tezliklə görüşənədək.

Ucaboy gənc onu çiyinlərindən qucaqladı, sonra adamların arasından keçib ikilikdə çıxışa tərəf getdilər. Spelman geri qanrılıb Riçard Qordona göz vurdu.

– Qiyamət uşaqdır, – bar sahibi dedi. Sonra barmağıyla gicgahını tıqqıldadıb davam elədi: – Özü də yaman kəlləlidir. Yəqin çox oxuyub. Hirsənəndə qab-qacaq sındırmağı xoşlayır. Amma bunu acığından eləmir. Sındırdığı hər şeyin haqqını ödəyir.

– O burda tez-tez olur? – Riçard Qordon soruşdu.

– Hər axşam. Sizə dedi ki, kimdir o? Qu quşu?

– Hacıləylək.

– Dünən deyirdi ki, guya atdır, qanadlı at. “Ağ at” butulkasının üstündəki atdan, amma qanadlısından. Hər necə olsa, qiyamət uşaqdır. Pulu çoxdur. Başında nəşə nasazlıq var. Doğmaları onu burda nəzarət altında saxlayırlar. Mister Qordon, sizin kitablarınızı o mənə xeyli tərifləyib. Sizə nə süzüm? Müəssisənin hesabına.

– Viski, – Riçard Qordon dedi və bu vaxt şerifin yaxınlaşdığını gördü. Şerif əcaib dərəcədə ucaboy və hər şeylə maraqlanan bir adam idi, özü də eynən ölüyə oxşayırdı. Riçard Qordon bu gün artıq onu görmüşdü. Onlar Bredlinin gecəsində tanış olmuşdular, bankın qarət edilməsi barədə söhbət də etmişdilər.

– Mister Qordon, – şerif dedi, – əgər siz məşğul deyilsinizsə, sonra mənimlə birgə gedərik. Sahil mühafizəsi boğazdan Harri Morqanın qayığını gətirir. Tanker onu Matakumbenin yaxınlığında görüb. Bütün dəstəni ələ keçiriblər.

– Nə danışırsız? – Riçard Qordon dedi. – Hamısını tutublar?

– Teleqramda deyilir ki, onlar hamısı öldürülüb, təkə biri hələ sağdır.

– Bilinmir kimdir?

– Yox, bu barədə heç nə deyilmir. Orda nələr baş verdiyini bircə Allah bilir.

– Pul onlardadı?

– Heç kim heç nə bilmir. Amma bir halda ki, onlar Kubaya gedib çatmayıblar, pulun hamısı orda, qayıqda olmalıdır.

– Onlar haçan burda olacaqlar?

– Ən tezi iki-üç saatdan sonra. Bundan tez mümkün deyil.

– Qayığı hara gətirəcəklər?

– Çox güman ki, Hərbi limana gətirərlər. Sahil mühafizəsinin körpüsünə.

– Biz sizinlə harda görüşək?

– Mən sizin arxanızca bura gələrəm.

– Yaxşı olar ki, Freddinin barına gələsiniz. Mən burda çox otura bilmərəm.

– Freddinin yanında vəziyyət o qədər də ürəkaçan deyil. Hə, adalarda ictimai işlər görən müharibə veteranları bu gün oranı doldurublar. Onlar həmişə çılğınlıq eləyirlər, heç vaxt səs-küysüz, dava-dalaşsız ötürümlər.

– Gedib baxaram, görün orda nələr olur, – Riçard Qordon dedi. – Bu gün mənim əhvalım yaxşı deyil.

– Neynək, amma çalışın özünüzü kənarında saxlayasız, – şerif xəbərdarlıq elədi. – İstəyirsizsə, mən sizi oracan apararam.

– Sağ olun.

Onlar adamları yara-yara çölə çıxdılar, Riçard Qordon keçib maşında şeriflə yanaşı oturdu.

– Necə fikirləşirsiniz, Mərqanın qayığında nə baş verir? – yolda o, şerifdən soruşdu.

– Bircə Allah bilir, – şerif cavab verdi. – Hər halda, nəşə çox dəhşətli şey baş verir.

– Dəqiq heç nə məlum deyil?

– Heç nə, – şerif dedi. – Hə, di buyurun zövq alın.

Onlar Freddinin gur işıqlandırılmış vitrininin qabağına çatan kimi gördülər ki, barda adam əlindən tərپənməyə yer yoxdu; iynə atsan yerə düşməzdi. Əyninə dunqari¹ geyinmiş adamlar üç cərgədə sıxlaşıb piştaxtanın böyrünü kəsdirmişdilər. Kimisi başına keпка, kimisi könhə hərbi furajka, yaxud karton dəbilqə qoymuşdu; kimisi də eləcə başıaçıqdı. Səs gücləndiricisi olan pətefonda “Kapri adası” çalınırdı. Şerif maşını düz vitrinin qarşısında əylədiyi anda açıq qapıdan bir adam, arxasınca da bir başqası səs-küylə, gurultuyla içəridən bayıra itələndilər. Hər ikisi yerə yıxıldı və bir-birindən yapışıb səkidə süpürləşməyə başladılar. Üstdəki hər iki əliylə altdakının saçından yapışmışdı və başını yerə döyəcləyirdi; asfalt səkidən boğuş, iyrenc sədalar qopurdu. Barda heç onlara dönüb baxan da olmadı.

¹ *Dunqari* – cod pambıq parçadan tikilmiş dənizçi köynəyi.

Şerif maşından çıxıb üstdəkinin çiyindənən yapışdı.

– Əl çək ondan, – dedi, – burax deyirəm sənə. Dur görüm.

Həmin adam belini dikəldib şerifə baxdı.

– Siz niyə özgənin işinə burun soxursuz?

Qəribədir ki, altdakı da, – onun saçları qana bulaşmışdı; qulağından axan qan çil-çil sifətinin hər yerinə yayılmışdı, – şerifin üstünə düşdü.

– Siz niyə mənim dostuma ilişmisiniz? – o, xırıltılı səslə dilləndi. – Nə lazımdı sizə? Elə düşünürsüz ki, mən buna tab gətirə bilmərəm?

– Sən hər şeyə tab gətirərsən, Coy, – onun başını asfalta döyəcləyən üstdəki dedi. Sonra da şerifə üz tutdu: – Qulaq asın, sizdə borca bir dollar olmaz ki?

– Yox, – şerif ona cavab verdi.

– Onda itilin cəhənnəmə, – o, şerifə dedi. Və Riçard Qordona tərəf döndü: – Bəs siz buna nə deyərsiz, dost?

– Sizi qonaq edə bilərəm, – Qordon dedi.

– Getdik, – veteran onun qolundan yapışdı.

– Mən bir azdan sizə baş çəkəcəm, – şerif Qordona dedi.

– Yaxşı, – Qordon cavab verdi. – Mən sizi gözləyəcəm.

Onlar piştaxtaya tərəf sıxılıb duranda qulağı və çil-çil sifəti qan içində olan kürən veteran Qordonun dirsəyindən yapışdı.

– Hə, köhnə dost.

– Ona əhsən, – ikinci veteran Riçard Qordona dedi. – O, hər şeyə dözə bilər.

– Mən hər şeyə dözə bilərəm, – qana bulaşmış kürən veteran dedi. – Onların dərşini mən elə bununla verirəm.

– Cavabını verməyi isə bacarmırsan, – kimsə ona söz atdı. – Özün də düz dayan, bəsdə itələdin.

– Bizi buraxın, – qana bulaşmış kürən veteran dedi. – Məni və mənim köhnə dostumu. – Sonra əyilib Riçard Qordonun qulağına pıçıldadı: – Cavab verməyi mən heç istəmirəm də. Mən axı dözə bilirəm, tab gətirə bilirəm, başa düşürsüz?

– Qulaq asın, – onlar handan-hana üstünə bolluca pivə dağılmış piştaxtaya çatanda ikinci veteran dedi. – Keşkə bu gün siz onu Beşinci düşərgənin komissarının yanında görəydiniz. Mən onu yerə yıxıb butulkayla başına vururdum. Lap elə bil çubuqla barabanı döyəcləyirdim. İnandırım sizi ki, azından on beş dəfə vurdum.

– Çox olardı, – qana bulaşmış kürən veteran bildirdi.

– Amma heç denən onun vecinəydi?

– Mən hər şeyə dözə bilərəm, – birinci dedi. Sonra yenə əyilib Riçard Qordonun qulağına pıçıldadı: – Bu mənim sirrimdir.

Riçard Qordon ağ gödəkçəli, dolubədənli zənci barmenin süzüb onun qarşısına itələdiyi iki stəkan pivəni veteranlara ötürdü.

– Nə sirrdi o elə? – o, kürəndən soruşdu.

– Məndədir, – qana bulaşmış kürən veteran dedi. – Mənim sirrimdir.

– Onda sırr var, – ikinci veteran təsdiqlədi. – Yalan demir.

– İstəyirsiz deyim, – birinci veteran Riçard Qordonun qulağına pıçıldadı və o, başını tərpətdi.

– Məni ağrıtmır, – onun dediyi tək bu oldu.

– Sən ona bütün həqiqəti danış, – ikinci veteran başını tərpədib, sonra kürənə tapşırırdı və kürən az qala ağzını Qordonun qulağına dirədi.

– Hərdən bu mənə həтта xoş gəlir, – o dedi. – Siz buna nə deyərsiniz?

Riçard Qordonun böyründə hündür, arıq və gözündən düz çənəsinəcən sifətində uzun çapığı olan bir adam dayanmışdı. O, kürənə baxıb istehza ilə qımışdı.

– Kürən, – dedi, – əvvəlcə bu, idman idi, sonra məmnuniyyətə keçdi. Əgər mənim ürəyim nədənsə bulansa, səndən bulanacaq.

– Sənin ürəyin yaman tez bulanır, – birinci veteran ona cavab verdi. – Sən hansı hissədə xidmət eləmişən?

– Bu sənlik deyil, bədbəxt kefcil, – hündür adam dedi.

– Bəlkə bir stəkan pivə? – Riçard Qordon ondan soruşdu.

– Sağ olun, – o dedi. – Məndə var.

– Bizi yaddan çıxartmayın, – içəri Qordonla birgə girən iki veterandan birinin səsi gəldi.

– Üç dənə də verin, – Riçard Qordon barmenə dedi və zənci stəkanları doldurub onun qabağına itələdi. Piştaxtanın önündə elə sıxlıq vardı ki, əl tərپətmək mümkün deyildi və Qordon bu vaxt hündür adama tərəf sıxışdırılmışdı.

– Siz gəmidən düşmüşünüz? – o, Riçard Qordondan soruşdu.

– Yox, mən burda yaşayıram, – Qordon cavab verdi. – Bəs siz adadan gəlmisiz?

– Biz Tortuqasdan elə bu gün gəldik, – hündür adam bildirdi. – Bir hay-küy qaldırdıq ki, bizi orda saxlamaqdan qorxdular.

– O, qırmızıdır, – birinci veteran dedi.

– Əgər sənin çiyinlərinin üstündəki baş olsaydı, sən də qırmızı olardın, – hündür adam onun cavabını verdi. – Onlar bizi ondan ötrü adaya qovublar ki, canlarını əlimizdən qurtar-sınlar, amma biz orda çox böyük səs-küy saldıq.

Hündür adam bunu deyib Riçard Qordona gülümsədi.

– Ver onun dərsini, – kimsə bağırırdı və Riçard Qordon düz böyründəcə kiminsə yumruğunun qəfildən yuxarı qalxdığını və sifətinə zərbə necə çırpıldığını gördü. İki nəfər sifətinə yumruq çırpılan adamdan yapışıb onu piştaxtanın qabağından darta-darta boş sahəyə çıxartdılar. Sərbəst yerə çıxanda həmin o iki nəfərdən biri var gücüylə yazığın sifətinə bir zərbə də ilişdirdi, o biri isə zərbəni onun qarnından vurdu. Adam sement döşəməyə yığılıb əlləriylə başını tutdu, birinci vuran isə onun kürəyini təpikləməyə başladı. Bütün bu müddətdə yerə yığılından cıncır çıxmamışdı. Birinci zərbə vuran sərt hərəkətlə onu yerdən qaldırıb, sonra divara tərəf sürüklədi.

– İt oğlunu ağıllandırmaq lazımdır, – o dedi və rəngi ağappaq ağarmış adam divara qısılanda ikinci zərbə vuran dizlərini yüngülcə əyib özünə münasib mövqə seçdi, ardınca da sağ qolunu az qala döşəməyə kimi hərləyib yumruğunu divara

qısılmışın yanağından tutuzdurdu. Adam dizi üstə yerə çökdü, sonra ağır-ağır döşəməyə sərildi; sərildiyi yerdə qan gölməçəsi əmələ gəldi. Onlar onu elə ordaca qoyub təzədən piştaxtanın yanına qayıtdılar.

– Bax buna deyərəm zərbə, – birinci vuran şəstlə dilləndi.

– Bu qancıq oğlu şəhərə gələn kimi bütün məvacibini aparıb əmanət kitabına qoyur, sonra da bura gəlib sülənir, özgəsinin hesabına müftə qarın otarır, – ikinci vuran dedi. – İkinci dəfədir mən onun başına ağıl qoyuram.

– Bu dəfə sən onu yaxşı ağıllandırdın.

– Mən yumruğu altdan yuxarı tutuzduranda, çənəsi qoz çuvalı kimi ovulub əzildi, – ikinci vuran bir az lovğalıqla dedi.

Döyülmüş adam divarın dibində eləcə uzanıb qalmışdı və heç kəs ona fikir vermirdi.

– Amma sən məni belə vursaydın, mənim heç vecimə olmazdı, – kürən veteran dedi.

– Sən mumla görün, boşboğaz, – başa ağıl qoyan kürənə dedi. – Səndə sifondur.

– Bax, bunu yalan dedin.

– Mən sənin kimilərinə həтта baxmağa da iyrenirəm, – dərs verən dedi. – Əbəs yerə əlimi sənə bulaşdırmaram.

– Məhz əbəs yerə, bax bunu düz dedin, – kürən təsdiqlədi. Sonra Qordona tərəf döndü: – Qulaq asın, dost, bəlkə təkrar edək?

– Qiyamət xalqdır, eləmi? – hündür adam Qordondan soruşdu. – Müharibə adamı təmizləyir və yüksəldir. Sual doğur: əsgər olmağa yalnız elə bizim kimilərimi yarayır, yoxsa xidmət bizi bu kökə salıb?

– Mən bilmirəm, – Riçard Qordon dedi.

– Zəmin durmağa hazırım ki, siz burda ehtiyatda olan üçcə nəfər tapmazsınız, – hündür adam bildirdi. – Bunlar hamısı seçmə adamlardır. Tör-töküntünün qaymağı bunlardır: həmin adamları ki, Vellington belələriylə Vaterlooda qələbə qazanıb. Neynək, mister Quver bizi Antikkostdan qovdu, mister Ruzvelt

isə bura qısnayıb ki, bizdən canını qurtarsın. Düşərgədə hər şey ondan ötrü düzəldilib ki, epidemiya doğursun, intəhası tərs kimi, yazıqlar ölmək istəmirlər. Bəzilərini Tortuqasa apardılar, amma indi orda sağlam mühit yaranıb. Sonra da biz orda qalmaq istəmədik. Bizi təzədən geriyə, bura qaytarmaq lazım gəl-di. Onlar, görəsən, indi nə uydururlar? Axı bizdən nə cürsə xilas olmalıdırlar. Bəyəm siz bunu başa düşmürsünüz?

– Niyə xilas olmalıdırlar?

– Ona görə ki, biz – islaholunmazıq. Bizim itirəcək bir şeyimiz yoxdur. Biz son həddə çatmışıq, artıq dirənmişik. Biz Spartakın iş gördüyü o lütlərdən betərik. Bizimlə çox iş görə bilməzsən, ona görə ki, bizi çox əziblər, o qədər döyüblər ki, indi bizim yeganə təskinliyimiz – alkoqoldur; yeganə qüruru-muz da – hər şeyə dözməyimiz. Amma biz hamımız belə deyilik. Bəzilərimiz cavab verməyi də bacarır.

– Bəs düşərgədə kommunistlər çoxdur?

– Qırx nəfər, bundan artıq olmaz. İki min adama vur-tut qırx nəfər. Kommunist olmağın intizam lazımdır, bir də nəfsi boğmaq; əyyaşdan kommunist çıxmaz.

– Siz ona qulaq asmayın, – kürən veteran dedi. – O, sadəcə, qırmızıdır, qoy cəhənnəm olsun.

Piştaxtanın o başında veteranlardan biri Freddi ilə haqq-hesab üstündə cənələşirdi.

– Bax, sən bu qədər içmişən, – Freddi ona deyirdi.

Riçard Qordon veterana baxdı. O, bərk sərxoş idi, gözləri qan çanağına dönmüşdü, özü də açıq-aşkar dava axtarırdı.

– Yalan deyirsən, – o, Freddiyə çımxırdı.

– Səksən beş sent, – Freddi ona bildirdi.

– Görün indi nələr olacaq, – kürən veteran dilləndi.

Veterandan göz çəkməyən Freddi hər iki əlini piştaxtanın üstünə qoydu.

– Yalan deyirsən, – veteran çığırıb pivə parçına əl atdı, amma onu qamarlamağa macal tapmamış Freddinin sağ əli piş-

taxtanın üstündə hərlənib qab-qacaq dəsmalına bükülü ağır duz-qabını onun başına endirdi.

– Təmiz işmi gördü? – Kürən soruşdu. – Güzəl işmi gördü?

– Siz hələ görəydiniz o, bıçqılanmış kiylə necə rəftar edir, – ikinci veteran dedi.

Duzqabının zərbəsindən zədələnən həmin adamın yıxıldığı yerdə dayanmış iki veteran Freddini acıqlı nəzərlərlə süzdülər.

– Bu nə deməkdir belə?

– Sakit olun, – Freddi dedi. – Müəssisənin hesabına hərə-nizə bir stəkan. Ey, Uolleys, bunu divara söykə.

– Təmiz işmi gördü? – kürən yenə Riçard Qordondan so-ruşdu. – İlişə bilməzsən ki?

Enlikürək barmen duzqabı zərbəsindən zədələnəni yığna-ğın arasından sürüyüb çıxartdı; onu ayaq üstə yerə qoyanda ve-teran heç nə seçməyən kor gözlərlə barmenə baxdı.

– Sürüş burdan, – barmen ona dedi. – Çıx özünü havaya ver.

Ondan qabaq “ağıllandırılan” veteran hər iki əliylə başını qucaqlamış halda divarın böyründə dikəlib oturmuşdu. Enlikü-rək cavan yaxınlaşıb ona dedi:

– Sən də sürüş burdan. Başından hoqqa əskik olmur, gə-rək həmişə bir oyun çıxardasan.

– Mənim çənəm qırılıb, – o, xırıltılı səslə cavab verdi; qan onun ağzından axıb çənəsinə süzülürdü.

– Sən hələ şükür elə ki, belə bir zərbədən sonra salamat qalmısan, – enlikürək cavan ona cavab verdi. – Di dur sürüş.

– Mənim çənəm sınıb, – veteran maymaqcasına təkrar-ladı. – Onlar mənim çənəmi qırdılar.

– Sənə dedilər ki, sürüş burdan! – zənci barmen dediyini bir də təkrarladı. – Sən həmişə bir hoqqa çıxardırsan.

Sonra kömək eləyib çənəsi qırılmış veteranı ayağa qaldır-dı və veteran inamsız addımlarla küçəyə çıxdı.

– Yadımdadır ki, bir dəfə bu divarın dibində düz on iki nəfər sərələnib qalmışdı; bax belə bir axşam olmuşdu, – kürən

veteran dedi. – Bir dəfə də mən bu yekəqarının səhər obaşdan döşəməni lif süpürgəsiylə necə sildiğini görmüşdüm. Mən sənə döşəməni necə sildiğini görmüşdümü? – o, zənci barmendən soruşdu.

– Hə, ser, – barmen cavab verdi. – Elədir, siz bunu çox görmüsünüz. Amma mümkün deyil ki, bircə dəfə də olsun mənə kimisə döydüyümü görmüş olasınız.

– Mən sizə dedimmi? – kürən veteran dedi. – Lif süpürgəsiylə.

– Oxşayır ki, axşam heç bu gün də pis keçməyəcək, – ikinci veteran dedi və üzünü Riçard Qordona tutdu: – Qulaq asın, dost, bəlkə bir də təkrar eləyək?

Riçard Qordon hiss elədi ki, keflənir. Piştaxta arxasındakı güzgüdən görünən sifəti artıq ona yad gəlməyə başlamışdı.

– Sizin adınız necədir? – o, ucaboy kommunistdən soruşdu.

– Ceks, – hündür adam ona cavab verdi. – Nelson Ceks.

– Siz bura düşməzdən qabaq harda yaşayırdınız?

– Elə hər yerdə. Meksikada, Kubada, Cənubi Amerikada, hər yerdə.

– Sizə həsəd aparıram, – Riçard Qordon dedi.

– Siz niyə mənə həsəd aparırsınız? Siz niyə işləmirsiniz?

– Mən üç kitab yazmışam, – Riçard Qordon bildirdi. – İndi də dördüncüsünü yazıram. Qaston tətili barədə.

– Yaxşı işdir, – hündür adam dedi. – Əla. Siz dediniz ki, soyadınız necədir?

– Riçard Qordon.

– A-a!

– Bu “a” nə deməkdir?

– Heç nə.

– Siz mənə kitablarımı oxumusunuz?

– Hə.

– Onlar sizin xoşunuza gəlməyib?

– Yox.

– Niyə?

– Demək istəmirəm.

– Deyin.

– Məncə, onların hamısı zibildir.

– Hə, bu gün, deyəsən, mənim axşamım, mənim benefisimdir, – Riçard Qordon dedi və kürən veterandan soruşdu: – Siz nə içəcəksiz? Hələ iki dollarım qalıb.

– Pivə, – kürən cavab verdi. – Qulaq asın, mən sizin dostunuzam. Məncə, sizin kitablarınız – əla kitablardır. Rədd olsun bu murdar qırmızı.

– Üstünüzdə hansısa kitabınız yoxdur ki? – ikinci veteran Riçard Qordondan soruşdu. – Mən məmnuniyyətlə sizin kitabınızı oxuyardım. Siz “Qərb hekayələri”ndə, ya “Müharibə qəhrəmanları”nda heç vaxt çap olunmamısınız ki? Mən “Müharibə qəhrəmanları”nı lap hər gün oxumağa hazırım.

– Bu uzundraz nə hərifdir belə? – Riçard Qordon soruşdu.

– Mən sizə deyirəm də, o, sadəcə, murdar qırmızıdır, – ikinci veteran cavab verdi. – Düşərgə belələriylə doludur. Biz bunları qovardıq, amma sizə deyirəm də, bizim ordakı camaat, adətən, xatırlamır.

– Nəyi xatırlamır? – Riçard Qordon soruşdu.

– Heç nəyi xatırlamır, – ikinci veteran dedi.

– Siz məni görürsünüz? – Kürən soruşdu.

– Hə, – Riçard Qordon dedi.

– Siz mənə inanarsız ki, mənim arvadım dünyada ən qəşəng arvaddır?

– Niyə inanmayım ki?

– Hə, təsəvvür edin, – Kürən dedi. – Təsəvvür edin, o qızcıqaz mənə necə də vurulub. O, az qala mənim qaravaşımdır. “Mənə bir fincan da qəhvə süz”, – ona deyirəm. Cavab verir ki: “Bu dəqiqə, atacan”. Və fincan artıq masanın üstündədir. Hamısı bu cürdür. O mənim dərdimdən dəlidir. Mənim bütün şıltaqlıqlarım ondan ötrü qanundur.

– Sən de görüm ki, indi o hardadır? – ikinci veteran ondan soruşdu.

– Bax məsələ də elə bundadır, – Kürən cavab verdi. – Məsələ də elə bundadır, dost. Hardadır o?

– O bilmir ki, arvadı hardadır, – ikinci veteran Qordona dedi.

– Bu azmış kimi, – Kürən sözünə davam elədi, – mən heç bilmirəm ki, onu axırıncı dəfə nə vaxt görmüşəm.

– O heç arvadının hansı ölkədə olduğunu da bilmir, – ikinci veteran Qordona bildirdi.

– Amma qulaq asın, dost, – Kürən dedi, – lap harda olursa-olsun, amma bu qızcığaz mənə sadıqdır.

– Bax bu, müqəddəs həqiqətdir, – ikinci veteran dedi. – Başını girov qoya bilərsən ki, bu məhz belədir.

– Hərdən mən fikirləşirəm ki, – Kürən dedi, – o bəlkə də Cincer Rocersdir və indi kinoda çəkilir.

– Bəs necə, ola bilər, – ikinci veteran dedi.

– Sonra yenə mənə elə gəlir ki, o, evdə itaətkarcasına oturub mənim yolumu gözləyir.

– Hə, ailə ocağının közünü sönməyə qoymur, – ikinci veteran dedi.

– Hə, hə, – Kürən təsdiqlədi. – O, dünyada ən qəşəng, balaca arvadcığazdır.

– Qulaq asın, – ikinci veteran dedi. – Mənim qarım da bəbat şeydir.

– Doğrudur, – Kürən təsdiqlədi.

– Amma o ölüb, – ikinci veteran bildirdi. – Onun barəsində danışmayaq.

– Bəs siz necə, dost, siz evlisiniz? – Kürən veteran Riçard Qordondan soruşdu.

– Bəs necə, – Riçard Qordon cavab verdi.

Qordondan dörd adam o tərəfdə, piştaxtanın o biri başında professor Mak-Uolsinin qırmızı sifəti, mavi gözləri, pivədən islanmış sarımtıl bıqları görsənirdi. O, düz qarşısına baxırdı və Riçard Qordon onun stəkandakı axırıncı qurtumu necə içdiyini, sonra da alt dodağını irəli uzadıb pivə köpüyünü islaq bıqlarından

necə sümürdüyünü gördü. Onun gözlərinin nə qədər mavi olduğu Riçard Qordonun nəzərindən qaçmadı.

Professora baxarkən Riçard Qordon sinəsində xoşagəlməz sıxıntı hiss elədi. Və ömründə ilk dəfə başa düşdü ki, kişi arvadının ondan ayrılıb üstünə qaçdığı başqa kişiyə baxanda nə hiss keçirir.

– Sizə noldu, dost? – kürən veteran ondan soruşdu.

– Heç nə, – Riçard Qordon cavab verdi.

– Siz yaxşı görünürsünüz. Mən götürəm ki, halınız pisdir.

– Yox, – Riçard Qordon dedi.

– Elə bil gözünüzə qarabasma görükdü.

– Siz o bıqlını görürsünüz? – Riçard Qordon soruşdu.

– Bunu?

– Hə.

– Nolsun ki? – ikinci veteran soruşdu.

– Heç nə, – Riçard Qordon dedi. – Heç nə. Qoy cəhənnəm olsun.

– O sizə mane olur? Elə isə, onu ağıllandırmaq olar. Biz üçlükdə onu böyrü üstə qoyarıq, siz də təpikləyərsiniz.

– Yox, – Riçard Qordon dedi. – Bu, kömək eləməz.

– Küçəyə çıxanda biz onu qamarlayarıq, – Kürən dedi. –

Onun sifəti mənim xoşuma gəlmişdir. Məncə, xain adama oxşayır, xalis ştrejkbrexerdir.

– Mən ona nifrət edirəm, – Riçard Qordon dedi. – O mənim həyatımı əlimdən alıb.

– Bıqlı casus! İndi biz onun dərşini verərik, – ikinci veteran dedi. – Qulaq as, Kürən, iki dənə butulka götür. Biz onu əzişdirib yarımcan edərik. Haçan o buna imkan tapıb ki? Hə, dost, deyin görüm, təkrar edə bilərikmi?

– Bizim hələ bir dollar yetmiş sentimiz var, – Riçard Qordon bildirdi.

– Onda yaxşı olmazmı ki, biz elə bütöv bir şüşə götürək? – kürən veteran soruşdu. – Yoxsa mən hələ indi-indi başlamışam.

– Yox, – ikinci veteran razılaşmadı. – Çəllək pivəsi sənə daha xeyirlidir. Sən həmişə çəllək pivəsi iç. Gedək o qazın tüklərini yoluşdurub payını verək, sonra yenə qayıdaraq pivə içməyə.

– Lazım deyil. Ona toxunmayın, – Riçard Qordon dedi.

– Yox, dost. Biz bunu bacarmırıq. Siz dediniz ki, bu şeşəbiğ arvadınızı əlinizdən alıb.

– Həyatımı dedim. Arvadımı yox, həyatımı.

– Tfu, günahkaram. Bağışlayın məni, dost.

– Bankı qarət etmək onun işidir, – kürən veteran dedi. – Mərc gələrəm ki, ona görə mükafat təyin olunub. Allaha and olsun ki, bu gün mən onun fotosunu poçtampda görmüşəm.

– Dayan görüm, sən poçtampda neyləyirdin? – ikinci veteran şübhəli-şübhəli soruşdu.

– Mən məktub ala bilmərəm ki?

– Bəyəm düşərgəyə məktub çatmır?

– Bəlkə indi sən mənim əmanət kassasında olmağımı ağılna gətirəcəksən?

– Sən axı poçtampda neyləyirdin?

– Heç, elə yolüstü baş çəkdim.

– Onda al gəldi!

İkinci veteran tünlүkdə nə qədər mümkün idisə, qolunu o qədər də hərləyib, kürən dostuna tutarlı bir zərbə ilişdirdi.

– Ayrılmaz dostlar yenə tutaşdılar, – kimsə söz atdı.

Onları qapıya tərəf itələməyə başladılar və dostlar birbirinə sarmaşa-sarmaşa, təpikləşə-təpikləşə, kəllə ata-ata küçəyə yumalandılar.

– Qoy elə səkidə dalaşsınlar, – enlikürək cavan dedi. – Bu köpək uşaqları hər axşam üç-dörd dəfə dava-dalaş salırlar.

– Bir cüt əyyaş, – başqa bir veteran dedi. – Kürən vaxtilə dalaşmağı bacarırdı, amma indi onda sifondur.

– Onların elə ikisində də sifondur.

– Kürən bunu rinqdə güləşdiyi vaxtlarda cavan bir gədədən tutub, – bəstəboy, enlikürək bir veteran dedi. – Həmin gədədə

sifon vardı; kürəyi də, çiyinləri də bərk səpmişdi. Hər tutaşanda çiyinini Kürənin burnuna sürtürdü.

– Hamısı yalan-palandır. Kürən niyə ora sifətiylə cumurdu.

– Gülüşəndə Kürən başını həmişə elə tuturdu. Aşağı tuturdu, bax bu cür. Gədə də həmişə ona sürtünürdü.

– Hamısı yalan-palandır. Get bunu öz nənənə danış. Heç vaxt belə şey olmayıb ki, rinqdə sifona yoluxasan.

– Bunu sən belə düşünürsən. Mənsə sənə deyirəm ki, Kürən elə təmizkardı, beləsi heç dünyada yoxdur. Mən onu tanıyıram, biz onunla bir dəstədə idik. O, yaxşı gülüşçiydi. Zarafatsız deyirəm, çox yaxşı gülüşçiydi. Qəşəng də arvadı vardı. Zarafatsız deyirəm, arvadı çox qəşəng idi. Sifonu isə bax həmin bu Benni Sampsondan tutmuşdu. Gerçəyi budur. Necə ki, mənim burda durmağım gerçəkdir, bax o cür də mənə inanın.

– Onda sən durma, otur, – başqa bir veteran ona ilişdi. – Bəs Köpək sifona harda yoluxub?

– Köpək – Şanxayda.

– Bəs sən özün harda?

– Heç yerdə.

– Bəs Qovuq harda yoluxub sifona?

– Qovuq evə qayıtdığı yolda Brestdə bir gözəlçədən tutub.

– Siz hamınız sifondan danışmağı xoşlayırsız. Adamda sifon var, ya yox – axı nə fərqi?

– İndi daha bizimçün heç bir fərqi, – veteranlardan biri dedi. – Sifonlu olmaq olmamaqdan bətər şey deyil.

– Köpək üçün həтта belə yaxşıdır. Onunla neylədiklərini Köpək heç anlamır da.

Riçard Qordon piştaxtanın böyründə artıq professor Mak-Uolsi ilə yan-yanə dayanmışdı. Kürənlə Köpək dava-dalaşa başlayanda onu bu tərəfə sıxışdırmışdılar və o, müqavimətə cəhd göstərməmişdi.

– Xoş gördük, – professor Mak-Uolsi ona dedi. – Bir stəkan pivə içərsiz?

– Sizinlə yox, – Riçard Qordon cavab verdi.

– Yəqin ki, siz haqlısınız, – professor Mak-Uolsi dedi. – Siz hardasa belə şey görmüşdünüz?

– Yox, – Riçard Qordon cavab verdi.

– Bu çox maraqlıdır, – professor Mak-Uolsi dedi. – Onlar heyrətamiz adamlardır. Mən bura hər axşam gəlirəm.

– Və başınıza bircə dəfə də olsun iş gəlməyib?

– Yox. Nəyə görə gəlməlidir ki?

– Dəm havasına dava-dalaşlar olur.

– Mənim başıma heç vaxt heç bir qəziyyə gəlməyib.

– Bir neçə dəqiqə qabaq mənim dostlarımdan ikisi sizi əzişdirməyə hazırlamışdılar.

– Demək, belə?

– Onlara mane olduğuma indi mən bərk təəssüflənirəm.

– Düşünürəm ki, bu heç nəyi dəyişməyəcəkdi, – professor Mak-Uolsi sözləri həmişəki qəribə tələffüzlə uzadaraq dedi. – Mənim burda olmağım sizinçün xoş deyilsə, mən gedə bilərəm.

– Yox, – Riçard Qordon dedi. – Mən sizinlə qonşuluqdan hətta müəyyən dərəcədə məmnuniyyət də duyuram.

– Demək, belə?

– Siz haçansa evli olmusunuz? – Riçard Qordon soruşdu.

– Hə, olmuşam.

– Bəs axırı nə ilə qurtardı?

– Mənim arvadım min doqquz yüz on səkkizinci ilin inflyuensiya epidemiyası vaxtı ölüb.

– Siz təzədən niyə evlənmək istəyirsiniz ki?

– Düşünürəm ki, bu dəfə uğurlu alınacaq; mən bu dəfə yaxşı ər olmağı bacaracam.

– Və siz də bundan ötrü mənim arvadımı seçdiniz?

– Hə, – professor Mak-Uolsi dedi.

– Heyvan!

Riçard Qordon professorun sifətinə birini ilişdirdi. Bu vaxt kimsə arxadan onun qolundan yapışdı. Qolunu dartıb çıxardanda kimsə qulağının dibindən var gücüylə ona birini tutdu. Riçard Qordon gördü ki, büsbütün pörtüb qızarmış

professor gözlərini döyə-döyə hələ də piştaxtanın yanında durub. Mak-Uolsi əlini başqa stəkana uzatdı, çünki Qordon onun pivə-sini dağıtmışdı. Riçard onu bir də vurmaqçün qolunu hərləyəndə qulağının dibində yenə nəsə partladı və bu vaxt barın bütün işıqları gözqamaşdırıcı parlaq atəş saçdı, sonra da sayrışıb söndü.

Daha sonra Riçard Qordon özünü barın kandarında dayanmış gördü. Onun başında möhkəm uğultu vardı, adamlarla dolu otaq da bir yerdə dayanıb durmur, ləngər vura-vura yellənib yırğalanırdı. Otaq elə hey fırlanır, Qordonun isə ürəyi bulanırdı. Adamlar hamısı ona baxırdı, enlikürək cavan zənci də düz böyründə durmuşdu.

– Qulaq asın, – o, Riçard Qordona dedi, – siz burda davadalaş salmayın. Bəsimizdi bizim. Onsuz da, biz bu əyyaşların bütün gün boğuşmalarından xirdəyəcən yığılmışıq.

– Məni kim vurdu? – Riçard Qordon bu yekəpərdən soruşdu.

– Sizi mən vurdum, – yekəpər zənci ona cavab verdi. – Bu cənab – bizim daimi müştərimizdir. Sizin özünüzdən çıxmağınız düm nahaqdır. Boş yerə heç nədən burda dava-dalaş salmağınız tamamilə artıq şeydir.

Ayaq üstə güclə duruş gətirən Riçard Qordon professor Mak-Uolsinin piştaxtanın yanındakı yığnaqdan ayrıldığını və ona tərəf gəldiyini gördü.

– Mən çox təəssüf edirəm, – professor ona dedi. – Mən heç də istəməirdim ki, sizi vursunlar. Mən sizin hisslərinizi tamamilə başa düşürəm...

– Heyvan!

Riçard Qordon professorun üstünə yeridi. Bu onun xatırladığı axırıncı məqam oldu, çünki heyvərə cavan çiyini yüngülcə əyib hazır dayanmışdı və Riçard Qordona daha bir tutarlı zərbə ilişdirdi; bu dəfə Riçard Qordon üzüqoylu sement döşəmənin üstünə yıxıldı. Yekəpər zənci professor Mak-Uolsiyə tərəf çöndü.

– İndi hər şey qaydasındadır, dok, – o, qonaqpərvər bir əda ilə professorun üzünə baxdı. – Daha sizə ilişməyəcək. O sizdən nə istəyirdi ki?

– Mən onu evə aparmalıyam, – professor Mak-Uolsi dedi. – Deyin görüm, o özünə gələcək?

– Hələ bir gəlməsin də.

– Onu taksiyə mindirməkdə mənə kömək edin, – professor Mak-Uolsi zənciyə dedi.

Onlar hər iki tərəfindən yapışmış Riçard Qordonu bayıra çıxartdılar və sürücünün köməyi ilə Nuh əyyamından qalma köhnə “Ford”un arxa oturacağına qoydular.

– Siz əminsiniz ki, o özünə gələcək? – professor Mak-Uolsi yekəpərdən soruşdu.

– Onu özünə gətirmək istəyəndə qulağından yapışmış necə lazımdısa dartın, üzünə də bir az su çiləyin, – zənci cavab verdi. – Keşmə özünə gələndə sizin üstünüzə cummasın. Baxın ha, dok, ayılında birdən sizi vurur.

– Yox, vurmaz, – professor Mak-Uolsi dedi.

Riçard Qordon başını yəndəmsiz şəkildə geri atmışdı və hər dəfə nəfəs çəkəndə ondan kəsik-kəsik xırıltılı səslər çıxırdı. Professor Mak-Uolsi əlini onun başının altına qoydu və onu tutub saxladı ki, başı maşının şüşəsinə çırpılmasın.

– Hara gedirik? – sürücü soruşdu.

– Şəhərin o biri başına, – professor Mak-Uolsi dedi. – Parkın yanından keçərsiz, sonra qırmızısaqqal satılan küçəyə çıxarsız.

– Roki-Rod? – sürücü soruşdu.

– Hə, – professor Mak-Uolsi cavab verdi.

Yolda qarşılarına çıxan birinci kafenin yanında professor Mak-Uolsi sürücüdən maşını saxlamasını xahiş etdi: kafeyə girib siqaret almaq istəyirdi. O, Riçard Qordonun başını ehmalca oturacağına buraxıb, özü taksidən çıxdı və kafeyə yönəldi. Geri qayıdıb təzədən maşına əyləşmək istəyəndə Riçard Qordon artıq maşında yox idi.

– Hanı o? – professor Mak-Uolsi taksinin sürücüsündən soruşdu.

– Odur ey, küçəylə gedir, – sürücü cavab verdi.

– Sürün, ona çatın.

Taksi səki ilə səndələyə-səndələyə yeriyən Riçard Qordonun bərabərinə çatanda professor Mak-Uolsi maşından düşüb, ona yaxınlaşdı.

– Əyləşin, Qordon, – professor ona dedi. – Biz evə gedirik.

Riçard Qordon ayaq saxlayıb professorun üzünə baxdı.

– Biz? – o səndələdi.

– Mən istəyirəm ki, siz taksiyə əyləşib evə gedəsiniz.

– Rədd olun cəhənnəmə.

– Siz əyləşin, – professor Mak-Uolsi dedi. – Mən istəyirəm siz evə salamat gedib çıxasınız.

– Bəs hanı sizin dəstəniz?

– Nə dəstə?

– O dəstə ki, məni döyürdü.

– Bu, nizam yaradanın işidir. Mən bilmirdim ki, o sizi vurmaq istəyir.

– Yalan danışsınız, – Riçard Qordon dedi.

O, yumruğunu qarşısında duran adamın qırmızı sifətinə tuşlayıb zərbə atdı, amma yumruğu hədəfdən yan keçdiyindən tarazlığını itirib dizi üstə yerə yıxıldı, sonra özünü düzəldib ağır-ağır qalxdı. Şalvarının dizi səkidəki daşa ilişib cırılmışdı, amma özü bunu görmədi.

– Düz dayanın, biz vuruşacağıq, – o, dili dolaşa-dolaşa dedi.

– Mən heç vaxt dalaşmıram, – professor Mak-Uolsi dedi.

– Əyləşin taksiyə, mən sizinlə getmərəm.

– Rədd olun cəhənnəmə, – Riçard Qordon küçə ilə yoluna davam elədi.

– Qoy getsin, – sürücü dedi. – Ona heç nə olmaz. O artıq özünə gəlib.

– Siz belə düşünürsünüz? – professor Mak-Uolsi soruşdu.

– Əlbəttə, – sürücü dedi. – O elə gedir ki, elə bil heç nə olmayıb.

– Hər necə olsa, mən ondan nigaranam, – professor Mak-Uolsi dedi.

– Onsuza da, siz onu dava-dalaşsız maşına minməyə məcbur edə bilməyəcəksiz, – sürücü dedi. – Qoy getsin. Arxayın olun, tam qaydasındadır. O kimdir belə, sizin qardaşınızdır?

– Hardasa elədir, – professor Mak-Uolsi dedi.

Sonra o, Riçard Qordonun səndələyə-səndələyə küçə uzununu necə getməsinə tamaşa elədi. Ayaqları bir-birinə dolaşan Qordon, nəhayət, iri ağacların kölgəsində yoxa çıxıb nəzərdən itdi; ucu yerə dəyən budaqlar o qədər aşağı əyilmişdi ki, sanki torpaqda kök atmışdılar. Həmin anda professor Mak-Uolsinin düşüncələrində ürəkaçan şeylər çox az idi. Fikirləşirdi ki, bu böyük günahdır; ağır və bağışlanılmaz bir günah, ağlasığmaz bir qəddarlıqdır və əgər axır nəhayətdə lap bütün bunları dini nöqtəyi-nəzərdən formal şəkildə qanuniləşdirsən belə, yenə də mən bunu özümə rəva görə, özümü heç cür bağışlaya bilmərəm. Digər tərəfdən, cərrah pasienti ağrıdacağının qorxusundan əməliyyatı yarıda saxlaya bilməz. Axı niyə həyatda bu əməliyyatlar narkozsuz aparılır? Əgər mən olduğumdan daha yaxşı olsaydım, imkan verərdim ki, qoy məni əzişdirsin. O bundan rahatlıq tapardı. Bədbəxt, maymaq adam. Bədbəxt, evsiz adam. Mən gərək onu buraxmayaydım, axı mən bilirəm ki, onunçün son dərəcə ağırdır. Mənim ürəyim özümə qarşı utanc və ikrah hissiylə doludur; mən elədiyim işdən peşmançılıq çəkirəm. Bütün bunlar hələ pis tərəfə yönələ bilər, çox pis qurtara bilər. Amma bu barədə düşünmək lazım deyil. Mən indi yenə də narkoza başlayacam, məni on yeddi il xilas edən narkoza. Tezliklə narkoz daha mənə lazım olmayacaq. İntəhası mümkündür ki, bu artıq qüsurə çevrilmiş olsun və mən yalnız onunçün bəraət uydururam. Amma, hər halda, mən bu qüsurə yaxşı uyğunlaşmışam. Əgər bərk incitdiyim bu bədbəxt insana mən nə cürsə kömək edə bilsəydim.

– Məni geriye, Freddinin barına aparın, – o, sürücüyə dedi.

İyirmi üçüncü fəsil

“Konçaların kraliçəsi” qayığını buksirə qoşub gətirən sahil mühafizəsinin kateri sualtı qayalarla adalar arasındakı dar keçid boyunca irəliləyirdi. Qabarma vaxtı yüngül şimal küləyi

qalxmışdı və dalğalar kateri ehmalca yırğalasa da, buksirə qoşulmuş ağ qayıq katerin arxasınca çox sakit və rahat üzürdü.

– Külək şiddətlənməsə, onda hər şey öz qaydasıyla gedəcək, – sahil mühafizəsinə məxsus olan katerin komandiri dedi. – Hərəkət vaxtı qayıq çox yüngül üzür. Robbinin düzəlttdiyi qayıqlar əcəb yaxşıdır, rəhmətliyin işinə söz ola bilməz. Siz onun dediklərindən bir şey başa düşdünüz?

– Sadəcə, nəşə danışıq, sayıqlayır, – köməkçi cavab verdi.

– Yəqin oləcək, – komandir dedi. – Qarında belə bir yara. Siz necə düşünürsünüz, bu dörd kubalını o öldürüb?

– Kim bilir? Mən ondan soruşdum, amma mənim nə dediyimi, nə soruşduğumu başa düşmədi.

– Bəlkə danışıdırmağa bir də cəhd eləyək? Gedək bir ona baş çəkək, görək necədir orda.

Sükançını şturvalın yanında qoyub şturval budkasının arxasındakı komandir kayutuna keçdilər. Harri Morqan kayutdakı dəmir çarpayıda uzanmışdı. Gözləri yumuluydu, ancaq komandir onun çiyinə toxunanda gözlərini açdı.

– Özünüzü necə hiss edirsiniz, Harri? – komandir ehtiyatla soruşdu.

Harri komandirə baxsa da, heç nə demədi.

– Sizə nəşə lazımdır? – komandir soruşdu.

Harri Morqan komandirə baxırdı.

– Harri, bəlkə sizə nəşə verək?

Komandir bunu deyib çarpayının yanındakı yuvacığa bərkidilmiş qrafindən su tökərək dəsmalı islatdı, yaş əsgini Harri Morqanın çatlamış dodağına qoydu; Harrinin qaralmış dodaqları qupquruydu.

– Adam, – Harri Morqan komandirin üzünə baxıb danışdı.

– Başa düşürəm, – komandir dedi. – Siz danışın, danışın.

– Bir adam, – Harri Morqan zorla, ağır-ağır dilləndi, – bacarmır bilmir heç cür olmaz yaramır heç hara.

Səs üzülüb qırıldı; onun sifəti hələ də heç nə ifadə etmirdi.

– Danışın, Harri, – komandir dedi. – Bizə deyın görək, bunu kim eləyib? Bunlar hamısı necə baş verdi?

– Bir adam, – Harri qıyıq gözlərini komandirin üzünə zilləyib nəyisə izah etməyə çalışdı.

– Dörd adam, – komandir kömək niyyətilə əlavə elədi və dəsmalı sıxıb təzədən onun dodaqlarını islatdı; bu vaxt bir neçə damcı Harrinin ağzına düşdü.

– Bir adam, – Harri düzəliş verdi, sonra dayandı.

– Hə, yaxşı. Bir adam, – komandir dedi.

– Bir adam, – Harri qurumuş dodaqlarını güclə tərpedərək heç nə ifadə eləməyən səslə təzədən ağır-ağır dilləndi. – Hər şey necə gedir indi hər şey necə oldu indi heç nə olmadı yox.

Komandir köməkçiyə baxıb başını buladı.

– Bunu kim elədi, Harri? – bu dəfə köməkçi soruşdu.

– Özünü çaşdırmaq lazım deyil, – Harri köməkçiyə baxıb dedi.

Komandir də, köməkçi də tez onun üstünə əyildi; bax indi o nəşə deyəcəkdi və həqiqətən də Harri sözünə davam elədi.

– Necə ki, maşınla dağdan aşıb keçirsən. Orda, Kubanın yolunda. Hər cür yolda. Hər yerdə. Elə burda. Hər şey necə gedir indi. Hər şey necə oldu indi. Az müddətdə və axıracan. Ola bilər. Bəxtin gətirsə. Bir adam.

O dayandı. Komandir dübarə köməkçiyə baxıb başını buladı; Harri Morqan heç nə ifadə eləməyən gözlərlə onun üzünə baxırdı. Komandir Harrinin dodaqlarını bir də islatdı. Dəsmalda qan izi qaldı. Harri onların hər ikisinə baxaraq dedi:

– Bir adam. Bir adam tək bacarmaz. İndi olmaz bir adam olsun, – o dayandı. – Onsuz da bir adam heç nə bacarmaz.

Gözləri yumuldu. Bunu çatdırmaqdan ötrü ona xeyli vaxt, bunu anlamaqdan ötrü ona bütün həyatı lazım gəlmişdi.

O, hərəkətsiz uzanmışdı; gözləri təzədən açıldı.

– Gedək, – komandir köməkçiyə dedi. – Harri, sizə, doğrudan, heç nə lazım deyil?

Harri Morqan komandirə baxdı, amma bir söz demədi. Axı o, hamısını onlara demişdi, di gəl ki, onlar heç nə eşitməmişdilər.

– Biz yenə gələcəyik, – komandir dedi. – Rahat uzanın.

Komandir öz köməkçisiylə birgə kayutdan çıxanda Harri Morqan onların arxasınca baxırdı.

Şturval budkasında dayanıb səmanın nə cür qaralmasına və suların üzərində Sombbrero mayakının saldığı işıq yoluna tamaşa edən köməkçi komandirə baxmadan dedi:

– O bu cür sayıqlayanda adamı lap dəhşət bürüyür.

– Yazıqdır, – komandir dedi. – Hə, deyəsən, biz artıq çatırıq, tezliklə orda olasıyıq. Saat birə işləmiş yəqin onu çatdırırıq. Əgər qayığın ucbatından sürəti azaltmaq lazım gəlməsə.

– Siz düşünürsünüz ki, o sağ qalacaq?

– Yox, – komandir dedi. – Amma kim bilir?

İyirmi dördüncü fəsil

Vaxtilə sualtı donanmanın bazası olmuş, hazırda isə dəniz yaxtaları üçün liman rolunu oynayan buxtanın yaxınlığında, girişin qabağını kəsən dəmir darvazaların önündəki qaranlıq küçədə xeyli adam toplaşmışdı. Kubalı gözətçi içəriyə heç kəsi bu-raxmamaq barədə sərəncam almışdı, camaat da çəpərin ətrafına yığılmışdı ki, dəmir çərçivənin arasından qayıqların yan aldığı körpüyə, yaxta işıqlarının aydınlatdığı boş sahəyə tamaşa eləsin. Kütlənin ümumi davranışı kifayət qədər sakit idi – Ki-Uestdə yığnaq sakitliyə hansı dərəcədə əməl edə bilərsə, o qədər. Yaxtsmenlər çiyinlərini, dirsəklərini işə salaraq adamları necə gəldi itələyə-itələyə darvazalara tərəf gedir, qapıdan içəri dür-tülmək istəyirdilər.

– Ey! İçəri keçməyə icazə yoxdur, – gözətçi qışqırdı.

– Bu da təzə çıxdı? Biz yaxtadanıq.

– Heç kimə icazə yoxdur, – gözətçi dedi. – Qapıdan aralı durun, hamınız qırağa çəkilin.

– Özünü gicliyə qoyma, – cavan adamlardan biri gözətçi-yə bozardı və kişini yana itələyib içəri keçdi.

Kütlə darvazanın bu üzündə qaldı, balaca gözətçi isə açarının olmadığına, qapını kilidləyə bilmədiyinə bərk heyfslənərək çaşqın, utancaq, bir az da pərt halda öz furajkasını, uzun bıqlarını, eyni zamanda xələl gəlmiş nüfuzunu camaatdan gizlətməyə çalışdı. Körpüyə tərəf tələsən yaxtsmenlər irəlidə, qayıqların yan aldığı yerdə dayanaraq sahil mühafizəsinin katerini gözləyən bir dəstə adamın yanından qıvraq addımlarla ötüb keçdilər; onlar dəstəyə fikir vermədilər və digər yaxtaların dayandığı körpülərin böyründən adlayaraq proyektorun işığında beş nömrəli körpüyə çıxdılar, trapa çatıb körpünün nahamar taxtalarının üzəriylə “Yeni Ekzuma”nın göyertəsinə qalxdılar.

Kayut-kompaniyada onlar üzərində qəzet-jurnallar olan uzun masanın böyründəki dəri kreslolarda əyləşdilər; biri stüarda zəng vurdu.

– Sodalı şotland viskisi, – o dedi. – Henri, bəs sənə?

– Mənə də ondan, – Henri Karpenter cavab verdi.

– Nə məsələdi, o maymağı qarıya niyə qoyublar?

– Bilmirəm, heç xəbərim də yoxdu, – Henri Karpenter cavab verdi.

Bu vaxt ağ gödəkçəli stüard iki stəkan gətirdi.

– Mən bayaq nahardan sonra çıxartmışdım ha, bax həmin valları qoyun, – yaxtanın sahibi Uolleys Conston stüarda dedi.

– Bağışlayın, ser, mən, deyəsən, onları yığışdırmışam, – stüard cavab verdi.

– Görüm sizi lənətə gələsiz, – Uolleys Conston deyinməyə başladı. – Onda Baxın təzə albomundan bir şey tapıb qoyun.

– Baş üstə, ser, – stüard dedi.

Sonra yaxınlaşıb valların yığıldığı şkafdan bir albom çıxardı, pətefona tərəf getdi və az sonra “Sarabanda”nın sədəsi bütün kayuta yayıldı.

– Sən bu gün Tommi Bredlini görmüsən? – Henri Karpenter soruşdu. – Axşam mən onu aerodromda gördüm.

– Onu görə gözüüm yoxdur, – Uolleys cavab verdi. – Nə onu, nə də onun o ləçər arvadını.

– Helene mənim xoşuma gəlir, – Henri Karpenter dedi. – O qadın həyatdan ləzzət almağı bacarır.

– Bunu öz üzərində sınaqdan keçirmisən?

– Əlbəttə. Özü də çox məmnun qaldım.

– Mən onunla heç bir məbləğə əlaqəyə girməzdim, – Uolleys Conston dedi. – Ümumiyyətlə, o neyçün burda yaşayır axı?

– Onların burda qiyamət villası var.

– Hə, bu liman çox qəşəngdir, çox rahat və təmizdir, – Uolleys Conston dedi. – Bəs Tommi Bredlinin impotent olması düzdür?

– Düşünmürəm. Bunu kimin barəsində demirlər ki. Tommi Bredli, sadəcə, zehniyyətdən uzaq adamdır, ondan məhrumdur.

– Yaxşı sözdür. Hər halda Helene ondan məhrumdur.

– Helene heyrətamiz dərəcədə xoşagələn qadındır, – Henri Karpenter dedi. – O sənin ürəyincə olardı, Uolli.

– Heç ağılım kəsmir. Helene – mənim qadınlarda zəhləm gedən nə varsa, hamısının təcəssümü, Tommi Bredli isə – kişilərdə mənimçün ikrah doğuran hər şeyin kvintessensiyasıdır.¹

– Sən bu gün yaman qətiyyətli ovqata köklənmişən.

– Sənsə heç vaxt qətiyyətli ovqata köklənmirsən, ona görə ki, səndə heç bir müəyyənlik yoxdur, – Uolleys Conston dedi. – Sənin öz fikrin yoxdur. Sən hətta özünün nə olduğunu da bilmirsən; heç bilmirsən ki, özün nəsən.

– Mənim haqqında danışmayaq, – Henri Karpenter cavab verib siqaret yandırdı.

– Niyə danışmayaq ki?

– Ən azı ona görə ki, mən səninlə sənin bu axmaq yaxtanda gəzirəm və ürəyindən keçəni kifayət qədər tez-tez edirəm, bununla da səni susmaları üçün matroslara da, aşpazlara da, bir çox başqalarına da haqq ödəmək zərurətindən xilas edirəm. Həmin başqaları ki, onlar özlərinin kim olduğunu da bilirlər, sənin kim olduğunu da.

¹ *Kvintessensiya* – əsas mahiyyət, məğz; bir şeyin cövhəri.

– Sənə nolub belə? – Uolleys Conston dedi. – Susmağa görə mən heç vaxt heç kimə haqq ödəməmişəm, sən də bunu bilirən.

– Hə, doğrudur. Bundan ötrü sən kifayət qədər simicsən. Sən mənim kimi dostlar tapmağa üstünlük verirən.

– Zəhmət olmasa, iltifatsız, – Henri Karpenter dedi. – Bu gün buna qəti həvəsim yoxdur. Otur Baxa qulaq as, stüardı söy, şotland viskisi iç, mənsə yatmağa gedirəm.

– Sən nədən pərtləşmişən ki, xətrinə kim dəyib? – Uolleys ayağa qalxaraq soruşdu. – Durduğun yerdə birdən-birə niyə belə pis şeylər danışmağa başladın? Bilmək istəsən, heç sən özün də az aşın duzu deyilsən.

– Bilirəm, – Henri Karpenter dedi. – Sabah mənim kefim kəlləçarxa çıxacaq. Bu günsə pis axşamdır. Axşamlar müxtəlif olur, bəyəm sən bunu heç vaxt hiss etməmişən? Ya bəlkə adam varlananda onların hamısı eyni cür olur?

– Sən lap məktəbli qız kimi danışırsan.

– Gecən xeyrə qalsın, – Henri Karpenter ona dedi. – Mən nə məktəbli qızam, nə məktəbli oğlan. Mən yatmağa gedirəm. Səhərə kimi ovqatım düzələcək, hər şey də yaxşı olacaq.

– Sən çox uduzdun? Ona görə belə qaşqabaqlısən?

– Üç yüz. Mən üç yüz uduzdum.

– Bax, görürsən! Mən əvvəldən demişdim axı.

– Sən həmişə hər şeyi bilirən.

– Bir qulaq as görüm. Sənin uduzduğun üç yüz deyil?

– Mən çox uduzmuşam.

– Daha nə qədər?

– Çox, – Henri Karpenter dedi. – Mənim ümumiyyətlə axır vaxtlar bəxtim gətirmir. Amma bunu nədənsə yalnız bu gün düşündüm. Adətən, mən bu haqda düşünürəm. İndi isə gedim yatım, yoxsa səni lap bezdirdim.

– Sən məni bezdirməmişən. Niyə ədəbsizlik edirsən?

– Ona görə ki, mən ədəbsizəm, bir də ona görə ki, sən məni bezdirmişən. Gecən xeyrə qalsın. Sabah hər şey yaxşı olacaq.

– Sən dözülməz ədəbsizsən.

– Barışmaq lazım gəlir, – Henri Karpenter dedi. – Misalçün, mən bütün ömrüm boyu yalnız elə bununla məşğulam.

– Xeyrə qarşı, – Uolleys Conston gümrah səsə dedi.

Henri Karpenter cavab vermədi; o, Baxa qulaq asırdı.

– Yəni sən, doğrudanmı, beləcə yatmağa gedərsən, – Uolleys Conston dedi. – Ovqata belə təslim olmaq olmaz ki.

– Bu barədə danışmıyıq.

– Niyə danışmıyıq axı? Səndə bu artıq olmuşdu, hamısı da keçib getmişdi.

– Bu barədə danışmıyıq.

– Bir az da iç, kefin düzələ.

– Mən daha içmək istəmirəm, lap içsəm də, kefim düzəlməz.

– Hə, onda get yat...

– Gedirəm, – Henri Karpenter dedi.

Kapitanı Nils Larsen, komanda heyəti on iki nəfərdən ibarət olan “Yeni Ekzuma” yaxtasında həmin axşam vəziyyət bax bu cür idi.

Yaxtanın iki sənişini vardı: yaxta sahibi Uolleys Conston – otuz səkkiz yaşında, Harvard Universitetinin incəsənət magistri, bəstəkar; gəlir mənbəyi – ipəkəyirici fabriklər; subaydır, Parisdə *interdit de sejour*,¹ Əlcəzairdən Biskraya qədər hər yerdə yaxşı tanınır; və bir də onun qonağı Henri Karpenter – otuz altı yaşında, Harvard Universitetinin incəsənət magistri; gəlir mənbəyi – anasından qalan miras və hazırkı vaxtda qəyyumluq şurasından ayda ona çatan iki yüz.

Qabaqlar, qəyyumluq şurasının fondları tərəfindən idarə olunan bank bir etibarlı təminatı digər etibarlı təminatla, sonra isə o qədər də etibarlı təminatı olmayan bir sıra başqalarıyla və axırda heç də etibarsız olmadığı üzə çıxan güvənli daşınmaz əmlakla mübadilə etməzdən öncə Henri Karpenterə qəyyumluq şurasından ayda dörd yüz əlli çatırdı. Bu mədaxil ixtisarından hələ xeyli müddət əvvəl Henri Karpenter haqqında belə deyirdilər

¹ *Yaşaması (Parisdə) qadağandır (fransızca).*

ki, hərgah onu beş min beş yüz fut hündürlükdən paraşütsüz aşağı buraxsan, sağ-salamat şəkildə hansısa zənginin süfrəsi arxasında yerə düşəcək. Düzdür, öz varidatına görə o, xoşagələn cəmiyyətin muzdunu artıqlamısayla ödəyirdi, intəhası bu axşamkına bənzər ovqat və narazılıq onda çox nadir hallarda, o da yalnız bu axır vaxtlarda peyda olurdu, baxmayaraq ki, onun yavaş-yavaş təslim olduğunu, əlinin arxasını yerə qoyduğunu dostları artıq çoxdan hiss eləmişdilər. Curlar bunu zənginlərə xas qüsursuz instinktlə duymuşdular, kompaniya üzvlərindən hər hansı birinin işi düz getməyəndə onlar bunu həmişə vaxtında bilir, vaxtında duyuyq düşürlər və əgər məhv edib sıradan çıxarmaq mümkün deyilsə, onda həmin andanca onlarda onu rədd eləməyə güclü, sağlam bir maraq yaranır; elə Uolleys Constonun qonaqpərvərliyini qəbul etməyə də Henrini yalnız bu vadar etmişdi. Əslinə qalsa, bir neçə özünəməxsus zövqə malik Uolleys Conston onun, Henri Karpenterin axırıncı sığınacaq yeri idi və bu dostluğa özünün gerçək cəhdləri sayəsində xitam verməklə, heç özü də bilmədən Henri Karpenter ən yaxşı müdafiə üsulu seçmişdi: son vaxtlar onda peyda olmuş tündməzəclik və sabahkı günə səmimi inamsızlıq Constonun gözündə ona qarşı xüsusi maraq və həvəs oyatmışdı, halbuki daimi güzəştə getməklə, üstəlik, yaşı da nəzərə alanda, çox güman ki, o, Constonun çoxdan zəhləsini tökməliydi. Bu üsulla Henri Karpenter öz labüd intiharının vaxtını uzağa çəkirdi – aylarla olmasa da, hər halda, həftələrlə uzadırdı.

Onun yaşamağına “bəs etməyə” aylıq gəlir üç gün bundan qabaq öldürülən balıqçı Elbert Tresinin öz ailəsini dolandırmaq üçün qazanmalı olduğu məbləğdən yüz yetmiş dollar çox idi.

Taxta körpülərin yanında dayanmış digər yaxtalarda başqa adamlar və başqa qayğılar mövcud idi. Ən böyük yaxtalardan birində, qara rəngdə olan üçdörlü qəşəng gəmidə altmış yaşlı çörək dəllalı bərk təşviş içindəydi; Daxili Gəlirlər Bürosu tərəfindən təyin edilən yoxlamanın gedişatı barədə kontordan aldığı hesabat onu əməlli-başlı həyəcanlandırdığından yataqda narahat halda o üz-bu üzə çevrilirdi. Başqa vaxt o öz həyəcanını şotland

viskisinin xaybolları ilə çoxdan səngidər və özünü eynən sahildə vurnuxan qoca dəniz quldurları kimi heç nəyi vecinə almayan bir vəziyyətə gətirərdi; yeri gəlmişkən, dəllalın xarakterində, həmçinin davranış prinsiplərində qoca quldurlarla xeyli ümumi cizgilər mövcuddur. Amma doktor ona bir ay, lap düzünə qalsa, üç ay ərzində içməyi qadağan eləmişdi, başqa cür desək, dəllala deyilmişdi ki, əgər alkoqola ara verməsə, ən azından, üç aylığına bundan imtina etməsə, ömrü heç bir il də çəkməyəcək. Beləliklə, məcburiyyət qarşısında qalan dəllal içkidən bir ay müddətinə əl çəkməyə qərar vermişdi; üstəlik də, indi bu çörək alverçisini səfər ərəfəsi onun məhz hara yollanması və Birləşmiş Ştatların sularını tərək etmək niyyətində olub-olmadığı barədə Bürodan alınmış sorğu dilxor edirdi.

O, geniş yatağında pijamada uzanmışdı, başının altında da iki yastıq vardı. Stolüstü lampanın işığında Qalapaqosa səyahətdən bəhs edən kitabı oxuyurdu, lakin fikrini heç cür cəmləyə bilmirdi. Ötən illərdə o bura heç vaxt heç bir qadın gətirməmişdi. Dəllal bir qayda olaraq özü qadının kayutunda qalırdı, sonra isə bura gəlir və özünü həmin bu yatağa salırdı. Bu onun şəxsi kayutu idi; eynən kontoru kimi, şəxsi kayutu da onunçün müqəddəs idi. Burada, bu şəxsi kayutda qadınlara yer yoxdu, onların burada nə işi? Əgər ona qadın lazım idisə, özü həmin qadının yanına gedirdi və elə ki, hər şey başa çatırdı, neyləmək olar, deməli başa çatırdı. Və indi hər şey həmişəlik başa çatanda onun şüuru ötən illərdə sonradan peyda olan həmin o soyuq aydınlığı daim qoruyub saxlayırdı; indi dəllal bu neçə illər ərzində beynini sakitləşdirib ürəyinə hərarət verən süni şəkildə yaradılmış cəsurluqdan məhrum düşüncələrində heç bir xilasedici dolaşılıq olmadan uzanmışdı və komissiyanın hansı qərar çıxaracağı barədə, onların nə tapdıqları və nəyi təhrif edə biləcəkləri, nəyi düzgün sayıb, nəyi qanunazidd elan edəcəkləri barədə düşünürdü. Dəllal heç də onlardan qorxub çəkinmirdi, intəhası onlara, həmçinin hazırda onların düşünüb-daşınmadan tətbiq edəcəkləri həmin o gücə, o səlahiyyətə nifrət edirdi; onlar o gücü elə həyasızcasına tətbiq edəcəkdilər ki, dəllalın elə də böyük olmayan

bütün bu özünəməxsus həyasızlığı – onun bu möhkəm, bu qızğın, bu sarsılmaz, əbədi olan və həqiqətən dəyər kəsb edən bu yeganə həyasızlığı, – çat versin; və əgər dəllal bir azacıq qorxuya düşərdisə, bunların hamısı darmadağın olacaqdı.

Onun beynindəki əsla mücərrəd anlayışlar deyildi; o, sazişləri, balansları, vekselləri və çekləri düşünürdü. O, topa-topa səhmləri düşünürdü, minlərlə buşelləri¹ düşünürdü, sahibkar şirkətlərin, trestlərin, inhisarların adlarını düşünürdü və beynində hamısını götür-qoy eləyəndə görürdü ki, çox şey tapmaq olar; dərk edirdi ki, onun dincliyini uzun müddət əlindən almağa, onu rahatlıqdan məhrum etməyə səbəblər yetərincədir. Fikirləşirdi ki, əgər onlar kompromisə getməsələr, pis olacaq. Əlbəttə, keçmiş əyyamlar olsaydı, dəllal təşvişə düşməz, bu qədər narahatlıq keçirməzdi, intəhası ondakı mübarizə qabiliyyəti digər qabiliyyətlə bircə tükənib heçə enmişdi və indi o, bütün bunların arasında tamamilə tək qalmışdı; böyük, enli yatağında uzanaraq nə oxuya bilirdi, nə də gözüne yuxu gedirdi.

Arvadından on il qabaq boşanmışdı – qadın iyirmi il ərzində zahiri ədəb qaydalarını qoruyandan sonra və o, əvvəllər arvadına qarşı heç bir sevgi duymadığı kimi, bu illər ərzində onun yoxluğunu da heç vaxt hiss etməmişdi. Dəllal öz karyerasına arvadının pullarıyla başlamışdı və çox da dərin düşüncəsi olmayan arvadı ona ağılda eynən özünə çəkməmiş bir cüt kişi qırığı doğmuşdu. O, arvadıyla mülayim dolanırdı, münasibətləri də yaxşıydı, ta o vaxta-cən ki, onların qazandığı varidat arvadının ilkin kapitalını ikiqat üstələdi. Elə həmin vaxtdan etibarən arvadını görməzliyə vurmağı dəllal artıq özünə rəva bilməyə başladı və varidatının həcmi bu rəqəmə çatandan sonra arvadının baş ağrıları, şikayətləri, giley-güzarı, eləcə də planları daha heç zaman onun zəhləsini aparmadı. O, sadəcə, bunları eyninə almadı.

¹ *Buşel* – İngiltərədə 36,3, ABŞ-da 35,2 litrə bərabər ölçü.

Onda alverçi karyerası üçün yararlı olan qiyamət cəhətlər vardı, çünki ona yaxşı oyunçu inamı bəxş edən qeyri-adi seksual gücə malikdi və bu güc sağlam təfəkkür, qüsursuz riyazi düşüncə, gözlənilən fəlakətə eynən atmosfer təzyiqinə qarşı dəqiq aneroid barometri kimi həssas olan daimi, lakin təmkinli şəkkaklıq verirdi. Bundan başqa o, həmçinin zamanı dəqiqliklə duymaq hissiyatına malikdi və bu hiss onu çox tez, yaxud çox gec hərəkət etməkdən saxlayırdı. Əxlaqi qaydaların, peşmançılıq hissini, yaxud nəyəsə acıma qabiliyyətinin yoxluğu ilə bahəm insanlara rəğbət aşılamaq bacarığı və bunun əvəzini nə qarşılıqlı münasibətlə, nə etibarla ödəmədən, eyni zamanda da onların hər birində öz insani dostluğunun həqiqiliyinə əminlik yaratmaq xüsusiyyəti – dostun böyük uğurlarında nə qədər maraqlı olduğunu səmimi şəkildə və cani-dildən inandırmaqla onları bir andaca ortağa, şərikə çevirmək qabiliyyəti, – bax bütün bunlar axırda onu gətirib indi nə idisə, o eləmişdi; indiki eləmişdi. İndiki isə ixtiyar bir qocaydı, əprimiş ahıl sinəsini, şişkin qarnını, bir vaxtlar öyündüyü, hazırda isə heç nəyə yaramayan miskin ayaqlarını örtmüş zolaqlı ipək pijamada olan bir qoca və bu qoca çarpayıda uzanmışdı, özü də yuxulaya bilmirdi, çünki həyatında ilk dəfə, nəhayət ki, peşmançılığın nə olduğunu bilmişdi.

Dəllal onun peşmançılığını çəkirdi ki, düz beş il qabaq necə məharətlə fənd işlətmişdi, biclik işlətmişdi. Beş il qabaq o heç bir hoqqa çıxartmadan vergini ödəyə bilirdi və hərəgah bunu etmiş olsaydı, indi heç nəyin nigarançılığını çəkməz, heç bir narahatçılığı olmazdı. İndi yataqda uzanıb bu barədə düşünürdü və düşünə-düşünə axırda yuxuladı; lakin bir halda ki, peşmançılıq artıq çat yeri tapmışdı və daim oranı oymaqdaydı, dəllal yatıb-yatmadığını heç cür anışdıra bilmirdi, çünki beyni ayıq olduğu vaxt hansı işi görürdüsə, yenə həmin işi görməkdə davam edirdi. Beləcə, o, dinclik bilmirdi və onun yaşında olan bir adamçün belə gecələrdən bir neçəsi kifayət idi ki, tam axırına çıxsın.

Dəllal əvvəllər tez-tez deyirdi ki, narahatlıq – sadələvhlərin qismətidir və o, həyəcanları özündən qovub uzaqlaşdırmağı

yaxşı bacarırdı, ta o vaxtadan ki, yuxusuzluq mərəziylə tanış oldu. O elə indi də nigarançılıqdan məhz yuxuda xilas olurdu, di gəl, ayılmağa bənddi, elə ki, yuxudan oyandı – həyəcanlar hər tərəfdən üstünə cumub canına daraşdı və ahıl, gücsüz olduğundan həyəcanların onu yenməsi əsla çətin olmurdu.

Başqalarını hansı həddə çətdirməsi, onun ucbatından həmin adamlarla nə baş verməsi, onların hansı kökə düşmələri və axırda həyatlarını necə bir sonluqla bitirmələri barədə narahat qalmaq, həyəcan keçirmək ona qəti lazım deyildi; onlardan kim özünün kübar məhəlləsindəki malikanəsi ilə vidalaşub və indi ucqarda ucuz bir pansion saxlayır; kimin cəmiyyətə təzəcə ayaq açan qızları indi diş həkiminin assistenti işləyir (*o da əgər hələ iş varsa*); kim birjadakı ajiotajın nəticəsində altmış üç yaşında gecə gözətçisi işləmək məcburiyyətindədir; kim gözəl sabahların birində səhər yeməyindən qabaq özünü güllələyib, meyiti hansı uşağı tərəfindən aşkarlanıb və bundan sonra evində nələr baş verib; kim indi hər səhər çağı yerüstü nəqliyyatda qulluğa yollanır (*o da əgər qulluq varsa*); kim əvvəlcə öz səhmlərini, sonra avtomobillərini, sonra bütün təsərrüfat avadanlığını, sonra cihazları satmağa məcbur olmuşdu (*alverçiləri yaxın buraxmırıq, gedin buradan və qapı birbaşa üzünə çirpilir*) və nəhayət, özünü qırx ikinci mərtəbədən aşağı atmış – eynən qırğı kimi, intəhası qanadların vıyılması eşidilmədən, – atadan bir qədər fərqli olaraq, meyvə şirəsi sıxmaq, eləcə də yumurtanın ağını çalmaq üçün işlədilən heç cür sata bilmədiyi cihazı paltosunun ciblərindən çıxartmadan Ororo-Elcin qatarının keçidi qarşısında üçüncü relsin üstünə çıxmışdı. *İcazənizlə, sizə yalnız nümayiş etdirim, xanım. Siz bax bu yeri bərkidirsiniz, bax bu balaca vinti burub açırınsız, indi isə tamaşa edin. Yox, mənə lazım deyil. Siz yalnız sınaqdan keçirin, xanım. Lazım deyil. Çıxın gedin.*

Onda o, küçyə çıxmışdı və heç kəsin heç nə almaq istəmədiyi yarpaqsız ağacların, çılpaq həyətlərin və standart evlərin sırası onu düz Ororo-Elcin relslərinə gətirib çıxarmışdı.

Bəziləri kontorun, yaxud yaşayış evinin pəncərəsindən uzun çəkən uçuş yolunu seçirdilər; digərləri qarajın qapısını kip bağlayıb mühərriki işə salırdılar; başqa bir qisim də dədə-baba ənənəsinə sadiq qalıb kolt, yaxud smit-i-vessona əl atır, yuxusuzluqdan can qurtarmağa, peşmançılığı yaddan çıxartmağa, xərçəngdən müalicə olunmağa, müflisləşmək bəlasından qaçmağa və ən çıxılmaz vəziyyətlərdən göz qırpımındaca qurtulmağa şəhadət barmağın bircə hərəkətiylə imkan verən bu ağıllı mexanizmlərin üstünə cumurdular; göy qurşağıtək rəngarəng amerikan yuxusu dəhşətə keçəndə həmin dəhşətə son qoymaq üçün çox ustalqla düzəldilmiş amerikan sənayesinin bu misilsiz, bu cür portativ, bu cür etibarlı örnəyinin qohumlardan ötrü tək bircə namünasibliyi vardı – sonradan hər şeyi qaydaya salmaq lazım gəlirdi.

Onun müflis etdiyi adamlar bu cürbəcür üsulların hamısına əl atırdılar, dəlləlin isə qəti vecinə deyildi. Axı kimsə uduzmalıydı, ya yox, həyəcan keçirmək isə sadələvhlükdür və təkcə sadələvhlər bunu ürəyinə salır.

Yalnız orasını düşünməyə başlayanda ki, əgər beş il bundan qabaq o bu cür məharətlə biclik işlətməsəydi, indi gör vəziyyət nə qədər yaxşı olardı – onun yaşında olan bir adam üçün təkcə elə bu da kifayət idi ki, artıq heç cür dəyişmək mümkün olmayanı dəyişmək istəyi bir neçə dəqiqədən sonra narahatlıq üçün “dəlik-deşik” açsın. Təkcə sadələvhlər həyəcan keçirir. Amma sodalı şotland viskisi ilə həyəcanı boğmaq mümkündür. Cəhənnəm olsun doktor da, onun məsləhətləri də. Və o götürüb stüarda zəng vurur, yuxulu stüard da stəkani gətirir. Viski son damlasınadək içiləndə alverçi artıq sadələvhlükdən uzaqdır və ölümdən başqa o daha heç kəsin qarşısında sadələvh deyil.

Qonşu yaxtada isə mehriban, xeyirxah, həm də darıxdırıcı bir ailə yatır. Atanın vicdanı təmizdir və yataqda böyrü üstə çevrilərək bərk yuxuya gedib; onun başı üzərində asılan çərçivəyə salınmış şəkildəki şxun tufanla mübarizə aparır, stolüstü lampa da eləcə yanır və kitab əlindən sürüşərək atanın yatağı

yanında döşəməyə düşüb. Ana rahatca yatmağındadır və yuxuda öz bağçasını görür. Qadının yaşı artıq əlliyə yaxın olsa da, çox yaxşı qalib – gözəldir, sağlamdır, yatanda hələ də füsunkar və cəlbedici görünür. Qızı isə öz ləzzətli yuxusunda sabah təyyarə ilə uçub gəlməli olan nişanlısını görür, yerində qurdalana-qurdalana nəyəsə gülümsəyir; şirin yuxunun içindəcə pişik balası kimi yığılaraq dizlərini az qala çənəsinə sıxır, açıq rəngli buruq saçlarıyla, hamar və zərif dərisiylə yuxuda o eynən anasının canınlığına oxşayır.

Bu, xoşbəxt ailədir və ailə üzvlərinin hamısı bir-birini sevir. Ata – son dərəcə güclü inkişaf etmiş vətəndaş ləyaqəti hissinə malik, eyni zamanda bir sıra xidmətlərə imza atmış, öz vaxtında içkini qadağan edən qanuna qarşı çıxmış, geniş qəlblı, ağıllı, son dərəcə mərhəmətli və demək olar ki, heç vaxt qızıqıb özündən çıxmayan nəcib bir adamdır. O, əsla riyakar deyil, yaxtasındakı komanda üzvlərinin hamısı yaxşı məvacib alır, onların yaşayış şəraitləri normal, qarınları toxdur, hamısı da yaxta sahibini yüksək qiymətləndirir, həmçinin onun arvadını da, qızını da sevirlər. Nişanlı – “Kəllə və sümük”¹ cəmiyyətinin üzvüdür; hamının hörmətini qazanmış və hələ ki, özündən çox özgələri düşünən ümidverici bir gənkdir; gözəl Frensisdən başqa, o, hər hansı qız üçün həddən ziyadə yaxşı ola bilərdi. Ehtimal ki, o elə Frensisdən yana da bir azacıq üstünlüyə malikdir, lakin Frensis bunu illər ötəndən sonra biləcək və əgər hər şey uğurlu keçsə, mümkündür ki, qız heç bunu bilməsin də. “Kəllə və sümük”də daim yüksəlişdə olan kişilər yataqda çox nadir hallarda üstün mövqeyə sahib olurlar; amma Frensis kimi füsunkar qızlar üçün niyyət icradan heç də az əhəmiyyət kəsb etmir.

Hər necə olsa, onlar hamısı sakitcə, rahatca yatırdılar, amma bəs onların belə səmərəli şəkildə və məmnuniyyətlə xərclədikləri, bu zaman özlərini tamamilə bəxtəvər saydıqları, xoşbəxt zənn etdikləri pullar hardandı axı?

¹ “Kəllə və sümük” – qapısı yalnız kübar ailələrin oğlanlarının üzünə açıq olan tələbə təşkilatı.

Bu pullar fabrikanta maya dəyəri üç kvart sentə başa gələn, lakin böyük tutumlu butulkası bir dollardan, orta tutumlu butulkası əlli sentdən, kiçik tutumlu butulkası iyirmi sentdən satılan çox geniş yayılmış bir məhsulun milyon ədədlərlə satışından əldə edilirdi. Amma böyük tutumlu şüşələri almaq daha sərfəliydi, neyçün ki, əgər siz həftəyə cəmisi onca dollar qazanırsınızsa, heç fərqi yoxdur, milyonçu olacağınız təqdirdə nə qədər ödəyəcəkdinizsə, yenə elə həmin qiyməti ödəyirsiniz; qaldı ki, keyfiyyətə – məhsulun keyfiyyəti, həqiqətən, çox yüksəkdir; məhsul məhz vəd olunduğu həmin effekti və bir sıra digər səmərələr verir.

Dünyanın hər tərəfindən yeni tətbiqetmə yerləri açmaları barədə razı müştərilərdən vaxtaşırı çoxlu-çoxlu məktublar gəlir, o ki qaldı köhnə müştərilərə – nişanlı Harold Tomkins “Kəllə və sümük” cəmiyyətinə, yaxud Stenli Bolduin öz Herrous məktəbinə¹ nə cür sadıqdırsə, onlar da eynən o cür ona sadıqdırlər. Pulun belə yollarla qazanıldığı yerlərdə intiharlar baş vermir və kapitanı İon Yakobson, komanda heyəti on dörd nəfərdən, sərnişinləri yaxta sahibindən və onun ailə üzvlərindən ibarət olan “Əlcəzair” gəmisində hər kəs öz şirin yuxusunu yatır.

Dördüncü körpünün yanında uzunluğu otuz dörd fut olan ikidorlu yaxta dayanıb və uzunluğu iyirmi səkkiz futdan otuz altı futacan olan gəmilərlə dünyanın bütün dənizlərində o başbu başa üzərək eston qəzetləri üçün hər yerdən məlumat göndərən həmin o üç yüz iyirmi dörd estondan ikisi onun göyärtəsinədədir. Bu korrespondensiyalar Estoniyada son dərəcə populyardır və xəbərin müəllifləri hər sütun yazıya görə bir dollardan bir dollar otuz sentə qədər qonorar alırlar. Bu xəbərlər Amerika qəzetlərində, beysbol və futbol xronikasına ayrılan səhifələrdə yer alır və “Bizim qorxubilməz səyyahlarımızın saqası” adlı ümumi başlıq altında dərc olunur. Cənub sularındakı dəniz yaxtaları üçün nəzərdə tutulmuş bircə liman da sakitcə oturub axırını

¹ Herrous məktəbi – İngiltərədə zadəgan kolleci.

korrespondensiyaya görə öz qonoralarını gözləyən bu cür cüt-lüklərdən – sifəti gündən qaralmış, qaş-gözü dənizin şor suyundan duz bağlamış bir cüt sarışın estondan xali deyil. Elə ki, qonorar alındı, onlar dərhal yelkənləri qaldırıb yeni saqa yazacaqları başqa bir limana yollanırlar. “Əlcəzair” yaxtasının sənişinləri kimi, demək olar ki, onlar da tamamilə xoşbəxtdirlər. Qorxubilməz səyahətçi olmaq böyük işdir.

“İridiya” yaxtasında varlı qaynatanın kürəkəni vəzifəsini yerinə yetirən yaxta sahibinin özü yatmışdı, bir də onun məsuqəsi Doroti – haqqı yüksək ödənilən Hollivud rejissoru Con Hollisin arvadı. Beyninin ciyərindən daha çox yaşayacağına ümidini hələ də itirməyən rejissor ruhunun nicatı naminə ən axırda özünü kommunist elan etməyə hazırlaşır, belə ki, digər orqanları o dərəcədə çürüyüb ki, artıq onların xilasını mümkün-süzdür. Qədd-qamətli, şəkil kimi gözəl kürəkən kürəyi üstə uzanıb xoruldayır, di gəl ki, kinorejissorun arvadı Doroti Hollisin yuxusu arşə çəkilib və o, xalətini çiyinə ataraq göyörtəyə çıxır, dalğaqrının düz xəttiylə kəsilən limanın tutqun sularına tamaşa edir. Külək onun saçlarını yellədir və Doroti gündən qaralmış alınının üstündən telini geri yığışdırıb, xalətinin yaxasını kip bağlayır, çünki soyuqdan qadının döşlərinin giləsi daş kimi bərkiməkdədir. Doroti dəniz tərəfdən dalğaqrırana yaxınlaşan katerin işıqlarını görür, limanın girişinə çatanda kater qəfildən proyektorunu yandırır və işıq topası yolüstü qadının gözlərini qamaşdırıb sahil mühafizəsinin körpüsünə doğru sürüşüb keçir; orada bir dəstə adam və dəfn bürosuna məxsus olan, bu səbəbdən bəzən katafalk kimi də xidmət göstərən qara parıltılı sanitar avtomobili qaranlıqdan çıxaraq irəliyə cumur.

Doroti fikirləşdi ki, deyəsən, mən axırda lüminal qəbul etməli olacam. Yatmalıyam axı. Yazıq Eddi bu gün yaman çox içib, lap lül-atəşdir. O məni sevir, özü də əcəb qəşəngdir, di gəl ki, çox içir, o qədər içir ki, uzanan kimi dərhal yuxuya gedir. Eddi çox yaxşıdır. Əlbəttə, əgər mən ona ərə getsəydim, o bir başqasına da ilişərdi. Amma hər necə olsa, o çox yaxşıdır. Gedim

saçlarımı abıra salım, həm də lap necə olsa bir az yatmağa çalışım. Yatmaq lazımdır, yatmasam kifir görünərəm, mənşə Eddidən ötrü həmişə gözəl olmaq istəyirəm. O yaxşıdır. Heyif ki, ev qulluqçusunu özümlə götürmədim. Olmazdı. Yox, hətta Beytsi də götürmək olmaz. Görəsən, Con yazıq özünü necə hiss edir? O da yaxşıdır, çox yaxşıdır. Ümidvaram ki, vəziyyəti yaxşılaşıb. Lənətə gəlmiş ciyər. Mənsiz orda onun qayğısına qalan heç kəs yoxdur. Lap bir azacıq da olsa, yatmaq lazımdır. Heç olmasa, bir az. Yoxsa sabah tamam eybəcər görünərəm. Eddi yaxşıdır. Con da yaxşıdır, onun ciyəri də yaxşılaşıb. Ah, bu lənətə gəlmiş ciyər. Eddi yaxşıdır. Heyif ki, bərk içib, yaman çox içib. O, yamanca yekədir, həm də çox kefcildir, ümumiyyətlə, çox güclüdür. Bəlkə sabah belə içməz.

Doroti aşağı düşüb öz kayutuna keçdi, güzgünün qabağında oturub saçlarını daramağa başladı. Hər axşamkı kimi darağı düz yüz dəfə saça çəkmək. Darağın sıx dişləri onun gözəl saçlarına batanda güzgüdə özünə baxıb gülümsədi. Fikirləşdi ki, Eddi yaxşıdır. Hə, yaxşıdır. Heyif ki, belə bərk içib. Kişilərdə həmişə nəşə çatışmır. Götürək elə Conun ciyərini. Amma bu ciyəri necə götürəsən axı? Şükür Allaha ki, bu mümkün deyil. Bəs birdən əgər mümkün olsaydı – bu yəqin ki, dəhşət olardı. Hə, bu dəhşətdir. Halbuki kişidə, həqiqətən, eybəcər olan heç nə yoxdur. Gülməlidir ki, bunu başa düşməzlər. Lap olsun ciyər, yaxud böyrəklər. Böyrəklər maderanın¹ içində. Ümumiyyətlə, neçə böyrək olur? Belə demək olar ki, bizim hərəməzdə iki böyrək var. Amma mədə bir dənədir. Ürək də bir dənədir. Hə, bir də beyin. Bax belə. Darağı artıq yüz dəfə çəkmişəm. Yalan deyil ki, mən saçlarımı daramağı xoşlayıram. Deyəsən, bu lazım olduğu üçün elədiyim yeganə işdir, eyni zamanda, həmin işi görmək həm də xoşdur. Tək qalanda, əlbəttə ki. Ah, bu Eddi əcəb yaxşıdır. Bəlkə gedim onun yanına? Yox, o bərk sərxoşdur. Yazıq uşaq. Lüminal qəbul edəcəm.

¹ *Madera* – tünd şərab növü.

Doroti güzgüdə özünə baxdı. Onun heyvətəmiz dərəcədə gözəl çöhrəsi və zərif, miniatür əndamı vardı. Fikirləşdi ki, hələ pis deyiləm. Nəsə yaxşıdır, nəsə pisdir, bütövlükdə isə hələ ki, pis deyiləm. Amma yatmaq lazımdır, hər necə olsa, gərək yatım. Mən yatmağı xoşlayıram. Əgər biz, uşaq vaxtı olduğu kimi, heç olmasa, bircə dəfə möhkəm, həqiqi, sağlam bir yuxuyla yata bilsəydik. Bax elə ona görə pisdir ki, böyüyürsən, ərə gedirsən, uşaq doğursan, sonra da həddindən artıq yeyir və lazım olmayan çoxlu işlər görürsən. Bəlkə də yaxşıca yatsan, bütün bunlar zərərli olmazdı. Amma bax çox içmək qəti yaramır. Yazıq Con, gör ciyəri onu nə günə qoyub. İndi də bədbəxt Eddi. Lap hər nə olur-olsun, Eddi qiyamətdir. Əhsən ona. Yox, gərək lüminal qəbul edim, bunsuz olmayacaq.

– Sən gərək lüminal qəbul edəsən.

O, güzgüdə üz-gözünü qırışdırıb pıçıltıyla söylədi və çarpayının böyründəki balaca şkafdan çıxartdığı qrafın-termosdan stəkana su tökdü; həbi udub, üstündən su içdi.

Fikirləşdi ki, əsəblərdən ötrü bu, çox pisdir. İntəhası adam yatmalıdır axı. Maraqlıdır, görəsən, biz ər-arvad olsaydıq Eddi neyləyərdi? Yəqin özünə hansısa daha cavanını tapardı. Yəqin kişilərin quruluşları belədir və ayrı nə cürsə olmağı bacarmırlar. Necə ki, biz. Mənə sadəcə lazımdır ki, bu daha çox olsun. Onda mənə yaxşı olur. Bunun kiminlə olmağı isə, – yalnız elə həmin adamları, ya bir ayrısıyla, – belə baxanda çox da vacib deyil. Əsas odur ki, bu olsun və sən həmişə o adamı sevəcəksən ki, bunu sənə verir. Hətta əgər bu yalnız həmin bir adam olsa da. Amma kişilərdə başqa cürdür. Onlara həmişə təzəsi lazımdır, ya ona görə ki, o qadın cavandır, ya ona görə ki, o qadın əlçatmazdır, ya ona görə ki, o qadın kiməsə oxşayır. Əgər sən qaraşınınsansa, onlar sarışın qadın istəyir. Əgər sən sarışınınsansa, onlara mütləq kürən qadın lazım olur. Əgər sən kürən-sənsə, onların ürəyindən daha nəsə, məsələn, yəhudi qadın keçir. Sənə elə gələndə ki, bəs deyəsən, daha ağlabatan bir şey qalmayıb, onda görəcəksən ki, ya çinli qadına meyl eləyirlər, ya

lesbiyə tamah salırlar, ya da, Alah bilir, ağıllarından başqa kim keçir. Özüm də bilmirəm. Bəlkə onlar sadəcə yorulurlar. Bir halda ki, onların təbiəti belədir, onda daha neyləmək olar? Axı mənim də günahım yoxdur; əgər Conun ciyəri, yaxud əgər vaxtında o qədər içibsə ki, indi artıq heç nəyə yaramır – onda mən neyləyə bilərəm? O, qiyamət idi. O, sadəcə qiyamət idi. Olub. Həqiqətən olub. Eddi də qiyamətdir. Amma indi sərxoşdur. Görünür, mən axırda qancıq olacam. Bəlkə də artıq qancıqam. Yəqin belə şeyi sənə rəfiqələrin deməyincə özün hiss eləmirsən. Mister Uinçell bu barədə bir şey yazmayıb ki, oxuyub biləsən. Amma onunçün çox maraqlı süjet olardı! Qancıq həyatı. Missis Doroti Hollis uzun müddət dəniz kənarında qaldıqdan sonra doğma şəhərə soxuldu. Lap təzə doğulmuş körpədən də məzəlidir. Lap ondan orijinal olmasa da. Amma qadınlar, doğrudan da, bədbəxtidirlər. Kişiyə nə qədər xoş münasibət göstərirsənsə, sevgi-nəvaziş payını nə qədər çoxaldırsansa, onu bir o qədər tez bezdirirsən. Yaxşı kişiyə bəlkə onlarla arvad lazımdır, amma özün dərhal on arvadın onu da olmağa can atanda bu da yorucudur. Sonra, onsuz da, hansısa bir hoqqabazı qıraqdan çıxacaq və sən kişini bezdirən kimi o qadın həmin dəqiqə onun böyründə bitəcək. Axır nəhayətdə biz hamımız qancıqə çevrilirik, amma kim günahkardır bunda? Qancıqların həyatı maraqlı keçir, əyləncəli keçir, intəhası yalnız tam başdanxarablar yaxşı qancıq ola bilər. Helene Bredli kimilər. Xalis gicbəsərdir, üstəlik də eqoistin yekəsidir. Çox güman ki, indi mən də beləyəm. Deyirlər özün bunu heç vaxt bilmirsən; sənə həmişə elə gəlir ki, guya sən beləsindən deyilsən. Yəqin elə kişilər var ki, qadın onu heç vaxt bezdirmir və özü də bundan heç vaxt bezmir. Belələri var, olmalıdır. Amma hardadı onlar? Bizim tanıdıqlarımızın hamısını tərbiyə korlayıb. İndi bu barədə baş sındırmağa dəyməz. Yada salmağa dəyməz. Bütün bu rəqslər və avtomobil gəzintiləri. Kaş lüminal tez təsir eləsin. Zəhləmgetmiş Eddi. Necə olsa, bu cür içmək, bu dərəcədə içmək vicdansızlıqdır. Sadəcə, vicdansızlıq. Əgər onların təbiəti belədirsə, bununla heç nə edə bilməzsən –

amma bəs bu sərxoşluq nədir? Yəqin mən əsl qancığam, lap xalisindənəm. Ancaq əgər mən burada bütün gecəni beləcə uzanıb yuxulaya bilməsəm, dəli olacam; yox əgər mən bu zəhrimardan çox udsam, onda sabah bütün gün özümü pis hiss edəcəm. Sonrasına qalanda da, hərdən bu heç kömək də eləmir və mən onsuz da, sabah bütün günü acıqlı olacam; həm əsəbiləşəcəm, həm də özümü çox pis hiss edəcəm.

Üzünü yastığa basmış vəziyyətdə yatmamaq üçün son dəqiqədə böyrü üstə çevrilməyi də yaddan çıxartmayıb, Doroti nəhayət ki, yuxuladı. Yatmağı lap nə qədər istəməsə də, orasını heç vaxt unutmurdu ki, bax bu cür, özünü yastığa basaraq yatmaq sifəti dəhşətli dərəcədə korlayır.

Limanda daha iki yaxta dayanmışdı, amma sahil mühafizəsinin kateri “Konçaların kraliçə”sini – Freddi Uolleysin qayığını qaranlıq limana çəkib gətirəndə və yaxınlaşdırıb sahil mühafizəsinin körpüsünə bağlayanda artıq həmin yaxtalarda olanların da hamısı yatmışdı.

İyirmi beşinci fəsil

Körpüdən xərək veriləndə və proyektorun işığında iki nəfər onu boz katerin göyertəsinə aparıb komandir kayutunun qapısı qarşısında döşəməyə qoyanda, digər iki nəfərsə yaralını ehmalca çarpayıdan qaldıraraq bayıra çıxardıb xərəyə uzadanda Harri Morqan heç nə eşitmirdi, heç nə də görmürdü. Hava qaralandan bəri o, huşsuz vəziyyətdə olmuşdu və dörd nəfər birlikdə xərəyi körpüyə aparmaq üçün yerdən qaldıranda onun bədəninin ağırlığı kətanı bərkdən aşağı dartdı.

– Qaldır görək.

– Ayaqlarımı tut ki, sürüşüb yerə düşməsin.

– Di qaldır.

Köməkləşib xərəyi körpüyə gətirdilər.

– Hə, o necədir, doktor? – xərəyi sanitariya maşınına qoyarkən şerif soruşdu.

– Hələ sağdır, – doktor dedi. – Başqa heç nə demək olmaz.

– Biz onu katerə götürəndən bəri ya nəşə sayıqlayır, ya da huşunu tamam itirir, – sahil mühafizəsi katerinə komandanlıq edən bosmanmat bildirdi; bu, üzünü tük basmış, gözündəki eynəyin şüşəsi proyektorun işığında par-par parıldayan möhkəm bədənlə, pota bir adam idi. – Meyitlərin hamısı orda, qayıqdadır. Biz heç nəyə toxunmamışıq. Təkcə cəsədlərdən ikisini başqa yerə çəkəsi olduq, çünki sürüşüb dənizə düşə bilərdi. Hər şey necə varda, elə də yerindədir. Pullar da, silahlar da. Vəssalam.

– Gedək, – şerif dedi. – Projektoru ora çəkmək olmazmı?

– İndi hamısını yoluna qoyaram, – körpü rəisi bunu deyib məftil və proyektor dalınca getdi.

– Gedək, – şerif dedi və onlar cib fənəriylə qabaqlarına işıq sala-sala mühərrikli qayığın kormasına keçdilər. – İstəyirəm mənə dəqiq göstərəsiniz ki, siz onları tapanda hər şey nə vəziyyətdə idi. Pullar hardadır?

– Bax, bu çantalarda.

– Nə qədər puldur?

– Bilmirəm. Mən çantalardan birini açdım, gördüm içində pul var, o dəqiqə bağladım. Mən istəmədim ki, onlara toxunum.

– Doğrudur, – şerif dedi. – Düz eləmişiniz.

– Burda hər şey necə görürsünüzsə, eləydi. Təkcə bax o iki meyiti döşəməyə uzatmışıq ki, dənizə düşməsinlər. Bir də Harrini, bu zırpı öküzü qaldırıb katerə apardıq, gətirib mənim çarpayıma uzatdıq. Mənim qəti ümidim yox idi ki, biz onu bura sağ gətirib çıxaraq. Onun vəziyyəti çox pisdir.

– O bütün yol boyu huşsuz olub?

– Əvvəl sayıqlayırdı, – komandir dedi. – Nəşə deyirdi. Biz ona ha qulaq asdıq, ha dinlədik, di gəl ki, heç nə başa düşmək mümkün olmadı. Sonra huşunu tamam itirdi. Vəssalam. Bax, bu da sizə tam mənzərə. Hamısı bu cür olub. Bircə bax orda, zənciyə oxşayan o natarazın yerində əvvəl Harri uzanmışdı. Bu isə skamyada, sağ tərəfdəki çənin böyründə idi, bortdan sallanıb qalmışdı. Onun yanındakı bax o ikinci qarasifət isə sol bortun böyründəki o

biri skamyada üzüqoylu, büsbütün qıç vəziyyətdə uzanmışdı. Ehtiyatlı olun. Kibrit yandırmayın. Burda hər yer benzinlə doludur.

– Daha bir ölü olmalıdır, – şerif dedi.

– Başqa meyit yox idi. Pullar burda, çantalaradır. Silahlar hamısı orda, öz yerlərindədir. Harda düşüb qalmışdırsa, orda.

– Lazımdır ki, biz çantaları açanda bankdan kimsə burda iştirak eləsin, – şerif dedi.

– Doğrudur, – komandir təsdiqlədi. – Elə də edərik.

– Onları mənim kabinetimə aparmaq olar, orda ağızlarına möhür vurarıq.

– Elə də edərik, – komandir dedi.

Ağ-yaşıl rəngli qayıq proyektorun işığında indicə rənglənmiş kimi par-par parıldayırdı. Ona görə belə görünürdü ki, qayığın göyərtəsi və tenti şehlə örtülmüşdü. Dəliyin ətrafında ağ boya çat verib qopmuşdu. Kormanın arxasındakı sular elektrik işığında açıq yaşıl rəngə çalırdı, sahilin qırağında, beton parçalarının yanında isə xırda balıqlar vurnuxurdu.

Öldürülənlərin şişkin sifətləri də işıqda parıldayırdı, qanın laxtalandığı yerlərə isə sanki tünd rəngdə lak çəkilmişdi. Meyitlərin böyür-başında boş gilizlər səpələnib qalmışdı. Tompson avtomatı kormanın döşəməsində, Harrinin onu qoyduğu yerdə idi. Kubalı gədələrin qayığa gətirdikləri içi pulla dolu iki dəri çanta çənlərdən birinin böyrünə qoyulmuşdu.

– Biz qayığı yedəyə götürəndə mən bir ara istədim ki, çantaları katerə gətirim, – komandir dedi. – Sonra belə qərara gəldim ki, qoy hər şey necə varsa, o cür də öz yerində qalsın, üstəlik, hava da yaxşıdır.

– Düz də eləmisiz, – şerif dedi. – Amma qəribədir, bəs beşinci hara yoxa çıxsın. Balıqçını deyirəm, Elbert Tresini.

– Bilmirəm. Burda hər şey olduğu kimidir, biz yalnız bu ikisinin yerini dəyişmişik, – şkiper dedi. – Onlar hamısı güllədən deşik-deşik olublar, tək-cə bax o şturvalın yanında uzanandan başqa. O, dərhal öldürülüb. Güllə başının dalından dəyib, peysərini dəlib keçib. Yeri də görünür, düz alından vurub çıxıb.

– Bu, görkəmindən uşağa oxşayan həmin oğlandır, – şerif dedi.

– İndi çətin bilmək olur ki, onun görkəmi necəymiş, – komandir dedi.

– Bax, bu uzundraz ki var – vəkil Robert Simmonsu avtomatla qətlə yetirəndir. Sizcə, nə baş verib burda? Necə olub ki, onların hamısı öldürülüb? – şerif soruşdu.

– Öz aralarında davaları düşüb yəqin, – komandir dedi. – Pulu bölməyin üstündə yəqin mübahisələri düşüb.

– Onların üstünə nəsə örtmək lazımdır. Çantaları mən özümlə götürərəm.

Bu vaxt, onlar qayıqı tərک etməyə macal tapmamış körpünün üstündə çox da cavan olmayan arıq, çəlimsiz bir qadın peyda oldu; o, sahil mühafizəsi katerinin böyrüylə qaçırdı, bütün camaat da dalınca yüyürürdü. Başında şlyapası olmadığından qadının saç düzümü dağılmışdı, ucları sancaqların birinə ilişib qalsa da, yağlı hörükləri açılib boynuna sürüşmüşdü. Qayıqda meyitləri görəndə qadın tükürpədici səslə qışqırdı. O, lap irəlində dayanmışdı və başını geri atıb çıxırırdı, başqa iki nəfərsə qolundan tutub onu yerində zorla saxlamışdı. Ardınca qaçan bir topa adam dövrələnib qadının başına yığışdı və hər tərəfdən sıxlaşaraq hamısı maraqla gözünü qayığın içinə zillədi.

– Lənət şeytana, – şerif əsəbiləşdi. – Qapını hansı axmaq açıq qoyub? Tez bir şey verin bunların üstünü örtməyə, ədyaldan, mələfədən nə varsa, gətirin. Sonra da bu adamları burdan çıxartmaq lazımdır.

Qadın çığır-bağırını kəsib qayığa diqqətlə göz gəzdirdi, sonra yenə başını dala atıb qışqırmağa başladı.

– Onlar onu hara gizlədiblər? – qadının böyründəkilərdən biri bərkdən dedi. – Elberti hara aparıblar?

Qadın səsini kəsib təzədən qayığa göz gəzdirdi və şerifi səslədi:

– O burda yoxdur! Ey, Rocer Conson! Elbert hardadır? Hamı Elbert?

– O, qayıqda yox idi, missis Tresi, – şerif qadına cavab verdi.

Qadın başını dala atıb yenidən çığırdı, elə bərkdən çığırdı ki, arıq boğazındakı bütün damarlar şişib qalxdı, yumruqları bərk-bərk düyünləndi, başı əsməyə, silkələnməyə başladı.

Arxada duranlar qabaqdakıların üstünə yıxılıb onları daha da irəli itələyir, körpünün lap qırağına yaxınlaşmağa çalışırdılar.

– Buraxın. Qoy baxmayanlar da baxsın!..

– İndi meyitlərin üstünü örtəcəklər.

Sonra ispanca:

– Çəkilin keçək. Qoy biz də baxaq. *Hay quatro muertos.*

*Todos son muertos.*¹ Qoy baxaq.

Qadın qışqırırdı:

– Elbert! Elbert! Aman Allah, aman Allah, Elbert hardadır?

İndicə qaçıb gələn və irəli dürtülə bilməyən iki cavan kubalı adamların arxa tərəfində bir-iki addım dala çəkildi, sonra ikisi bir yerdə qaçıb özlərini camaata çırpdı, əl-qol hesabına yığnağı yarıb qabağa soxulmağa başladı. Cavanların qəfil təkanından arxada dayananlar müvazinətlərini itirib qabaqdakıların üstünə yıxıldılar, böyründəki iki nəfərlə birgə bir anlığa suyun üzərinə əyilib qalan missis Tresi tarazlığını saxlamağa nə qədər çalışsa da, ümitsiz cəhdləri boşa çıxdı və arvad bərkdən qışqıraraq dənizə düşdü; onun çığırtısı yaşıl suların şappılıtısında itib-batdı.

İki dənizçi dərhal özlərini proyektorun işıqlandırdığı açıq yaşıl rəngli sulara, missis Tresinin çığıra-çığıra, əl-qol ata-ata çapaladığı yerə atdı. Kormadan dənizə əyilən şerif qarmağı qadına uzatdı və onu aşağıdan itələyən dənizçilərin birgə səyləri, eyni zamanda, şerifin yuxarıdan dartması sayəsində, nəhayət ki, arvadı kormaya qaldırmaq mümkün oldu. Yığnaqdakı adamlardan heç biri qadına kömək etməkçün yerindən tərpənmədi; bütübütün islanmış arvad kormadan onlara tərəf çönüb yumruqlarını yelləyə-yelləyə qışqırmağa başladı:

– Ajlaflar! Kopak uşakları!

¹ *Dörd ölü var. Hamısı ölüdür (ispanca).*

Sonra missis Tresi aşağı boylanıb təzədən çığırdı:

– Elbert! Hardadır Elbert!

– O, qayıqda yoxdur, missis Tresi, – şerif onu sakitləşdir-mək istədi və ədyalı götürdü ki, qadının çiyinə salsın. – Siz bir az sakit olun, missis Tresi. Özünüzü ələ alın.

– Manım dışlarım, manım dışlarım, – missis Tresi acına-caqlı tərzdə təkrarlamağa başladı. – Man dışlarımı saldı.

– Səhər biz onları tapıb çıxardarıq, – sahil mühafizəsi katerinin komandiri qadına təskinlik verdi. – Dışləniz itməz.

Dənizçilər qayığın kormasına dırmaşıb çıxdılar; su onla-rın üstündən sel kimi axırdı.

– Gedək, – islaq dənizçilərdən biri o birinə dedi. – So-yuqdur, mən üşüyürəm.

– Siz necə, missis Tresi, yaxşısınız? – şerif qadının çiyin-lərini ədyala bükə-bükə soruşdu.

– Yaxşıyammi? Yaxşıyammi? – missis Tresi əsəbi halda təkrarladı, sonra hər iki yumruğunu düyünləyib başını dala atdı ki, daha bərkdən qışqıra bilsin; qadının müsibəti gücündən artıq idi.

Toplaşanlar onu ehtiram sükutuyla dinləyirdi. Missis Tre-sinin çığırtısı hazırda şeriflə köməkçisinin camaatın gözündən gizlətmək üçün üstünə ədyal atdıqları dörd ölünün acınacaqlı görkəminə heyrətəməz dərəcədə uyğun gəlirdi; belə dəhşətli mənzərə artıq bir neçə ildi görünməmişdi – şəhər əhli İslenyo-nun Kaunti-Rodda daşqalaq edilməsindən, sonra da bütün ma-hallardan sürüb gəlmiş avtomobillərin işıqları altında teleqraf dirəyindən asılmasından bəri belə mənzərəyə rast gəlməmişdi.

Meyitlərin üstü örtüləndə camaatı dilxorçuluq basdı, amma hər necə olsa, bütün şəhər əhlindən yalnız buradakılara hər şeyi görmək nəsim olmuşdu. Onlar missis Tresinin suya necə yığıldığını görmüşdülər, bundan qabaqsa, hələ buxta darvazasının önündə da-yanarkən Harri Morqanın “Dəniz hospitalı”na necə aparıldığını şahidi olmuşdular. Odur ki, şerif körpünü boşaltmaq göstərişi ve-rəndə hamısı sakit və razı şəkildə dağılışıb getdi. Neyçün ki, öz paylarına hansı uğurun düşdüyünü onlar çox yaxşı anlayırdılar.

Bu arada Harri Morqanın arvadı Mariya və onun üç qızı Dəniz hospitalının qəbul otağındakı skamyada oturub gözləyirdi. Qızların üçü də ağlayır, Mariya burun dəsmalının qıraqlarını çeynəyirdi. O, səhərdən bəri ağlaya bilmirdi.

– Ata qarnından yaralanıb, – qızlardan biri bacısına dedi.

– Dəhşət, – bacısı cavab verdi.

– Sakit, – böyük bacı onlara dedi. – Mən ataya dua eləyirəm, mənə mane olmayın.

Mariya heç nə demədi. O yalnız dəsmalın ucunu çeynəyir və alt dodağını dişləyirdi.

Az sonra doktor içəridən çıxdı. Mariya onun üzünə baxanda doktor başını buladı.

– Mən ora keçə bilərəm? – qadın soruşdu.

– Hələ yox, – doktor cavab verdi.

Mariya ona yaxınlaşıb astadan soruşdu:

– Keçinib?

– Qorxuram ki, belə olsun, missis Morqan.

– Olarmı mən ona baxım?

– Hələ yox. O, hazırda əməliyyat otağındadır.

– Lənət şeytana, – Mariya dedi. – Lənət şeytana. Mən qızları evə aparıram. Sonra qayıdacam.

Onun boğazında qəfildən nəsə şişib qabardı, qabartıb qalxdı və ordaca ilişib qaldı, belə ki, qadın heç cür udquna bilmədi.

– Qızlar, durun gedək, – o dedi.

Qızlar üçü də ayağa qalxıb analarının dalınca köhnə, sınıq-salxaq maşına tərəf getdilər. Mariya sükanın arxasına keçib mühərriki işə saldı.

– Ata necədir? – bacılardan biri soruşdu.

Mariya cavab vermədi.

– Ana, ata necədir?

– Məni dindirməyin, – Mariya dedi. – Məni dindirməyin, bircə məni danışdırmayın.

– Axı...

– Danışma, qızım, – Mariya dedi. – Danışma, ona dua elə.

Qızlar yenə ağlaşdılar.

– Di bəsdirin, – Mariya dedi. – Bəsdir ağladınız. Mən dedim ki, ona dua eləyin.

– Eləyirik, – qızlardan biri dedi. – Mən həmişə dua eləyirəm, xəstəxanadan çıxandan bəri dua eləyirəm.

Onlar Roki-Roda burulanda maşının işığı bir az irəliddə gedən adam fiqurunun üzərinə düşdü; o, səki ilə səndələyə-səndələyə yeriyirdi.

Yəqin hansısa əyyaşdır, Mariya fikirləşdi. Hansısa bədbəxt içki düşkünü.

Adamın tuşuna çatanda gördülər ki, üz-gözü qan içindədir və maşın döngədən burulub gözdən itərkən adam hələ də qaranlıqda ayaqları bir-birinə dolaşa-dolaşa getməyində idi. Həmin adam evinə qayıdan Riçard Qordon idi.

Evin qapısı ağzında Mariya maşını saxladı.

– Qızlar, siz gedin yatın, – dedi. – Çıxın yuxarı, yerinizə girib yatın.

– Ana, axı atam necədir? – qızlardan biri soruşdu.

– Məndən soruşmayın, heç nə soruşmayın, – Mariya onlara dedi. – Allah xatirinə, mənimlə kəlmə kəsməyin, dindirməyin məni.

Və maşını döndərüb geriyə, hospitala qayıtdı. Çatan kimi birnəfəsə artırmaya qalxdı. Özünü kandara yetirəndə elə indicə qapını açıb çıxmaqda olan doktorla qarşılaşdı: doktor yorulmuşdu, evə tələsirdi.

– Hər şey qurtardı, missis Morqan.

– O öldü?

– Elə masanın üstündə keçindi.

– Mən ona baxa bilərəm?

– Hə, – doktor cavab verdi. – Çox sakit öldü, missis Morqan. O heç bir ağrı hiss etmirdi.

– Aman Allah!

Göz yaşları Mariyanın yanaqları boyunca süzülürdü.

– O-o, – qadın zarıdı. – O-o, o-o, o-o!

Doktor əlini onun çiyinə qoydu.

– Toxunmayın mənə! – Mariya dedi. – Toxunmayın mənə!
Sonra dedi:

– Mən ona baxmaq istəyirəm.

– Gəlin gedək, – doktor dedi.

O, qadınla birgə dəhlizdən keçib ağappaq bir otağa girdi.

Harri Morqan otaqdakı hündür masanın üstündə uzanmışdı; üzərinə çəkilmiş ağappaq mələfə onun yepyekə bədəninin hər yerini örtmüşdü. Otağın işıqları hədsiz dərəcədə gur idi və heç yerə kölgə salmırdı. Işığın parlaqlığı Mariyanı qorxutdu və qadın elə qapının kandarındaca ayaq saxlayıb durdu.

– O, qəti əziyyət çəkmədi, missis Morqan, – doktor bildirdi.

Mariya sanki onu eşitmirdi.

– Lənət şeytana, – o dedi və yenə ağladı. – Lənətə gəlmiş sifət. Bu nə mənfur sifətdir!

İyirmi altıncı fəsil

Bilmirəm, – Mariya Morqan yemək otağındakı masanın yanında oturub fikirləşirdi, – bilmirəm. Bəlkə mən az-az dözüüm. Günü ötürə-ötürə, gecəni keçirə-keçirə yavaş-yavaş dözüüm, onda yaxşı olar. Ən pisi bu lənətə gəlmiş gecələrdir. Əgər, heç olmasa, mən bizim bu qızları sevsəydim, yenə dərd yarıydı. Mənsə onları sevmirəm. Amma hər necə olsa, qızların barəsində də düşünmək lazımdır. Nəsə bir iş tapmaq lazımdır. Mən tamam ölü kimiyəm, amma ola bilər bu keçib getsin. Nə fərqi var, hamısı eyni şey deyilmi? Amma hər necə olsa bir işin qulpundan yapışmaq lazımdır. Bu gün düz bir həftədir. Qorxuram ki, əgər qəsdən, bilə-bilə bütün gün onu düşünsəm, necə olduğunu unudacam. Ən dəhşətli bu olurdu ki, onun sifətinin necə olduğunu mən qəfildən unudurdum. Lap mənə nə qədər ağır olsa da, bir işdən yapışmaq lazımdır. Əgər pul qoyub getsəydi, yaxud mükafat versəydilər, bəlkə asan olardı, intəhası mənimçün asan olmazdı. Birinci növbədə evi satmaq lazımdır. Əclaflar onu öldürdülər. Əclaf köpək uşağı! Hiss elədiyim təkəcə budur! Təkəcə bunu hiss edirəm! Nifrət, bir də ki, elə bil içimdə boşluq var. Boş otaq kimi içim eyzən

bomboşdur. Hər necə olsa, iş axtarmaq lazım gələcək. Dəfnə getməməyim heç yaxşı olmadı. Neyləyim, bacarmadım. İş axtarmaq lazımdır. Ölən bir də geri qayıtmaz.

O necə qızgın, necə güclü, necə çevikdi. Lap elə bil vəhşiydi; hansısa məzəli heyvana oxşayırdı. Mən onun tərpənişinə heç vaxt sakit baxa bilmirdim. O mənimki olduğundan həmişə elə bəxtəvər idim ki. Birinci dəfə uğur ona Kubada xəyanət eləmişdi. Sonra gün-gündən hər şey pisləşməyə doğru getdi, axırda da kubalı onu öldürdü.

Kubalılar konçalara bədbəxtlik gətirir. Kubalılar hamıya bədbəxtlik gətirir. Həm də orada qarasifətlər yaman çoxdur. Yadımdadır ki, bir dəfə məni özüylə Havanaya aparmışdı. Onda yaxşı qazanan vaxtlarıydı. Biz orda parkda gəzirdik, hələ qarasi-fətin biri mənə nəsə bir söz demişdi, Harri də qulağının dibindən elə ilişdirmişdi ki, həsir şlyapası başından düşmüşdü. Harri onun şlyapasını götürüb bir məhəllə o tərəfə vızıldatmışdı. Taksi şlyapanın üstündən keçəndə hələ mən necə də şaqqaq çəkmişdim. Yadımdadır, o qədər gülmüşdüm ki, qarnım ağrımışdı. Onda mən Pradodakı gözəllik salonunda ömrümdə ilk dəfə saçlarımı boyatdırmışdım. Bərbər yazıq düz yarım gün əlləşmişdi. Saçım elə qaraydı ki, əvvəl heç buna ürək eləmədi. Elə mən özüm də qorxurdum ki, axırda müqəvvaya oxşayacam. Amma elə hey ona deyirdim ki, rəngini bir az da açıq eləsin. Bərbər bir əlində ucuna pambıq doladığı taxta çubuq, bir əlində şana tutmuşdu, pambığı kasadakı mayeyə batıranda elə bil ordan tüstü çıxırdı, o da gah əlindəki şanayla, gah çubuğun o biri ucuyla saçımı bircə-bircə ayırır mayeni saçıma yaxırdı, durub qurumasını gözləyirdi. Mənsə oturmuşdum və başıma nə oyun açdığı-mın qorxusundan həтта ürəyim sancırdı. Di gəl, bu yandan da ilan dili çıxarırdım ki, bəs rəngi bir az da açıq eləmək olmazmı.

Axırda bərbər dedi: “Xanım, daha bundan da açıq mümkün deyil”. Sonra saçımı şampunla yuyub yaxşıca yığdı, mənsə heç baxmağa da ürək eləməirdim, qorxurdum ki, yəqin indi müqəvvaya oxşayacam. Bərbər saçımı darayıb yana, qulağımın ardına yığdı,

arxadan da balaca, tarım hörüklər düzəltdi. Bunun necə alındığını mən hələ görə bilmirdim, çünki saçım yaş idi, amma onların başqa cür olduğunu artıq görürdüm. Elə bil heç özüm deyildim. Bərbər saçımı torla bağlayıb məni saçqurudanın altında oturdanda özümə baxmağa qorxurdum. Amma sonra, saçım quruyanda bərbər toru başımdan götürdü, sancaqları çıxarıb saçlarımı daradı və baxıb gördüm ki, saçlarım qızılı rəngdə, eynən qızıl kimidir.

Küçəyə çıxdım, güzgünü çıxarıb özümə tamaşa elədim. Saçlarım gün işığında elə parıldaırdı ki! Əlimi toxunduranda gördüm ipək kimi elə yumşaqdı ki! Az qalırdı güzgüdə gördüyümün özüm olduğuna inanmayım, hətta həyəcandan nəfəs də çəkə bilmirdim.

Pradonun səkisiylə kafeyə tərəf gəldim, Harri məni orda gözləyirdi. Yol boyu nigarançılıq ürəyimi elə üzmüşdü ki, içimdə hər şey dartılıb yığılmışdı – deyirdim, bəs indicə yığılacam. Harri məni qapının girəcəyində görəndə cəld yerindən qalxıb ayağa durdu; baxdım ki, gözünü məndən çəkə bilmir. Onda onun səsi necə məzəli, necə boğuc çıxmışdı!

– Lənət şeytana, Mariya, sən lap gözəllər gözəlisən ki!..

Mən də soruşdum:

– De görüm, mən sarışın kimi xoşuna gəlirəm?

– Heç nə soruşma, – dedi. – Tez ol gedək evə, otelə gedək.

– Nə deyirəm ki. Əgər belədirsə, gedək.

Mən də bax belə dedim. Onda iyirmi altı yaşındaydım.

Harri mənimlə həmişə bu cür idi, mən də onunla həmişə beləydim. Deyirdi, heç vaxt mənimtək qadını olmayıb, mənənsə yaxşı bilirəm ki, dünyada ondan yaxşı kişi yoxdur. Mən bunu çox yaxşı bilirəm, amma indi o ölüb.

İndi mən hansısa işin qulpundan yapışmalıyam. Bilirəm ki, lazımdır. Amma bütün həyatını belə bir ərlə yaşayanda, sonra isə hansısa əclaf bir kubalı qəfildən onu vurub öldürəndə dərhal işdən yapışmaq elə də asan olmur, çünki sənin içində hər şey ölüb. Mən bilmirəm neyləyim. O, reysə gedəndə başqa cür olurdu. Onda həmişə evə qayıdırdı, indi isə mən ömrümün axırınacan tək qalacam. İndi mən qocayam, kökəlmişəm, qəşəng deyiləm.

Heç kəs mənə deməz ki, bu belə deyil, çünki daha o yoxdur. Yəqin kimisə pulla tutmağım lazım gələcək, amma çətin ki, mən bunu istəyim. Bax indi belədir. İndi bax belə də olacaq.

O isə məni bərk sevirdi, hamımızın da qayğısını çəkirdi. Pul qazanmağı da həmişə bacarırdı, mənə heç vaxt pul dərdi çəkmək lazım gəlmirdi. Mən təkcə onun dərdini çəkirdim, indi isə hər şey bitdi, hər şey qurtardı.

Öldürülənin işi xeyli asandır. Əgər mənim özümü öldürsəydilər, heç vecimə olmazdı. Doktor dedi ki, axırda Harri, sadəcə, yorulmuşdu. O həтта ayılmadı da. Mən sevinirəm ki, o rahat öldü – axı, qayıqda ölmək zulum olardı, əziyyətli olardı. Görəsən, o məni, yaxud başqa nə barədəsə düşünübümü? Yəqin belə olanda artıq heç nə barədə düşünmürsən. Yəqin canı bərk ağrıyıb. Amma axırda bərk yorulub. Sadəcə, yorulub. Mən istəyərdim ki, onun əvəzində özüm ölüm; o yox, mən ölüm. Mən bunu necə də istəyərdim. Amma istəməkdən nə xeyir? İstəmək heç vaxt kömək eləmir.

Dəfnə getməyi mən bacarmadım. Neyləyim axı, bacarmadım. Adamlar bunu başa düşmür, qanmırlar. Onlar bilmir ki, bu nə təhər olan şeydir. Ona görə ki, yaxşı ərlər çox azdır, bax onlar da burasını bilmir. Onlar bu barədə heç nə bilmirlər. Mənsə bilirəm. Mən çox yaxşı bilirəm. Bəs əgər indən belə iyirmi il yaşasam, onda neyləyim? Bunu mənə heç kəs deməyəcək və indi yalnız o qalır ki, az-az, yavaş-yavaş, günü ötürə-ötürə dözsən. Dərhal da hansısa işin qulpundan yapışasan. Hə, elə belə də eləmək lazımdır, yubatmaq olmaz. Aman Allah, bəs gecə nə təhər olsun, bəs gecəni mən neyləyim, – bax bunu bilmək istərdim.

Əgər gözüne yuxu getmirsə, gecəni necə keçirəsən? Yəqin əvvəl-axır bunu da biləcəksən. Biləcəksən ki, adam əri itirəndə bu nə cür olur. Yəqin axırda biləcəksən. Axırda bu lənətə gəlmiş həyatda hər şeyi biləcəksən. Deyəsən, mən artıq bilməyə başlayıram. Sadəcə, daxilində hər şey ölür. İçində hər şey ölür, onda hər şey də asanlaşır. Yaşamaya-yaşamaya yaşayırsan. Əksər adamların az qala bütün ömürlərini keçirdikləri qaydada. Yəqin bu elə belə də olur. Yəqin bu elə belə də olmalıdır. Neynək, başlanğıc

məndə yaxşıdır. Əgər bu belədirsə, əgər bu lazımdırsa, onda mən yaxşı başlamışam. Düşünürəm ki, belə də var. Düşünürəm ki, bununla bitəcək. Hə, neynək. Məndə başlanğıc yaxşıdır. Mən hamıdan irəli getmişəm.

Aydın, sərin, subtropik bir qış günüydü və yüngül şimal küləyi palma ağacının budaqlarını tərpədirdi. Turistlər velosipedlə evin yanından ötüb keçirdilər. Onlar gülüşürdülər. Üzbə-üzdəki həyətdən tovuz quşunun çığırtısı eşidilirdi.

Pəncərədən dəniz görsənirdi; qış gününün işığında adama elə gəlirdi ki, dənizin suyu bəmbərkdi, təzə və mavidir.

Ağ rəngli böyük bir yaxta limana daxil olmaqdaydı, sahilədən yeddi mil məsafədəki üfüqdə isə mavi dənizin fonunda balaca və aydın görsənən, axına qarşı hərəkətdə əlavə yanacaq işlətməsin deyə sualtı qayaları günbatan tərəfdən adlayıb keçən tanker gözə dəyirdi.

Frensis
Makomberin
uzun sürməyən
xoşbəxtliyi

Hekayə

Səhər yeməyinin vaxtıydı və onlar hamısı bir yerdə, ikiqat örtüklü yaşıl çardağın altında, nahar elədikləri çadırdə əyləşmişdilər, özlərini də elə aparırdılar ki, guya heç nə baş verməyib.

– Siz limon şirəsi içəcəksiz, ya limonad? – Makomber soruşdu.

– Kokteyl içəcəm, – Robert Uilson cavab verdi.

– Mən də. Ürəyim nəşə tünd şey istəyir, – Makomberin arvadı dedi.

– Hə, elə ən yaxşısı bu olardı, – Makomber razılaşdı. – Ona deyın, qoy üç dənə kokteyl hazırlasın.

Xidmətçi gədə artıq işə başlamışdı, çadırın qabaq tərəfinə kölgə salmış ağacların arasından əsən mehdən tərləmiş şüşələri buzlu kisədən çıxarırdı.

– Onlara nə qədər verim? – Makomber soruşdu.

– Bir funt bəsləridi, – Uilson cavab verdi. – Onları çox da qudurtmayın.

– Bəlkə böyüklərinə verim, özü bölüşdürsün?

– Tamamilə doğrudur.

Yarım saat əvvəl Frensis Makomber aşpazın, xidmətçi gədələrin, qəssab və yükdaşıyanların əlləri üstündə düşərgənin o başından öz çadırına gətirilmişdi. Silahdaşıyanlar bu mərasimdə iştirak etməmişdilər. Yerlilər onu çadırın qənsərində yerə qoyarkən Makomber bir-bir hamının əlini sıxmışdı, təbrikləri qəbul eləmişdi, sonra çadıra keçib çarpayıda oturmuşdu və arvadı gələncən yerindən tərpənməmişdi. Arvadı ona heç nə deməmişdi, Makomber də dərhal bayıra çıxıb yol ləyənində əl-üzünü yumuşdu və nahar elədikləri çadıra keçib meh tutan kölgəlikdə, rahat parusin kreslodə əyləşmişdi.

– Axır ki, siz şiri öldürdünüz, özü də necə qiyamət bir şiri, – Robert Uilson ona dedi.

Missis Makomber cəld Uilsona nəzər saldı.

Bu, naz-nemət içində bəslənmiş olduqca gözəl bir qadın idi; beş il qabaq gözəlliyi və cəmiyyətdəki mövqeyi ona beş min dollar qazandırmışdı – qadın bu haqqı kosmetik vasitələr barədə rəyinə (*bura fotosəklini də əlavə eləmişdi*) görə almışdı, ancaq özü heç vaxt kosmetika işlətməzdi. Frensis Makomberə də on bir il qabaq ərə getmişdi.

– Doğrudanmı, şir yaxşı şir idi? – Makomber soruşdu. Arvadı indi də ona baxdı; kişilərin ikisinə də elə baxırdı ki, sanki onları ilk dəfəydi görürdü.

Onlardan birini – ağ ovçu Uilsonu, doğrudan da, ilk dəfə görürdü. Uilson ortaboylu və kürəndi, cod bıqları, qırmızı sifəti vardı, gülümsəyəndə saya qırıqları açılan gözləri həddən ziyadə soyuq və maviydi. İndi o, missis Makomberə baxıb gülümsünür, qadın da baxışlarını kişinin üzündən yayındırıb, gah onun gen frençinin maili çiyinə bərkidilmiş iki cüt patrona (*əslində, bu patronlar sol döşünün üstündəki cibdə olmalıydı*), gah gündən qaralmış iri əllərinə, nimdaş bricisinə, çirkli ayaqqabılarına, sonra yenidən qırmızı sifətinə baxırdı. Kişinin gündən yanıb qızarmış boynuna indi çadırın küncündəki mıxdan asdığı enli şlyapası ağappaq zolaq salmışdı və bunların heç biri qadının nəzərindən qaçmadı.

– Gəlin, şirin şərəfinə içək, – Robert Uilson yenə qadına baxıb gülümsündü; qadınsa gülmədi, qərribə bir maraqla gözlərini ərinə zillədi.

Əgər uzundrazlığını nəzərə almasan, Frensis Makomber gözəl kişi sayılırdı; kifayət qədər ucaboy və qamətliydi, avarçəkənlər kimi qısa vurulmuş qara saçları, napnazik dodaqları, əynində Uilsonunkuna bənzər xüsusi ov geyimi vardı, ancaq onunku daha təzəydi. Otuz beş yaşında tarım bir kişiydi, əla tennis oynayırdı, balıqçılar arasında keçirilən yarışlarda dəfələrlə

birinci yeri tutmuşdu, di gəl, lap elə indicə hamının gözündə özünü xalis ağciyər kimi göstərmişdi.

– İçək şirin şərəfinə, – o dedi. – Heç bilmirəm, bu elədiyinizə görə sizə necə təşəkkür bildirim.

Arvadı Marqaret nəzərlərini dolandırıb yenə Uilsonun üzərində saxladı.

– Gəlin bu şir söhbətini qurtaraq, – dedi.

Uilson bu dəfə qadının üzünə təbəssümsüz baxdı, amma indi də qadın ona gülümsündü.

– Bu gün çox qərribə gündü, – dedi. – Sizsə, yaxşı olardı ki, şlyapanızı başınıza qoyaydınız. Axı özünüz deyirdiniz ki, günorta vaxtı hətta talvarın altı da istidən od tutub yanır.

– Qoymaq da olar, – Uilson cavab verdi.

– Bilirsiniz, mister Uilson, sizin sifətiniz çox qırmızıdır, – qadın yenə gülümsündü.

– Çox içirəm, – Uilson dedi.

– Yox, mən bilən bu, içməkdən deyil. Ona qalsa, elə Frensis də çox içir, ancaq onun üzü heç vaxt qızarmır.

– Bu gün qızardı, – Makomber zarafata keçmək istədi.

– Yox, – Marqaret dedi. – Bu gün qızaran mən oldum. Mister Uilsonun sifəti isə həmişə qırmızıdır.

– Görünür, milli xüsusiyyətdir, – Uilson dedi. – Amma necə bilirsiniz, bəlkə mənim gözəlliyimdən danışmaq daha kifayətdir?

– Mən hələ təzə başlamışam ki.

– Lap yaxşı, amma gəlin elə burda da qurtaraq, – Uilson dedi.

– Onda daha danışılası ayrı bir şey qalmır.

– Gicləmə, Marqo, – əri dedi.

– Necə yəni danışmalı şey yoxdur, – Uilson dedi, – bax, bu gün biz əntiqə bir şir öldürmüşük.

Marqo onlara baxdı və kişilər gördü ki, qadın indicə ağlayacaq. Uilson bunu gözləyirdi və dərhal təşvişə düşdü, Makomber isə belə şeylərdən qorxmağı çoxdan yadırgamışdı.

– Axı bu niyə oldu, niyə oldu, niyə oldu axı? – Marqaret söylənə-söylənə öz çadırına keçdi. Onlar qadının ağlamasını

eşitmirdilər, amma çəhrayı rəngli kətan köynəyinin altında çiyinlərinin necə titrəməsi aydın görünürdü.

– Qadın hikkəsidir, – Uilson dedi. – Boş şeydi. Hamısı əsəbdən, bu kimi şeylərdəndi.

– Yox, – Makomber başını buladı. – Bu hərəkət mənə tələnəcəni bağışlanası deyil.

– Boş şeydi. Yaxşısı budur, gəlin içək, – Uilson dedi. – Bu əhvalatı yerli-dibli unudun getsin. Danışılacaq çox şey var.

– Çalışaram unudum, – Makomber dedi. – Ancaq mənə elədiyinizi heç vaxt unutmam.

– Bədi görək. Bunlar hamısı boş şeylərdi.

Onlar çınqıllı çayın sahilinə uzanıb gedən daş-kəsək töküntüsü ilə yaşıl meşənin arasında qurduqları düşərgədə, qollu-budaqlı akasiyaların kölgəsində eləcə oturub ilıq limon şirəsi içir və çalışırdılar ki, gədələr masanı səhər yeməyi üçün hazırlayanacan bir-birinin üzünə baxmasınlar. Gədələrin hər şeyi bildiyinə Uilson artıq şübhə eləməirdi və xidmətçinin qabları masaya düzərkən öz ağasına hansı maraqla baxdığını görəndə onu suda-xili dilində söydü. Geri qanrılan oğlanın üzündə etinasız bir ifadə vardı.

– Siz ona nə dediniz? – Makomber soruşdu.

– Heç nə. Dedim bir az zirək tərənsin, yoxsa əmr edərəm, ona on beşini çəkib bədəninə odlayarlar.

– Nə danışırırsız? Şallaqla?

– Düzünə qalsa, bu, qanuni deyil. Qanunla onları yalnız cərimələmək olar.

– Sizde onları indi də döyürlər?

– Nə qədər kefindi. Hərgah ağilları çatıb şikayət eləsələr, əsl həngamə qopar. İntəhası şikayət eləməirlər. Cərimə olunmağı daha betər sayırlar.

– Çox qəribədir, – Makomber dedi.

– Elə də qəribə deyil. Şəxsən siz hansına üstünlük verərdiniz? Döyülmək yaxşıdır, yoxsa qazancı itirmək? – Uilson soruşdu, amma belə sual verdiyinə peşman oldu və Makomberin

cavabını gözləmədən dedi: – Belədir, ya belə deyil, bircə onu bilirəm ki, get-gedə elə bizim hamımızı döyürlər.

Qaş düzəldən yerdə vurub gözünü də çıxartdım, o düşündü. Lənət şeytana, məndən diplomat çıxmaz.

– Hə, bizim hamımızı döyürlər, – Makomber hələ də ona baxmadan dilləndi. – Bu şir əhvalatı mənə dəhşətli dərəcədə ağır gəlir. Söz-söhbət burdan o yana çıxmayacaq, eləmi? Demək istəyirəm, bunu heç kəs bilməyəcək ki?

– Siz onu soruşmaq istəyirsiniz ki, mən bu əhvalatı “Matayqa” klubunda danışacam, ya yox?

Uilson ona soyuq nəzərlə baxdı. Bunu əsla gözləməirdi. Fikirləşdi ki, demək bu adam təkcə ağciyər yox, hələ üstəlik axmağın yekəsidir. Halbuki əvvəl Makomber hətta xoşuma da gəlmişdi. Amma neyləyəsən ki, bu amerikalardan baş açmaq müşkül məsələdir.

– Yox, – Uilson dedi. – Mən peşəkaram. Müştərilərimiz barədə də heç vaxt danışmırıq. Bundan arxayın ola bilərsiniz. Amma bunu bizdən xahiş eləmək də düzgün sayılmır.

İndi o qət elədi ki, əgər dalaşib küsüşsəytilər, daha yaxşı olardı. Onda yeməyini tək yeyər, yeyə-yeyə də mütaliəsini edərdi. Elə onlar da yeməklərini ayrı yeyərdilər. Hə, ovun axırına-cən onlarla qalacaq, ancaq münasibətlər sırf rəsmi olacaq. Fransızlar necə deyir – *consideration distinguee?*¹

Bu onların sarsaq həyəcanlarına qoşulmaqdan min pay yaxşıdır: Makomberi təhqir edəcək, beləcə küsüşəcəklər. Hə, onda yemək vaxtı arxayınca öz mütaliəsi ilə məşğul olar, onların viskisini də əvvəlki qaydada bala-bala gillərdədi. Onda xoşagəlməz bir hadisə baş verəndə həmişə belə deyirlər. Başqa bir ağ ovçu ilə rastlaşanda soruşursan: “*Sizdə işlər neçə gedir?*” – cavab verəndə ki: “*Belə də, hələ ki, onların viskisini içirəm*”, – onda əlüstü bilirsən ki, işləri fırtındır.

¹ *Hörmət və ehtiram (fransızca).*

– Üzr istəyirəm, – Makomber qocalanadək yeniyetmə oğlan üzünü kimi tərəvətli qalacaq amerikan sifətini həmsöhbətinə tərəf çevirdi və Uilson onun qısa vurulmuş saçlarını, bir az oynaq olan qəşəng gözlərini, düz burnunu, nazik dodaqlarını, gözəl çənəsini gördü. – Bağışlayın ki, bu mənim ağılıma gəlmədi. Axı mən hələ çox şeyi bilmirəm.

“Belə yerdə neyləyəsən?” – Uilson düşündü. O, mümkün qədər tez və biryolluq küsmək istəyirdi, lap indicə təhqir elədiyi bu qanmazsa üzr istəmək xəyalına düşmüşdü. Daha bir cəhd elədi.

– Narahat olmayın, mən boşboğazlıq eləyənlərdən deyiləm. Qazancımı heç də itirmək istəməzdim. Bilirsinizmi, burda, Afrikada qadının şirə atdığı güllə heç vaxt boşa getmir, ağ kişi isə heç vaxt dabanına tüpürüb aradan çıxmır.

– Mən lap dovşan sayağı qaçıb aradan çıxdım, – Makomber dedi.

“Tfu, bu cür şeyləri dilə gətirən kişiylə neyləmək olar?” – Uilson yenə düşündü.

O, eynən pulemyotçu gözünü andıran öz etinasız mavi gözlərini Makomberə zilləyib diqqətlə baxdı və Makomber onun üzünə gülümsündü. Gözlərindəki məyusluğa fikir verməsən, təbəssümü qiyamət idi.

– Bəlkə kəl ovunda əvəzini çıxma bildim, – o dedi. – Deyəsən, növbədə vəhşi öküzlər olmalıdır, elə deyil?

– İstəsəniz, lap elə günü sabah ova çıxarıq, – Uilson cavab verdi. Düşündü ki, bəlkə nahaq yerə hirsələnirəm? Bəlkə Makomber haqlıdır, adam özünü belə aparmalıdır? Yox, lap özünü həlak eləsən də, bu amerikalardan dünyasında baş çıxartmazsan.

O, yenə içində Makomberə bir rəğbət duydu. Bircə bu gün səhərkini unutmaq mümkün olsaydı. Amma necə unudasan. Elə bir səhər alındı ki, bundan betərini heç təsəvvürə gətirmək belə mümkün deyil.

– Budur, memsaib də gəlir, – Uilson dedi.

Qadın öz çadırından çıxıb onlara yaxınlaşdı; dincəlib toxtamışdı, əhvalı şən görünürdü və dedikcə cazibədar idi. Girdə

çöhrəsi çox qəşəngdi, elə qəşəngdi ki, lap adama yelbeyin təsiri bağışlayırdı. Amma Uilson fikirləşdi ki, qadın əsla yelbeyin-filan deyil, yox, ona nə istəsən deyə bilərsən, bircə bundan başqa.

– Alyanaq gözəl mister Uilson özünü necə hiss edir? Bəs mənim qızıldan qiymətli Frensisim necə, yaxşıdır mı?

– Xeyli yaxşıyam, – Makomber dedi.

– Mən bu macəranı unutmaq istərdim, – qadın masa arxasına keçib sözlünə davam elədi. – Axı, Frensisin şirləri yaxşı, ya pis ovlamasının nə dəxli var? Bu onun sənəti deyil. Bu, mister Uilsonun sənətidir. Bəli, mister Uilson öldürərkən çox maraqlı görünür. Mister Uilson, siz hər şeyi ovlayırsınız, elə deyil?

– Bəli, hər şeyi, – Uilson dedi. – Nə istəsəniz.

Uilson fikirləşdi ki, belələri dünyada ən hissiyatsız adamlardı; ən hissiz, ən qəddar, ən həris və ən füsunkar. Elə daşürəklidirlər ki, axırda ərləri əriyib muma dönür, yaxud sadəcə əsəbi olurlar. Ya bəlkə qəsdən bu cür kişiləri seçirlər ki, onlarla tez dil tapsınlar? Ancaq bunu hardan bilsinlər ki, çox tez ərə gedirlər. Yaxşı ki, amerikan qadınları artıq onunçün təzə şey deyil; çünki bu qadının füsunkarlığı şübhəsizdir.

– Sabah biz kəl vurmağa gedirik, – Uilson qadına dedi.

– Mən də sizinlə gedəcəm.

– Siz getməyin.

– Yox, gedəcəm. Olmaz bəyəm?

– Bəlkə sənin düşərgədə qalmağın yaxşıdır? – Makomber dedi.

– Əsla! – qadın qətiyyətlə bildirdi. – Səhərkitək bir tamaşanı mən dünyasında əldən buraxmaram.

Bayaq aqlamağa gedəndə, Uilson düşündü, ürəyini boşaltmaqçün aqlamağa gedəndə mənə elə gəlmişdi ki, o, misilsiz bir qadındır; elə bilmişdim düşünüb dərk edir, ürəyi yanır, ərinə görə də, özünə görə də əzab çəkir, məsələnin nə yerdə olduğunu aydınca görür. Amma buyur, iyirmicə dəqiqədən sonra əsl amerikan qadınlarına məxsus bir qəddarlıqla geri qayıtdı. Bu qadınlər dəhşətli məxluqlardır. Sadəcə, dəhşətdirlər.

– Sabah biz səninçün yenə tamaşa düzəldərik, – Frensis Makomber dedi.

– Siz getməzsiz, – Uilson dedi.

– Yanılırsız, – qadın razılaşmadı. – Mən yenə sizə baxıb feyziyab olmaq istəyirəm. Bu səhər siz çox yaxşıydınız, əlbəttə, əgər başqasının kəlləsini əzəndə adam yaxşı ola bilərsə.

– Bu da səhər yeməyi, – Uilson dedi. – Deyəsən, kefiniz yaman kökdü?

– Niyə də olmasın? Mən bura heç də darıxmaq üçün gəlməmişəm.

– Elədir, hələ ki, darıxmağa səbəb olmayıb, – Uilson çaydakı daşlara, aralıdakı hündür sahilə, səhərki həngamənin baş verdiyi ağaclığa baxdı və bugünkü sübh çağını xatırladı.

– Bəs necə, – qadın dedi. – Qiyamət idi. Hələ gör sabah nələr olacaq. Sizin heç ağılınıza da gəlməz ki, sabahkı günü mən necə həsrətlə, necə intizarla gözləyirəm.

– Antilop ətindən hazırlanmış bifşteksin dadına baxın, – Uilson dedi.

– Çox dadlı ətdir, – Makomber fikrini bildirdi.

– Bunlar inək kimi iri heyvanlardı, özləri də dovşan kimi atdanırlar, eləmi?

– Lap quşu gözündən vurdunuz, – Uilson dedi.

– Frensis, bu heyvanı sən öldürmüşdün? – qadın soruşdu.

– Hə.

– Bəs onlar qorxulu deyil?

– Yox, əgər qəfildən üstünə tökülüşməsələr, qorxusu yoxdur, – Uilson qadına cavab verdi.

– Bu bir az təskinlik verir.

– Marqo, bəd gətirməsən olmaz? – Makomber bifşteksdən kəsdiyi ət tikəsini çəngələ keçirib kökü, kartof püresini və sousu onun üstünə komaladı.

– Yaxşı, mənim əzizim, bir halda ki, sən belə ürəkdən xahiş edərsən, onda demərəm.

– Axşamüstü şiri şampanla qeyd edərik, – Uilson dedi. – İndi çox istidir.

– Hə, şir də var axı, – Marqo dedi. – Mən az qala şiri tamam unutmuşdum.

Bax budur, Uilson düşündü, indi qadın kişini aşkarca ələ salır, ya da elə zənn edir ki, can sıxıntısının öhdəsindən bu cür gəlmək olar. Biləndə ki, əri qorxağın yekəsidir, onda qadın nə etməlidir? Qəddar olmağına çox qəddardır, qadınların elə hamısı belədir. Axı onlar ağalığa edirlər, bu işə hərdən qəddar olmağı tələb edir. Amma qadın qəddarlığına baş sındırmağım yetər.

– Bozartmadan bir az da götürün, – qadına nəzakətlə müraciət elədi.

Axşama yaxın Uilsonla Makomber yerli sürücü və hər iki silahdaşyanla birgə maşına minib getdilər. Missis Makomber düşərgədə qaldı. Dedi ki, çox istidir, gəzməyə həvəsi yoxdur, onsuz da, sabah tezdən ova birlikdə gedəcəklər. Maşın tərənəndə o, çəhrayı-qəhvəyi rəngli kətan paltarda iri ağacın kölgəsində durmuşdu; indi ona gözəl yox, yaraşılıq demək düzgün çıxardı. Qara saçları alnı boyunca geriə daranıb arxada düyünlənmişdi, üzü elə təravətliydi ki, deyərdin bu saat düşərgədə yox, İngiltərədəydi, Uilson düşündü. Sonra onlara əl yellədi və avtomobil hündür otları yaprıxdıra-yaprıxdıra dayaz dərəcikləri adlayıb keçdi, ağacların arasında əyri-üyrü izlər sala-sala gavalı kolluqları olan balaca tərəciklərə dırmaşdı.

Kolluqda su antiloplarının sürüsünü pərən-pərən saldılar, maşından çıxıb baxanda uzun, əyri buynuzlu qoca erkəyi gördülər və Makomber iki yüz yardlıq məsafədən sərrast atəslə heyvanı yerə sərdi; qalanları təlaş içində var gücləriylə sıçrayıb bir-birinin üstündən aşıb keçməyə, hərdən yuxuda olduğu kimi, ayaqlarını ağılasıqmaz tərzdə yumşaqcasına yığıb uzun sıçrayışla irəli tullanmağa başladılar.

– Yaxşı atəş idi, – Uilson dedi. – Onları vurmaq asan deyil.

– Hə, necədi, qiymətli başdı? – Makomber soruşdu.

– Gözəl başdı, – Uilson cavab verdi. – Həmişə belə atın, onda hər şey də yaxşı olar.

– Neçə bilirsiniz, sabah kəl taparıq?

– Bütün ehtimallara görə tapmalıyıq. Sübh tezdən otlamağa çıxırlar, bəxtiniz gətirsə, talada başlarının üstünü kəsdiririk.

– Mən şirlə bağlı bu həngaməni necəsə ört-basdır etmək istərdim, – Makomber dedi. – Öz arvadının gözündə belə vəziyyətə düşmək o qədər də xoşagələn iş deyil.

Uilson düşündü ki, xoşagəlməz olan, əslində, məsələnin özüdür, arvadın görüb-görməməsinin dəxli yoxdur, bunu dilə gətirməksə ondan da betərdir; xalis axmaqlıqdır. Ancaq belə dedi:

– Bu barədə fikirləşməyi boşlayın. Rastına çıxan birinci şir lap kimi desən karıxdırıb pərt vəziyyətdə qoyar. Artıq hamısı keçib gedib.

Ancaq axşam yeməkdən və bir stəkan sodalı viskidən sonra Frensis Makomber tonqalın qırağında, mığmığalardan qorunmaqçün milçətkən çəkilməmiş çarpayısında uzanıb gecənin səslərini dinləyəndə həngamə hələ sovuşmamışdı. Nə keçib getmişdi, nə də başlanmışdı. Hər şey nə cür baş vermişdisə, eləcə gözünün qabağında idi, bəzi təfərrüatlar isə bütün dəqiqliyi ilə apaydın canlanır və ona olmazın xəcalət verirdi. Xəcalətdən də betər, o daxilində nəsə gəmirici, sümürücü bir qorxu hiss edirdi; bu qorxu soyuq, sürüşkən bir yarğantək nə vaxtsa içindəki inanın, arxayınçılığın doldurduğu həmin o boşluğun yerini tutmuşdu və bu ona çox pis gəlirdi. Qorxu onun canındaydı, onu tərkmirdi.

Hər şey ötən gecədən başladı: o, yuxudan ayılındə hardasa çayın yuxarısında şirin nəriltilisini eşitmişdi. Pəsdən eşidilən nəriltili-mıriltı axırda öskürəklə qurtarmışdı, buna görə də gecə qəfildən oyanıb həmin səsləri eşidəndə Frensis Makomberə elə gəlmişdi ki, şir çadırın lap böyründədi və diksinib qorxmışdu. Aramla nəfəs alan arvadının həmirinə qulaq vermişdi; arvadı şirin yuxudaydı. Bir Allah bəndəsi yoxdu ki, qorxduğunu ona

söyləyib, dərđini bölüşsün. Beləcə, cıncırını çıxartmadan yerində tək-tənha uzanıb qalmışdı və “qoçaq ömründə üç yol şirdən qorxur: ilk dəfə ləpirini görəndə, ilk dəfə səsinə eşidəndə, ilk dəfə rastına çıxanda” somali atalar sözündən də xəbərsiz idi. Sübh tezdən, hələ gün çıxmamış Uilsonla çadırdə oturub fənər ışığında qəlyanaltı edərəkən şir yenə nərildəmişdi və Frensisə elə gəlmişdi ki, deyəsən o, düşərgənin lap yaxınlığındadır.

– Nə təhər öskürməsinə eşidirsiz də, – Robert Uilson qarşısındakı qəhvə və qurudulmuş balığın üzərindən başını dikəldib demişdi. – Deyəsən, lap qocadı.

– Bəs onacan məsafə nə qədərdir, burdan çoxmu yaxındadır?

– Çay uzununu bir miləcən olar.

– Biz onu görəəcəyik?

– Çalışarıq.

– Bəyəm onun səsi həmişə belə uzağa gedir? Lap elə bil düşərgənin içində nərildəyir.

– Çox uzağa gedir, qərribə işdir ki, hətta lap uzağa, – Robert Uilson belə demişdi. – Ümid edək ki, özünü güllə qabağına da verəcək. Yerli adamlar nə vaxtdı danışırdılar, deyirdilər burda bir natarazı peyda olub.

– Harasından nişan almaq lazımdır ki, vuranda elə yerindəcə qalsın? – Makomber ondan soruşmuşdu.

– Kürəyindən, – Uilson cavab vermişdi. – Bacarsanız, düz boynundan vurun. Sümüyünü nişan alın. Çalışın bir gülləyə işini bitirəsiniz.

– Yəqin ki, vura bilərəm.

– Siz gözəl atırsınız. Tələsib eləməyin. Sərrast atın. Əsas birinci atəşdir.

– Hansı məsafədən atmaq yaxşıdır?

– Demək çətindir. Bu məsələdə şirin öz hesabı ola bilər. Çox uzaqda olsa atmayın, yaxına buraxın, vuracağınıza tam əmin olandan sonra atın.

– Yüz yarıdan da yaxına buraxım? – Makomber soruşmuşdu.

Uilson tez üzünü döndərib ona baxmışdı.

– Yüz yaxşıdı elə. Bir az da yaxına buraxmaq olar. Bundan uzaqdısa, yaxşısı budur, heç atmayasan. Yüz yard – yaxşı məsafədir. Bu məsafədən seçim edib istənilən hədəfi vurmaq olar. Budur, memsaib də gəlib çıxdı.

– Sabahınız xeyir, – qadın gülümsər sifətlə salamlamışdı. – Hə, gedirik?

– Siz nahar edən kimi tərپənirik, – Uilson ona cavab vermişdi. – Özünüzü yaxşı hiss edirsiniz?

– Əla, mən çox həyəcanlanıram.

– Gedim görüm, hər şey hazırımı.

Uilson ayağa duranda şir yenə nərildəmişdi.

– Gör nə səs-küy salıb. Biz bu musiqini kəsərik, – Uilson irişmişdi.

– Sənə nolub belə, Frensis? – arvadı soruşmuşdu.

– Heç nə.

– Yox, düzünü de görüm, nolub sənə?

– Heç nə olmayıb.

– Di de görüm. – Qadın zəndlə ərinin üzünə baxmışdı. – Özünü pismi hiss edirsən?

– Lənətə gəlsin bu nəriltini, bütün gecə ara verməyib.

– Bəs məni niyə oyatmadın? Mən ona məmnuniyyətlə qulaq asardım.

– Mən də bu murdarı gəbərtməliyəm, – Frensis yazıqcasına dillənmişdi.

– Bəyəm sən bura elə bu işdən ötrü gəlməmişən?

– Elədir. Amma nəsə əsəbiləşirəm. Bu nərilti məni yaman qıcıqlandırır.

– Onda çıx onun axırına, Uilson demiş, kəs bu musiqinin səsini.

– Yaxşı, mənim əzizim. Amma dildə demək çox asandır, elə deyil?

– Sən qorxub eləmirsən ki?

– Yox əşi, amma bütün gecə mən bu lənətə gəlmişin səsi ni eşitmişəm, indi də əsəblərim tarım çəkilib.

– Sən onun axırına çıxarsan, hər şey də düzələr, görərsən. Mən bilirəm. Sadəcə, bunun necə olacağını görməyə səbrim çatmır.

– Yeməyini ye, tərənək.

– Belə ertədən hara? Hələ heç hava düz-əməlli işıqlanmayıb.

Bu vaxt şir yenə nərildəmişdi, özü də pəsdən eşidilən nə-rilti qəfil lərzələnin az qala havanı titrədən əcaib boğaz hayqırtısına çevrilmiş, sonra da zəif, boğuş mırıltıyla kəsilmişdi.

– Elə bil böyründədir, hardasa lap bu yaxınlıqdadır, – arvadı demişdi.

– Lənət şeytana, mən bu nə-riltiyə dözümmirəm.

– Təsirli səslənir.

– Nə təsirli?! Bu, sadəcə, dəhşətdir.

Bu zaman Robert Uilson əlindəki 0,505 kalibrli gödək və yoğun lüləli yöndəmsiz Gibbs tüfəngi ilə qımışa-qımışa onların yanına qayıdıb:

– Gedək, – demişdi, – silahdaşın sizin springfildi də, o biri tüfənginizi də götürüb. Artıq hamısı maşında gözləyir. Patronlar sizdədirmi?

– Hə.

– Mən hazır, – qadın cəld ayağa qalxmışdı.

– Onun səsini kəsmək lazımdır, – Uilson Makomberə demişdi. – Siz sürücünün yanında əyləşin. Memsəib arxada, mənim yanımda otur.

Və hamısı maşına doluşub, səhərin alatoranında meşənin içiylə çay boyunca üzüyuxarı yollanmışdılar. Makomber çaxmağı açıb, tüfəngin metal örtüklü güllə ilə doldurulduğunu görəndə bir qədər arxayınlaşmışdı, çaxmağı bağlayıb, qoruyucunu çəkmişdi. Amma yadındadı ki, əlləri titrəyirdi. Cibindəki və döşünün üstünə bənd edilmiş patronları əliylə dübarə yoxlayıb, arxa oturacaqda arvadının böyründə oturan Uilsona tərəf dönmüş, hər ikisinin həyəcanla gülümsədiklərini görmüşdü. Qapısız maşın təkərlər üstündə yırgalanan qutuya bənzəyirdi.

– Baxın, quşlar yerə qonur, – Uilson qabağa əyilib pıçıldamışdı. – Bu o deməkdir ki, bizim qoca aslanımız öz ovundan doyub çəkildi.

Makomber gördü ki, quşlar çayın o biri tayındakı ağacların üzərində dövrə vurub, qəfildən aşağı şığıyırlar.

– Çox güman ki, yatmadan qabaq o bura su içməyə gələcək, – Uilson pıçılıyla bildirmişdi. – Sayıq olun.

Onlar dik sahil boyunca, daş-kəsəkli çay yatağının dərin iz saldığı yerdə lap yavaşdan gedirdilər; maşın əyri-üyrü yollarla, qollu-budaqlı qoca ağacların arasından çox ləng burulub keçirdi. Qarşı sahilə boylanarkən birdən Makomber Uilsonun arxa tərəfdən onun çiyinlərindən yapışdığını hiss etmiş və həmin an maşın da qəfil dayanmışdı.

– Odur ey, – Uilsonun pıçılısını eşitmişdi. – İrəlidə, sağda. Düşün yerə və atın. Qiyamət şirdir.

Hə, indi, nəhayət, Makomber də şiri gördü: yanpörtü dayanan şir iri başını dik qaldırıb onlara tərəf çevirmişdi. Üzlərinə vuran sərin sübh mehi şirin tünd rəngli yalını yellədir, səhərin alatoranında onun ağlasığmaz dərəcədə gen sinəsi, hamar və parlaq gövdəsi apaydın seçilirdi; qarşı sahilin yaxasında şir çox nəhəng, dedikcə nəhəng görünürdü.

– Onacan məsafə nə qədər olar? – Makomber tufəngi əlinə götürüb pəsdən soruşmuşdu.

– Yetmiş beş yard. Çıxın, nəfəsini kəsin.

– Burdan atmaq olmaz?

– Şirə maşından atəş açmırlar, – qulağının dibində Uilsonun hənirini eşitmişdi. – Di tez olun, düşün yerə. O bütün günü beləcə dayanıb duran deyil ki.

Makomber bortun dəyirmi oyuğu üzərindən yekə bir addım atıb qabaq oturacağıın böyründən ayağını pilləkənə, oradan da torpağın üstünə basmışdı. Şir hələ də durduğu yerdə məğrurcasına dayanıb gözünə hansısa nəhəng kərgədan kölgəsi kimi görünən bu yad əşyaya baxırdı. İnsan qoxusu hələ ona gəlib çatmamışdı, o da ağır başını o tərəfə, bu tərəfə çevirib tanımadığı

əcaib cismi seyr edirdi. Heç bir qorxu-hürkü hiss etməsə də, nə qə-dər ki, “əşya” qarşı sahilə dayanıb durmuşdu, çaya enməkdən vaz keçdi, – və ondan bir insan fiqurunun ayrıldığını qəfil görəndə tez ağır başını döndərib, qorunmaq üçün özünü ağaclığa vermək istədi, amma elə həmin andaca qulaqbatırıcı gurultu eşitdi və 0,30-0,6 ka-librli iki yüz iyirmi qramlıq güllə zərbəsini böyründə hiss etdi; dər-hal da mədəsinin içindən nəsə qaynar, yandırıcı, ürəkbulandırıcı bir şey axıb keçdi. Yaranın qəfil ağrısından və toxluqdan ağırlaşmış iri pəncəli şir var gücüylə qaça-qaça özünü boyverməz hündür otluğa, ağaclığa təpmək istəyəndə yenə şaqqıltı səslənib düz yanından keç-di. Sonra yenə şaqqıltı səsi gəldi və şir dübarə zərbə hiss elədi, – bu dəfə güllə onun aşağı qabırğasını dəlib keçmişdi, – dilində öz isti, köpüklü qanının tamamını duydu, yerə şöngüyüb gizlənmək və o şaq-qıldayan andırı əlində tutmuş məxluqu məcburən yaxına gətirtmək, sonra qəfil sıçrayışla üstünə atılıb məhv etməkçün boyverməz otla-rın arasına cumdu.

Makomber maşından enəndə şirin halını düşünmürdü, bircə onu bilirdi ki, əlləri əsir; maşından aralananda ayaqları sö-zünə baxmırdı, əzələlərinin titrəyişini hiss eləsə də, baldırları sanki keyimişdi. Tüfəngi qaldırıb şirin düz kəlləsini nişan aldı və çaxmağı buraxdı; tətiiyi az qala barmağı qırılıncayadək sıxsax da, di gəl, atəş açılmadı. Yalnız bu vaxt yadına düşmüşdü ki, bəs qoruyucunu çıxartmayıb və onu çıxartmaqçün tüfəngi aşağı salıb daha bir inamsız addım atmışdı; bax elə şir də onun köl-gəsinin avtomobilin kölgəsindən ayrıldığını bu zaman görmüş, dönüb əkilmək istəmişdi. Makomber atəş açmışdı, tanış “uonq” sədasını eşidəndə bilmişdi ki, gülləsi boşa getməyib, amma şir getdikcə qaçıb uzaqlaşdı. Makomber bir də atəş açmışdı və güllənin qaçan şirin düz qabağında palçığı fəvvarətək göyə necə sovurduğunu hamı görmüşdü. Aşağıyı nişan almağın lazım olduğunu yada salıb Makomber daha bir atəş açmış və hədəfə dəyən güllənin çıxardığı səsi hamı eşitmişdi, ancaq o, tətiiyin dəstəyini irəli itələməyə macal tapmamış şir qaçıb hündür ot-ların arasında gizlənmişdi.

Makomber hərəkətsiz dayanmışdı; onun ürəyi bulanır, hələ də tufəngi aşağı endirməyən əlləri əməlli-başlı titrəyirdi. Arvadıyla Robert Uilson böyründəydi, yanını kəsdirən iki yerli adam dil-boğaza qoymadan öz dillərində nəşə üyüdüb-tökürdü.

– Mənim gülləm ona dəydi, özü də iki dəfə dəydi.

– Siz onun bağırsaqlarını yırdınız, bir də, deyəsən, döşündən vurdunuz, – Uilson arxayın səslə rahatca bildirmişdi. Qaşqabağı yer süpürən yerlilərin üzündə tutqun ifadə vardı və indi heç biri dinib-danışmırdı. – Bəlkə də onu öldürmüşünüz, – Uilson sözüünə davam eləmişdi. – Bir az gözləyək, sonra gedib baxarıq.

– Yəni necə?

– Kələyi kəsilib heydən düşəndə izi tutub ardınca gedərik.

– Hə-ə, – Makomber demişdi.

– Lənət şeytana, qiyamət şirdir, – Uilson şən halda demişdi. – Amma yaman pis yerdə gizləndi.

– Yerin nəyi pisdə ki?

– Lap yaxınına getməyincə onu görmək olmayacaq.

– Hə-ə, – Makomber demişdi.

– Yaxşı, di getdik, – Uilson tərpənmişdi. – Yaxşısı budur, memsaib burda, maşında qalsın. Qanın izinə baxmaq lazımdır.

– Sən burda qal, Marqo, – arvadına üz tutan Makomberin ağzı qurumuşdu; çətinliklə danışır, dili söz tutmurdu.

– Niyə? – qadın təəccüblə çiyinlərini çəkmişdi.

– Uilson belə buyurub.

– Biz gedirik görək orda vəziyyət necədir, – Uilson izah eləmişdi. – Siz burda qalın, burdan əcəb yaxşı görünür.

– Yaxşı.

Uilson suaxili dilində sürücüyə nəşə demişdi, o da başını tərpətməmişdi:

– Hə, bvana.

Sonra onlar sıldırımlı sahiləndən çaya enmişdilər; daşların üstüylə keçib torpaqdan çıxmış zoğlardan tuta-tuta o biri sahilə qalmışdılar və Makomber ilk atəşi açarkən şirin sahil boyunca qaçdığı həmin yerə gəlmişdilər. Yerlilərin uzun küləşlə göstərib

nişan verdikləri qalın otluğun topuqdan olan yerində tünd qan ləkələri vardı, – bu izlər ağacların arxa tərəfinə aparıb çıxarırdı.

– İndi neyləməliyik?

– Başqa yolumuz yoxdur, – Uilson Makomberə belə demişdi. – Maşını bura gətirə bilməzsən, sahil də sıldırımdır. Qoy bir az gücdən düşsün, sonra biz bərabər gedib onu axtarıq.

– Otluğu yandırmaq olmaz?

– Təzə otdur, yanmaz.

– Bəs sürəkçiləri göndərmək necə, o da olmaz?

– Niyə olmur ki, olar, – Uilson onu sınaıyıcı nəzərlə təpədən dırnağacan süzmüşdü. – Ancaq bu, adamı dirigözlü ölümə göndərmək kimi bir şey olardı. Şirin yaralı olmasını biz ki bilirik. Yaralı olmasaydı, başqa məsələ, onu qovmaq mümkün idi, hayküydən bezib gedərdi, amma yaralı şir hücum çəkir. Lap yaxınına gedib üstünə çıxmayınca onu görmək olmur, sürünə-sürünə elə yerdə şöngüyüb pusur ki, heç dovşan da orda gizlənə bilməz. Yerliləri belə cəncəl işə göndərməyə əlim gəlmir. Mütləq kimisə şil-küt eləyib şikəst qoyar.

– Bəs silahdaşınlar?

– Silahdaşınlar bizimlə gedəcək. Bu, onların “şauri”sidir. Müqavilə bağlayıblar axı. Amma belə görürəm ki, bu iş heç onların da ürəyincə deyil.

– Mən ora getmək istəmirəm, – söz Makomberin ağzından o nə deyəcəyini düşünməyə macal tapmamış çıxmışdı.

– Elə mən özüm də, – Uilson gümrəh səslə cavab vermişdi. – Ancaq çarə nədir.

Sonra Uilson sanki nəyisə yada salıb Makomberə baxmışdı, onun necə titrədiyini və sifətini necə bir bədbəxtlik sardığını qəfildən görmüşdü.

– Əlbəttə, istəsəniz siz getməyə də bilərsiz, – demişdi. – Bəs məni elə buna görə günəmuзд tuturlar da. Mən elə buna görə belə dəyərliyəm.

– Başa düşmədim, yəni siz ora tək getmək istəyirsiniz? Bəlkə şiri qoyaq elə qalsın orda?

Makomberin əsəbiləşdiyini sezsə də, bayaqdan bəri başı yalnız şirə qarışdığından Robert Uilson onun barəsində qətiyyənlə düşünürdü, amma birdən özünü oteldə qapını səhv salıb abırsız hərəkətin üstünə çıxan adamın vəziyyətində hiss elədi.

– Yəni necə?

– Sadəcə, gəlin onu dinc buraxaq, qurtarıb getsin.

– Özümüzlə elə göstərək ki, guya gülləmiz ona dəyməyib?

– Yox. Sadəcə, çıxıb gedək.

– Belə eləmirlər.

– Niyə ki?

– Əvvəla, indi şir orda əzab çəkir. Sonrasına qalanda da, kimsə ona tuş gələ bilər.

– Başa düşürəm.

– Amma sizin bizimlə getməyiniz qətiyyənlə vacib deyil.

– Mən gedərdim. Amma... başa düşürsünüz, mənə qətiyyənlə sadəcə dəhşətlidir.

– Mən qabaqda gedəcəm, Konqoni də izi axtaracaq. Siz məndən dalda, bir az böyükdən gələrsiz. Çox güman ki, şir zarıyacaq, biz də səsi eşidəcəyik. Görən kimi ikimiz də tez atarıq. Qəti narahat olmayın, mən sizdən aralanmaram, bir addım da aralı durmaram. Amma yaxşısı budur, bəlkə siz heç getməyəsiz? Düz sözümdü, belə daha yaxşı olar. Siz gedin, qayıdın memsaibin yanına, şirin işini mən özüm bitirərəm.

– Yox, mən gedəcəm.

– Necə xətrinizdi. Yox, əgər istəmirsənsə, onda getməyin.

Axı, bu mənə qətiyyənlə şaurimdir.

– Mən gedəcəm.

Ağacın altında oturub siqaret çəkmişdilər və Uilson demişdi:

– Bəlkə, hələlik gedib memsaiblə danılaşsınız? Vaxtımız var, çatarsız.

– Yox.

– Onda qoy mən gedim ona deyim ki, bir az səbrini bassın.

– Yaxşı, – Makomber razılaşmışdı.

Qan-tər içindəydi, dili-ağzı qurumuş, qorxudan bərk hə-yəcanlanmışdı və şirin işini onsuz bitirməyi Uilsona deməkçün canında təpər qalmamışdı. O bilmirdi ki, Uilson onun nə vəziy-yətdə olduğunu qabaqcadan sezmədiyi üçün qəzəblənib və onu geriə, arvadının yanına göndərməyib.

– Mən sizin ştuseri də gətirdim, – Uilsonun gedib-qayıt-ması çox çəkməmişdi. – Budur, götürün. Hə, biz ona kifayət qə-dər vaxt verdik. Di durun gedək. – Makomber ştuseri götürəndə isə əlavə eləmişdi: – Mənim dalımca, beş yard aralıda, sağ tərə-fimlə gəlin, nə desəm onu da eləyin.

Sonra Uilson qanı it qanına dönmüş yerlilərin hər ikisiylə suaxilicə danışib axırda: – Haydı, getdik, – demişdi.

– Bircə qurtum su olsaydı...

Söz Makomberin ağzından çıxan kimi Uilson kəməmindən suqabı asılmış yaşlı silahdaşına nəsə pıçıldamışdı, o da qabı kəmərdən açmış, qapağını burub Makomberə uzatmışdı; qabı əlinə alanda Makomber onun necə ağır, keçə üzlüyünün necə tüklü-xovlu olduğunu hiss etmişdi, qabı dodağına apararkən hündür otluğa, yastı çətirli ağaclara baxmışdı; üzünə xəfif meh toxunmuş, bu mehdən otlar yüngülcə dalğalanmışdı; silahdaş-ıyana baxanda isə qorxunun onu da büsbütün üzdüyünü qocanın sifətindən oxumuşdu.

Yaralı şir onlardan otuz beş addım aralıda torpağa sərələ-nib məqam güdür, tərpənib eləmir; tam hərəkətsiz uzanıb qu-laqlarını qısmışdı, təkcə uzun quyruğunun qara qotazı yellənir-di. Gizlənməyə yer tapan kimi dərhal yerə yatmışdı; tox qarnı-nın bu tərəfindən girib o tərəfindən çıxmış, ciyərini dəlib keç-miş güllə yarasından ürəyi qalxırdı. Zəifləmişdi, hər nəfəs çə-kəndə qan qarışıq duru, qırmızı köpük ağzına qalxırdı. Hər iki böyrü qan-tər içindəydi, güllədən dəlmə-deşik olmuş açıq-sarı dərisinin xırda oyuqlarına milçəklər yapışmışdı, ağır və nifrətdən qıyılmış iri, sarı gözləri isə düz qabağa baxırdı və hər nəfəs çək-dikcə ağırdan gözlərini qırparaq caynaqlarını yumşaq torpağa da-ha bərk batırırdı. Ondakı hər şey – ağır, nifrət, ürəkbulanma və

getdikcə tükənən qüvvə – axırıncı sıçrayışdan ötrü son həddə qədər hiddətlə sıxılıb gərilməmişdi. O, adam səsləri eşidir və bütün varlığını yeganə bir istək naminə – adamlar hündür otluğa girəndə onlara hücum çəkmək üçün toparlayıb gözləyirdi. Səslərin yaxınlaşdığını eşidəndə quyruğu da hərəkətdən qaldı, adamlar otluğa çatanda isə o, xırıltıyla yerindən sıçrayıb var gücüylə irəli atıldı.

Yerli qocalardan olan Konqoni qan izinə baxa-baxa ən qabaqda gedirdi; ştuseri əlində hazır tutan Uilson otun hər tər-pənişinə zəndlə göz qoyurdu; yerli adamlardan ikincisi irəliyə baxa-baxa hər şeyə diqqətlə qulaq kəsilməmişdi; Makomber çaxmağı çəkib Uilsonun dalınca gəlirdi və onlar otluğa ayaq basmağa macal tapmamış o, ağız qanla dolu şirin nərilisini eşidib otların xırıltıyla aralandığını gördü; elə həmin andaca özünün dəhşətli bir qorxu içində yerindən götürüldüyünü, pöhrəliyini böyründən çaya doğru dəlicəsinə baş alıb qaçdığını dərk etdi.

Və ştuserin gurultusunu eşitdi: “ka-ra-uonq!”, bir də “ka-ra-uonq!”; geri qanrılında isə kəlləsinin tən yarısını güllə aparmış kimi görünən əcaib, qorxunc şirin hündür otluğun qırağında Uilsona sarı nə təhər süründüyünü, qırmızısifət kişinin də öz yöndəmsiz tufənginin çaxmağını çəkərək diqqətlə nişan aldığı gördü; sonra yenə gödək lülədən alov saçıldı və “ka-ra-uonq!” gurultusu eşidildi, şirin nataraz sarı gövdəsi yerdə hərəkətsiz donub qaldı, eybəcər şəklə salınmış iri kəllə qabağa düşdü. Bu vaxt Makomber əlindəki dolu tufənglə bir cüt qaradərili yerlinin və bir ağ adamın nifrət dolu tənəli baxışları altında talanın ortasında tək-tənha dayanmışdı və şirin gəbərtdiyi artıq ona çatmışdı. O, vücudundan lal bir məzəmmət yağan Uilsona yaxınlaşmışdı.

– Şəkil çəkəcəksiz? – Uilson ondan soruşmuşdu.

– Yox, – Makomber qısaca cavab vermişdi.

Maşınacan heç biri kəlmə kəsməmişdi; gəlib çatanda isə Uilson tək-cə bunu demişdi:

– Qiyamət şirdi. İndi dərisini soyub çıxararlar. Bizsə hələlik burda, kölgədə oturub gözləyirik.

Arxa oturacaqda yanbayan əyləşsələr də, bir dəfə də olsun nə arvadı Makomberə, nə Makomber ona baxdı. Uilson qabaqda oturmuşdu. Cəmi bircə kərə Makomber sanki hərəkətə gəlmiş və arvadına baxmadan onun əlini əlinə aldı, ancaq Marqo tez əlini geri çəkdi. Çayın üstündən boylanıb yerlilərin şirin dərisini soyduqları yerə baxanda Makomber başa düşdü ki, arvadı hər şeyi necə lazımdısa görüb. Sonra qadın qabağa əyilib əlini Uilsonun çiyinə qoymuşdu, Uilson geri qanrılarda isə oturacağınsız söykənəcəyi arasından başını irəli verib kişinin dodaqlarından öpmüşdü.

– Di yaxşı, yaxşı, – deyən Uilsonun gündən yanıb qızarmış sifəti od tutub alışdıqca qadın bir neçə dəfə ləzzətlə təkrarlamışdı:

– Mister Robert Uilson. Alyanaq mister Robert Uilson. Ey gözəl mister Robert Uilson.

Sonra qadın yenə Makomberlə yanbayan oturmuşdu, üzünü yana çevirib çayın üzərindən şirin uzanıb qaldığı yerə baxmışdı; heyvanın təzə soyulmuş ağ əzələli pəncələri və tora bənzər vətəri yuxarı qaldırılmışdı, ağ qarnı sanki üfürülüb şişirdilmişdi və qara adamlar indi onun dərisini soyub çıxarırdılar.

Nəhayət, yerlilər işi başa çatdırıb yaş və ağır dərinə götürüb gəldilər, onu səliqəylə bürmələyib qucaqlarına aldılar və arxa tərəfdən avtomobilə mindilər. Maşın yerindən tərpəndi. Düşərgəyə çatanacan kəlmə kəsən olmadı.

Şirlə bağlı əhvalat belə olmuşdu.

Sıçrayışdan qabaq və sıçrayış anında şirin nələr keçirdiyini, iki tonluq gücə malik 0,505 kalibrli güllənin amansız zərbəsi əngini parçalayarkən əhvalının necə olduğunu, bundan sonra ikinci qulaqbatırıcı atəş qabırğasını sındırarkən ölümünə bais olan əşyaya doğru sürünməyə onu hansı qüvvənin vadar etdiyini Makomber bilmirdi. Bütün bunlar barəsində Uilson nəse bilirdi və bildiyini “qiyamət şir” sözləriylə ifadə edirdi, di gəl, onun özünün nələr keçirdiyindən də Makomber xəbərsiz idi.

O heç öz arvadının da hansı hisslər keçirdiyini, nələr yaşadığını doğru-dürüst bilmirdi; bildiyi təkcə o idi ki, arvadı

onunla bütün əlaqələri kəsmək, ayrılmaq qərarına gəlib. İndiyəcən Marqo bir neçə dəfə ondan ayrılmağa cəhd göstərmişdi, amma hər dəfə də ayrılığın müddəti qısa olmuşdu. Makomber çox zəngin adam idi və daha artıq varlanacağı göz qabağında olduğundan bilirdi ki, qadın dünyasında onu atmaz.

Başqa şeylərə gəlincə, Makomber gerçəkdən hamısından agah idi: motosikli lap qabaq tanımışdı, avtomobili də çox gözəl bilirdi; ördək ovuna da bələd idi, hələ üstəlik balıqçılığa da – alabalığı, qızıl balığı, iri dəniz balığını bir-birindən seçməyi bacarırdı; cinsiyyət məsələsini, qadın-kişi münasibətlərini kitablardan öyrənmişdi, bu barədə çox, hədsiz çox oxumuşdu; tennisdən də xəbərdardı; itlərdən yaxşı baş çıxarırdı, bir az da atlara bələdçiliyi vardı; pulun dəyərini qəşəngcə anlayırdı, digər mətləblərdən də bixəbər deyildi, bir sözlə, yaşadığı dünyanın nə ilə nəfəs aldığı bilirdi və bir də onu bilirdi ki, arvadı heç zaman onu atmaz. Gəncliyində Marqo xalis gözəllər gözəliydi, Afrikada lap elə indiyəcən də gözəl sayılırdı, ancaq Ştatlarda həmin bu gözəlliklə o dərəcədə seçilmirdi ki, ərinə atıb həyatını daha yaxşısıyla qura bilsin; burası qadının özünə də bəlliydi, ərinə də. Ayrılıb getmək məqamını vaxtilə əldən vermişdi, necə deyərlər, fürsəti qaçırtmışdı və əri bunu bilirdi. Hərçənd Makomber qadınlara verə bildiyindən daha çox şey vermək iqtidarında olsaydı, güman ki, ərinin təzə bir gözəlçə tapıb evlənəcəyi fikri qadını narahat edə bilərdi; ancaq o da ərinə çox yaxşı tanıdığından bu məsələdən qətiyyənlə nigaran deyildi. Üstəlik, əri ifrat dərəcədə səbrli adamdı, hər bir məsələyə həmişə olmanın təmkinlə yanaşırdı və bu onun ən xoşagələni, bəlkə də ən təhlükəli cəhəti idi.

Kübar cəmiyyətin ümumi rəyincə, bu cütlük – şayiələrə görə gündə yüz yol boşanan, di gəl, heç zaman boşanıb qurtarmayan cütlüklərdən nisbətən ən xoşbəxti idi və “kübar aləmindən xəbərlər” müxbirinin ifadə etdiyi kimi, *“neçə-neçə illəri yolla salmış öz şairanə sevgilərinə macərə elementinin yeni ruh bəxş edəcəyi gümanı ilə bu cütlük keçmiş Qara Afrikaya, sonralar Martin Consonun minlərlə güümüşi ekranda canlandıracağı*

*bir diyara səyahətə çıxaraq orda Qoca Simbo şirini, vəhşi öküz-
ləri və Tembo filini ovlamış, eyni zamanda Təbiət Elmləri Muze-
yi üçün material toplamışlar*". Həmin müxbir bu vaxtacan ca-
maata azından üç dəfə məlumat vermişdi ki, bəs onların münasibətləri artıq "son həddədir" və əslində, belə də var idi. İntəhası hər dəfə də cütlük barışırdı. Onların ittifaqı möhkəm təməl üzərində qurulmuşdu: Marqonun gözəlliyi Makomberin heç vaxt ondan ayrılmayacağına, Makomberin sərvəti isə Marqonun onu heç vaxt atmayacağına girov idi.

Gecə saat üç tamamdı və Frensis Makomber şir barəsində düşünməyə ara verəndən sonra yüngülcə mürgüləyib tez də oyandı. Təzədən yuxuladı, amma bu dəfə yuxudan səksəkə içində, qəfilcən ayıldı – yuxuda görmüşdü ki, kəlləsi al qana bulaşmış şir onun başı üzərində dayanıb – və ürəyinin necə döyünməsinə qulaq kəsilib, sonra baxdı ki, arvadının yatağı boşdu. Bunu aşkar edəndən sonra yerində düz iki saat kırımışca uzanıb gözünü yummadı.

Nəhayət, iki saatdan sonra arvadı çadıra girdi, miçətkəni qaldırıb rahatca öz yatağına uzandı.

– Hardaydın? – Makomber qaranlıqda soruşdu.

– Hello, – qadın dedi. – Sən yatmamısan?

– Hardaydın?

– Heç, çıxmışdım bir az hava alam.

– Yalan demə.

– Bəs mən nə deməliyəm, əzizim?

– Hardaydın?

– Çıxmışdım bir az hava alam.

– Bu nədi, təzə mahnıdı? Ləçər.

– Sən də qorxaq.

– Olsun. İndi nə demək istəyirsən?

– Mənə qalsa – heç nə. Amma gəl indi danışmayaq, əzizim, mən yamanca yatmaq istəyirəm.

– Elə düşünürsən ki, mən hər şeyə dözərəm.

– Mən bunu bilirəm, əzizim.

- İndi bil ki, dözən deyiləm.
- Mənim əzizim, gəl danışmayaq. Yuxum tökülür.
- Axı demişdik ki, belə şey olmayacaq. Sən söz vermişdin ki, bir də belə şey olmayacaq.
- Bax indi belə şey var, – qadın nəvazişlə dilləndi.
- Sən demişdin ki, əgər biz bura gəlsək, belə şey olmayacaq. Sən söz vermişdin.
- Elədir, əzizim. Mən heç bunu eləməyə hazırlaşmırdım da. Amma dünənki gün səyahətimizi korladı. Bu barədə danışmağa dəyərmimi?
- Əlinə kozır keçəndə, sən fürsəti bada vermirsən, eləmi?
- Sən allah, gəl danışmayaq, yuxu gözümdən tökülür.
- Yox, mən danışacam.
- Elə isə, mənəni bağışla, mən yatıram.
- Və yatdı.

Sübh tezdən, hələ heç səhərin gözü açılmamış onlar artıq hər üçü bir masa arxasında əyləşib səhər yeməyi yeyirdi və Frensis Makomber hiss edirdi ki, bu dünyada zəhləsi getdiyi keyli adamın arasında ən betəri Robert Uilsondur.

– Necə yatdınız? – Robert Uilson qəlyanını doldura-doldura öz boğuş səsi ilə soruşdu.

– Bəs siz?

– Əla!

Alçaqdır, həyasız alçaq, Makomber düşündü. Uilson isə öz etinasız, soyuq nəzərləri ilə hər ikisini süzüb fikirləşdi ki, deməli, qadın gecə çadıra qayıdanda kişini oyadıb. Neynək, arvadını göz-dən qoymayaydı. Bəyəm elə bilir ki, mən peyğəmbər övladıyam? Özü günahkardı, zəhmət çəkib, arvadının ipini yığaydı.

– Necə düşünürsüz, kəl taparıq? – deyə Marqo dolu qabı arklə geri itələyib soruşdu.

– Yəqin ki, taparıq, – Uilson qadına baxıb qımışdı. – Bəs siz düşərgədə qalmaq istəmirsiniz?

– Əsla!

– Ona əmr edin ki, düşərgədə qalsın, – Uilson Makomberə baxdı, Makomersə soyuq tərzdə cavab qayıtdı:

– Özünüz əmr edin!

– Yaxşısı budur, – Marqo sevincək dilləndi, – gəlin əmr-siz keçinək, özümüz də ağılsızlıq eləməyək, Frensis.

– Getmək olar? – Makomber soruşdu.

– Mən hazır, – Uilson dedi. – Siz memsaibin bizimlə getməsini istəyirsiniz?

– İstədim, ya istəmədim – bir dəxli var?!

Lənət şeytana, Uilson fikirləşdi. Lənət şeytana, doğrudan da, lənət şeytana, başqa nə deyəsən. Hə-ə, deməli, indi bax belə olacaq. Olsun, deməli, indi məhz bu cür olacaq.

– Qətiyyənlə dəxli yoxdur, – o dedi.

– Bəlkə onunla birgə siz özünüz də düşərgədə qalasanız və mənə imkan yaradasınız ki, vəhşi öküzləri təkbaşına ovlayım? – Makomber soruşdu.

– İxtiyarım yoxdur, – Uilson dedi. – Gic-gic danışmağı da boşlayın getsin.

– Gic-gic danışmıram. Mənimçün iyrəncdir.

– İyrənc – yaxşı söz deyil.

– Frensis, zəhmət deyəlsə, ağıllı sözlər danışmağa çalış, – Marqo dedi.

– Lənət şeytana, mən, onsuz da, ağıllı danışmıram. Siz haçansa belə iyrənc şey yeməyirsiniz?

– Siz yeməkdən narazısınız? – Uilson təmkinlə soruşdu.

– Heç qalan şeylər də ondan fərli deyil.

– Özünüzü ələ alın, dostum, – Uilson təmkinini pozmadı.

– Gədələrdən biri ingiliscəni az-maz başa düşür.

– Gözüm aydın! Cəhənnəmə başa düşsün.

Uilson ayağa qalxdı, qəlyanını tüstülədə-tüstülədə onların böyründən ötüb bayaqdan onu gözləyən silahdaşına yaxınlaşdı, suaxili dilində ona bir neçə söz dedi. Makomberlə arvadı isə hələ də masa arxasından qalxmamışdılar. Makomber gözlərini öz fincanına zilləyib susurdu.

– Bax ha, əzizim, əgər sən burda hay-küy salsan, mən səni atacam, – Marqo sakitcə dilləndi.

– Atmazsan.

– Hay-küy qopart, onda görərsən.

– Sən məni atmazsan.

– Hə, səni atmaram, sən də özünü ləyaqətli aparacaqsan.

– Ləyaqətli? Bu söz mənim xoşuma gəlir. Ləyaqətli.

– Hə, ləyaqətli.

– Kaş sən də özünü ləyaqətli aparmağa çalışaydın.

– Mən çox çalışmışam. Dedikcə çox.

– Bu qırmızısifət donuzdan zəhləm gedir. Təkcə elə onun görkəmindən ürəyim bulanır.

– Amma heç bilirsən o necə xoşxasiyyətdir?

– Kəs səsini! – Makomber qışqırdı.

Bu vaxt avtomobil yemək çadırına yaxınlaşdı, sürücü və hər iki silahdaşın yerə tullandılar. Uilson yaxınlaşıb masa arxasında oturmuş ər-arvada baxdı.

– Ova gedirik? – soruşdu.

– Hə, – Makomber dedi, – gedirik.

– Yun köynəyinizi götürün, gedəndə soyuq olacaq.

– Gedim dəri gödəkcəmi götürüm, – Marqo dedi.

– Gödəkcə xidmətçinin yanındadır.

Uilson bunu deyəndən sonra qalxıb sürücünün yanında oturdu, Makomberlə arvadı kirimişcə keçib arxa oturacaqda əyləşdilər.

Bu qanmaz birdən tüfənglə boynumun dalını odlayar ha, Uilson fikirləşdi. Bilmirəm bunlar niyə bu qadınları özləri ilə ova dartıb aparırlar?

Avtomobil çayı daş-kəsəyin xırda olduğu ən dayaz yerindən kəsib keçdi, sonra obaşdanın bozuntul işığında əyri-üyrü yollarla dik sahilə dırmaşdı; burda seyrək ağaclı meşəyə və geniş talaya rahat getməkdən ötrü Uilson qabaqcadan maşın yolu açdırmışdı.

Düşündü ki, əcəb yaxşı səhərdi. Hər tərəf şəh içindəydi, avtomobil otları və yastı kolları basıb keçir, o da təkərlərin altında

yaprıxan yarpaqların qoxusunu duyurdu. Yarpaqlardan göyərçinotunun ətri gəlirdi; heç bir yolu-yolağası olmayan bu cür parka bənzər seyrək meşəni maşınla gəzib-dolaşmaq, sübh şəhinin əsrarəngiz qoxusunu duymaq, əzilmiş qıjıları, səhərin duman pərdəsi arxasından qara gövdəsi görsənən qollu-budaqlı ağacları seyr etmək Uilsona xüsusi sevinc bəxş edirdi. Arxada oturan iki nəfər artıq onu maraqlandırmırdı, indi o, vəhşi öküzləri düşünürdü. Onun görmək istədiyi kəllər gündüzlər kol-kos basmış bataqlıqda dincəlirdi və onların həmin yerdə ovlanması əsla mümkün deyildi; ancaq otlamaq üçün gecələr hamısı geniş talaya çıxırdılar və hərgah vaxtında yetişib avtomobillə bataqlığın yolunu kəssəydilər, güman ki, Makomber onları açıqlıqda vura bilərdi. O, Makomberə qoşulub vəhşi öküzləri heç də cəngəllikdə ovlamaq istəmirdi; ümumiyyətlə, Makomberlə nə kəlləri, nə də hər hansı başqa heyvanı ovlamaq həvəsində deyildi, ancaq o, peşəkar ovçuydu və bundan da betər tiplərə rast gəlib hər biriylə ova çıxmalı olmuşdu. Əgər bu gün kəl tapsaydılar, onda təkcə kərgədan ovu qalırdı və bununla da yazıq öz təhlükəli əyləncəsini başa çatdırar, bəlkə də hər şey ötüşərdi. Bu qadınla daha əlaqəyə girən deyil, dünənkini isə Makomber birtəhər sinirər. Çox güman ki, başına bu sayaq işin gəlməsi birinci dəfə deyil. Yazıq. Görünür, belə şeyləri sinirməyə adət kardır. Bədbəxt hərif. Özü günahkardı.

Bu adam, Robert Uilson, özüylə ova həmişə enli çarpayı götürərdi – nə biləsən hadisələr necə cərəyan edəcək. Öz müştərilərinə yaxşı bələd idi: cəmiyyətin əylənməyi xoşlayan yuxarı təbəqəsinin nümayəndələri, dünyanın hər tərəfindən axışib gələn həvəskar idmançılar, ağ ovçuyla bu enli çarpayıda yatmayınca xərclədiyi pulun müqabilində nəyisə əldə etmədiyini düşünən gözəlçələr. Çıxıb gedəndən, uzaqlaşandan sonra onların hamısına nifrət edir, hamısından iyrenirdi, ancaq bir yerdə olduqları vaxt müştərilərin əksəriyyəti onun xoşuna gəlirdi. Hər necə olsa, bir parça çörəyi onlardan çıxırdı, özü də onu günəməzd tutduqları müddətdə aralarındakı fərq ortadan qalxır, ölçülər tənlişirdi.

Bircə ov məsələsindən başqa. Ov işlərində onun öz ölçüsü vardı – bu adamlar ya ona tabe olmalı, ya da özlərinə ayrı bir ovçu tutmalıydılar. Bilirdi ki, müştərilərin hamısı buna görə onun hörmətini saxlayırlar. Amma bu Makomber nəşə qəribə tipdi. Həqiqətən, qəribə tipdi. Hələ üstəlik də arvadı. Hə, arvadı. Arvad ha. Bəli, arvad. Olsun, amma bu məsələni qurtardıq. Dönüb onlara baxdı. Makomber məyus və acıqlıydı. Marqonun üzü gülürdü. Bu gün o daha cavan, daha təravətli, daha məsum görünürdü və dünənki ləçərliyi az gözə çarpırdı. Bircə Allah bilir ki, ağılında nə tutub, Uilson fikirləşdi. Gecə danışmağa çox da həvəsli deyildi. Amma hər halda ona baxmaq xoşdur.

Avtomobil elə də hündür olmayan yoxuşu qalxıb ağacların arasıyla, sonra ot basmış geniş talanın qırağıyla, iri budaqların kölgəliyi boyunca irəliləyirdi; yavaş gedirdilər və Uilson gözlərini talanın bitdiyi uzaqlığa zilləyib hər şeyi diqqətlə izləyirdi. Sürücüyə əmr etdi ki, maşını saxlasın və durbintlə bütün talanı gözdən keçirdi. Sonra sürücüyə əlini yellətdi, o da maşını ehmalca yerindən tərpədirib hündür kolluqların böyrü ilə irəli sürdü; asta sürürdü ki, qaban ayaqlarının eşiyi çalalara düşməsinlər. Hələ də talanın qurtaracağından göz çəkməyən Uilson qəfil-dən geri qanrılıb dedi:

– Bir baxın, odur ey!

Maşın irəli şığıdı, Uilson sürücüyə suaxilicə tələsik nəşə deməyə başladı və onun göstərdiyi yerə baxanda Makomber talanı çaparaq kəsib-keçən üç zırpı heyvan gördü – bu silindrvari vəhşilərin üçü də yepyekə, qapqara tanklar kimi çox uzun və nataraz idilər; boyun və bədənləri sıçrayış üçün gərilib dartılmış zırpların sıçrayarkən qabağa uzatdıqları başlarında, tamamilə hərəkətsiz başlarında o, bir-birindən xeyli aralı duran, dikinə yuxarı burulmuş qara buynuzları gördü.

– Üç qoca diş, – Uilson dedi. – Biz onların bataqlığa gədən yolunu kəsməyə macal tapırıq.

Maşın təpəciklərin üstüylə saatda qırx beş mil sürətlə uçar və kəllər Makomberin gözündə elə hey iriləşir, iriləşirdi;

belə ki, o artıq nəhənglərdən birinin qasnaq bağlamış tüksüz boz bədənini, boynunun kürəyinə bitişdiyi yeri və sıçrayarkən buy-nuzlarının qara parıltısını görürdü – bu kəl bütün ağırlığıyla qabaqda dördayaq qaçan o biri ikisindən azca geridəydi. Sonra avtomobil nəyinsə üstünə çıxıbmiş kimi bərk yırğalandı; onlar lap yaxına gələndə o, kəllərin dərisində, seyrək tüklərin arasında ilişib qalan daş-çınqılı, heyvərə buynuzlarına, irəli çıxmış enli burun pərələrinə yapışan toz-torpağı lap aydınca gördü; tufəngi üzünə qaldırmışdı ki, Uilsonun çıxırtısı eşidildi: “Maşından yox, ay axmaq!”

Onun üzündə qorxudan əsər-ələmət yoxdu, yalnız Uilsona nifrət vardı; amma bu vaxt sürücü əyləci elə basdı ki, az qala təkərlər torpağa girib maşını yerə mıxladı və Uilson özünü o tərəfdən, Makomersə bu tərəfdən yerə atdı; ancaq Makomber tullananda ayağı sanki hələ də geri gedən torpağa toxunub büdürədi, sonra sürətlə uzaqlaşan kəli tuşlayıb atdı və güllənin kələ necə dəydiyini eşitdi. Güllələrin hamısını atıb tufəngi boşaltsa da, heyvan qaçıb uzaqlaşdı; nəhayət, yadına düşdü ki, peysərə yaxın yeri, çiyinləri nişan almaq lazımdır. Tufəngi yənidən dolduranda heyvanın yıxıldığını, dizləri üstə yerə çökdüyünü, ağır başının yırğalandığını gördü; o biri iki kəlin qaçmasını görəndən kimi başçını tuşlayıb atdı və gülləsi hədəfə dəydi. Bir də atdı, bu dəfə gülləsi boşa getdi, Uilsonun tufəngindən qopan qulaqbatırıcı “ka-ra-yonq!” gurultusunu eşitdi və qabaqdakı kəlin burnu üstə torpağa qaxıldığını gördü.

– İndi üçüncüyə keç, – Uilson dedi. – Bax, atış buna dəyərəm!

Amma axırınıc kəl bayaqki inadla çaparaq qaçıb uzaqlaşdı və Makomberin gülləsi onu tutmadı, əvəzində toz-torpağı fəvvarətək göyə sıçratdı; Uilson da kəli vura bilmədi, yalnız toz dumanı qaldırdı, dərhal da qışqırdı: “Gedirik! Belə ələ keçməyəcək!” Cəld Makomberin əlindən yapışdı və hərəsi bir tərəfdən maşının pilləkəninə sıçrayıb, təpəlik yerdə eyni sürətlə ağır-ağır, düz irəli qaçan heyvanı maşınla qovmağa başladılar.

Kəli tez yordular və Makomber patronları əlindən sala-sala tufəngini doldurdu; çaxmağın tutması tutmuşdu, amma onu tez düzəldə bildi və az qala heyvanın tuşuna çatıb tənleşmişdilər ki, Uilson “Dayan!” qışqırdı. Maşın qəfil dayandı, elə yırğalandı ki, az qala müvazinəti itirib aşacaqdı, Makomberi də torpağın üstünə atdı, ancaq bu dəfə o büdrəmədi, çaxmağı irəli verib çaparaq qaçan kəlin girdə, qara kürəyinə atəş açdı, nişan alıb bir də atdı, sonra bir də, bir də, bir də atdı, di gəl, güllələr hamısı hədəfə dəysə də, kəlin vecinə deyildi və sanki heç bir zədə almamışdı. Sonra Uilson atəş açdı, gurultudan qulaqları tutulan Makomber öküzün səntirlədiyini gördü; səylə nişan alıb tətiiyi çəkdi və öküz dizlərini büküb yerə çökdü.

– Əhsən, – Uilson dedi. – Təmiz işdi. İndi üçü də hazırdı.

– Siz neçə dəfə atdınız? – vəcdə gəlmiş Makomber soruşdu; o, büsbütün başgicəlləndirici bir həyəcan içində idi.

– Cəmi üç dəfə, – Uilson dedi. – Birincini, ən yekəsini siz öldürdünüz. O biri ikisini gəbərtməkdə mən sadəcə sizə kömək elədim. Qorxdum özlərini cəngəlliyə versinlər. Əslində, onlar da sizin ovunuzdu, mən bir balaca dəstək verdim. Əla atırdınız.

– Gedək maşına, mən içmək istəyirəm.

– Qabaqca bunun işini bitirmək lazımdır, – Uilson dedi.

Kəl dizləri üstə yerə çökmüşdü; Makomberlə Uilson qabağa yeriyəndə başını qəzəblə dikəldib yırğalaya-yırğalaya, donuz gözlərini bərəldərək quduz kimi böyürdü.

– Baxın, birdən qalxıb durar ha, – Uilson bunu deyib əlavə elədi: – Bir az yana çəkilin, boynundan, qulağının dalından vurun.

Makomber öküzün qəzəbdən gərilməmiş nataraz boynunun tən ortasını nişan alıb atdı; heyvanın başı qabağa düşdü.

– Əhsən, – Uilson dedi. – Düz fəqərə sümüyündən. Lənət şeytana, qorxunc şeydi, elə deyil?

– Gedək içək, – Makomber dedi; onunçün ömründə hələ heç vaxt bu cür yaxşı olmamışdı.

Avtomobildə Makomberin rəngi ağappaq ağarmış arvadı oturmuşdu.

– Səni tanımaq olmurdu, sən misilsiz idin, mənim əzizim,
– Marqo ərinə dedi. – Amma əcəb qovhaqov idi ha!

– Bərk silkələdi? – Uilson soruşdu.

– Yaman qorxuluydu. İndiyəcən bu cür qorxduğum olma-
mışdı.

– Gəlin, hamımız içək, – Makomber dedi.

– Hökmən içməliyik, – Uilson dedi. – Memsab birincidir.

Qadın üzünü yüngülcə turşudaraq viskini su qabından
qurtum-qurtum içib, sonra qabı ərinə, o da Uilsona ötürdü.

– Ömrümdə belə qorxu hissi keçirməmişdim. Bu, adamı
elə həyəcanlandırır ki, – qadın dedi. – Həyəcandan başım ağrıdı.
Ancaq heç bilmirdim ki, kələ avtomobildən atəş açmağa icazə
verilir.

– Heç kim avtomobildən atəş açmayıb, – Uilson dedi.

– Bəs onları maşınla qovmaq?

– Ümumiyyətlə götürəndə, bu qəbul olunmayıb. Ancaq nə-
sə bu gün bu mənə əcəb xoş gəldi. Yolsuz-rizsiz dərə-təpədə, ça-
la-çuxurda bu cür maşın mələtmək piyada ov eləməkdən daha
risklidir. Kəlin kefinə düşsəydi, hər atəşdən sonra üstümüzə cuma
bilərdi. Lap neçə dəfə istəsən. Amma hər halda, heç kəsə danış-
mayın. Əgər onu nəzərdə tutursunuzsa, bəli, bu iş qanuni deyil.

– Məncə, – Marqo dedi, – belə kök, müdafiəsiz heyvanla-
rı maşınla qovmaq düzgün deyil.

– Doğrudan?

– Əgər Nayrobidə bundan xəbər tutsalar, necə olardı?

– İlk növbədə mənim şəhadətnaməmi tutub əlimdən
alardılar. Sonrasına qalanda da, bu qəbildən bir sürü xoşagəl-
məz şeylər ortaya çıxardı, – Uilson içə-içə sözünü tamamladı. –
İşsiz qalardım.

– Doğrudan?

– Hə, doğrudan.

– Odu ha, – gün ərzində Makomberin ilk dəfə qırışığı açıl-
dı. – Bax, qır-saqqız olub, o indi də sizin yaxanızdan qopan deyil.

– Əhsən, Frensis, gör sən necə də zərif ifadələr işlədirsən.

Uilson hər ikisinə baxıb fikirləşdi ki, əgər ər axmaq, arvad yaramazdırsa – belədə, bəs, görəsən, onların uşaqları necə olar? Ancaq dilinə başqa söz gətirdi:

– Heç sizin xəbəriniz var ki, biz silahdaşılardan birini itirmişik?

– Aman Allah, yox, – Makomber təəccüblə dilləndi.

– Odur ey, gəlir, – Uilson dedi. – Yəqin biz birinci kəldən aralanıb gedəndə maşından yıxılıb.

Qoca Konqoni başında toxunma papaq, əynində qoruyucu gödəkcə və qısa şalvar, ayağında rezin səndəl axsaya-axsaya onlara tərəf gəlirdi; sifəti acıqlıydı. Gəlib çatan kimi öz dilində Uilsona nəşə qışqırdı; ağ ovçunun üzündəki ifadənin necə də-yişdiyi heç kəsin gözündən qaçmadı.

– O nə deyir? – Marqo soruşdu.

– Deyir, birinci vurduğumuz öküz qalxıb, özünü meşənin cəngəlliyinə verib, – Uilsonun səsinə heç bir ifadə sezilmirdi.

– Belə de, – Makomber dalğincasına dilləndi.

– Hə, demək indi eynən şirlə baş verən kimi olacaq, – Marqonun üzü canlandı.

– Lənət şeytana, – Uilson dedi, – şirlə baş verən kimi yox, tamam ayrı cür olacaq. Makomber, yenə içəcəksiz?

– Hə, sağ ol, – Makomber bir gün əvvəl yaşadığı hissini geri qayıdacağını gözlədi, ancaq həmin hiss qayıtmadı. Ömründə ilk dəfə idi ki, o, zərrə qədər də qorxu hissi keçirmirdi; qorxunun yerini indi aşkar heyranlıq hissi tutmuşdu.

– Gedək ikinci kəlin vəziyyətinə baxaq, – Uilson dedi. – Mən sürücüyə deyim, qoy maşını kölgəyə çəksin.

– Hara gedirsiniz? – Marqo soruşdu.

– Kələ baxmağa, – Uilson dedi.

– Mən də gedirəm.

– Gedək.

Hər üçü ayağa qalxıb ağır buynuzlu iri başını qabağa uzatmış halda, bir qara qaya parçasıtək otun üstünə sərilmiş ikinci kəlin yanına getdi.

– Əcəb kəlləsi var, – Uilson kələ baxıb dedi. – Buynuzların arası əlli düymədən az olmaz.

Makomber kələ heyranlıqla tamaşa edirdi, Marqo isə üzgözünü turşutdu:

– İyrənc mənzərədir, bəlkə kölgəliyə gedək?

– Əlbəttə gedək. – Uilson əlini irəli uzadıb Makomberdən soruşdu: – O kolluğu görürsüz?

– Görürəm.

– Birinci vurdugumuz öküz bax gedib ora girib. Konqoni maşından yıxılıb düşəndə, deyir kəl yerdə uzanmışdı. Qoca bizim kəlləri necə qovmağımıza, heyvanların necə qaçmasına tamaşa edirmiş, birdən başını qaldıranda görüb öküz ayaq üstədir, düz ona baxır. Yaxşı ki, cəld tərpnəib, tez aradan çıxıb, öküz də yavaş-yavaş kolluğa tərəf gedib.

– Onun dalınca indimi gedirik? – Makomber səbrsizliklə soruşdu. Uilson onu altdan yuxarı süzüb düşündü ki, çox qəribə tipdi, dünən qorxudan əsirdi, bu günsə cəngavər kimi döyüşə tələsir.

– Yox, bir az gözləyək.

– Siz Allah, gəlin kölgəyə çəkilək, – Marqo yenə dedi; onun bənizi avazı olmuşdu, görkəmindən xəstəyə oxşayırdı.

Onlar qollu-budaqlı ağacın altında dayanmış maşının yanına gəlib əyləşdilər və Uilson dedi:

– Çox güman ki, artıq gəbəriib. Bir az gözləyək, sonra gedib baxarıq.

Makomber heç zaman dadmadığı hansısa qənirsiz, nəhayətsiz bir xoşbəxtlik hiss edirdi.

– Bax buna deyərəm yarış, buna deyərəm qovhaqov! Mən ömrümdə buna bənzərini yaşamamışdım. Marqo, həqiqətən, gözəl idi, düz deyil?

– İyrənclik idi.

– Nəyi iyrənclik idi ki?

– Hə, iyrənclik idi, – qadın acı-acı dilləndi, – xalis iyrənclik, alçaqlıq idi.

– Bilirsiniz, – Makomber Uilsona üz tutdu, – indən belə mən yəqin ki, daha heç vaxt heç nədən qorxmaram. Biz kəlləri görəndə, onları qovanda mənim içimdə nəşə baş verdi. Sanki su bəndi yuyub apardı. Əcəb ləzzət idi.

– Ciyərlərə xeyri var. Adamlar nələrdən keçmir ki.

– Məndə, həqiqətən, nəşə dəyişilib, – Makomberin üzünə saçırdı. – Mən özümü tam başqa adam hiss eləyirəm.

Arvadı heç nə demir və ona nəşə qəribə tərzdə baxırdı. O, kürəyini arxa oturacağıın söykənəcəyinə qışmışdı, Makombersə irəli əyilmişdi və qabaq oturacaqda yanpörtü əyləşərək suallarına cavab verən Uilsonla danışırdı.

– Bilirsiniz, mən şir ovuna bir də çıxardım, özü də böyük məmnuniyyətlə. İndi mənim şirdən bir tikə qorxum yoxdur. Axı onların nəyindən qorxasan, neyləyə bilərlər axı?!

– Düzdür. Bəd ayaqda sizi öldürərlər, vəssalam. Şekspirdə necə deyilir? Çox qiyamət yerdə, indi yadıma salaram. Hə, orda çox gözəl deyilib. Bir vaxtlar mən o yeri həmişə təkrarlayardım. Qoy görün necəydi. *“Vallah mənimçün heç fərqi yoxdur; onsuz da ölümdən yaxa qurtarmaq olmaz, ona borcunu verməlisən. Amma hər necə olsa, bu il ölən gələn ilki ölümdən yaxasını qurtarıb”*. Yaxşıdır, yox?

Onun həyatında böyük əhəmiyyət kəsb edən bu sözləri söyləyərkən yamanca pərtləşdi; ancaq gözü qarşısında insanların yetkinlik yaşına çatdığını birinci dəfə görmürdü, bu isə onu həmişə həyəcanlandırırdı. İş onda deyildi ki, iyirmi bir yaşları tamam olurdu. Ov vaxtı qəfildən hərəkətə keçməyin zərurətə çevrildiyi və qabaqcadan narahatlıq keçirməyə macal verməyən təsadüfi şərait, – bax Makomberə lazım olan şey bu idi; amma necəliyindən asılı olmayaraq olan, onsuz da, olmuşdu, buna şübhə yoxdu. Bir gör o necə dəyişib, Uilson düşündü. Məsələ orasındadır ki, bunların çoxu uzun müddət uşaq kimi qalırlar. Bəziləri ömür-billah yekəlmirlər, baxırsan yaşı əlliyə çatıb, di gəl, görkəmindən cocuqluq yağır. Totuqsifət bədnam amerikan kişiləri! Allaha and olsun ki, qəribə xalqdır. Ancaq indi bu

Makomber onun xoşuna gəlir. Qəribə tip olmağına, əlbəttə ki, qəribə tipdi. Və yəqin ki, arvadının bir də xəyanət etməsinə, ona buynuz qoşmasına yol verməz. Neynək, yaxşı işdi. Nəyi pisdidi ki, lənət şeytana! Yəqin ömrü boyu qorxub. Bu qorxunun nədən başladığı bəlli deyil. Amma daha bitdi. Vəhşi öküzdən qorxmağa macal tapmadı, həm də bərk hirslidi. Üstəlik də avtomobil. Hə, avtomobildə olanda hər şey asan görünür. İndi onu saxlamaq olmaz. Müharibədə də eynən belə olurdu. Bu, bəkarəti itirməkdən qat-qat ciddi hadisədir. Qorxu daha yoxdur, onu dibindən kəsib atıblar. İndi qorxunun yerində nəsə təzə şey peyda olub. Kişidəki ən vacib şey. Kişini kişi eləyən nəsnə. Və bunu qadınlar da duyur. Qorxu daha yoxdur.

Marqo avtomobilin küncünə qısılıb hər iki kişiyə diqqətlə göz qoyurdu. Uilson dəyişməmişdi, həminkiydi; qadın onu bir gün əvvəl görəndə, gücünün nədə olduğunu ilk dəfə anlayanda necə idisə, indi də eləydi. Ancaq Frensis dəyişmişdi və qadın bunu görürdü.

– Nəyinsə intizarında olarkən yaşanan səadət duyğusu sizə tanışdır? – Makomber özünün təzəlikcə yiyələndiyi mülkünü araşdırmağa davam edərək soruşdu.

– Bu barədə, adətən, danışmırlar, – deyərək Uilson Makomberin üzünə baxdı. – Yaxşı olar ki, siz qorxduğunuz şeylərdən danışasınız. Nəzərə alın ki, qorxu ilə hələ çox üzləşəcəksiz.

– Bəs hərəkətə keçmək ərafəsində yaşanan xoşbəxtlik hissi necə, bu hiss sizə tanışdır?

– Hə, – Uilson dedi. – Və nöqtə. Bu barədə çox danışmağa lüzum yoxdur. Yoxsa, hər şey korlana bilər. Bir şeyi çox danışanda bütün ləzzəti qaçır.

– İkinizin də danışdığı boş şeydir, – Marqo söhbətə qarışdı. – Maşında oturub, üç dənə dilsiz-ağızsız heyvanı qabağınıza qatıb qovmusunuz, hələ özünüzü qoçaq da sayırsız.

– Üzr istəyirəm, mən, həqiqətən də, artıq-əskik danışdım, – Uilson dedi və fikirləşdi ki, qadın bərk təlaş içindədir, əməlli-başlı təşvişə düşüb.

– Axı bizim nədən danışdığımızı bilməyə-bilməyə, niyə söhbətə qarışırsan? – Makomber arvadına bozardı.

– Sən nəsə birdən-birə yaman qoçaqlaşmısan, – qadın nifrətlə dilləndi, ancaq bu nifrətdə qətiyyət yox idi. O, bərk qorxurdu.

– Təsəvvür elə ki, – Makomber özündən arxayın halda ürəkdən güldü, – təsəvvür elə ki, mən, doğrudan da, qoçaq olmuşam.

– Gec deyil ki? – Marqo acı-acı dedi; çünki hər şeyin yaxşı olmasına çox çalışmışdı, uzun illər çalışmışdı və onların indiki kimi yaşamasında heç kimi günahlandırmaq olmazdı.

– Mənimçün gec deyil, – Makomber dedi, Marqo isə maşının küncünə bir az da bərk qısılıb daha heç nə demədi.

Makomber bu dəfə üzünü Uilsona tutdu, gümrah səsle ondan soruşdu:

– Necə bilirsiniz, vaxt deyil?

– Yoxlamaq olar, – Uilson dedi. – Sizde patron qalıbmi?

– Silahdaşılıqda bir az var.

Uilson suaxili dilində nəsə qışqırdı, kəllərdən birinin baş dərisini soyan yerli qoca belini dikəldib cibindən bir qutu patron çıxartdı, gətirib Makomberə verdi; o da tüfəngini doldurub, qalan patronları cibinə dürtdü.

– Siz springfildlə atın, əliniz ona öyrəşib, – Uilson dedi. – Maniliher qoy maşında, memsaibin yanında qalsın. Konqoni də ştuseri götürər. Mən öz topumu götürürəm. İndi qulağınız mənə də olsun, görün sizə nə deyirəm. – Makomberi qorxuya salmaq üçün Uilson bunu axıra saxlamışdı. – Kəl hücum edəndə başını aşağı sallamır, qabağa verir. Buynuzlarının kökü bütün alını tutur, biləsiz ki, təpəsindən vurmağın qəti xeyri yoxdu. Yeganə əlacı odur ki, düz burnunun üstündən vurasan. Düşündən vurmaq da çətin olmaz, ya da əgər böyür tərəfdən dursanız, onda ya boynunu, ya da çiyini nişan alın. Yaralı kəli ələ keçirmək çox çətinidir. Heç bir əllaməçilik eləməyin, rahat atın. Di yaxşı, kəlləni də soyub qurtardılar. Tərpənəkmi?

Bunu deyəndən sonra Uilson yerliləri yanına çağırdı, onlar əllərini silə-silə yaxınlaşdılar, böyükləri arxa tərəfdən maşına mindi.

– Mən təkcə Konqonini götürürəm, – Uilson dedi. – Qoy o birisi burda qalıb quşları qovsun.

Avtomobil asta sürətlə yola düzəlib talanın kəsişdiyi qururu çaylaq boyunca yaşıl dil kimi uzanan otun üstüylə, balaca bir ada kimi görünən meşəyə tərəf irəliləyəndə Makomber ürəyinin necə döyündüyünü və ağzının yenə də quruduğunu hiss elədi; ancaq bu, qorxu yox, həyəcan idi.

– Bax o, cəngəlliyə burdan girib, – Uilson silahdaşına suaxilicə əmr elədi ki, izi axtarıb tapsın.

Avtomobil yaşıl adacığın yanına çatıb dayandı; Makomber, Uilson və silahdaşyan maşından yerə düşdü. Makomber arxaya boylanıb gördü ki, Marqo ona baxır və silah da onun düz yanında. Uzaqdan arvadına əl yellətdi, amma qadın ona cavab vermədi.

Cəngəllik yaman sıx idi, torpağı da qurquru; qoca büsbütün tər içindəydi, Uilson isə şlyapanı lap gözünün üstünə çəkmişdi və indi Makomber düz qənşərində onun qıpqırmızı boyunu görürdü. Birdən Konqoni nəsə deyib irəli qaçdı.

– Kəl orda gəbərək, – Uilson dedi. – Təmiz işdi.

Sonra çevrilib Makomberin əlindən yapışdı, dərhal da bir-birinin əlini sıxıb məmnunluqla gülümsündülər. Elə bu dəm qocanın tükürpədicisi çıxırtısı eşidildi və onlar baxıb gördülər ki, Konqoni cəngəllikdən yanakı çıxıb yengəc kimi bərkdən qaçır, qanı axa-axa nataraz başını qabağa uzadıb dodaqlarını bir-birinə pərçimləmiş, burun pərələri şişmiş kəl də eynən donuz gözünə oxşayan qan tutmuş xırda gözlərini düz onlara zilləyərək qocanın arxasınca cumur. Böyründəcə dayanmış Uilson dizinin üstündən atəş açdı və ştuserin gurultusundan Makomber özünün atdığı güllənin səsini eşitmədi, bircə onu gördü ki, buynuzların nəhəng özülündən ətrafa şifer qırıntılarına oxşayan qəlpələr səpələndi və kəlin başı dala dartıldı. O, kəlin burun pərələrini nişan alıb bir də atəş açdı və yenə dikinə qalxan buynuzlardan

qəlpələrin necə qopduğunu, ətrafa nə cür sıçradığını gördü. İndi Makomber Uilson görmürdü; səylə nişan alıb tətii yenidən çəkdi, az qala üstünə çıxmaqda olan kəlin irəli uzanmış buynuzlu kəlləsi təxminən onun tufəngi bərabərindəydi və o, qəzəbdən alışıb-yanan xırda gözləri, aşağı enən iri kəlləni gördü və bəyində parıltısı göz deşən qaynar, gözlənilməz bir partlayışın necə qopduğunu hiss etdi; bundan sonra daha heç zaman heç nə hiss eləmədi.

Uilson kəli çiyindən vurmaq üçün yenidən qırağa sıçramışdı; Makomber dayandığı yerdə durub kəlin burnuna atır, hər dəfə də lazımı nöqtədən azacıq yuxarıya dəyirdi, – ağır buynuzlar şifer örtüyütək ovulub tökülürdü; missis Makomber isə ərini elə indicə buynuzuna keçirəcək öküzü 6,5 kalibrli maniliherlə avtomobildən atəş açdı və onun atdığı güllə bir az yan tərəfdən Frensisin başını, kəllə sümüyündən iki düym yuxarını tutdu.

Frensis Makomber böyrü üstə yığılan öküzdən cəmi iki yard aralıda üzüqoylu uzanmışdı; arvadı onun baş tərəfində diz üstə çöküb qalmış, Uilson da qadının böyründə dayanmışdı.

– Onu çevirmək lazım deyil, – Uilson dedi.

Qadın əsəbindən çılğıncasına hönkürürdü.

– Gedin maşına, gedin orda oturun. Silah hardadı?

Qadın başını yellədi; onun donuq sifəti büzüşüb eybəcər-ləşmişdi. Yerlilərdən biri əyilib silahı yerdən qaldırdı.

– Qoy yerinə, – Uilson ona çəmkirib, sonra da əlavə elədi: – Abdullanın dalınca get, qoy gəlib bədbəxtliyin necə baş verdiyinə şahid olsun.

Sonra çömbəlib cibindən dəsmal çıxartdı və saçları qısa vurulmuş Makomberin başını ördü. Qan quru, yumşaq torpağa hopmuşdu.

Ayağa qalxıb böyrü üstə uzanmış kələ göz yetirdi. Ayaqlarını gen uzatmış heyvanın qarnının seyrək tükləri arasıyla gənələr gəzişirdi. “Lənətə gəlmiş pis deyil ha, əlli düymdən az olmaz”, – beyni öz işində idi. Sürücüyə qışqırdı ki, meyitin üstünü şalla örtün, özü də böyründən heç yana tərənməsin. Sonra

avtomobilin küncünə qısılıb ağlayan qadının yanına gəldi, tamamilə etinasız halda sözə başladı.

– Başınıza əcəb iş ačdınız. Amma o sizi mütləq atacaqdı.

– Əl çəkin, – qadın dedi.

– Əlbəttə, bu bir bədbəxt hadisədir. Kim də bilməsə, mən bilirəm.

– Əl çəkin, – qadın dedi.

– Narahatlıq keçirməyin. Qarşıda bəzi xoşagəlməz şeylər gözlənilir, ancaq mən tapşırıcam ki, bir neçə şəkil çəksinlər, istintaq zamanı bu şəkillər çox kara gələcək. Silahdaşıyanlarla sürücü şahid kimi çıxış edərlər. Siz heç nədən qorxub eləməyin.

– Əl çəkin, – qadın dedi.

– Bunun başağrısı çox olacaq. Yüklə maşınını gölə göndərmək lazım gələcək ki, oradan radio ilə təyyarə çağırınsız. Təyyarə üçümüzü də Nayrobiyə aparar. Siz nə əcəb vaxtında onu zəhərləməmişiz? Hə, İngiltərədə bu işi məhz belə görürlər.

– Əl çəkin! Əl çəkin! Əl çəkin! – qadın qışqırdı.

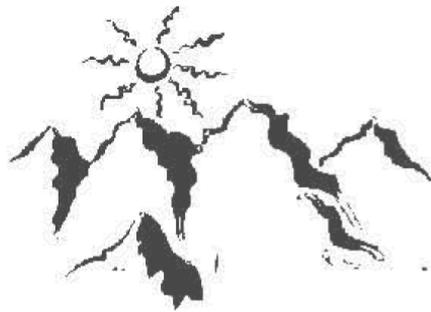
– Yaxşı, daha eləməyəm, – Uilson öz mavi gözlərini etinasızcasına qaldırıb qadına baxdı. – Mən bir az hirsələnmişdim. Əriniz təzə-təzə başlamışdı xoşuma gəlməyə.

– Siz Allah, əl çəkin, – qadın dedi. – Siz Allah, siz Allah, əl çəkin.

– Hə, bu cür daha yaxşıdır, – Uilson dedi. – “Siz Allah”. Hə, bax bu xeyli yaxşıdır. İndi mən əl çəkərəm.

QILIMANCARO QARLARI

Hekayə

Kilimancaro – 19.710 fut hündürlükdə yerləşən əbədi qarlarla örtülü uca dağ silsiləsi, Afrikanın ən yüksək nöqtəsidir. Masai qəbiləsinin sakinləri onu “Allahların evi” anlamını verən “Nqaye-Nqaya”nın qərb zirvəsi adlandırırlar. Zirvənin ən yüksək nöqtəsində soyuqdan donub qaxaca dönmüş bəbir cəsədi var. Nə idi bəbiri belə bir yüksəkliyə çəkib gətirən, burada nə lazım olmuşdu ona, – burasını heç kəs izah edə bilmir.

– Ən qərribəsi budur ki, mən bir tikə də ağır hiss etmirəm, – o dedi. – Bunun başlanmasını elə yalnız bu cür bilirlər.

– Yəni heç ağrıtmır?

– Heç bir damcı da. Amma iy var. Bilirəm ki, xoşagələn şey deyil, gərək bağışlayasan.

– Bəsdı. Sən Allah, bəsdı.

– Sən bir onlara bax. Maraqlıdır, görəsən, onları bura dartıb gətirən nədir, hə? Bu həngamə, yoxsa iy?

Onun çarpayısı küsdüm ağaclarının kölgəliyində idi və uzandığı yerdən uzaqlara – gözqamaşdırıcı gün işığının yayıldığı dərəcəyə baxanda yerdə ayaqlarını gen qoyub oturmuş üç dənə nataraz quş gördü, hələ neçəsi də göydə qanad çala-çala dövrə vururdu və onların iri-iri kölgələri torpağın üstündə sürətlə o tərəf-bu tərəfə qaçırdı.

– Bu quşlar bizim yük maşınımız xarab olan gündən buralarda vurnuxmağa başlayıblar, – o dedi. – Bu gün də ilk dəfədir ki, yerə qonublar. Əvvəl mən onlara diqqətlə göz qoyurdum, fikirləşirdim ki, birdən hansısa hekayəyə dürtəsi olaram. Amma indi hətta bu barədə düşünməyin özü belə gülməlidir.

- Belə danışma, lazım deyil, – qadın onun sözünü kəsdi.
- Elə-belə deyirəm. Bilirsən, adam danışanda bir az yüngülləşir. Özü də mən heç də sənin qanını qaraltmaq istəmirəm.
- Sən çox yaxşı bilirsən ki, məsələ qətiyyənlə bunda deyil, – qadın dedi. – Məni əsəbiləşdirən yalnız odur ki, mən öz köməksizliyimi hiss edirəm. Biz özümüzü ələ almalıyıq və təyyarənin gəlməsini gözləməliyik.
- Ya da gəlməməsini.
- Yaxşı, onda de görək, mən neyləyim? Yəni, doğrudanmı, mən heç cürə kömək edə bilmərəm?
- Sən mənim ayağımı kəsə bilərsən, bəlkə onda yuxarı dırmaşmaz. Amma heç inanmıram. Ya da məni güllələyə bilərsən. Axı sən indi sərrast atıcısan. Sənə atmağı öyrətmişəm, elə deyil?
- Bu cür danışma, lazım deyil. Bəlkə sənə bir şey oxuyum?
- Nə oxuyacaqsan?
- Oxumadıqlarımızdan birini oxuyum, istəyirsən?
- Yox, qulaq asa bilmirəm. Yaxşısı danışmaqdır. Biz didişirik, onda vaxt da tez gedir.
- Mən didişib eləmirəm, səninlə öcəşmək də istəmirəm. Gəl daha öcəşməyə. Lap əsəblərim tarım çəkilsə də. Bəlkə bu gün dalımızca yük maşını göndərələr. Ola bilsin, təyyarə də gəldi.
- Mən yerimdən tərpənmək fikrində deyiləm. Nə mənası var axı? Hə, yalnız sənə görə, sən özünü rahat hiss edəsən deyə.
- Bu, qorxaqlıqdır.
- Niyə qoymursan ki, adam rahat ölsün, görək elə hökmən dava salasan? Bax indi mənə qorxaq deməyindən nə xeyir var?
- Sən ölməyəcəksən.
- Bəsdə gic-gic danışdın. Mən ölürəm. İnanmırsan, bax o murdarlardan soruş, – o, boynunun pırpız lələkləri arasından başını çıxarıb irəli uzatmış bayaqkı üç heyvərə quşun olduğu yere baxdı. Dördüncü quş da yerə qondu, caynaqlarını torpağa basabasa o birilərin yanına tələsdi.

– Onlardan elə hər dayanacaqda doludur, sadəcə, adam fikir vermir deyə gözə sataşmırlar. Əgər sən özün təslim olmasan, ölməzsən!

– Bunu harda oxumusan belə? Aman Allah, sən nə qədər səfehşənmiş!

– Onda başqası barədə fikirləş.

– Yox bir! – o dedi. – Bu məşğuliyyət məni boğaza yığıb.

O, başını balığın üzərində geri atıb bir neçə dəqiqəni kirmişcə uzandı, bürküdən qarsalanmış havaya, aralıda göyərən kolluğun yaşıl uclarına baxdı. Gözlərini zillədiyi sarımtıl fonda ağ yunlu bapbalaca quzular gəzişirdi, bir az uzaqda, yaşıl kolluqların dövrəsində isə ağappaq zebr sürüsü vardı. Düşərgə üçün yer çox uğurlu seçilmişdi – tərənin ətəyindəki gövdəli ağacların altında yaxşı içməli su, ikicə addımlıqda isə üzərində səhərlər kəklidlərin uçduğu suyu qurumuş bulaq vardı.

– İstəyirsən sənə bir şey oxuyum? – çarpayının böyründə, qatlama parusın stulda oturmuş qadın bir də soruşdu. – Görürsən, meh də əsməyə başladı.

– Yox, sağ ol.

– Bəlkə tezliklə yük maşını da gəldi.

– Onun gəlib-gəlməməsi məni qətiyyənlə maraqlandırmır.

– Məni isə maraqlandırır.

– Bizdə elə həmişə belə olub: səni maraqlandıran şey məni maraqlandırmayıb.

– Yox, Harri, həmişə belə olmayıb.

– İçmək pis olmazdı.

– İçki sənə ziyandır. Blekdə deyilir – içkidən imtina etməli. Sənə içmək olmaz.

– Molo! – o çığırdı.

– Hə, bvana.

– Mənə sodalı viski gətir.

– Hə, bvana.

– Sənə içmək olmaz, – qadın dediyini təkrar elədi. – Sən təslim olursan, bayaq da elə bunu deyirdim. Axı orda aydınca deyilir ki, içki ziyandır. Mən də bilirəm ki, sənə içki ziyandır.

– Yox, – o dedi. – İçkinin mənə xeyri var.

Hə, deməli, indi daha heç nə eləyə bilməzsən, o düşündü. Demək, indi o daha heç nəyi axıra çatdırmayacaq. Demək, bütün bunlar hamısı gör nə ilə sona yetirmiş – viskiyə görə deyişməklə. Sağ ayağında qanqrena başlayan vaxtdan ağrıları səngimişdi, ağrı ilə bərabər qorxu da çəkilib getmişdi və indi o, yalnız nəhayətsiz yorğunluq, bir də sonun belə olacağına görə qərəz duyurdu. Yaxınlaşan şey onda zərrəcə maraq hissi doğurmurdu. Bu onu uzun illər ərzində izləmişdi, amma indi onun artıq heç bir mənası yox idi. Qəribəsi də odur ki, hər şeyi, hər şeyi məhz yorğunluq bu cür yüngülləşdirir.

İndi o, əvvəllər günü günə satıb vaxtını uzatdığı, necə lazımdırsa, məhz o cür yazmaqdan ötrü tam öyrəninəcəyə qədər həmişə gələcək üçün qoruyub saxladığı həmin şeylər barədə daha heç zaman yazmayacaqdı. Neynək, belədə ən azından məğlubiyyətə uğramaz. Həm də kim bilir, bəlkə lap yazsaydı da, heç nə alınmayacaqdı və bəlkə elə bu səbəbdən vaxtı uzadıb, yazmağa heç cür girişmir, öz niyyətini sonraya saxlayırdı. İndi əsl həqiqəti bilmək də daha heç zaman mümkün olmayacaqdı.

– Bura gəlmək lazım deyildi, – qadın onun əlindəki stəkana baxıb dodağını dişlədi. – Parisdə belə bir iş sənin başına ömründə gəlməzdi. Sən həmişə deyirdin ki, Parisi sevirсэн. Gərək Parisdə qalaydıq, ya da bir başqa yerə gedəydik. Hara istəsən, gedərdim. Axı sənə deyirdim, deyirdim ki, sən hara istəsən, mən də ora getməyə hazırım. Xətrindən ov keçirdisə, biz Macarıstana gedə bilərdik, orda hər şey də ixtiyarımızda olardı.

– Bütün günahlar sənin o murdar pullarındadır.

– Haqsız danışrsan, – qadın dedi. – O pullar mənimki olduğu qədər də səninkidir. Mən hər şeyi atıb sənin dalınca gəldirdim,

hara istəyirdinsə gedirdim, nə ürəyindən keçirdisə edirdim. Amma bura gəlmək lazım deyildi.

– Sən axı deyirdin ki, buralar xoşuna gəlir.

– Hə, amma bunu sən sağlam olanda deyirdim. İndi isə bura dözülməzdir. Başa düşürəm ki, sənin ayağın niyə ağrımalıdı. Axı biz neyləmişik, nə günah işlətməmişik?

– Mənim günahım budur ki, qabaqca dizimdəki yaraya yod sürüb yandıрмаğı yaddan çıxartdım, sonra, ümumiyyətlə, bu barədə düşünmədim, o səbəbdən ki, indiyəcən heç bir infeksiya qır-saqqız olub yaxamdan yapışmamışdı. Ayağım zoqquldamağa başlayanda mən yaracığazı karbol turşusu məhlulu ilə yüngülcə islatdım, çünki olanımız bu idi; çünki bizim başqa dezinfeksiya vasitəmiz qalmamışdı. Hə, bundan da xırda damarların yolu tutuldu, qanqrena başladı. – O, qadının üzünə baxdı. – Daha nə qaldı?

– Mən onu demirəm.

– Əgər biz hansısa başdanxarab yerlini yox, özümüzə xalis sürücü tutsaydıq, mühərrikin yağına da baxardı, qədərini də yoxlayardı, maşının podşipnikləri də yanmazdı.

– Mən onu demirəm.

– Əgər sən öz curlarından, bütün o Uestberidəki, Saratogidəki, Palm-Biçdəki yığnaqdan ayrılmasaydın və mənim üstümə qaçmasaydın...

– Bu, insafsızlıqdır. Axı mən səni sevirdim. Elə indi də sevirəm. Həmişə də sevəcəm. Bəyəm sən məni sevmirsən?

– Yox. Məncə, yox. Deyəsən, mən səni heç vaxt sevməmişəm.

– Harri, sən nə danışırısan, Harri? Sənin ağlın qaçıb.

– Qaçmayıb. Heç istəsəm də qaçmaz.

– İçmə o viskini, – qadın dedi. – Rica edirəm səndən, içmə. Biz gücümüz çatan hər bir şeyi eləməliyik.

– Sən elə, – o dedi. – Mənsə yorulmuşam.

İndi o, gözləri qarşısında canlanan Karaqaç vağzalını görürdü.

Onda, qoşunların geri çəkilməsindən sonra o, əsgər heybəsi də çiyində, Frakiyadan gedirdi və eləcə dayanıb Simplon-Oriyent ekspresinin fənərinə, gur işığın zülmət qaranlığı necə yarıb keçməsinə baxırdı. Bax bunu da, elə səhər yeməyi barədə olanı da, pəncərədən Bolqarıstan dağlarının qarına necə baxmalarını da ehtiyat kimi sonraya saxlamışdı; hələ Nansenov missiyasının katibəsi şefdən onu da soruşmuşdu ki, yəni bu, doğrudanmı qardır, qoca da dağlara nəzər salıb demişdi: yox, qar deyil bu, hələ tezdir, qar yağan vaxta çox var hələ. Katibə də üzünü o biri qızlara tutub təkrar eləmişdi: eşitdiniz? Qar deyil bu. Qızlar da xorla demişdilər: qar deyil bu, biz səhv eləmişik. Amma bu, qar idi, özü də lap xalisindən və əhalinin dəyişdirilməsi başlananda şef o dağlara xeyli adam göndərdi, onlar da dərin qar yığınınan keçməyə məruz qaldılar və həmin qış hamısı qırıldı, bircəciyi də salamat çıxmadı.

Həmin il Milad bayramında Hauertalda da qar yağdı. Hə, qar yağdı və onlar kaşidan qayırılma kvadrat sobası otağın tən yarısını tutan taxta evdə yaşayır, fıstıq yarpaqlarından doldurulma döşəklərdə yatırdılar. Onda qar üzərində qanlı iz sala-sala evə bir fərari gəlib çıxmışdı, demişdi ki, bəs onu təqib edirlər və onlar da fərariyə yun corab vermişdilər, qar qanlı ləpirlərin üstünü örtənə-cən jandarmları söhbətə tutub onların başını qatmışdılar.

Miladın ilk günü Şrunsda qar elə parıldayırdı ki, Weinstubenin¹ pəncərəsindən yola baxanda, kilsə qulluğundakı işindən çıxıb evlərinə dağılışan camaata tamaşa eləyəndə parıltısı adamın gözlərini qamaşdırıb əməlli-başlı ağrıdırdı. Elə orada-cə, Şrunsda onlar ayaq xizəklərini çiyinlərindən asıb çay uzunu,

¹ *Kiçik yeməxana (almanca).*

ətəyində şam meşəliyinin ucaldığı dik dağların böyründən adlayıb kirşələrin yaprıxdırdığı yollarla piyada üzüyuxarı qalxardılar; Madlener-Haus üzərindəki buz yola çatanda xizəkləri ayaqlarına keçirib, olmazın ləzzətlə üzüaşağı sürüşərdilər; qar şəkər şirəsi kimi hamar, ovuntu kimi yüngül olurdu və o, eynən quş kimi, sürətlə aşağı düşən ağır daş sayağı bu qiyamət uçuşun yüngüllüyündən doğan səssizliyi xatırlayırdı.

Qasırganın şiddətlənməsi ucbatından tam bir həftəni Madlener-Hausda ilişib qaldılar, tüstülənən fənərin işığında kart oynadılar, ortaya qoyulan pulun məbləği də herr Lensin uduzduqlarına mütənəşib şəkildə artır, elə hey artırdı. Axırda o hər şeyini uduzdu – əvvəl kirşə məktəbinin bir mövsümlük gəlirini, sonra da özünün bütün ehtiyatını. Onu lap canlı adam kimi görürdü – budur, sivriburun herr Lens masa üzərindən kartı götürür və “Sans voir”¹ gedişi edir. Hə, onda bütün günü kartla keçirirdilər, oyun bütün sutka ərzində davam edirdi. Qar yağdırdı – oynayırdılar. Çovğun ara verirdi – oynayırdılar. O, bütün həyatı boyu karta nə qədər vaxtının sərf olunması barədə fikirləşdi.

Amma nə bu haqda, nə də dərəninin o üzündəki dağların aşkarca görsənməyə başladığı soyuq, aydın milad günü barədə birca sətir də yazmadı; həmin dərə ki, Barker onun üzərindən cəbhə xəttini uçub keçmişdi, mövqelərini tərk edib evlərinə gedən avstriyalı zabıtlərin qatarını bombalamışdı, dərəyə səpələnib hərəsi bir tərəfə üz tutan, hara gəldi qaçısan adamları pulemyot atəşinə tutmuşdu. O, Barkerin sonra zabıt yeməxanasına nə təhər girdiyini və bu barədə necə danışdığını yadına saldı; xatırladı ki, qəfildən araya sükut çökmüşdü və kimsə demişdi: “Vəhşi, əclaf köpəkəğlu”. Onların o vaxt qırdıqları avstriyalılar eynən sonralar onun xizəklə yol getdiyi adamlardan idi. Yox, eynən o cür deyildilər. Xizəklə yanaşı yeridiyi Hans bütün o ili yeger alayında qulluq eləmişdi və dovşan

¹ Xala baxmadan edilən gediş (fransızca).

avəzinə balaca taxta zavodunu güdərəkən, onlar Pasubio döyüşlərindən, Petrika və Asalon civarındakı həmlələrdən bəs deyincə danışıbmışdılar. Di gəl ki, bu barədə bircə sətir də yazmadı. Heç Monte-Kornodan da yazmadı, Syete-Kommunadan da, Arsiyerodan da bir kəlmə yazmadı.

Arlberqdə və Forarlerqdə neçə qış yaşamışdı?! Düz dörd qış və burasını fkirləşəndə o, Bludensə hədiyyə almağa getdikləri vaxt gördüyü tülküsatən kişini, albalı tumlarının tamamını və rən qiyamət kirşi, xarlanmış qarın üstünə ovuntu kimi səpilmış narın qarın küləkdə necə sovrulmasını, sərt enişin önündəki axırını döngədə “Hey-hey, bizim Rollı” mahnısını çıxırır, sonra da heç yana burulmadan sürətlə birbaşa üzüaşağı şığımalarını, üç dəfə təkən vurmaqla bağın içindən, sonra xəndəyin üstündən, onun ardınca da mehmanxana arxasındakı buz bağlamış yoldan nə təhər ötüb keçdiklərini xatırladı; taxta hasara çatanda sürəti gücləndirməkdən ötrü ayağını kirşədən çıxarıb təkən verirsən, orada, pəncərəsindən işıq süzülən və təzə çaxırın iyi gələn tüstülü otaqdan isə akkardeonun səsi eşidilir.

– Parisdə biz harda qalmışdıq? – indi o burda, Afrikada, uzandıği çarpayının böyründə, qatlama stulda oturmuş qadından soruşdu.

– “Kriyon” otelində. Özün ki bilirsən.

– Mən bunu niyə bilməliyəm ki?

– Biz elə həmişə orda qalırdıq.

– Yox, həmişə yox.

– Həmişə orda qalırdıq, bir də Sen-Jermenə bitişik “Dördüncü Henrix pavyonu”nda. Sən deyirdin ki, bu yerləri sevirsən.

– Sevgi peyin topasıdır, – Harri dedi, – mən də onun üstünə dırmaşıb banlayan bir xoruz.

– Əgər sən, həqiqətən, ölürsənsə, gərək elə hökmən özündən sonra qalan hər şeyin axırına çıxasan? Yəni sən, doğrudan, hər şeyi özünlə aparmaq istəyirsən? Yəni sən hökmən atını da,

arvadını da öldürməlisən? Öz yəhərini, öz silahını yandırıb ölməlisən?

– Hə, – o dedi. – Mənim silahım sənin o lənətə gəlmiş pulların idi; mən o pulların havasına yəhər üstə oturmuşdum.

– Bəsd.

– Yaxşı. Bir də demərəm. Mən səni incitmək istəmirəm.

– Çox gec ayılmışsan.

– Yaxşı. Onda incidəcəm. Belədə şən keçir. Səninlə eləməyi xoşladığım o yeganə işi görmək indi mənimçün əlçatmazdır.

– Yox, düz danışmırsan. Sən başqa çox şeyləri də xoşlayırdın, mən də sənin ürəyindən keçənlərin hamısını eləyirdim.

– Sən Allah, yığışdır bu qürrələnməyi.

O, qadına baxdı və gördü ki, ağlayır.

– Qulaq as, – dedi, – sən elə bilirsən bu mənim ürəyimcədir? Heç özüm də baş açmıram ki, niyə belə eləyirəm. Öldürürsən ki, hələ ölmədiyini, yaşadığını hiss edəsən, bu yəqin ki, belədir. Biz söhbətə başlayanda hər şey yaxşı idi. Bilmirdim bunun axırı nəylə qurtaracaq, indi isə aqlım çaşıb, başlamışam səni incitməyə. Sən mənə fikir vermə, canım-gözüm, mən səni sevirəm. Özün də bilirsən ki, sevirəm. Heç kəsi səni sevdiyim kimi sevməmişəm.

O, gündəlik ruzisinə çevrilən adətkərdə olduğu yalana keçdi.

– Sən necə də yaxşısan.

– Qancıq, – o dedi. – Qancığın əlləri səxavətli olur. Bu, poeziyadır. Mən indi büsbütün şəriyyətlə doluyam. Zir-zibillə və şəriyyətlə. Zibil şəriyyətlə.

– Yum ağzını, Harri. Axı sən niyə cinlənirsən?

– Mən heç nə saxlamayacam, – o dedi. – Mən istəmirəm özümdən sonra nəşə qalsın.

Şər qarışanda o da yuxudan ayıldı.

Günəş təpələrin arxasına çəkildiyindən bütün dərəyə kölgə çökmüşdü. Balaca quzular indi çadırların lap böyründə otlayırdılar;

o, heyvanların getdikcə kolluqdan necə aralandıqlarına, tez-tez ota baş vurub quyruqlarını yelləmələrinə baxırdı. Torpağın üstünə qonan quşlar daha keşik çəkirdilər, indi onlar ağacın dövrəsinə yığışmışdılar, sayları da xeyli artmışdı.

– Memsab ova getdi, – çarpayının yanında oturmuş gədə dilləndi. – Bvanaya bir şey lazımdır?

– Yox.

Qadın nahar üçün nəsə ovlamağa getmişdi, özü də onun heyvanlara necə həvəslə tamaşa elədiyini bildiyindən gözdən-iraq bir yer seçmişdi ki, dərənin çarpayından görükən bucağını səksəndirib mənəzərəni pozmasın. Fikirləşdi ki, qadın heç nəyi unutmayıb; bildiyi, oxuduğu, hətta eşitdiyi şeylərin hamısı yadırdadır.

Bu bəyəm qadının günahıydı ki, zavallının yanına o, tam tükənmiş vəziyyətdə gəlib çıxmışdı? Qadın hardan biləydi ki, ona deyilən sözlərin arxasında heç nə dayanmır və sən o sözləri elə-belə, öz arxayınçılığın üçün, bir də adətərdə olduğundan söyləyirsən. Söylədiyi sözlərə hansısa mənə verməkdən vaz keçəndə isə qadınlar arasında onun yalanları doğrularından daha yaxşı qarşılanmağa başlanmışdı.

Pis olan orası deyildi ki, o, yalan danışırdı, yox, pis orasıydı ki, həqiqətin yerində boşluq qalmışdı. O, öz ömrünü sürmüşdü; bu ömür çoxdan başa çatmışdı, o isə hələ də yaşamaqda, amma indi başqa adamlar arasında yaşamaqdaydı. İndi pul da kalandı və o, tanıdığı yerlərin ən yaxşılarını seçirdi, təzə yerlərdə də olurdu.

Əsas o idi ki, düşünməyəsən və belədə işlər daha yaxşı gəldirdi. Təbiət sənə sağlam ruh verib, ona görə də sənün üzgünlüyün onların əksəriyyətində olan üzgünlükdən deyildi və sən də özünü aldadırdın ki, guya əvvəllər məşğul olduğun iş heç vecinə də gəlmir, indi artıq çəkmək gücündə olmadığın həmin işə heç tüpürmək də istəmirsən. Özünə isə deyirdin ki, haçansa bu adamlar haqqında yazacaqsan; bu zəngin insanlardan mütləq

yazacaqsan; deyirdin ki, sən onların tayfasından deyilsən – sən bu düşərgədə bir casussan; deyirdin ki, bu düşərgədən çıxacaq və onun barəsində yazacaqsan, özü də bu nə haqda yazdığını bilən bir insan tərəfindən həyatda ilk dəfə qələmə alınmış bir yazı olasıdır. Di gəl ki, həmin işdən yapışmağa özünü heç cür məcbur edə bilmədi, çünki özündən iyərə-nə-iyərə yaşadığı, tam rahatlıq və eyş-işrət içində keçirdiyi günlərin hər biri onun yazmaq səriştəsini kütləşdirir, işləmək meylini zəiflədirdi; axırda da yazmağın daşını biryolluq atdı.

Tanışlıq etdiyi, curlaşdığı adamlara onun işləməməsi sərf edirdi. Bir vaxtlar Afrikada o öz həyatının ən gözəl illərini keçirmişdi və indi təzədən bu yerlərə təşrif gətirmişdi ki, hər şeyi yenidən başlasın. Səyahət zamanı çalışırdılar ki, mümkün qədər aza qane olsunlar; məhrumiyyətə dözmək lazım gəlmirdi, amma tam əmin-amanlıq da yox idi və fikirləşirdi ki, yenidən formaya düşəcək; bədənindəki artıq çəkiddən xilas olmaq üçün dağlara çəkilib gecə-gündüz məşq edən boksçular sayacağı, o da bu yolla öz piyini əridə bilər.

Bura qadının ürəyincə idi, belə həyatı sevdiyini deyirdi; təzə adamlarla ünsiyyətə, hər cür əyləncələrə həvəslə can atan bu qadın qəlbi ehtizaza gətirən, vaxtaşırı şərait dəyişkənliyinə səbəb olan hər şeydən xoşlanırdı, o da özünə təskinlik verirdi ki, işləmək həvəsi daxilində yenidən güclənəcək. İndi, əgər bu son idisə, – özü isə bunun son olduğunu bilirdi, – onda quyruğu tapdanmış ilan kimi yerində qıvrılmağa, acığından özünü sancmağa dəyərdimi? Bu qadının heç bir şeydə günahı yoxdu. O olmasaydı, yerində bir ayrısı olacaqdı. Əgər bütün ömür yalan içində keçibsə, elə yalan içində də ölmək lazımdır.

O, tərənin arxasında açılan atəşin səsini eşitdi.

Onun istedadını məhv etmiş bu qadının sərrast atıcılığı vardı – səxavətli əlləri olan bu qayğıkeş qancıq, bu mehriban qəyyum hədəfi düz nişan alırdı. Cəfəngiyat. Öz istedadını o özü

məhv etmişdi, hər şeyi qadının üstünə yıxmaq indi nəyə lazımdı?! Qadının günahı yalnız onda idi ki, onun həyatı üçün şərait yaratmışdı. O öz talantını barışıq üçün heç bir ümid yeri qoymadan və özünə, öz əqidəsinə xəyanət etməklə məhv etmişdi; bütün hissiyyatını korşaldan sərxoşluqla, tənbellik və avaralıqla, nazpərvərdəlik və snobizmlə, şöhrətpərəstlik və təkəbbürlə, hər cür həqiqət və hər cür yalanlarla onun axırına çıxmışdı.

Bəs talantı barədə nə demək olardı? Olmağına talantı, əlbəttə ki, vardı, bunu danmaq olmaz, intəhası işlətmək əvəzinə o, həmin istedadla alver etmişdi. Heç vaxt belə olmamışdı: bax mən bunu, bunu və bunu eləmişəm; həmişə belə olmuşdu: bax mən bunu, bunu və bunu edə bilərdim. Və yaşayış üçün gərək olan vəsaiti o, yazmaqla yox, başqa üsullarla əldə etməyə üstünlük vermişdi. Axı bu heç də elə-belə deyildi ki, – düzdürmü? – aşıq olduğu hər yeni qadın əvvəlkindən varlı çıxırdı. Lakin vuruşunluq ötüb keçəndə və o, əvvəlkilərin hamısından daha zəngin çıxmış, pulunu balta kəsməyən bu qadınla (*haçansa əri də, uşaqları da, ona rast gələnəcən lap oynaşları da olan, intəhası onların heç birində istədiyini tapmayan, onu isə bir yazıçı, bir kişi, bir yoldaş və qiymətli mülkiyyət kimi sevib-əzizləyən bu qadınla*) olduğutək yalnız yalana üz tutanda, – burası qərribə deyildimi ki, əsla sevmədən, sevgini yalana dəyişməklə o, pullarının əvəzində həmin qadına həqiqətən sevdiyi digər qadınlara verdiyindən daha çox şey verə bilirdi?

Düzdür, biz hamımız öz işlərimiz üçün yaranmışıq, o düşündü. Sənin istedadın gündəlik bir parça çörəyini necə qazanmağında üzə çıxır. O da bu və ya digər şəkildə öz qüvvəsini satmaqla məşğul idi, hissiyyat olmadıqda isə aldığı pulun əvəzində yüksək keyfiyyətli mal verirən. Bu həqiqətə o qəti əmin olmuşdu, ancaq daha gec idi, indi artıq bu barədə də heç vaxt yazmayacaqdı. Hə, elədir, yazmayacaqdı, amma yazılmasına dəyərdi.

Budur, qadın tƏpƏnin arxasından çıxdı, indi dƏ dƏrƏdƏn keçiB üzübƏri, çadırlara tƏrƏf gƏlir. Əynində bridci var, əlində dƏ tufƏng; ardınca dabanbasdı yeriyan gƏdƏlƏr dƏ aġaca taxdıqları quzunu gƏtirirdilƏr.

FikirlƏşdi ki, qadın hƏlƏ cazibƏdarlığını itirmƏyib, bƏdƏni dƏ sazdır. Sevgi-nƏvaziş sarıdan əsl istedad yiyƏsidir, belƏ iştƏklƏrdƏn yaxşı baş çıxarır; demƏzsən ki, gƏzƏllƏr gƏzƏlidir, amma sifƏti əcƏb xoşuna gƏlirdi, özü dƏ hƏdsiz dƏrƏcədə çox oxumuşdu; at sürmƏyin, ov etmƏyin ölüsüydü vƏ əlbəttə ki, hƏdsiz çox içirdi. Əri ölƏndƏ indikindən qat-qat cavanıydı, ərini itirəndən sonra özünü büsbütün uşaqlarına, at tövləsinə, kitablara, bir dƏ şƏrabə hƏsr etmişdi. Düzdür, bu uzun sürmƏmişdi, neyçün ki, artıq yetkinlƏşmiş övladlarına onun qayġısı gƏrək deyildi, əlavə qayġı onları yalnız yorurdu. O da aqxşamlar hƏvƏslə mütaliyə girişər, sodalı viski dƏ əlindən düşməzdi; naharqabaġı oxuya-oxuya o qədər içirdi ki, nahar vaxtı artıq xumarlıġı aşkar bilinirdi, masanın altına dıġırlatdığı içilmiş bir şüşə şƏrab isə kifayət idi ki, yuxulasın.

Bütün bunlar qadının oynaşlara qədərki hƏyat tƏrzi idi; aşnaları peyda olanda içkini bir qədər azaltdı, çünki indi yuxu şƏrabsız da gƏlirdi. İntəhası aşnalarla hƏyatı cansıxıcı keçirdi; o heç zaman darıxmadıġı bir adamla ər-arvad olmuşdu, bunlarla isə darıxırdı.

Oġlu hava qəzasında hƏlak olandan sonra qadın mƏşuqlarla əlaqələri biryolluq kəsdi, amma viski aġrını azaltmadıġından hansısa başqa bir hƏyata başlamaq lazım gƏlirdi. Öz tənhalıġının dƏhşətini qadın qəfildən dƏrk etdi vƏ bundan bƏrk qorxuya düşdü. Amma ona elə birisi lazım idi ki, həmin adama hƏrmət edə bilsin.

Hər şey çox sadə şəkildə başlandı – qadın onun kitablارını xoşlayır, hƏyat tƏrzinə qibtə edirdi. Qadına elə gƏlirdi ki, o mƏhz ürəyinə yatan işi görür, mƏhz görmək istədiyi işlə mƏşğuldur. Ona yiyələnmək niyyətilə atdığı addımlar axırda qadının

ürəkdən vurulmasıyla sonuclandı, – bütün bunlar qadının öncədən qurmağa hazırlaşdığı həyatın mütənasib şəkildə əks silsiləsi oldu, o isə öz əvvəlki həyatının artıqlarını satırdı.

Hə, satırdı ki, əvəzində təminatlı mövcudluq, əmin-amanlıq əldə etsin, – bunu danmaq olmaz, – bir də nə alsın? Kim bilir? Qadın ona nə desən almağa, hər bir arzusunu yerinə yetirməyə canla-başla hazırdı; buna onun şübhəsi yoxdu. Üstəlik, bir qadın kimi də qiyamət şey idi. Yolunu məhz beləsiylə davam etdirməyin əsla əleyhinə deyildi; başqasıyla yox, məhz bu qadınla getməyə o, ikiəlli razıydı, çünki bu qadın daha varlıydı, çünki bu qadın daha canayatan idi, özü də məhəbbət məsələlərindən yaxşı baş çıxarırdı və heç zaman dava-dalaş salıb hoqqa çıxartmırdı. İndi isə qadının yenidən qurduğu həyat sona yetmək üzrə idi, çünki iki həftə öncə o, başlarını dik tutaraq düz qabağa baxan, qulaqlarını şəkəyib qaçmağa hər an hazır dayanan, iri burun pərələri havadan iy çəkən və azacıq xışiltıya bəndmiş kimi, dərhal kolluğa təpələsi antilop sürüsünün şəklini çəkməkdən ötrü cəngəlliyə girdikləri vaxt tikanın cızıb qanatdığı dizinə yod sürtüb yandırmışdı. Və antilop sürüsü ona fotoaparatin düyməsini şıqqılatmağa imkan vermədən qaçıb dağılışmışdı.

Budur, qadın gəlib yetişdi.

O, balışın üzərindən başını qadının gəldiyi səmtə döndərüb:
– Hello! – dedi.

– Mən quzu ovladım, – qadın bildirdi. – İndi sənə yaxşı bir bulyon hazırlayırıq, tapşıracam ki, süd tozunda kartof püresi də bişirsinlər. Özünü necə hiss edirsən?

– Xeyli yaxşı.

– Bu başqa məsələ! Bilirsən, elə mən də belə fikirləşmişdim, bildirdim ki, yaxşılaşacaqsan. Mən gedəndə sən yatmışdın.

– Yaxşı yatdım. Uzağa getmişdin?

– Yox, dərənin o üzünə keçmişdim. Bilirsən onu nə qəşəng vurdum!

– Hə, sən qiyamət atırsan.

– Ovdan xoşum gəlir. Afrikadan da xoşum gəldi. Düz sözümdür. Əgər sən sağalsan, belə hesab edəcəm ki, bu mənim həyatımdakı səyahətlərdən ən maraqlısı idi. Kaş biləydin ki, səninlə bərabər ov etməyi mən necə xoşlayıram! Afrika mənim xoşuma gəldi.

– Mən də Afrikanı xoşlayıram.

– Kaş biləydin sənə yaxşılaşmağın nə əntiqə oldu. Sənəin səhərki ovqatda olmağına mən, sadəcə, dözə bilmirəm. Söz ver ki, bir də mənimlə o tərzdə danışmayacaqsan, yaxşımı? Söz verirsən?

– Yaxşı. Eləməyəm, – o dedi. – Nə dediyim heç yadımda deyil.

– Niyə məni incidirsən? Lazım deyil. Yaşlı qadınam, səni sevən, sənəin bütün istəklərini yerinə yetirən yaşlı qadın. Məni, onsuz da, çox incidiblər. Sən məni incitməyəcəksən, eləmi?

– Sənəi məmnuniyyətlə yataqda incidərdim.

– Bax, bu başqa məsələ. Biz elə bundan ötrü yaranmışıq. Sabah təyyarə gələcək.

– Hardan bilirsən?

– Əminəm ki, gələcək. Mütləq gələcək. Gədələr tüstülü ocaq çatmaqçün çırpı yığıblar, ot-ələf hazırlayıblar. Mən bu gün də gedib ora baxdım. Təyyarənin rahat enməsi üçün orda kefin istəyən qədər yer var, biz hər üzdə bir tonqal yandırırıq.

– Sən niyə elə fikirləşirsən ki, təyyarə sabah gələcək?

– Gələn vaxtıdır, əminəm ki, gələcək. Şəhərdə sənəin ayağına sağaldarlar, bax onda bir-birimizi biz necə lazımdırsa incidərik. Daha məni bugünkü atmacalarımla incitdiyini kimi yox.

– Bəlkə içək? Gün də batıb.

– Amma sən içməsən yaxşı olar.

– Yox, içəcəm.

– Onda bir yerdə içək. Molo, – qadın çığırdı, – bizə sodalı viski gətir.

– Sən hündürdabanlarını geyin, yoxsa mığmığalar hücum çəkəcək.

– Əvvəl gərək yuyunum...

Qaranlıq çökənə qədər içdilər, hava tamam qaranlıqlaşanda, tufəng atmaq artıq mümkün olmayanda dərədən bir goreşən qaçıb tərənin dalında gizləndi.

– Bu murdar hər axşam buralarda sülənir, – o dedi. – İki həftədir dalbadal hər axşam.

– Gecələr ulayan həmin kaftardır. Nə qədər istəyir, qoy ulasın, mənə maneçiliyi yoxdur. Amma onlar yaman iyrenc olurlar.

İndi, qadınla bərabər içərkən və ağrı çəkilib gedəndən sonra, – amma eyni vəziyyətdə uzanmaq heç əlverişli deyildi, gədələr də tonqalı qalamışdılar və ocağın şöləsi çadırın divarlarında oynayırdı, – o, xoş bir əsarətə çevrilən əvvəlki həyatla barışıqın yenidən qayıtdığını hiss edirdi. Qadın ona qarşı çox şəfqətliydi. O isə sərt idi və bu səhər qadına qarşı əməlli-başlı haqsızlıq etmişdi. Qadın yaxşı qadın idi, qiyamət qadın idi və elə həmin andaca o qəfilcən anladı ki, ölür.

Bu, yağışın yaxud küləyin təması kimi yox, boşluğun içini qəflətən dolduran üfunətin başgicəlləndirici havası tək ildırım sürəti ilə şığıyıb gəlirdi və ən qərribəsi o idi ki, goreşən bu boşluğun qırağı ilə xəlvəti sivişib keçdi.

– Sənə noldu, Harri?

– Heç, – o dedi. – Sən yerini dəyiş. Elə otur ki, külək sən oturan tərəfdən vursun.

– Molo sənə sarğın dəyişib?

– Hə. Mən ora borat turşusundan islatma dərman qoydum.

– Özünü necə hiss edirsən?

– Bir az zəiflik var.

– Mən gedim yuyunum, – qadın dedi. – Çox yubanmam, bir yerdə şam edirik, sonra da çarpayını içəri aparırıq.

“Deməli, – öz-özünə dedi, – mübahisəyə son qoyma qda biz yaxşı iş gördük”.

Bu qadınla heç zaman məxsusi olaraq öcəşməzdi, sevdiyi o biri qadınlarla isə yaman tez-tez çəkişər, o qədər höcətləşərdi ki, axırda umu-küsünün pası onları bir-birinə bənd edən hər şeyi çürüdüüb sıradan çıxarardı. O, hədsiz dərəcədə bərk sevirdi, hədsiz dərəcədə çox şey tələb edirdi və axırda da heç nəsiz qaldı.

O vaxt, səfər öncəsi Parisdəki mübahisədən sonra Konstantinopolda necə tək-tənha olduğunu yada saldı. Həmin günlərin hamısını avaraçılığa sərf etmişdi, amma pozğunluqdan başı ayılanda tənhalığı nəinki ötüşdü, əksinə, daha da kəskinləşdi, o da oturub onu atmış həmin o birinci qadına məktub yazdı; yazdı ki, bəs bunu... öz içində öldürmək ona müyəssər olmayıb; yazdı ki, bir dəfə qadının Regençenin böyründən ötüb keçməsi gözüinə görükcüb və bu vaxt az qalıb ürəyi dayana; yazdı ki, onu andıran hansısa qadının arxasınca bulvar uzunu düşüb gedərkən bərk qorxurmuş ki, birdən o olmaz və qadını görərkən duyduğu qəfil hissi itirə bilər; yazdı ki, yatdığı bütün qadınlar yalnız ona olan yanğısını artırıb və indi, qəti əmin olanda ki, bu sevgi azarından sağalması qeyri-mümkündür, daha qadının nə elədiyinin heç bir əhəmiyyəti qalmır. Bu məktubu o, klubda yazmışdı, tamamilə ayıq başla yazmışdı və yazandan sonra Nyu-Yorka yola salmışdı, qadından da xahiş eləmişdi ki, cavabı Parisdəki redaksiyaya göndərsin. Bu, tam təhlükəsiz görünürdü. Və elə həmin axşam qadının həsrətindən qovrula-qovrula daxilindəki boşluğu doldurmaq xatirinə Taksim yaxınlığında girinə birinci keçəni bişirib şama dəvət elədi. Sonra rəqs etməyə durdular; gördü qadın çox pis oynayıb, o da birtəhər yaxasını onun əlindən qurtarıb, bir erməni ləçərinə girişdi; gözəlçə rəqs edə-edə qarnını ona elə sürtüşdürürdü ki, az qala hərərəti qalxırdı. Bu gözəlçəni bir ingilis topçusundan qopartmışdı, topçu da onu küçəyə çağırdı və onlar daş yolda,

qaranlıqda tutaşdılar. Qolunu qolazlayıb topçunun ovurduna dal-badal iki yumruq tutuzdurdu, amma topçu yıxılmayanda anladı ki, döyüş çox ciddi olacaq. Rəqib onu əvvəl sinəsindən, sonra gözü-nün altından vurdu, o da sol əlini yenə uzaqdan hərləyib bu dəfə topçunun böyründən ilişdirdi. Onda topçu dartıb onun pencəyi-nin qolunu qopartdı, o da onun qulağının dibinə ikisini çəkib, sonra itələyib özündən araladı və bir zərbə də sağdan ilişdirdi. Topçu ləngər vurub yerə sərildi, yıxılanda başı daşa dəydi, o isə tez-tələsik qadını da götürüb aradan çıxdı, çünki hərbi patrulun ora yaxınlaşdığını görmüşdü. Taksi tutub Bosfor boyunca Ru-meli-Hisara getdilər, sonra dövrə vurub gecənin təmiz havasın-da geri qayıtdılar və yatağa uzandılar; qadın elə paltarda gö-ründüyünün eyni idi – vaxtı ötmüşün birisiydi, amma dərisi qı-zılgül ləçəyitək hamardı; qarnı adama yapışır, döşləri də əcəb iriydi. Harri gedəndə hələ yatmışdı; üzü üzlər görmüş bir ləçər olduğu sübh işığında lap aydın bilinirdi. Ordan çıxan kimi birbaşa Pera-Palasa gəldi – gözünün altı qaralmış halda, bir qolu cırılib çıxmış pencəyi də qolunun üstündə.

Elə həmin axşam Anadoluya getdi, o biri gün isə qatar sonradan tiryək düzəldilən xaşxaş əkilmiş çöllərdən ötüb keçir-di; həmin günün axırında necə qərribə hallar keçirdiyini, cəbhə-nin düz önündən keçən yolun axırıncı hissəsi arasındakı məsafə-nin necə aldadıcı olduğunu o indi çox yaxşı xatırladı; cəbhəyə lap yenicə gəlmiş və xalis qanmaz olan yunan zabitlərinin işti-rakı ilə həmin yerdə hücumu keçmişdilər – artilleriya özlərinin-kinə atəş açırdı, ingilis hərbi müşahidəçisi də bu mənzərəyə ba-xıb uşaq kimi ağlayırdı.

Həmin gün ilk dəfəydi ki, öldürülmüş əsgərləri görmüşdü – əsgərlərin əynində ağ balet yubkaları, ayaqlarında qotazlı corabları yuxarı qatlanmış ağ ayaqqabılar vardı. Hə, türklər lay divar kimi gəlirdi və o, yubkalı əsgərlərin necə qaçdıqlarını görürdü, zabitlər isə əvvəl onları atəşə tutub, sonra özləri də

dabanlarına tüpürdülər; elə o özü də ingilis hərbi müşahidəçisinin dalınca götürüldü, elə bərk qaçdı ki, sinəsi sancmağa başladı, ağzında isə mis tamı vardı və onlar hamısı qaçıb qayanın dalına dürtüldülər, türklər isə elə hey gəlir, gəlirdilər.

Sonradan gözü elə şeylər gördü ki, bunu heç xəyalında belə təsəvvür edə bilməzdi; amma sonra bundan da betərlərini gördü. Elə ona görədi ki, Parisə qayıdanda bütün bunların bərəsində o nə danışa, nə də danışılanlara qulaq asa bilirdi. Və Parisdə bir kafenin böyründən ötüb keçərkən həmin o amerikan şairini masa arxasında oturmuş gördü; qabağında bir yığın boşqab vardı, mənasız sifəti də kartof kimi lət idi; şair təkgözlü əynək taxan və daim başağrısından şikayətlənən Tristan Tsara adlı hansısa rumınla dadaistlərdən danışırdı; sonra o, təzədən sevməyə başladığı arvadı ilə öz mənzilində olmasını xatırladı; aralarında sanki heç yerli-dibli mübahisə olmamışdı, dava-dalaş olmamışdı, umu-küsi olmamışdı, geri qayıtdığına görə şad-xürrəm idi; poçtu da redaksiyadan evə göndərirdilər. Və bir dəfə səhər yeməyi zamanı o vaxt yazdığı məktuba cavab gətirilər; xətti tanıyanda buz kimi soyudu, tez də onu başqa zərfin içinə soxmaq istədi. Amma arvadı soruşdu ki, “Məktub kimdəndir, əzizim?” – və bununla da aralarında yenidən yaranmağa başlayan münasibətlərə son qoyuldu.

Onların hamısıyla birgə keçirdiyi xoş günləri, həm də arada olan mübahisələri xatırladı. Mübahisə üçün onlar həmişə ən ağlagəlməz, ən gözəl dəqiqələri seçməyin ustasıydılar. Görəsən, mübahisə etmək onun ovqatının niyə məhz ən yaxşı vaxtında lazım gəlirdi? Bu barədə heç nə yazmadı ki, yazmadı, çünki əvvəl heç kimin xətrinə dəymək istəmirdi, sonra isə fikirləşdi ki, yazmağa, onsuz da, çox şey var. Amma həmişə də fikirləşirdi ki, günlərin bir günü, axır ki, bu barədə yazacaq. O qədər işlər olmuşdu, yazılası o qədər mətləblər vardı ki, gəl görəsən. O, dünyanın necə dəyişdiyini müşahidə edirdi; təkcə hadisələri izləməklə kifayətlənmirdi, baxmayaraq ki, yetərincə çox hadisənin

şahidi olmuşdu – həm hadisələrin, həm də insanların; yox, o daha incə dəyişiklikləri sezirdi və insanların müxtəlif dövrlərdə özlərini necə ayrı cür aparmaları yaxşı yadında idi. Bütün bunların hamısını o özü yaşamışdı, hamısını öz gözüylə görmüşdü və bu barədə yazmağa borclu idi, amma indi daha yazmayacağı dəqiqdir.

– Özünü necə hiss edirsən?

Qadın artıq yuyunmuşdu və çadırdan bayıra çıxmaqdaydı.

– Yaxşı.

– Bəlkə bir şey yeyəsən?

O, qadının arxasında əlində qatlama masa tutmuş Molonu və qab-qacaq gətirən o biri gədəni gördü.

– Mən yazmaq istəyirəm, – o dedi.

– Bir az bulyon iç ki, canın bərkisin.

– Mən bu gün öləcəm. Canımın bərkiməsi mənim nəyimə gərəkdi?!

– Harri, faciə düzəltmək lazım deyil, – qadın dedi.

– Sən bəyəm iyibilmə qabiliyyətini itirmisən? Ayağım yarıyacan çürüyüb. Bulyonu neynirəm! Molo, mənə sodalı viski gətir.

– Bulyon iç, xahiş edirəm səndən, – qadın nəvazişlə dilləndi.

– Yaxşı.

Bulyon qaynar idi; onu xeyli vaxt fincanın içində soyudub, sonra birnəfəsə başına çəkdi, özü də çeçəyib eləmədi.

– Sən qiyamət qadınsan, – dedi, – mənə fikir vermə.

Qadın üzünü ona tərəf çevirdi – bu sifət “Şəhər və villa”nın səhifələrində əks olunmuş tanış və sevimli sifət idi, fərq orasındaydı ki, bir az xumarlıqdan, bir az sevgi əyləncələrindən xarab olub korlanmışdı; ancaq “Şəhər və villa” nə bu gözəl döşləri, nə bu möhkəm ombaları, nə bu mehriban əlləri heç vaxt göstərmirdi və qadının bunca tanış, bunca xoş təbəssümünə tamaşa eləyəndə ölümün yaxında olduğunu o yenidən hiss etdi. Bu dəfə qasırga yox idi. Xəfif meh vardı, şam işığını gah titrətib əyən, gah da düppədüz saxlayan xəfif meh.

– Bir azdan tapşırırsan toru gətirsinlər, qoy onu çarpayıdan çəkib ağaca bağlasınlar, tonqalı da qalasınlar. Mən gecəni çadırdə keçirmək istəmirəm. Əziyyəət çəkməyə dəyməz. Aydın-lıq gecədir. Yağış yağmayacaq.

Hə, demək belə ölürlərmiş – güclə sezilən boğuc pıçılıtıda. Amma neynək, ən azından mübahisələrə nöqtə qoyular. Bunu vəd edə bilər. O öz üzərində sınaqdan keçirməsi heç vaxt lazım gəlməyən həmin o yeganə şeyi korlayan deyil. Yox, yəqin ki, korlayar. Axı sən hər şeyi korlayırsan. Amma bəlkə də heç korlamadı.

– Sən stenoqrafik üsulla yazmağı bacarırsan?

– Yox, bacarmıram, – qadın dedi.

– Eybi yox, elə də vacib deyil.

Əlbəttə, vaxt daha kifayət etməzdi, amma bütün bunlar bir-biri ilə elə bitişikdi, o qədər iç-içə idi ki, hamısını bir abzasa sığışdırmaq mümkün kimi görünürdü, tək istək olsun.

Gölün yaxınlığındakı dağın üstündə çatları əhənglə ağardılmış tirdən düzəlmə bir ev vardı. Qapının ağzındakı şüvülün üzərində hamını masa arxasına çağıran çan asılmışdı. Evin arxası tarla idi, tarla qurtaran yerdən isə meşə başlanırdı. Evdən körpüyə qədər uzanıb gedən xiyabanda gümüşü qovaqlar sıralanmışdı, lap uc tərəfdə də qovaq ağacları ucalırdı. Meşənin kənarı boyunca dağa yol qalxırdı, o da həmin yolun qırağında böyütkən yığardı. Sonra tirdən düzəlmə ev alışıb yandı; soba üzərindəki maral ayaqlarından asılmış bütün tüfənglər də, qundaqsız lülələr də, sandıqlı qutular da qurğuşun kimi əriyib sabun tiyanlarının tortasına çıxan kül topasına çevrildi. Onda sən bəbandan soruşdun ki, bu lülələri oynatmaqçün götürmək olarmı və baban da sənə “yox” dedi. Çünki bu tüfənglər hələ də onun-kuydu və yenilərini heç almadı da; o vaxtdan daha heç ov da eləmədi. Evi elə orda, həmin yerdəcə yenidən tikib ağartdılar, amma bu dəfə onu nazik taxtalardan tikmişdilər. Xiyabandan

baxanda yenə qovaqlar, onların arxasından da göl görsənirdi; amma evdə daha heç vaxt tüfəng olmadı. Bir vaxtlar tirdən düzəlmə evdə maral ayaqlarından asılmış tüfənglərin lülələri isə eləcə kül topasının içində qaldı və onlara heç kəs toxunmadı.

Müharibədən sonra biz Şvarsvaldda alabalıq bəslənən çayı icarəyə götürdük. Çaya iki yolla getmək olardı. Birinci yol ağ cığırı haşiyələmiş kölgəli ağaclar altındakı dərədən, – eniş Triberqdən başlanırdı, – sonra isə içərisində şvarsvaldlılara məxsus hündür evlər tikilmiş balaca fermaların böyrü ilə dağa qalxan cığırdan keçirdi və yolun çayla birləşdiyi yerəcən gedib çıxırdı. Biz də elə bu yerdə dayanıb tilovla balıq tuturduq. İkinci yol birbaşa meşənin kənarına apararı daha dik yol idi, sonra şam meşəliyi ilə dağdan aşib getmək lazım gəlirdi; çəmənliyə çıxırsan və çəmənliklə ta körpüyəcən üziəsağı gedirsən. Çay boyunca tozağacları ucalırdı, çay özü isə kiçik, dar, şəffaf idi və çox iti axırdı; körfəz olan yerdə axın tozağaclarının kökünü yuyurdu. Triberqdəki otelin sahibinə uğurlu mövsüm qismət olmuşdu. Orda hər şey yaxşı idi və biz otel sahibi ilə dərhal dil tapıb dostlaşmışdıq. Amma növbəti il inflyasiya başlandı, otel sahibinin bütün ötənlik ehtiyatı, hətta otelin açılışı üçün lazım olan ərzağın alınmasına belə çatmadı və o da götürüb özünü asdı.

Bunu stenoqrafik üsulla qələmə almaq mümkündür, amma bəs gülsatanların öz güllərini birbaşa küçədəcə rənglədiyi və boyanın avtobus dayanacağındakı səkiyə töküldüyü Kontreskarp meydanı necə olsun; çaxır içib üzüm sıxmaqdan başı heç vaxt açılmayan məst qocalar və qarılar, soyuqdan burunlarının suyu axan uşaqlar necə olsun; çirkli tərini iyini, dilənçiliyi, sərxoşluğu və o vaxtlar “Bal Musette”nin üstündə məskunlaşmış fahişələr barədə olanları necə diktə edəsən? Hələ öz hücrəsində respublika qvardiyasının əsgərini qəbul edən konserjka, – əsgərin sultanın rəsmi həkk olunmuş at yalından düzəlmə dəbilqəsi eləcə kətilin üstündə düşüb qalmışdı. Hələ əri velosiped

yürüşçüsü olan dəhlizin o başındakı kirayəçi qadın, onun o səhər süd dükanında “L.Auto” qəzetini açıb kışısının ilk qələbəsi – Paris-Tur yürüşündə üçüncü yeri tutması barədə xəbəri oxuyarkən nə təhər sevinməsi. Qadın pörtmüşdü, qızarmışdı, gül-müşdü, ağlamışdı, sonra da sarı idman qəzetini əlindən yerə qoymadan çaparaq yuxarı, öz otağına qaçmışdı. “Bal Musette”ni saxlayan həmin qadının əri taksi sürücüsü idi və Harriyə sübh tezdən aeroporta getmək lazım olanda qapını döyüb onu yuxudan oyatmışdı və yola çıxmazdan öncə onlar barın sink piştaxtası arxasında dayanıb adama bir stəkan ağ şərab içmişdilər. Onda o öz məhəlləsində yaşayan bütün qonşuları tanıyırdı, çünki bu, yoxsulluq idi; səfalət qapını kəsdirmişdi.

Meydanın ətrafında məskunlaşmış camaat iki təbəqəyə ayrılırdı: əyyaşlara və idmançılara. Əyyaşlar öz dilənçiliklərinin ağzını içib keflənməklə yumurdular; idmançılar öz dərdlərini təlimlərlə ovudurdular. Onlar kommunarların nəslindən idilər və siyasət hamısının qanında-canındaydı. Kommunadan sonra Versal qoşunları şəhəri zəbt edib hamının dərslərini verərkən onların atalarını, yaxınlarını, dostlarını kimlərin güllələdiyini, kimin əlində qabar olduğunu, kimin kepka qoyduğunu, ya da fəhlənin tanınmasını mümkün edən başqa bir fərqli cəhətini bu adamlar dürüst bilirdilər.

Bax elə bu səfalətin içərisində, elə həmin bu məhəllədə – “Bouçerte Chevaline”yə¹ çəpəki dayanan çaxır dükanında – o özünün ilk sətirlərini yazmış, sonradan bütün həyatına bəs edəcək bir şeyin təməlini qoymuşdu. Parisdə onun üçün bundan əziz heç nə yox idi – aşağı qatı qəhvəyi paneldən olan ağ suvaqlı evlər, dairəvi meydandakı avtobusların yaşıl boyalı uzun, nataraz gövdəsi, kağız güllərin bənövşəyi rənginə boyanmış səkilər, çay tərəfə, Kardinal Lemuan küçəsinə aparən sərt eniş; əks tərəfdə – darısqal və ensiz

¹ At əti ticarəti (fransızca).

Muftar küçəsinin özünəməxsus aləmi. Panteona qalxan küçə və bir də onun velosiped sürdüyü, şinlərin altında hamarlığını hiss etdiyi başqa bir küçə – Pol Verlenin vəfat etdiyi, dar və hündür evləri, ucuz mehmanxanası olan həmin küçə rayonda yeganə asfaltlanmış küçə idi. Onların qaldığı mənzil ikiotaqlı mənzildi və o, mehmanxananın üst mərtəbəsində ayı altmış franka daha bir otaq kirələmişdi; elə həmin otaqda yazırdı və oradan Parisin bütün damları, bütün boruları, bütün təpələri görsənirdi.

Mənzilin pəncərələrindən kömürçü dükanı apaydın görünürdü. Kömürçü çaxır da satırdı, amma onunku fərli çaxır deyildi. “Boucherie Chevaline”nin giriş qapısının üstündə qızıl suyuna çəkilmiş at başı, onun qızılı-sarı-qırmızı tuşlu açıq vitrini və yaşıl boya ilə rənglənmiş çaxır dükanı; onlar çaxırı burdan alardılar, çox yaxşı çaxır idi, qiyməti də ucuz. Sonra qonşuların süvanmış divarları, pəncərələri gəlirdi. Bu həmin qonşulardı ki, axşamlar hansısa əyyaş küçədə sərələniş qalanda, zərriyib ah-uf edəndə, bir sözlə, fransızların dediyi tipik ivresse¹ vəziyyətinə düşəndə, – baxmayaraq ki, belə şeyin mövcudluğuna heç kəsi inandıra bilməzsən, – pəncərəni açardılar və səsləri qulağını yağır eləyərdi.

– Hardadır bu polis? Lazım olmayanda quyruq kimi yanından əl çəkməzlər. Get gör hansı konserjkanın yatağındadır. Ajanı axtarın.

Nəhayət, kimsə pəncərədən bir vedrə suyu aşağı əndərir və bununla da zarılıt kəsilir.

– Bu nədir? Su. Lap düz elədilər. Bundan yaxşı nə fikirləşmək olar?

Və pəncərə çırpılıb örtülür.

Onun ev qulluqçusu Mari səkkiz saatlıq iş günündən bərk narazıdır:

¹ Keflənmə (fransızca).

– *Kişi saat altıyacan işləyəndə, evə dönərkən yoluüstü içməyə macal tapsa da, az içir, pulu havayı yerə xərcləmir. Yox əgər işdə saat beşəcən olursa, hə-ə, deməli, hər axşam lül-atəş-dir, pulun da heç sifətini görməzsən. İş gününün qısaldılmasından kim əziyyət çəkir? Biz arvadlar.*

– Yenə bulyon istəyirsən? – qadın soruşdu.

– Yox, sağ ol. Qiyamət bulyon idi.

– Bir az da iç.

– Yaxşısı budur, sodalı viski ver.

– İçki sənə ziyandır.

– Hə. İçki mənə ziyandır. Sözləri və musiqisi Koul Portेरindir. Haçan ki, sənin üzün ehtirasdan ağarıb.

– Bilirsən ki, içəndə mənim xoşuma gəlırsən.

– Bəs necə?! Amma içki mənə ziyandır.

Fikirləşdi ki, qadın gedəndə, kefım istəyən qədər içərəm. Kefım istəyən qədər yox, orda nə qalıbsa o qədər. Ah, o necə də yorulub. Dəhşət yorulub. Bir az mürgüləmək lazımdır. Yerində sakitcə uzanmışdı və yan-yörədə ölüm yox idi; deyəsən, yönünü başqa küçədən salmışdı. Daş küçədə iki nəfər, sürüb gedir velosipedi, sürüb gedir; səs-səmirsiz sürüb gedir.

Hə, Paris barədə o heç zaman yazmadı. Hər halda özüəə doğma olan Parisdən heç nə yazmadı. Bəs o birilər necə, yoxsa onlar da yazılmamış qaldı?

Bəs ranço və şalfeyin güümüşü saçları, suvarma kanallarında iti axan şəffaf su və qarayoncanın tünd yaşıl rəngi? Cığırlar dağ qalxırdı, inəklər isə bütün yay uzunu maral kimi ürkək olurdu. Payızda dağdan tövləyə qovarkən onların kövsəyini və tappılısını eşidirsən, ləngərli tərənən naxırın ayaqları altından toz qalxır. Axşamlar isə dağların arxasından ən uca zirvə apaydın görünür və dəərəyə süzülən Ay işığında cığırla üzüəsağı gedirsən. İndi onun

yadına göz-gözü görməyən qaranlıqda inəyin quyruğundan yapışub, meşə ilə evlərinə necə qayıtması düşdü, o yerlər haqqında yazmağa hazırlaşdığı bütün hekayələrini xatırladı.

Biri elə düdəmə muzdurla yeniyetmə oğlan haqqındakı əhvalat; hə, o vaxt oğlanı rançoda təkbaşına qoyub getmişdilər və bərk-bərk tapşırırmışdılar ki, gədə heç kəsə ot-ələf verməsin. Qabaqlar onlarda işləyərkən özünü gicliyə qoymuş Forksdan olan o qoca sarsaq da yem dalınca rançoya gələndə gədə ona heç nə verməmişdi və qoca hədə-qorxu gəlmişdi ki, bəs onu təzədən əzişdirəcək. Onda gədə mətbəxdən tufəngi götürüb qocanı elə samanlıqdaca güllələmişdi və onlar bir həftədən sonra rançoya qayıdanda qocanın donub qaxaca dönmüş meyiti pəyənin böyründə düşüb qalmışdı, itlər də macal tapıb ora-burasını gəlmirmişdilər. Yerdə qalanını isə sən ədyala büküb kirşəyə qoydun, gədəni də məcbur etdin ki, sənə kömək eləsin; sonra da ayağınızda xizək, ikilikdə kirşəni sürüyə-sürüyə dartıb aparдыңız və sən gədəni hökumət orqanlarına təhvil verməkçün şəhərə gəlib çatanacan beləcə altmış mil yol ölçdüünüz. Oğlanın heç ağına da gəlməzdi ki, onu həbs edəcəklər; qandığı bu idi ki, öz borcunu yerinə yetirib, sən də onun dostusan və bu hərəkətə görə hələ bəlkə mükafat da alacaq. Odur ki, cəsədi aparmağa cani-dildən kömək eləmişdi, – qoy hamı görsün ki, bu qoca muzdur necə pis adamdır və özgənin otunu necə çırpışdırmaq istəyirdi. Və şerif qandalı qoluna taxanda yazıq gədə gözlərinə inanmadı. Sonra da ağladı. Bax bu hekayəni yazmağı da həmişə sonraya saxlamışdı. O yerlər barədə azından iyirmi hekayəlik materialı vardı, di gəl ki, oturub bircəciyini də yazmadı. Niyə axı, niyə?

- Get indi niyəsinə onlara başa sal, – o dedi.
- Sən hansı “niyədən” danışırısan, canım-gözüm?
- Heç.

Onu əldə etdiyi vaxtdan qadın içkini nisbətən azaltmışdı. Amma əgər ölməyib sağ qalası olsa, yenə bu qadından heç vaxt yazmayacaqdı, – burasını indi dəqiq bilirdi. Heç o birilərdən də yazan deyildi. Varlılar – darıxdırıcı məxluqlardı; yaman çansızıcı olurlar. Onlar həddən çox içirlər, ya da kalan nərd oynayırlar. Hamısı da eyni cür darıxdırıcıdır. Skot Fisceraldı xatırladı; o zavallının zənginlərə bəslədiyi heyrətəməz pərəstişi, ehtiramı yadına saldı. Onun hekayələrindən biri belə başlayırdı: “Varlılar bizlərə bənzəmir”. Və kimsə ona deyəndə ki: “Elədir, onların pulu bizimkindən çoxdur”, – Fiscerald zarafatı başa düşməmişdi. O, varlıları sikkə dumanına bürünmüş xüsusi irq sayırdı və bunun belə olmadığına əmin olduqda bərk sarsılmışdı; elə sarsılmışdı ki, dünyada başqa heç bir şey onu bu cür sarsıda bilməzdi.

Həyatın zərbələri qarşısında duruş gətirə bilməyib əyilənlərdən onun zəhləsi gedirdi. Özü isə belə şeylərə baş qoşmaya bilirdi, çünki hamısını ovcunun içi kimi görür, beş barmağı kimi tanıyırdı. Fikirləşirdi ki, hər şeyin öhdəsindən gələ bilər, çünki onu heç nə sındıra bilməz; lazımdır ki, heç nəyə xüsusi əhəmiyyət verməyəsən, vəssalam.

Yaxşı. Bax indi o, ölümə heç bir əhəmiyyət vermir. Onun hər zaman qorxduğu yeganə şey – ağrılar olub. Əlbəttə, o, kişidir; əgər həddindən artıq uzanıb canını boğazına yığmasa, ağrıya dözə bilirdi, ancaq bu dəfə iztirablar, sadəcə, dözülməz idi və o, təslim olmağa başladığını hiss edəndə ağrı səngimişdi.

Köhnədən olmuş bir hadisəni xatırladı: artilleriya zabiti Uilyamson gecə vaxtı tikanlı məftil maneəsini keçdiyi anda almanların gözetçi postundan atılan əl qumbarası onu yaralamışdı və o da səsini başına atıb var gücüylə çığırır, yalvarırdı ki, onu güllələsinlər. Gombul və ədəbaz olsa da, Uilyamson çox cəsur adam idi və yaxşı zabit sayılırdı. Amma onda, gecə vaxtı

eləcə yaralı halda projektorun işığına düşmüşdü və bayıra tökülən ıçaladı tikanlı məftildən sallanıb qalmışdı, onu məftildən çıxaran adam da bıçaqla onları diri-diri kəsməli olmuşdu. Güllələ məni, Harri, inandıqlarının xatirinə, güllələ məni. Bir dəfə söhbət ondan düşmüşdü ki, guya Tanrı həzrətləri insana yalnız çəkə biləcəyi qədər yük göndərir və kimsə belə bir mülahizəni təsdiqləməyə çalışmışdı ki, guya bəlli bir anda ağrı insanı öldürür. Ancaq o gecə Uilyamsonun başına gələnələr onun yaddaşına ömürlük həkk olundu. Ağrı Uilyamsonu öldürə bilmədi, o da özü üçün saxladığı morfi həblərinin hamısını ona verdi, di gəl, hətta bir elə həb də Uilyamsona dərhal təsir göstərmədi.

Ancaq indi onun özüylə baş verənlər əsla qorxulu deyildi və əgər bundan betər olmayacaqdısa, onda narahatçılığa dəyməzdi. Əlbəttə, daha ürəkaçan bir kampaniyada olmaqdan da vaz keçməzdi. Və bir qədər də bu saat yanında görmək istədiyi adamlar barəsində düşündü.

Fikirləşdi ki, yox, hər şeyi çox uzadanda və çox gec eləyəndə gözləməyə dəyməz ki, yanında kimsə qalacaq. Adamlar getdilər. Qəbul vaxtı başa çatdı və indi sən ev sahibəsi ilə tək qalmısan.

“Bütün başqa şeylər kimi ölmək də məni təngə gətirib”, o düşündü və düşündüyünü ucadan dilə gətirdi.

- Təngə gətirib.
- Səni nə təngə gətirib, canım-gözüm?
- Uzun-uzadı elədiyim hər şey.

O, qadına baxdı; stulun söykənəcəyinə yayxanan qadın tonqalla onun arasını kəsmişdi və alovun dilləri incə qırıqlı sifətini işıqlandırırdı. Gördü ki, qadının yuxusu gəlir. Goresən isə indi tonqaldan düşən işıq çevrəsinin lap yaxınlığında zingildəyirdi.

- Mən yazırdım, – o dedi. – Amma bu çox yorucudur.

- Necə bilirsən, səncə, yuxulaya biləcəksən?
- Əlbəttə, yuxulayacam. Bəs özün niyə uzanmırsan?
- Səninlə oturmaq istəyirəm.
- Sən nəyə bir şey hiss eləmirsən?
- Yox. Sadəcə, yuxum gəlir.

– Mənsə hiss edirəm., – Harri dedi; ölümün yenidən çarpayının böyründən keçdiyini o lap elə indicə eşitmişdi. – Bilirsən, bu vaxtacan itirmədiyim yeganə bir şey qalıbsa, o da marağ hissidir.

– Sən heç nə itirməmişən, – qadın dedi. – Mənim indiyəcən tanıdığım adamlardan sən ən mükəmməlisən.

– Pərvərdigara, anlamaqçün sən qadına necə az şey vermişən! Bu, nədir belə? Sizin intuisiya adlandırdığınız şeydir?

O səbəbdən belə söylədi ki, həmin an ölüm yaxınlaşıb başını çarpayının ayağına qoymuşdu və həniri ona dəyirdi.

– Onu çəpəgöz kəllə kimi təsvir etmələrinə baxma; inanma ki, o cürdür. Ona qalsa, bir cüt velosipedli polismenə də bənzətmək mümkündür, yaxud o lap quş cildində, ya kaftar kimi burnu sifətinə yapışmış şəkildə də ola bilər.

Ölüm bir az da yaxınlaşdı, amma indi o, boşluğun içində hansısa yeri tutan nəyə biçimsiz bir şey idi.

– De ki, çıxıb getsin.

Ölüm çıxıb getmədi, bir az da yaxınlaşdı.

– Səndən yaman pis iy gəlir ha, – o dedi. – İyverən zibil.

Ölüm bir az da qabağa gəldi və indi o daha ölümlə danışa bilmirdi; onun danışa bilmədiyini görəndə ölüm lap irəli yeridi, o da cəhd elədi ki, ölümü səssizcə qovsun, amma sinəsindən basa-basa ölüm elə hey yuxarı dırmaşırdı və dırmaşa-dırmaşa axırda çıxıb düz sinəsinin üstündə oturdu, özü də onu nə tərpənməyə qoydu, nə ağzını açıb danışmağa; həmin anda o, qadının səsinə eşitdi:

– Bvana yuxuladı. Çarpayımı qaldırın, sonra da aparın içəri, amma ehtiyatla.

O deyə bilmədi ki, ölümü qovsunlar; ölüm də bütün ağırlığı onun üstünə salıb nəfəs almasına imkan vermədi. Və gədələr çarpayını qaldıranda birdən hər şey keçib getdi, sinəsinin üstündəki ağırlıq da qəfildən yoxa çıxdı.

Səhər açılmışdı, çoxdan, lap çoxdan açılmışdı və o, təyyarənin uğultusunu eşidirdi. Təyyarə əvvəl göy üzündə nöqtə kimi görsəndi, sonra geniş dövrə vurdu və gədələr dərhal onun pişvazına cumdular, bir topa çırpının üstünə kerosin əndərib yandırdılar, üstündən də ot tökdülər; hamar meydançanın hər iki başında iri tonqal qalandı, səhər küləyi tonqalların tüstüsünü düşərgəyə tərəf qovub apardı; təyyarə havada bu dəfə yerə daha yaxın iki dövrə də vurub aşağı milləndi, sonra təzədən düzəlib rahat şəkildə meydançaya endi. Və budur, onun köhnə dostu Komton – əynində biçimsiz şalvar və tvid pencək, başında qəhvəyi rəngli fetr şlyapa – çadırlara tərəf yeridi.

– Nolub sənə, dost? – Komton çatıb soruşdu.

– Ayağımdır, – o dedi. – Yemək yeyəcəksiz?

– Yox, sağ ol. Çay içəram. Mən Kəpənəklə gəlmişəm. Məmsaibi götürə bilməyəcəyik. Tək bircə nəfərə yer var. Sizin yük maşınınız artıq yoldadır.

Ellen Komtonu kənara çəkib onunla nəsə danışdı; bu söhbətdən sonra Komton bir az da hərəkətə gəldi.

– Biz indi hər şeyi yerbəyer edərik, mən məmsaibin ar-dınca qayıdaram. Hə, tələsmək lazımdır. Ola bilsin, Aruşda hələ benzinçün də enməli olduq.

– Bəs çay?

– Çox da meylim çəkmir.

Gədələr çarpayını qaldırdılar, əvvəl yaşıl çadırların böyründən, sonra qayalığın, otu yanıb qurtardığından küləkdə tüstü-

süz közərən dərədəki tonqalların yanından ötüb balaca təyyarəyə yaxınlaşdılar. Onu içəri salmaq asan olmasa da, axırda güc-bəla ilə yerləşdirə bildilər; yerləşəndən sonra Harri kürəyini dəri kresloya söykədi, ayağını isə qaldırıb qarşıdakı kresloya – Komtonun yerinə qoydular. Komton mühərriki işə salıb kabinəyə keçdi. Ellenə və gədələrə əl yellədi, mühərrikin səsi qulaqların öyrəşdiyi tanış uğultuya çevrilən kimi, təyyarə qaban ayaqlarının çuxurlarını adlayıb yerindəcə dövrə vurdu və tonqalların arasındakı meydançada yerə son dəfə təkən verib havaya qalxdı.

Harri aşağıdakıların onların ardınca necə əl yelləməsini gördü; təpənin yanındakı çadırlar da, ağaclar da, kolluqlar da indi yerlə tən görünür, dərə getdikcə genişlənir, qurumuş naxır bulağına aparən heyvan ayaqlarının saldığı cığırılar isə sap kimi uzanırdı; orda heç zaman görmədiyi bir nohur da vardı. Yuxarıdan baxanda yalnız girdə kürəkləri gözə çarpan zebirlər və yepyekə kəllələri nataraz ləkəyə oxşayan antiloplar zəncirvari şəkildə, eynən açılmış barmaqlar sayacağı dərə boyunca səpələnib dağa dırmaşmış kimi görünürdülər. Təyyarənin kölgəsi onları haxlayanda səksənib hərəsi bir tərəfə sıçradı; indi onlar lap xırdalaşmış gözədən itirdilər, çaparaq qaçmaları da daha sezilmirdi və gen dərə ta üfüqəcən sarımtıl-boz rəngə çalırdı. Düz gözlərinin qənsərində isə Komtonun tvid pencəyi, fetr şlyapası vardı. Sonra onlar antilopların cığırla yuxarı dırmaşdıqları dağətəyinin, az sonra yaşıl meşələrin və başdan-başa bambuk pöhrəliyi ilə örtülmüş yamacın dərinliyindən yüksələn dağ silsiləsinin, sonra yenə də sanki dağın dərə-təpələri ilə birlikdə yonulub hamarlanmış keçilməz sıx meşələrin və nəhayət, hündür dağ aşırımının üzərindən uçdular. Aşırımını adlayandan sonra üzəaşağı gedirlər, yenə bürkü içindəki bənövşəyi-boz dərə görsənir, kəskin hava dalğasından təyyarə bərk çalxalanır, silkələnir və

Komti geri qanrılıb baxır ki, görsün dostu uçuşu necə keçirir. Qarşıda isə yenə dağlar qaralırdı.

Və onda Aruşa istiqamət götürmək əvəzinə onlar sola buldular, yəqin Komti yanacağıın bəs edəcəyini hesablamışdı; bu vaxt o, aşağı boylanıb haradan peyda olduğu bilinməyən ilk qar çovğununa bənzər çəhrayı bulud topasının yerdən bir az yuxarıda, havada uçuşduğunu gördü və bunun cənubdan qoşun çəkib gələn çayırtkə sürüsü olduğunu anladı. Sonra təyyarə yuxarı millənib, deyəsən, gündoğana tərəf istiqamət götürdü və qəfildən araya zülmət qaranlıq çökdü, – şlalə içindən keçirmiş kimi, qarpqara buludların arasına, dəhşətli leysana düşdülər, yağmurdan çıxanda isə Komti başını geri çevirib gülümsədi, əlini qabağa uzatdı və orada, irəlidə Harri göz önünə pərdə çəkərək bütün dünyanı görünməz edən, günəşin şəfəqləri altında bəyazlığı göz deşən ağlasığmaz dərəcədə parlaq, başı göylərə dirənmiş kvadratşəkilli nəhəng Kilimancaro zirvəsini gördü. Və onda başa düşdü ki, bu yer onun üz tutub getdiyi həmin yerdir.

Elə məhz həmin anda goreşən qaranlıqda ulamağını kəsib adam səsində, hönkürtüyə oxşayan nəsə qərribə səslər çıxartmağa başladı. Qadın bu səsləri eşidib yataqda narahat halda qurcalanmağa başladı, amma ayılmadı. Yuxuda o, Lonq-Aylenddəki evlərini görürdü və guya həmin axşam qızının cəmiyyətə ilk çıxışının ərəfəsi idi. Nəyə görəsə atası da burdaydı və ona bərk acıqlıydı. Sonra kaftar elə bərkdən uladı ki, qadın bu səsə yuxudan ayıldı və harada olduğunu dərhal anıqdıra bilmədiyindən əməlli-başlı qorxuya düşdü. Tez cib fənərini götürüb Harri yuxuda olarkən gətirib qoyduqları ikinci çarpayını işıqlandırdı və Harrini orda, mığmığalardan qorunmaqçün üstünə tor çəkilmiş çarpayıda uzanmış gördü, amma nəyə görəsə o, bayıra çıxartdığı ayağını çarpayıdan aşağı sallamışdı; sarğı açılıb düşdüyündən qadın ayağa baxmağa ürək eləmədi.

– Molo, – qadın çağırırdı. – Molo, Molo! – Sonra çığırdı: – Harri, Harri! – Sonra lap bərkdən qışqırdı: – Harri! Harri, Allah xatirinə!

Cavab gəlmədi və qadın onun nəfəsini eşitmədi.

Çadırın divarları arxasında goreşən bayaq qadını yuxudan oyadan həmin əcaib səsləri çıxarırdı, amma ürəyi bərk-bərk döyündüyündən qadın həmin səsləri eşitmirdi.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ERNEST HEMİNQUEY: həyat və yaradıcılıq salnaməsindən ştrixlər <i>(müqəddimə əvəzi)</i>	5
QADINSIZ KİŞİLƏR <i>(hekayələr kitabı)</i>	46
Məğlubedilməz.....	47
Yad ölkədə.....	83
Ağ fillər.....	90
Qatillər.....	96
Che ti dicela patria.....	108
Əlli min.....	116
On hindu.....	145
Hədiyyəlik sarıbülbul.....	152
Alp idilliyası.....	158
Təqib yürüşü.....	166
Bu gün cümədir.....	172
Bayağı əhvalat.....	177
Yatmazdan qabaq.....	180
YA VAR, YA YOX <i>(roman)</i>	190
<i>Birinci hissə</i> Harri Morqan <i>(yaz)</i>	191
<i>İkinci hissə</i> Harri Morqan <i>(payız)</i>	243
<i>Üçüncü hissə</i> Harri Morqan <i>(qış)</i>	260
FRENSİS MAKOMBERİN UZUN SÜRMƏYƏN XOŞBƏXTLİYİ <i>(hekayə)</i>	396
KİLİMANCARO QARLARI <i>(hekayə)</i>	436

Ernest Heminquey

Qadınsız kişilər

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında

Tərcümə Mərkəzi

Bakı – 2015

Bədii tərtibat: Mürsəl Mirzəyev

Texniki redaktor: Nəriman Veysəloğlu

Kompüter tərtibatı: Sevdə Nərimanqızı

Korrektorlar: Lətifət Səmədova, Rəfiqə Mirzəyeva

Çapa imzalanmışdır: 23.12.2014, Formatı: 84x108 ¹/₃₂,
Ofset çapı, Fiziki çap vərəqi: 14,75, Tiraj: 500, Sifariş: ...
Qiyməti: 9 AZN

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi
Ə.Topçubaşov küç. 74,

Təqdim olunmuş hazır fayldan “**Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya**”
müəssisəsinin mətbəəsində çap olunmuşdur.
AZ 1052, Bakı, Fətəli Xan Xoyski küçəsi, 121^A